MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1917–1918

Traducere de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită de
LUCIAN BOIA

ebook
HUMANITAS

Editura mulţumeşte Arhivelor Naţionale ale României pentru materialul documentar pus la dispoziţie şi pentru sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

Foto copertă: Regina Maria a României la căpătâiul unui rănit, 1917 (Arhivele Naţionale ale României)

© HUMANITAS, 2016 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-5444-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1917–1918

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită și prefață de
LUCIAN BOIA

Cuprins

JURNAL DE RĂZBOI. 1917–1918
Prefaţă
Notă asupra ediţiei
Jurnal de război
VIII. „O reînviere minunată, aproape de neînchipuit.“ Vara marilor bătălii (mai–august 1917)
IX. În aşteptare (august–septembrie 1917)
X. România trădată (noiembrie 1917–februarie 1918)
XI. Singură împotriva tuturor: refuzul unei păci înjositoare (februarie–aprilie 1918)

PREFAŢĂ
„Refuz să mă las înfrântă.“
Jurnalul de război al reginei Maria (II)

Partea a doua a jurnalului reginei Maria este cea mai încărcată cu desfăşurări dramatice. Toamna anului 1916 fusese un dezastru „simplu“. Acum, situaţia e atât de nesigură şi de schimbătoare, încât momentele alternative de bucurie şi de disperare se ţin lanţ, punând nervii şi judecata tuturor la grea încercare. Pe de o parte, încolţeşte speranţa. Cu sprijinul Misiunii Franceze, armata română renaşte în chip miraculos. Bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz dovedesc că românii pot înfrunta cu succes formidabila maşină de război germană. Pe de altă parte însă, se întinde umbra ameninţătoare a Rusiei revoluţionare. Colosul rusesc e pe cale de a se nărui. Chiar în sectoarele pe care le apără, românii n-au cum să se descurce singuri: sunt prinşi în imensul front rusesc. De bine, de rău, în vara anului 1917, ruşii stau încă la locul lor, chiar dacă nu se bat cu prea multă tragere de inimă. Însă, odată cu revoluţia bolşevică totul se prăbuşeşte. Anarhia se instalează peste tot, soldaţii îşi arestează ofiţerii. Din aliaţi, ruşii devin adversari. România se simte trădată: de ruşi, în primul rând, dar şi de partenerii occidentali, care par să nu înţeleagă situaţia disperată în care a ajuns, fără să aibă vreo vină. Românii nu mai au de ales decât între un sfârşit eroic şi o pace înjositoare. Cârmuitorii ţării aleg pacea, în cele din urmă. Cu alte cuvinte, capitularea. În ciuda apelurilor reginei la rezistenţă.

Maria continuă să fie prezentă peste tot. Este uluitor câtă energie e capabilă să desfăşoare, iar la capătul fiecărei zile reuşeşte să-şi mai rupă din timp pentru a însemna tot ce făcuse, detaliat, în jurnal. Primeşte o mulţime de lume, discută, şi nu doar de formă, cu oamenii politici, cu generalii şi cu diplomaţii. Bate Moldova în lung şi în lat, de la un spital la altul şi dintr-un sat în altul, aducând peste tot ajutoare, dar şi o vorbă bună sau o mângâiere pentru fiecare. Capacitatea acestei femei de cea mai înaltă condiţie socială de a se apropia sufleteşte de oamenii simpli este uluitoare. Cu greu am întâlni-o la vreun exponent al elitei autohtone. Şi e evident că este sinceră, că se simte în largul ei alături de aceşti oameni, deşi e conştientă şi de utilitatea politică a unei asemenea atitudini.

Iată propriul său comentariu: mărturisirea unei regine revoltate de atâta sărăcie şi suferinţă, până aproape de punctul de a deveni ea însăşi o revoluţionară:

„În ciuda nenorocirilor enorme, oamenii mei tot nu şi-au învăţat lecţia. Unii sunt în continuare prea comozi şi prea îndrăgostiţi de

metodele lor vechi şi prăfuite ca să-şi deschidă cu adevărat inima şi mintea faţă de suferinţa cumplită a poporului. Cei care conduc nu au *văzut* oamenii cum mor şi nici mizeria în care trăiesc, în bordeie, femeile şi copiii. Dacă ar fi *văzut-o* cum am văzut-o eu, ar fi mai doritori să ajute cinstit şi cu adevărat, nu doar pe hârtie. Atunci şi-ar da seama că nu trebuie să ajutăm mânaţi doar de iubire şi de milă, ci că trebuie să ajutăm şi din inteligenţă şi calcul – căci un popor înfometat e mult mai uşor de aţâţat la acte revoluţionare. Nu încape îndoială că sistemul nostru parlamentar e putred – de aceea, putrede sunt şi administraţia noastră, şi nedreptăţile monstruoase care se petrec“. Şi tonul urcă, până la exclamaţia finală: „Uneori chiar îmi trebuie mult curaj ca să nu mă descurajez şi să nu devin şi eu revoluţionară! Mi se întâmplă să detest clasa conducătoare şi să înţeleg de ce se iscă revoluţii – numai că, vai, revoluţiile doboară totul la pământ în mod stupid“. Şi atunci? Îi rămâne visul de a fi foarte bogată şi de a avea toată puterea în mână: „un autocrat democrat“ care să înfăptuiască toate prefacerile necesare.[1] (O concepţie politică destul de sumară, dar nici regina nu se pricepea la toate.)

Sunt memorabile şi inspecţiile reginei pe linia frontului, până în tranşeele cele mai avansate, la doi paşi de poziţiile inamice. „Am lăsat drumul şi am intrat în tranşee, un întreg labirint de tranşee, alunecoase, prin care ne era greu să înaintăm, cu multe suişuri şi coborâşuri. Soldaţii au fost uimiţi şi încântaţi să mă vadă… Am fost *tare* fericită că m-au lăsat să vin. Toate conversaţiile se purtau în şoaptă fiindcă eram foarte aproape de duşman. Ca să-mi arate cât de apropiate sunt tranşeele duşmane, un ofiţer a început o conversaţie în germană, din tranşeea noastră către tranşeele *boches*, iar neamţul a răspuns! Dar, dacă unul sau celălalt şi-ar fi ridicat capul, s-ar fi tras în el imediat“.[2]

În faţa situaţiei imposibile a României, disperarea nu o ocoleşte nici pe regină. Trece şi ea prin momente de depresie. Totuşi, de scurtă durată. Credinţa în victoria finală nu o părăseşte. Îi explica generalului Averescu cum stau lucrurile, de astă dată, fiindcă generalul o enervase cu atitudinea lui defetistă, cu o nuanţă de dispreţ în glas, ca de la englez la român: „Dacă nu mă poţi înţelege ca român, atunci nu-ţi bate capul, am să-ţi dau o explicaţie care este, poate, cea corectă şi la care a ajuns în mod foarte simplu acum câteva zile bătrâna mea guvernantă englezoaică, atunci când m-a găsit într-un paroxism de durere disperată, nestăpânită: «Majestatea Voastră nu e în stare să renunţe», primeşte dumneata explicaţia aceasta, domnule general, i-am spus, dacă alta nu poţi înţelege; sunt englezoaică, o naţie care nu suportă să se dea bătută“.[3]

Chiar dacă – deşi îi este greu să creadă – Germania va câştiga războiul, ei bine, atunci „să murim cu capul sus“. Regina are o

concepţie eroică despre viaţă şi despre moarte. Pentru nimic în lume nu vrea să accepte pacea impusă. I-ar spune ea două vorbe „vărului Bill“, şi e aproape amuzant să ne imaginăm cum ar fi arătat o întrevedere între cei doi – e de presupus că bietul Kaiser ar fi ieşit destul de şifonat. Îşi revarsă însă tot amarul asupra lui Ferdinand. Refugiul din Moldova, grijile împărtăşite şi rezistenţa victorioasă a românilor îi apropiaseră oarecum pe cei doi soţi, dar sumbrele perspective din lunile următoare au redeschis cutia vechilor nepotriviri. Regele i se înfăţişează iarăşi ca un individ slab, lipsit de personalitate şi de vlagă, dirijat de alţii, în loc să-i dirijeze el. I-o spune pe şleau, într-o scenă de o rară violenţă: „I-am spus că îşi vinde prosteşte sufletul, cinstea şi, odată cu ele, şi cinstea familiei şi ţării lui, …că întotdeauna a fost robul omului celui mare care a ţinut puterea în mâini… Vorbe foarte grele, ştiu, iar pe el l-au supărat atât de tare, încât dacă ar fi fost *homme du peuple* fără îndoială că m-ar fi bătut. A urlat la mine, s-a înfuriat peste poate, până s-a albit la faţă ca un mort, şi am început să mă tem că va avea o criză… Am spus lucruri teribile, lucruri nedrepte, lucruri monstruoase, dar şi adevăruri ucigătoare şi respingătoare, cum nu se spun decât o dată în viaţă, când se înlătură toate pavezele obişnuite de circumstanţe… Mi-a părut tare rău pentru el, dar în astfel de clipe nu pot sta cu mâinile încrucişate; dacă aş fi stat, aş fi fost o criminală! Dacă e să murim, să pierim ca sclavi, măcar să cunoască strigătul adevărat al pământului acestuia românesc, nu al celor care gândesc şi calculează, ci al celor care simt.“[4]

„Dacă tot ne e dat să murim, să murim cu capul sus“ sunt cuvintele care rezumă starea de spirit a reginei. Îşi caută aliaţi. Generalul Berthelot e printre ei, dar ce putea face? Regina îl imploră, ca şi pe generalul Prezan, să pledeze pe lângă rege în favoarea rezistenţei. În zadar. Jocurile erau făcute. Probabil că până la urmă a fost mai bine aşa: o decizie raţională, care a salvat pe moment ce se mai putea salva, şi nu una eroică, extrem de riscantă. Dar trebuia să apere cineva nu numai interesele imediate ale ţării, ci şi onoarea românească. A făcut-o, cu nestăvilită pasiune, regina Maria.

Unul dintre personajele principale ale acestei secţiuni de jurnal este generalul Alexandru Averescu. Se poate urmări de la o zi la alta modul în care se construieşte un adevărat mit în jurul acestui om rece şi impenetrabil. „Mereu alături de trupe – notează regina –, se ocupă personal de tot, e calm, curajos, nu dă înapoi din faţa nici unei primejdii. Soldaţii îl adoră“.[5] Maria, la rândul ei, îl apreciază şi îl susţine. Drumurile lor se despart însă atunci când Averescu, devenit prim-ministru, înţelege să joace cartea păcii separate: „Cu Averescu a venit sfârşitul visului, sfârşitul oricărei speranţe… sfârşitul vieţii noastre ca ţară liberă“. Generalul are parte de o scenă asemănătoare cu cea dintre regină şi Ferdinand. „I-am spus că mi-e ruşine să mă aflu

în aceeaşi încăpere cu un bărbat, cu atât mai mult cu un general care e în stare să accepte calm asemenea condiţii din partea duşmanului fără să protesteze, fără să ridice un deget, fără să tragă un singur foc.“ Se înfruntau două temperamente cu totul diferite: „Eu, cel puţin, am fost violentă, Averescu a rămas foarte calm – mi-a amintit de Mefisto, în ochii mei se prefăcuse în însăşi încarnarea răului.“[6] De-acum încolo îl numeşte în Jurnal *l’Homme du Malheur*, omul nenorocirii.

Apare în mai multe rânduri în Jurnal şi generalul Eremia Grigorescu, eroul de la Mărăşeşti. Un contrast izbitor între el şi Averescu. Expansiv, grandilocvent, de-a dreptul teatral, regina îl priveşte cu o ironie binevoitoare: „Se consideră izbăvitorul românilor, omul care e în stare să salveze România. Vorbeşte mai mult de el însuşi, de calităţile şi posibilităţile lui, de loialitatea, spiritul de prevedere şi autoritatea lui, dar îţi lasă impresia că într-adevăr crede fiecare cuvânt, că are o încredere extraordinară în propria personalitate şi în capacitatea lui, astfel încât bătălia e pe jumătate câştigată; pe lângă aceasta, e foarte curajos şi îşi iubeşte soldaţii. În unele momente, încrederea pe care o are în sine frizează ridicolul, dar, chiar şi aşa, întâlnirile cu omul acesta îmi fac bine“.[7]

O simpatie „la prima vedere“ o apropie pe regină de generalul Traian Moşoiu, personaj pitoresc, tonic şi eficient. Scenele „cu Moşoiu“ sunt printre cele mai amuzante din Jurnal: „Pe drum ne-am întâlnit cu generalul Moşoiu cel gras, pe care nu-l cunoşteam; ne-am împrietenit imediat, cu o repeziciune motivată de extraordinara *joie de vivre* a omului acestuia şi de energia lui veselă, intensă şi copleşitoare. Trebuie să mărturisesc că e un grăsan simpatic, care îţi dă senzaţia că pe lumea aceasta totul e posibil şi plăcut… Am apucat pe un drum mare şi frumos, care urcă dealurile prin pădure, construit de Moşoiu şi trupele lui. Grăsunul a stat lângă mine în Rândunica şi ne-am împotmolit de mai multe ori în noroi, ocazie cu care sărea ca ars din automobil, oferind un puhoi de scuze pentru nămolul care se formase peste noapte din cauza ceţii dese, şi împingea cu mâinile lui automobilul din spate. Mărimea şi greutatea nu-i stânjenesc câtuşi de puţin activităţile. E un adevărat geniu când vine vorba de organizare şi planificare, e mare gurmand şi se îngrijeşte admirabil de hrana trupelor. Nici o altă divizie nu e atât de bine îngrijită, are de toate din abundenţă şi a făcut provizii pentru toţi oamenii şi toate animalele pentru cel puţin şase luni“.[8]

În sfârşit, Jurnalul consemnează şi începutul relaţiei cu colonelul Boyle. Prima însemnare care îl priveşte este din 17 februarie/2 martie 1918: „Trebuia să-l primesc pe un englez foarte interesant, un anume colonel Boyle, care lucrează pentru noi în Rusia şi încearcă să ne îmbunătăţească situaţia. E un om foarte curios, fascinant, nu se teme de nimic şi, cu voinţa şi curajul lui extraordinare, răzbate

pretutindeni. Englezul tipic despre care se scriu cărţi de aventuri“.[9]

Se vede din nou cu el, o săptămână mai târziu, într-un moment extrem de greu, cu câteva ore înainte de a-şi lua rămas-bun la gară de la misiunile aliate, nevoite să părăsească România ca urmare a păcii separate cu Puterile Centrale. Boyle e acum singura ei consolare… „Colonelul Boyle a venit să mă vadă şi am petrecut împreună două ore, în care am încercat să absorb forţă din energia neobosită a omului aceluia. Am încercat să înţeleg o parte din puterea tăcută care-l animă – mi-a fost ultimul tovarăş în ceasurile acelea de revoltă. Nu mai ştiu tot ce i-am spus în orele pe care le-a petrecut cu mine, cred că i-am spus totul – când ne-am despărţit, i-am spus că toţi mă părăsesc: el a răspuns foarte încet «dar eu nu o voi face», iar strânsoarea mâinii lui era tare ca fierul“.[10]

Regina se îndrăgostise de-a binelea! După Barbu Ştirbey, Boyle a fost al doilea bărbat care a contat cu adevărat în viaţa ei. Legătura cu cel dintâi avea să dureze încă mulţi ani, dar *acum*, cel puţin, nu mai era momentul lui. Aristocratul român era mult prea rezonabil, mult prea echilibrat. Pentru a se vindeca de deznădejde, Regina avea nevoie de altceva: de o infuzie masivă de energie şi de încredere. Şi i-a fost dat să întâlnească un viteaz, descins parcă din pagini de cărţi. A fost visul ei frumos, în mijlocul unui coşmar.

LUCIAN BOIA

Note

1. Însemnarea din 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918.
2. Însemnarea din 23 octombrie/5 noiembrie 1917.
3. Însemnarea din 1/14 februarie 1918.
4. Însemnarea din 18 februarie/3 martie 1918.
5. Însemnarea din 9/22 august 1917.
6. Însemnarea din 18 februarie/3 martie 1918.
7. Însemnarea din 14/27 decembrie 1917.
8. Însemnarea din 27 octombrie/9 noiembrie 1917.
9. Însemnarea din 19 februarie/2 martie 1918.
10. Însemnarea din 24 februarie/9 martie 1918.

Notă asupra ediţiei

Acesta este cel de-al doilea volum din jurnalul ţinut de regina Maria pe parcursul Primului Război Mondial. (Cel dintâi a apărut la Editura Humanitas, în 2014, cu titlul *Jurnal de război. 1916–1917. Precedat de însemnări din 1910–1916.*) El cuprinde următoarele patru caiete cu însemnările zilnice ale reginei, din perioada mai 1917–aprilie 1918 (Arhivele Naţionale, Fond Casa Regală, Regina Maria, III 98 şi 102–115).

La fel ca în primul volum, împărţirea în capitole corespunde caietelor respective. Titlurile aparţin însă editorului, ca şi sumarele din fruntea fiecărui capitol, destinate să uşureze orientarea cititorului într-un text încărcat cu detalii. Unele note infrapaginale aparţin reginei, fiind marcate cu asterisc. Cele mai multe aparţin însă editorului sau traducătoarei, precizându-se de fiecare dată provenienţa lor (n. ed., respectiv n. tr.). S-au reluat şi s-au completat, acolo unde a fost necesar, unele dintre notele din primul volum. Ilustraţiile sunt facsimile ale paginilor de jurnal din aceleaşi caiete.

Am semnalat şi în acest volum locurile în care lecţiunea a fost nesigură. Am optat pentru unificarea stilurilor de datare a însemnărilor, acolo unde regina nu a fost consecventă, trecând mai întâi datele pe stil vechi, apoi pe cele pe stil nou. Cuvintele, sintagmele sau frazele în limba franceză sunt de cele mai multe ori traduse direct în text, fiind marcate însă cu caractere cursive; uneori, când au un sens foarte transparent, au fost transcrise ca atare; la fel şi atunci când au valenţe expresive sau urmăresc un efect comic, fiind în acest caz traduse în notă. Sublinierile reginei sunt marcate în text cu MAJUSCULE. Numele proprii, scrise adesea ezitant sau inconsecvent, sunt redate în forme consacrate, cu unele excepţii. Faţă de primul volum, unele nume proprii s-au corectat (de pildă, „Le Laurier“ devine „Le Lorier“). În indicele de la finalul preconizatului volum al treilea, care va cuprinde ultimele trei caiete (însemnări din aprilie–noiembrie 1918), vor figura sub aceeaşi intrare toate grafiile unui nume.

Îngrijitorul ediţiei ţine să-i mulţumească profesorului Mihai Sorin Rădulescu pentru sprijinul acordat în identificarea unor personaje.

JURNAL DE RĂZBOI

VIII
„O reînviere minunată, aproape de neînchipuit.“ Vara marilor bătălii (mai–august 1917)

Situaţie disperată, ruşii nu se mai potolesc — Maruka, o fiinţă stranie — Trandafiri pentru răniţi — Vandervelde, un omuleţ urât şi inteligent — Spinoasa problemă a reformei agrare — Românii transilvăneni pe frontul românesc — Moartea unui medic britanic — Vizită în cartierul evreiesc — Botanistul Nando — Agitaţie în partide — Regina în America? — Înfruntarea cu Brătianu — Căsătorie la spital — Dezgustătoare certuri politice – Brătianu, stăpân pe situaţie — Românii reiau ofensiva, sprijinul rusesc e nesigur — Se apropie sfârşitul? — Criză de disperare — La Mărăşeşti germanii fug în dezordine — Căsuţa din Coţofeneşti – Spitale şi răniţi — O armată care renaşte — Omul momentului: generalul Averescu — Regina împarte decoraţii

June Wednesday 6th 1917
May = 24th

Jassy

Quiet morning. Had a little time for writing. A talk with Ballif then with Mamulia then Alina Miclescu who came with a petition to me of the officers of her son's regiment the 8th Roşiors who are in dispair because one wants to make of them a regiment on foot – they think I can help them, that I can prevent it, give other orders! But I am afraid it is really no business of mine – but I understand their dispair. Altogether the cavallery is not very happy they have a bad inspecter and many complaints have already reached me.

Barbo came a moment before lunch. Also the news he brings lately are anything but good. Russia will not behave and inner politics are getting out of hand. Barbo is watchful *

Iaşi

miercuri, 24 mai/6 iunie 1917

Dimineaţă liniştită. Am avut puţin timp pentru scris. Am stat de vorbă cu Ballif[11], apoi cu Mamulea[12], apoi cu Alina Miclescu[13], care a venit cu o petiţie din partea ofiţerilor din regimentul fiului ei, Regimentul 8 Roşiori, care sunt disperaţi fiindcă se vrea transformarea lor într-un regiment de infanterie – şi ei cred că pot să-i ajut, că pot împiedica hotărârea, că le pot da altora ordine! Dar mă tem că nu mă priveşte chiar deloc – totuşi, le înţeleg disperarea. În general, cavaleria nu e foarte mulţumită, au un inspector nepriceput şi au ajuns la mine deja multe plângeri.

Barbu[14] a venit chiar înainte de prânz. Din păcate, veştile pe care le aduce în ultima vreme numai bune nu sunt. Rusia nu stă la locul ei, iar politica din ţară ne scapă din mâini. Barbu e atent şi încearcă să-l ajute loial pe Nando[15], îl înarmează la timp împotriva primejdiilor, prevede lucrurile şi îl avertizează din ce părţi va fi atacat, ca să fie pregătit.

Am luat prânzul en famille, cu Nando, la el acasă. După prânz am discutat mult cu Stârcea[16] despre problema cavaleriei şi, în cele din urmă, despre Ballif. I-am spus cât sunt de îngrijorată, fiindcă ţin mult la Ballif şi îmi dau seama că e nefericit.

Ileana[17] s-a dus la Deleni câteva zile, ca să mai schimbe aerul. Îmi e tare dor de ea. A luat-o cu ea pe fetiţa familiei Perticari. Am veşti bune de la ele. Mi-a scris o scrisorică adorabilă în româneşte, a învăţat să scrie foarte frumos. Fetiţa soţilor Perticari, fiind foarte avansată pentru vârsta ei (e cu un an mai mare decât Ileana), îi e o tovarăşă folositoare şi o încurajează să-şi dorească să scrie şi să citească bine. Compun împreună şi povestioare. Sunt bune prietene.

La trei m-am dus s-o iau pe E. Perticari[18] cu automobilul ca să mergem la Galata. Mi-am vizitat barăcile, unde domnea mulţumirea – toţi invalizii mei ajută cu treburile aşezământului şi, în răstimpul pe care-l petrec acolo, au senzaţia plăcută că sunt gospodarii casei. Unii zugrăveau pereţii, alţii spălau vasele, unii băteau saltelele, alţii făceau tâmplărie, câţiva săpau grădina. Ne-am salutat prietenos, apoi am trecut prin tot spitalul, împărţind dulciuri şi ţigări. Sora Pucci[19] ne-a împrumutat din nou trei dintre surorile ei. Spitalul e mult mai gol, se vede limpede că epidemia dă înapoi.

Barbu a venit să luăm împreună un ceai târziu. Am avut discuţii politice serioase şi dificile. Ne-am tot gândit cum l-am putea ajuta mai bine pe Nando, cum să-l îndrumăm către cele mai bune soluţii, cum să evităm să fie luat prin surprindere din vreo parte sau să fie împins în grabă către hotărâri pe care le-ar putea regreta, dar de multe ori nu mai ştim ce să facem, atât de grele sunt problemele.

Iaşi

joi, 25 mai/7 iunie 1917

Nori, dar ploaie nu! Ajungi să oboseşti aşteptând ploaia care nu mai vine. Noaptea a fost o furtună mare, multă zarvă, dar nici un strop!

Am rămas în pat până la 12, ca să mă odihnesc. Barbu a venit când ne pregăteam să luăm prânzul şi, ca de obicei, veştile nu erau bune. Zvonuri îngrijorătoare din Rusia, ştiri proaste şi dinspre Salonic. Necazurile noastre n-au ajuns la sfârşit!

N-am avut nici un invitat la prânz, dar după masă l-am primit pe dr. Le Lorier[20], care părăseşte Vila Greierul ca să plece undeva pe front – îl înlocuieşte dr. Vandescal, care se va căsători cu sora lui Vârtejanu.

Veuillet[21] a rămas definitiv la Galata, pe care avem de gând s-o transformăm, încet-încet, într-un spital de tuberculoşi, dacă vom reuşi. După Le Lorier am primit-o pe doamna Radu Mihai, de la trenurile mele sanitare. A primit în sfârşit veşti de la soţul ei, după aproape şase luni. E prizonier în Ungaria, iar ea, fireşte, speră că vom reuşi să facem un schimb ca să-l aducem înapoi. Altfel e mulţumită de munca ei la trenuri.

Apoi m-am odihnit. La ceai a venit Barbu. Ne construim tot felul de fantezii despre cum mi-ar ridica el o baracă la Dobrovăţ, în locul care mi s-a părut cel mai frumos. Uneori e plăcut să-ţi închipui că încă mai poţi avea parte de lucruri frumoase.

La şase am plecat cu Nicky, în Bambino, la „Vasile Lupu“; ca de obicei, Bambino nu s-a comportat prea frumos şi cu greu am ajuns la destinaţie. La „Vasile Lupu“ i-am vizitat pe toţi bolnavii, însoţită de dr. Teohari[22] şi doamna Petrescu[23]. S-au bucurat să mă vadă. Le-am promis provizii.

Cât eram eu la spital, Nicky a tot meşterit la maşinuţa lui, fără rezultate notabile, dar am reuşit să ne târâm înainte, până i-am luat de pe drum pe Barbu şi pe fetele lui – de fapt, ei m-au luat pe mine şi le-am arătat grădina mea „neaoşă“.[24] Era o seară tare plăcută, răcoroasă, înviorătoare, cu un apus frumos. Peste plimbarea noastră domnea un aer melancolic şi tihnit, cu nota aceea de îngrijorare care nu ne părăseşte niciodată.

Cum drumul era la vale, Bambino a avut bunătatea să ne ducă acasă cu o viteză acceptabilă şi am ajuns chiar la timp pentru cină.

Iaşi

vineri, 26 mai/8 iunie 1917

Vremea e tot răcoroasă, dar încă nu plouă – trebuie totuşi să şi plouă până la urmă, de vreme ce zi după zi norii o tot promit.

Am plecat devreme, cu Lisabetta, să ducem ouă la câteva spitale. Mai întâi am mers la „Vasile Lupu“, unde am lăsat şi dulciuri pentru cei cărora li le promiseserăm ieri, apoi la spitalul mic şi sărăcăcios din spatele celui militar. Apoi am dus-o pe Lisabetta la spital şi m-am întors acasă să scriu puţin şi să primesc două doamne: doamna Hurmuzescu şi doamna Rosetos, care au fost amândouă grav bolnave de tifos, de care s-au molipsit când ajutau la gară.

Amândouă erau încă slăbite şi zguduite emoţional – le podidea plânsul din orice.

Cu o jumătate de oră înaintea prânzului a venit generalul Ungerer[25], care a rămas să mănânce cu noi, împreună cu alt ofiţer francez, Parfait; amândoi pleacă. Ungerer e un om bun, nu foarte interesant, dar cu un fel de a vorbi plin de compasiune.

După prânz i-am primit pe…[26] şi pe Eliza Suţu[27], care şi-a luat

asupra ei sarcina de a pregăti asistente medicale noi. Lucrează cu tot elanul, nu o opreşte nici o greutate. Are un spirit foarte puternic. E unul dintre oamenii la care ţin, deşi nu îi cunosc foarte bine.

Barbu a venit mai târziu. Am luat ceaiul împreună. Şi-a pierdut nădejdea în toate, i se pare că totul merge spre rău, iar situaţia noastră e de-a dreptul disperată, din cauza ruşilor care nu se mai potolesc. Eu refuz să disper – nu e în firea mea să disper, trebuie să continui să muncesc întruna, fără oprire, să-mi caut alinarea pentru grijile mai mari în orice îmi găsesc de lucru în timpul zilei, şi găsesc destule. Dacă e scris ca zilele Regalităţii să se sfârşească, îmi voi face măcar datoria regală până la capăt, *pour mourir en beauté avec ce qui était beau quand c'était bien compris*.[28] Un lucru e sigur, niciodată n-am fost mai apropiată de poporul meu şi nici ei nu m-au iubit niciodată mai mult decât acum. O răsturnare de situaţie furtunoasă îmi poate lua tronul, dar motivul nu va fi că nu mi-am îndeplinit rolul cu loialitate şi credinţă. De aceea şi adun poeziile şi micile articole scrise pentru mine: pentru ca, dacă într-o zi se vor duce toate, să se vadă că a fost o vreme când am avut un loc în inima poporului.

La şase am plecat cu amândouă fetele mele la un platou din apropierea Iaşiului unde e în bivuac un regiment şi le-am dat tutun soldaţilor. Am împărţit pachete, cu mâna mea, la vreo 2.300 de soldaţi care au trecut pe lângă mine, unul după altul.

Apoi am făcut trecerea în revistă, în uralele lor, şi m-am întors acasă pe un drum frumos, dar întortocheat.

Iaşi

sâmbătă, 27 mai/9 iunie 1917

În sfârşit, ceva ploaie, nu multă, dar azi-noapte au fost una sau două rafale, iar cerul e încă foarte noros. Zi liniştită, dimineaţă am avut timp să scriu. La 11 şi jumătate l-am primit pe noul delegat al Crucii Roşii ruse, Igor şi încă ceva[29], nu-mi mai amintesc numele – un bărbat plăcut, tăcut, rezonabil. Dar în ultima vreme, când am de-a face cu un rus, nici nu ştiu pe ce limbă să-i vorbesc, într-atât s-au schimbat toate. L-am întrebat sincer care-i sunt opiniile şi, când a spus că nu crede într-o republică pentru Rusia, m-am simţit mai în largul meu şi am putut discuta. Fireşte, nu avea să-mi dea nici o ştire sigură şi nici o speranţă; deplângea haosul situaţiei din Rusia. Dar treburile Crucii Roşii merg destul de bine – deşi acum, fireşte, nu sunt răniţi! Şi am ajuns să regretăm că nu sunt! Ciudată lume!

Am stat mult de vorbă cu Mamulea. Şi-a dat seama deja de problemele ridicole din casa mea şi ne străduim să găsim un punct comun întru totul impersonal de la care să poată începe să lucreze împreună toţi oamenii mei, fără rivalitatea aceasta urâtă care-mi amărăşte viaţa şi munca. E o încercare, sper să reuşesc.

Din când în când rafale de ploaie, dar nu foarte multă.

După prânz m-am dus să-i fac o scurtă vizită micuţei doamne Antonescu, draga de ea, pe care încă o doare piciorul, apoi m-am întors s-o iau pe Lisabetta şi am plecat la Cetăţuia, s-o vizităm pe Maruka[30] la lucru. Din nou mi s-a părut absolut ilară – tronează acolo, urmată de paşii robilor ei supuşi, gata să-i îndeplinească cele mai capricioase dorinţe, oricât de nebuneşti, de schimbătoare, de iresponsabile – se pleacă la orice vrere a ei, o ascultă, o adoră – e comic şi uimitor. Nici zece regine laolaltă nu s-ar purta ca ea. Îşi asumă toate drepturile, nu vede nici o *piedică* în calea capriciilor ei, nu recunoaşte nici o datorie sau lege care nu-i convine, porunceşte peste tot, râde, se răzgândeşte, ia dintr-odată un aer formidabil de superior, îşi exprimă uimirea neţărmurită atunci când cineva nu i se supune întru totul, apoi izbucneşte în hohote de râs zgomotoase. E delicioasă, imposibil de ţinut în frâu – nu acceptă nici o critică, pur şi simplu pluteşte mai departe, purtată de convingerea de nezdruncinat în drepturile şi farmecul ei şi, lucru curios, reuşeşte! Egoismul ei nu e gândit, e la fel de firesc ca planta care creşte sau soarele care străluceşte. Trece singură prin viaţă, divin, absurd, irezistibil de convinsă că ceilalţi sunt făcuţi să se plece în faţa dorinţelor ei şi să-i accepte stăpânirea peste toate după voia ei. Nu-i pasă prea mult peste ce sau peste cine domneşte, important e să domnească, şi o face inspirându-le un devotament de-a dreptul câinesc sclavilor ei, care-i sărută mâinile şi picioarele pentru că li se dă ocazia să facă toată munca grea pe care o lasă ea nefăcută. În acelaşi timp, nebunia ei are o metodă surprinzătoare, nu ai voie să glumeşti despre ea, se ia *au sérieux* pe ea însăşi şi lumea ei, până când, dintr-odată, când îi cade ei la socoteală, izbucneşte într-un râs nestăpânit la adresa propriei lumi şi o dărâmă cu totul într-o singură zi dacă îi vine poftă să înceapă ceva cu totul nou, cu oameni cu totul noi, altundeva! Cu toate acestea, are în ea ceva curat şi nobil, lipsit de orice urmă de meschinărie, care explică de ce e în stare să rămână, netulburată, atât de imposibilă!

Vremea a fost la fel de capricioasă şi de absurdă ca Maruka – ba a fost furtună, ba cer senin, de cel puţin zece ori la rând în două ore.

Barbu a venit la ceai. Am încercat să-l înveselesc puţin şi am reuşit, spre sfârşit.

Îngrijorările politice continuă.

Iaşi

duminică, 28 mai/10 iunie 1917

Zi de duminică leneşă. N-am făcut nimic folositor pentru nimeni. M-a cuprins dintr-odată o indiferenţă totală faţă de toate, parcă eram doar o privitoare, nu din oboseală, ci din neputinţa de a simţi mai profund – cred că trebuie să mai avem şi zile din acestea. Situaţia

noastră e prea complicată şi de o nesiguranţă îngrozitoare. Nu ne lipseşte nici o grijă, nici o frământare, nici o teamă, uneori NU SE POATE să nu cazi în amorţeală.

Am scris puţin, am primit-o pe bătrâna Constanţa Cantacuzino[31], care nu era prea veselă, fiindcă şi ea a văzut lucrurile de PREA aproape. Lucrează în continuare la gara ei din Tutova.

După prânz, Nicky m-a dus cu Bambino la micul spital în care e îngrijit Bulgăraş[32]. Am împărţit ţigări şi cărţi printre bolnavi. S-au bucurat mult să mă vadă, nu mai venisem de multă vreme. Bulgăraş e aproape însănătoşit, dar nu i se va da voie să se întoarcă pe front.

La plecare, au dat fuga din toate părţile să-mi ofere flori. Ce păcat că lumea devine atât de democratică – niciodată n-am fost mai aproape de inima poporului meu. Simt asta cu toată fiinţa, şi totuşi într-o bună zi se prea poate să-mi spună, calmi: „Doamnă, vremea dumneavoastră s-a sfârşit, fiţi bună şi plecaţi“ sau îmi vor tăia capul, ceea ce ar fi mai rapid şi mai simplu, dar ar face mai multă mizerie.

Barbu a venit pe la patru. Am luat ceaiul împreună, iar la şase am ieşit călare cu el, cele trei fete ale lui şi micul Georgie[33]. O plimbare plăcută şi lungă, într-un aer excelent, dar, deşi plouase abundent, cu întreruperi, pământul era tot tare, chiar dacă toate în jur arătau verzi şi spălate.

A început din nou să plouă tocmai când ne întorceam acasă – după cină ploua, iar când m-am culcat ploua în continuare. Sper să fi intrat măcar în pământ.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

luni, 29 mai/11 iunie 1917

Iar plouă. Ileana-dragă s-a întors pentru o zi din şederea ei la ţară, ca să ne vadă, fiindcă Nini[34] trebuie să împacheteze trusoul pe care i-l trimit lui Ducky[35]; biata Nini era foarte tristă că nu-l va putea trimite în cutia frumoasă pe care o făcuserăm tocmai pentru asta.

I-am scris o scrisoare lungă lui Ducky, iar la 11 l-am primit pe Marchal-Perier, aghiotantul lui Berthelot[36], care pleacă în Franţa şi e dispus s-o viziteze pe Ducky şi să-i ducă orice aş vrea să-i trimit; s-a arătat gata şi să-mi aducă lucruri din Anglia.

Ploaia a continuat, cu toane şi întreruperi, toată dimineaţa, iar pământul pare s-o absoarbă, în sfârşit.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Averescu[37]. El se arată puţin deranjat – Nando nu e niciodată sigur dacă se poate încrede în el. Dar, în multe privinţe, e cel mai bun om pe care-l avem în ţară acum.

Încerc, împreună cu Barbu, să pregătesc terenul pentru relaţiile dintre el şi Nando, fiindcă poate, într-o zi, el VA FI omul de care va trebui să ne folosim.

Cu ea mă înţeleg de minune şi ne ajutăm reciproc cu activităţile noastre de caritate. Am luat-o cu mine la aşezământul pentru convalescenţi, cărora le-am dus ţigări şi cărţi. Arătau tare mulţumiţi şi cei mai mulţi chiar păreau să se simtă MULT mai bine. Am avut o discuţie plăcută cu doamna Averescu pe drumul de întoarcere. Peste tot era foarte murdar şi alunecos, fiindcă a plouat sănătos, din fericire!

Barbu a venit să ia cu noi un ceai târziu. Aveam multe de vorbit. În continuare avem inimile grele şi îngrijorate. La şapte şi jumătate le-am primit pe Eliza Suţu şi pe asistenta medicală englezoaică de la Roman. Probabil vor avea în grijă întreg spitalul de la Roman, Spitalul „Mircea“, iar Eliza Suţu va pregăti asistente acolo, care vor fi şi ele tot asistente „Prinţul Mircea“ – se va ocupa chiar ea, e plină de energie, a făcut toate eforturile pentru învăţătoarele de ţară care au rămas fără ocupaţie. Îmi place să lucrez cu Eliza, e o persoană admirabilă, plină de viaţă, de zel, de bunăvoinţă, de umor şi de inteligenţă. Îmi place FOARTE mult.

După cină i-am scris o scrisoare lungă mamei, care e în Elveţia, la Zürich. Sper s-o trimit prin Jeannot Lahovari[38], de la Paris. Sper să ajungă.

Iaşi

marţi, 30 mai/12 iunie 1917

Zi tare ocupată. De-abia dacă am avut parte de o clipă să-mi trag sufletul, dar temperatura e foarte plăcută. Aveam de terminat mai multe scrisori, mai ales cea pentru sora mea, Baby[39], care trebuie să fie cu mama la Zürich, deşi nu ştiu nimic de ele. Ştiu doar că trăiesc, altceva nu!

Mi-am petrecut dimineaţa în spitalul de la Maternitate – spitalul Marukăi, spitalul lui Miss Milne[40], spitalul lui Armstrong. A fost o vizită lungă şi cu folos, am avut braţele pline, toată lumea s-a bucurat să mă vadă, domnea un aer de bunăvoinţă, afecţiune şi hărnicie cinstită. Pacienţii erau bine îngrijiţi, trataţi cu blândeţe, operaţiile se făceau cu pricepere – e un spital bun, condus de un doctor inteligent şi bun la inimă.

Dar toată ziua m-am simţit cam obosită, iar capul îmi era ameţit şi prea greu, mai puţin în clipele când aveam mintea ocupată cu lucruri multe. Am uneori momente de asemenea epuizare psihică, încât mi se pare că nu mai POT să iau parte la o conversaţie sau să ascult, că lumea trebuie să se învârtă puţin fără mine, să mă lase să mă adun şi să stau liniştită. Dar nu mi se îngăduie aşa ceva decât câte cinci minute, din când în când, *und dann geht es wieder los*![41]

După prânz am stat mult de vorbă cu domnul Harte, care conduce Y.M.C.A.[42], un american fermecător şi vesel, de vârstă mijlocie, blând, plin de bunăvoinţă şi caritate, obişnuit să muncească în folosul altora,

să muncească eficient, să muncească cu dragoste. Apoi a venit Eliza Brătianu[43] să vorbim despre problemele Crucii Roşii – incidentul cu Lavenant nu s-a terminat încă şi ambele părţi sunt foarte înfuriate şi tulburate, amândouă greşesc. Fetele mele sunt foarte agitate în privinţa aceasta, fiindcă lucrează în spitalul acela şi s-au ataşat mult de el.

A venit Barbu şi am continuat discuţia, fiind toţi trei de părere că trebuie să încercăm să rezolvăm lucrurile pe cale paşnică.

Nu am avut timp să mă odihnesc, deşi mă dureau spatele şi capul. Am băut un ceai cu Barbu şi sora lui, apoi am plecat la spitalul francezilor cu Nicky. Am petrecut acolo cel puţin o oră şi jumătate, împărţind tutun, dulciuri şi trandafiri. E FOARTE frumos şi bine îngrijit. Lucrează acolo doamna Blondel[44] şi domnişoara Ventura[45]. Pe Nicky îl interesează spitalul, e la „Notre Dame de Sion“, iar domnul Denize[46], fiind catolic, le cunoaşte pe surori. Am văzut un biet ţigan, un băiat tare, tare bolnav şi tare dornic de răsfăţ, care-mi cerea tot felul de bunătăţi. Era tot numai oase şi ochi. Doctorii spun că nu are şanse să trăiască. Mâine îl trimit acolo pe Nicky cu lucrurile pe care le-a cerut.

De la spital am mers mai departe la Galata, ca să-i vizităm şi pe convalescenţii mei, şi am găsit totul foarte mulţumitor, par foarte fericiţi acolo şi mândri de locşorul lor.

M-am întors tocmai la timp ca să mă schimb pentru cină; mă simţeam stoarsă de toate puterile, cum rar mi se întâmplă.

După cină, Barbu a mai venit o dată să-mi spună despre rezultatele *Sitzung*[47] cu Crucea Roşie. Speră să ajungă la o rezolvare paşnică. La zece şi jumătate m-am dus la gară, de unde voi pleca la Ghidigeni, unde inaugurez mâine Spitalul „Mircea“.

Eram epuizată şi m-am bucurat să ajung, în sfârşit, în pat.

Iaşi

miercuri, 31 mai/13 iunie 1917

Zi plină, dar FOARTE frumoasă la Ghidigeni. Întotdeauna îmi face bine prezenţa lui Sybille[48], are ceva încântător, atât de simplu, atât de vesel, atât de viu, atât de loial. Elle me remonte d’une façon extraordinaire.[49] Pe lângă asta, are o casă splendidă; e foarte bine aranjată, bine îngrijită, ca să nu mai spun că Sybille mă primeşte cu atâta dragoste, încât totul devine frumos. Unde mai pui că azi era şi plin de trandafiri – şi ce trandafiri! Precum cei pe care-i aveam la Sinaia.

Erau acolo mulţi oameni, printre ei şi generalul Ragoza şi mulţi alţi ofiţeri ruşi, câţiva aviatori francezi, doctori francezi, ofiţeri români etc. Ne-am dus apoi să vizităm frumosul nostru Spital „Mircea“, care e un model în toate privinţele, o clădire enormă, construită cu gândul de a face în ea un teren de tenis acoperit şi prefăcută acum într-un

spital splendid, în care sunt îngrijiţi şi ruşi, şi români. Au chiar şi câteva surori de caritate rusoaice, iar ruşii ajută şi ei cu mâncare. Totul e administrat de un doctor francez foarte inteligent, Codrulier. Am rămas de-a dreptul încântată de tot, era curat, practic, făcut cu seriozitate, erau disponibile toate lucrurile posibile fără luxuri stupide, deşi se găsea şi câte ceva în plus. Cât despre sălile de operaţie şi de pansare, erau adevărate modele, la fel şi sala şi încăperile de *deparazitare*. Nici nu se putea mai bine. Am trecut printre răniţi, împărţind darurile mele obişnuite şi bucurându-mă de cât de bine erau făcute toate.

Vizita a durat mult. Sunt tare bucuroasă că locul acela splendid poartă numele micuţului meu – îi va aduce binecuvântări. Mircea, puiul meu – băieţelul meu zvăpăiat!

M-am întors acasă la Sybille şi m-am dus la mine în cameră să mă odihnesc trei sferturi de oră; am savurat aerul de ţară, plăcut şi liniştit, într-o încăpere plină de trandafiri, care aparţine unei fiinţe pe care o iubesc şi o apreciez, fără zgomote de afară. *Je me suis détendue corps et nerfs*[50], apoi am coborât să schimb câteva politeţuri cu numeroşii oaspeţi, care de-abia aşteptau să vorbească puţin cu mine. Era acolo şi prinţul Kropotkin[51].

Prânzul l-am luat în pridvorul cu ferestre enorme, era aproape ca şi cum am fi mâncat afară. A fost fermecător, toată masa era acoperită cu trandafiri roşii. Am fost cam 40. De o parte l-am avut pe generalul Ragoza, de cealaltă pe Sybille. Ni s-a oferit o mâncare excelentă.

L-am întâlnit acolo şi pe prietenul meu, dr. Le Lorier.

După prânz am plecat cu Sybille, în automobilul lui Kropotkin, împreună cu micul Georgie (colonelul meu încă nu se simţea atât de bine încât să vină cu noi), spre un loc care aparţine familiei Cincu, pe lângă Tecuci, unde câţiva doctori şi surori de caritate din Anglia conduc un spital organizat în corturi, pentru ruşi. Drumul a fost oribil, tot numai valuri! Am fost hurducaţi fără milă, dar atmosfera a fost încântătoare, nici prea cald, nici prea frig. Doctorul englez care conduce spitalul şi soţia lui sunt mai urâţi decât se poate închipui. Au muncit mult în Serbia şi s-au obişnuit cu viaţa grea! Vizita mea a provocat o bucurie şi o agitaţie evidente. Toţi sanitarii lor sunt sârbi. Se pare că familia Cincu n-a arătat pic de generozitate, n-au făcut mai nimic pentru ei. Casa e mare, înconjurată de o grădină mare, lipsită de orice urmă de gust.

Ghidigeni
May 31st 1917

Un portret al reginei

little village they have built in the forest for their English game-keeper Mr Butler. A pleasant old fellow who was delighted to kiss a Queen's hands. We examined all the young pheasants and the many hens Sybill is bringing up. It had rained whilst I was at Tecuci, though we had not received a drop on our heads, and was deliciously green & fresh with the sinking sun shining over field & wood – A charming, peaceful, comforting aspect. Yes, it was a day that did me good. We came back just in time for dinner. We dined also on the gallery in an hospital clothes which avoided all dressing.

After dinner I sat about in the hall talking to the different people. The "Regina Maria" has still great plans. Jean Chrisso really knows how to do things and no undertaking is too vast, it is a real blessing that I have him. But he keeps entirely in the back-ground. I talked very little to him during all the day, il

Ne-am grăbit să ne întoarcem ca să ajungem la ora ceaiului, când partea rusă din Spitalul „Mircea“ urma să-mi ofere o gustare de zile mari. Mi-au dat lucruri mult prea bune şi au fost cum nu se poate mai amabili. De fapt, gustarea a fost atât de copioasă, încât i-am implorat să-mi permită să iau toate bunătăţile rămase, ca să le împart răniţilor.

Urmată de micul Nicky al lui Sybille, foarte solemn, am mai făcut o vizită printre paturi, îngrămădind peste tot bunătăţile.

Apoi am plecat cu Sybille şi Nicky la o căsuţă drăgălaşă pe care au ridicat-o în pădure pentru domnul Butler, pădurarul lor englez. Era un grăsun bătrân şi simpatic, încântat să sărute mâna unei regine. Ne-am uitat la fazanii mici şi la mulţimea de găini pe care le creşte Sybille. Cât am fost eu la Tecuci plouase, deşi la noi n-a ajuns nici o picătură, şi pădurea era minunat de verde şi de proaspătă, iar soarele care se

pregătea să apună îşi arunca razele peste câmp şi pădure – un tablou splendid, liniştit şi liniştitor.

Da, a fost o zi care mi-a făcut bine. Ne-am întors tocmai la timp pentru cină. Am mâncat tot în pridvor, în hainele cu care am mers la spital, nu a mai fost nevoie să ne schimbăm.

După cină am mai stat în salon şi am vorbit cu oaspeţii. „Regina Maria“ are şi alte planuri mari. Jean Chrisso. se pricepe de minune la tot ce face şi nici o însărcinare nu e prea mare pentru el, e o binecuvântare că am parte de ajutorul lui. Dar se ţine mereu în spate. Am vorbit foarte puţin cu el toată ziua, *evită să iasă în evidenţă* ştiind că, în casa lui, Sybille are toate drepturile asupra mea, drepturi pe care i le dă o afecţiune de mulţi ani, clădită pe o loialitate englezească extraordinară.

Am plecat cu puţin înainte de 11, mulţumită de felul cum mi-am petrecut ziua, împăcată sufleteşte, dar tare nerăbdătoare să mă culc. Mi-am găsit vagonul plin de flori frumoase.

Bătrânul domn Butler îmi oferise chiar şi un buchet de lăcrămioare, deşi vremea lor a trecut de o lună! Se pare că au crescut mai târziu într-un loc mlăştinos!

Soţii Chrisso. au nişte câmpuri minunate, grânele de pe domeniul lor arată excelent!

Iaşi

joi, 1/14 iunie 1917

Am dormit bine noaptea în tren; de mai multe ori, am auzit sunetul liniştitor al ploii.

Am coborât din tren la Vaslui, la nouă. Dimineaţă obositoare, cu vizite la spitale. Am vizitat 16 spitale, condusă de prefectul Eduard Ghica[52]. Nici măcar nu pot descrie ce am văzut, a fost prea mult, mi s-a amestecat totul în cap. Nu-mi dădeam seama decât că mă mişc de la un pat la altul la nesfârşit, că mă aplec peste nenumăraţi bolnavi şi răniţi, că le dau lucruri. Pe lângă darurile mele obişnuite, aveam braţele pline de trandafiri, care le-au făcut mare plăcere.

La întoarcerea la gară, la ora unu, am fost salutată de un general rus bătrân, foarte urât, dar foarte amabil, care mi-a spus multe lucruri curtenitoare pe care nu le-am înţeles. Dar ne-am zâmbit şi, la sfârşit, le-am împărţit o mulţime de ţigări soldaţilor ruşi pe care-i găseşti mereu adunaţi prin toate gările.

Am plecat în sunetul ovaţiilor lor, foarte obosită de atâtea spitale şi cu promisiunea să mă întorc, fiindcă nu terminasem încă!

La Grajduri a venit să mă întâmpine „beau Paul“, devenit generalul Angelescu[53], cu un buchet de bujori albi superbi. Era cu el şi Răşcanu[54]. Angelescu a urcat câteva momente în vagonul meu să-mi explice că se fac greşeli militare şi să se plângă de ofiţerii francezi, cu

care nu pare să se înţeleagă prea bine. Se vedea că e *cârtitor*.

De cum am ajuns la Iaşi, am fost rugată să-l primesc pe Moruzi[55], care acum e la comanda regimentului meu şi care, dimpotrivă, era tot numai înflăcărare şi entuziasm, totul e perfect, totul e bine, în trei luni vom fi la Bucureşti etc. etc. Era un ofiţer de cavalerie exaltat care visa la luptă şi izbândă, a fost o plăcere să-l ascult. Nando a venit puţin să vorbim despre cina pe care o vom da în onoarea lui Vandervelde[56], un socialist belgian care se plânge şi el de ruşi. Toţi socialiştii se simt în largul lor, dar nu sunt prea încântaţi de noii lor recruţi. Apoi a venit Barbu şi am luat ceaiul împreună, încercând să fim ceva mai veseli şi să ne amintim de vremuri mai fericite.

La nouă fără un sfert a început cina cea mare pentru Vandervelde şi alţi doi belgieni – în total am fost 28. Vandervelde e un omuleţ urât şi inteligent, un tovarăş de conversaţie foarte plăcut, dar fără „verva“ lui Thomas[57]. Îl însoţeau doi domni foarte amabili, dar eu eram obosită şi nu mă simţeam la fel de binedispusă ca ei. Au fost la cină şi Berthelot şi Scerbacev[58].

Vandervelde e cam surd, aşa că nu e prea uşor să stai de vorbă cu el într-o companie numeroasă.

Altfel, veştile politice sunt că Tino[59] a abdicat în favoarea celui de-al doilea fiu al lui[60] şi că englezii au avansat puţin în Belgia.

Iaşi

vineri, 2/15 iunie 1917

Ploaie! O ploaie tare bună, iar aerul e foarte proaspăt şi plăcut, o adevărată încântare.

Am avut o dimineaţă încărcată. Am vorbit cu colonelul meu, cu Romalo[61], cu Mamulea şi, în cele din urmă, cu doamna Mavrodi[62]. Cu Mamulea am luat câteva hotărâri importante. Am să mai cumpăr rufărie din belşug, am organizat un serviciu serios pentru aprovizionare, ajutăm în mai multe locuri cu hrană şi alte lucruri. Munca începe să dea roade şi să capete amploare.

Înainte de 11 l-am primit pe Negroponte, care a venit să-mi dea 60.000 de franci din vânzarea vinului lui, care s-a cumpărat uimitor de repede.

La 11 i-am primit pe domnul Harte şi pe domnul Goodsell, cu care am avut o întrevedere foarte satisfăcătoare din toate punctele de vedere. Ne vor ajuta enorm. Discuţia a ajuns, întâmplător, la scrierile mele şi mi-a propus să publice al doilea volum din *Ţara mea*[63] pentru America, dând încasările orfanilor mei de război. A fost la fel de încântat ca mine, am considerat amândoi că am făcut un lucru excelent! A fost o întâlnire foarte veselă şi prietenoasă, care promite multe pentru viitor.

Îmi vin în continuare provizii din Rusia, printre altele o mulţime de

rufărie şi cizme, ca să nu mai vorbesc de tot felul de alimente.

Barbu a venit la trei şi jumătate şi mi-a adus veşti emoţionante despre micul dr. Voiculescu[64], care s-a îmbolnăvit şi el de tifos şi căruia i-am trimis provizii. Am luat ceaiul împreună, apoi am plecat cu fetele mele la mai multe spitale. Mai întâi am vizitat partea românească din „Notre Dame de Sion“, acum foarte bine îngrijită, în care se află mai mult exantematici; am dăruit o mulţime de lucruri. Apoi am mers la un spital destul de sărac şi neglijat, cu numele „Vasile Alecsandri“. Era deja destul de târziu. Bieţii oameni au fost încântaţi şi surprinşi să mă vadă printre ei. Era un spital pe care nu-l mai vizitasem. Nu pot spune că mi s-a părut prea bine îngrijit – părea destul de murdar şi îngălat, pacienţii păreau lăsaţi de izbelişte şi trişti. Cărţile, dulciurile, ţigările şi florile mele au fost primite cu bucurie, ca într-un loc unde se vede bine că oamenii nu au parte de prea mult răsfăţ. Mâinile mi-au fost sărutate de o mulţime de buze infecţioase şi nu foarte curate! Dar asta face parte din munca mea zilnică şi puţin alcool aplicat mai târziu înlătură, sper, toţi microbii.

Ileana-dragă e tot la Deleni, unde îi farmecă pe toţi cei din jur.

La cină a venit Cella[65], după cină i-am citit ultimele capitole din *Ţara mea*. Îmi apreciază mult scrierile.

Vandervelde a plecat cu Nando la Vaslui să vadă exerciţiile militare, dar e evident că nu a domnit veselia de la întâlnirile cu Thomas; Nando şi Carol s-au întors somnoroşi şi obosiţi, fără vreun entuziasm deosebit, dar se pare că Vandervelde a vorbit excelent în Parlament, unde a fost primit solemn la întoarcerea de la Vaslui.

Iaşi

sâmbătă, 3/16 iunie 1917

Vreme ploioasă, răcoroasă, plăcută, pământul pare bucuros că a băut pe săturate după o sete aprigă.

Trandafirii sunt superbi, îi primesc din toate părţile, camerele mele sunt pline şi de multe ori am destui încât să-i duc la spitale cu coşurile. Soldaţii pur şi simplu îi iubesc. Azi-dimineaţă am petrecut două ore lungi în Spitalul Militar, împărţindu-le tot felul de lucruri bolnavilor şi răniţilor. Bătrânul Bogdan[66] deborda de mulţumire, ca de obicei. A fost o plăcere să văd cât se bucură soldaţii de trandafirii mei, la fel de mult ca de ţigări şi dulciuri. Cărticelele le-au făcut şi ele mare plăcere.

La prânz i-am avut invitaţi pe Ferigo[67], Vauchier, un ofiţer francez de cavalerie, şi pe prietenul meu, domnul Harte. Mi s-a lipit de inimă, are firea aceea care îmi place mie, e mai presus de orice meschinării, cu mintea deschisă, caritabil, inteligent, răbdător, ştie cum să trateze situaţiile dificile, e aproape umil când vorbeşte de binele pe care îl face şi care e enorm. Încercăm s-o convingem pe Lisabetta să ilustreze

cartea mea, care va apărea în America. POATE, dacă vrea. Am rezolvat câteva probleme cu domnul Harte, care, din păcate, pleacă azi. După prânz am primit-o pe Colette Plagino[68], care a muncit cu spor la Căiuţi, înconjurată de greutăţi şi de infecţie.

Apoi a venit Barbu, am citit prima parte din capitolul despre Dobrogea din *Ţara mea*, care a apărut în *Neamul românesc*, am vorbit şi am mai citit, am privit lucrurile în faţă.

După aceea am primit-o pe Constanţa Cantacuzino, căreia voiam să-i propun să preia unul dintre spitalele noastre mari „Regina Maria“. Ideea a tentat-o foarte mult, dar nu-i puteam da prea multe detalii, aşa că am rugat-o să revină mâine cu Jean Chrisso. ca să discutăm lucruri mai sigure.

Toată ziua a plouat, cu mici întreruperi. Am plecat destul de târziu cu Mignon, în automobil, să ducem provizii la „Vasile Lupu“, iar de acolo ne-am dus s-o vizităm pe doamna Prezan[69], care e încă la pat, apoi pe Elena Perticari, al cărei nepoţel e bolnav şi se bănuieşte că are tifos – e prieten cu Nicky.

M-am întors chiar la timp pentru cină. După cină am scris puţin. Am început al optulea capitol din *Ţara mea*, despre Dunăre.

Iaşi

duminică, 4/17 iunie 1917

Zi mai puţin ocupată – dimineaţă am scris, apoi l-am primit pe dr. Mamulea ca să discutăm despre lucrările mele de caritate, iar mai târziu pe Jean Chrisso. şi Constanţa Cantacuzino, cu care am vorbit despre Spitalul mare „Regina Maria“ de la Coţofeneşti[70]. Încercăm s-o convingem pe Constanţa să preia conducerea lui.

Apoi am primit-o pe doamna Vinogradski, soţia unui general rus de la noi. Încep să vină cu toţii în România, fiindcă draga lor Rusie le-a devenit insuportabilă. Dar ni se spune că lucrurile arată tot mai bine, mai ales din punctul de vedere militar, care, fireşte ne interesează cel mai mult. La prânz i-am avut invitaţi pe col. Pétin[71] şi pe un aviator francez. Pétin, căruia i s-a dus vestea că nu e un om prea plăcut, era cum nu se poate mai binedispus.

La trei şi jumătate am făcut o plăcută plimbare călare, împreună cu Mignon, pe pista de aviaţie. Am călărit pe Ardeal, ne-am bucurat de câteva galopuri bune pe un teren excelent.

Apoi am vizitat Regimentul 19, care e în bivuac acolo; oamenii arată bine, mulţumiţi, aveau câţiva lăutari şi la sfârşit au jucat o horă uriaşă în jurul automobilului nostru.

Barbu a venit spre seară. Încearcă să-l înarmeze pe Nando în toate privinţele împotriva greutăţilor şi intrigilor politice, astfel încât, dacă ceva nu va merge bine, vina să nu cadă asupra lui Nando. „*Legea Agrară*“ e cea care ne aduce atâtea probleme. Am stat de vorbă despre

ea cu Nando după cină. E foarte îngrijorat.

Iaşi

luni, 5/18 iunie 1917

Plouă în continuare, atmosfera e grea, dar totul e de un verde superb.

Discuţie lungă cu Mamulea. Lucrează serios, avem activităţi multe şi felurite. La zece am plecat cu E. Perticari şi Ballif la Spitalul „Cultura“, unde i-au adunat pe toţi tuberculoşii. E un tablou demn de milă, cu nenorociri crunte în toate formele, era mare nevoie de puţină alinare şi îmbărbătare. Florile, cărţile, ţigările şi dulciurile mele au fost foarte bine-venite. Am adus şi multe provizii, mai ales caşul care le place atât de mult.

Am petrecut mult timp printre ei, trecând de la un pat la altul, fără să mă grăbesc, ca să simtă bine că am venit în rândul lor să le dau ajutor şi sprijin.

N-am avut pe nimeni invitat la prânz.

După prânz m-am odihnit. Aerul era apăsător, voiam să citesc, dar am adormit.

Barbu a venit târziu, a fost la înmormântarea lui Antonovici, fostul ataşat militar sârb, care a tras să moară toată iarna de o boală de inimă.

La zece şi jumătate am plecat călare cu Barbu şi Mignon. Am călărit pe Grui, care era în cea mai bună formă, şi mi-a făcut o plăcere deosebită. Ne-am dus pe dealurile de dincolo de Copou şi am gonit de câteva ori în galopuri iuţi, cu Grui în frunte, fireşte. Ploaia de zilele trecute a adus pământul într-o stare mai bună, deşi e puţin greu şi alunecos pe alocuri. La întoarcere ne-am luat la întrecere cu furtuna, s-ar putea spune – cerul era tare ciudat, de un negru plumburiu, sfârtecat de fulgere violente, şi tot verdele ieşea în evidenţă sclipitor pe fundalul cerului aceluia ameninţător; ne-a cuprins o stare de neastâmpăr, şi pe noi, şi pe cai, şi pur şi simplu am zburat. Grui era ca o pasăre, mi-a fost mai drag decât pot spune, o clipă parcă s-au desprins de mine toate necazurile, în încântarea pură a goanei. Am luat-o înaintea furtunii, care s-a năpustit în torente chiar în clipa când am ajuns la automobil. Dar frumuseţea cerului furtunos, a peisajului, straniu şi superb în lumina aceea furioasă, a înaintării cu iuţeală peste câmpuri, iarbă şi drum, care se adăpaseră în sfârşit pe săturate, astfel încât pământul părea îmbibat de satisfacţie, pe acestea toate nu le voi uita prea curând – şi nici recunoştinţa iubitoare, copleşitoare, pe care am simţit-o pentru calul meu preferat.

M-am întors la timp ca să mă schimb pentru cină. După cină am terminat de citit cartea lui Wells *Mr. Britling Sees It Through* (*Domnul Britling bea paharul până la fund*) care mi-a plăcut mult. E umană,

corectă şi adevărată şi zugrăveşte o imagine foarte reală a mentalităţii englezului de rând în vremuri de război.

Ileana-dragă s-a întors de la Deleni, foarte încântată de şedere, de amabilitatea tuturor şi mai ales de fiul familiei de acolo, om în toată firea şi căsătorit, căreia ea îi spune domnul Alexandru. Arată tare sănătoasă şi FOARTE drăguţă.

Iaşi

marţi, 6/19 iunie 1917

Vremea e în continuare ploioasă, cu cerul greu, totul e suculent şi minunat de verde, dar ne mai aşteaptă multă ploaie.

Mi-am început ziua cu o vizită la Spitalul Francez, doar partea de la etaj, în special ca să-l vizitez pe bietul băiat ţigan care e teribil de lacom; le-am adus pacienţilor checuri bune, biscuiţi, pâine albă şi unt de pe masa noastră, alături de trandafirii frumoşi şi proaspeţi care le plac atât de mult.

M-am întors acasă pentru audienţa cu Jean Chrisso., cu care am vorbit mult despre societatea noastră etc. Avem câteva greutăţi pe care sperăm să le depăşim. I-am primit şi pe Barbu şi pe Henri Catargi[72].

Eu şi Barbu suntem îngrijoraţi de planurile unora de a-l numi pe Carol la comanda unui număr mare de trupe dacă ar avea loc o ofensivă, ne temem că hotărârea s-ar lua *à la légère*; fireşte, eu nu cunosc toate planurile militare, dar îmi fac griji şi unii oameni din armată vin să-mi sporească grijile. Armatele noastre adunate din nou cu mari greutăţi, ultima noastră resursă – dacă nu le folosim cum trebuie, s-a terminat cu rolul nostru în război: *C'est jouant le tout pour le tout*![73] Cum să nu mă îngrijorez! Iar dacă-i dau o poziţie importantă lui Carol! Un băiat care încă nu şi-a făcut o carieră militară adevărată! Dacă lucrurile merg rău, toată vina va cădea pe el, şi el nu e un simplu general, care poate fi dat deoparte şi uitat, tot viitorul lui ar fi pătat de amintirea înfrângerii aceleia! Sper că vor fi atenţi. Aici nu pot fi niciodată sigură că, din motive egoiste sau din răzbunare personală sau invidie, sau din alte motive mărunte, nu i se vor da sfaturi rele lui Nando, iar asta mă frământă FOARTE mult. Dar e adevărat că eu nu le cunosc toate planurile militare şi nici măcar nu vreau să le cunosc!

N-am avut nici un invitat la prânz, în afară de E. Perticari.

După prânz am avut o discuţie lungă cu Găvănescu[74] despre chestiuni militare – şi el îşi face griji. O, Doamne, sper că nu vor comite imprudenţe.

Barbu a venit la trei şi jumătate şi mi-a citit traducerea capitolului meu despre Dobrogea, apoi discursurile lui Vandervelde şi Tache Ionescu[75]. Am discutat şi răsdiscutat situaţia militară şi politică, amândouă la fel de neplăcute. În Parlament se duc lupte pentru

problema agrară: regele, care susţine din toate puterile reformele agrare ce TREBUIE făcute şi care a reuşit să unească toate partidele în opinia aceasta şi le-a convins să accepte o anume formă a soluţiei, se găseşte acum într-o poziţie foarte dificilă, fiindcă:

Oamenii s-au săturat de Brătianu[76] şi îşi doresc o reînnoire pe care n-o oferă nici unul dintre partide, însă Brătianu se bucură de o *unanimité* aproape completă în *Chambre* şi în mare parte din *Sénat*. Regele nu se poate folosi de dreptul său de dizolvare a Parlamentului, fiindcă nu poate ţine alegeri când două treimi din ţară sunt în mâinile duşmanului.

După legile noastre, Senatul nu poate schimba un articol din Constituţie decât dacă sunt prezenţi două treimi din membrii fiecărei camere. Din pricina evenimentelor actuale, mulţi senatori au rămas în partea de ţară invadată, aşa că de-abia dacă-i avem pe cei 80 de care ar fi nevoie (în total sunt 120 de senatori), deci e de ajuns să lipsească unul ca Senatul să nu poată vota, chiar dacă toţi ceilalţi ar fi în unanimitate în favoarea legii.

Azi, cinci-şase senatori au de gând să nu vină la şedinţă ca să-i împiedice pe ceilalţi să voteze şi au declarat că nu au de gând să îngăduie adoptarea legii atâta timp cât e prim-ministru Brătianu.

În ce-l priveşte, Brătianu îi cere regelui ca, în acest caz, *d'invoquer le cas de force majeure et de passer outre*[77] şi să accepte *la demande de la presqu'unanimité du Sénat présent à* Iaşi.[78] Dar, cum soluţia aceasta e un fel de mic *coup d'état*, regele s-ar găsi ori în situaţia de a face toate acestea în favoarea unui om (Brătianu) a cărui popularitate păleşte, ori în situaţia de a nu putea obţine votarea reformei, fiindcă Brătianu, fireşte, ştie bine că, dacă opt oameni sunt îndeajuns ca să împiedice votul, el, care are în mână toţi membrii camerelor, poate pune beţe în roate mult mai uşor oricărui alt guvern.

(În trecut, în 1864, şi principele Cuza s-a văzut obligat, din cauza încăpăţânării conservatorilor, să pună la cale un *coup d'état* pentru prima şi cea mai mare reformă agrară, care e considerată marea lui reuşită.) Azi, tot bătrânii conservatori ne pun piedici, în frunte cu Ionaş Grădişteanu[79] şi C. Argetoianu.

Aşadar, regele se află într-o dilemă serioasă: ori conduce împreună cu nepopularul Brătianu, ori împreună cu un guvern neutru (*un gouvernement d'affaires*); sau, profitând de popularitatea generalului Averescu, l-ar putea pune pe el în fruntea unui guvern militar, care ar conduce cu forţa.

Fireşte, regele ar vrea să evite prima soluţie, ca să nu stârnească oprobriul opiniei publice, şi cu atât mai mult ar vrea s-o evite pe cea de-a treia, care, într-o eră a democraţiei înflăcărate, ar fi o măsură retrogradă deosebit de primejdioasă, dacă ne gândim la evenimentele din Rusia.

Un guvern neutru ar fi, poate, o soluţie pe care regele s-o poată accepta, dar n-ar putea fi decât o măsură provizorie, fiindcă necesită consimţământul tuturor partidelor şi ar avea prea puţină autoritate proprie. În orice caz, se pare că nu se poate obţine nici consimţământul.

Până acum, regele şi-a susţinut ferm primul punct de vedere: că e datoria tuturor bunilor cetăţeni să contribuie prin vot la îndeplinirea reformei agrare. Speră în continuare să-i facă pe toţi să înţeleagă că nu pentru rege şi cu atât mai puţin pentru un singur om sau partid se votează reforma, ci pentru ţară.

Dacă un senator nu-şi va face totuşi datoria patriotică, iar Senatul va lua o hotărâre în lipsa cvorumului de 80, regele ia în considerare foarte serios posibilitatea promulgării reformei, în ciuda piedicilor, respectându-şi în acelaşi timp, pe cât posibil, răspunderile constituţionale, cerând: 1) din partea consiliului de miniştri, o hotărâre SCRISĂ în care să i se solicite formal regelui promulgarea reformei; 2) din partea Senatului, o rezoluţie care să interpreteze textul legii în aşa fel încât să susţină că, prin cvasiunanimitatea voturilor, votul este valid, în ciuda faptului că unii dintre cei 80 de membri lipsesc, deoarece Constituţia nu a putut prevedea cazul special al războiului.

Barbu Ştirbey i-a dat lui Nando ideea de a se proteja astfel, fiindcă e disperat când îl vede într-o postură atât de dificilă şi cu atât de puţine ieşiri.

Am făcut o plimbare călare, târzie, dar foarte plăcută, împreună cu Mignon; am călărit pe Ardeal, pământul era perfect, cerul – foarte negru şi furtunos, chiar atât de negru, încât ceilalţi au spus că e o nebunie să plecăm călare pe astfel de vreme, dar nu am avut parte de ploaie, doar de un aer proaspăt şi încântător. Din când în când, treceam prin iarbă până la genunchi, plină de flori sălbatice de toate culorile – toată vegetaţia era verde, plină de sevă şi abundentă, mulţumită ploii bune, şi lăsa o impresie savuroasă de prospeţime şi abundenţă; ne-a făcut mare plăcere plimbarea. Ieşirile acestea călare îmi fac mai mult bine decât orice altceva, dar dacă vine iar căldura şi ne umplem de praf nu mai e acelaşi lucru.

M-am întors acasă tocmai la timp pentru cină.

Iaşi

miercuri, 7/20 iunie 1917

Vremea pare să se încălzească.

Mi-am început ziua cu celălalt salon din Spitalul Francez, împărţind tot felul de bunătăţi invalizilor, dar şi o mulţime de trandafiri, care le plac tare mult.

Am adunat tot ce a rămas bun de la masa mea şi am luat cu mine.

Am vorbit cu Mamulea despre hotărârile care trebuie luate pentru lucrările mele de caritate.

La prânz l-am avut invitat pe Cristescu (generalul)[80].

Barbu a venit, ca de obicei, la ceai şi am încheiat ziua cu o plimbare călare splendidă, cu el şi Mignon. Ne-am întors târziu – în perioada aceasta e ora cea mai potrivită. Am călărit pe Grui şi mă tem că l-am obosit puţin, am o poftă nebună de galop şi iarăşi de galop, iar lumea e atât de mare! Dar plimbările acestea călare îmi fac bine. Nu încape îndoială că sunt făcută pentru o viaţă activă, în aer liber, asta îmi place cel mai mult.

După cină am avut o mică sărbătoare de casă nouă foarte *gemütlich*[81] la Irina Procopiu[82], e un apartament drăguţ şi foarte mic; au fost invitaţi oameni plăcuţi, soţii Ştirbey, Eliza Brătianu, câţiva doctori francezi etc. Flers[83] ne-a citit tare frumos una dintre piesele lui, iar un doctor francez, Molinat, a cântat la pian – lumina era difuză, încăperea era plină de flori – era plăcut, am rămas până la ora unu.

Iaşi

joi, 8/21 iunie 1917

Dimineaţă emoţionantă. Am asistat la parada şi depunerea jurământului pentru soldaţii transilvăneni care au fost prizonieri în Rusia (luaţi de la austrieci) şi cărora li s-a dat libertatea de a veni să lupte pentru noi.

A fost o ceremonie frumoasă şi mişcătoare, care ne-a făcut inimile să bată mai tare şi ne-a umplut ochii de lacrimi. Arătau impresionant cu toţii – înalţi, bine îmbrăcaţi, plini de entuziasm.

Mai întâi a fost o trecere în revistă, cu ei aliniaţi, ca de obicei, apoi o slujbă la biserică şi jurământul, apoi s-au intonat imnul naţional şi alte cântece patriotice, iar la sfârşit au mărşăluit prin faţa noastră, aclamaţi inimos de mulţime.

Vremea a fost superbă, dar tare cald.

Nando a rămas să ia prânzul cu ei acolo, pe platoul neacoperit, într-o căldură înăbuşitoare pe care mi-au descris-o mai târziu foarte grăitor.

La prânz am avut-o invitată pe prietena mea Olga Sturdza, iar după masă am stat mult de vorbă cu ea; apoi a venit Maruka, fusese plecată câteva zile. Mai târziu a venit şi Barbu, cu care am petrecut aici o după-amiază lungă şi plăcută – Barbu era mai binedispus, mai puţin pesimist.

La şase şi un sfert au venit ardelenii (transilvănenii) în faţa casei, cu ovaţii patriotice. Am ieşit şi am urcat în automobil, stând în picioare, ca să le primesc uralele şi manifestările de bunăvoinţă; a fost o ceremonie înduioşătoare şi plină de viaţă, care a dat frâu liber unui val de entuziasm, de nădejde, de visuri!

Erau cu ei toţi entuziaştii, printre care: Porcu[84], Iorga[85], Kirileanu, prietenul meu Panaitescu etc. Mi s-au aruncat flori, am aruncat şi eu flori soldaţilor; după multe manifestări foarte prieteneşti şi călduroase, s-au îndepărtat pe stradă, iar eu am dat fuga să mă schimb ca să ies călare. Am făcut o plimbare lungă, fără ţintă, cu Ardeal, iar Mignon a găsit cărări noi; am călărit până aproape de nouă. Acum sunt cele mai lungi zile, aşa că trebuie să profităm de ele – dar întotdeauna îmi pare rău când ajungem la zilele acestea, cele mai lungi, şi le simţim cum încep să se scurteze!

Iarna aduce groază!

A fost o zi foarte toridă şi mă tem că s-a terminat cu ploaia – ceea ce înseamnă praf, căldură şi pământ tare pentru călărit.

La cină m-am uitat printr-un teanc de ziare ilustrate pe care le-a primit Symki[86] din Anglia.

Iaşi

vineri, 9/22 iunie 1917

Vreme foarte călduroasă. Am început ziua ducând resturi bune de la masa noastră celor mai bolnavi de la „Cultura“ – tuberculoşii în stare FOARTE gravă; bucuria lor m-a mişcat, m-a înlăcrimat. Aveam cu mine o mulţime de trandafiri frumos mirositori şi înrouraţi, în culori splendide, cu un parfum încântător. Şi-au îngropat în ei bietele feţe trase şi supte, cu o bucurie adâncă, dureroasă, a cărei vedere te bucura, dar te şi îndurera. De obicei o iau cu mine pe Lisabetta în vizitele scurte de dimineaţă; se dezvoltă, creşte în ea dorinţa de a ajuta, arată mult mai multă compasiune, inima i se încălzeşte şi i se deschide spre ajutorare şi înţelegere.

M-am întors acasă ca să fiu vaccinată şi ca să-i primesc mai întâi pe dr. Mamulea, apoi pe micul ofiţer naval englez trimis de Locker-Lampson[87], un omuleţ tare plăcut, dar teribil de urât, fiindcă suferă de un fel de paralizie şi se mişcă într-un fel smucit, dureros, sucit, greu de privit – dar e o plăcere să vorbeşti cu el, e plin de compasiune, priveşte lucrurile în ansamblu, nu doar dintr-un punct de vedere îngust şi convenţional.

La prânz n-am avut nici un invitat, iar după-amiaza a fost liniştită, am luat ceaiul cu Barbu, iar la şase şi jumătate am plecat într-o plimbare lungă călare, cu cele trei fete ale lui şi micul Georgie, pe dealurile domoale. Unde mai e iarbă, pământul e încă bun, dar în rest s-a întărit iar. Am călărit pe Coconaş, care e leneş în comparaţie cu ceilalţi. E în stare să galopeze oricât de repede pe câmp neted, cu iarbă, dar urcatul îl plictiseşte. Încep să-mi placă foarte mult împrejurimile şi am descoperit multe locuri bune pentru călărit. Unde mai pui că sunt şi foarte frumoase, cu dealuri mici şi unduitoare, unul după altul, la nesfârşit. Ici-colo câte o pădurice, dar altfel nu sunt

copaci, iar pe alocuri e o iarbă excelentă pentru călărie. Apusurile sunt splendide, priveliştea e largă şi mereu schimbătoare, iar pe fundal sunt dealurile joase, ascunse fermecător de ceaţă. M-am întors în amurg.

Iaşi

sâmbătă, 10/23 iunie 1917

Foarte cald. Am plecat ca de obicei la spitale, cu braţele pline. Mai întâi i-am dus cireşe unui biet tânăr de la spitalul francezilor, un băiat care suferă cumplit, care se împuţinează pe zi ce trece, care probabil e pe moarte, dar care nu-şi doreşte altceva decât cireşe. Acum, deşi e vremea lor, în fapt nu pot face rost mereu de cireşe. Apoi m-am dus la spitalul unde lucrează fetele mele şi am împărţit bunătăţi cazurilor celor mai grave. E şi acolo un băiat foarte tânăr, într-o stare deplorabilă, care are nevoie să fie bine hrănit.

M-am întors acasă şi i-am primit pe Flers şi încă un francez, care pleacă la Petrograd şi prin care aş vrea să încerc să primesc veşti de la Ducky, fiindcă n-am mai auzit nimic de ea de multă vreme. Nu ştiu cum îi merge – în ce condiţii trăieşte, dacă starea i s-a înrăutăţit de când mi-a scris ultima oară.

Apoi a venit comitetul pentru „Regina Maria“, ca să rezolvăm câteva probleme. A fost o întâlnire foarte interesantă, fiindcă s-a muncit mult, în împrejurări grele, şi a fost interesant de văzut cum judeca situaţia fiecare, după firea lui.

După aceea l-am primit pe generalul Râmniceanu[88], care e şi el foarte agitat de propunerea de a i se încredinţa lui Carol un rang important, fiindcă i se pare o idee nechibzuită, iar după el pe Tache Ionescu, cu aceleaşi nemulţumiri şi griji.

După prânz i-am primit pe bătrânul Baker şi pe dr. Armstrong. Am discutat lucruri practice cu amândoi. Nando nu era, a plecat cu Carol într-o excursie militară.

După prânz l-am primit pe dr. Coryllos[89], care a lucrat cu curaj la Panciu, sub focuri de armă. E un entuziast în felul lui, cu ochi mari şi albaştri, bulbucaţi, are un aer inspirat. E născut în Grecia, dar lucrează aici ca doctor francez. Am avut o discuţie plăcută despre toate cele, chiar şi despre chestiuni abstracte.

Mai târziu a venit Barbu, am petrecut împreună o oră liniştită, în care ne-am simţit împăcaţi şi mai puţin îngrijoraţi. Apoi am făcut o plimbare lungă călare care a durat toată seara – o plimbare plăcută, nu foarte iute, fiindcă trebuia să apucăm pe drumuri neaşteptate: în locurile noastre obişnuite trăgeau focuri de încercare cu un tun. Dar a fost o plimbare încântătoare, pe un cal bun, cu un tovarăş bun.

M-am întors acasă foarte târziu.

Iaşi

duminică, 11/24 iunie 1917

Căldura continuă. Au înflorit toţi crinii. Îi primesc de la toată lumea. Spre marea mea bucurie, grădinile Iaşiului sunt pline de crini.

Am plecat, ca de obicei, cu resturile bune de la masa noastră, de data aceasta ca să le duc la Liceul Internat, unde am trecut printre paturi cu E. Perticari ca să le împart lucruri celor mai bolnavi. M-am dus şi să-i dau un desert foarte bun, făcut în bucătăria noastră, unui sărman nefericit din spitalul unde lucrează fetele mele.

M-am întors acasă pentru o audienţă cu un anume domn Bega, care e un fel de ataşat al nostru la Londra. Nu e un omuleţ foarte interesant, e foarte timid, dar aveam prea multe lucruri interesante de discutat ca să nu ne înţelegem. Cu Barbu am vorbit foarte puţin, apoi a venit Henri Catargi.

După-amiază a fost o piesă de teatru interminabilă, aranjată de nişte ofiţeri ruşi, întru propăşirea bunei înţelegeri. Am fost nevoită să mă duc, deşi încă îmi e foarte greu să merg la teatru, e prea devreme să mi se ceară să îmi reiau partea aceasta din îndatoriri, *încă nu sunt în stare de evenimente festive* – dar trebuia făcut, în cazul acesta ar fi părut o lipsă de prietenie dacă nu m-aş fi dus. A venit şi Nando.

Spectacolul a fost lung şi destul de naiv, dar unii actori au fost buni, erau amatori ruşi, câţiva români, câţiva francezi. Au fost câteva dansuri foarte bune, cântece – unele bune, altele rele –, câteva *déclamations*. Un francez a recitat cu un talent extraordinar, dar a fost dureros, fiindcă versurile pe care le recita erau foarte insultătoare la adresa germanilor şi, vai, FOARTE bune, bine exprimate, aşa că au stârnit ovaţii în toată sala, lucru care m-a făcut să oftez de mila lui Nando, pentru care trebuie să fie foarte greu. Şi eu de-abia le pot suporta, gândindu-mă la el.

Strofele uneia dintre poeziile recitate de francez se încheiau de fiecare dată cu versul:

Oh! Dieu, ne leur pardonnez pas, car ils savent ce qu'ils font.[90]

Le recita cu o patimă înfiorătoare, care-ţi închega sângele în vine şi îţi dădea fiori.

M-am întors de-abia la opt şi un sfert.

Iaşi

luni, 12/25 iunie 1917

Am început ziua cu vizite la câteva spitale. Golia, Spitalul Francez şi „Brâncoveanu". Mă tem că bietul băieţel căruia i-am dus cireşe se stinge. Azi nu mi-a acceptat cireşele. Are faţa schimonosită, nu deschide ochii. Cred că i se vor curma în curând suferinţele – dar m-a întristat cumplit, după aceea toată ziua mi-am simţit inima grea şi ochii înlăcrimaţi.

M-am întors ca să particip la o întâlnire cu două doamne, un domn şi Mamulea, la care am discutat cea mai bună cale de a ajutora populaţia civilă foarte săracă, în special pe evrei. Am constituit un mic comitet, compus din doamna Balş[91], doamna Vlădoianu şi un anume domn Wachtel, evreu. Sper că vom reuşi să facem ceva folositor. Cred că mi-am ales bine ajutoarele, sunt oameni foarte muncitori, nu vreau fasoane şi ciondăneli, doar muncă!

Am stat de vorbă cu doamna Mavrodi şi Irina despre situaţia doamnelor de companie. Toate au nevoie de odihnă, ar vrea să servească fiecare câte o săptămână, dar, ca de obicei, Constanţa s-a dovedit *mauvaise camarade* şi a refuzat orice aranjament prietenesc, declarând că ea are nevoie de o lună întreagă de odihnă şi că are de gând s-o înceapă săptămâna viitoare. Devine de-a dreptul imposibilă, dar trebuie să las apele să se liniştească. Detest certurile şi, odată ce fiecare s-a aşezat la casa ei şi *s-au calmat spiritele*, va trebui să impun câteva reguli mărunte care să fie respectate.

Azi am avut parte numai de tulburări. Înainte de prânz am avut cu Barbu o discuţie în care am spus tot ce aveam pe suflet – am plâns şi, în cele din urmă, nici nu mi-a mai venit să mă duc la prânz, fiindcă aveam o faţă tare boţită şi îl aveam invitat pe Nicolaï, ofiţerul francez cel simpatic, dar până la urmă am spus „*cu atât mai rău*“, n-au decât să-mi rabde ochii roşii şi, dimpotrivă, am încercat să fiu amabilă la masă şi să-mi risipesc starea apăsătoare conversând.

După prânz a venit Matila Costiescu[92], care a stat doar puţin, cât să-şi ia rămas-bun – a reuşit să obţină ce dorea şi pleacă în Anglia, se vede că metoda aceasta de a bate la cap pe toată lumea, de la cel mai mic la cel mai mare, până obţii ce vrei, are meritele ei.

Am citit puţin în colţişorul meu – afară se adunau norii. Apoi a venit Barbu şi am stat de vorbă îndelung, la o ceaşcă de ceai. După aceea, în ciuda cerului ameninţător, am plecat cu Symki la Cristeşti, s-o vizităm pe Olga Sturdza[93]. Ne-a prins o ploaie torenţială, care a stricat complet drumul care, şi aşa, e întotdeauna de-a dreptul imposibil. N-am reuşit să ajungem cu automobilul, dar, din fericire, ne-au văzut venind şi ne-au trimis o trăsură ca să ne ia de pe drum. Pe acelaşi drum ne-am întâlnit cu Ion Duca[94] şi cu Andrews[95], în pană într-o căruţă, după ce şi automobilul lor refuzase să mai trudească pe asemenea teren. N-am stat decât puţin şi am promis să ne întoarcem în altă zi, când vor fi drumurile mai uscate. Olga a fost foarte amabilă, îmi place, are o fire tare deschisă. Soţul ei cel uriaş era şi el acolo, am vorbit despre cai. Aveau cu ei un ofiţer român însărcinat de *haras*[96] militar, care mi-a arătat doi armăsari.

Andrews plecase îmbrăcat în haine frumoase, care au avut mult de suferit în urma experienţelor lui prin noroiul românesc.

Am ajuns acasă jumătate cu trăsura, jumătate cu automobilul şi am

întârziat la cină.

Iaşi

marţi, 13/26 [iunie] 1917

Mi-am început dimineaţa cu o discuţie cu Ballif – din păcate, trece printr-o fază neplăcută. Crede că toată lumea e pornită să-l persecute şi că nimeni nu-şi face datoria, dar, în loc să-i ajute pe ceilalţi să şi-o facă, stă şi îi urmăreşte, sperând să descopere noi încălcări ale regulilor sau noi jigniri. E o mentalitate pe care nu reuşesc s-o înţeleg, mă depăşeşte – şi mă întristează profund, fiindcă nu pot s-o consider altceva decât o formă de nebunie. Una de care s-au molipsit şi el, şi Cinculaki[97], prin asociere într-un fel, una în care îşi glorifică propriile virtuţi şi sunt atât de şocaţi de purtările altora, încât nu pot face altceva decât să stea cu mâinile în sân şi să privească ţara cum cade în ruină. Nu mai e nevoie să spun că starea aceasta în nici un caz nu răspândeşte în jurul lor nici bucuria, nici buna înţelegere!

M-am dus la Lycée Catholique ca să împart daruri bolnavilor. Vremea a fost plăcută, răcoroasă, a plouat mult şi pământul şi-a recăpătat aspectul acela încântător, de parcă i se ostoise setea, care îmi face atâta plăcere.

Înainte de prânz am vorbit cu Barbu despre grijile casei, apoi cu Mamulea, despre lucrările noastre de caritate, iar la prânz nu am avut-o invitată decât pe Elena Perticari.

După masă l-am primit pe un ofiţer francez mărunţel, care-l înlocuieşte temporar pe Marchal pe lângă Berthelot, apoi am scris puţin. Am luat ceaiul cu Barbu şi, destul de târziu, am plecat la o minunată plimbare călare, peste dealuri şi văi, către locul care-mi place cel mai mult. Apus splendid, aerul delicios, pământul excelent, companie plăcută. Am ajuns acasă tocmai la timp pentru cină.

După cină am terminat capitolul despre Dunăre. Am descris mai în amănunţime gurile Dunării, fiindcă a fost partea care ne-a plăcut cel mai mult.

Iaşi

[miercuri], 14/27 [iunie] 1917

Mi-am început ziua cu o vizită la Galata. Am luat-o cu mine pe Mignon, iar acolo ne-am întâlnit cu Mamulea şi Veuillet, ca să vedem ce putem face pentru tuberculoşi. Sper că aranjamentele noastre vor fi potrivite. I-am vizitat şi pe ceilalţi pacienţi, cărora le-am împărţit flori şi bunătăţile mele. N-am avut audienţe, doar o scrisoare de pregătit pentru Anglia.

La prânz i-am avut invitaţi pe dr. Devaux şi col. de Rentie, amândoi foarte buni la suflet. De Rentie e ofiţer de legătură între ruşi şi români, iar Devaux e specialist în nervi şi face nişte remedii excelente.

Am fost foarte îngrijorată, fiindcă dr. Campbell, care lucrează împreună cu dr. Armstrong la spitalul Marukăi, e foarte bolnav din cauza unei infecţii de la un deget bolnav. Biata Miss Milne era foarte supărată.

După prânz am primit-o pe prinţesa Moruzi[98], care a venit să-mi vorbească despre problemele Crucii Roşii. Tot după prânz, am plecat cu Taţulina şi Ballif la Nicolina, să inspectăm un tren sanitar pentru dezinfectare, organizat de un doctor american sub auspiciile Crucii Roşii engleze.

M-am întors şi am luat ceaiul cu Barbu, după ce trecusem pe la spitalul Marukăi să întreb cum se mai simte dr. Campbell, ca să primesc vestea tristă că tocmai murise!

Un om destul de tânăr, de 30 de ani, care trecuse prin toată epidemia de tifos din campania sârbă, care s-a luptat cu tifosul şi aici, alături de noi, şi în Rusia, şi care s-a întors ca să moară din cauza unui deget infectat! Aşa e soarta!

Am plecat destul de târziu cu automobilul, s-o vizitez pe Irina Procopiu, care a suferit o mică operaţie, apoi m-am dus să mă întâlnesc cu fetele mele la o vie foarte plăcută, care aparţine unei ramuri a familiei Sturdza. Doamna Sturdza e prietenă cu Păunule[99] şi le-a invitat de multe ori pe fetele mele să-i vadă frumoasa grădină, iar mie mi-a tot trimis flori şi fructe; părea să fie marea ei dorinţă să vin măcar o dată la grădina ei. Am venit cu plăcere, mai ales că am auzit că e plină de crini, iar crinii sunt florile mele preferate.

În general, Iaşiul e oraşul crinilor, nicăieri n-am mai văzut atâţia crini la un loc. Mi se aduc buchete întregi din toate părţile.

Doamna Sturdza e o femeie simplă, mărunţică, plăcută şi prietenoasă; ne-am plimbat prin grădină şi vie şi am savurat atmosfera încântătoare de seară.

M-am culcat devreme, îmi era foarte somn.

Iaşi

joi, 15/28 iunie 1917

Mi-am început ziua la spitalul lui Devaux, unde le-am adus pacienţilor flori şi bunătăţi. Devaux face nişte remedii minunate pentru nervi şi e, fără îndoială, unul dintre cei mai sufletişti doctori francezi, deşi sunt mulţi cu care ne-am împrietenit şi a căror muncă o apreciem mult. Devaux are nişte ochi albaştri înflăcăraţi şi buni, care te privesc foarte direct şi foarte cinstit. Pacienţii îl iubesc şi au încredere în el.

De acolo m-am dus cu Mignon să-i ducem bietului Campbell decoraţia pe care mi-a dat-o Nando pentru el. I-am pus-o pe piept chiar eu. Era acoperit cu flori, dar îi trăseseră un cearşaf peste chipul frumos, fiindcă era îngrozitor de schimbat – mi-a spus-o prietenul lui,

Armstrong, cu o durere de nedescris. N-am îndrăznit să-l rog să-l descopere – toţi îi îndrăgeau atât de tare faţa chipeşă, e mai bine să-l ţină minte aşa cum era în viaţă, ca să nu mai spun că eu nici nu îl cunoşteam atât de bine. Dar cei care au lucrat cu el îl iubeau din suflet.

M-am întors şi am primit-o pe doamna Nevruz[100]. Întotdeauna e de o încântătoare bizarerie demodată, nu seamănă deloc cu alţii. Speră ca Y.M.C.A. să construiască un adăpost şi o şcoală pentru orfani pe terenul ei de la Hănţeşti şi mă ruga să încurajez ideea. Am s-o fac cu plăcere.

După doamna Nevruz am primit-o pe Eliza Suţu, care s-a hotărât să preia conducerea taberei de convalescenţi de lângă Piatra, cea organizată de soţii Averescu. Apoi a mai venit Alice[101] să mă vadă puţin.

La prânz n-am avut nici un invitat, fiindcă am plecat imediat după masă la Ruginoasa şi Paşcani. A fost cald, dar nu insuportabil. Drumurile erau într-o stare mai bună, adevărată minune, şi erau flori sălbatice peste tot, în unele locuri atât de multe, încât câmpurile şi marginea drumului erau un covor de culoare, dominat de mov, albastru şi galben, pe bucăţi lungi de drum.

Ne-a trebuit cam o oră şi jumătate să ajungem la Ruginoasa, apoi am umblat prin spital, prin corturile şi barăcile risipite peste tot în parcul superb. Casa e oribilă, într-un stil gotic fals, vopsită într-un cenuşiu deschis, dar camerele au proporţii plăcute şi sunt foarte răcoroase.

Multe corturi erau aşezate sub copacii mari – ne-am târât prin toate, aproape de epuizare, fiindcă era încă foarte cald.

Am vizitat şi biserica în care e înmormântat Cuza.

Dr. Leonte (fiul) conduce totul aici, e o lucrare a Crucii Roşii. A venit şi generalul Lupescu[102], fiindcă auzise că suntem acolo; şi el a suferit de tifos şi încă arăta foarte slab şi schimbat.

Le adusesem cu mine pe fetele mele şi pe Ballif, un Ballif amabil, zâmbitor, plăcut, un Ballif ca în vremurile bune de odinioară, gata de orice, activ, chiar glumeţ, dispus la orice capriciu al meu, amabil cu cei din jur, cum nu l-am mai văzut de un veac.

De acolo ne-am dus la Paşcani, pe un drum foarte bun; acolo lucrurile stăteau foarte bine. L-am căutat pe Ferrey-Rolles, doctorul francez care s-a luptat cu curaj cu toate greutăţile de aici. La început nu l-am găsit, fiindcă era altundeva, unde pune pe picioare un fel de sanatoriu pentru convalescenţi, aşa că am hotărât să mergem după el acolo.

L-am întâlnit la jumătatea drumului, l-am luat într-unul din automobilele noastre şi ne-am întors de unde venea el, să vedem ce face acolo, ca să descoperim că îşi adăposteşte convalescenţii într-un

loc superb, care a fost mânăstire – la Brăteşti, cu împrejurimi de-a dreptul splendide, printre păduri şi livezi, tocmai felul de loc în care mi-ar fi drag să trăiesc. Erau acolo câteva femei refugiate care s-au bucurat mult să ne vadă. Micul doctor, plin de energie, îşi punea convalescenţii la treabă ca să pregătească chilioarele care le aparţineau călugăriţelor – are în el un elan de nedoborât şi a primit foarte puţin ajutor. Am împărţit tutun, ţigări şi cărţi printre invalizi, care apoi au plecat care încotro să-mi adune flori sălbatice frumoase din livezile din jur, în timp ce refugiaţii entuziaşti m-au dus într-un loc fermecător, într-o pădurice de brazi care apăruse ca din senin. Trebuie să spun că era o comoară în toată legea – o adevărată reşedinţă de vară, un loc în care să visezi; mi se părea că are un farmec aparte, mult mai puternic decât toate casele frumoase care mi s-au oferit. Mi-ar face mare plăcere să petrec o lună de vară într-un asemenea loc.

Dar nu puteam întârzia, mai aveam multe de făcut. Micul Ferrey-Rolles, plin de viaţă, era încântat de vizita noastră, nu-i venea să-şi creadă urechilor când a auzit că venisem special pentru el şi că vreau să-i trimit o parte din lucrurile care-i lipsesc. Munceşte de atâta vreme în împrejurări imposibile, încât i se părea aproape prea bună ca să fie adevărată vestea că venisem în persoană ca să-i uşurez povara, dacă pot.

Ne-a rugat ca, în drum spre spitalul lui, să ne oprim la un spital mic condus de nişte rusoaice care-l ajutaseră foarte mult cât a durat iarna aceea oribilă. Erau femei vesele şi plăcute, care s-au bucurat mult să ne vadă şi cu care m-am înţeles pe jumătate în franceză, pe jumătate în germană. Le-am împărţit şi ruşilor mici daruri, dar deocamdată aveau destul de puţini invalizi.

Însoţiţi de urările lor de bine înflăcărate şi energice şi de toate florile pe care au apucat să le rupă din grădiniţa lor, am plecat mai departe, la spitalul lui Ferrey-Rolles de lângă gară. Era deja târziu, iar cerul, care până atunci fusese foarte limpede, căpăta nişte nuanţe plumburii ciudate, prevestitoare de furtună.

Am vizitat, pe rând, toate clădirile spitalului aranjate cu atâtea chinuri şi atâta trudă, în timp ce cerul trecea prin nişte schimbări incredibile. S-a făcut tot mai negru, întregul orizont era spintecat de fulgere mari, dar în acelaşi timp ajungea până la noi o lumină bolnavă, atât de puternică, încât prefăcea tot ce atingea în aur arzător – un efect de lumină mai ciudat decât tot ce am văzut până acum. În timp ce treceam prin saloanele aproape întunecate, afară domnea peste toate strălucirea aceasta extraordinară, dar doar pe o parte, în timp ce cealaltă era deja de un negru aproape ca tuşul. Ridicând capul să privesc pe o fereastră, mi-am dat seama că zidul casei de alături era ca o flacără aurie fermecată – nu am mai văzut aşa ceva! Ignorând ciudăţenia care se apropia, am mers mai departe, din clădire în

clădire, în vreme ce furtuna se aduna din toate părţile ca un roi de armate invadatoare. Am ajuns şi la ultima clădire, înăuntrul căreia era atât de întuneric, încât treceam de la un pat la altul însoţită de cineva care ţinea lampa. Întreaga situaţie era ciudată. Apoi a venit peste noi ploaia, cu găleata, torente, râuri de ploaie, iar cu ea s-a lăsat şi noaptea.

Ne-am udat bine până să reuşim să intrăm în automobile şi am hotărât să mergem să luăm cina acasă la primar, unde locuia doctorul, în loc să cinăm afară, cum avuseserăm de gând.

Acolo ne aştepta o altă surpriză! O căsuţă adorabilă şi curată, aproape de bun-gust, în care intrai printr-un fel de pridvor frumos unde era aşezată masa pentru cină, iar din el urca o scară drăguţă; era o casă chiar frumoasă, civilizată, iar *ca o încununare* am fost primiţi de o englezoaică!

Primarul o găzduia în casa lui pe soţia refugiată a unui doctor militar, împreună cu copilaşul ei, care avea doică englezoaică!

Am fost conduşi într-o încăpere plăcută, ni s-a dat apă şi tot ce ne mai trebuia ca să ne spălăm, iar într-un pătuţ îngrijit era culcat un copilaş dulce, de trei sau patru ani.

Totul s-a încheiat cu o cină intimă şi plăcută, cu doctorul şi doamna refugiată (primarul era în altă parte) – ei au oferit masa, noi mâncarea. Cum colonelul nostru era într-o stare atât de încântătoare, a fost o cină tare veselă, în timpul căreia am luat notă de tot ce îi trebuie omuleţului acestuia plin de elan şi i-am promis să-i trimitem multe lucruri, iar colonelul meu cel amabil i-a notat toate dorinţele pe o foaie! Minunile se ţin lanţ.

În cele din urmă, înainte să plecăm, a sosit şi primarul. Se pare că e singurul filantrop din împrejurimi, e destul de înstărit şi l-a ajutat foarte mult pe doctor cu treburile spitalului.

Am plecat acasă la o oră târzie; încă ploua, drumurile deveniseră foarte alunecoase, odată am intrat cu două roţi în şanţ şi a fost mare chin să mai ieşim! Am ajuns acasă undeva între miezul nopţii şi unu.

Iaşi

[vineri], 16/29 iunie 1917

Zi lipsită de evenimente. Am avut timp să termin scrisorile pentru Anglia, fiindcă am rămas acasă tocmai ca să le scriu, nu m-am dus la nici un spital azi.

Am avut o discuţie lungă cu doamna Mavrodi despre doamnele mele. Se tot ceartă şi e supărător şi obositor. Cinculaki se consideră prea perfectă ca să poată trăi alături de celelalte, Symki e aspră etc., nici n-ar fi trebuit să locuiască aici, în casă, fiindcă astfel s-au format două tabere, lucru detestabil, ca să nu mai spun că sfada şi neînţelegerile între oameni educaţi sunt ceva foarte nedemn – nu au

loc certuri deschise, dar domneşte o atmosferă de reavoinţă, nu-şi vorbesc, iar Cinculaki, care dintotdeauna a avut înclinaţii de *mauvaise camarade*, a ajuns şi mai rău, e de-a dreptul *intraitable*.

La 12 fără un sfert l-am primit pe Nicu Lahovari, ca să discutăm despre „Regina Maria“. Fiind o societate care funcţionează perfect, a trezit, fireşte, invidia şi toată lumea doreşte s-o preia şi s-o alipească altora. A avut atâta succes, dincolo de orice aşteptări, încât, evident, nu le place celor care nu au parte de atâtea reuşite şi nu au ajutat deloc la bunul ei mers. Aşa sunt frumoasele purtări din ţara noastră. Dar cred că suntem destul de tari ca să ne apărăm.

La prânz, nici un invitat.

Azi a fost îngropat bietul Campbell. Maruka s-a străduit cât a putut să aranjeze o înmormântare demnă de el. Unii au spus că a făcut prea multe. Dar a fost foarte bine că au cinstit un englez aşa cum îi cinstiseră şi pe francezi – deşi el, unul, era un om tare simplu şi tăcut în tot ce-i privea munca.

Barbu a venit la ceai, aveam o mulţime de lucruri de discutat, fiindcă ieri nu ne-am văzut. Apoi am ieşit călare cu Nicky, dar ne-a prins o furtună mare, cu tunete.

Iaşi

sâmbătă, 17/30 iunie 1917

După o discuţie cu Ballif şi încă una cu Mamulea, m-am dus cu Lisabetta la tuberculoşi să le duc obişnuitele bunătăţi. Trebuie să spun că cea mai sfâşietoare e mizeria, bietele suflete au ajuns simple schelete cu ochi, unii şi-au pierdut cu totul şi glasul şi încearcă să scoată şoapte pe care de-abia le înţelegi. Dar se bucură extraordinar să mă vadă; totuşi, nici un spital nu mă întristează ca acesta.

Mai târziu, când am lăsat-o pe Lisabetta la spitalul ei şi încă nu porniserăm automobilul, am văzut o înmormântare mizeră şi cumplit de înduioşătoare. Un preot bătrân cu o cruce mergea în frunte, pe stradă, iar în spatele lui un bărbat purta un sicriu micuţ de tot, cât o cutie mai mare, urmat doar de mamă, o mamă foarte tânără, care ţinea de mână o fetiţă. Trista procesiune s-a oprit chiar alături de mine, iar omul a pus sicriul pe o ieşitură din colţul unei case şi şi-a şters fruntea, fiindcă era foarte cald şi până şi un sicriu mic e greu de purtat pe distanţe lungi!

Am chemat femeia şi i-am dat toţi banii pe care-i aveam la mine; din păcate, nu erau mulţi.

Cum nu aveam audienţe, am crezut că voi avea ceva timp să scriu, dar am fost întreruptă tot timpul şi n-am reuşit să pun nimic pe hârtie.

Înainte de prânz a sosit H. Catargi, cu vestea că Banca Naţională ne dă o sumă mare de bani, cam cinci sau şase sute de mii de franci. Mai târziu, pe seară, am aflat că şi Crucea Roşie americană trimite un

milion de franci şi doctori americani. Aşadar, în privinţa aceasta a fost o zi bună. Am primit şi o cutie cu primele 50 de cruci „Regina Maria“, pe care le-am tot aşteptat de atâta vreme. A venit şi o scrisoare de la Ducky, dar a fost atât de tristă, că de-abia am putut s-o citesc!

Nici un invitat la prânz. După masă am primit-o pe o tânără rusoaică şi pe cei doi tineri ofiţeri ruşi care au fost principalii organizatori ai piesei de teatru ruseşti de acum câteva zile, din care s-au strâns 17.000 de franci care mi s-au oferit pentru lucrările de binefacere. I-am alocat pentru ambulanţele „Regina Maria“, care muncesc mult şi au nevoie de *Unterstützung*[103]. Le-am mulţumit din inimă celor trei tineri şi le-am spus multe lucruri plăcute despre spectacol.

A venit Barbu, ca de obicei, şi am făcut împreună o plimbare călare minunată, însoţiţi de Nicky. Pământul era excelent, aerul nu era prea fierbinte, lumea era foarte verde. Am călărit până s-a făcut vremea de cină. La cină am avut-o invitată pe Cella, după masă i-am citit până târziu.

Nando m-a decorat cu „Regina Maria“.

Iaşi

duminică, 18 iunie/1 iulie 1917

Căldură mare, aerul e greu, te simţi jilav chiar dacă nu te mişti deloc.

Am mers cu Nicky, Carol şi Lisabetta la mai multe barăci să împărţim ţigări, cărţi şi cărţi poştale ardelenilor. Păreau mulţumiţi şi în stare bună, deşi nu pot să nu spun că soldaţii trăiau în condiţii destul de mizere.

M-am întors acasă, am încercat să scriu puţin, am terminat capitolul despre Dunăre din *Ţara mea* şi am de gând să mă apuc să scriu (dacă voi putea) un scurt articol pentru *Le Figaro*, un omagiu adus Misiunii Franceze de aici. Va trebui să fie bine scris, fiindcă va ajunge departe în lume.

La prânz l-am avut invitat pe generalul rus Golovin[104], un bărbat agreabil, încă tânăr, căruia îi plac caii şi care a făcut carieră în cavalerie. Am vorbit despre multe lucruri, ca nişte prieteni.

După prânz am primit-o mai întâi pe o doamnă în vârstă, care nu mai e tocmai în toate minţile, doamna Tarnovski, apoi pe Paulina Oteteleşanu, care şi le-a pierdut pe ale ei de tot şi care lucrează la unul dintre trenurile sanitare. Cu atâta căldură, fiind şi destul de obosită, parcă înnebuneam şi eu! Biata doamnă Tarnovski simte cum o lasă creierul. Toată viaţa s-a străduit să aibă ce pune pe masă, să-şi hrănească, îmbrace şi crească copiii cum se cuvine, iar acum parcă nu mai are puteri. Soţul ei în vârstă, deşi deja *la pensie*, s-a înrolat din nou, a luptat cu vitejie şi a fost luat prizonier de germani în Dobrogea.

Nu mi-a cerut nimic, dar am înţeles prea bine că are nevoie de orice. Trebuie să încerc s-o ajut puţin.

Barbu a venit ca de obicei. Am petrecut o după-amiază plăcută, în care ne-am odihnit după atâtea necazuri. Am ieşit călare târziu, cu el şi Nicky, dar a fost foarte cald şi nu s-a răcorit deloc spre seară, cum se întâmplă de obicei. Eram cu toţii uzi leoarcă, dar câmpurile şi pajiştile erau de un verde minunat, roditor.

Iaşi

luni, 19 iunie/2 iulie 1917

M-am dus devreme cu automobilul la Spitalul „Vasile Lupu“, unde am fost primită cu mare bucurie de doamna Petrescu, sora doamnei Prezan. Veniseră cu mine şi Ileana şi Nini, dar nu le-am luat cu mine în spital. Am umblat printre pacienţi, împărţind dulciuri şi vorbind cu ei. Sunt acolo doi doctori francezi buni şi dr. Teohari – îmi place spiritul celor care lucrează aici, oamenii par bine îngrijiţi, fiindcă doctorii sunt pricepuţi la ceea ce fac.

M-am întors ca să scriu puţin, n-am mai avut audienţe, dar întreruperi tot au fost destule.

Prânz fără invitaţi.

După-amiază a venit Barbu, ceva mai devreme azi. Am stat de vorbă cu doamnele care lucrează în continuare cu spor în fiecare după-amiază, în salonul mare. Îndeosebi Miss Fifield[105] şi doamna Ciuhodari vin foarte regulat şi muncesc de mai mare dragul. La şase şi jumătate m-am dus cu Nando şi Carol la Vila Greierul ca să-i decorăm pe sora Pucci, pe domnul du Chaffaud[106] şi pe alte câteva surori. Sora Pucci şi domnul D. au primit „Regina Maria“, ceilalţi – „Virtutea militară“. Au fost, fireşte, încântaţi. A fost o seară plăcută, Vila Greierul arăta mai frumos ca oricând. Acum spitalul e mai mult gol. I-am vizitat pe bolnavi, apoi cimitirul din pădure, şi ne-am plimbat puţin prin curtea atât de drăguţă.

Ne-am întors acasă târziu. Deşi uscat, drumul era şi mai rău, nu se putea merge repede nici măcar pe un petic. Ca şofer, Nando era exasperat.

După cină a venit în vizită Maruka, am vorbit şi am citit.

Marea veste de azi a fost că ruşii au obţinut o victorie importantă. A fost o ştire prea bună, nici n-am îndrăznit s-o credem – nici acum nu îndrăznim să ne bucurăm; pentru noi, reintrarea ruşilor în luptă înseamnă totul!

Iaşi

marţi, 20 iunie/3 iulie 1917

Dimineaţă încărcată, dar cu tot felul de mărunţişuri, nu m-am dus nicăieri anume, dar am avut multe de făcut. Căldura e arzătoare,

înăbuşitoare, într-asemenea măsură încât îmi e greu să-mi concentrez gândurile asupra scrisului. L-am primit pe Jean Chrisso., am stat mult de vorbă cu el despre toate activităţile societăţii „Regina Maria“, care sunt tot mai numeroase. Am aranjat să le trimit pe Mignon, Ileana şi Nini la Ghidigeni o vreme. Mignon urmează să ajute la spital ca soră medicală, iar Nini şi Ileana merg pentru aerul de ţară. Ileana arată bine şi tare drăguţ, dar îi trebuie puţin aer proaspăt, căldura, zgomotul şi praful devin tare supărătoare, aici, în oraş.

Am fost anunţată dintr-odată că a sosit pe neaşteptate misiunea politică americană şi că vom avea oaspeţi la prânz.

Prânzul a fost un mare succes, americanii au fost foarte plăcuţi, foarte veseli. Singurul nostru regret a fost că se grăbeau tare şi n-am apucat să stăm mai mult de vorbă.

Din fericire, prietenul meu, Stanley Washburn[107], i-a dat unuia din ei o scrisoare de recomandare pentru mine şi Barbu, iar la şase am trimis după el şi am avut o discuţie lungă şi importantă. Îl cheamă Bentley Mott[108], e colonel şi e un om foarte plăcut şi inteligent, moral, direct, cu care îţi e foarte uşor să te înţelegi, precis şi în acelaşi timp vesel şi amuzant. Am vorbit mult şi sincer, abordând toate subiectele de interes pentru ţara noastră. I-am descris situaţia noastră exact aşa cum e, nădejdile, temerile şi ambiţiile noastre. A promis să ne susţină cauza la fel de inimos cum a făcut-o Washburn. Tot ce nu-i puteam descrie suficient de clar, detaliile tehnice, ca să spun aşa, i-a expus Barbu şi sunt de părere că am făcut o treabă bună împreună. Apoi am scris o scrisoare pentru preşedintele Wilson, una pentru Washburn şi una pentru draga mea Loïe Fuller[109]. Toate astea mi-au consumat mult timp şi multă energie în căldura aceasta îngrozitoare şi totul trebuia terminat înainte de cină, fiindcă după cină Nando aranjase un eveniment excepţional, o proiecţie cinematografică la el acasă, la care invitaserăm oaspeţi, pe lângă faptul că americanii noştri plecau şi ei în aceeaşi seară. Aşa că i-am trimis pe copii să mănânce cu Nando şi am rămas cu Barbu până după nouă să scriu scrisorile; din fericire, nu mă deranjează să pierd cina, cum nici pe Barbu nu-l deranjează. Oricum, cred că ne-am descurcat bine.

Bentley Mott spunea că, dacă aş veni în America, mi-aş putea reclădi ţara ani şi ani după aceea, că aş avea parte de o primire cum n-a mai avut nimeni!

Se pare că generalul Scott, conducătorul misiunii, a avut un succes răsunător în Parlament cu un discurs foarte scurt, dar extrem de energic, nu atât un discurs, cât o declaraţie de forţă şi hotărâre tăcută. S-au zguduit pereţii de ovaţii.

Am primit şi câteva scrisori lungi şi foarte interesante de la Loïe Fuller – nu am cuvinte să descriu ce fiinţă minunată e, se străduieşte să mă ajute nespus de mult, e ceva enorm, măreţ.

Seara noastră cinematografică a fost un succes. Invitaserăm un grup divers de doctori francezi şi români, surori medicale din Anglia şi Franţa, câţiva prieteni, câţiva ofiţeri etc. A avut voie să vină şi Ileana-dragă, deşi adunarea a ţinut până târziu. A fost încântată, fericită şi, ca de obicei, cum nu se poate mai drăguţă. Copila aceasta rareori e preţioasă, Domnul s-o apere – Mircea, puiul meu, ce om ai fi crescut!

M-am culcat epuizată, dar cu sentimentul că nu mi-am irosit ziua.

Azi casa a suferit o invazie de muşte formidabilă şi oribilă, de-a dreptul detestabilă.

Iaşi

miercuri, 21 iunie/4 iulie 1917

Am avut o discuţie lungă cu Ballif, care a primit de la Nando misiunea delicată de a cerceta, la Huşi, anumite plângeri la adresa lui Zizi Cantacuzino[110]. Ballif era într-o stare foarte bună, a fost foarte înţelegător. Consideră că ceea ce s-a spus despre Zizi e nejustificat – e drept că e un individ ciudat, puţin ţicnit în felul lui, dar e un om care ştie să-şi conducă soldaţii. Am vorbit şi despre alte lucruri, fiindcă în curând Ballif va renunţa la administrarea casei pentru a deveni din nou un simplu aghiotant: s-a săturat de grijile de aici. E prea direct, prea simplu, nu poate face faţă celor o mie şi una de intrigi şi interese meschine care se întreţes la o curte sau într-o casă regală.

La 11 am avut o întâlnire cu Fotin Enescu[111], Barbu Ştirbey, Ballif şi Mamulea, ca să vorbim despre organizarea activităţilor mele caritabile, care sunt tot mai ample zi după zi şi trebuie puse într-o formă practică, serioasă. Din fericire, am fost cu toţii de acord, iar partea bănească a mers mult mai bine decât mă aşteptam.

La prânz n-am avut invitaţi, după prânz am primit-o pe o doamnă Lucaşievici, o femeie tânără şi plăcută, în doliu mare, fiindcă şi-a pierdut mama, şi foarte îngrijorată fiindcă fiul ei, singurul ei copil, acum în vârstă de 17 ani, a plecat la regiment. Durerea ei m-a acaparat cu totul, cel mai trist e că pe mama ei au doborât-o tocmai greutăţile iernii. Sunt oameni foarte bogaţi, dar pe timpul iernii nu a putut face rost de strictul necesar ca să-şi ţină în viaţă mama bolnavă şi nici de destule lemne ca să-i fie cald. CRUDE vremuri.

Barbu a venit foarte târziu. Am luat ceaiul împreună, apoi am ieşit călare la şase şi jumătate, cu mai mulţi: Barbu, cele trei fete ale lui, Nicky, Mignon şi micul Georgie. S-a răcorit dintr-odată, ceea ce ne-a înviorat de mai mare dragul, parcă ne învia sufletul în noi. Grui a fost un înger şi mi-au făcut o enormă plăcere galopurile, lungi şi iuţi. La întoarcere a răsărit luna, uriaşă şi plină.

După cină a fost o eclipsă totală de lună. Am văzut tot spectacolul din pat, fiindcă luna a avut bunătatea să se afle tocmai la geamul meu; a fost foarte interesant.

Nando are din nou probleme politice. Deşi reformele au fost votate atât de Cameră, cât şi de Senat, guvernul (compus din liberali şi conservatori) a reuşit să se împotrivească, iar acum vrea să se separe, ceea ce-i pricinuieşte lui Nando griji mari şi obositoare.

Iaşi

joi, 22 iunie/5 iulie 1917

Vremea e în continuare răcoroasă şi plăcută, dar deocamdată nu mai plouă. Câmpurile sunt în stare excelentă, recoltele se arată promiţătoare, dar, fireşte, vom avea mult mai puţin decât ne trebuie, din păcate – deşi, când le vezi, par abundente.

Mi-am început ziua cu o vizită în cartierul evreiesc. Voi ajuta la hrănirea copiilor săraci de acolo. Un evreu filantrop organizase acolo o „cantină", care nu s-a mai putut întreţine fiindcă nu se mai găsea mâncare de nicăieri. Voi încerca să-i ajut s-o redeschidă, deşi sarcina e dificilă; sper, totuşi, să reuşesc. Organizaţia aceasta mare pe care am pus-o pe picioare pare să aibă succes după succes şi îmi vin bani din toate părţile.

Apoi am scris puţin. Am început un capitol din *Ţara mea* despre iubita mea Vâlcea. Am mai vorbit despre părţile acelea în primul volum, dar nu mă pot desprinde de subiect, mă atrage prea mult – iar Horezu mi se pare un vis frumos care mă aşteaptă după cumplita realitate; totuşi, de data aceasta nu descriu Horezu, ci o scenă pe care am văzut-o la Polovragi. Apoi îmi voi scrie şi articolul pentru francezi.

Nando a venit la prânz foarte îngrijorat şi trist – nici nu se simţea bine, dar cred că era de la prea multe griji. Nu pot răbda să-l văd în starea aceasta, aşa că în loc să-l las să se întoarcă la el acasă i-am propus să mă ia la o plimbare cu automobilul, fiindcă nu era foarte cald, promiţându-i să-i arăt un drum frumos. A acceptat, aşa că am plecat şi ne-am plimbat vreo două ore prin dealuri şi văi, pe drumurile dintre câmpuri. Într-un loc ne-am oprit să adunăm superbe flori sălbatice, ceea ce întotdeauna îi face mare plăcere lui Nando, e în stare să culeagă flori ore în şir – e un adevărat botanist, le cunoaşte toate numele latineşti.

La ceai a venit Barbu, iar mai târziu ne-am plimbat călare, tot cei de ieri, dar fără Nicky şi prin alte locuri. Am apucat *la întâmplare* pe un drum splendid, apoi am ajuns la nişte locuri tare frumoase, dar nu tocmai bune pentru galop. Ardeal a fost cam leneş. Temperatura era excelentă. M-am întors târziu.

După cină am vizitat-o pe biata Irina, care a primit vestea dureroasă că fiul ei vitreg, Procopiu, un băiat foarte tânăr, a fost ucis într-un accident de avion. Iar tatăl e la Bucureşti! Biata Irene, şi încă e foarte slăbită şi bolnavă după operaţie.

Le-am găsit acolo pe Eliza Brătianu, Cella şi domnişoara

Musicescu[112], împreună cu unul din fraţii Irinei.

M-a durut inima s-o văd atât de nefericită şi atât de bolnavă pe deasupra. De când face injecţii cu stovaină[113] suferă de nişte dureri de cap monstruoase.

Iaşi

vineri, 23 iunie/6 iulie 1917

Am vorbit cu Mamulea. Organizaţia noastră capătă formă. Apoi am plecat cu Lisabetta la Spitalul „Notre Dame de Sion“, unde mi-a spus Ventura că sunt câţiva oameni foarte nenorociţi. Am adus bunătăţile pe care le iau cu mine de obicei şi nişte margarete enorme pe care le aveam acasă, iar Lisabetta a adus vin. Am văzut câteva cazuri foarte triste, dar în general bolile sunt mult mai puţin violente, iar tifosul dispare aproape cu desăvârşire.

M-am întors acasă să scriu puţin, apoi am primit doi ofiţeri navali englezi care trebuiau să-mi aducă cinci lăzi cu materiale de la Crucea Roşie; au venit cu ele fără incidente până aproape de Odessa, apoi ghinionul a făcut ca tot vagonul în care erau lăzile mele să fie distrus de foc! Cei doi erau oameni foarte de treabă şi simpli, am avut o discuţie plăcută.

Avem în continuare frământări politice grave, toate partidele sunt foarte agitate, iar bietul Nando trăieşte vremuri grele. Înainte de prânz am vorbit câteva momente cu Barbu, care întotdeauna îmi raportează toate veştile importante şi care e mereu atent să-l ajute pe Nando să iasă din dificultate, să-l avertizeze asupra primejdiilor, să-l înarmeze împotriva miniştrilor lui egoişti, fiindcă EGOIŞTI sunt, nu le pasă în ce necazuri îşi împing regele şi ţara atâta timp cât le e satisfăcută vanitatea, acesta e adevărul. Singurul patriot cu adevărat altruist e bietul rege însuşi!

După prânz l-am primit pe Antonescu, care mi-a oferit bani pentru câteva dintre lucrările mele de binefacere şi mi-a explicat punctul de vedere al liberalilor; după aceea am vorbit puţin cu Jean Chrissoveloni despre vizita lui Mignon şi a Ilenei la Ghidigeni marţi, apoi despre spitalele „Regina Maria“. Joi voi merge la Căiuţi să inaugurez spitalul meu de acolo, iar săptămâna viitoare – la Coţofeneşti şi Pădureni.

Mai târziu a venit Maruka să discutăm despre politică şi am auzit şi latura conservatoare a chestiunii; toţi par să aibă dreptatea lor, dar e adevărat că liberalii sunt mai puternici, mai inteligenţi, mai uniţi, au în mâini forţa materială.

Barbu a venit la ceai, a apărut şi Carol, care s-a întors dintr-o vizită la divizia lui „beau Paul“ de la Grajduri, vizită foarte reuşită, în care cred că a făcut mult bine, împăcând anumite susceptibilităţi iritate. Mai târziu a venit un ofiţer rus de la Crucea Roşie, care mi-a adus o scrisoare de la sărmana mătuşă Miechen[114], oarecum prizonieră în

Caucaz. Nu i se îngăduie să se întoarcă acasă, ea şi André[115] sunt cu desăvârşire izolaţi de restul familiei.

Am primit o scrisoare de la Martha Bibescu[116], care a reuşit să iasă din România cu cele trei surori de la St. Vincent de Paul care lucrau cu ea. Circulă despre ea tot soiul de poveşti, cele mai multe nu tocmai măgulitoare. Un lucru e sigur şi îl spune şi ea: Czernin[117] a reuşit s-o scoată din ţară.

La şase şi jumătate am plecat la Galata cu fetele mele şi Caterina, să-mi văd „barăcile“, apoi la spital, unde îi instalăm acum pe bolnavii de tuberculoză. I-am vizitat pe cei care erau în spital, în căsuţele pregătite de mine e gata totul, dar încă nu au mutat bolnavii acolo.

De acolo ne-am dus la Miroslava, unde ne-a găsit generalul (*parti sédentaire*) care trăieşte acolo, mi-am vizitat vacile, m-am plimbat, apoi ne-am întors acasă pe altă parte. Am descoperit o mică tabără de convalescenţi în nişte locuri foarte frumoase, i-am vizitat şi le-am dat ţigări. Pe drumul de întoarcere m-am oprit la mai multe colibe să împart zahăr, mare încântare pentru femei şi copii.

M-am întors acasă târziu, pe drumuri foarte stricate, dar binedispusă. Vremea a rămas toată ziua caldă, dar nu insuportabil de fierbinte, iar seara a fost foarte plăcută.

Iaşi

sâmbătă, 24 iunie/7 iulie 1917

Mi-am petrecut prima parte a dimineţii la spitalul de la „Salle de Gymnastique“, unde erau şi bătrânul dr. Dumas şi o domnişoară Negri. Din fericire, spitalul nu mai era atât de plin, dar am găsit acolo câţiva bieţi pacienţi tare nefericiţi, care s-au bucurat mult de micile mele daruri.

La 11 şi jumătate au venit doamna Kalinderu şi fiica ei, care au suferit grav de tifos exantematic. Amândouă sunt foarte drăguţe şi timide şi nu ne sunt de nici un ajutor – inimile le-ar fi bune, dacă le-ar lăsa spiritele. Dar, din cauza unui soi de frică de orice eveniment a aplecării înspre egoism, se reduc la o inactivitate totală şi nu fac nimic pentru nimeni, deşi sunt bogate şi independente, ceea ce n-a împiedicat-o pe fiică să se molipsească de tifos!

N-am avut invitaţi la prânz. Grijile lui Nando continuă, *partidele se tratează reciproc cu ostilitate*, se poartă chiar egoist şi deloc pe măsura situaţiei, lăsându-şi bietul rege să-şi bată capul gândindu-se cum să rezolve dificultatea.

La ceai a venit Barbu. La şase şi jumătate am făcut o plimbare lungă în automobil, cu el şi Mignon, pe drumuri îndepărtate care mi s-au părut fermecătoare. Am întârziat la cină. După cină, muzică la Maruka, cu mulţi generali ruşi. Pentru că unii i-au spus că e de-a dreptul ridicol şi întru totul incorect din partea ei să troneze pe un jilţ

drapat în stacojiu, în timp ce regina stă umilă pe o canapea joasă la picioarele ei, Maruka pregătise un al doilea jilţ pentru mine, drapat şi el tot în roşu – e adevărat că era o poziţie de mare cinste, dar scaunul era foarte tare şi m-a făcut să regret canapeaua mai umilă! Muzică bună, rusească, discuţii cu Scerbacev, Poklevski[118], Kazakievici[119], Luynes[120] şi, spre sfârşit, Nicolaï, care e printre cei mai agreabili dintre ofiţerii francezi. M-am întors acasă de-abia după ora unu.

Iaşi

duminică, 25 iunie/8 iulie 1917

Azi n-am făcut nimic, fiindcă am avut parte de o zi grea. M-am trezit cu stomacul foarte deranjat, îmi era tare rău. Am renunţat la mâncare şi am aţipit imediat la loc, ceea ce nu mi-a făcut tocmai bine, aşa că azi am rămas acasă şi mi-am petrecut o parte din după-amiază în pat. Dimineaţă l-am primit pe Brătianu. En principe, nu are nimic împotriva plecării mele în America! N-aş fi crezut că va accepta măcar să ia în considerare o asemenea idee! La prânz am stat la masă cu o ceaşcă de ceai, într-o stare de mare slăbiciune. Barbu a venit târziu la ceai. Am primit-o pe sora Pucci, foarte bucuroasă că primise scrisori de la surorile care sunt cu Martha la Geneva. La opt a venit Colette Plagino, căreia i-am dat decoraţia „Regina Maria“. A fost FOARTE încântată.

Nando a petrecut o zi tare neplăcută, cu întrevederi cu miniştri puşi pe ceartă şi neînţelegători.

Iaşi

luni, 26 iunie/9 iulie 1917

Încă o zi liniştită, deşi acum mă simt mult mai bine; totuşi, mă abţin în continuare de la mâncare.

Am profitat de dimineaţa tihnită ca să scriu cât mai mult la articolul meu în franceză pentru *Le Figaro*. L-am primit în audienţă pe un doctor american mărunţel, care vrea să ceară ţării lui să ne trimită un spital de campanie complet.

Nando a venit la prânz, ca de obicei, foarte îngrijorat şi de-abia a putut să înghită ceva.

După masă l-am primit pe Mişu Cantacuzino, care mi-a oferit explicaţii interminabile despre punctul de vedere al conservatorilor – fiecare dintre ei, când vorbeşte, pare să aibă dreptate. Îmi dau seama ce chin trebuie să fie pentru Nando. Apoi l-am primit pe Kropotkin, care e disperat fiindcă vor să li-l ia pe Coryllos de la Pădureni, iar toată unitatea lui, care-l adoră pe Coryllos, e într-o stare de mare tulburare.

După aceea a venit Barbu, am vorbit la nesfârşit despre politică şi am trecut în revistă situaţia iar şi iar, întrebându-ne cum s-ar putea

potoli disputele; am găsit trei soluţii posibile, dar fiecare dintre tabere obiectează la primele două, iar a treia e doar o *soluţie de compromis*.

La şase şi jumătate, Carol ne-a luat, pe mine şi pe cele două fete, în Rolls-Royce-ul lui să facem o plimbare lungă. Niciodată n-am stat într-un automobil cu arcuri atât de divine, a fost pur şi simplu minunat. Am urmat un itinerar foarte lung şi foarte frumos, iar drumul, în ultima parte, a fost excelent.

La cină, Nando era în continuare îngrijorat şi fără poftă de mâncare. Veştile militare de la ruşi sunt bune. Au spart frontul undeva între Halici şi Stanislav[121], au luat mulţi prizonieri şi chiar au capturat câteva tunuri mari.

Iaşi

marţi, 27 iunie/10 iulie 1917

Mă simt din nou bine, în stare de orice, dar e foarte cald. M-am dus cu fetele la Spitalul Francez unde lucrează; e ultima zi a lui Mignon la spital. St. Aulaire[122] le-a decorat pompos cu „Médaille des épidémies“ – de fapt, le-a dat diploma, fiindcă medaliile nu au sosit încă. St. Aulaire a fost timid, dar a ţinut un mic discurs neoficial, şi totuşi foarte reuşit, la care doamna Gabrielescu a răspuns într-o franceză atroce, dar atroce a fost mai mult pronunţia: vorbele le-a rostit din inimă, deşi sunau oarecum ironic întrucât ea fusese unul dintre factorii ce i-au subminat sistematic pe francezii care lucrează în spital.

După aceea, Mignon m-a plimbat prin toate saloanele; era întru câtva nostalgică, ştiind că le părăseşte. E încântată de plecarea la Ghidigeni, dar în acelaşi timp aproape că-i dau lacrimile la gândul că va lăsa în urmă spitalul în care a muncit cu devotament şi în care toată lumea s-a ataşat enorm de ea, fiindcă e o fiinţă de-a dreptul adorabilă, bună cu toţi, harnică, plină de viaţă, practică, toate acestea împletite cu o simplitate aproape de neînchipuit şi cu o totală lipsă de fasoane. Mă bucur, totuşi, că se duce la Ghidigeni, cred că îi va face bine să fie de capul ei în sfârşit.

M-am întors pentru audienţa cu Ion Duca. Am avut o discuţie lungă şi plăcută, în care am încercat să evităm politica, dar n-am reuşit în întregime. Vremea e foarte caldă şi apăsătoare.

Înainte de prânz am stat de vorbă cu Barbu. După-amiază, Nando trebuia să-i primească atât pe Brătianu, cât şi pe Tache, aşa că am hotărât că aş putea eu să încerc să-l ajut puţin, vorbind cu ei mai înainte, absolut neoficial; pentru mine e o mişcare destul de neplăcută, dar l-am văzut pe Nando atât de frământat de griji, încât aş face orice să-l ajut cât de cât.

După prânz am avut puţin timp să scriu articolul pentru *Le Figaro*, dar cel mai bine lucrez înainte să mă ridic din pat, între şapte şi opt, ora la care scriu şi în caietul acesta, singura oră la care sunt sigură că

nu mă va întrerupe nimeni!

Apoi, la patru fără un sfert, Brătianu! N-a fost o întrevedere plăcută. Am încercat să-i prezint punctul de vedere al regelui, am încercat să-l conving că nu e momentul pentru ciondăneli de partid! L-am întrebat cum se poate aştepta la un consimţământ complet din partea altora fără să facă unele concesii şi el – am avut chiar curajul să-i spun că e nepopular în ţară, deşi în Parlament e cel mai puternic, că şi-a stricat imaginea insistând să fie primit fratele lui în guvern, că e neplăcut pentru rege să fie numit de propriul popor jucăria lui Brătianu, că regele a făcut cele mai mari sacrificii – l-am întrebat dacă n-ar putea cu toţii să se ridice la înălţimea lui şi să-şi lase deoparte loialităţile de partid pentru binele ţării.

Am avut, totuşi, parte de un moment amuzant. Îi spusesem lui Brătianu că ar putea face măcar o singură concesie: să-l scoată pe fratele lui, Vintilă, de la Război şi să-i dea scaunul de ministru unui general. A sărit în sus imediat, spunând că asta e o intrigă gândită anume de Mişu C., care vrea să-l pună în fruntea ministerului pe Averescu, şi singurul meu moment plăcut în toată întrevederea a fost când am avut ocazia să-i spun că regele se gândise la Râmniceanu! (Râmniceanu e prieten cu el.)

Toate au fost în zadar – omul ştie că partidul lui e cel mai puternic, că Parlamentul e cu el – unde mai pui că are o părere foarte bună despre sine însuşi, aşa că refuză să facă orice concesii, situaţia a ajuns aşa cum ajunge întotdeauna în România, o încăierare între partide, plină de *atacuri* personale îndârjite; acum, principalii adversari sunt Mişu Cantacuzino şi Brătianu, care reprezintă cele două laturi ale chestiunii, cu toate vechile lor principii, tradiţii şi antipatii în spate. Mi-am dat seama că nu are rost, că nici loialitatea faţă de rege, nici dragostea faţă de ţară nu-l vor convinge să adopte o atitudine împăciuitoare. Aşa cum i-am spus apoi şi lui Barbu, mi-am considerat intervenţia un eşec total, din toate punctele de vedere.

Am luat ceaiul cu Barbu, iar la cinci şi jumătate l-am primit pe Tache Ionescu. Am vorbit mult, am reluat aceleaşi argumente, dar în sensul opus; de data aceasta am auzit toate eşecurile, ca să nu spun crimele lui Brătianu şi mi s-a spus că ei, conservatorii, s-au săturat să fie sclavii lui şi refuză să mai intre într-un guvern amestecat dacă locurile nu se împart pe jumătate, corect, şi că el, Tache, nu va accepta să mai lucreze cu Brătianu decât de pe poziţia de prim-ministru sau de ministru al afacerilor externe. A fost amabil, zâmbitor, binedispus, plăcut, mult mai uman decât celălalt, mult mai puţin pompos, dar la fel de hotărât să nu facă nici o concesie. Am încercat să-i explic că partidul lui e mai slab, că Brătianu tot va învinge în cele din urmă, dacă se împing lucrurile prea departe, dar degeaba, şi el era sătul de situaţia aceasta a jumătăţilor de măsură, iar acum îşi dorea fie

să fie tratat ca egal, fie să renunţe la toate şi să plece prin lume ca să facă propagandă României!

Ei bine, nu obţinusem nimic, nici într-o parte, nici în cealaltă! Dar făcusem tot posibilul, încercând cu credinţă să îi aduc la sentimente mai omeneşti. Însă nimic nu poate ţine piept ambiţiilor lor de partid, care acum sunt aţâţate, nici ţara, nici regele. Regele rămâne singurul patriot fără interese egoiste. Triumful lui ar fi să reuşească să obţină un guvern *de funcţionari*, fără oricare dintre ei! Dar avem atât de puţini oameni!

Apoi, ca să mă odihnesc, am plecat cu Rolls-Royce-ul lui Carol, împreună cu fetele mele; a condus Carol. Am apucat din nou pe drumul excelent spre Ştefăneşti, pe malul Prutului. Azi a fost mai frumos ca oricând, fiindcă a venit o ploaie scurtă şi abundentă, care a spălat tot praful de pe drum şi plante. Am mers foarte repede. Carol conduce foarte bine, dar îşi şi asumă riscuri mari. Odată era s-o păţim – mergeam ameţitor de repede şi, dintr-odată, i s-a desprins cu totul una din roţile din faţă şi era cât pe ce să ne repezim drept într-un stâlp de telegraf. Roata s-a rostogolit mai departe pe câmp, ca un cerc de butoi uriaş apucat de streche.

Într-un sat m-am oprit să împart zahăr femeilor şi copiilor, care au rămas uimiţi şi încântaţi; o femeie mi-a spus, cu glas înduioşător, că nu are ce să-mi dea în schimb decât o găină. I-am explicat că sunt regina şi că nu-mi trebuie nimic în schimb şi, cu mare bucurie, a exclamat că-şi dăduse ea seama de la început că eram o persoană importantă, dar crezuse că sunt nevasta vreunui general! Alta s-a uitat la mine, i s-a luminat faţa şi m-a întrebat într-un fel de extaz: „Nu eşti stepâna noastră?“[123]

În ultima vreme, pe câmpuri muncesc oameni foarte bătrâni. În locul unde m-am oprit erau doi bătrâni, soţ şi soţie, care trudeau – foarte, foarte bătrâni, tremurători şi cu un aer absent; le-am dat zahăr şi ţigări şi chipurile lor umile s-au luminat de un fel de extaz, de parcă nu le venea să creadă, de parcă se petrecuse o minune.

Ne-am întors de-abia pe la nouă, dar am fost foarte mulţumiţi de plimbare. După cină, Mignon şi Ileana au plecat la Ghidigeni, iar eu m-am dus să fac o scurtă vizită familiei Ştirbey, la ei acasă. Ileana arăta cum nu se poate mai drăguţ în rochia ei de călătorie, de un roşu rozaliu.

Iaşi

miercuri, 28 iunie/11 iulie 1917

Am avut timp să scriu puţin dimineaţă, apoi m-am dus la „Vasile Lupu“, unde căzusem de acord să mă filmeze cineva în timp ce-i vizitez pe răniţi. Sarcina aceasta a devenit o parte atât de reală şi de importantă din viaţa mea, încât parcă şi eu îmi doream să păstrez o

amintire vie a ei. După prânz a venit Panaitescu[124], traducătorul meu, să vorbim despre cartea mea De ce, pe care s-a angajat s-o publice. Am vorbit cu plăcere şi despre alte teme. Apoi l-am primit pe generalul Coandă[125], care a venit din Rusia, împreună cu un general englez şi unul italian, să ne viziteze frontul. Am avut o discuţie lungă şi interesantă, omul a văzut, auzit şi trăit atâtea şi atâtea lucruri în aceste nouă luni de război, de când e ataşat pe lângă Stavka. Vorbeşte bine şi se exprimă cu pricepere. Situaţia rămâne incertă – deocamdată, ambele tabere refuză să facă concesii, sperând fiecare ca regele să cedeze şi să încline spre partea lor, ceea ce îl pune pe rege într-o situaţie dureros de neplăcută. La şase şi jumătate am făcut o plimbare cu Lisabetta şi Cella – a condus Nando. A fost o seară frumoasă, dar călduroasă. Ne-am dus la Stânca, pe drumuri ocolite, iar de acolo ne-am întors pe drumul mare, fiindcă trebuia să mă îmbrac pentru o cină importantă care se ţinea la Nando în onoarea generalilor din Anglia şi Italia, împreună cu însoţitorii lor. A fost o cină aproape în întregime militară. În stânga mea a stat generalul Scerbacev, iar în dreapta – generalul Barter. E de-a dreptul fermecător, e un irlandez plin de haz şi priceput la vorbă. Toată viaţa a fost soldat şi a trăit multe campanii în tot felul de colonii: în Africa de Sud, la zuluşi, în India etc. Pe lângă descrierile despre război în sine, ruşi, englezi şi francezi, avea şi o mulţime de amintiri de povestit. Le-a revărsat pur şi simplu şi m-a distrat nespus. De mult nu m-am mai distrat atât cu cineva. Mulţumită lui, cina a fost foarte plăcută, deşi era tare cald. Generalul italian, Romei, era şi el foarte plăcut, dar într-un cu totul alt fel, are o inteligenţă cu totul diferită. Veştile din Rusia sunt în continuare uimitor de bune – atât de bune, încât nici nu ne vine să le credem. Cei doi generali şi Coandă tocmai se întorseseră de acolo şi văzuseră mare parte din lupte. Generalul italian priveşte situaţia ruşilor cu cel mai mare pesimism, englezul e de-a dreptul exasperat de ei, iar Coandă are cele mai mari speranţe.

La 11 am plecat la Căiuţi, cu Ballif şi doamna Mavrodi.

Căiuţi, (în tren)

joi, 29 iunie/12 iulie 1917

La trezire, ploaie abundentă, neaşteptată. De obicei mă bucură mult ploaia, dar azi e păcat, fiindcă aveam de gând să fac vizite militare întreaga zi şi toate sunt mai grele când plouă.

La nouă am fost primită cu onoruri militare, de generalii Gogu, Văleanu şi Arghirescu[126], Colette şi diverşi doctori şi ofiţeri, francezi şi români.

Mai întâi am inaugurat Spitalul „Regina Maria“, amenajat într-o casă albă fermecătoare şi în câteva barăci, toate foarte bine aranjate, curate şi practice. Colette Plagino a făcut aici o muncă admirabilă, a

pus lucrurile în ordine, fără să se sinchisească de greutăţile pe care a trebuit să le depăşească, ba chiar bucurându-se de ele. Acum nu erau prea mulţi pacienţi. După aceea ne-am dus altundeva, mai departe, unde aranjaseră o tabără mare de convalescenţi. Erau mulţi, dar majoritatea îşi reveneau. Le-am dat tot felul de lucruri, spre marea lor bucurie. Peste tot se depun mari eforturi ca totul să fie pregătit în caz de ofensivă.

Odată încheiate vizitele la spital, am asistat la o luptă simulată, dar cu maşini adevărate şi mult zgomot. A ameninţat să plouă, dar n-a plouat.

Apoi am urcat în automobile şi am plecat pe un drum foarte frumos la Pralea, unde mi s-a oferit un prânz militar copios. Pralea e aproape pe front. Unii soldaţi din regimente veniseră din tranşee – caschetele le dădeau un aer foarte serios – şi au mâncat lângă noi, la o masă alăturată. Totul a fost foarte frumos pregătit şi s-au adunat să mă primească mulţi ofiţeri şi doctori, cu mare entuziasm. Chioşcul nostru fusese ridicat chiar lângă râu, cânta fanfara, toată lumea era veselă, dar, din păcate, a venit ploaia şi a tot turnat, fără să dea semne că s-ar opri; în plus, s-a făcut de-a dreptul frig, ceea ce nu a împiedicat susţinerea de discursuri loiale şi o revărsare de entuziasm.

Înainte să se termine prânzul, m-am ridicat să împart ţigări, cărţi şi iconiţe soldaţilor, care, deşi udaţi până la piele de ploaie, au fost foarte bucuroşi şi mi-au sărutat mâna exprimându-şi loialitatea care mai de care mai emoţionant.

Am împărţit cărţi poştale şi tuturor ofiţerilor şi doctorilor de la masa noastră. În stânga mea stătea un colonel rus foarte entuziast, a cărui soţie s-a oferit să ne ajute la spitalul nostru. Mâncarea a fost bună şi prânzul nu s-a lungit, cum au obiceiul mesele cu militari. După prânz, generalul Arghirescu ne-a dus undeva foarte aproape de tranşee, unde locuieşte într-o căsuţă frumoasă, din lemn de mesteacăn. De acolo trebuia să mă ducă cineva la tranşee, dar se pusese un asemenea potop de ploaie, încât pământul devenise imposibil, tare păcat!

Şi acolo am vizitat o baracă bine construită şi amenajată ca să-i primească pe cei cu răni grave, care nu pot fi transportaţi departe.

Ploaia n-a contenit nici o clipă, aşa că, după ce am băut un ceai în căsuţa generalului, m-am întors la trenul meu.

Înainte de cină am stat mult de vorbă cu Ballif despre problemele militare etc. La cină am avut parte de lungi explicaţii militare aplicate la războiul modern. Ballif era în elementul lui. M-am culcat foarte devreme şi am dormit bine. Vremea a fost foarte răcoroasă, a plouat mult.

Iaşi

Am ajuns acasă la timp pentru micul dejun. Mi-e tare dor de Ileana şi Mignon. Şi aici a plouat foarte mult. Criza politică nu s-a sfârşit; cei implicaţi sunt agitaţi, nemulţumiţi, critici, nedrepţi, miniştrii fac probleme, regele e îngrijorat şi se află într-o poziţie dificilă.

I-am scris o scrisoare lui Ducky. La 11 l-am primit pe Scales, care se întoarce în Rusia, la Cartierul General. Îmi fac griji pentru situaţie în general, domneşte o atmosferă de nesiguranţă pe care în unele zile o simţi şi mai apăsătoare, cum simt animalele apropierea furtunii. Veştile din Rusia sunt bune, şi totuşi nici unul din noi nu îşi face prea multe speranţe.

Înainte de prânz am vorbit cu Barbu şi H. Catargi. Mâine, Ballif va renunţa la postul de administrator al casei pentru a deveni din nou un simplu aghiotant, dar se va ocupa în continuare de gărzi, de organizarea călătoriilor mele, de automobilele mele personale şi de caii mei. Doamnele mele încă nu şi-au găsit apartamente, aşa că stau în continuare cu mine în casă. Biata Irina în continuare nu se simte bine.

Am primit o telegramă de la Loïe Fuller, care-mi spune că va veni în sfârşit pe la noi! Încă o telegramă de la Păcleanu, care spune că s-a întâlnit cu mama şi Baby la hotelul Dolder din Zürich. Mama îşi face griji cu privire la situaţia din Rusia şi la Ducky, cum e şi firesc! Nu a primit nici o ştire. Mi-a venit o scrisoare de la Ena[127], din Spania.

La prânz i-am avut invitaţi pe cei doi generali simpatici, Barter şi Romei. Bătrânul meu englez drag a continuat să mă încânte, e fără îndoială unul dintre cei mai plăcuţi oameni pe care i-am cunoscut.

După prânz l-am primit pe Dim Suţu[128], care a venit de la Paris şi mi-a adus o sumă mare de bani de la Crucea Roşie Franceză. Dim arăta foarte îngrijit, dar lăsa o impresie de stupizenie, deşi e plin de intenţii bune. După el a venit Flers, dar a stat foarte puţin, fiindcă avea o întâlnire cu ruşii. La ceai – Barbu. Conversaţia ne-a fost plină de îngrijorare şi frământată. În ciuda eforturilor pe care le depunem amândoi, nu găsim nici o soluţie de a-l ajuta pe Nando să iasă din dificultăţile cu guvernul şi nu ştim nici cum să-l sfătuim. Ne-am chinuit minţile multă vreme şi nu am ajuns la nici o concluzie cât de cât mulţumitoare, deşi am căzut de acord amândoi că nu ne-ar plăcea să-l vedem mergând înainte doar pe mâna lui Brătianu.

Spre seară am făcut o plimbare călare plăcută, cu Barbu şi generalul Golovin, căruia îi place mult să călărească. Grui era într-o dispoziţie splendidă, pământul era excelent, aerul răcoros, apusul superb – toate mi-au plăcut, dar în acelaşi timp îmi simţeam inima grea. În unele zile nu pot să mă desprind de toate, mă simt teribil de mică, de neputincioasă, de parcă toată munca făcută a fost în van. Tot atunci se ridică în mine şi durerea, mare şi neostoită – şi vreau să mă duc

undeva, la Mircea, micuţul meu!

După cină, muzică frumoasă la Maruka. Pentru prima oară, m-am dus îmbrăcată în alb, dar mă simt tare ciudat când port orice altceva decât negru în lume.

Iaşi

sâmbătă, 1/14 iulie 1917

Vreme destul de răcoroasă – răcoarea e odihnitoare de fiecare dată. După o discuţie cu Ballif şi apoi cu Mamulea, am plecat cu Lisabetta la spitale: mai întâi la cel francez, ca să hrănim câteva cazuri speciale, apoi la „Oltea Doamna“, unde un doctor francez mărunţel şi isteţ se ocupă de bolile de ochi. Erau şi câţiva orbi, care întotdeauna mă întristează foarte tare. Unii învăţau să citească, alţii păreau tare deznădăjduiţi, mai ales unul, un bărbat foarte tânăr, care-şi lăsase capul în pământ într-un fel pe care nu-l pot uita. Arăta ca un prizonier condamnat la moarte. Micul doctor e unul dintre cei mai buni din câţi avem şi lucra admirabil. I-a salvat ochiul şi şoferului meu, Roth.

Azi n-am avut audienţe. Ballif a renunţat la funcţiile lui de administrare a casei.

Miniştrii în continuare nu cad de acord – simt un fel de ciudă împotriva lor, situaţia îmi provoacă silă. Aş vrea să nu mă gândesc la ea, dar întotdeauna mi se întorc gândurile într-acolo şi sper ca Nando să nu facă o greşeală.

Barbu a venit foarte târziu, eram amândoi întristaţi – apoi am făcut o plimbare călare cu el, fetele lui şi micul Georgie; vremea ameninţa a furtună, dar pământul era excelent, iar caii – plini de elan şi gata să se avânte repede. Ardeal a fost minunat – uneori e leneş, atunci nu-mi mai e atât de drag.

După cină a venit Lala[129] şi i-am citit *De la inima mea la a lor*, care a făcut-o să plângă.

M-am culcat târziu, lumina se stinsese cu o oră mai înainte.

Iaşi

duminică, 2/15 iulie 1917

Zi rece şi umedă, ploaie foarte stăruitoare, cum rar vezi în România.

M-am dus cu Lisabetta la *tuberculoşi*, sărmanii! Dar, din fericire, spitalul era mult mai gol, mulţi au fost duşi la Galata şi prin alte locuri.

Situaţia politică e încă *foarte tensionată*. M-am săturat, în fiecare zi vine cineva să-mi spună cât de gravă e şi să-mi explice că Nando ÎN NICI UN CAZ nu trebuie să-l susţină doar pe Brătianu, chiar dacă e cel mai puternic – aceeaşi părere o am şi eu, dar, în acelaşi timp, Brătianu e singurul care are putere şi influenţă adevărate. Străinii încep să se agite şi ei, iar ruşii au început să se poarte urât. Deocamdată, situaţia

e, din nou, foarte neplăcută şi se pare că germanii se pregătesc să propună iar pace. Toate acestea mă frământă şi îmi provoacă o mulţime de griji.

N-am avut audienţe, a venit doar Olga la prânz. E o scumpă – păcat că nu ne vedem mai des, dar amândouă suntem tare ocupate.

După prânz am stat mult de vorbă cu Nando despre politică şi despre treburile casei. Acum că Ballif nu se mai ocupă de asta, vor să-l îndepărteze din toate, iar eu vreau să se îngrijească în continuare de automobilele şi caii mei personali, fiindcă am fost foarte mulţumită de cum a mers înainte. Deocamdată, anumiţi oameni încearcă să-l denigreze pe Ballif în faţa lui; instinctul îi spune lui Nando că e nedrept şi că Ballif valorează cât toţi ceilalţi laolaltă, dar întotdeauna a avut înclinaţia de a ceda în faţa celor care se văicăresc, fiindcă oamenii întru totul corecţi sunt întotdeauna puţin mai greu de suportat. Dacă ai curajul să le primeşti sfaturile austere, în cele din urmă întotdeauna iese bine – dar pe moment sunt neplăcute, iar Nando se fereşte întotdeauna de lucruri neplăcute, cu riscul de a avea neplăceri de zece ori mai mari mai târziu.

Barbu a venit mai devreme, fiindcă la cinci şi jumătate am plecat cu Carol la Vila Greierul, unde dr. Vandescal, care acum conduce spitalul, se căsătoreşte cu sora lui Vârtejanu. Aveam de gând să trec pe acolo cu Carol, ca din întâmplare.

A fost o căsătorie restrânsă, de-a dreptul înduioşătoare, în *lingerie*[130] din spital. Se adunaseră oameni de tot felul, mulţi doctori, francezi şi români, Berthelot, St. Aulaire, Poklevski, câteva doamne pe care nu le cunosc deloc, doamna Sturdza[131], actriţa, cu fiica ei şi încă vreo câţiva actori, un amestec amuzant, la care se adăugau surorile de la „St. Vincent de Paul“.

Din păcate, a plouat cu găleata tot timpul. Prezenţa mea şi a lui Carol a pricinuit mare bucurie, mireasa s-a agăţat de mine, se vedea că era încântată să mă vadă acolo, cât despre Vandescal, pur şi simplu îi strălucea faţa!

Cum stăteam printre oaspeţi, una dintre surori mi-a adus din senin un bebeluş – un copil drăgălaş, răsfăţatul spitalului, fiindcă mama lui e printre pacienţi. Bebeluşul a stat multă vreme în poala mea, fără să se sinchisească de nimic; parcă a trecut tare multă vreme de când am ţinut un copil mic în braţe, mi-a amintit de multe lucruri şi mi-a adus lacrimi în ochi.

Apoi i-am părăsit câteva momente pe oaspeţi ca să-i vizitez pe bolnavi, cu mirele cel mărunţel dând fuga după mine cu mânuşile lui albe şi sabia. E un om TARE milos, cu ochi de un albastru intens şi trăsături bine conturate, ca un englez.

Poklevski m-a prins şi s-a apucat să-mi vorbească despre politică. Îl supără neînţelegerile politice de la noi din ţară, ca şi pe mine! M-am

dus acasă să iau cina – ploua în continuare. M-am culcat devreme, după ce am vorbit cu Nando.

Iaşi

luni, 3/16 iulie 1917

Zi de îngrijorări şi tulburări. Miniştrii noştri nu se comportă deloc lăudabil. E imposibil să-i convingem să cadă de acord. Nando a făcut tot ce a putut, la fel şi Barbu – degeaba. Între ei e război şi, din cauza urii pe care şi-o poartă, vor să-l acuze şi pe rege. De fapt, se poartă cum nu se poate mai modern, aşa că m-au dezgustat în asemenea măsură, încât mi-am spus că mai bine i-aş lăsa să-şi sfâşie biata ţară şi să şi-o împartă, că n-are nici un rost să încerci să domneşti cu asemenea oameni, că eu şi regele suntem oameni mult prea oneşti ca să ne înţelegem cu o haită de politicieni oligarhi care nu au alt ideal decât să se doboare unii pe alţii, tocmai în ASEMENEA clipe! Sunt dezgustată, dezgustată, atât de scârbită, încât îmi vine să plec! Dar nu am unde să mă duc! Nici măcar n-am să pun pe hârtie toate lucrurile de care sunt în stare oamenii aceştia, după câte am auzit. Îmi e ruşine mie pentru ei, sunt scârbită cu totul, atât de scârbită, încât încep s-o înţeleg pe mătuşa, biata de ea – şi nu vreau s-o înţeleg, vreau să-mi iubesc poporul, dar cum să-i iubesc când se poartă ca nişte nelegiuiţi?

Dimineaţă l-am vizitat puţin pe Nando la el acasă, unde l-am întâlnit pe dr. Ion Cantacuzino[132], chemat de Nando ca să-l convingă să intre într-un guvern prezidat de Brătianu – sunt atât de împătimită în privinţa aceasta încât nu pot fi de ajutor, am spus câteva cuvinte de faţă cu Nando, descriindu-i întocmai cum mă simt, dar acum chiar şi cei mai buni sunt dominaţi politic de altcineva şi cu toţii se luptă pentru putere – aşa că n-are nici un rost, totul e o debandadă oribilă, în care se ridică la suprafaţă ce e mai urât în ei, până când ajung să-mi doresc să n-am ochi de văzut şi urechi de auzit: sunt scârbită, scârbită, scârbită! Nu m-a descurajat nici o înfrângere, nici o nenorocire, nici un dezastru, dar tabloul acesta al turpitudinii oamenilor aflaţi la conducere m-a făcut să-mi pierd nădejdea – CÂND MĂ GÂNDESC CĂ MI-E DAT SĂ-MI CLĂDESC ŢARA CU ASEMENEA OAMENI! O, mai degrabă mi-ar veni să renunţ la ea şi să plec – departe, oriunde!

După discuţia cu Cantacuzino, am plecat la Galata cu mica Ecaterina şi i-am vizitat pe toţi bolnavii de acolo, împărţindu-le lucruri. M-am întors şi l-am primit pe bătrânul Dissescu[133], care a venit să vorbim despre drepturile femeilor. Am avut o după-amiază grea, discuţii cu Nando, discuţii cu Barbu, care a trebuit să plece cu treburi din minut în minut – dar toată străduania lui de a împăca şi a uni partidele e în van.

Am ieşit târziu să fac o plimbare călare cu fetele Ştirbey şi micul Georgie – Grui a fost încântător, pământul a fost bun, dar îmi simţeam

inima grea şi mă durea capul.

După cină a venit din nou Barbu, dar n-avea nimic bun de spus – ba chiar era gata să cad într-o irezistibilă *criză de disperare plină de dezgust*.

Iaşi

marţi, 4/17 iulie 1917

Zi rea – am fost foarte nefericită. Oamenii noştri refuză să ajungă la o înţelegere până la capăt, Brătianu a câştigat. Nando i-a redat puterea – el e singurul care poate alcătui de unul singur un guvern acceptabil, iar un guvern de uniune naţională, cum ar fi trebuit să fie, nu e posibil, refuză să împartă puterea.

Ieri publicul încă nu ştia că s-a întors Brătianu şi că e SINGUR; vestea va isca o indignare furioasă, iar motivul pentru care mă deranjează asta atât de mult e că indignarea se va întoarce acum cu totul împotriva regelui – îşi va pierde popularitatea, care era foarte preţioasă pentru el în astfel de momente şi îi dădea o putere adevărată. Acum, oamenii îl vor considera jucăria lui Brătianu şi nimeni nu va şti cât s-a străduit să obţină altceva. Nando de-abia dacă a avut curajul de a-mi spune că s-a ajuns la asta, ştia că o voi privi ca pe o nenorocire – şi aşa o şi consider. Între oamenii noştri se va dezlănţui un război amar – amar, amar! Şi, pe deasupra, tocmai în asemenea clipe.

O vreme, după prânz, m-am lăsat doborâtă de vestea aceasta şi nu l-am putut primi pe Andrews, care avea audienţă la două şi jumătate; Barbu e de părere că ar fi bine să se îndepărteze o vreme de Nando, fiindcă e acuzat că are o influenţă dăunătoare asupra lui şi că întotdeauna îl salvează pe Brătianu – paginile acestea ar putea demonstra contrariul. Dar şi eu, şi Nando refuzăm să ne lăsăm părăsiţi de cel mai bun prieten tocmai acum, nu ne pasă ce spune lumea.

Nu pot face nimic! Dar îmi vine să mă ascund undeva, nu vreau să văd pe nimeni, nici să aud ce spun oamenii!

Dimineaţă am vizitat mai multe spitale cu Ecaterina şi am împărţit zahăr şi biscuiţi copiilor săraci din mahalale. Spre seară, Nando ne-a plimbat pe mine şi pe Lisabetta cu automobilul; după cină a venit Lala, i-am citit şi am plâns amândouă. Symki a plecat la Ghidigeni.

Iaşi

miercuri, 5/18 iulie 1917

Munca obişnuită de dimineaţa, cu micuţa Caterina drept tovarăşă. M-am dus la spitalul francezilor cu vin, apoi la spitalul „Vasile Alecsandri“, care e tare mizer, deşi doctorul îşi face datoria. Apoi am umblat prin cartierele sărace, cu zahăr şi biscuiţi pentru copiii şi femeile nevoiaşe.

Atmosfera e foarte tristă, în astfel de momente nu-i vine nimănui să-şi viziteze prietenii, cel puţin mie nu; e prea mare nemulţumirea.

Nando a venit punctual la prânz, iar după prânz că pe ce să uit că am o audienţă cu Andrews. E săptămâna lui Cinculaki şi, cum nu deschide gura deloc, fiind aproape străină de ideea de conversaţie, n-am fost avertizată dinainte că am o audienţă. Abia mă aşezasem confortabil, în capot, cu o carte, când a intrat pompos să anunţe audienţa, foarte „corectă“ – altceva nu contează în ochii ei!

Am primit o scrisoare interesantă de la Bentley Mott, care mă încurajează să vin în America, spunând că vizita mea ar fi MARELE eveniment al războiului lor, că astfel aş face ţării mele un bine mai mare decât îmi închipui – o scrisoare elocventă, admirabil compusă, urmată de o scrisoare de la Washburn, micul meu prieten – amândouă susţinând că TREBUIE să vin, ceea ce mă face şi pe mine să râd că TREBUIE să mă duc, dar cum să-mi părăsesc pentru atâta vreme ţara şi familia? Ar fi totuşi minunat, e o ispită ENORMĂ.

După-amiază l-am aşteptat mult pe Barbu, care a venit de-abia pe la şase şi atunci doar ca să mă anunţe că nu poate sta, că există totuşi unele şanse de formare a unui guvern de uniune naţională şi că umblă de la un om politic la altul, încercând să mai salveze situaţia.

Apoi a venit Catargi cu câteva probleme şi, cu unele greutăţi, m-am urcat în Rolls-Royce-ul lui Carol şi am plecat la o plimbare lungă pe drumul nostru preferat. Doamna Antonescu a stat lângă mine, iar Lisabetta lângă Carol. Seara a fost frumoasă, cu un apus splendid, am trecut pe lângă lanuri întregi de floarea-soarelui, hectare întregi, o mare de discuri de un galben strălucitor – o privelişte superbă. Am trecut pe lângă sătucuri ciudate, cu colibe imposibil de mici, uneori înconjurate de grădini pline de nalbe roz şi roşii, care au un efect izbitor alături de colibele dărăpănate, cu acoperiş de şindrilă – fiindcă nici nu li se poate spune căsuţe, ar fi un nume prea mare.

În satul Santa Mare, de unde am făcut cale întoarsă, am împărţit zahăr şi biscuiţi femeilor şi copiilor.

Acum n-au mai rămas prin sate decât femei, copii şi bărbaţi foarte bătrâni.

Ne-am întors acasă de-abia pe la nouă şi un sfert. De azi se schimbă ora – se dă înainte, ora şapte e deja ora opt şi aşa mai departe. A trebuit s-o facem fiindcă ruşii aşa procedează, ca să evităm confuziile – motivul e economia de electricitate. La început va pricinui totuşi încurcături, fără îndoială.

Nando vorbise cu Tache şi nu-i lăsase o impresie prea bună omul – mâine se va vedea dacă s-a reuşit rezolvarea cât de cât a situaţiei, dar e limpede că nu pornesc cu sentimente prieteneşti unii faţă de ceilalţi.

M-am spălat pe cap şi m-am culcat târziu.

Iaşi

joi, 6/19 iulie 1917

Criza miniştrilor continuă, dar a intervenit o schimbare; Tache a devenit rezonabil şi împăciuitor, însă rămân Mişu Cantacuzino şi D. Greceanu[134], care nu vor să cedeze – Mişu neplăcut şi pompos, Dimitrie Greceanu politicos, dar hotărât. Nando a petrecut încă o zi nenorocită încercând să-i unească, iar Barbu şi-a făcut şi el partea lui de muncă. Nici Barbu, nici Nando nu mai puteau şi îi înţeleg!

Am avut o zi obişnuită, dimineaţa la spitale şi la săraci. Seara am făcut o plimbare lungă cu automobilul, împreună cu Lisabetta, spre Bârnova. E acolo o mânăstire veche şi drăguţă, iar împrejurimile sunt superbe. Am coborât din maşină ca să vizităm biserica şi am fost primite cu toată prietenia de soţia preotului, care ne-a dat şerbet şi apă. Biserica e veche, se pare că în jurul ei a fost o mânăstire veche care a căzut în ruină. Doar unde trăieşte preotul se mai află o bucăţică pitorească din vechea clădire. Se intră în curte pe sub o clopotniţă înaltă, cu ziduri groase, solidă ca o fortăreaţă. În biserică – foarte îngustă în comparaţie cu înălţimea – e o piatră de mormânt interesantă, minunat cioplită, a unui voievod de pe vremuri (Barnovschi).

Drumurile până acolo au fost proaste, dar foarte frumoase – adevărate drumuri de ţară, îngropate între lanuri verzi cu nuci cu coroane mari. Totul era foarte verde, foarte idilic.

Prima oprire o făcuserăm la Bucium, ca să vizităm casa şi grădina unei doamne Şendrea. Ne-a dus Ballif, doamna voia să-mi ofere casa pe timpul verii, pentru mine sau copii. Mi-au plăcut şi casa, şi grădina, dar ca să ajungi acolo trebuie să apuci drumul Socolei, care e îngrozitor. Doamna era foarte amabilă, foarte brunetă, cu dinţi albi, frumoşi, şi foarte emoţionată de vizita noastră. Ballif era foarte binedispus şi a tot tachinat-o.

M-am întors acasă şi am cinat foarte târziu. Nando e tot îngrijorat.

Iaşi

vineri, 7/20 iulie 1917

Dimineaţă, după ce am stat de vorbă cu Ballif, apoi cu Barbu, apoi cu Mamulea, am făcut o vizită la spital cu Lisabetta – la cel mic, de lângă spitalul militar. Din fericire, mai bine de jumătate era gol. Dar bunătăţile pe care le-am adus au fost foarte apreciate.

Nici o audienţă, nici un invitat la prânz. Continuă criza politică continuă. Barbu face eforturi eroice să obţină colaborare.

După-amiază am avut parte de o mulţime de întreruperi, apoi am plecat la o plimbare lungă în automobil, cu Cella – ne-a dus Carol cu Rolls-Royce-ul. A fost tare plăcut, dar din când în când a plouat. Am

împărţit o mulţime de pesmeţi şi zahăr copiilor şi femeilor sărace. M-am întors la nouă şi jumătate şi am primit vestea că ÎN SFÂRŞIT S-A AJUNS LA O COLABORARE – NANDO ERA UŞURAT, DAR ÎNCĂ NU ŞTIU DIN CINE SE VA COMPUNE CABINETUL.

Cât eram noi departe, în oraş a fost o furtună teribilă.

Iaşi

sâmbătă, 8/21 iulie 1917

Am plecat cu mica Ecaterina la spitalul din Liceul Internat, ca să vedem cum lucrează Maria Ştirbey cu amputaţii ei – le-am adus bunătăţi. L-am vizitat pe nepotul Elenei Perticari, care e bolnav de mult, apoi pe un colonel care încă suferă de tifos exantematic.

M-am întors acasă ca să scriu puţin – mi s-a cerut un text despre prizonierii noştri, pe care vor să-l citească pe scenă la o reprezentaţie pentru fondul de ajutorare a prizonierilor. Nu e o sarcină prea uşoară. M-am gândit s-o fac în formă de *poezie în proză*, sau un fel de psalm, dar nu ştiu dacă voi reuşi.

Azi am aflat de la Ballif şi Barbu câteva lucruri care nu mi-au făcut deloc plăcere, aşa că am fost supărată toată ziua, chiar prea supărată ca să mai plâng, era o supărare apropiată mai degrabă de indignare.

Am avut plăcerea de a-l vedea pe domnul Hamilton, care e *în trecere* şi pe care nu l-am mai văzut de la începerea războiului. Ne-a emoţionat pe amândoi întâlnirea aceasta în împrejurări atât de diferite.

După-amiază am stat mult de vorbă cu Barbu şi, cum rar se întâmplă, am fost mai pesimistă decât el. Mă încerca o dorinţă copleşitoare de a dispărea undeva, departe de toată lumea – dar nu se poate; mă simt îngrijorată şi scârbită, un amestec care mă face să-mi simt trupul şi sufletul grele şi dezechilibrate. Nu sunt fericită când nu mă simt iubitoare – iar azi nu sunt iubitoare, mă simt aspră şi lipsită de simpatie, îmi plâng de milă, stare de spirit stupidă şi care nu te duce cu nici un chip la fericire.

Seara am făcut o plimbare călare *în şir* cu Nicky, fetele Ştirbey, Barbu şi micul Georgie. Pământul a fost destul de tare şi, deşi Ardeal s-a prezentat bine, nu m-a înveselit.

Cabinetul s-a pus pe picioare, e un consiliu de coaliţie – dar încă nu ştiu din cine anume va fi compus. Nu pot spune că mă arde dorinţa de a-i vedea, dar presupun că voi fi nevoită s-o fac!

M-am culcat devreme, cu inima grea.

Iaşi

duminică, 9/22 iulie 1917

Vreme plăcută, cu semne de ploi torenţiale, deloc fierbinte. N-am făcut nimic care să ceară prea multă energie. Nu mă simt tocmai bine,

nici fizic, nici mental. Acum nu văd lucrurile în roz şi nu mă simt în armonie cu mine însămi.

M-am dus cu Taţulina şi Nicky la Galata cu automobilul, iar acolo i-am găsit pe Mamulea şi Veuillet. Prima mea căsuţă e plină de tuberculoşi, care arătau cum nu se poate mai mulţumiţi, sunt încântaţi de mâncarea pe care le-o dăm. Pe drum am hrănit o puzderie de copii cu pesmeţi şi zahăr.

La prânz a venit Hamilton. Am stat mult de vorbă. După prânz i-am primit pe tinerii soţi Vandescal, care arată fericiţi. Apoi am terminat micul text despre prizonieri – nu cred că e prea bun, dar are în el câteva gânduri frumoase, sper ca Goga[135] şi Cella să-l transpună împreună într-o română bună şi poetică.

Barbu a venit la ceai, am discutat, ca de obicei, la nesfârşit despre situaţie. În ultimele zile, el a fost cel care a încercat să mă înveselească. Dar cred că nu se poate să nu ai unele perioade de spleen.

La şapte am făcut o plimbare cu automobilul până la Sculeni, cu Lisabetta. Am trecut peste graniţă, în Rusia, şi am fost foarte interesate de tot ce am văzut. Fiind duminică, toată lumea era pe străzi, tare veselă. Am mers până la satul următor, unde am împărţit biscuiţi copiilor – la început au fost timizi, apoi de-a dreptul încântaţi. E uşor să-i deosebeşti pe români de ruşi, îşi păstrează trăsăturile neschimbate. Nu eram sigure dacă nu cumva vom fi întâmpinate neprietenos de ruşi, dar toată lumea era binedispusă, iar când am trecut peste pod înapoi soldatul care-l păzea chiar mi-a oferit un bucheţel de flori, cu un gest demn de teatrul comic şi cu un zâmbet inimitabil.

Am fost primite cu mare entuziasm de românii din partea noastră de pod şi a plouat peste noi cu flori de peste tot. Ne-am dus să-i vedem pe cercetaşii stabiliţi la Sculeni, într-o colonie mare. Trebuie să spun că arătau FOARTE bine. Tocmai se întorceau dintr-o plimbare lungă pe câmp, în căutare de *plante medicinale*. Dar toate „plantele medicinale“ au ajuns în automobilul nostru, ne-au îngropat cu totul în flori. M-am oprit în sat să dau pesmeţi şi zahăr unor familii foarte sărace. Într-un sat de dincolo de graniţă mi-a răpit inima un băieţel adorabil de vreo patru ani, pe nume Andrei – avea nasul cârn şi ochii albaştri; pe alt drum mai am o iubire mare, alt băieţel, cam de aceeaşi vârstă, pe nume Petrache, un ţigănuş brunet cum nu se poate mai drăgălaş. Când privesc băieţei de vârsta aceasta mă apucă un *Sehnsucht*[136] teribil – îmi plesneşte inima de dor pentru ceea ce nu mai poate fi! M-am întors târziu – seară superbă, flori sălbatice pretutindeni. Am ajuns să iubesc din tot sufletul locurile de aici.

La cină a venit Cella. I-am citit ultimele mele scrieri. A luat cu ea textul despre prizonieri ca să-l traducă în româneşte împreună cu

Goga.

Iaşi

luni, 10/23 [iulie] 1917

M-am dus să-l vizitez pe generalul Cumont, care e încă bolnav – are ceva la picior, suferă dureri mari şi e foarte trist. Cred că vizita mea i-a făcut plăcere. Am văzut-o pe Elena Moruzi[137] (locuieşte acasă la Sebastian Moruzi).

Vremea e plăcută, limpede şi răcoroasă. De acolo m-am dus la spitalul francez, să-mi văd *protejaţii*, dintre care unii nu se simt prea bine, sărmanii de ei.

La prânz nu l-am avut invitat decât pe prietenul lui Nicky, Ionel Christopol. Apoi a venit Flers să-mi citească articolul terminat – de fapt tradus – pentru *Le Figaro*. Cred că a ieşit bine şi de obicei le face plăcere oamenilor, chiar dacă nu e o comoară literară. Apoi a venit Barbu. Cred că se vor petrece zilele acestea evenimente militare de mare însemnătate pentru noi şi mă simt în acelaşi timp îngrijorată şi nerăbdătoare, îmi inspiră mai multe temeri decât nădejdi; pentru noi e o chestiune de viaţă şi de moarte şi ne-am dezobişnuit de tot de întâmplări fericite sau de izbândă.

La şapte l-am primit pe Brătianu şi pe cei doi miniştri noi, Delavrancea[138] şi Titulescu[139]. Am vorbit doar câteva minute, apoi am plecat cu Nando şi Lisabetta în automobil către o pădurice frumoasă pe care am descoperit-o, să culegem flori sălbatice. Pare a fi o îndeletnicire liniştită, dar, deşi mi-au făcut plăcere frumuseţea serii, calmul, florile, aerul îmbălsămat şi gloria apusului, îmi simţeam inima grea de grijă pentru atâtea şi atâtea lucruri. M-am culcat devreme, fiindcă în ultima vreme sunt tare somnoroasă.

Iaşi

marţi, 11/24 iulie 1917

Zi frământată. Veştile de pe frontul rusesc numai bune nu sunt, iar noi am pornit ofensiva azi şi nu suntem siguri de sprijinul ruşilor. Mulţi consideră că atacul nostru e o nebunie primejdioasă – din păcate, şi eu tind să îi susţin, dar tot mai sper că există vreo combinaţie militară norocoasă pe care eu nu o înţeleg şi care face decizia aceasta nu doar necesară, ci şi avantajoasă; cu toate acestea, mă chinuiesc nişte griji de moarte şi toată ziua am primit veşti care se contraziceau unele pe altele, tare supărătoare. Lucru curios, Nando nu pare prea îngrijorat. Carol a plecat pe front ieri-noapte, iar Nando va pleca în seara asta.

Azi nu m-am dus la nici un spital, dar la 11 şi jumătate a venit să mă vadă Matei Cantacuzino[140]. Trebuia să facă parte din cabinet, dacă ar fi fost un cabinet exclusiv liberal, dar acum că s-a hotărât un

amestec nu a mai fost nevoie de el. E un om cinstit, despre care toată lumea are doar lucruri bune de spus, dar e oarecum vag şi şovăitor în opinii. Adevărul este că e zdrobit de o durere mare care l-a lovit iarna aceasta: singurul lui fiu a dispărut în accidentul feroviar de la Ciurea şi nu s-a mai auzit nimic despre el, nici n-a fost găsit, motiv pentru care e de presupus că s-a numărat printre cei arşi cu desăvârşire, din care n-a mai rămas nici o urmă![141] Trebuie să fie cea mai cruntă pierdere pe care o poate suferi un om!

Nando n-a venit la prânz, fiindcă l-a durut rău capul – m-a speriat, credeam că e o indispoziţie provocată de veşti foarte rele, dar nu! Era o durere de cap firească, iar când am dat fuga să-l văd mi-am dat seama că nu era nici pe jumătate la fel de îngrijorat ca mine.

La prânz le-am avut invitate pe E. Moruzi şi E. Perticari, iar după prânz au venit Marieta Balş, doamna Rosetos şi domnişoara Macari să-şi primească decoraţiile „Regina Maria“.

La ceai a venit Barbu. Am încercat să ne înseninăm fruntea unul altuia, dar ne-a fost greu, fiindcă aveam inimile grele de grijă; Ballif e pesimist şi el şi, vai, până acum nu s-a înşelat mai deloc, mai puţin în cazurile în care antipatii prea personale i-au înceţoşat într-o oarecare măsură judecata altfel limpede.

La şapte m-a luat Nicky să facem o plimbare aventuroasă cu Bambino. Mai întâi am vizitat-o pe doamna Prezan, apoi am apucat la întâmplare pe drumuri imposibile, oriîncotro mă împingea spiritul de explorare, şi mi-am pus tânărul şofer să urce pe drumuri pe care şoferul meu obişnuit ar fi refuzat să meargă.

Într-un loc, toţi bărbaţii din mahala ne-au ajutat împingând maşinuţa la deal – erau foarte veseli şi vorbăreţi şi au declarat că speră ca în curând să intre trăgându-ne trăsura în Bucureşti, fiindcă e lucru sigur că românii vor învinge duşmanul!

M-am întors chiar la timp ca să iau o cină târzie. Lui Nando îi trecuse durerea de cap. Refuză să-şi facă prea multe griji – poate are dreptate. Dea Domnul să aibă dreptate.

Iaşi

miercuri, 12/25 iulie 1917

Am petrecut o dimineaţă încântătoare la Frumoasa, împreună cu Ecaterina. Frumoasa pare să fie cu totul diferită de locul nenorocit pe care l-am vizitat în iarnă cu Ducky. Dr. Staicovici[142] ne-a condus peste tot, foarte mulţumit de toate îmbunătăţirile. Am plantat peste tot o mulţime de legume, destule cât să-şi poată face provizii pentru la iarnă, lucru despre care întreb întotdeauna cu teamă, fiindcă românii mei nu prea se pricep să pună ceva deoparte pentru ziua de mâine.

Symki s-a întors de la Ghidigeni cu veşti bune despre copii şi descrieri amuzante despre Sybille.

Ştirile militare au fost în general bune, mai puţin cele dinspre Rusia, unde, într-o parte anume, germanii continuă să avanseze, iar ruşii să dea înapoi. La noi ofensiva pare să fie încununată de succes, s-au luat prizonieri şi tunuri, dar inima mea nu mai poate crede în veşti bune, prea am primit numai şi numai din cele rele încă de la început, aşa că încă nu-mi vine să cred că norocul şi-a întors faţa spre noi.

La prânz n-am avut oaspeţi, iar după prânz a venit puţin Barbu; apoi am plecat cu Lisabetta şi Nicky să vizităm divizia lui „beau Paul“ de la Grajduri. A muncit mult, a rânduit lucrurile cum nu se poate mai bine. Am trecut de la un regiment la altul, peste tot se făcuseră toate eforturile să se păstreze ordinea, confortul şi spiritul practic, se vedea chiar o măsură de bun-gust în colibele pe care le-au construit, *adăposturile* pentru ofiţeri, *popotele* etc. A aranjat sistematic băile, brutăriile, grădinile de legume etc. S-a ocupat şi de drumurile din părţile lui – dar până acolo sunt pur şi simplu oribile, e o adevărată disperare. El trăieşte cu soţia într-o căsuţă frumoasă, unde ni s-a oferit o gustare consistentă la ora ceaiului. Soţia lui avusese un accident de automobil şi era acoperită ca o turcoaică, fiindcă are tăieturi urâte pe toată partea din jos a feţei.

Peste tot, soldaţii ne-au primit cu urale inimoase, iar automobilul ne-a fost îngropat iar şi iar în flori. La sfârşit am vizitat şi un spital.

A fost o după-amiază petrecută cu folos şi veselă. Pe drumul de întoarcere ne-am oprit să culegem o puzderie de flori de ciulin albastre – Ballif ne-a ajutat cu elanul lui obişnuit. Ne-am întâlnit şi cu Brătianu, însoţit de Barbu şi fetele lui, şi am încercat fără sorţi de izbândă să ajungem la Bârnova pe un drum prin pădure; a trebuit să renunţăm, fiindcă automobilul lor a refuzat să urce dealul, deşi e un Mercedes de 100 de cai putere.

Ne-am întors pe la ora zece, foarte hurducaţi, dar cu senzaţia că am văzut lucruri satisfăcătoare.

Iaşi

joi, 13/26 iulie 1917

Zi de tot mai mare îngrijorare. Nando a sosit pe neaşteptate la micul dejun – a fost chemat înapoi noaptea trecută de Cartierul General, care a oprit ofensiva fiindcă în Rusia pare să se petreacă ceva teribil – cedează aproape peste tot în faţa unui duşman ale cărui trupe sunt pe sfert cât ale lor, pur şi simplu se retrag în masă fără luptă. E o veste cumplită, o veste dezastruoasă şi a venit atât de repede, încât mă simt ameţită. Încă mă agăţ de speranţă, cum îmi e obiceiul – dar mă tem că de data aceasta e sfârşitul sfârşitului – de fapt, dezastrul pentru noi e nemăsurat, nici măcar nu am cuvinte, nu pot nici măcar încerca să-l cuprind cu mintea.

M-am ocupat de treburile mele ca de obicei, de parcă nu s-ar fi

întâmplat nimic, dar cu *o angoasă în suflet* care sporeşte cu fiecare ceas.

A fost o zi frumoasă, răcoroasă şi însorită; oriunde mă uitam vedeam semne că lucrurile merg ceva mai bine, o mică răsplată pentru o muncă grea şi istovitoare, totul era roditor, peste tot se plantaseră legume, se apropie vremea recoltei, fânul e splendid – iar inima mă durea întruna.

M-am dus la Galata să-mi văd pacienţii. A venit Mamulea şi am mai făcut planuri, chiar şi acum. Cei mai mulţi nu-şi dăduseră încă seama că stăm chiar pe buza unei prăpăstii în care se prea poate să ni se termine drumul.

La prânz i-am avut invitaţi pe Barter şi pe soţii Coandă. Barter a fost încântător, ca de obicei, şi a avut curajul să fie atât de comic şi de vesel, încât nu puteai să nu te simţi şi tu ceva mai înclinat spre speranţă – dar ştiu că dezastrul ne pândeşte. Germanii sunt foarte aproape de Cernovăţ, care e foarte aproape de noi! Iar dacă ruşii nu le ţin piept! Ei bine, după planul pe care l-am făcut cu ei, avem trupele de pe partea cealaltă! Ne urmăreşte nenorocirea, nu încape îndoială. Şi copiii sunt tot la Ghidigeni!

Mărturisesc însă că adevărata teamă m-a cuprins încetul cu încetul. Am luat ceaiul cu Barbu şi am discutat, am cântărit şi ne-am temut, dar ni se părea că evenimentele sunt atât de tragice, încât tot curajul şi toată energia noastră nu înseamnă nimic.

Spre seară, Nando ne-a luat pe mine şi pe Lisabetta la o plimbare liniştită cu automobilul, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Seară frumoasă, totul arăta atât de împăcat, de roditor, de plin de speranţă şi făgăduinţă, dar în inima mea speranţa se stingea puţin câte puţin.

S-a întors şi Carol, dar nu le-a spus nimic copiilor, n-a făcut nici un plan cu ei deşi a fost la Ghidigeni. Am trimis un tren după ei, dar n-am avut timp să le scriu o scrisoare.

Am avut *o criză de disperare* după cină, singură, în camera mea. Am întrebat dacă e Ballif acasă, nu era, aveam atâtea lucruri de gândit, de rezolvat, de făcut încât mă simţeam de-a dreptul deznădăjduită. Cum nu mai înduram starea aceasta, am trimis după Barbu, deşi era deja ora 11, şi împreună am încercat să vedem ceva mai limpede o situaţie lipsită de orice speranţă. Apoi am dat de Ballif şi toţi trei, ca o repetare oribilă a situaţiei din toamna trecută, doar că de o mie de ori mai tragică, ne-am apucat să punem în ordine ce se putea face.

Acum situaţia noastră e mult mai gravă, fiindcă tocmai aliatul nostru, Rusia, ne pricinuieşte mai multă disperare decât duşmanul însuşi – în ultima vreme, încă i-am privit drept posibili salvatori, dar acum situaţia e atât de monstruoasă, încât, dacă n-ar fi atât de cumplit de deznădăjduită, ar fi comică.

Ca să nu răspândesc panică, n-am renunţat la planul de a pleca la

Botoşani mâine. M-am culcat la unu, cu inima frântă.

Iaşi

vineri, 14/27 [iulie] 1917

Ieşire lungă, care a durat toată ziua. Am plecat la Botoşani la nouă cu Lisabetta şi Ballif, trecând prin Ştefăneşti. Din cauza unui incident ridicol, Irina Procopiu, care trebuia să vină cu noi, a rămas acasă. Credeam că e în automobilul următor, în spatele nostru, şi de-abia la Bivolari, când ne-a oprit o problemă cu un pneu, ne-am dat seama că nu e cu noi. Georgescu şi Costescu, neştiind că trebuia să vină şi ea cu noi, au plecat fără ea. A fost o confuzie de-a dreptul ridicolă, dar imposibil de reparat după ce făcuserăm atâta drum.

Ne-am oprit la Ştefăneşti să vizităm două spitale; într-unul era o infirmieră foarte drăguţă, refugiată de la Târgovişte, care părea să-şi facă bine datoria, iar al doilea era mai mare, dar nu la fel de curat. La Botoşani am sosit la 12 şi jumătate şi am luat un prânz excelent la şcoala de cavalerie, comandată din nou de vechiul nostru prieten, Portocală. Totul era foarte bine rânduit şi aduseseră flori frumoase, în special nişte trandafiri superbi.

După prânz l-am vizitat pe bietul Basarabescu[143], bătrânul – o întâlnire cum nu se poate mai tristă şi mai dureroasă. L-au trecut *în rezervă* şi s-au purtat urât cu el în toate privinţele. Tot timpul stătea să izbucnească în plâns, era chiar aproape disperat; m-a întristat tare mult să-l văd în starea aceasta, întotdeauna ne-a fost prieten bun, dar a avut parte de prea puţin noroc în viaţă. E una dintre victimele războiului modern – ale unei situaţii absurde, în care un singur om nu e decât un atom neglijabil dacă nu se mişcă toţi ca unul – iar acum omul acesta, care toată viaţa a fost un soldat cinstit şi truditor, vede cum i se smulg toate roadele muncii lui fiindcă n-a fost considerat *la înălţimea situaţiei* şi se pomeneşte *alungat* într-un colţ, cu câteva sute de franci pe lună din care NU POATE trăi! A fost emoţionant, aproape insuportabil de trist.

Dimineaţa mi-am petrecut-o prin spitale, cele mai multe foarte plăcute şi în bună ordine. Ballif s-a dus aproape din minut în minut la telefon, ca să vorbească cu Barbu; veştile nu se înrăutăţiseră, ba chiar erau ceva mai bune, ceea ce ne-a îngăduit să răsuflăm puţin, altfel totul ar fi fost de neîndurat, mai ales gândul că s-au făcut atâtea eforturi degeaba. M-am uitat şi la câţiva cai ai şcolii, din care mi-au spus că pot alege. Mi-au plăcut doi. Dar nu poţi judeca un cal până nu l-ai călărit.

Am plecat pe la şase şi jumătate, am avut câteva pene şi am luat cina pe drum, ajungând acasă de-abia pe la 11 sau ceva mai târziu. A fost o zi fără soare, destul de răcoroasă, mie şi Lisabettei chiar ne-a fost tare frig. La întoarcere l-am lăsat pe Ballif într-un sat în care trăieşte familia lui, între Bivolari şi Santa Mare.

Carol ne-a întâmpinat cu veşti care păreau să ne îngăduie o mică rază de speranţă – dar nu mă pot bucura, buza prăpastiei e încă prea aproape.

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă în spitalul Marukăi, foarte frumos, curat, vesel. Miss Milne e încântată să lucreze aici.

Iaşi

sâmbătă, 15/28 iulie [1917]

Au venit copiii de la Ghidigeni. Mignon e tare necăjită că a trebuit să plece tocmai când era nevoie de tot ajutorul şi când se aduceau o mulţime de răniţi. A fost foarte fericită acolo şi chiar începea să slăbească. Dacă se liniştesc cât de cât lucrurile, în mod sigur am s-o mai trimit acolo, îi face bine. Mignon avea nevoie de puţină libertate, avea nevoie să se depărteze puţin de casă ca să-şi dezvolte personalitatea, e prea cuminte şi din cauza aceasta oricine şi-o poate face sclavă.

Ileana a adus acasă un puişor îmblânzit pe care-l adoră.

Azi n-am primit nici o veste anume, dar se desfăşoară lupte crâncene pe tot frontul. Ruşii par să ia poziţie pe o linie undeva aproape de Cernovăţ.

După prânz i-am primit pe doamna Nevruz şi domnul Goodsell ca să discutăm planul de a deschide o şcoală pentru orfani la reşedinţa ei de la ţară. Ne cedează locul şi pământul din jur pentru clădire.

Barbu a venit la ceai şi, ca de obicei, am vorbit despre multele noastre temeri, neîndrăznind să facem planuri când situaţia noastră e atât de precară. Se duc bătălii formidabile, neînchipuit de sângeroase în Flandra şi Champagne. Cum poate îndura omenirea aşa ceva? Trăim vremuri oribile, oribile. Şi totuşi trebuie trăite şi, pe lângă orori, au dat naştere şi multor virtuţi minunate.

Către seară am făcut o plimbare plăcută în Royce-ul lui Carol, cu Ecaterina, iar Nando ne-a urmat cu Lisabetta şi Mignon. Vremea a fost răcoroasă şi vântoasă. Am cules splendide flori sălbatice.

După cină m-am spălat pe cap ca să scap de praf.

Iaşi

duminică, 16/29 iulie 1917

Vizită la sărmanii tuberculoşi, cu Lisabetta – întotdeauna mă întristează cel mai tare. La 11 şi jumătate l-am primit pe col. Berindei, care a venit să se plângă, e tare nefericit şi sunt convinsă că a fost

judecat nedrept, toată lumea e de acord că a fost nedrept, dar nedreptăţile se corectează greu. Regele promisese să dispună revizuirea cazului lui, dar până acum nu s-a făcut nimic. Am încercat să-l consolez şi să-i vorbesc deschis, dar, fireşte, ce nu i-am putut spune e că a fost considerat un prost! Aşa ceva nu i se poate spune omului în faţă.

Am participat la un prânz oficial acasă la Nando, în onoarea italienilor; regele Italiei i-a trimis lui Nando decoraţia lui militară, care i-a fost prezentată oficial de Fasciotti[144]. Altfel, în afară de Fasciotti şi soţia, a fost un prânz militar în toată legea. Fasciotti a trăncănit tot timpul. Nasul lui imposibil i-a atras porecla de „pui de elefant“, e hidos! Dar e un prieten bun al României. Ştirile de război sunt cam la fel, dar nu chiar atât de rău-prevestitoare ca acum două zile, fiindcă ruşii chiar au constituit o linie de rezistenţă mai în spate. În Rusia a fost reintrodusă pedeapsa cu moartea şi se speră ca astfel să se poată stăpâni din nou armata – de obicei, aşa se sfârşesc toate revoluţiile, prin vărsarea de sânge mai mult sau mai puţin nevinovat.

De la Ducky n-am mai auzit nimic de mult. Mă întreb ce face.

Barbu a venit la ceai, mai târziu am plecat cu Lisabetta în automobil la mânăstirea Bârnova, ca să-i duc un colier de mărgele fiicei preotului care ne-a primit atât de frumos data trecută. A fost încântată. Bătrânul preot şi toată familia lui ne-au luat în primire şi ne-au plimbat pe tot domeniul. E tare frumos acolo. Am cerut să vizitez cimitirul, unde sunt îngropaţi atât de mulţi din bieţii noştri soldaţi morţi iarna trecută. Trei mii! Vai, trei mii şi-au dat sufletul în lunile groaznice de iarnă, aproape toţi din cauza tifosului. A fost un adevărat dezastru – oricât de frumos ar fi locul vara, în iarnă a fost cumplit: prea departe, drumurile imposibile şi s-a făcut greşeala teribilă de a-i înghesui prea tare; duceau lipsă de hrană, săpun, rufărie, lemne, chiar şi adăpost, condiţiile erau mizere, au murit pe capete, iar doctorii au murit în rând cu ei, până n-a mai rămas nimeni care să-i îngrijească – a fost crunt, sfâşietor.

Acum cimitirul arăta foarte liniştit printre florile sălbatice şi nucii uriaşi, în coasta dealului, pe fundalul altor dealuri împădurite, cu faţa spre mânăstire şi având în spate o privelişte verde, minunată – şi cruci, cruci, cruci nenumărate.

Oamenii au fost încântaţi să ne vadă, le-am dat zahăr, pesmeţi şi ţigări, iar ei m-au îngropat în flori. Ne-am întors foarte târziu, după o mulţime de *Umwege*[145], fiindcă nu pot rezista tentaţiei de a încerca un drum necunoscut.

Pe drumul de întoarcere ne-a oprit o biată tânără, plângând. Soţul ei (ofiţer) a dispărut din noiembrie, iar copilul, tot ce i-a mai rămas, suferă de dizenterie şi nu are doctor! Am promis să-i trimit un automobil mâine şi să pun să fie dus copilul la spital.

Iaşi

luni, 17/30 iulie 1917

Mi-am început dimineaţa cu o vizită la Golia, la amputaţi, împreună cu Symki şi Mignon, să alegem coliere de mărgele făcute de ei – invalizii noştri fac coliere de mărgele superbe, mult mai drăguţe decât orice lucrătură cu mărgele din câte am văzut, au un talent înnăscut la inventat modele. Îi ajută câteva doamne şi chiar am obţinut rezultate uimitor de artistice. Colierele lor au devenit ultima modă, nu mai prididesc să le facă, toate sunt cumpărate pe loc, colecţionarea lor a devenit un adevărat sport – şi eu am o colecţie frumoasă.

Apoi m-am oprit puţin la Spitalul Francez. I-am vizitat pe câţiva soldaţi şi ofiţeri răniţi în bătăliile din ultimele zile, binedispuşi şi încântaţi, în ciuda rănilor; a fost o plăcere să vorbesc cu ei, iar dorinţa lor de a lupta şi de a învinge ne face situaţia cu atât mai tragică, dacă ne gândim la Rusia. Oamenii noştri sunt atât de dispuşi să lupte, atât de nerăbdători să li se îngăduie să facă tot ce pot, cu mândrie, dar din cauza primejdiei acesteia cumplite care ne ameninţă de dincolo de graniţă nu îndrăznim să ne continuăm ofensiva.

Din păcate, lucrurile arată foarte sumbru, deşi în ultima vreme nu ne-a mai venit nici o veste deosebită. La 11 şi jumătate l-am primit pe generalul Golovin, care a venit să se prezinte după ce a fost decorat. Nu avea să-mi dea nici o ştire precisă, dar părea să aibă ceva speranţe.

La prânz n-am avut invitaţi, după masă l-am primit pe Andrews, care a venit cu veşti bune din America – ni se oferă noi ajutoare şi o comisie de americani pricepuţi, vor veni să vadă cu ochii lor ce ar fi mai bine de făcut.

Apoi am vorbit cu Jean Chrisso., care mi-a dat raportul despre ce a făcut societatea „Regina Maria“ în ultimele operaţiuni militare. Se pare că şi-au făcut bine datoria şi au fost de mare folos. Sper să-mi inaugurez spitalul de la Coţofeneşti duminica următoare.

Dar inima mi se zbate mereu de îngrijorare, mă tem de veşti proaste. Neîndoielnic, ne urmăreşte cel mai aspru ghinion.

I-am dat lui Jean Chrisso. Crucea „Regina Maria“, în numele regelui, pentru Sybille.

Barbu a venit la ceai, iar la şapte am plecat cu Mignon să facem o plimbare lungă cu automobilul, prin locuri noi; am găsit drumuri noi şi multe flori şi ne-am întors pe la Sculeni, întârziind la cină.

La masă m-am simţit nervoasă; m-am culcat devreme.

Iaşi

marţi, 18/31 iulie 1917

Nu m-am simţit prea bine toată ziua, iar pe lângă asta m-am ales cu o răceală, boală stupidă în vreme de vară; am mai stat câteva ore în

pat, încercând, fără sorţi de izbândă, să mă bucur de puţină tihnă şi odihnă.

Nu avem veşti, îmi fac griji, dacă e să-i ascultăm pe germani se spune că ruşii se retrag în continuare. Trăim cu greutatea groazei imense pe inimă, care nu ne lasă să ne simţim tocmai veseli.

La 11 şi un sfert am primit-o pe doamna Vinogradski, care pleacă în Rusia, apoi pe domnişoara Canonu[146], de la şcoala mea, care a venit să-mi vorbească despre un nepot al ei.

Am avut parte de o după-amiază tare neplăcută, în care mi-a fost rău fizic. Barbu a venit şi mi-a citit puţin, iar la şase Nando ne-a dus cu automobilul, pe mine şi pe Lisabetta, într-un loc îndepărtat, aproape de Sculeni, ca să culegem flori. Florile erau fermecătoare, dar nu mi-era bine. După cină am avut *cino* acasă la Nando – filme de război englezeşti, excelente.

Se spune că ar fi murit soţul Irinei Procopiu la Bucureşti, vestea pare să vină dintr-un ziar german publicat acolo, care ne-a fost adus prin tranşee. Irina încă nu ştie, dar cât de cumplit va fi pentru ea!

Iaşi

miercuri, 19 iulie/1 august 1917

Nu mi-e bine deloc. Am o răceală serioasă şi mă simt obosită în general, atât fizic, cât şi psihic. Tot ce se întinde înaintea mea îmi inspiră o deznădejde groaznică. Uneori îmi vine să mă întind pe jos şi să stau acolo mult, mult timp, să adorm şi să mă odihnesc o vreme de toate, mai ales de mine însămi, dar, vai, nu se poate. Totuşi, în ultimele zile mă simt obosită, atât de obosită, fiindcă nu am nici o speranţă fermă care să mă sprijine, iar munca mea devine aproape comică ştiind că mâine tot ce am făcut ar putea cădea în mâinile duşmanului. Dar ştiu că trebuie să lucrăm în continuare de parcă nu s-ar întâmpla nimic! Şi am muncit ATÂT de mult cu toţii, iar în ultima vreme culegeam măcar o parte din roadele străduaniei noastre îndelungate şi grele.

Dimineaţa am mai stat în pat câteva ore, citind şi terminând încă un capitol din *Ţara mea*, despre bătrâna stareţă de la Horezu şi mânăstirea Mamu, unde a crescut. De data asta am scris foarte încet, de fapt am făcut pauze lungi, fiindcă mă simt descurajată – toate eforturile par atât de inutile în faţa haosului imens din Rusia, care ameninţă să ne înece în ciuda tuturor eforturilor pe care le depunem, în ciuda sentimentului eroic care ne inspiră mica armată curajoasă, atât de pregătită şi de nerăbdătoare să se arunce în luptă în nădejdea de a-şi recuceri casa pierdută! Fără exagerare, se poate spune că dezastrul care ne ameninţă e înfricoşător şi nemeritat.

M-am ridicat din pat la 12, simţindu-mă tare nefericită. După prânz l-am primit pe domnul Hamilton, care e gata să ne ajute în orice fel, să

rămână aici dacă ne-ar fi de vreun folos; aşa cum s-a întâmplat şi ultima dată când ruşii ne-au lăsat de izbelişte, a pierdut toată munca pe care o începuse în Galiţia: administrarea unei mine de sare mari pentru nevoile armatei ruse.

Apoi am încercat să scriu puţin, dar m-a întrerupt Ballif, care m-a întrebat dacă vreau să-i primesc pe Angelescu (beau Paul) şi Răşcanu. Am acceptat şi am fost nevoită să aud lucruri foarte tulburătoare. Mi se spune că, la fel ca de obicei, Cartierul nostru General face *prostii*, greşeală după greşeală; că aliaţilor le e indiferentă cauza noastră şi ne sacrifică, mai ales francezii, care ne împing la ofensivă fiindcă le serveşte interesele; că nu se face nimic serios sau cum trebuie, nu se plănuieşte nimic dinainte etc. etc. Soluţie: să trimitem după Averescu şi să-l punem în fruntea tuturor, fiindcă, deşi Angelescu declară că nu-i place omul, e cel mai puternic din câţi avem. A fost un discurs curgător, cu argumente rezonabile, multe declaraţii de loialitate, dar şi părţi care nu erau decât vorbe goale, fiindcă el nu cunoaşte întreaga situaţie. Dar veştile în general n-au fost motiv de cine ştie ce veselie. Apoi a venit Barbu şi am încercat să mă odihnesc preaplinul de necazuri şi nenorociri dar sunt prea înglodată în ele, atât de îndurerată, încât de-abia mă pot ţine pe picioare – când te simţi doborât fizic parcă te zdrobesc toate.

O clipă m-am gândit să mă culc în loc să fac plimbarea obişnuită, apoi m-am adunat şi i-am invitat pe Ileana şi Nicky să meargă cu mine. Am plecat departe, peste câmpuri. La început încă mai era foarte cald şi nu puteam răsufla – plămânii mei duceau mare lipsă de aer. Încet-încet atmosfera a devenit mai plăcută şi am ajuns să culegem flori sălbatice fermecătoare într-o vale frumoasă, îndepărtată, întruchiparea păcii şi liniştii. Luna a răsărit devreme, uriaşă şi palidă, dintr-o parte, în timp ce în partea cealaltă soarele apunea ca o enormă minge în flăcări. Pe drumul de întoarcere am fost aclamată tunător de nişte soldaţi care tocmai terminau munca la câmp. Erau tineri puternici şi frumoşi, arşi de soare. M-am oprit şi le-am împărţit proviziile de zahăr şi tutun fără de care nu plec nicăieri.

După cină am stat de vorbă cu Nando. N-a fost o discuţie plăcută. E tare greu să vorbeşti calm cu el, de obicei se agită şi se înfurie când atingem anumite subiecte, aşa că nu se mai ajunge la nici o concluzie; şi totuşi, situaţia trebuie înfruntată şi chiar discutată!

Iaşi

joi, 20 iulie/2 august 1917

Zi înăbuşitoare şi tristă, dimineaţă n-am ieşit; nu mă simt nici bine, sunt doborâtă sufleteşte şi fizic – nu reuşesc să scap nici de răceală, nici de îngrijorare. Dacă de obicei nu pot face aşa ceva, acum sunt în stare să stau locului şi să mă tot gândesc, fără să fac nimic,

îngăduindu-le gândurilor negre să mă copleşească cu totul. Pe vremuri credeam în norocul meu, dar pare să mă părăsească odată cu tinereţea! Oare mi s-a terminat primăvara – oare trupul meu mă va trăda ca toţi ceilalţi? Probabil, în zile mai fericite, am spune: are nevoie să mai schimbe aerul, trebuie trimisă undeva la mare! Nu pot fi trimisă la mare, nu mai avem mare, în curând s-ar putea să nu mai avem nimic, nimic! În fond, aşa e soarta – dar aş vrea ca măcar corpul meu să se poarte cum trebuie, nu mă poate trăda tocmai acum!

Am avut câteva audienţe. Kropotkin era foarte mândru de reuşitele din atacul recent (se pare că s-au descurcat bine) şi entuziasmat de felul cum au luptat soldaţii noştri – a spus: „*M-am îndrăgostit de armata a treia a dumneavoastră*“. Mi-a cerut favoarea de a-mi prezenta o doamnă din Rusia care i-a ajutat foarte mult în timpul atacului. Apoi i-am primit pe domnul şi doamna Titulescu, noul ministru de finanţe şi soţia lui. El e tare urât, arată ca un muscal, dar e inteligent, iar soţia lui e drăguţă şi amabilă. După ei i-am primit pe Brătianu şi pe generalul Iancovescu[147], noul ministru de război. După prânz, Kropotkin mi-a adus-o pe doamna rusoaică de care mi-a vorbit, doamna Rusov, o femeie atrăgătoare, cu mult *farmec slav*, pe lângă faptul că este (sau era!) enorm de bogată, cu o avere de trei milioane de ruble! Dar se pare că munceşte cu mare zel, spală chiar şi podelele dacă e nevoie.

După aceea am primit-o pe vechea mea prietenă, doamna Cananu de la Dorohoi, care plângea amar; e nevoită să plece în Franţa sau Elveţia pentru o operaţie. Era copleşită de emoţie fiindcă mă revedea după atâtea necazuri. Ne-am amintit o scenă din iarna lui 1916. Eu eram în pat, nu mă simţeam bine, în camera mea frumoasă de la Cotroceni, înconjurată de lucruri frumoase şi de flori din belşug, pe care mi le adusese ea. Îmi mai adusese şi sute de mingiuţe de celuloid pentru Ileana şi Mircea, care se jucau amândoi în camera mea, aruncându-le peste tot – Mircea era atât de înnebunit de încântare, încât a făcut o scenă teribilă când a venit vremea să plece. Toate acestea au trecut… au trecut şi nu se vor mai întoarce! Niciodată, niciodată!

Apoi a venit Lala, iubitoare, bună şi zgomotoasă ca de obicei – inimă mare, trup mare şi spirit vesel, de neînfrânt! După aceea m-a vizitat Barbu, dar am fost trişti şi temători, deşi veştile din Rusia sunt, parcă, ceva mai puţin îngrijorătoare. Circulă tot felul de zvonuri contradictorii despre Rusia, dar, în orice caz, se vede că totul a luat o întorsătură gravă spre severitate – dezertorii sunt împuşcaţi fără milă, ucişi cu miile, e groaznic! De parcă nu s-au sacrificat şi aşa destule vieţi. Şi totuşi se întâmplă! Dar atât de mare e tragedia Rusiei acum, încât de-abia dacă îndrăznim să o privim şi, chiar dacă am vrea, nu am putea. E o pagină cumplită din istorie, iar soarta a vrut să fim şi

noi amestecaţi în ea. Se şopteşte chiar despre o întoarcere la „regalitate“, poate unul dintre marii duci va aduna parte din armată în jurul său – se vorbeşte despre Nicolae, sau Mişa, fratele lui Nicky[148], dar toate astea sunt simple zvonuri. Brusilov a fost înlocuit de Kornilov[149], s-au făcut schimbări în guvern, toate duc către reacţiune – altceva nu ştiu.

Azi nu mi-am făcut obişnuita plimbare cu automobilul, ci i-am făcut o vizită tristă Irinei Procopiu, care a primit vestea că soţul ei a murit dincolo. A murit prizonier, închis de germani în propria casă – nu ştie nici măcar dacă i s-a îngăduit să vadă pe cineva, nu a primit nici o veste de la el în aceste nouă luni! nici urmă de comunicare. Ştirea aceasta i-a fost transmisă prin telegraf de la Bucureşti fiicelor ei, care se află la Copenhaga. Despărţire chinuitoare pentru totdeauna, în tăcere – fără să ştie nimic despre ultimele lui clipe de agonie, despre ultimele lui dorinţe, despre ultimele lui gânduri. Biata Irina, biata de ea, a avut parte de destulă durere şi jale.

După cină m-am culcat imediat. Am vorbit cu Nando, care rămâne binedispus, în ciuda dezastrelor. Îi fac mare plăcere plimbările de seară cu automobilul, care sunt pentru el o mare consolare – tuturor ne face plăcere bucuria simplă a locurilor frumoase din împrejurimi, pe care le descoperim puţin câte puţin.

Nu mă simt prea bine.

Iaşi

vineri, 21 iulie/3 august 1917

Vremea e insuportabil de toridă, teama e de neîndurat, grea, trupul mă doare atât de rău, încât am rămas în pat. Uneori, parcă se revarsă toată oboseala din tine şi trebuie să te opreşti puţin să-ţi tragi răsuflarea – mă îndrept către un stadiu nou al suferinţei, numai Dumnezeu ştie care.

Azi veştile sunt, din nou, mai rele ca oricând – se pare că ruşii nu opun rezistenţă nicăieri, iar ceasul dezastrului nostru pare să se apropie tot mai tare şi mai tare. Simt cum se frământă în mine valuri de disperare şi grijă, dar sunt cu totul neajutorată, ce pot face altceva decât *să-mi îndur soarta fără să las să se vadă cumplita disperare care mă macină!* Toate sunt prea tragice, prea mari, prea misterioase, prea copleşitoare – ce e o singură voinţă, un singur curaj, o singură durere împotriva imensităţii a ceea ce se petrece! Nu putem decât să ne pregătim în tăcere pentru ceea ce ameninţă să vină – nu îi putem pune capăt, dar PUTEM spera – şi sper, în ciuda a tot ce se întâmplă.

Am primit-o pe Lady Barclay[150] la 11 şi am avut o discuţie ciudată cu ea; i-am spus că mi se pare că Anglia nu ne-a sprijinit prea mult, iar ea a fost indignată şi foarte elocventă, dar i-am spus că, din păcate, când începe să mi se strecoare în inimă un sentiment din acesta, foarte

greu îl mai smulg de acolo.

M-am ridicat din pat ca să iau prânzul cu ceilalţi. Mă înconjurau feţe triste, trebuie să facem planuri pentru bagaje, planuri pentru următoarea plecare în necunoscut şi trebuie să le facem în tăcere, fără să lăsăm să se vadă vreo urmă de emoţie, de parcă ar fi ceva ce se întâmplă în fiecare zi; orice semn de tulburare ne-ar zdrobi.

La ceai a venit Barbu. Nu ne-am îngăduit să exprimăm vreo recriminare, nu, nici măcar împotriva sorţii, nu are nici un rost.

La şapte, sosirea noilor trupe din Transilvania a sporit nenorocirea zilei. M-am dus cu automobilul, ca şi prima dată, să-i văd trecând şi să-i salut, să le ascult ovaţiile, cântecele, entuziasmul, dar azi inimile ne erau nespus de grele.

Nu mă lasă să mă duc la Coţofeneşti mâine seară, ceea ce mă întristează – e adevărat că nu mă simt bine, ceea ce e un fel de scuză ca să mai amân „doar câteva zile“!...

M-am culcat înainte de cină.

A fost cea mai toridă zi din câte am avut. Ilenei îi era aproape rău de căldură, dar deocamdată nu îndrăznesc s-o trimit nicăieri.

Toate trebuie îndurate – nu putem face nimic – *aushalten*[151] – asta e tot.

Iaşi

sâmbătă, 22 iulie/4 august 1917

Ziua mea de nume![152] În ultima vreme, toate zilele de sărbătoare au fost tragice – dar nici una nu va fi la fel de tragică pe cât a fost ultima mea zi de naştere, dea Domnul să nu mai trebuiască să trăiesc alta ca ea!

Am rămas în pat dimineaţă, fiindcă numai bine nu mă simt – i-am primit pe cei care au vrut să vină să mă felicite stând în pat. A fost foarte cald, dar nu ca ieri; însă peste tot domneşte *angoisse*, care creşte de la ceas la ceas, deşi veştile de azi nu mai sunt chiar atât de rele.

Mai întâi l-am primit pe Ballif, apoi pe Annie Zănescu şi pe Ecaterina Catargi, apoi pe Cella, apoi pe Eliza Brătianu, apoi pe Barbu cu fiicele lui, iar în cele din urmă m-am ridicat din pat ca să-i primesc pe miniştri.

Toată lumea încerca să pară cât mai curajoasă, dar uneori îmi venea să ţip de durere. La prânz au venit Elena Perticari cu copilul, Catargi, Mavrocordat[153] şi Râmniceanu.

După prânz am avut o întrevedere foarte tristă cu ofiţerul căruia îi spuneam pe vremuri „cazacul cel chipeş“, cel pe care l-am întâlnit când trăiam încă în tren, după ce plecasem de la Bucureşti, şi care sosise cu un tren sanitar admirabil, trimis de mătuşa Minnie[154]. Omul era un *Sieger*[155], puternic, hotărât, imperios, plin de mândrie şi curaj. Acum e un om zdrobit. Puterea, sănătatea, nădejdea, mândria, toate s-

au dus! A trăit vremuri foarte grele, l-au părăsit propriii soldaţi şi, simţind că nu mai poate face nimic, şi-a părăsit trenul şi încearcă să-şi recapete sănătatea. Din cauza disperării şi a tensiunii nervoase prin care a trebuit să treacă, vechile răni i s-au redeschis şi suferă dureri cumplite. De-abia dacă a îndrăznit să mă privească în ochi – veniseră ca prieteni, să ne ajute! Iar acum! Nici duşmanii nu ne-au făcut să suferim atât de mult! Da, a fost o întâlnire mişcătoare şi tragică.

După aceea m-am culcat din nou – trebuie să-mi păstrez forţele, iar dacă mă ridic în timp ce corpul îmi e într-o stare atât de rea, cred că n-am să pot face faţă la tot ce ne aşteaptă, trebuie să-mi refac forţele cât încă mai am un acoperiş deasupra capului.

A venit, ca de obicei, Barbu, apoi mica mea doamnă Antonescu, care pleacă cu soţul ei, pe care guvernul l-a trimis undeva, cred că la Paris.

Zi apăsătoare, de parcă tot încearcă să vină o furtună mare şi nu poate.

Carol trimite telegrame din satele pe care le-am recucerit în timpul atacului reuşit, dar care a trebuit oprit – voia să mă duc şi eu şi am s-o fac încă, dacă se mai întrevede vreo şansă.

Deocamdată sunt atât de bolnavă de durere, încât nici să gândesc nu îndrăznesc.

Totul e un haos enorm şi dureros în inima şi mintea mea.

Iaşi

duminică, 23 iulie/5 august 1917

Sunt încă departe de a mă simţi bine, ceea ce îmi face grijile din suflet cu atât mai greu de îndurat. Am rămas în pat până la 12 şi, lucru de minune, chiar am avut parte de puţină linişte, cum foarte rar se întâmplă. Dar jalea pe care mi-o trezeşte starea lucrurilor e atât de mare, că sunt toată o rană enormă, nu suport să mă atingă nimeni, nici măcar cu cuvântul sau privirea. Despre unele lucruri nu pot vorbi deloc, despre astfel de lucruri nu trebuie să se vorbească până nu se termină într-un fel sau altul – acum trebuie să-mi păstrez calmul, să nu plâng, să nu mă tem, ci doar să mă pregătesc, oricum pot, să fac faţă oricăreia dintre sorţile posibile. După tot ce se întâmplă, probabil vom avea parte de cea mai rea soartă dintre toate… vom avea destul timp de plâns când ne va fi pierit şi ultima fărâmă de speranţă.

La prânz au venit soţii Blondel şi soţii Marincovici. Nando le-a dat soţilor Blondel o decoraţie pentru fiica lor, doamna Cămărăşescu, o decoraţie bărbătească pe care nu o are nici o femeie în România, fiindcă a fost uimitor de curajoasă pe toată durata războiului şi a fost mereu prezentă acolo unde situaţia era mai disperată.

Nu am ieşit deloc, de trei zile n-am pus piciorul afară din casă, a trebuit să stau liniştită ca să mă însănătoşesc şi, în acelaşi timp, mă

cuprinde acum un fel de disperare – pe mine, marea femeie de acţiune – la gândul de a mă duce într-un loc sau altul, un fel de teamă morbidă de a vedea tot ce va trebui poate, în curând, să părăsesc.

Veştile sunt în continuare rele – ruşii continuă să se retragă fără luptă, s-a ajuns la graniţa noastră; nu am cuvinte să-mi exprim indignarea, şi apoi nu e tocmai indignare, ci ceva mai mare, mai zdrobitor – capul, inima, mintea nu-mi sunt destul de mari ca să cuprindă tot ce simt.

Au venit să mă vadă doamna Mavrodi şi Elena Manu şi Maruka şi Lala – la ceai a venit Barbu; a fost foarte cald. Toată ziua mi s-a părut o desfăşurare lungă şi obsesivă de chinuri care m-au istovit, mintea mea n-a îndrăznit să poposească asupra nici unui gând şi a trebuit să mă ocup liniştită de bagaje de parcă aş pleca în voie în *voyage de plaisir*.

Nu ştiu ce fac trupele noastre acum. Ştiu doar că nu avem de gând să murim fără să opunem rezistenţă în vreun fel. Totul e monstruos de tragic. Mă tot gândesc la Ducky, mă întreb cum i se par ei toate astea. Trebuie să fie adâncită în cea mai cruntă disperare.

În Rusia au loc reacţii puternice, lucru întru totul firesc. Încă nu ştim la ce nouă ordine se va ajunge.

Nu m-am dus să cinez cu ceilalţi, dar mai târziu au venit cu toţii să-mi vorbească, în camera mea.

Spre seară s-a mai răcorit puţin.

Iaşi

luni, 24 iulie/6 august 1917

Vremea e ceva mai răcoroasă, o mare uşurare.

Cum m-am simţit mai bine, azi mi-am reluat viaţa obişnuită. M-am dus cu Ecaterina mai întâi la Spitalul Francez, apoi la Galata.

La Spitalul Francez s-au anunţat avioane – în timp ce mergeam cu automobilul pe străzi, ne întrebaserăm de ce băteau toate clopotele, nu le mai auzisem aşa de la Bucureşti. Mai mult decât gândul la avioanele în sine detestam amintirea zilelor acelora oribile – oribile, oribile zile –, iar acum vedeam o repetare ciudată, doar că sunt mai călită. Şi apoi, pe atunci mai era şi cealaltă durere care îmi întunecă amintirile mai rău decât orice.

Nu am dat atenţie avioanelor, ci, după ce am împărţit câte ceva tuturor pacienţilor rămaşi, ne-am dus la Galata. Căsuţele mele arătau tare însorite şi vesele, legumele din jurul lor crescuseră luxuriant, orice colţişor era înveselit de floarea-soarelui înaltă – toate astea mă întristau cumplit. Pe drumul mare mă aşteptau toţi copiii pe care-i hrănesc mereu, cu feţele nerăbdătoare şi încântate, ştiind că niciodată nu aşteaptă degeaba – le-am dat, le-am dat cu amândouă mâinile şi cu inima grea, întrebându-mă cât voi mai putea să le ofer un pic de

bucurie, măcar un pic!

Totul e atât de trist, trist, trist!

M-am întors pentru câteva audienţe. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu avioanele. L-am primit pe domnul Goodsell de la Y.M.C.A., foarte amabil, dispus să facă orice consider eu că ar fi mai bine, apoi pe doamna Iliescu, care pleacă mâine împreună cu fiica ei.

La prânz i-am avut invitaţi pe Poklevski şi generalul Candole. Poklevski de-abia îndrăznea să mă privească în ochi, atât de ruşine îi era pentru ţara lui. Am stat mult de vorbă cu el şi i-am explicat câteva lucruri care ar face insuportabilul ceva mai puţin insuportabil. Cerem să mergem la Rostov-pe-Don, dacă va fi să ne refugiem în Rusia, şi ca vasele româneşti să meargă acolo, ca să putem trăi la bord dacă vrem, fără să mai fie nevoie să căutăm casă.

După prânz am primit-o pe biata Ana Brătianu[156], care şi-a pierdut iarna asta, la Moscova, singurul fiu – un băiat frumos, de 16 ani, mândria şi bucuria părinţilor. Plecase de la Iaşi ca să trăiască în condiţii mai bune, iar nenorocirea a ajuns-o acolo unde spera să-şi ţină copiii în siguranţă, feriţi de starea îngrozitoare în care se afla bietul Iaşi! Aşa e soarta! Apoi au venit sora Pucci, domnişoara Benoudin şi tânăra doamnă Vandescal, ca să-şi ia rămas-bun; deocamdată merg la Odessa, iar acolo vor vedea cum se desfăşoară evenimentele. Sunt de părere că e foarte bine ca oamenii să plece, ca să nu se producă înghesuială dacă ne loveşte primejdia; rămâne încă nădejdea că se vor întoarce în curând, fiindcă tragedia e atât de mare, încât tot mi se pare că nu se poate, nu poate să se întâmple aşa!

Apoi m-a vizitat Jean Chrisso., deloc *tulburat*, plin de speranţă, deşi face planuri de evacuare dacă va fi nevoie – planuri bizare, ca rătăcirile nomazilor în vremurile biblice.

Agitaţia şi disperarea care plutesc în aer sunt greu de descris; dacă se ajunge la cazul cel mai rău, nu ne putem duce decât în Rusia cea mistuită de flăcări. Mulţi pleacă de acum, ca să evite îmbulzeala de ultim moment dacă va fi să vină adevăratul *dezastru*.

Zi după zi facem planuri noi şi nici unul nu ni se pare măcar pe jumătate suportabil – Nando mi-a promis că, orice va fi, voi putea rămâne alături de el şi de armată pe pământ românesc până în ultima clipă. Nu mă va convinge nimic să plec, cum încearcă mulţi să-mi propună.

Mai târziu a venit Barbu la ceai; în mod inexplicabil, nu eram atât de deznădăjduiţi. Am vorbit şi am citit articolul meu despre mânăstirea Mamu din *Neamul românesc*. Apoi, la şase şi jumătate, Nando ne-a luat, pe mine şi pe fete, să facem o plimbare cu automobilul, lungă şi frumoasă – totul devine înduioşător, iubim fiecare palmă de pământ cu o dragoste deosebită, arzătoare, dar inima ne doare întruna.

Veştile primite seara nu au fost tocmai bune.

Iaşi

marţi, 25 iulie/7 august 1917

Zi de încordare – veştile departe de a fi bune, deşi nu ştim nimic clar, în afară de faptul că undeva pe front trupele noastre au fost împinse înapoi de gazes asphyxiantes – una dintre invenţiile germane laşe, parte din războiul modern. Facem în continuare bagajele, pregătindu-ne pentru ce e mai rău, le adunăm pe toate cu calm, de parcă nu ne aşteaptă decât o călătorie de plăcere, dar nu ştim unde ne vom duce, nici în ce condiţii şi nici cum vom fi primiţi de vecinii noştri agitaţi – posibilităţile nu sunt nici vesele, nici încurajatoare, dar tot mai sperăm că ne va fi îngăduit să treacă de la noi paharul acesta!

Vremea e mai răcoroasă, chiar destul de plăcută. M-am dus cu Ecaterina la tuberculoşi, i-am dat fiecăruia câte ceva.

La întoarcerea acasă, l-am primit pe domnul Baker, tot ca să facem planuri dureroase în caz că… Totul e foarte trist, oriunde merg mă apasă o greutate enormă.

Apoi a venit să mă vadă domnişoara Constantinescu, care vrea să plece în Anglia cu dr. Armstrong şi Paddy O'Neill.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Fasciotti şi pe Ferigo. Buna doamnă Fasciotti e o scumpă. El a fost mai tăcut azi, fiindcă ne simţea îngrijorarea îndurerată – amândoi s-au ataşat de ţara noastră.

Am primit o telegramă de la San Francisco, prin care mi se spune că pleacă înspre noi doctori şi surori care să ne ajute! Toate astea mă întristează acum, mă tot întreb dacă vom mai putea fi ajutaţi în vreun fel! Şi ne venea ajutor din toate părţile – visam să fac atâta bine bietului meu popor, iar în loc de asta va trebui, poate, să-l părăsesc cu totul!

Barbu a venit la ceai. Am căutat locuri unde ne-am putea duce, pe harta Rusiei – nu pot îndura gândul de a merge spre nord, îmi place să mă agăţ de sud.

La şase şi jumătate, Nando ne-a luat pe mine şi pe Lisabetta la o foarte frumoasă plimbare cu automobilul, pornind de pe drumul de la Ungheni, peste dealuri, până la Poeni-Repedea. Seară superbă. Ne-am întors printr-un sat foarte drăguţ, Comana, unde am împărţit tutun soldaţilor şi pesmeţi copiilor.

Carol s-a întors şi are multe de povestit. Trupele noastre s-au purtat admirabil, cu o dârzenie minunată, iar germanii au fost atât de uimiţi, încât au dat bir cu fugiţii în dezordine, cu ofiţerii în frunte, ceea ce rar li se întâmplă germanilor – dacă am fi putut să mergem mai departe după prima izbândă s-ar fi putut face lucruri mari, în confuzia care domnea în rândurile duşmane. Dar vai, cum ruşii au lăsat totul de izbelişte în nord, a devenit primejdios să înaintăm. Împrejurări crude,

dureros de amare pentru soldaţii noştri, care luptau ca să-şi ia înapoi casele!

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

miercuri, 26 iulie/8 august 1917

Vremea e mai răcoroasă, mai plăcută. După ce am vorbit cu Ballif, cu Mamulea şi cu Barbu, am plecat cu Ecaterina la Cetăţuia, unde i-am vizitat pe convalescenţi. E tare frumos acolo, doar că drumul e absolut oribil şi te descurajează. În ciuda multelor critici care mi-au ajuns la urechi, i-am găsit pe invalizi arătând foarte bine, iar locul – foarte curat şi îngrijit. Draga noastră Maruka, cu afectările ei şi preţuirea nejustificată faţă de domnişoara Pruncu, a adus situaţia de la Cetăţuia într-o stare de-a dreptul ridicolă, aşa că lumea a început să calomnieze instituţia, fără motiv din câte mi-am dat seama ieri; iar vizita a fost întru totul neanunţată, nu mă aştepta nimeni, dar tot am găsit totul în bună ordine, foarte îngrijit şi curat.

Ne-am întors pe ocolite, ca să evităm drumul pe care-l detest. Am hrănit mulţi copii săraci până acasă.

Azi n-am avut veşti deosebite. Germanii s-au oprit pentru scurtă vreme din înaintare. Se duc lupte lângă Focşani, pe linia Galaţi-Mărăşeşti, iar ruşii, deocamdată, se comportă bine acolo, alături de trupele noastre – opun rezistenţă. Pendulăm între speranţă şi teamă, dar tot ne facem bagajele şi continuăm să ne pregătim pentru o plecare bruscă, dacă va fi nevoie.

Nando a avut azi un consiliu de război important, nu ştiu exact cu ce rezultate. A întârziat o oră la prânz. I-am avut invitaţi pe St. Aulaire şi Luynes, amândoi foarte amabili şi teribil de îndureraţi de starea noastră şi a bietei noastre ţări – ne-au devenit prieteni buni, trăind alături de noi încercări grele.

După prânz i-am primit pe domnul Goodsell (de la Y.M.C.A.) şi pe dr. Sion[157], amândoi veniţi cu probleme privitoare la Crucea Roşie şi evacuare.

Mai târziu a venit Barbu, apoi Eliza Suţu de la Neamţ, care arăta foarte slabă, a muncit foarte mult în tabăra ei de convalescenţi – dar era cumplit de tulburată de ceea ce se întâmplă, fiindcă toate mergeau bine şi e foarte aproape de noul front. I se rupe inima când se gândeşte să renunţe la toată munca începută şi, ca şi mine, speră până la sfârşit că nu va trebui să fie aşa!

Nando ne-a luat pe mine şi pe Mignon la o plimbare târzie. Aerul era greu, vestitor de furtună, dar fără vânt – apusul arăta furios şi foarte frumos. Ca de obicei, ne-am întors cu flori sălbatice superbe.

M-am culcat devreme. N-am avut nici o veste clară, dar Nando a primit o telegramă de la regele Angliei, care îşi exprimă încrederea în

cauza noastră comună.

Iaşi

joi, 27 iulie/9 august 1917

Vremea e în continuare răcoroasă şi plăcută, dar foarte uscată şi prăfoasă, fiindcă nu a plouat de mult – totuşi, uscăciunea a venit la momentul potrivit pentru strângerea recoltei, care anul acesta e foarte îmbelşugată.

Mi-am început dimineaţa vizitând cu Mignon saloanele de la etaj ale spitalului francez. Dar spitalele trec printr-o perioadă de linişte, din fericire toate sunt mai mult goale, iar ultimii răniţi n-au fost aduşi aici.

Îmi doresc mult să plec la Coţofeneşti etc., dar nu mă lasă încă să mă duc nicăieri, din cauza nesiguranţei situaţiei. Cred că se duc lupte grele pe mai toată linia frontului nostru, iar veştile din Rusia tind către mai bine; totuşi, deocamdată ştiu foarte puţine.

Am primit un doctor francez care pleacă, Tortoli sau un nume asemănător – un omuleţ urât care a lucrat la Galaţi. La prânz au venit Sir George şi Lady Barclay – el era tare comic, cu lăcomia lui copilărească, iar ea a fost amuzantă şi vulgară – plină de energie exuberantă, dar nu e o femeie dăruită cu compasiune – trebuie să mărturisesc că e chiar *rea*.

După prânz am pierdut multă vreme aşteptând oameni care n-au mai venit.

Am primit-o pe Alina Miclescu, care a trebuit să-şi aducă familia în oraş, fiindcă se duc lupte foarte aproape de casa ei.

Barbu a venit la ceai, ca de obicei, dar avea o durere de cap cruntă.

La şapte am făcut plimbarea obişnuită în automobil, cu fetele, ca să-i ducem colierul de mărgele promis celei de-a doua fete a preotului de la Bârnova; fata nu era acolo, i-am lăsat colierul bătrânului ei tată. După aceea ne-am plimbat pe tot felul de drumuri tare abrupte şi în stare proastă.

Nici o veste importantă, nici un eveniment important.

Iaşi

vineri, 28 iulie/10 august 1917

Nu avem veşti neapărat rele, dar toată ziua am purtat cu mine o senzaţie de angoisse. Se duc lupte încrâncenate pe linia Focşani – germanii au aruncat în luptă acolo forţe numeroase. Deocamdată, ruşii par să-şi facă datoria, dar niciodată nu e sigur dacă vor fi statornici, ceea ce ne face poziţia cumplit de nesigură, de vreme ce germanii ştiu să profite de orice slăbiciune. Bieţii mei soldaţi luptă ca nişte eroi – mă tem că mulţi pier, îmi doresc cu disperare să mă duc la spitalele mele, la răniţii mei, mă simt laşă fiindcă nu sunt printre ei.

M-am dus cu Ecaterina la un fel de spital amenajat în barăci, FOARTE bine întreţinut, unde sunt îngrijite numai femei. Cele mai multe paciente erau ce a mai rămas din cazurile de tifos – de spital se ocupă dr. Floru şi trebuie să spun că mi s-a părut deosebit de bine condus.

Audienţele de azi au fost cu doamna Lambrino[158], mama prietenei lui Carol, cu generalul Ballard[159] şi cu Constanţa Cantacuzino, pe care am decorat-o cu „Regina Maria“.

Am primit o scrisoare de la mama, din Zürich, şi una de la Gretchen[160] – de la Ducky nimic, de foarte, foarte multă vreme, dar ne-a venit din Rusia al doilea lot de cruci „Regina Maria“.

După prânz am încercat să scriu puţin, vreau să închei *Ţara mea* cu un capitol despre Iaşi şi, fiindcă vreau să adaug şi câteva date istorice despre oraş, îmi ia ceva mai mult; în acelaşi timp, tot ce scriu trebuie să păstreze amprenta mea anume şi să nu devină o lecţie de istorie; împletirea celor două stiluri îmi ia mai multă vreme.

În casă toată lumea continuă să facă bagaje şi, din cauza aceasta, multe lucruri au devenit destul de neconfortabile, dar nu am senzaţia că vom pleca! Gândul e prea groaznic – şi unde să plecăm?

Barbu a venit la ceai cu o răceală serioasă.

Mai târziu am plecat cu automobilul, însoţită de Mignon şi Nicky, pe drumuri frumoase printre câmpuri, şi ne-am oprit în multe locuri să dăm de mâncare copiilor săraci şi tutun soldaţilor.

Am cinat *en tête à tête* cu Maruka, care a luat vila micii mele doamne Antonescu. Am avut nişte discuţii ciudate şi foarte aprinse, în timpul cărora ne-am spus una alteia multe adevăruri şi am abordat cu ea şi problema lui „Abeille“. Trăieşte SINGURĂ-singurică în vila aceea. Am impresia neplăcută că „Abeille“ o conduce pe Maruka fără ca ea să-şi dea seama, sau mai degrabă Marukăi i se pare că ea se foloseşte de Abeille[161], dar de fapt aceasta din urmă se foloseşte de Maruka.

Chiar înainte să plec a venit Pinx[162] cu Abeille. M-am întors acasă pe la 12 şi jumătate.

Iaşi

sâmbătă, 29 iulie/11 august 1917

Azi n-am făcut nimic deosebit. Toată ziua m-a chinuit o durere de cap cumplită. Dimineaţă m-am dus în vizită la Irina Procopiu, apoi am avut audienţe: dr. Dhely şi Pierre Grădişteanu[163].

La prânz nu am avut-o invitată decât pe E. Perticari. Familia mea a făcut zarvă multă, grea încercare pentru bietul meu cap. După-amiază am încercat să mă odihnesc, dar plutea un aer de furtună şi nu mi-am găsit liniştea – mai târziu a plouat torenţial. Barbu n-a venit, fiindcă nu se simte bine.

Toată ziua am primit veşti îngrijorătoare, dar schimbătoare. Spre seară însă s-au înrăutăţit, mai ales dinspre Oituz. La cină, Nando era

îngrijorat şi deloc mulţumit de mersul lucrurilor. Cristescu pare să fi fost un eşec (în partea dinspre Focşani), n-am înţeles niciodată de ce i-a încredinţat Nando o comandă mai importantă când are un caracter atât de îndoielnic.

Armata lui Averescu a fost şi ea împinsă înapoi azi, către Ocna, loc foarte important pentru noi, fiindcă de acolo ne extragem ultimele rezerve de ţiţei!

Da, mă tem că şansele noastre se împuţinează din ce în ce – germanii au adus din nou împotriva noastră forţe masive.

Am făcut o plimbare târzie cu automobilul împreună cu fetele pe drumul de la Ştefăneşti. Am hrănit o mulţime de copilaşi şi l-am găsit şi pe micul meu prieten, Petrache, ale cărui haine arată tot mai jerpelite pe zi ce trece. Ne-am întâlnit cu Brătianu, care le avea cu el pe fetele lui Barbu.

Am întârziat la cină. L-am avut invitat pe Greceanu (Grigri) care, din păcate, renunţă la postul de inspector al spitalelor ca să plece pe front. L-am decorat cu „Regina Maria“.

Iaşi

duminică, 30 iulie/12 august 1917

A plouat peste noapte, aşa că toate împrejur par spălate – îmi place.

M-am dus la spitalul ruşilor cu Lisabetta, acolo le-au venit cam 400 de pacienţi cu răni grave; i-am vizitat pe toţi şi le-am împărţit ţigări şi dulciuri, care le-au făcut mare plăcere. Surorile şi doctorii s-au bucurat să mă revadă – schimbarea le-a pricinuit multe suferinţe, sunt foarte trişti şi se bucură să se adune laolaltă chiar şi în jurul unei regine străine. Unii soldaţi erau ursuzi, nefiind siguri dacă nu cumva e sub demnitatea lor să se poarte amabil cu o regină, fără să-şi dea seama că, dacă nu poţi fi amabil cu o regină, poţi fi amabil măcar cu o femeie care a venit să te vadă fiindcă suferi. Unii erau sincer încântaţi, mi-au zâmbit şi mi-au spus lucruri pe care nu le-am înţeles, alţii se simţeau prea rău ca să arate apreciere sau resentiment – erau mai aproape de ţărmul celălalt… Ofiţerii s-au bucurat să mă vadă, iar când am plecat, cei care puteau merge s-au strâns în jurul automobilului să-mi ureze drum bun.

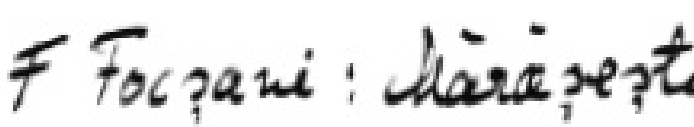

long talks which I think cheered him up as he was feeling weak and depressed.

The news from all sides are rather more bad than good although I have a certain amount of hope – but there are terrible battles going on round about Oituzi and Focsani. Card leaving for the front I profited of his departure to say I would go with him, taking only Ballif and Mignon with me so as to have as little as possible, we shall first go to Ghidigeni so as to visit the Nicki Zeni Regina Maria hospitals and from there wherever other wounded I can get to.

Returned home to see Marshal who has arrived and to receive Dr Armstrong & his head-nurse Paddy O'Neill – then off for a ride with Mignon little Georgie & the Starkey girls. Lovely weather; Gem perfect, but hard ground in spite of rain.

Left at nine – dined in the train.

M-am întors acasă şi am primit-o pe doamna Rattingham, care are necazuri mari, fiindcă soţul ei e ţintuit la pat din cauza unui genunchi foarte bolnav şi are dureri mari, nu poate fi mişcat, ceea ce e o adevărată tragedie pentru ea, fiindcă dacă se ajunge la situaţia cea mai rea vor trebui să ia în considerare posibilitatea de a rămâne aici şi de a fi luaţi prizonieri! Cumplit gând!

Apoi am primit-o pe doamna Vlădoianu, am vorbit despre spitale, orfani şi amintiri din Germania, deoarece, culmea, a fost crescută la Tegernsee![164]

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Psychas.

La trei şi jumătate m-am dus să-l vizitez pe Barbu, care e bolnav, la pat, dar se simte ceva mai bine azi. Am stat mult de vorbă, lucru care

cred că l-a înveselit, fiindcă se simţea slăbit şi abătut.

Din toate părţile, veştile sunt mai degrabă rele decât bune, deşi am unele urme de speranţă – dar se duc lupte groaznice pe la Oituz şi Focşani! Carol pleacă pe front, dar am profitat de plecarea lui ca să anunţ că merg şi eu cu el, luându-i cu mine doar pe Ballif şi Mignon, ca să putem pleca cu cât mai puţine pregătiri; mai întâi vom merge la Ghidigeni, ca să vizităm spitalele „Regina Maria“ de la Nichişeni, iar de acolo voi vizita toţi răniţii la care voi reuşi să ajung.

M-am întors acasă ca să-l primesc pe Marchal, care s-a întors, şi pe dr. Armstrong şi infirmiera lui şefă, Paddy O'Neill – apoi am plecat călare cu Mignon, micul Georgie şi fetele familiei Ştirbey. Vreme superbă, Grui perfect, dar pământul a fost tare, în ciuda ploii.

Am plecat la nouă – am cinat în tren.

Ghidigeni

luni, 31 iulie/13 august 1917

Noapte zgomotoasă în tren, n-am dormit prea mult. Agitaţie mare în toate gările.

După micul dejun am coborât din tren ca să mergem la casa de la Ghidigeni. Mignon plecase deja mai devreme de la gara Nichişeni, pe jos, împreună cu un poliţist, ca să se prezinte la ora obişnuită la spital şi să-şi ia prin surprindere colegele de acolo. Grăsuna mea cea cuminte era tare bucuroasă şi nerăbdătoare, cum rar am văzut-o, iar când am ajuns la spital muncea deja de zor. Am rămas mult acolo, umblând printre răniţi; saloanele sunt pline şi au fost aduse aici cele mai grave cazuri – răni cumplite! Tocmai îi bandajau – trebuie să mărturisesc că au fost clipe groaznice, de peste tot răsunau ţipete. Cum Johann, servitorul meu, avea un ochi bolnav, l-am luat cu mine pe Ghiţă, care m-a urmat încărcat cu toate lucrurile pe care le împart şi care n-a putut răbda vederea atâtor răni şi a trebuit să iasă. Din nou, trecând printre paturile de cruntă suferinţă, m-a lovit imensa nebunie a întregului război – de ce? De ce? De ce? Şi sunt atât de tineri şi mutilaţi – braţe şi picioare lipsă, plămâni şi măruntaie găurite, coloane vertebrale paralizate, cranii trepanate etc. O, ce nebunie crudă.

Am stat o vreme printre ei, toţi s-au bucurat să mă vadă, în ciuda suferinţelor, şi au fost încântaţi de micile mele daruri, atât ruşii cât şi românii.

După spitalul mare l-am vizitat şi pe cel mic, urmată peste tot de credincioasa mea Sybille, care nu mai putea de bucurie că m-a văzut. Munceşte de dimineaţa până seara, face de toate, e minunată şi are grijă ca toate să meargă cum trebuie, pe lângă faptul că are casa deschisă oricui, de orice naţie, care trece pe acolo, indiferent de rang; dă dovadă de ospitalitate adevărată, în cel mai larg înţeles al ei. Pe

Jean nu l-am văzut deloc, fiindcă aleargă toată ziua pentru ambulanţele „Regina Maria“.

Am luat prânzul la o măsuţă, cu Sybille şi ai mei. Carol era pe front. După prânz m-am odihnit o oră, apoi m-am dus mai departe la cele două spitale de campanie de la Nichişeni, unul „Regina Maria“, celălalt al Crucii Roşii. Amândouă erau bine întreţinute – mi-am făcut datoria cu curaj, trecând pe la fiecare rănit şi oferind câte ceva; a durat de la trei şi jumătate până aproape de opt. Mărturisesc că la sfârşit eram cu totul şi cu totul stoarsă de puteri – mai ales tălpile refuzau să mă mai ţină, eram tare obosită! Dar ziua a fost frumoasă şi am rămas mulţumită de ce am văzut.

Azi nu s-au auzit tunuri, a fost o linişte desăvârşită, iar satele mi se par tare tihnite după zgomotul de la Iaşi. A fost o plăcere să scap de cizme, să mă spăl pe mâini şi pe faţă şi să mă schimb, fiindcă eram, cum ar spune alţii, „frântă de oboseală“!

Jean şi Carol au apărut, fiecare din altă parte, cu veşti diferite. Vai, prietenii noştri ruşi, ca de obicei, nu-şi apără poziţiile, ci se tot retrag, în vreme ce regimentele noastre viteze sunt mai presus de orice laudă – dar suferim pierderi cumplite. S-a schimbat comanda – Grigorescu[165] va avea în subordine o parte din trupele ruseşti, să sperăm că va reuşi să-i convingă să i se supună.

Mignon a lucrat toată ziua – s-a reobişnuit cu munca imediat, e ca peştele în apă! Chiar şi după cină a continuat să lucreze, eu m-am dus la tren să mă culc înaintea ei.

Liniştea minunată de la ţară îmi face bine, dar m-a durut capul aproape toată ziua. Carol locuieşte în casa de la Ghidigeni. Am hotărât să rămân aici două zile, ca să vizitez şi alte spitale.

Ghidigeni

marţi, 1/14 august 1917

M-am dus la opt la casa unde luăm micul dejun alături de toţi cei care lucrează la spital. De mult n-am mai avut o noapte atât de împăcată şi de liniştită, n-am auzit nici un zgomot – iar apoi am avut parte de o trezire ca la ţară, în pădure, unde e oprit vagonul meu. O, cât iubesc locurile de la ţară! Şi de câţiva ani nu am avut parte de ele aproape deloc. Dimineaţa a domnit o răcoare plăcută şi totul era ud de o rouă deasă, dar mai târziu s-a încălzit teribil. Până la nouă şi jumătate am umblat prin spitalul de aici, vorbind cu toţi răniţii, zâmbindu-le ruşilor în nici o limbă anume – unii au feţe prietenoase, se bucură să mă vadă, alţii sunt posomorâţi. Un rus mărunţel seamănă atât de mult cu Nicky (fostul ţar), încât de fiecare dată mă duc şi mă aşez lângă patul lui. Printre ei sunt unii foarte grav răniţi – azi au murit doi. E şi un prizonier german – pictor din München, a fost grav rănit la mâna dreaptă. E prietenos, avem discuţii lungi despre tot felul

de lucruri, despre München şi pictorii de acolo, despre absurditatea războiului, despre frumuseţea României şi amabilitatea românilor; îl interesează foarte tare oamenii noştri din punct de vedere artistic. Mi-a făcut o sinceră plăcere discuţia cu el, am uitat cu totul că suntem duşmani. Am trecut de la un pat la altul, mulţi dintre ei îmi sunt deja prieteni. Mignon a muncit din răsputeri, a ajutat cu tot ce a putut. Îi face o plăcere nebună, aşa că am hotărât să o las aici; Carol garantează pentru ea cu capul.

La nouă şi jumătate am plecat cu Carol, Sybille şi Ballif la Tecuci, să vizităm spitalele. Mai întâi ne-am dus la aşa-numitul Spital Cincu, unde sunt aduse cazurile cele mai grave şi unde lucrează doi doctori francezi buni. Dar spitalul în sine nu e bine îngrijit, miroase urât şi oamenii păreau destul de neglijaţi; femeile care ne-au condus prin saloane nu erau prea atente cu cei grav răniţi. Am văzut acolo lucruri cumplite, care-ţi sfâşie inima, lucruri de nesuportat, care te zguduie până în suflet. Am adus un strop de consolare acolo unde am putut, dar ştiu că e un nimic! Nu pot decât să le arăt că am venit să le fiu alături la ceas de necaz.

L-am găsit acolo pe fratele lui Vârtejanu, cu un picior în stare foarte rea – doctorii se tem serios că îl va pierde, dar îl trimit la Iaşi, la Bonachi[166], unchiul lui.

De acolo ne-am dus la spitalul *de triage*, care e după gară. Acolo sosesc răniţii. Am umblat printre ei, le-am vorbit şi le-am dat ţigări. Apoi am urcat în trenuri – grea sarcină – şi i-am consolat pe cei de acolo puţin, aducându-le şi lor câteva lucruri care să-i mai aline. Cât eram acolo, *les boches*[167] au început să bombardeze gara, iar la plecare am văzut obuzele explodând şi aruncând în aer valuri întunecate de fum şi pământ. Erau foarte aproape.

M-am dus cu automobilul la generalul Grigorescu, să-i fac o vizită, fiindcă am auzit că-i face plăcere. L-am găsit în mijlocul unui *conseil de guerre* şi am fost invitată cu toată pompa să iau parte; am ascultat cu mare atenţie, am analizat hărţile şi am pus chiar câteva întrebări, a fost o experienţă oarecum ciudată, fiindcă avem de înfruntat primejdii de moarte.

La Mărăşeşti, împreună cu generalul Eremia Grigorescu

to a very advanced position above the Siret where we could see everything – that is to say very little except the bursting shells, before us and over our heads. Already as we drove along the road the shells were bursting on our left - one after another – a curious sensation – but it all looks so simple that one can hardly immagine the dreadful reality – the dreadful reallity is much more visible in the hospitals. It certainly made us feel rather excited.

Drove home over the dreadful road arriving Ghidigeni about 6½ and spent the rest of my evening amongst the wounded in the Mircea hospital.

Dinner at 8½ and to bed soon after in my train.

L-am lăsat acolo pe Carol şi m-am întors cu Sybille să prânzim la Ghidigeni, după ce am stabilit cu Grigorescu că ne vom întoarce după-amiază ca să mergem pe câmpul de luptă.

Am revenit la patru – drumul de aici până la Tecuci e un adevărat chin şi azi l-am făcut de patru ori, pe o căldură înăbuşitoare. L-am luat de acolo pe Carol, care ne-a dus cu automobilul pe mine şi pe Mignon până la o poziţie foarte înaintată, pe Siret, de unde vedeam totul – de fapt, nu vedeam mare lucru în afară de obuzele care ne explodau în faţă şi deasupra capului. Încă de când ne apropiam de destinaţie, aveam în stânga explozii care se ţineau lanţ – a fost o senzaţie ciudată, dar totul pare atât de simplu, încât nici nu îţi poţi închipui oribila realitate – oribila realitate care se vede mult mai limpede în spitale. Ne-a tulburat foarte tare.

Ne-am întors acasă pe acelaşi drum groaznic, am ajuns la Ghidigeni pe la şase şi jumătate şi mi-am petrecut restul serii printre răniţi, la Spitalul „Mircea“.

Am luat cina la opt şi jumătate şi m-am culcat destul de devreme

după aceea, în trenul meu.

Ghidigeni

miercuri, 2/15 august 1917

Trezindu-mă după un somn lung şi liniştit în trenul meu, am găsit totul acoperit de o rouă deasă şi păsările cântând în copacii din jur ca primăvara. Dimineaţa a fost splendidă şi răcoroasă, dar încet-încet ziua a devenit una dintre cele mai caniculare din câte mi-a fost dat să trăiesc. M-am întors acasă să iau micul dejun la ora opt cu toată lumea, apoi am umblat o oră printre răniţi, le-am vorbit, le-am ascultat poveştile triste, i-am consolat, le-am aprins câte o ţigară. E un spital foarte bine administrat, iar cei care trăiesc şi sunt îngrijiţi aici sunt foarte norocoşi, fiindcă, Doamne, ce diferenţe sunt între spitale! Când mă gândesc la Spitalul Cincu, cu mirosul lui oribil…

La nouă şi jumătate am plecat cu Sybille, Jean şi Ballif înspre Coţofeneşti, în timp ce vremea se încălzea din ce în ce; drumurile erau în mare parte proaste, cât despre praf, nu există cuvinte care să-l descrie, era întins pe pământ ca o pătură groasă şi se ridica precum fumul din toate părţile, maroniu; de parcă nu era de ajuns, tot întâlneam convoaie ruseşti, întinse pe kilometri întregi, aşa că de cele mai multe ori înotam în praf. Am prânzit pe un deal de pe malul Siretului, de pe care aveam o privelişte excelentă asupra întregii văi a râului, deşi mult *estompée* de praful care se aşeza precum ceaţa peste toate, ascunzând zarea. Locul unde ne aflam noi era bine fortificat cu sârmă ghimpată şi tranşee. După prânz am coborât cu grijă în valea Siretului, traversând râul şi trecând prin Adjud ca să ajungem la Căiuţi – drum chinuitor, cu căldură mare, praf şi hurducături; fizic, era foarte supărător, dar interesant, iar bubuitul tunurilor ajungea până la noi din amândouă părţile, de la sud şi de la nord. Carol ar fi vrut să vină cu noi, dar acolo unde am fost ieri se duce o bătălie importantă, aşa că a mers să petreacă ziua alături de Grigorescu.

Mai întâi ne-am oprit la Căiuţi, unde am vizitat Spitalul „Regina Maria“. Au avut foarte mult de muncă, doctorii au lucrat zi şi noapte timp de patru zile încheiate, fiindcă e unul dintre centrele mari la care sunt aduşi răniţii. Sunt acolo doi doctori francezi excelenţi, care fac o muncă admirabilă şi îşi păstrează mereu buna dispoziţie. Am umblat mult printre răniţi, cu ţigări, dulciuri, cruciuliţe şi medalii, vorbindu-le şi îmbărbătându-i cât puteam. Căldura era de nedescris, îţi trebuia mult curaj ca să nu cedezi – am îndurat de multe ori căldură aprigă în România, dar azi a fost *culmea*.

După ce am trecut pe la fiecare rănit, am plecat la Coţofeneşti – iar praf, iar hurducături, dar şi un incident înduioşător, când nişte trupe care treceau m-au recunoscut şi mi-au înălţat ovaţii dintr-odată, scoţându-şi caschetele ca să le fluture în aer. M-am oprit şi le-am lăsat

ţigări din belşug.

Pe la trei şi jumătate am ajuns la Coţofeneşti, care e unul dintre cele mai mari centre „Regina Maria“, cu barăci de lemn foarte bine construite de generalul Văitoianu[168]. Lucrează acolo soţia şi cele două fiice ale lui, alături de doamna Rovershon şi alte trei doamne, mult prea puţine, fiindcă spitalul a fost gândit pentru o mie de paturi! Deocamdată aveau cinci sute de răniţi – şi aici se adună cazuri dintre cele mai grave. *Médecin en chef* e vechiul meu prieten, Le Lorier. Locul e frumos, înconjurat de păduri, cu dealuri pe fundal, cu vedere spre Trotuş. Generalul Văitoianu şi Jean Chrisso. mi-au construit acolo o căsuţă de lemn încântătoare, puţin mai sus de spital, cu vedere în două părţi asupra Trotuşului.

La sosirea la Coţofeneşti, era gata să ne răsturnăm cu automobilul, fiindcă am întâlnit alt automobil şi, vrând să-i facem loc, s-a surpat cu noi marginea drumului, care fusese construit de curând. Sybille a ţipat teribil, dar, după ce s-a înclinat într-un unghi îngrijorător, automobilul a rămas înţepenit şi am coborât din el, ajungând la destinaţie pe jos.

Înainte să-mi încep vizita în rândul răniţilor, am intrat cu Sybille în căsuţa de lemn cea frumoasă, în care trăiesc surorile medicale, şi ne-am scos acoperămintele albe de pe cap, ne-am pieptănat şi am încercat să ne spălăm de praf şi sudoare, fiindcă suferiserăm teribil, iar căldura era în continuare zdrobitoare; aici, măcar, aveam umbră şi apă! După o odihnă de 20 de minute, ca să-mi las corpul încins să se liniştească puţin, am început munca gravă şi îndelungată – vizita în întregul spital. E un spital de campanie demn de a fi dat drept exemplu, pe lângă faptul că e construit cu un gust extraordinar, într-un loc superb. În ciuda oboselii şi a căldurii copleşitoare, am făcut tot ce îmi dicta datoria, cu o stăruinţă eroică. M-am dus prin toate colţurile, m-am uitat la toate, am vorbit cu toată lumea şi i-am vizitat pe toţi răniţii, dându-i fiecăruia câte ceva şi simţindu-mă, în tot acest timp, de parcă mă topeam ca jeleul.

Pe la cinci şi jumătate m-am dus în sfârşit la căsuţa mea, care e una dintre cele mai adorabile, ordonate şi practice construcţii pe care mi le-aş fi putut imagina, cu două pridvoare mari, deschise, de fiecare parte a văii, astfel încât mereu ai umbră într-o parte sau în cealaltă şi de oriunde te poţi bucura de o privelişte minunată. Casa e clădită cu cel mai bun gust, fiecare detaliu e fermecător şi, cum e pe vârful unui deal, au făcut o mică galerie de lemn, acoperită, care duce până la ea, ca un coridor cu coloane de lemn cu forme româneşti – e o comoară. Acolo am găsit-o pe Sybille, care mă aştepta cu o ceaşcă de ceai binevenită şi cu gustarea întinsă pe pridvorul deschis peste care se revărsa soarele. Căldura era în continuare de nedescris, dar căsuţa e răcoroasă, fiindcă i-au făcut pereţi dubli. Mi-a plăcut mult locşorul acela. A fost construit pentru mine, cu gândul că m-aş putea stabili

acolo dacă aş vrea să trăiesc printre răniţii spitalelor mele „Regina Maria“, fiindcă aşezământul de aici e destul de central. După ce am savurat puţin şederea în căsuţă, ne-am hotărât să plecăm, fiindcă mai aveam mult de mers până acasă.

Toţi doctorii francezi şi români, doamnele etc. veniseră la căsuţa mea să se bucure de ea alături de mine; am plecat petrecută de multe urări ca împrejurările să-mi îngăduie să mă întorc şi să-mi iau în stăpânire mica locuinţă alături de răniţi – ca răspuns a venit bubuitul tunurilor de la nord şi de la sud, tunuri care ne hotărăsc zilele acestea soarta!

Drum lung şi obositor cu automobilul până acasă, sufocaţi de nori teribili de praf cafeniu; am întâlnit o mulţime de ruşi. Dar s-a mai răcorit, pe măsură ce se apropia soarele de apus, iar ultimele trei sferturi de oră au fost plăcute. Am ajuns la Ghidigeni la nouă şi jumătate, după ce ne-am despărţit de Jean la jumătatea drumului, iar el a dat fuga să vadă de ambulanţele de la Mărăşeşti. E de-a dreptul neobosit, vede singur de toate, păstrează o ordine perfectă în organizaţie, aleargă peste tot, chiar şi sub focul inamic, în sate şi poziţii bombardate, iar ambulanţele „Regina Maria“ fac o muncă nepreţuită.

Peste tot mi-au spus ofiţerii, doctorii, chiar şi soldaţii că au fost salvate mii şi mii de vieţi mulţumită funcţionării admirabile a întregii organizaţii. Sunt foarte mândră de ea!

Am luat o cină târzie şi foarte gustoasă cu Sybille şi colonelul, apoi am făcut o baie în camera lui Sybille şi m-am delectat ca un peşte, după douăsprezece ore de muncă grea într-o căldură ameţitoare. CE mai zi!

Apoi am stat puţin pe terasă, vorbind cu toată lumea, dar mai ales cu Carol, despre situaţia militară, care e cum nu se poate mai serioasă – zilele acestea e în joc soarta ţării noastre. Dar soldaţii noştri s-au ridicat deasupra oricărei laude; totuşi, pierderile sunt teribile.

Grigorescu e îngrijorat, fiindcă înţelege extrema gravitate a situaţiei, dar în acelaşi timp încrezător, mulţumită moralului extraordinar al trupelor noastre. Partea problematică o reprezintă, în continuare, ruşii. Carol declară că a ajuns la concluzia că nu ştiu să se lupte, fiindcă de fiecare dată când intră în bătălie, deşi nu îşi apără poziţiile, suferă pierderi enorme.

M-am întors la trenul meu la 12. O las pe Mignon în grija lui Carol, ca să lucreze la Ghidigeni.

Iaşi

joi, 3/16 august 1917

Am avut o zi lipsită de evenimente, nu am făcut nimic, doar am primit un şir lung de vizite după ce am ajuns la Iaşi la nouă şi

jumătate, în loc de opt şi jumătate, cum trebuia. N-am avut o noapte prea liniştită, fiindcă zgomotul din gări (trenul opreşte des) e teribil. Fireşte, a trebuit să povestesc pe larg toate cele întâmplate.

Şi aici e căldură mare, dar nu ca ieri.

Am primit-o pe Lady Barclay, care protestează insistent la auzul veştii că va fi trimisă cu bagajele; cred că va face tevatură şi va complica lucrurile.

Am primit în sfârşit o scrisoare de la Ducky, care e în Finlanda, într-un loc numit Porvoo. Se gândeşte să nască acolo, în ultima vreme se simte destul de bine, dar suferă de crampe dureroase la picioare şi nici măcar nu se poate ridica de pe scaun. Disperarea ei faţă de ultimele evenimente din Rusia nici nu poate fi exprimată.

La ceai a venit Barbu – am văzut-o şi pe biata Irina, care chiar are de gând să plece duminica următoare.

Nu am ieşit deloc, dar la opt am cinat acasă la Nando, fiindcă la nouă el pleca pe front. A plouat puţin, aşa că s-a mai potolit praful – mare bucurie, fiindcă devenise de nesuportat.

Am primit o cutie minunată de la generalul Barter, o adevărată cutie cu daruri de Crăciun, lucruri de tot felul, pe care acum greu le mai găseşti: cărţi, parfumuri excelente şi săpunuri frumos mirositoare, ţigări de cea mai bună calitate şi pastă de dinţi! Un cadou încântător!

Ileana e foarte bucuroasă şi nu-şi mai află locul fiindcă i s-a găsit un căluţ nou. Am promis ca mâine dimineaţă devreme să ies cu ea călare. Azi n-am primit veşti de pe front. Nando l-a trimis pe Ballif la armata lui Averescu ca să cerceteze starea lucrurilor.

Iaşi

vineri, 4/17 august 1917

Am făcut o plimbare călare devreme, cu Ileana şi Nicky; a fost răcoare, dar pământul era tare. Ileana e foarte mândră de noul ei ponei.

Restul dimineţii am tot fost întreruptă de audienţe, aşa că n-am făcut nimic. La 11 şi jumătate l-am primit pe contele de la Crucea Roşie rusă, cu care am discutat unele lucruri. Întreaga lui organizaţie nu merge prea bine din pricina schimbărilor militare. Vrea să ne ajute cu cantinele pentru populaţia săracă din Iaşi.

La prânz au venit doamna Economos şi Hamilton, care pleacă.

Din senin, fără ştirea noastră, Cella, care voia să mai plece de acasă, s-a căsătorit cu un transilvănean pe nume Tilea[169]. Într-o dimineaţă a apărut pe neaşteptate, s-a aruncat la pământ la picioarele mele şi mi-a spus că se căsătorise.

Mă tem că întreaga afacere nu e tocmai cum se cuvine – o iubesc pe Cella, dar are prea puţin simţ moral, e o adevărată artistă şi, mărturisesc, e absolut *amorale* – unele lucruri pur şi simplu nu le

poate concepe.

După prânz s-a răcorit dintr-odată, iar mai târziu a plouat şi a venit o furtună, aşa că nu mi-am făcut plimbarea obişnuită de după-amiază. M-am spălat pe cap – a fost o zi lipsită de evenimente. La cină i-am avut invitaţi pe Cella cu soţul ei şi Frosa Ninisescu – nu am avut altă lumină decât de la lumânări. Soţul Cellei e un uriaş timid – dar îmi place faţa lui. Cella pleacă la Coţofeneşti ca soră de caritate.

Veştile de pe front sunt mai mult sau mai puţin la fel. Mă întristează faptul că sunt atât de departe – aici mă simt nefolositoare şi îmi doresc foarte mult să plec din nou. Mă simt îndepărtată de tragedia cumplită care se desfăşoară acolo.

Iaşi

sâmbătă, 5/18 august 1917

A plouat cu găleata şi a bătut vântul, schimbare bruscă de temperatură, dar e o uşurare, se mai poate respira, după căldura aceea prea mare. Mă întreb doar dacă e bine sau rău pentru soldaţii noştri.

Am avut parte de o dimineaţă încărcată, nici n-am avut când să-mi trag sufletul; parcă toată lumea voia să-mi vorbească în acelaşi timp. Mai întâi am primit un doctor de la Crucea Roşie rusă, care se ocupă de evacuări, şi am avut multe să ne spunem unul altuia; apoi am primit micul meu comitet, cu tot cu contele Uvarov[170], ca să discutăm despre cantinele pentru săraci care ar urma să fie deschise în mai multe locuri din oraş. Apoi m-a prins Baker, care voia să-mi vorbească despre problema cu dr. Berry. După aceea am dat fuga să-l vizitez pe fratele lui Vârtejanu la „Brâncoveanu“. L-am găsit pe masa de operaţie, cu dureri mari, dar doctorii speră să-i salveze piciorul. Nadeja lucrează acum la „Brâncoveanu“ în locul Lalei, care a plecat în Franţa într-una din zilele când nu eram aici. M-am întors şi am primit-o pe doamna Lambrino, sora doamnei Mavrodi, care e îndurerată la gândul că a părăsit ţara în vremuri de mari temeri pretutindeni. După ea am primit-o pe Eliza Brătianu, care va încerca să-mi facă turtă dulce ca să o duc la cantina lui Sybille de la Ghidigeni.

Ţarul a fost dus cu familia la Tobolsk[171], nu ştie nimeni de ce.

Se duc lupte aprige în Flandra, pe Somme, la Verdun – dar se înaintează foarte puţin, şi totuşi câţi mor!

Ce vor face oare cu bietul Nicky? Sunt tare îngrijorată – şi nu se poate lua legătura cu nici unul dintre ei!

După prânz am stat de vorbă cu biata mea Irina Procopiu, care pleacă la Copenhaga, să stea o vreme cu fiicele ei şi, poate, să le ducă în Anglia.

Toată după-amiaza mi-am petrecut-o scriind şi pictând cu Ileana, care a fost mai dulce şi mai drăgălaşă ca oricând. E atât de fermecătoare, încât parcă ai o floare în cameră – se gândeşte foarte

mult la două scrisori pe care vrea să le trimită ca răspuns verişoarelor ei din Rusia, care i-au scris (fiicele lui Ducky).

Barbu a venit să ia ceaiul cu noi şi, în ciuda vremii furtunoase, am ieşit călare cu el, pe pământ foarte alunecos; azi n-am primit nici o veste anume.

Iaşi

duminică, 6/19 august 1917

Vreme frumoasă, aerul e răcoros şi împrospătat de ploaie. Totuşi, mi-am petrecut dimineaţa acasă, străduindu-mă să scriu câteva scrisori de trimis în Anglia, dar cu întreruperi tot timpul, m-a căutat toată lumea cu o mie de probleme de tot felul, ceea ce mi-a dat o stare de exasperare disperată – dar nu ştiu să-mi apăr uşa.

La 11 şi jumătate l-am primit pe un ofiţer rus cu soţia, care e fiica lui Scerbacev; au trăit în casă cu Irina. Mi-am luat rămas-bun de la Irina, care pleacă azi şi era foarte tulburată. Înainte de prânz a venit Barbu. La prânz i-am avut invitaţi pe Lacombe şi Hamilton, care pleacă şi el. Imediat după prânz am plecat cu Lisabetta, Nicky şi micul Georgie la Paşcani. În ciuda ploii abundente de ieri, drumurile au fost bune, mai puţin în câteva locuri. Ne-am oprit puţin la Ruginoasa să vedem dacă le veniseră răniţi, dar nu primiseră aproape nici unul – am vizitat câţiva pacienţi, am stat puţin de vorbă cu doctorii, apoi am plecat mai departe spre Paşcani. Am fost surprinşi să ne vedem întâmpinaţi de multe doamne şi domni de la spitalul Crucii Roşii de la gară, care ne-au făcut plecăciuni – mai ales o anume doamnă Sturdza, şi ea soţia unuia dintre fiii lui Beizadea Viţel[172]. Nu erau mulţi răniţi, aşa că vizita mea nu a durat prea mult. După aceea ne-am dus să vedem vechea mânăstire Probota, monument istoric cu faimă. E o mânăstire frumoasă, înconjurată de ziduri înalte, ca de fortăreaţă, cu împrejurimi fermecătoare. Acolo e îngropată mama lui Ştefan cel Mare. Bătrânul preot a fost cum nu se poate mai bucuros să mă vadă şi a considerat că e semn bun pentru ţară că am venit să mă rog la altarul acesta străvechi. A ţinut discursuri patriotice ţăranilor, care au venit cu toţii să-mi sărute mâna. Domnea o atmosferă de bucurie loială pentru vizita mea neaşteptată. Locul mi s-a părut superb, mi-au plăcut şi peisajele din jur, cu întinderi înverzite, vaste, pe alocuri împădurite, cu dealuri joase şi îmbrăcate în păduri pe fundal. După-amiaza a fost plăcută, cu o lumină fermecătoare.

Apoi ne-am întors la Paşcani, unde am vizitat două spitale ale ruşilor. Am început cu cel la care lucrează doamna doctor pe care am văzut-o ultima oară, iar apoi ne-am dus la cel mai mare, amenajat în casa foarte frumoasă a Mariei Moruzi. E o casă veche, pe care tocmai o repara foarte drăguţ. Are un balcon de piatră vechi, splendid, cu sculpturi foarte interesante. Ne-au condus peste tot nişte doctori ruşi

cu aer important, foarte amabili, care vorbeau puţină franceză. Odată vizita încheiată, au pus mâna pe mine câţiva cetăţeni entuziaşti, care m-au luat cu ei cu mare pompă, vrând-nevrând, şi a trebuit să vizitez încă un spital, în timp ce afară se aduna o mulţime deasă de români şi ruşi; în sunetul uralelor, sub o ploaie de flori de toamnă cu culori strălucitoare, mi s-a îngăduit în cele din urmă să plec ca să iau cina la Brăteşti cu Ferrey Rolles, care ne urmase peste tot, încântat să ne vadă. Îmi place mult colţişorul acela uitat şi liniştit de la Brăteşti, unde am ajuns la apus; m-a încântat la fel de mult ca prima oară. Nefericitul Ferrey Rolles, după ce pregătise totul de minune, a fost obligat să evacueze totul, iar acum a primit ordin să reînceapă munca de la capăt. Am luat cina în curtea cu iarbă, aproape de biserică, într-un loc de un calm idilic. Era acolo şi o învăţătoare entuziastă, pe care o invitasem să mănânce cu noi. Era încântată peste poate. În cele din urmă, am plecat după ora zece şi am ajuns acasă după miezul nopţii. Am dormit liniştită o parte din drum. Noaptea era frumoasă, înstelată, iar automobilul a mers bine.

Iaşi

luni, 7/20 august 1917

Am petrecut două ore în spitalul de la Socola, printre cei cu boli infecţioase – nu mai fusesem acolo de mult şi se pare că bolnavii de-abia aşteptau să mă vadă. A fost o dimineaţă frumoasă. De acolo m-am dus la spitalul Marukăi, s-o vizitez pe Paddy O'Neill, care are tifos. I-au tăiat părul. Arăta tare firavă şi nefericită în pat.

Nici o audienţă, nici un invitat la prânz.

După prânz l-am primit pe bătrânul Sir George, venit cu o telegramă prietenoasă din partea regelui Angliei, apoi pe doamna Dissescu, care mi-a adus nişte bani şi a cărei trăncăneală m-a plictisit până n-am mai putut nici măcar să fiu atentă. La ceai a venit Barbu, după aceea am plecat la plimbare în automobil cu Lisabetta, mai întâi la Stânca, apoi în vizită la Petrache, ţigănuşul meu, care nu era acasă.

Cină liniştită, în cerc restrâns, cu Maruka, în căsuţa ei. Am mâncat afară – stele splendide, discuţii lungi.

Iaşi, Roman

marţi, 8/21 august 1917

Am plecat devreme la Roman, cu Nicky, Miss Milne, micul Georgie şi bătrânul Baker. Drumul a fost bun, atmosfera minunată, automobilul a mers de minune, aşa că am ajuns la o oră potrivită acasă la doamna Nevruz – m-am spălat şi m-am aranjat puţin acolo, după ce m-au primit extatic doamna casei şi bătrâna Maria Spiru, după aceea am făcut o vizită lungă, de două ore, la Spitalul „Prinţul Mircea", unde lucrează fraţii englezi cei uriaşi – au făcut minuni în

spital. Au foarte mulţi răniţi şi toţi sunt cazuri grave. Cazuri nenumărate de picioare rupte, pricinuite în special de grenade de mână, se pare. Din păcate, au şi foarte mulţi amputaţi – peste tot moralul e bun, soldaţii sunt plini de curaj, foarte interesaţi de jocul războiului – dar, văzând prăpădul, îmi tot repetam: ce nebunie! ce nebunie!

Odată ce am terminat cu Spitalul „Mircea“, ne-am întors să luăm un prânz copios şi extraordinar de bun cu doamna Nevruz, care se poartă în continuare ca un înger cu doctorii mei englezi.

Imediat după aceea am pornit din nou, spre spitalul Crucii Roşii unde lucrează acum dr. Mârzescu[173] – vizită destul de dureroasă, fiindcă în Roman au avut loc certuri din cauza faptului că s-a stabilit ca englezii să preia ÎNTREGUL spital mare, având destule mijloace şi personal ca să se ocupe de el; dar, firește, asta a dat naştere la ranchiună şi la multă invidie din partea celor care au trebuit să lase un spital mai bun ca să preia unul mai mic şi care lăsa de dorit. Înţeleg că astfel se poate munci mai cu spor, dar înţeleg şi *amărăciunea* celor care au trebuit să renunţe la locul lor, mai ales fiindcă, în vreme de pace, dr. Mârzescu lucrează în spitalul mare.

De la spitalul Crucii Roşii ne-am dus la altul, mai mic, tot al Crucii Roşii, apoi la nişte barăci enorme din pădure, aproape de gară, unde sunt cam o mie de pacienţi, iar de acolo la alt spital, chiar în gară, după care la *triage* – nu se mai terminau! Şi peste tot aduc daruri şi vorbesc şi îmi fac cu curaj datoria cât de bine pot! Dar e obositor; totuşi, ştiu că e monstruos să te gândeşti la puţină oboseală când ai în faţă atâta suferinţă, aşa că îmi înăbuş toate senzaţiile fizice şi merg înainte, tot înainte, şi nu refuz pe nimeni dacă mă roagă să vizitez un loc. *Ajută moralul* răniţilor, doctorilor şi infirmierelor, vizitele acestea nu sunt în van, şi apoi aşa pot asculta necazurile tuturor şi pot ajuta acolo unde e nevoie. De pildă, la triaj, doctorul francez mi-a spus că nu au destulă mâncare, aşa că am să le trimit cât de multe provizii pot.

După ce am terminat cu spitalele principale, ne-am dus într-un sat din apropierea oraşului unde s-a organizat un mic adăpost pentru orfani. Mi-a lăsat o impresie veselă, luminoasă – era un fel de casă ţărănească mai lungă, iar în ea doar 18 copii, bine îngrijiţi, cu un aer fericit, foarte curaţi şi ordonaţi, dar semănând tot a copii de ţărani – da, cred că ceea ce s-a făcut aici s-a făcut cu cap şi practic. Unii copii, mai ales doi băieţei, sunt nemaipomenit de drăgălaşi – şi simt în continuare dorul acela de băieţei între patru şi cinci ani!

Le-am dat dulciuri şi cruciuliţe de pus la gât – apoi mi-au sărutat mâna o mulţime de femei din sat, în timp ce peste toate se revărsau razele frumosului soare românesc, iar după aceea m-am întors la doamna Nevruz, care îi adunase în grădina ei, la ceai, pe oamenii

cărora trebuia să le zâmbesc.

Erau francezi, englezi, ruşi şi români. Am încercat să fiu drăguţă cu toată lumea, apoi am plecat, la şapte şi jumătate, şi am mers repede, ajungând la Iaşi la nouă – la timp ca să mă împrospătez puţin şi să iau cina.

Veşti militare: înspre Mărăşeşti, inamicul pare să slăbească atacurile, concentrându-le mai violent la Oituz, unde bieţii noştri soldaţi sunt, din păcate, greu încercaţi. Se pare că acolo s-a pierdut puţin teren.

Iaşi

miercuri, 9/22 august 1917

S-a întors Nando. După micul dejun am discutat îndelung problemele militare cu el şi Ballif, care venise şi el de pe frontul lui Averescu. În general, a adus veşti bune – e de părere că, în ciuda marii presiuni şi a pierderilor teribile (bătăliile sunt inimaginabil de sângeroase), ai noştri pot rezista. S-a întors cu multe laude pentru soldaţi şi ofiţeri – doar transportul trupelor e complicat, fiindcă nu au destule camioane, iar caii sunt în stare proastă. Una peste alta, se vede o diferenţă uimitoare între armata noastră de azi şi cea de ieri – e o reînviere minunată, aproape de neînchipuit, dar e o armată atât de mică!

Ballif s-a întors şi cu laude la adresa lui Averescu – e mereu alături de trupe, se ocupă personal de tot, e calm, curajos, nu dă înapoi din faţa nici unei primejdii. Soldaţii îl adoră.

Ştirile militare sunt mai mult sau mai puţin liniştitoare. Italienii au avut o victorie considerabilă, la fel şi francezii, aproape de Verdun.

Rezistăm.

Mignon munceşte din răsputeri la Ghidigeni.

Carol e tot pe front.

Mai târziu am plecat cu Nicky şi Ecaterina la spitalul francez, ca să-mi hrănesc protejaţii speciali şi să văd răniţii aduşi recent. E acolo şi prietenul nostru, Radu Rosetti[174], rănit la picior, cu şoldul fracturat – din păcate, mă tem că şi-a încheiat rolul activ în războiul acesta. A fost însă vesel ca întotdeauna şi plin de ardoarea luptei, a vorbit întruna, plin de entuziasm.

Azi n-am avut audienţe. Mamulea e bolnav. La prânz, nici un invitat.

Am luat ceaiul cu Barbu, care era foarte binedispus, apoi m-am dus cu automobilul, împreună cu Lisabetta, să-i ducem lui Petrache cămăşuţele – ne aştepta şi se adunase tot satul să-i vadă triumful; l-au dezbrăcat de hainele lui vechi, deşi mai degrabă le-aş spune zdrenţe, şi Petrache cel mic şi cu pielea castanie a fost îndesat într-o cămăşuţă foarte albă, cu cingătoare roşie şi o fundiţă mică, roşie, în faţă –

trebuie să mărturisesc că Petrache arăta ca un negrişor.

Apoi m-am dus cu Lisabetta pe câmp şi am cules o mulţime de floarea-soarelui. M-am culcat devreme.

Iaşi

joi, 10/23 august 1917

Vreme frumoasă, nu foarte fierbinte, totuşi cu soare puternic. M-am dus cu Nando la Spitalul „Sf. Spiridon“ să-i vizităm pe răniţi – sunt foarte mulţi, dar în mare parte au doar răni uşoare, cazurile grave nu sunt transportate atât de departe de front.

M-am întors acasă ca să-l primesc pe domnul Goodsell, cu care aveam de discutat mai multe lucruri.

După prânz am avut parte de puţină linişte şi am reuşit să scriu un pic. Compun ultimul capitol din *Ţara mea*, despre Iaşi – vreau să fie un sfârşit demn de restul, dar am atât de puţin timp să stau să scriu, zilele îmi sunt acaparate cu totul de ceilalţi.

Barbu a venit la ceai. La un moment dat am fost chemată să-l botez, ca să spun aşa, pe calul cel nou al Ilenei, la care ţine enorm. I-am rupt un cozonac deasupra capului, iar Lisabetta, spre marea ei jenă, a trebuit să declare că, deşi nu fusese tocmai creştinat, calul avea să fie cunoscut de atunci înainte după numele „Zmeŭ“ (adică dragon, sau jucăria pe care o înalţă copiii în vânt).

Mai târziu am făcut o plimbare în automobil cu Lisabetta. Seara era superbă, am găsit un drum nou şi frumos şi am ajuns într-un sat în care voiam să îmbrac şi să hrănesc nişte copii tare nefericiţi.

Apus fermecător peste valea Jijiei; ne-am plimbat pe o înălţime de pe malul apei, iar râul îngust se unduia ca un şarpe alb pe câmpia netedă ca în palmă – în depărtare, soarele apunea în nuanţe de portocaliu şi roşu, iar dealurile îndepărtate erau mov şi albastre; un tablou încântător.

Iaşi

vineri, 11/24 august 1917

A 52-a aniversare a lui Nando – i-am dat o sticlă de parfum şi un bol cu săpun – cadouri de război! Şi totuşi, azi suntem mai fericiţi, în ciuda dezastrelor, decât anul trecut, când trebuia luat marele pas, iar hotărârea aproape că i-a frânt inima. Când au fost aruncate zarurile, când n-a mai fost cale de întoarcere, a devenit mai uşor de suportat, în ciuda tuturor bolilor, dezamăgirilor şi nenorocirilor care au urmat. Iar acum, după aproape un an, ţara noastră e mai mică, în loc să fie mai mare! Dar legătura dintre noi şi popor e puternică şi adevărată, a devenit o legătură bazată pe încredere sinceră, născută din dureri îndurate împreună, fără crâcnire. În astfel de clipe, suntem atât de mândri de armata noastră şi de eroismul ei splendid, încât ni se

înveselesc inimile, începem să credem în viitor.

Toată dimineaţa am făcut câteva vizite pe la bolnavi, dar nu la spitale. Mai întâi am fost la dr. Devaux, chinuit rău de reumatism, apoi la Elena Perticari şi în cele din urmă la K. Manu, care are o boală stupidă de care suferă vacile. M-am întors acasă să scriu puţin, apoi m-am dus la prânzul festiv acasă la Nando, cu toţi ai noştri şi Prezan, Berthelot şi Scerbacev pe lângă ei.

După prânz m-am odihnit, la ceai a venit Barbu, mai târziu am făcut o plimbare cu automobilul, însoţită de Lisabetta, pe drumuri necunoscute – seară calmă, tihnită, dar zilele s-au scurtat aproape cu o oră.

Am plecat la 11, cu trenul, spre Bacău şi Piatra.

Bacău, Piatra

sâmbătă, 12/25 august 1917

Noapte destul de odihnitoare în tren, apoi o dimineaţă obositoare la Piatra, printre răniţi şi bolnavi. Ne-au întâmpinat Averescu şi prefectul, care mai demult a fost prefect la Argeş, prieten cu mătuşa, un individ familiar, puţin cam obositor, dar amabil şi, se pare, vrednic de funcţia lui, or asta contează cel mai mult! Ne-am dus mai întâi la spitalul Crucii Roşii, unde l-am găsit pe doctorul francez de la Botoşani, apoi la sanatoriul pentru ofiţeri şi doctori francezi, o căsuţă fermecătoare, pe care toată lumea o adoră şi o vizitează cu mare plăcere. Dintotdeauna şi-au dorit să vin pe la ei şi m-au întâmpinat cu o imensă plăcere. De acolo ne-am dus să-i facem o vizită în trecere doamnei Albu, care e în continuare foarte bolnavă şi arată foarte rău. Am vorbit de vremurile de odinioară şi ne-am întristat amândouă, dar s-a bucurat mult că am venit s-o văd, era bucuroasă şi înduioşată – duce o viaţă singuratică şi tristă şi e tot timpul bolnavă.

De acolo m-am dus la spitalul enorm pentru convalescenţi, pe malul celălalt al Bistriţei, de care se ocupă Eliza Suţu şi care e mândria şi bucuria inimii lui Averescu. S-au depus aici eforturi admirabile, au deja loc pentru 1.000 de pacienţi, dar vor să-l facă pentru 4.000. Eliza şi un doctor român mărunţel şi plin de zel îl conduc foarte bine; Eliza are mult tact – e singura femeie de acolo şi reuşeşte să nu calce pe nimeni pe bătături. Are foarte mult de muncă şi de când a venit aici locuieşte într-o căbănuţă fără cine ştie ce confort, la capătul uneia dintre barăci – acum i-au construit o căsuţă adorabilă, ceva mai sus de celelalte clădiri, cu vedere peste tot sanatoriul. Priveliştea e minunată, singura critică pe care aş putea-o aduce e că împrejurimile spitalului propriu-zis sunt întru totul lipsite de copaci. În privinţa aceasta, spitalul meu de la Coţofeneşti e mult mai drăguţ, deşi dealurile nu sunt aşa de înalte. Am făcut vizita obişnuită printre bolnavi, împărţind darurile dintotdeauna. Azi căldura a fost arzătoare de la început şi a

sporit oră de oră. Eliza e o tovarăşă minunată – nu am avut cu mine nici o doamnă de companie, doar pe Lisabetta. Am luat prânzul la iarbă verde, pe coasta dealului de deasupra spitalului, în compania ofiţerilor convalescenţi.

După prânz şi vizita celuilalt loc, foarte aproape de primul, unde urmează să se construiască celelalte barăci, ne-am întors la Piatra să vizităm un spital rusesc. Doctorul vorbea franceza şi toată lumea, chiar şi soldaţii, a fost amabilă şi vizibil încântată să mă vadă. Averescu vorbeşte o rusă perfectă şi nu pot să nu notez că în toate dă dovadă de o demnitate şi o ordine ireproşabile.

Apoi am plecat mai departe, pe căldura înăbuşitoare, către Bacău, vizitând pe drum aşa-numitul spital de triaj – tot un grup uriaş de barăci prin care am umblat, cu soarele torid în cap. Averescu ne-a însoţit peste tot, se vede cât îl iubesc soldaţii. Era acolo un doctor român slăbuţ, foarte prietenos, vesel, plăcut, amabil cu oamenii; a fost bolnav de tifos astă-iarnă, iar acum vrea cu tot dinadinsul să se ducă pe front.

La Bacău ne-a primit doamna Averescu, în casa lor frumoasă, curată şi confortabilă, unde vom petrece două zile. A fost tare odihnitor să pot bea o ceaşcă de ceai bun, apoi să fac o baie încântătoare înainte de cină.

La cină au venit şi generalul Ragoza, doi dintre aghiotanţii lui şi Eliza. După masă, care a fost excelentă, servită de două nemţoaice drăguţe, am stat de vorbă cu ruşii, apoi am avut o discuţie lungă *en tête à tête* cu Averescu în camera mea. Suferă enorm din cauză că e în continuare tratat cu neîncredere. *On le chicane à tout moment*, îl umilesc – a aflat adevărul, îl tratează de parcă ar fi un om primejdios, care nu munceşte decât pentru propriile interese – mi-a părut rău pentru el, trudeşte din greu, îşi păstrează armata în stare excelentă, se străduieşte în toate părţile, e adorat de soldaţi şi ofiţeri, dar Cartierul General îl supără şi îl înjoseşte, îl întoarce pe rege împotriva lui cu orice ocazie, ceea ce îl exasperează enorm pe Averescu şi îl amărăşte; mi se pare că e tare păcat. Am vorbit mult şi cred că, de data aceasta, omul cel mândru şi rezervat a spus aproape deschis tot ce avea pe inimă. Am fost cât am putut de amabilă cu el, cât mai înţelegătoare şi blândă; sper că după aceea s-a simţit ceva mai uşurat.

M-am culcat foarte obosită, într-o cameră plăcută, curată, confortabilă, chiar decorată cu gust.

Bacău

duminică, 13/26 august 1917

Zi de muncă grea – spitale, spitale, unul după altul, toată ziua; primul, de dimineaţă, a fost spitalul militar enorm amenajat în barăci uriaşe, care odinioară adăposteau artileria grea, iar acum găzduiesc

peste o mie de răniţi. Am intrat în fiecare salon, ne-am făcut datoria fără să clipim, oricât de obosite am fi fost; măcar nu a fost o zi atât de caldă. Am vizitat şi bucătăriile, magaziile şi un atelier de olărit pe care şi l-au improvizat acolo, totul foarte bine făcut şi la scară foarte mare. De acolo ne-am dus la alt spital imens, în nişte hambare mari pentru grâne. Am văzut multe, suferinţă cumplită, dar peste tot răniţii au fost emoţionaţi şi bucuroşi de vizita mea – vizitele acestea le fac bine, simt asta, îi consolează pe răniţi şi îi încurajează pe cei care-i îngrijesc. Aici sunt nişte doctori foarte buni. Am luat un prânz liniştit, odihnitor, şi am plecat din nou de-abia la patru şi jumătate – dar după aceea am trecut de la un spital la altul până la opt şi jumătate, nici nu-mi mai dau seama câte spitale am vizitat! Ştiu doar că oboseam din ce în ce mai tare, până n-am mai fost în stare nici măcar să ne dăm seama cum ne simţim, picioarele ne chinuiau îngrozitor, iar genunchiul Lisabettei, din păcate, a început s-o doară din nou – genunchiul şi greutatea o supără foarte rău, îmi pare tare rău pentru ea, fiindcă îi iau toată energia.

Ne-am întors cu totul epuizate, în asemenea stare încât de-abia ne mai puteam ţine pe picioare. Pe la şapte a venit o furtună mare şi a plouat abundent, ceea ce ne-a făcut bine, fiindcă ziua fusese foarte fierbinte. La cină am avut nişte lăutari excelenţi – băiatul lui Dinicu. M-am culcat devreme şi am rugat-o pe Elise să-mi maseze picioarele îndurerate cât am citit.

Am vizitat şi un spital rusesc, unde am găsit oameni cu răni groaznice.

Bacău, Oneşti

luni, 14/27 august 1917

M-am trezit odihnită, deşi pentru prima oară în viaţă oboseala nu m-a lăsat să adorm – m-am frământat ore şi ore, fără să închid un ochi, cu dureri şi tresăriri în toate membrele mele chinuite de o oboseală cruntă! Nu-mi dădusem seama CÂT eram de obosită. Parcă sângele îmi gonea întruna prin vine, deşi corpul mi se odihnea. Dar a doua zi mi-am început sarcinile devreme. Nici măcar n-am vrut să merg la micul dejun, trebuia să-mi scriu numele pe cel puţin o sută de cărţi poştale, mă simţeam gonită din urmă de timp şi, deşi plouase bine peste noapte, aerul era foarte înăbuşitor şi greu. Am plecat la nouă şi jumătate prin spitale şi am muncit fără încetare până la 12 şi jumătate, când am luat repede prânzul, după care am dat fuga, într-un fel de haine de călărie improvizate pe loc, fiindcă Averescu mă invitase să fac o vizită pe front. Am urcat în automobil cu Eliza Suţu şi Ballif şi am plecat la Oneşti, pe un drum frumos, dar teribil de prost, peste dealurile des împădurite pe alocuri, cu privelişti frumoase la tot pasul. Am ajuns la Oneşti punctual, la patru, cum se stabilise. Dinspre

dealuri se auzeau tunurile. Averescu ne-a întâmpinat acolo şi ne-a dus mai aproape de dealuri. Femeile de prin sate au fost tare bucuroase să mă vadă trecând.

Averescu ne-a dus pe o înălţime aflată faţă în faţă cu poziţia ocupată de românii noştri şi de *boches*, de unde se vede Târgu Ocna, oraşul pe care inamicul se străduieşte să-l cucerească şi îl bombardează întruna. Am mers cu automobilele cât de departe am putut, apoi am urcat în şa şi am călărit până în vârful dealului. Panorama era minunată, ni se întindeau la picioare toate poziţiile, uimitor de aproape. Nu se duceau lupte aprinse chiar atunci, doar o canonadă intermitentă de ambele părţi. Ni s-a alăturat generalul Văitoianu, care, împreună cu Averescu, mi-a explicat poziţiile şi ce speră să reuşească – au destule speranţe! Căldura era mare, dar priveliştea era cu adevărat fermecătoare şi mă simţeam adânc emoţionată de apropierea de locurile unde bravii mei soldaţi îşi dau vieţile, clădind o pavăză măreaţă între locurile care încă ne aparţin şi duşmanul invadator; am simţit, mai mult ca oricând, cât de arzător iubesc ţara aceasta!

După ce am privit cu atenţie toate detaliile poziţiilor noastre şi mi s-au explicat manevrele pe care speră să le facă generalii, am părăsit înălţimea aceea şi am coborât până în locul unde era adunată o companie din „Vânătorii de Munte“, în aşteptarea decoraţiilor pentru vitejie în luptă. Averescu m-a rugat să le înmânez decoraţiile pe care avea el dreptul să le dea. Am făcut-o cu plăcere – dragii mei soldaţi curajoşi! Cu caschetele pe cap şi feţele arse de soare, îmi era drag să mă uit la ei, fiindcă îmi zâmbeau pe rând cu mare bucurie, spunându-mi fiecare de unde vine – pronunţau numele unui loc drag, iar ochii noştri se înţelegeau în dorul nostru comun – dorul de locuri care nu mai sunt; şi totuşi, în ultima vreme s-a născut în noi o nădejde nouă, mulţumită curajului armatei noastre, care apără cu atâta eroism atât cât ne-a mai rămas de apărat.

A fost o oră încărcată de emoţie, în care am simţit adânc iubirea care ne leagă acum atât de strâns. Împrejurimile erau superbe, cerul albastru, pajiştile presărate cu flori nenumărate, iar bubuitul tunurilor se rostogolea până la noi din munţii din depărtare.

Odată încheiată ceremonia, ne-am grăbit să ne întoarcem cu automobilul la trenul nostru, oprit mai departe de Oneşti, unde rămăsese Lisabetta, fiindcă nu se simţea în stare de excursia pe care tocmai o făcuserăm noi. Am găsit-o într-o stare destul de rea, aşa că, după ce m-am schimbat de costumul de călărie deloc elegant, am plecat doar cu Averescu şi Ballif spre un sat îndepărtat, unde mă invitase la cină Divizia 1. Am ajuns chiar la căderea nopţii şi am fost condusă cu solemnitate, în sunetul ovaţiilor tunătoare, pe o păşune întinsă unde se pregătise o masă mare, de fapt mai multe mese, pentru

mine şi ofiţeri şi, ceva mai departe, pentru toţi soldaţii. Mai întâi am umblat pe tot câmpul să-i salut, în timp ce ei îşi fluturau caschetele în aer şi ovaţionau din toate puterile. Era foarte întuneric, bezna nu era întreruptă decât de două reflectoare care-mi aruncau în ochi o lumină puternică.

Probabil că soldaţii mei mă vedeau mai bine, dar eu nu vedeam din ei decât contururile şi sclipirile de pe metalul caschetelor, când le agitau în aer.

Era o privelişte ciudată şi impresionantă, eram adânc mişcată de o emoţie plăcută şi în acelaşi timp tristă. Atâţia oameni nu mai erau de faţă să mă întâmpine – divizia aceasta suferise recent pierderi enorme şi în curând se întorcea din nou în luptă. M-a primit generalul Strătilescu[175], comandantul diviziei.

N-am putut sta prea mult, fiindcă la o anumită oră (pe care n-am putut-o respecta) trebuia să fiu înapoi la tren. Averescu a ţinut un discurs emoţionant – întâmplător, chiar atunci se împlinea un an de la declararea războiului, de când trupele noastre au trecut Carpaţii! A trecut deja un an! Multe, cât de multe am învăţat şi am suferit în anul acesta! Au urmat din nou urale răsunătoare, apoi, din păcate, a trebuit să mă grăbesc să mă întorc la gară, pe drumuri pline de gropi, la lumina stelelor, în acompaniamentul bubuitului tunurilor… Peste dealuri vedeam mingi de foc uriaşe pe care le aruncau germanii în aer!

A fost o seară de neuitat.

Înainte să plece trenul, a apărut din senin Brătianu – se dusese să-şi vadă fiul pe front.

Averescu ne-a mai petrecut în tren până la Adjud, am stat şi am vorbit împreună cu Lisabetta şi Eliza Suţu, apoi, pe la ora 12, tare obosită, m-am dus la culcare.

Iaşi

marţi, 15/28 august 1917

Sfânta Maria Mare – s-a împlinit un an de când a început războiul. Am sosit la Iaşi la opt şi jumătate. Am primit nenumărate telegrame mişcătoare. Carol s-a întors şi el de pe celălalt front şi amândoi am avut multe de povestit, am vorbit şi am tot vorbit fără încetare. Lisabetta nu se simte bine, nu rezistă unor încercări atât de obositoare. Ileana şi Nicky ne-au întâmpinat ţinându-şi în braţe iepurii albi.

După micul dejun, discuţii militare îndelungate cu Carol şi Nando – am încercat să apăr cauza lui Averescu.

Averescu îmi dăduse demisia lui, în alb, ca semn că nu e un om care îşi urmăreşte ambiţia personală, cum cred cei de la vârf, şi mă implorase să i-o înmânez lui Nando dacă Nando ar vrea să se descotorosească de el. E un act ciudat, fireşte – dar îl înţeleg, fiindcă

omul e rănit în mândria, ambiţia şi speranţele lui. Simte că e tratat nedrept şi că nu i se dă nici o şansă.

În orice caz, am semănat o oarecare îndoială în inima lui Nando. Carol era aproape întru totul de partea mea, apărându-l pe Averescu.

M-a vizitat Maruka, apoi a venit Barbu, apoi am luat prânzul cu Locker-Lampson, comandantul acela amabil care ne-a vizitat în iarnă şi cu care am păstrat legătura de atunci – m-a ajutat de câteva ori.

Am stat mult de vorbă cu el după prânz şi mi-a plăcut omul mai mult ca oricând. Mi-a promis să mă mai ajute, pe lângă sprijinul moral pe care-l oferă cauzei noastre în Anglia, unde e parlamentar. M-a întrebat dacă aş vrea să accept o sabie de onoare pe care vor să mi-o ofere membrii diviziei lui de blindate, ca prinţesă a Angliei care şi-a făcut datoria cu curaj ca regină a unei ţări greu încercate. Mărturisesc că am fost adânc mişcată.

M-am dus în vizită la E. Perticari, care suferă teribil de dizenterie. Ileana a plecat la Deleni – mi-a părut rău să mă despart de ea, dar aerul de ţară le va face foarte bine ei şi lui Nini.

Barbu a venit la ceai – nu am mai ieşit la plimbare, fiindcă şoferul şi automobilul meu aveau amândoi nevoie să se odihnească!

Iaşi

miercuri, 16/29 august 1917

Dimineaţă m-am odihnit. Am încercat să scriu, dar n-am avut pace – totuşi, aproape am reuşit să termin „Iaşiul“, ultimul capitol din Ţara mea. Am avut o discuţie lungă despre problemele militare şi despre Averescu cu Ballif. M-am dus să iau prânzul cu toată lumea. Invitasem trei ofiţeri navali ruşi şi pe Scerbacev; unul dintre cei trei era un amiral foarte tânăr, de 37 de ani, un individ slab, vânos, cu o mustaţă blondă şi ochi albaştri tulburaţi, un om interesant, dar care, din păcate, vorbea foarte greu franceza. Prietenul nostru cel gras, urât şi bătrân, o vorbea, dimpotrivă, foarte bine. La trei am avut o discuţie lungă cu Jean Chrisso despre „Regina Maria“ şi pregătirea casei mele de la Coţofeneşti pentru săptămâna viitoare.

La ceai a venit Barbu, care mi-a citit câteva articole ale lui Flers apărute în *Le Figaro*, dintre care unul, despre Dobrogea, e scris încântător. Toată ziua a fost o căldură monstruoasă, nemiloasă. M-am culcat devreme. A fost o adevărată zi de odihnă.

Iaşi

joi, 17/30 august 1917

Vreme insuportabil de fierbinte, aer irespirabil, plin de praf. După discuţia obişnuită cu Mamulea şi Ballif, m-am dus cu Lisabetta la spitalul ei să vizităm răniţii. Am petrecut mult timp acolo, trecând dintr-un salon în altul, vorbind cu ei, dându-le tutun şi bunătăţi.

M-am întors şi am primit-o pe o doamnă rusoaică foarte plăcută, scriitoare – o femeie interesantă, antirevoluţionară înflăcărată, cu care am vorbit mult şi m-am înţeles bine. Cred că romanele ei sunt foarte apreciate în Rusia.

La prânz i-am primit pe Flers şi Luynes, care, din nefericire, se întorc acasă; ne deveniseră buni prieteni, aşa că plecarea lor ne întristează. Flers e extraordinar de inteligent şi de amuzant, iar Luynes e cum nu se poate mai *grand-seigneur* şi mai loial. Le urăm rămas-bun cu mare regret, deşi suntem siguri că amândoi ne vor susţine cauza în Franţa. Din păcate, veştile militare ne dau din nou motive de îngrijorare, ruşii au cedat din nou poziţiile pe care trebuiau să le păstreze. Au ajuns coşmarul şi disperarea noastră.

La trei a venit domnul Goodsell şi ne-am uitat împreună peste manuscrisul *Ţara mea*, ca să corectăm greşelile de engleză care s-ar fi strecurat. M-am bucurat să văd că n-a găsit prea multe, aşa că totul a mers destul de repede. Mai sunt trei capitole de corectat. Ieri am mai cizelat ultimul capitol. Acum, înainte să mă apuc de altceva, trebuie să scriu câteva scrisori.

La ceai a venit Barbu. Am citit încă vreo câteva articole minunate de-ale lui Flers, apărute în *Le Figaro*. Câteva erau despre revoluţia din Rusia.

Mai târziu am dus-o pe Lisabetta cu automobilul la Stânca, dar a fost absolut insuportabil, am întâlnit furtuni de praf de nedescris care acopereau totul, a fost oribil. Totuşi, am cules câteva flori din grădină, ne-am întâlnit cu doamna Greceanu, am stat de vorbă cu ea, apoi ne-am întors acasă; m-am schimbat şi am luat cina *en tête à tête* cu Maruka, după care a urmat puţină muzică şi o întâlnire cu mai mulţi invitaţi. Muzica a fost superbă. Pe drumul spre casă a început să plouă – sper să plouă toată noaptea.

Maruka descoperă în continuare lucruri despre lume şi firea umană care nu o încântă. A trăit atât de mult într-o lume *artificială*, plăsmuită de ea, încât lumea aceasta nouă, asupra căreia i s-au deschis ochii de la începerea războiului, când a pus piciorul pentru prima oară afară din încăperile ei întunecate, în lumina orbitoare a realităţii, o îngrozeşte cu adevărurile ei zguduitoare.

Iaşi

vineri, 18/31 august 1917

Temperaturi foarte plăcute după căldura teribilă; a plouat mai toată noaptea, dar contrastul e enorm.

Am petrecut toată dimineaţa cu Nando la spitalul militar – bătrânul Bogdan nu mai era la fel de vesel ca de obicei, se pare că au fost tot felul de certuri şi s-au spus lucruri foarte neplăcute.

Am vizitat o puzderie de prizonieri răniţi, mulţi germani, dar cei

mai mulţi austrieci, printre ei şi câţiva ofiţeri. Le-am dat bunătăţi ca şi celorlalţi. Nando a vorbit cu toată lumea şi şi-a făcut datoria cu credinţă, dar a durat mult. Din fericire, în mijlocul vizitei mi-am amintit să telefonez ca să anunţ că audienţa pe care o aveam la 12 va trebui să mă aştepte până la prânz: doamna Râmniceanu, soţia generalului. I-am mai avut invitaţi la prânz pe Maria Spiru şi dr. Angelescu, care a fost numit ministrul nostru în America.

După prânz am avut o discuţie lungă cu Găvănescu, care susţine cu convingere planul pentru vizitele lui Carol în ţările aliate.

Am petrecut o după-amiază liniştită – într-un fel, am fost şi eu leneşă o dată, am citit o carte englezească fascinantă, m-am bucurat de aerul răcoros. Barbu a venit la ceai şi am continuat să citim *articolele* ale lui Flers despre revoluţia din Rusia; sunt mici capodopere.

Nu am mai ieşit deloc, am continuat leneveala până la ora cinei.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

sâmbătă, 19 august/1 septembrie 1917

Vreme răcoroasă, plăcută şi înviorătoare. Am stat două ore la „Sf. Spiridon“ cu răniţii, trecând din salon în salon, dându-le tuturor tutun şi dulciuri, cu toată amabilitatea de care am putut da dovadă – dar într-un spital ATÂT de mare întotdeauna e mai greu.

La 12 am primit-o în audienţă pe Eliza Greceanu. Crucea Roşie părăseşte spitalul „Lavernan“. Biata Maria Moruzi n-a făcut o treabă tocmai bună cu spitalul Crucii Roşii din Iaşi. A fost stânjenită, deloc practică *şi a cam încurcat lucrurile*. Cei de la Crucea Roşie sunt oarecum indignaţi, se pare că spitalele mele „Regina Maria“ le stau ca un ghimpe în coastă, fiindcă, fără să ne dăm seama, am uzurpat o parte din drepturile Crucii Roşii, care nu se pricepea la fel de bine ca noi să se facă acceptată de armată acolo, în linia întâi. Unii se simt deranjaţi, iar Barbu a avut înţelepciunea de a-mi deschide ochii asupra problemei fără să fie nepoliticos, cum ar fi alţii în locul lui. Dar, fireşte, niciodată nu poţi lucra într-o organizaţie la fel de bine sau cu atâta ardoare ca atunci când eşti sufletul ei. Eu sunt sufletul societăţii „Regina Maria“, iar cei care fac parte din ea muncesc cu un entuziasm deosebit, fiindcă îmi poartă numele, şi am lucrat bine, poate tocmai FIINDCĂ suntem independenţi şi, poate, nu întru totul legal. Când te legi cu o mie de reguli şi restricţii şi trebuie să treci prin ministere şi comisii, lucrurile se desfăşoară mai încet şi cu mai puţină ardoare – vorbesc aici despre ţara mea, care nu e o ţară a mijloacelor cu desăvârşire corecte.

Dar nu vreau să las loc ranchiunei – trebuie să punem capăt situaţiei înainte să apuce să se dezvolte un resentiment împotriva mea; până

acum, toată lumea m-a privit cu bunăvoinţă, nu vreau să am duşmani şi nici să rănesc sentimentele nimănui – ar fi o răutate şi un gest nechibzuit. Dar rămâne adevărat faptul că nu poţi fi nici de folos, nici cu adevărat entuziast când eşti, cum spun germanii, „a cincea roată la căruţă“. Niciodată nu m-am amestecat îndeaproape în treburile Crucii Roşii, în parte şi din vina mea, dar în mare parte din cauza lor – la Crucea Roşie întotdeauna erau certuri şi de obicei era reprezentată de doamne cu care e greu să te înţelegi, or dacă vrei să munceşti serios şi cu sinceră plăcere trebuie să ai mână liberă. Dar, ca regină, nu ai nevoie să oferi altceva decât propriul tău nume, iar unui spirit cu adevărat energic nu îi ajunge atâta. Însă în ţara aceasta gelozia domneşte mai presus de toate; trebuie să fiu prudentă şi să evit pe cât posibil să rănesc sentimente. Se pot spune multe în privinţa aceasta, dar, ca regină, trebuie să-mi apăr propria cauză, de care sunt convinsă. Ştiu că orice entitate cu autoritate, mai ales cu autoritate de stat, detestă gândul ca o regină să lucreze de capul ei – faptul îi dă o anume putere necontrolată care niciodată nu le face plăcere unor astfel de oameni, pe lângă faptul că, întrucât se înţelege bine cu armata, iar acum armata e forţa supremă, greu mi-ar putea ataca organizaţia. Sunt în joc influenţe şi ambiţii contradictorii, iar regina trebuie să ţină minte că, în cele mai multe privinţe, ea singură lucrează cu un ideal absolut pur în minte – poate doar cu excepţia ambiţiei de a fi iubită şi binecuvântată. Ambiţia aceasta mărturisesc că o am în cel mai mare grad, vreau ca numele meu să fie o realitate pentru fiecare dintre soldaţii mei – de aceea a fost o bucurie pentru mine că ambulanţele mele „Regina Maria“ au ajuns peste tot, au fost aproape de fiecare câmp de bătălie şi au salvat mii de vieţi. Soţii Chrissoveloni, care mă iubesc şi nu au prea multă dragoste pentru oficialităţi, au inventat societatea aceasta tocmai ca numele meu să ajungă pretutindeni – dar cei care n-au fost consultaţi, fireşte, doresc s-o prezinte în lumina ambiţiei binecunoscute a reginei de a-şi pune numele pe tot ce face. E de la sine înţeles că Chrissoveloni profită de numele meu, înscris pe ambulanţe, ca să ajungă acolo unde alţii nu pot – văd asta limpede, cum văd şi faptul că unora le provoacă *Ärgernis*[176].

Cu toate acestea, susţin din toată inima corectitudinea şi *la bonne entente* şi voi încerca să conciliez cele două părţi fără să renunţ la munca mea; Barbu mă va ajuta, fiindcă cred că el poate acţiona fără *ură* deşi nu-i e prea drag Chrissoveloni, pe care îl detestă profund Brătianu. Lume complicată şi nu tocmai frumoasă!

La prânz a venit Alina Miclescu. Unul dintre fiii ei, care e în regimentul meu, e rănit.

Am vorbit cu Nindi despre bătălii etc.

Barbu a venit la ceai, am fost într-o dispoziţie veselă. La şase şi

jumătate am făcut o plimbare călare splendidă, cu Nicky, fetele familiei Ştirbey şi micul Georgie. Vremea a fost minunată, pământul excelent, Grui perfect. Ne-am întâlnit cu generalul Golovin şi l-am luat cu noi; apusul a fost o încântare pentru ochi.

Note

11. Ernest Ballif (1871–1941), dintr-o familie de origine franco-elveţiană, locotenent-colonel în 1914, adjutant regal pe lângă Ferdinand şi pe lângă regina Maria. General, demisionează din armată în 1920, devenind administrator al Domeniilor Coroanei (n. ed.).

12. Ioan Mamulea (1873–1940), medic al Curţii Regale (n. ed.).

13. Alina Miclescu, născută Cantacuzino (1866–1919). Sora doctorului Ion Cantacuzino, căsătorită cu Ioan Miclescu, deputat conservator (n. ed.).

14. Barbu Ştirbey/Ştirbei (1872–1946), om politic, administrator al Domeniilor Coroanei (din 1913), prietenul intim al reginei Maria; căsătorit cu Nadeja (Nadèje) (1876–1955), născută Bibescu, cu care a avut patru fiice: Maria, Nadejda, Eliza şi Ecaterina (n. ed.).

15. Ferdinand (1865–1927) (supranumit „Nando“), principe de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României (1914–1927) (n. ed.).

16. Locotenentul-colonel Traian Stârcea, aghiotant regal, şeful Biroului 7 Decoraţii din Marele Cartier General (n. ed.).

17. Fiii şi fiicele reginei Maria şi ai regelui Ferdinand: Carol, viitorul Carol II (1893–1953); Elisabeta „Lisabetta“ (1894–1954), Maria, zisă Marioara sau Mignon (1900–1961), Nicolae „Nicky“ (1903–1978), Ileana (1909–1991) şi Mircea (1913–1916) (n. ed.).

18. Elena Perticari-Davila (1865–1954), fiica doctorului Carol Davila, căsătorită cu generalul Ion Gheorghe Perticari (1851–1919) (n. ed.).

19. Elisabeta Pucci (1847?–1918), superioara surorilor din ordinul „Saint Vincent de Paul“ la Bucureşti (n. ed.).

20. În martie–aprilie 1917, doctorul Le Laurier/Lorier preluase îndatoririle medicului francez Jean Clunet (1878–1917), aflat în misiune în România şi mort de tifos exantematic în spitalul condus de el, în apropiere de Iaşi (n. ed.).

21. Veuillet, doctor francez, în misiune în România în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

22. Profesorul doctor Anibal Teohari (1871–1933), internist la Spitalul Brâncovenesc; aflat în refugiu în Moldova, a fost numit şeful Spitalului Militar din Iaşi, cu gradul de colonel medic (n. ed.).

23. Mädi Petrescu (născută Eliad), sora Elenei Olga Eliad (căsătorită Prezan) (n. ed.).

24. În limba română în original (n. tr.).

25. Generalul Louis Ungerer, membru al Misiunii Militare franceze în România, în Primul Război Mondial; inspectorul general al geniului (n. ed.).

26. Spaţiu liber în manuscris (n. tr.).

27. Eliza Suţu (1888–1963), preşedintă a Crucii Roşii din România. Căsătorită cu Grigore Suţu (1878–1916), apoi cu Paul Krupenski (n. ed.).

28. Ca să mor frumos alături de ce era frumos când era bine înţeles (fr.) (n. tr.).

29. Baronul Igor Uvanov.

30. Maruca Cantacuzino (1878–1969), născută Rosetti-Tescanu, căsătorită cu Mihail (Mişu) Cantacuzino (1867–1928) (ministru al justiţiei în decembrie 1916–ianuarie 1918), şi, a doua oară, cu George Enescu. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

31. Constanţa Cantacuzino (1867–1948), sora doctorului Cantacuzino. Căsătorită cu Raoul Romano (n. ed.).

32. Petre Bulgăraş (1884–1939), pictor, apreciat îndeosebi ca portretist (n. ed.).

33. Aurel Georgescu, căpitan din Regimentul 4 Roşiori „Regina Maria“, adjutant regal (n. ed.).

34. „Nini“ Woodfield, guvernanta copiilor mai mici ai reginei (n. tr.).

35. Victoria Melita, supranumită „Ducky“ (1876–1936), una dintre cele trei surori ale reginei Maria (n. ed.).

36. Henri-Mathias Berthelot (1861–1931), general francez, şeful Misiunii Militare Franceze în România (din octombrie 1916) (n. ed.).

37. Alexandru Averescu (1859–1938), general şi om politic. Comandant de armată în

1916–1918, autorul biruinţei de la Mărăşti. Prim-ministru în ianuarie–februarie 1918, 1920–1921 şi 1926–1927. Mareşal al României (1930) (n. ed.).

38. Jeannot Lahovari (1876–1954), diplomat (n. ed.).

39. Beatrice (supranumită „Baby Bee“) (1883–1966), cea mai mică dintre surorile reginei Maria; căsătorită cu Alfonso, infante de Spania (n. ed.).

40. Leile Milne („Miss Milne“), guvernanta principesei Elisabeta (n. ed.).

41. Iar apoi lucrurile se pun din nou în mişcare (germ.) (n. tr.).

42. Young Men's Christian Association, Asociaţia Creştină a Tinerilor (n. tr.).

43. Eliza Brătianu (1870–1957), născută Ştirbey (sora lui Barbu Ştirbey), soţia prim-ministrului Ion I.C. Brătianu (căsătorită anterior cu Alexandru Marghiloman) (n. ed.).

44. Jean-Camille Blondel (1854–1935), diplomat francez, ministru plenipotenţiar al Franţei în România (1907–1916). Rămâne în România după încheierea misiunii. Soţia lui, Jeanne. Fiica lor, Yvonne (1884–1971), căsătorită cu Ion Cămărăşescu (1882–1953), prefect de Durostor între 1913 şi 1916 şi, mai târziu, ministru de interne în guvernul Take Ionescu (1921–1922) (n. ed.).

45. Marioara Ventura (1886–1954), actriţă, cu studii de actorie în Franţa, a avut o dublă carieră, româno-franceză (n. ed.).

46. Gaëtan Denize (1879–1930), preceptor de origine franceză al prinţului Nicolae, secretar al reginei Maria (n. ed.).

47. Şedinţă, întrunire (germ.) (n. tr.).

48. Sybille Chrissoveloni (1879–1931), fiica unui comerciant englez stabilit la Galaţi; prietenă a reginei; căsătorită cu Jean Chrissoveloni (1880–1926), viitor bancher, patron al Băncii Chrissoveloni (înfiinţată în 1920) (n. ed.).

49. E extraordinar cum mă repune pe picioare (fr.) (n. tr.).

50. Mi-am relaxat trupul şi mintea (fr.) (n. tr.).

51. Nikolai Dmitrievici Kropotkin (1872–1937), prinţ rus, consilier de stat şi maestru de ceremonii al Curţii Imperiale (n. ed.).

52. Eduard Ghika (1860–1925), om politic, prefect, director al Siguranţei (n. ed.).

53. Paul Angelescu (1872–1949), zis „Beau Paul“, general. Adjutant regal şi şef al Casei Militare Regale (cu grad de colonel) la începutul războiului. Ministru de război în 1927–1928 şi 1934–1937 (n. ed.).

54. Ioan Răşcanu (1874–1952), general, ministru de război (1919–1921); între 1914 şi 1916 a fost şef al Secţiei Operaţii din Marele Stat Major (n. ed.)

55. George/Gheorghe Moruzi (1876–1939), general, comandantul, la acea vreme, al Regimentului 4 Roşiori „Regina Maria“ (n. ed.).

56. Emile Vandervelde (1866–1938), om politic socialist belgian (n. ed.).

57. Albert Thomas (1878–1932), om politic francez, socialist, ministru al armamentului în 1916–1917; după război, a organizat şi condus Biroul Internaţional al Muncii (1920–1932) (n. ed.).

58. D.G. Scerbacev (1857–1932), general rus, comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc (1917–1918) (n. ed.).

59. Tino: regele Constantin al Greciei.

60. În primii ani ai războiului, Grecia fusese divizată între atitudinea pro-germană a regelui Constantin I şi politica antantistă a prim-ministrului elen Eleftherios Venizelos, care se bucura şi de susţinerea populară. În octombrie 1916, Venizelos încercase o lovitură de stat, formând un guvern la Salonic; regele a abdicat abia în iunie 1917, iar Grecia a intrat oficial în război de partea Antantei (n. ed.).

61. Eduard Romalo (1859–1930), medicul Curţii Regale (n. ed.).

62. Elena Mavrodi (1863–1941), născută Greceanu, căsătorită cu juristul şi diplomatul Eugeniu Mavrodi. Doamnă de onoare a reginei Maria (n. ed.).

63. *My Country*, publicată mai întâi în Anglia, apoi în Franţa (*Mon pays*) în 1917; fragmente în traducere românească (realizată de N. Iorga) au fost publicate iniţial în *Neamul românesc* (n. ed.).

64. Vasile Voiculescu (1884–1963), medic şi unul dintre poeţii de seamă ai generaţiei sale. Mobilizat, ca medic militar, pentru scurt timp la Buftea (unde se afla şi regina Maria), în toamna anului 1916, apoi în Moldova, la Bârlad.

65. Cella Delavrancea (1887–1991), pianistă şi scriitoare, fiica lui Barbu Delavrancea. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

66. George Bogdan (1859–1930), medic, profesor la Universitatea din Iaşi (n. ed.).

67. Luciano Ferigo, colonel, ataşat militar italian aflat în misiune în România în 1916–1917 (n. ed.).

68. Colette Plagino, una dintre cele mai devotate surori de caritate ale Crucii Roşii, soţia lui George Plagino, primul român participant la Jocurile Olimpice (n. tr.).

69. Olga Elena Prezan (1877–1943?), născută Eliad, doamnă de onoare a reginei Maria; căsătorită cu Constantin Prezan (1861–1943), general, comandantul Armatei a IV-a Nord, apoi şeful Marelui Stat Major General (n. ed.).

70. În forma actuală Coţofăneşti (n. ed.).

71. Victor Pétin, colonel, apoi general; şef de Stat Major al generalului Berthelot şi principalul său colaborator (n. ed.).

72. Henri Catargi (1860–1944), mareşal al Palatului şi diplomat (ministru plenipotenţiar la Bruxelles între 1920 şi 1929), căsătorit cu Ecaterina Catargi (născută Lămotescu); tatăl pictorului Henri H. Catargi (n. ed.).

73. Jucăm totul pe o singură carte (fr.) (n. tr.).

74. Constantin Găvănescu (1871–1942), colonel, apoi general, adjutant al prinţului Carol în 1917 (n. ed.).

75. Take Ionescu (1858–1922), om politic conservator, apoi (din 1908) şef al Partidului Conservator-Democrat. Ministru în mai multe rânduri. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernul de „uniune naţională“ din 1917–1918. Prim-ministru în 1921–1922 (n. ed.).

76. Ion I.C. (Ionel) Brătianu (1864–1927), şeful Partidului Naţional Liberal, prim-ministru în 1908–1910, 1914–1918, 1918–1919, 1922–1926, 1927 (n. ed.).

77. Să invoce caz de forţă majoră şi să continue în ciuda piedicilor (fr.) (n. tr.).

78. Cererea de cvasiunanimitate a senatului prezent la Iaşi (fr.) (n. tr.).

79. Ion Grădişteanu (1861–1932), om politic conservator; s-a remarcat prin apărarea drepturilor românilor din Austro-Ungaria (n. ed.).

80. Constantin Christescu (1866–1923), general, subşef al Marelui Cartier General în 1917; în iunie–iulie 1917, comandant al Armatei I (n. ed.).

81. Tihnită, împăcată (germ.) (n. tr.).

82. Irina Procopiu (1873–1954), născută Berindei. Căsătorită cu Ion Procopiu, preşedintele sindicatului ziariştilor (n. ed.).

83. Robert de Flers (1872–1927), scriitor şi publicist francez. Autor dramatic de mare succes. Membru al Legaţiei Franceze la Bucureşti, apoi la Iaşi, în 1916–1917, însărcinat cu propaganda de război (n. ed.).

84. Alexandru Constantinescu, supranumit „Porcu“ (1859–1926), om politic liberal. Ministrul Agriculturii şi Domeniilor între 1914 şi 1916 şi ministru de interne între 1916 şi 1918 (n. ed.).

85. Nicolae Iorga (1871–1940), istoric şi om politic. Fondator al Partidului Naţionalist-Democrat (1910), director al ziarului *Neamul românesc*. Unul dintre cei mai activi susţinători ai cauzei naţionale în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

86. Simona (Symki/Symka) Lahovari (1881–1936), doamnă de onoare a reginei Maria şi prietenă apropiată ei (n. ed.).

87. Oliver Locker-Lampson (1880–1954), om politic britanic, conservator; comandant în cadrul Forţelor aeriene ale Serviciului naval britanic, a condus Divizia de blindate trimisă să susţină armata rusă pe frontul de Est, membru al Parlamentului din 1910 până în 1945 (n. ed.).

88. Theodor Râmniceanu (1860–1932), general, adjutant regal, ataşat pe lângă principele Carol (n. ed.).

89. Pol Coryllos, medic, membru al Misiunii Sanitare Franceze în România (n. ed.).

90. O, Doamne, nu îi ierta, căci ştiu ce fac (fr.) (n. tr.).

91. Marieta Balş, născută Ştirbey, căsătorită cu Gheorghe Balş (1868–1934), inginer, arhitect şi istoric de artă (n. ed.).

92. Matila C. (Costiescu) Ghyka (1881–1965), diplomat, eseist, memorialist. Spirit aventuros şi paradoxal (n. ed.).

93. Olga Sturdza (1884–1971), născută Mavrocordat, căsătorită cu Mihai D. Sturdza (1876–1941), nepotul domnitorului Moldovei Mihail Sturdza (n. ed.).

94. Ion Gheorghe Duca (1879–1933), om politic liberal, ministru al cultelor şi instrucţiunii publice între 1914 şi 1918. Prim-ministru în 1933. Asasinat de legionari (n. ed.).

95. Andrews, însărcinatul cu afaceri de pe lângă Legaţia Americană la Bucureşti (n. ed.).

96. Crescătorie de cai de rasă (fr.) (n. tr.).

97. „Cinculaki“ sau „Taţulina“: foarte probabil Constanţa Cincu, născută Greceanu, doamnă de onoare a reginei (n. ed.).

98. Maria Moruzi (1863–1921), căsătorită cu Alexandru Cuza, fiul domnitorului; în 1898, în urma unei relaţii episodice cu Ionel Brătianu, a avut un fiu, Gheorghe I. Brătianu, viitorul istoric (n. ed.).

99. Păunule/Păunele era porecla Luciei Păun, profesoară de franceză a principeselor Elisabeta şi Maria, care i-a predat şi pictura Elisabetei; tatăl ei fusese trimis în Germania să-l înveţe româna pe Ferdinand, pe atunci prinţ moştenitor (n. tr.).

100. „Nevruse“ în original. Cel mai probabil este vorba despre doamna Nevruz Khan, despre care sunt de găsit informaţii în *Memoriile* lui Constantin Argetoianu (vol. V, ed. Machiavelli, Bucureşti, pp. 155–156); „armeancă bogată din Roman“, căsătorită cu un general persan; rămasă văduvă, a venit în ţară, iar în vremea războiului a făcut o adevărată pasiune pentru regina Maria (n. ed.).

101. Alice Cantacuzino (1899–1979), fiica soţilor Mihail şi Maruca Cantacuzino (n. ed.).

102. Alexandru Lupescu (1865–1934), general de divizie (1917), ministru al instrucţiunii publice (1919), şef al Marelui Stat Major (1923–1927) (n. ed.).

103. Asistenţă tehnică, mentenanţă (germ.) (n. tr.).

104. Nikolai Golovin (1875–1944), general rus, istoric militar; combatant pe frontul românesc în 1917 (n. ed.).

105. Nini Fifield, englezoaică, amică a reginei Maria; implicată alături de aceasta în lucrările de binefacere din România (n. ed.).

106. Cel mai probabil contele du Chaffaut, membru al Crucii Roşii franceze din România în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

107. Stanley Washburn, corespondent de război american (pentru ziarul britanic *The Times*) (n. ed.).

108. Ataşat militar al S.U.A. la Paris (n. tr.).

109. Loïe Fuller (1862–1928), dansatoare americană, reprezentantă de seamă a dansului modern; avea să obţină un împrumut pentru România cu ajutorul prietenilor ei de la ambasada americană din Paris; mai târziu, a servit drept intermediar în rarele comunicări dintre regină şi Carol II, plecat la Paris cu Elena Lupescu (n. tr.).

110. Gheorghe (Zizi) Cantacuzino, zis „Grănicerul“ (1869–1937), locotenent în momentul venirii în ţară a principesei Maria, cu care câţiva ani mai târziu întreţine o legătură amoroasă. Se distinge în timpul Primului Război Mondial. General în rezervă din 1918. Spre sfârşitul vieţii, preşedinte onorific al partidului „Totul pentru Ţară“, condus de Corneliu Zelea-Codreanu („Garda de Fier“) (n. ed.).

111. Fotin Enescu (1878–1918), director al Băncilor Populare; în 1918, ministru de finanţe în guvernul Averescu, apoi ministru al agriculturii şi domeniilor în guvernele Coandă şi Brătianu (n. ed.).

112. Florica Musicescu (1887–1969), pianistă şi profesoară de pian, fiica muzicologului şi dirijorului Gavriil Musicescu (n. ed.).

113. Anestezic local, aici folosit probabil ca analgezic (n. tr.).

114. Ducesa Maria Pavlovna/Maria de Mecklenburg-Schwerin, căsătorită cu Vladimir Aleksandrovici, unul dintre unchii ruşi ai reginei Maria (n. tr.).

115. Marele duce Andrei Vladimirovici, mezinul ducesei (n. tr.).

116. Martha Bibescu (1886–1973), născută Lahovari, căsătorită cu prinţul George Valentin Bibescu (faptele Nadejei Ştirbey). Scriitoare de limbă franceză, cu numeroase relaţii în mediile aristocratice, politice şi literare ale Europei (n. ed.).

117. Contele Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei între 1916 şi 1918, fusese frecvent oaspete al casei Bibescu în 1915, când era ambasadorul Austro-Ungariei la Bucureşti (n. tr.).

118. Stanislav Poklevski-Koziell (1868–1937), ministrul plenipotenţiar al Rusiei în România în anii Primului Război Mondial. În urma revoluţiei bolşevice din Rusia, a rămas în România, unde a şi murit (n. ed.).

119. Generalul Kazakievici, fost aghiotant al ţarului Nicolae II, comandant de garnizoană la Iaşi în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

120. Ducele de Luynes, membru al unei mari familii nobiliare, ataşat, din 1916, pe lângă Legaţia Franţei la Bucureşti (n. ed.).

121. Azi Ivano-Frankivsk, în Ucraina (n. tr.).

122. Charles-Auguste-Philippe de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire (1866–1954), diplomat francez, ministru plenipotenţiar al Franţei în România între 1916 şi 1920. În *Confessions d'un vieux diplomate*, 1953 (traducere românească de Ileana Sturdza: *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Humanitas, 2003), a relatat pe larg experienţa lui românească (n. ed.).

123. În limba română în original (n. tr.).

124. Emil Panaitescu (1885–1958), istoric şi arheolog, colaborator literar al reginei. În perioada interbelică, conferenţiar la Universitatea din Cluj şi director al Şcolii române din Roma (n. ed.).

125. Constantin Coandă (1857–1932), ofiţer şi, mai târziu, om politic. În 1892, aghiotant al prinţului Ferdinand. General din 1902. În 1916–1917, şef al Misiunii Militare Române pe lângă Marele Cartier General rus. Prim-ministru în octombrie–noiembrie 1918 (n. ed.).

126. Nicolae Arghirescu (1864–1919), general (n. ed.).

127. Victoria Eugenie de Battenberg, soţia lui Alfonso III, regele Spaniei, şi verişoară primară a reginei Maria (n. tr.).

128. Prinţul Dimitrie Suţu (1870–1943), pe atunci ataşat militar în Franţa (n. tr.).

129. Claire-Hélène („Lala") de Belloy (1870–1945), nepoată a domnitorului Gheorghe Bibescu, căsătorită cu Hubert, marchiz de Belloy (şeful Misiunii Navale Franceze în România între 1916 şi 1918) (n. ed.).

130. Sala unde se ţineau aşternuturile şi bandajele (fr.) (n. tr.).

131. Lucia Sturdza-Bulandra (1873-1961), actriţă, unul dintre marile nume ale teatrului românesc. Căsătorită cu celebrul actor Tony Bulandra (1881–1943) (n. ed.).

132. Ion Cantacuzino (1863–1934), renumit medic şi bacteriolog (n. ed.).

133. Constantin G. Dissescu (1854–1932), avocat, om politic, profesor de drept constituţional şi administrativ la Universitatea Bucureşti. A deţinut mai multe mandate de ministru (n. ed.).

134. Dumitru Greceanu (1860–1920), om politic conservator, ministru al lucrărilor publice între 1916 şi 1918 (n. ed.).

135. Octavian Goga (1881–1938), poet şi om politic, unul dintre cei mai activi susţinători ai idealului de întregire naţională (n. ed.).

136. Dor aprins, alean (germ.) (n. tr.).

137. Elena Moruzi, născută Bărcănescu (1881–1976); căsătorită mai întâi cu diplomatul Gheorghe Cretzianu, apoi cu generalul George Moruzi (1876–1939) (n. ed.).

138. Barbu Ştefănescu Delavrancea (1858–1918), scriitor şi om politic liberal, apoi conservator. Fervent susţinător al intrării României în război alături de Antanta. Ministru al industriei şi comerţului în guvernul de uniune naţională din 1917–1918 (n. ed.).

139. Nicolae Titulescu (1882–1941), ministru de finanţe în guvernul de uniune naţională din 1917–1918. Ilustru reprezentant al politicii externe româneşti în perioada interbelică (n. ed.).

140. Matei Cantacuzino (1855–1925), jurist, avocat, om politic; fost primar al Iaşiului (1912–1914) (n. ed.).

141. În catastrofa feroviară de la Ciurea, cea mai mare produsă vreodată în România, au murit aproximativ 1.000 de soldaţi şi civili, dintre care foarte puţini identificaţi (n. ed.).

142. Nicolae D. Staicovici (1865–1934), medic oftalmolog (n. ed.).

143. Cel mai probabil gen. de brigadă Gh. Basarabescu, comandantul Diviziei 2 Cavalerie în august 1916, la Oituz (n. ed.).

144. Carlo Fasciotti, ministrul plenipotenţiar al Italiei în România în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

145. Ocoluri (germ.) (n. tr.).

146. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

147. Constantin Iancovescu (1862–1945), om politic, general, a fost secretar general al Ministerului de Război (august–septembrie 1916), şef al Marelui Stat Major, comandant al Grupului Apărării Dunării (noiembrie 1916) şi al Corpului 3 armată (decembrie 1916–24 iulie 1917). În perioada 20 iulie 1917–5 martie 1918 a îndeplinit funcţia de ministru de război, în locul lui Vintilă Brătianu, care a preluat nou-creatul Minister al Muniţiilor/al Materialelor de Război (n. ed.).

148. Nicky – Nicolae II (1868–1918), ţar al Rusiei (1894–1917); Mişa – Marele Duce Mihail al Rusiei (1878–1918), fratele ţarului Nicolae II; ambii veri primari ai reginei Maria (n. ed.).

149. Lavr Gheorghievici Kornilov (1870–1918), general rus, numit în august 1916

Comandant suprem al forţelor armate ruse, în locul generalului Alexei Brusilov (1853–1926), autorul celebrei ofensive din 1916, care îi poartă numele. Demis în septembrie 1917, Kornilov este autorul unei lovituri de stat eşuate împotriva guvernului provizoriu (n. ed.).

150. Soţia lui George Barclay (1862–1921), ministrul plenipotenţiar al Marii Britanii în România între 1912 şi 1920 (n. tr.).

151. Să răbdăm (germ.) (n. tr.).

152. Tradiţia ortodoxă o sărbătoreşte la 22 iulie pe Maria Magdalena (n. tr.).

153. Leon Mavrocordat (1858–1939), general, şeful Casei Militare Regale şi mareşal al Curţii regilor Carol I şi Ferdinand (n. ed.).

154. Maria Feodorovna (1847–1928), soţia ţarului Alexandru III (unchiul reginei Maria) şi mama ţarului Nicolae II (n. tr.).

155. Învingător (germ.) (n. tr.).

156. Ana Brătianu, născută Pherekide (1876–1917), soţia lui Constantin Brătianu (1971–1934), medic, văr primar cu Ionel Brătianu. Refugiată cu familia la Iaşi, moare la Odessa, puternic afectată de moartea, la Moscova, a fiului său, Dumitru Brătianu (1901–1917), răpus de pneumonie (n. ed.).

157. Vasile Sion (1869–1921), medic, profesor la Catedra de igienă a Facultăţii de Medicină din Iaşi, apoi a Facultăţii de Medicină din Bucureşti, director general al Serviciului Sanitar (1914–1919) (n. ed.).

158. Eufrosina Lambrino (născută Alcaz), soţia generalului Constantin Lambrino şi mama celei care avea să devină cea dintâi soţie a lui Carol II, Ioana (Zizi) Lambrino (1898–1953).

159. Christopher Ballard, general, înlocuitorul lui C.B. Thompson ca ataşat militar britanic în România (1917–1918) (n. ed.).

160. Gretchen Gazert, veche prietenă a reginei Maria, din perioada petrecută la Gotha şi Coburg (n. ed.).

161. Abeille e domnişoara Pruncu, o femeiuşcă stupidă pe care Maruka a găsit-o nu ştiu unde şi care conduce spitalul Marukăi în locul ei. De când a apărut ea pe scenă, Maruka nu mai face nimic cu mâna ei, ci a recăzut în cele mai urâte obiceiuri ale ei. „Abeille“ o prosteşte pe Maruka şi toţi prietenii ei nu-şi găsesc locul de indignare. A făcut în aşa fel încât acum Maruka trăieşte singură în vila ei izolată, departe de propriii copii. Pruncu e acuzată că îi asigură confortul cu lucruri care aparţin spitalului şi că o duce de nas de-a dreptul.

162. George Enescu (1881–1955), celebrul compozitor, violonist, pianist şi dirijor. Apropiat al familiei regale. Viitor soţ al Marucăi Cantacuzino. Supranumit „Pinx“ (n. ed.).

163. Petru Grădişteanu (1839–1921), om politic liberal, deputat şi senator. Numele i-a rămas legat de *Revista contimporană* (1873–1876), în paginile căreia a polemizat cu *Junimea* (n. ed.).

164. Tot acolo avusese loc, în 1905, nunta dintre sora reginei, Victoria Melita (Ducky), şi marele duce Kiril Vladimirovici (n. tr.).

165. Eremia Grigorescu (1864–1919), general, comandantul Armatei I, eroul bătăliei de la Mărăşeşti (n. ed.).

166. Victor Bonachi (1873–1928), medic chirurg la Bucureşti şi Iaşi, autor al unor lucrări de specialitate (n. ed.).

167. Porecla dată de francezi germanilor în Primul Război Mondial, de la *caboche*, varză, căpăţână (n. tr.).

168. Arthur Văitoianu (1864–1956), general. După război, ministru în mai multe rânduri (n. ed.).

169. Viorel-Virgil Tilea (1896–1972), om politic şi diplomat român. Ministru plenipotenţiar al României la Londra în 1939–1940. Căsătoria lui cu Cella Delavrancea avea să dureze foarte puţin (n. ed.).

170. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).

171. Din august 1917 şi până la sfârşitul acelui an, ţarul Nicolae II şi familia sa au fost mutaţi la Tobolsk (Siberia) de guvernul Kerenski, oficial pentru a-i ţine departe de capitală şi a-i feri de eventualele atacuri (n. ed.).

172. Porecla prinţului Grigore Sturdza, venită, se spune, de la faptul că ar fi obişnuit să ridice zilnic un viţel ca exerciţiu fizic (n. tr.).

173. Constantin Mârzescu (1879–1929), medic chirurg, coordonator al medicilor din Roman în Primul Război Mondial (n. ed.).

174. Radu R. Rosetti (1877–1949), general şi istoric. Maior, apoi locotenent-colonel şi colonel în anii Primului Război Mondial. Ofiţer de Stat Major între 1914 şi 1916, iar în 1917

pe frontul din Moldova, la comanda unui regiment; grav rănit în bătălia de la Răzoare. (Căsătorit cu Ioana Ştirbey, sora lui Barbu Ştirbey şi a Elizei Brătianu) (n. ed.).

175. Dumitru Strătilescu (1864–?), general, fost comandant al Armatei I şi subşef al Marelui Stat Major. A participat la luptele de la Mărăşti din iulie 1917 (n. ed.).

176. Ofensă, neplăcere (germ.) (n. tr.).

IX
În aşteptare
(august–septembrie 1917)

Coţofeneşti, locul preferat al reginei — Un bombardament german — La Ghidigeni, cu Sybille — Muzica divină a lui Enescu — Veşti rele din Rusia — Ultimul capitol din Ţara mea — Sculptorul Jalea şi-a pierdut un braţ — Mizeria din sate — „Kaiser Bill se plimbă prin ţara noastră.“ Vulgar şi parvenit! — Imobilizată la pat — De ziua ei, regina primeşte patru raţe şi un porc — Un an de la moartea lui Mircea

Sunday September 2nd 1917
August 20th

Jassy

Bad weather. Lisabetta is not quite well, such a pity as we wanted to start tomorrow with her & Miss Milne for Cotofăneşti for a week's work at my hospital there, now she will anyhow not be able to start with me, but I dont mean to put off my own going I shall start with Ballif and Nicky and if she gets quickly better she will come and join me there. Nicky is madly enchanted to start off as my only companion, and I must say it amuses me as he is good fun and my sons resembling me more in activity than my daughters.

Went with Catherine and Nicolas down to the "Triage" at the station, found it in excellent order a nice and very efficient Dr Popp and wife working there in perfect good understanding and most successfully, besides they looked so happy and so delighted with their work and the way it,

Iaşi

Duminică, 20 august/2 septembrie 1917

Vreme răcoroasă. Lisabetta nu se simte prea bine şi e tare păcat, fiindcă voiam să plecăm mâine, eu, ea şi Miss Milne, la Coţofeneşti şi să rămânem acolo o săptămână ca să lucrăm la spitalul meu; acum nu va putea în nici un caz să plece odată cu mine, dar nu vreau nici să-mi amân vizita. Voi pleca cu Ballif şi Nicky, iar dacă se simte mai bine în curând va veni şi ea. Nicky e înnebunit de bucurie că îmi va ţine companie doar el şi mărturisesc că îmi face şi mie plăcere, fiindcă e un tovarăş vesel, iar fiii mei îmi seamănă în fapte mai mult decât fetele.

M-am dus cu Ecaterina şi Nicolae la „triajul“ de la gară şi l-am găsit în excelentă ordine; lucrează acolo un dr. Popp, foarte amabil şi eficient, împreună cu soţia, în perfectă înţelegere şi cu cele mai bune rezultate; unde mai pui că păreau tare fericiţi şi încântaţi de munca lor şi de cum a mers până acum, convinşi că s-a făcut ce a trebuit făcut. Nici ieri, nici alaltăieri nu le veniseră trenuri, aşa că se îngrijeau doar de curăţenie şi de toate pregătirile pentru următorul val; în acelaşi timp, cârpesc toată rufăria, iar în zilele liniştite etuva lor serveşte şi la dezinfectarea hainelor localnicilor. Am împărţit ţigări şi bunătăţi tuturor bolnavilor şi răniţilor pe care i-am găsit acolo şi care ieri nu erau prea mulţi – la fel şi tuturor celor care lucrează la spital.

M-am întors acasă la audienţe. Mai întâi Lady Barclay, apoi o doamnă rusoaică, venită să mă invite la un spectacol de teatru sub „patronajul“ meu, care va avea loc săptămâna aceasta; a suferit o cruntă dezamăgire auzind că tocmai atunci nu voi fi în oraş. Am aranjat însă cu Carol să-mi ia el locul.

Lady Barclay pleacă în Anglia şi e plină de idei excelente şi de intenţii bune de a ajuta România; în multe privinţe, sunt sigură că aşa va face. Doar că are în ea acea uşoară notă de ciudăţenie care îi strică de multe ori munca altfel excelentă. Totuşi, voi profita de toate bunele ei intenţii şi îi voi da multe de făcut.

La prânz n-am avut invitaţi. După prânz am stat de vorbă cu Symki despre o scrisoare foarte neplăcută pe care i-a trimis-o Martha Elizei Brătianu, în care o acuza făţiş pe Symki că ar fi calomniat-o. Animalul de Antoine Bibescu[177] i-a trimis Marthei o scrisoare de-a lui Symki, o scrisoare în care Symki repetă criticile cărora le dau glas mai mulţi români, în privinţa faptului că a plecat din Bucureşti cu ajutorul lui Czernin etc.

L-am primit pe Teoşanu[178], un ofiţer care şi-a pierdut braţul în război, iar acum pleacă în America în calitate de ataşat militar.

Barbu a venit la ceai, aveam foarte multe de stabilit şi de discutat, fiindcă voi fi plecată o săptămână.

Am ieşit târziu cu automobilul, împreună cu Olga Sturdza, către un sat unde ştiam nişte copii orfani care ar trebui incluşi în acţiunile

societăţii noastre.

Lisabetta are în continuare febră, sper că nu va ajunge la ceva mai grav!

Iaşi

luni, 21 august/3 septembrie 1917

E săptămâna Taţulinei şi, cum n-am să fiu deloc aici, am luat-o cu mine azi-dimineaţă în turneu pe la spitale. M-am dus la Caritate să vizitez bolnavii şi răniţii, apoi la un mic spital pentru copii amenajat într-una dintre dependinţe.

M-am întors s-o primesc în audienţă pe doamna Costinescu, care a venit să-mi vorbească despre Crucea Roşie. Au nevoie de ajutorul şi protecţia mea, se simt părăsiţi – sunt dispusă să fac tot ce voi putea şi să dau dovadă de tot interesul şi toată aprecierea; una peste alta, îmi e destul de ruşine că nu m-am ocupat mai serios de situaţia lor mai devreme, e chiar păcat. Dar nu ştiu cum s-a făcut că nici nu mi-am dat seama că ar putea avea nevoie de ajutorul meu, fiind vorba de o instituţie pe picioarele ei – însă acum că îmi spun că pot face ceva pentru ei, am să le ofer, fireşte, toată energia şi toată inteligenţa mea, atâta câtă este. Sunt foarte tulburată de faptul că Lisabetta a avut febră mare azi-dimineaţă, temându-mă că va deveni ceva mai serios – dar Romalo se îndoia. La prânz l-am avut invitat pe italianul nou care-l va înlocui pe Ferigo – un anume general Peano, înalt şi cărunt, care nu vorbeşte prea bine franceza. Am petrecut o zi foarte plăcută punând totul în ordine, scriind scrisori, rezolvând probleme, fiindcă voi fi plecată o săptămână.

Am primit vestea bună că Ducky a născut un băiat. I-au spus Vladimir. Când mă gândesc că Ducky are în sfârşit un fiu, tocmai într-o etapă atât de tragică a vieţii lor! Ce bucurie şi mândrie enormă ar fi fost acum un an!

Barbu a petrecut o după-amiază lungă cu mine, avem un şir nesfârşit de probleme de discutat şi rezolvat. A început să plouă tare, aşa că n-am ieşit. La opt a venit generalul Candole să-şi ia rămas-bun de la mine, iar la cină am avut-o invitată pe Lady Barclay, care pleacă în Anglia şi are de gând să ne facă propagandă acolo. La 11 şi un sfert am plecat împreună cu Nicky; Lisabetta se simte mai bine, Romalo speră că nu va fi nimic.

Coţofeneşti

marţi, 22 august/4 septembrie 1917

Am ajuns devreme, dimineaţa era răcoroasă şi strălucitoare, iar eu şi Nicky eram în cea mai bună dispoziţie, fiindcă dormiserăm amândoi foarte bine în tren. Nu ştia nimeni că vom veni, i-am luat pe toţi prin surprindere, spre marele necaz al doamnei Văitoianu, fiindcă nu-mi

aranjase casa. Dar îmi place mai mult aşa, fiindcă astfel le pot rândui eu pe toate cum vreau de la început. Îmi place tare mult căsuţa mea, cocoţată într-o izolare încântătoare pe vârful deluşorului, cu faţa spre spital, care se vede în parte dintr-unul din pridvoarele închise. Cel mai frumos e că are o privelişte minunată asupra Trotuşului din ambele părţi. Casa e construită ingenios şi, deşi foarte mică, e destul de încăpătoare: are o cameră centrală, cu o masă octogonală mare, care serveşte drept salon de mese şi dă într-o parte înspre camera mea, în cealaltă înspre camera lui Nicky, iar în faţă înspre unul din pridvoarele acoperite. Pe lângă dormitorul meu, destul de mare, mai sunt trei dormitoare şi o baie etc. pentru mine. Ceva mai departe e o anexă lunguiaţă, cu bucătăria şi câteva camere pentru servitori, de fapt nişte căbănuţe de lemn. E o jucărie adorabilă, unde mai pui că se reflectă în ea un gust perfect, nu mi-aş dori să fie nimic altfel.

Cât m-am dus eu la spital, servitorii mi-au despachetat lucrurile aduse ca să-mi înfrumuseţez căsuţa cea rustică, pe care am prefăcut-o în scurtă vreme într-o comoară mică. Câteva covoare româneşti în culori vii, bine alese, câteva icoane vechi, câteva vaze pline de flori şi fructe de pădure de toamnă, ici-colo câte o bucată de broderie cu textură sobră, nimic ţipător, pe patul meu şi pe mese câteva dintre cuverturile mele preţioase indiene[179] de un galben stins, iar în combinaţie cu ele câte o pată vie de albastru, covoare albastru-cenuşii şi albe pe podele, şi camera mea a devenit perfectă. În sala care va fi şi salon de mese mi-am atârnat covoarele galbene tivite cu albastru, cu o icoană veche pe fiecare, în mijlocul mesei am pus un pătrat vechi de broderie groasă, de un roşu stins, iar pe ea o strachină ţărănească plină de fructe de pădure de un albastru-negru închis, pe care mi le-a aranjat cu pricepere Nicky; efectul a fost perfect.

Mi-am petrecut mai toată ziua în spital, trecând de la o baracă la alta – bucuria lor la vederea mea şi gândul că voi rămâne printre ei o vreme erau emoţionante. Aici sunt aproape numai răniţi grav, cazuri foarte triste, suferinţă de neimaginat, îndurată cu răbdare. Sunt alături de mine şi prietenul meu Panaitescu (traducătorul meu) şi Stoica, un tânăr pictor care vrea să facă schiţe – e foarte talentat[180]. Mă urmează la fiecare pas, cărând tot ce-mi trebuie pentru răniţi, şi petrecem ore lungi printre soldaţi, vorbindu-le, aducându-le alinare, oferindu-le mărunţişuri.

Azi n-am făcut altceva decât să-mi aranjez casa şi să vizitez răniţi. A fost o mare bucurie s-o întâlnesc acolo pe Cella, care se potriveşte de minune printre ceilalţi; toată lumea munceşte din greu şi sunt salvate multe vieţi fiindcă primesc îngrijire cât mai repede cu putinţă.

Citind ofiţerilor răniţi

Wednesday September 5th 1917 Cotofanesti
August 23rd

Glorious morning, but very cold – windy. Glaring, dazzling sun – view upon the valley and distant hills heavenly. I love this place and adore my toy-house – I have so seldome been able to live in anything so small as I am generally obliged to drag so many people with me.

Began my day by finishing an important letter I had to write to England, which I sent to Barbo to give to the Red Lady. (Lady Barclay). Felt a little chilly when I got up the air here is very keen one must get accustomed to it –

Spent my whole morning in the hospital. The soldiers already know me and I know them, I am already taken up in their hearts as one from whom help is forthcoming. It is my joy to move about amongst them and give all I can – a fat little Englishman rather like Ulrich Rashi

Am luat cina la 9 şi m-am dus la culcare imediat după aceea, foarte obosită.

Nicky e încântat, s-a făcut stăpân peste una dintre încăperile mai mici, cea în care trebuia să stea Lisabetta, şi domneşte acolo. E un tovarăş excelent, îmi face mare plăcere compania lui.

Am primit vestea că Lisabetta se simte mult mai bine. Azi nu am auzit tunurile aproape deloc – e destul de linişte pe front.

Coţofeneşti

miercuri, 23 august/5 septembrie 1917

Dimineaţă splendidă, dar foarte rece – vântoasă, înviorătoare, cu un soare orbitor; vederea înspre vale şi dealurile îndepărtate era divină. Iubesc locurile acestea şi îmi ador căsuţa de jucărie – rareori mi s-a întâmplat să locuiesc într-un adăpost atât de mic, fiind de-a dreptul

obligată să car după mine o mulţime de oameni.

Mi-am început ziua terminând o scrisoare importantă pe care trebuia s-o trimit în Anglia – i-am dat-o lui Barbu să i-o înmâneze Doamnei Roşii (Lady Barclay). Când m-am trezit mi-a fost puţin frig, aerul de aici e foarte tare, trebuie să mă obişnuiesc cu el.

Mi-am petrecut toată dimineaţa în spital. Soldaţii deja mă cunosc şi îi cunosc şi eu pe ei, m-au şi primit în inimi ca pe un om de la care le vine ajutor. E bucuria mea să mă plimb printre ei şi să le ofer tot ce pot – şi-a făcut apariţia şi un englez mic şi gras, care seamănă mult cu Uhrinovski, ca să ne filmeze pe bandă cinematografică, dar, din păcate, în barăci nu prea e destulă lumină pentru asta; şi-a făcut însă de lucru pe afară şi a părut foarte mulţumit. A venit şi la căsuţa mea dragă şi a surprins câteva imagini de acolo.

Am rămas o vreme printre ofiţerii răniţi – toată lumea se simţea înveselită, soarele, prezenţa mea, aerul înviorător, peste toate domnea cea mai bună înţelegere. Ofiţerii care pot fi mişcaţi sunt scoşi afară cu tărgile ca să se bucure de soare.

Înăuntru e un biet colonel rănit la coloană pentru care, vai, nu mai este nici o speranţă. Stă acolo, cu o resemnare stoică, şi refuză să-şi primească familia în vizită, fiindcă nu vrea să-l vadă într-o asemenea stare. În altă baracă e un rus foarte tânăr care e pe moarte – un băiat tare frumos. Nu poate fi salvat, se pare că septicemia îl ucide încet, dar sigur. Întotdeauna mă întorc la el, îi dau de băut, îi ofer dulciuri şi îi dau compotul pe care l-am adus pentru cei care nu pot mânca altceva. Sunt aici lucruri tare triste, parcă nu am inima îndeajuns de mare încât să înţeleg atâta durere.

La prânz i-am invitat pe dr. Le Lorier, doctorul-şef de aici, şi pe un doctor român, împreună cu toate doamnele infirmiere. La masa mea încap opt persoane. La trei şi jumătate am plecat peste deal la Sascut, unde e alt spital enorm; am petrecut trei ore şi jumătate umblând prin toate barăcile, am trecut pe la 4.500 de paturi şi le-am dat tuturor câte ceva. A fost epuizant, dar a meritat din plin, fiindcă erau foarte bucuroşi, iar vizitele mele îi încurajează mult şi pe doctori, dintre care mulţi lucrează splendid. Deşi spitalul e atât de mare, l-am găsit foarte bine administrat, chiar dacă, fireşte, e foarte simplu – iar răniţii păreau mulţumiţi, se pare că au şi mâncare destulă, iar hrana e întotdeauna marea dificultate.

M-am întors să iau cina la popota doctorilor de la spital. M-am culcat imediat după aceea, frântă de oboseală.

Coţofeneşti

joi, 24 august/6 septembrie 1917

În fiecare dimineaţă, pe la 7, un avion boche trece în zbor peste casa mea şi cineva trage în el de undeva, acestea sunt printre primele

sunete pe care le aud dimineaţa, în afară de vânt, uneori, când şuieră după bunul plac pe lângă căsuţa mea dragă.

Zi foarte frumoasă, mai puţin rece decât ieri, dar minunat de înviorătoare; trebuie să spun că aerul de aici e perfect.

Mi-am petrecut dimineaţa, ca de obicei, printre răniţii de la spitalul de aici. Mulţi erau pe cale să fie evacuaţi şi am umblat printre ei, dându-le ţigări şi câte ceva bun de mâncare. Au avut loc scene mişcătoare, se găsesc atâtea lucruri mărunte şi înduioşătoare de spus. Când i-am dat ţigări, unul dintre ei m-a privit cu un zâmbet strălucitor şi a spus: „De trei ani primesc mereu ceva din mâna domniei tale“.

Uimită, l-am întrebat unde şi cum şi mi-a răspuns că a fost în Patru Roşiori! Am stat printre ofiţerii întinşi pe tărgi afară şi le-am dat dulceaţă; mi-a trecut prin minte să am cu mine şi o oală cu compot, pentru cei care nu pot mânca altceva, şi am adus câte un moment de alinare unor fiinţe tare nefericite. Am adunat un şir de nedescris de scene mişcătoare, unele cumplit de triste. Se bucură enorm de vizitele mele, iar dacă se întâmplă să uit vreo baracă e o mare dezamăgire. Bietul meu rus chipeş a murit! Sărman suflet fără nume, atât de tânăr şi atât de departe de casă – am văzut cum se apropia moartea de trupul acela tânăr, l-am simţit cum se răceşte tot mai tare, am văzut cum i se afundă ochii în cap şi cum îi înconjoară umbre adânci – o, tare triste lucruri am mai văzut. Unul, care a fost *trepanat*, şi-a pierdut cu totul uzul vorbirii; e un bărbat cu un chip foarte plăcut şi inteligent, are ochii mari şi negri, te priveşte cu o expresie de agonie mută. Ţine tot timpul un ciot de creion în mână, dar când încearcă să scrie ce are de spus mâna nu-l ascultă, însă ochii imploră şi dă mereu din cap cu un fel de disperare mută. Altul, căruia i-a fost spulberată toată faţa, m-a implorat să-i spăl ochii, fiindcă erau închişi şi lipiţi de tot – i-am spălat mult şi a fost straniu şi emoţionant să-i întâlnesc privirea când a reuşit în sfârşit să-i deschidă puţin. De peste tot mă cheamă – „Mama regina“, vreau asta sau cealaltă – iar dacă nu apar tot întreabă de ce n-am venit.

Printre copiii refugiaţi

the same place – I must say he works with wonderful energy and does everything himself. I suppose that is why he obtains such results. He feels that he must do and do and do – he is a real Wirbelgeist, but at least the form his restlessness takes now is useful to others, therefore it can both be encouraged.'

For dinner we had Pat General Vaitoianu whose head quarters are in the village of Cotofăneşti and Ella, who is off her head with delight because I am here. We had dinner at 8 and at 9½ I went down again to the hospital and made a round through all the barracques. Their joy to see me appear still at such a late hour was quite touching they had all become like children and each with a word of comfort a kindly caress – I was amply recompenced for any trouble I give myself, by the pathetic joy that late visit was to them – I came home at 10½ my heart very full of tenderness towards them and gratitude for the love they showed me. Then to bed, healthily tired as usual.

I-am avut invitaţi la prânz pe marele Averescu şi pe câţiva oameni de la spital. După masă am stat mult de vorbă cu el despre situaţia militară. Apoi am dat fuga la spitalul Paulinei Oteteleşanu, oprit în gara cea mai apropiată; am vizitat tot trenul şi trebuie să spun că l-am găsit în perfectă ordine. O parte din tren se compunea din vagoane de vite. Am urcat în fiecare şi le-am oferit daruri tuturor răniţilor, aşa că după aceea mi-am simţit genunchii foarte şubrezi, fiindcă urcarea în vagoanele acelea foarte înalte îi pune la grea încercare. De acolo am plecat cu automobilul la Căiuţi, unde am vizitat Spitalul „Regina Maria“, care era pe jumătate evacuat; am găsit totuşi acolo o mulţime de răniţi. Tocmai când plecam a apărut Jean Chrisso., care-şi făcea vizita obişnuită – l-am invitat la un ceai la căsuţa mea de pe deal, iar acolo s-a ivit din senin şi Colette Plagino, venită la plimbare pe deal, şi am stat toţi trei, vorbind şi admirând priveliştea minunată şi pacea

perfectă a locurilor. Jean mi-a adus veşti bune despre Mignon. Se amenajează un spital nou la Pufeşti, un *hôpital mobile* cu corturile pe care ni le-a lăsat Berry. Am vorbit despre ideea de a ne pune sub aripa Crucii Roşii şi Jean a fost de părere că ar fi bine şi ne-ar putea aduce chiar avantaje. A devenit un etern nomad, de-abia dacă rămâne un ceas în acelaşi loc – nu pot să nu spun că lucrează cu o energie inepuizabilă şi face totul cu mâna lui. Cred că de aceea şi obţine asemenea rezultate. E de părere că trebuie să facă, să facă şi iar să facă – e un adevărat *Unruhegeist*[181], dar cel puţin forma pe care o ia acum neastâmpărul lui e folositoare celorlalţi, aşa că nu putem decât s-o încurajăm!

La cină i-am avut invitaţi pe grasul de general Văleanu, care îşi are cartierul general în satul Coţofeneşti, şi pe Cella, care nu mai poate de bucurie că am venit. Am luat cina la opt, iar la nouă şi jumătate m-am dus din nou la spital şi am mai vizitat o dată toate barăcile. Bucuria lor, când m-au văzut că vin, deşi ora era înaintată, a fost de-a dreptul înduioşătoare – deveniseră ca nişte copii, fiecare voia o vorbă de alinare, o mângâiere blândă; am fost răsplătită din plin pentru efort cu încântarea patetică pe care le-a provocat-o vizita aceasta târzie. M-am întors acasă la 10 şi jumătate, cu inima foarte plină de tandreţe faţă de ei şi de recunoştinţă pentru iubirea pe care mi-au arătat-o. Apoi m-am culcat, doborâtă de o oboseală sănătoasă, ca de obicei.

Coţofeneşti

vineri, 25 august/7 septembrie 1917

Ne-au vizitat devreme avioanele germane, s-au auzit zgomote teribile, bombardamente cu tot felul de arme, apoi, la sfârşit, încă un zgomot formidabil, de departe, ca o şarjă continuă şi masivă de artilerie grea. Se zguduia toată casa, a fost straniu. După aceea am aflat că păsările morţii aruncaseră bombe asupra unui tren cu muniţii de la Adjud şi că avusese loc o explozie extraordinară, care a semănat, fireşte, panica în rândul locuitorilor oraşului – şi aici zgomotul s-a auzit destul de tare, dar cum trebuie să fi fost acolo!

În orice caz, a domnit o atmosferă de agitaţie tremurătoare. M-am dus la spital ca de obicei şi mi-am petrecut toată dimineaţa prin barăci, dându-le pacienţilor bunătăţi de mâncat şi împrietenindu-mă tot mai mult cu ei; unii mi-au devenit deja cunoştinţe apropiate. La 11 a venit Averescu şi am umblat prin barăci, împărţind decoraţii răniţilor, ceea ce, fireşte, le-a făcut o mare bucurie. A fost o dimineaţă încărcată, dar cu folos, în care nu m-am aşezat nici măcar o clipă de la nouă şi jumătate la 12 şi jumătate. Am luat prânzul cu Averescu, cu domnişoara Duca, cu Ressel şi un doctor român. După prânz am avut puţin timp să mă odihnesc şi să scriu câteva scrisori, întreruptă ocazional de Nicky.

Împărţind hrana

Regele în vizită la spital

La patru şi jumătate am plecat la Adjud, unde lucrează Kropotkin cu ai lui, şi am vizitat toţi răniţii ruşi. Kropotkin, care locuieşte în gara din Adjud, avea toate şansele să fi fost ucis azi-dimineaţă şi a fost doborât la pământ de două ori de explozii. Am fost bine primită de toţi ruşii şi am apucat, în sfârşit, să beau o ceaşcă de ceai. Spitalul lor e amenajat în casa şi grădina lui Emil Lahovari. Acolo l-am întâlnit pe căpitanul Paris, prieten cu sora Pucci, care a fost rănit într-un atac cu gaz şi ai cărui ochi sunt într-o stare de plâns. Odată cu căderea Rigăi, Kropotkin şi-a pierdut tot pământul. Unde se vor opri ruşii din retragere, în Siberia oare? Înainte să plec de la Adjud m-am dus să mă uit la gară, dar nu m-au lăsat să mă apropii prea tare, fiindcă din timp în timp încă mai răbufneau explozii.

La cină au venit generalul Văitoianu şi soţia, a fost o adunare intimă, plăcută, în jurul mesei mele octogonale, la care generalul a vorbit mult, povestindu-ne ultimele lui experienţe militare. După aceea, domnul Panaitescu ne-a citit capitolul meu despre Iaşi, cu tonul lui impresionant, oarecum solemn, aşa că nici unul dintre cei prezenţi

n-a rămas neatins de emoţie.

Azi-dimineaţă a sosit micul Georgie de la Iaşi. Se pare că Lisabetta s-a simţit tare rău, iar acum a căpătat o formă uşoară de gălbinare, ajunsă aproape epidemică în oraş.

Probabil va veni şi Nando mâine, deşi Averescu m-a rugat să insist să nu vină mai devreme de duminică, fiindcă în ziua aceea se aşteaptă la activitate militară.

Coţofeneşti

sâmbătă, 26 august/8 septembrie 1917

Nando a ajuns aici devreme, când încă nu eram gata. A luat micul dejun cu noi. Au venit cu el Râmniceanu, Barbu, Stârcea şi Cezărescu. M-am dus la spital mai târziu decât de obicei, după ce am adunat toate ştirile de la domnii prezenţi. Avioanele ne-au vizitat ceva mai târziu şi nu au fost atât de active de dimineaţă, aşa că şi zgomotul a fost mai slab. La zece şi jumătate i-am lăsat pe Nando şi pe Averescu împreună, uitându-se pe hărţi, şi m-am dus la răniţii mei, dintre care mulţi vor fi evacuaţi azi, mulţi dintre cei care-mi deveniseră prieteni mai apropiaţi; întotdeauna îmi pare rău că pleacă, deşi oricând e un semn bun dacă POT fi evacuaţi. Ca de obicei, am umblat prin barăci cu tot felul de bunătăţi pe care ei le primesc cu recunoştinţă; de multe ori, din toate părţile mă cheamă glasuri suferinde, fiecare cu vreo dorinţă, şi e bucuria mea să dăruiesc. Mai târziu a venit şi Nando, spre marea încântare a răniţilor, fiindcă acum soldaţii îl adoră.

Am luat prânzul cu Nando şi însoţitorii lui, la masa mea octogonală, şi am stat mult de vorbă. Se pare că, dintre toate bolile neplăcute, Lisabetta s-a îmbolnăvit de gălbinare! Dar, oricum, e mai bine decât alte lucruri mai grave, deşi cred că îi dă o stare foarte supărătoare. Ileana e foarte fericită la Deleni, se bucură de aerul de ţară. Cât despre Nicky, adoră viaţa pe care o ducem aici, toată după-amiaza l-am lăsat să se amuze cu Costescu în apele Trotuşului şi pe lângă râu. După prânz, Nando a plecat cu automobilul să viziteze spitalele de la Adjud şi Sascut, iar Barbu a venit pe la mine şi am petrecut împreună o oră plăcută, împărtăşindu-ne veştile şi impresiile de când ne-am văzut ultima dată şi bând o ceaşcă de ceai; apoi, împreună cu generalul Râmniceanu şi Ballif, ne-am dus la Moşinoaia şi chiar mai departe, pe un drum fermecător peste dealuri, aproape numai prin păduri, care în unele părţi sunt foarte frumoase. În iarnă şi în primăvară a fost una dintre cele mai importante poziţii ale noastre, dar de atunci frontul a avansat şi acum nu mai sunt mulţi soldaţi acolo; totuşi, cei care rămăseseră au fost foarte bucuroşi să mă vadă pe neaşteptate în colţişorul lor îndepărtat. Ne-am dus într-un loc de unde aveam o privelişte minunată către munţi şi vedeam, de departe, poziţiile pe care le ocupă acum trupele noastre.

A fost o seară încântătoare, la fel şi călătoria cu automobilul, deşi în unele locuri drumul e prost. E un drum foarte nou, construit în scopuri militare.

Ne-am întors târziu, Nando se întorsese deja din vizitele lui pe la spitale; în afară de ai noştri, nu a mai luat cina cu noi decât Cella.

Îmi iubesc căsuţa din ce în ce mai mult şi nu-mi vine deloc s-o părăsesc; şi apoi, în zilele următoare ne aşteptăm la acţiuni militare, aşa că nu pot pleca tocmai când vor fi aduşi răniţii.

M-am culcat devreme, aerul tare mi-a făcut poftă de somn.

Coţofeneşti

duminică, 27 august/9 septembrie 1917

M-a trezit bubuitul tunurilor. Ştiu că se pregăteşte o acţiune – un atac al nostru aproape de Târgu-Ocna – şi, firește, sunt îngrijorată. Azi-dimineaţă nu am avut avioane. Nando a mers spre locurile unde se duc lupte şi n-a venit deloc azi, aşa că am făcut ce fac de obicei, mi-am petrecut toată dimineaţa în spital, printre suferinzi. Sunt în stare să stau cu ei ore şi ore şi să le aduc tot felul de răsfăţuri mărunte, să le vorbesc, să le mângâi capetele îndurerate, să ascult necazurile fiecăruia. Mă cheamă din toate părţile, convinşi că pot găsi leacul oricărei dureri. Am pus să mi se facă un compot de prune tare bun şi am trecut de la un pat la altul, hrănindu-i cu o lingură de lemn, ceea ce nu e deloc uşor, fiindcă lingura era greu de ţinut, iar eu eram prea entuziasmată – le place, le mai răcoreşte limba şi are un gust foarte diferit faţă de mâncarea lor obişnuită. Pe lângă compot, le mai duc şi o oală cu gem şi tot felul de checuri şi, din când în când, le dau bucăţele gustoase din mâncăruri care nu seamănă cu ce primesc de obicei. Se bucură de ele ca nişte copii. În fiecare zi, aceleaşi scene de suferinţă – şi în fiecare zi, în adâncul inimii îmi repet: ce nebunie! ce nebunie! ce nebunie! De ce atâta suferinţă? De ce atâtea vieţi irosite? E cumplit, e monstruos, dar în acelaşi timp e măreţ, iar felul tăcut în care îşi îndură cu toţii durerile crunte e aproape sublim. În ciuda ororii, sunt în stare să stau cu ei ceasuri întregi şi nu-mi vine deloc să fug, dar uneori, când ies din casele suferinţei în soarele splendid, îmi vine să-mi întind braţele spre cer şi să strig: de ce? de ce? de ce?

O altă privelişte tristă e cea a femeilor şi copiilor care se îmbulzesc zi de zi pe drumul pe care trec ca să-mi povestească necazurile lor; sunt femei din părţile invadate pe care le-am recucerit, iar apoi a trebuit să le cedăm din nou, din cauza eşecului ruşilor de pe lângă Cernovăţ. Şi-au lăsat în urmă casele, nu au nimic; pe astfel de oameni e tare greu să-i ajutăm.

Mi-am petrecut după-amiaza mai mult acasă, după ce am luat prânzul cu câţiva oameni de la spital pe care încă nu-i invitasem, iar Carol a apărut pe neaşteptate, cu automobilul, şi mi i-a adus pe

Jeanette Romalo şi pe doi dintre aghiotanţii lui, care au mâncat cu noi. Carol nu se simte prea bine. Am stat puţin de vorbă după prânz şi a sosit din senin Jean Chrisso., care ne-a anunţat că Mignon a avut şi ea o criză de gălbinare, la Ghidigeni, şi se simte tare rău! Lisabetta la Iaşi, Mignon la Ghidigeni, iar după ceaiul luat cu Cella şi *echipa* ei am descoperit că şi Nicky dă semne! Ce necaz, toţi copiii mei risipiţi prin ţară! Poate acelaşi lucru îl paşte şi pe Carol, deşi se spune că nu e contagioasă! Jean nu a stat decât câteva minute, să vorbim despre câteva probleme ale societăţii „Regina Maria“, apoi a dat fuga la Căiuţi, unde voiam să-l rog să pună unele întrebări. Le-am oferit o gustare copioasă Cellei şi colegilor ei, care au cerut voie să mănânce cu lăcomie, ceea ce au şi făcut, după care am stat mult de vorbă – Cella a fost tare amuzantă, a spus tot felul de lucruri caraghioase şi a găsit peste tot comparaţii năstruşnice. Tot timpul s-au auzit tunurile.

După gustare m-am dus din nou la spital. Unul dintre ofiţeri e pe moarte – e foarte tânăr. Am stat cu el o vreme, încă mă mai recunoştea, dar uneori i se rătăceau minţile. Oricât de neştiutoare aş fi, mi-am dat seama că moare şi mi s-a strâns inima de durere – l-am sărutat pe frunte şi am plecat, iar el s-a străduit să-şi elibereze mâna ca să mi-o sărute pe a mea şi mi-a spus câteva cuvinte pe care nu le-am înţeles.

După cină m-am întors şi tocmai murise – foarte liniştit, fără frământare, dar m-am simţit tristă, tristă, tristă.

La cină au venit Nando şi Carol – operaţiunile militare par să meargă încet, dar cu unele avantaje pentru tabăra noastră.

După masă, Nando a venit cu mine la spital – am trecut prin toate barăcile cufundate în semiîntuneric şi am împărţit câtă alinare am putut, am auzit multe gemete de durere, dar am cules şi multe vorbe înduioşătoare de recunoştinţă. Unul, care stătea în întuneric deplin, văzându-mă că mă aplec peste el a oftat de plăcere şi m-a rugat să mai vin neapărat, „fiindcă durerea i se pare mai uşoară cu mine aproape“.

A refugee child kissing my hand after having received a piece of cake.

Un copil sărută mâna reginei

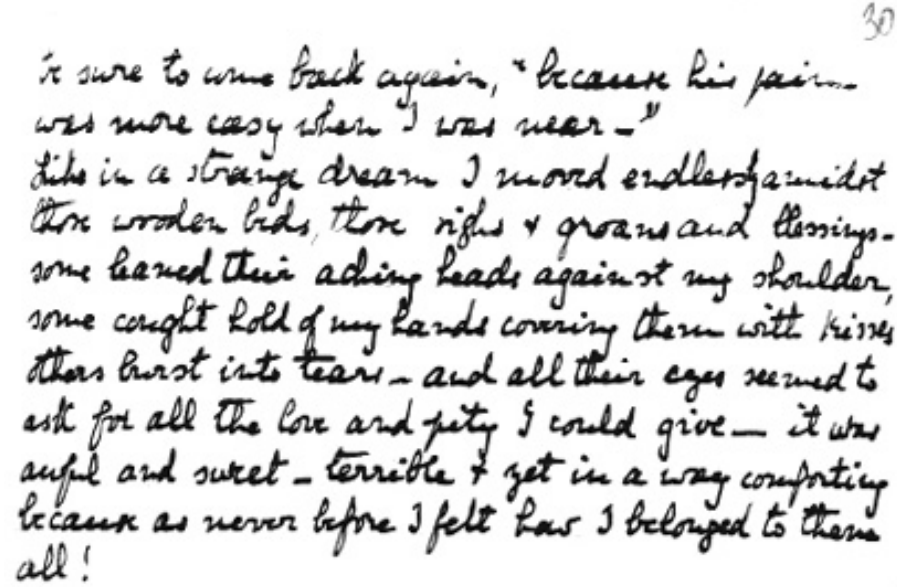
it sure to come back again, "because his pain
was more easy when I was near –"
Like in a strange dream I moved endlessly amidst
those wooden beds, those sighs & groans and blessings –
some leaned their aching heads against my shoulder,
some caught hold of my hands covering them with kisses,
others burst into tears – and all their eyes seemed to
ask for all the love and pity I could give — it was
awful and sweet – terrible & yet in a way comforting
because as never before I felt how I belonged to them
all!

Arhiva Istorică Focuțeană "Central a Statului"

Am înaintat la nesfârşit, ca într-un vis ciudat, printre paturile de lemn, printre oftaturi şi vaiete şi binecuvântări – unii îşi rezemau capetele îndurerate de umărul meu, alţii îmi luau mâinile şi le acopereau de sărutări, alţii izbucneau în lacrimi – şi toţi ochii lor păreau să ceară toată dragostea şi mila pe care le pot da; a fost cumplit şi frumos, teribil şi totuşi, într-un fel, liniştitor, fiindcă am simţit ca niciodată cât de mult le aparţin!

Coţofeneşti

luni, 28 august/10 septembrie 1917

Dimineaţă obişnuită, petrecută aproape în întregime în spital, de la o baracă la alta, hrănindu-i pe bunii mei răniţi cu tot felul de bunătăţi. Unora le e mai bine, unii par mai slăbiţi, doi au murit azi-noapte. Când am ajuns la baraca ofiţerilor, tocmai murise bietul om care fusese împuşcat în plămâni şi în ficat – încă o pierdere tristă, dar suferise atât de cumplit, încât, în cazul lui, moartea a fost o îndurare; nu putem decât să plecăm capetele şi să spunem „e bine aşa“. În moarte, chipul lui nu-şi găsise odihna, ca şi cel care a murit azi-noapte; i se vedea pe faţă toată agonia trecută.

Au fost aduşi cinci oameni grav răniţi de la Divizia a 13-a, unde un avion a aruncat o bombă tocmai pe cartierul general, iar generalul Popescu a scăpat de moarte la un fir de păr! Altfel, nu ne-au venit

prea mulţi răniţi, iar barăcile nu sunt pline decât pe jumătate, ceea ce le îngăduie să le cureţe bine şi să le căptuşească pereţii pentru când se va răci vremea.

La prânz l-am avut invitat pe un general rus amabil, foarte simpatic şi plăcut, cu care era nu doar uşor, ci şi plăcut să stai de vorbă.

E limpede că Nicky are gălbinare, iar Carol n-a venit deloc azi, aşa că mă tem că nici lui nu-i e bine – tare urât. Nicky stă în pat cu un pui de iepure pe care i l-a prins cineva şi cu câinele de partea cealaltă; se înţeleg foarte bine. Iepuraşul e o comoară. Nicky nu a stat în pat toată ziua – dimineaţă s-a împrietenit cu un *mécanicien* francez încântător pe nume Rigaud şi au umblat de colo-colo împreună, făcând tot felul de lucruri.

După prânz am lenevit două ore, citind, apoi am plecat cu Ballif la Adjud, Ballif stând alături de mine, dar cât s-a putut de departe, pe capătul banchetei. La Adjud am vizitat un spital mare de *contagioşi*, amenajat în barăci, plin mai mult cu bolnavi de tifos, iar alături erau câteva barăci pentru răniţi. Spitalul mi-a fost recomandat anume de dr. Ioan Cantacuzino, fiindcă pe lângă el funcţionează unul dintre laboratoarele lui.

În barăcile pentru răniţi am cunoscut un băieţel tare drăgălaş, rănit la cap – un copil de vreo patru ani, cu tatăl plecat la război, a cărui mamă a fost, probabil, ucisă când a fost şi el rănit – cert e că nu are cine să-l ia. Avea capul bandajat şi stătea acolo, o mână de om, pe patul lui mare, printre adulţi. Era un omuleţ adorabil, care a răspuns solemn la toate întrebările – le-am spus doctorilor că am să mă ocup eu de el, imediat ce se va simţi destul de bine încât să poată fi transportat. Am mai vizitat şi un spital pentru bolnavi de tifos din oraş, apoi m-am întors chiar la timp pentru cină, la care a venit şi Nando cu Barbu.

Invitasem şi un general rus al cărui nume nu mi-l mai amintesc, cum nu-mi mai amintesc nici numele celui foarte simpatic de azi-dimineaţă.

Coţofeneşti

marţi, 29 august/11 septembrie 1917

Azi vremea a fost mai închisă, dar temperatura a fost minunată; tot timpul am avut parte de vreme ideală, m-am ataşat extraordinar de locul acesta şi mă doare mult hotărârea de a pleca, dar trebuie. Aşa că am hotărât ca joi după-amiază să mă duc la Ghidigeni, unde, dacă nu apare ceva care să mă împiedice, am de gând să rămân până duminică seara; am să trimit acolo vagonul meu, ca să pot dormi în el. Dar am primit din Rusia veşti rele, care mă îngrijorează: Kerenski voia demisia lui Kornilov. Kornilov a refuzat şi a declarat că Rusia e în primejdie şi că, atâta timp cât îi stă în puteri, va rămâne în fruntea armatei ca să-şi

salveze ţara. Cei mai mulţi dintre generali i-au luat partea lui Kornilov. Scerbacev e şi el de partea lui şi a trimis un manifest trupelor ruse de la noi. Generalul Şurikov, care e cu armata aproape de Galaţi, declară că îi va rămâne credincios lui Kerenski şi guvernului, nu lui Kornilov! Situaţia ameninţă să pricinuiască grave complicaţii la noi în ţară; ne găsim din nou, pe neaşteptate, confruntaţi cu o criză dintre cele mai rele. Aici am o senzaţie atât de plăcută de depărtare de toată panica şi toate discuţiile, încât nici nu mă simt îngrijorată, dar Nando şi Barbu prevăd că ne aşteaptă zile grele – s-ar putea ca Nando să fie rechemat la Iaşi, iar Barbu de pe-acum nu-şi găseşte locul la gândul că umblu prin ţară. N-am să las panica să mă cuprindă atât de uşor, am să-mi apăr bietele zile de vacanţă, puţine cum sunt – n-am vrut altceva decât să mă întorc la Iaşi luni dimineaţă, ca să stau trei zile la Ghidigeni şi să inspectez toate spitalele etc. de acolo. Nu-mi doresc să mă întorc prea devreme la zgomotul, praful şi agitaţia Iaşiului. Aici, în aerul curat şi liniştea satului, mă simt alt om.

With the wounded officers.

Cella

(Sus) Alături de ofiţerii răniţi.
(Jos) Cella Delavrancea în uniformă de infirmieră

With Nando at the hospital of Caiuţi

Regele şi regina la spitalul din Căiuţi

Ca de obicei, mi-am petrecut toată dimineaţa în spital, simţindu-mă tot mai apropiată de răniţii mei; stau cu ei ore întregi şi mereu am să le dau bunătăţi.

Carol a venit la prânz, dar nu se simţea deloc bine, aşa că l-am convins să se ducă la Iaşi şi să-şi revină acolo după gălbinare, fiindcă umbla de colo-colo fără rost, simţindu-se moale ca o cârpă!

Nicky e galben ca lămâia, dar refuză să stea în pat; chiar a mers la pescuit cu Ballif şi Costescu după prânz, iar dimineaţa a umblat prin tot spitalul cu Rigaud, *mécanicien* francez.

La prânz am avut invitaţi tot oameni de la spital, cărora li s-a lăturat un tânăr francez foarte amabil şi foarte tânăr, de la misiunea „Regina Maria“, un om *du grand monde* venit în România cu Beaumont, bun prieten cu Cella, foarte tânăr, foarte subţire şi chipeş, cu care poţi vorbi despre tot felul de lucruri. Am discutat şi despre Martha, pe care o cunoaşte cu toate ciudăţeniile ei. După prânz a venit Barbu şi am petrecut împreună două ore plăcute, înainte ca eu să plec la spitalul de la Căiuţi, unde m-a întâmpinat Nando şi am vizitat toţi

răniţii. M-am întâlnit câteva clipe şi cu Jean Chrissoveloni. Cei de la Căiuţi au fost încântaţi că i-am vizitat şi eu, şi Nando.

Nando m-a dus înapoi cu automobilul lui, apoi am luat cina împreună la popota românească a spitalului – ne-au oferit o masă foarte bună, totul era foarte frumos aranjat. După cină m-am dus din nou prin barăcile întunecate, urându-le noapte bună răniţilor mei.

Barbu s-a întors pentru o vizită scurtă, fiindcă voiam să-i trimit un mesaj scurt lui Averescu, care îşi sărbătoreşte mâine ziua numelui. Mi-a adus veşti destul de îngrijorătoare despre starea lucrurilor din Rusia, care sper că nu mă va obliga să-mi schimb planurile, deşi Nando a telegrafiat la Iaşi să întrebe dacă e necesară prezenţa lui.

Coţofeneşti

miercuri, 30 august/12 septembrie 1917

Devreme, înainte să mă trezesc, a venit Barbu să anunţe că veştile din Rusia, deşi în continuare îngrijorătoare, nu s-au înrăutăţit. Avea să fie plecat cu Nando toată ziua şi voia să-i dau o hârtie pe care trebuia să i-o trimit lui Averescu. A fost o vizită neaşteptată, posibilă doar în căsuţa mea dragă, unde stăteam în pat, după ce m-am trezit, scriind, cu uşa larg deschisă spre balcon şi o privelişte fermecătoare în faţa mea. Scările care duc la parter se deschid direct în balcon, aşa că orice vizitator venit devreme o găseşte imediat, ca primă persoană care-l întâmpină, pe doamna casei… E un aranjament rustic, dar foarte plăcut.

La micul dejun ne-au vizitat avioanele *boches*, dar erau foarte sus şi a tras în ele mult artileria noastră de la gară. Nicky încă mai e foarte galben, dar tot refuză să stea în pat.

Ca de obicei, mi-am petrecut dimineaţa printre răniţi. De data aceasta i-am răsfăţat cu brânză, trecând de la o baracă la alta, şi chiar şi cei mai suferinzi au mâncat-o cu plăcere. „Parcă aş fi acasă“, a spus unul – li s-au luminat ochii când au văzut-o, le place mai mult decât orice.

Favoritul meu din ultima baracă mi-a spus că auzise că venisem seara trecută, dar din păcate dormea – însă m-a implorat să vin cât mai des, fiindcă de câte ori vin i se mai uşurează durerea, iar omul din patul de alături i s-a alăturat: da, îl lasă durerile când vine regina!

Am rămas până pe la miezul zilei printre răniţii mei, iar la prânz am avut invitaţi din nou câţiva oameni de la spital.

Nands and Q decorating
the Vanator de Munte.

Regele şi regina îi decorează pe Vânătorii de Munte

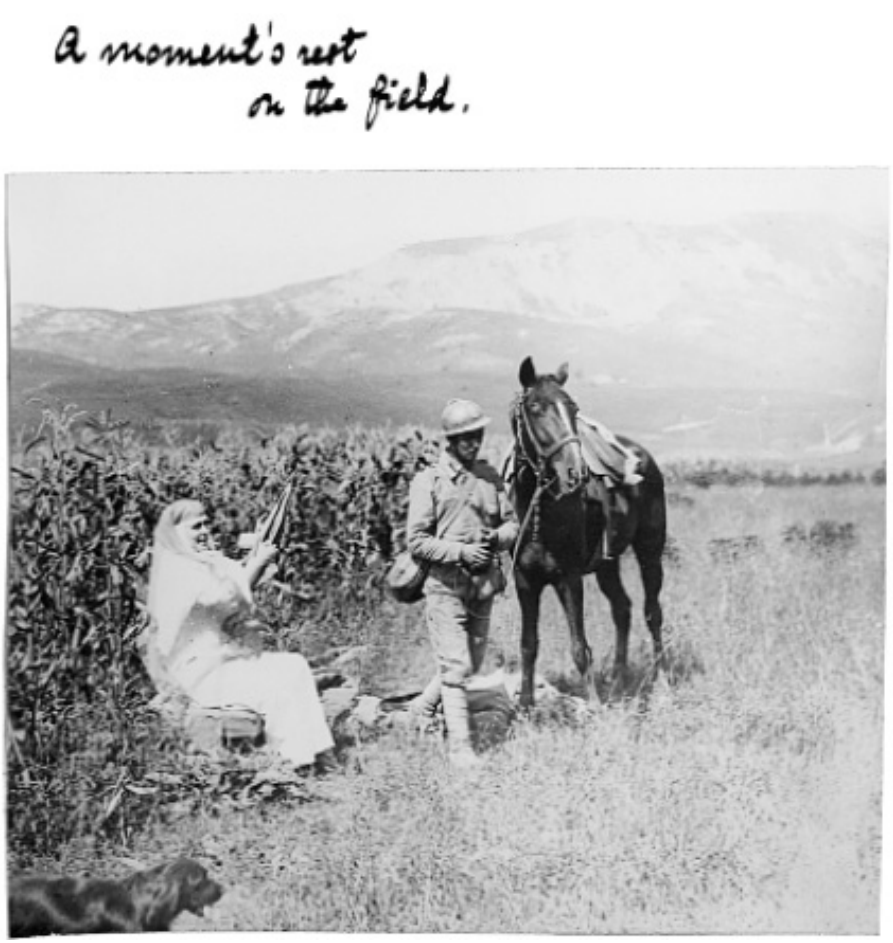

Un moment de odihnă

După masă am avut o discuţie lungă cu Panaitescu despre cărţile pe care vrem să li le aducem soldaţilor, iar după aceea am copiat câteva pagini din scrierile mele pentru Raindre, tânărul prieten al Cellei. Apoi au venit la ceai Cella şi toată echipa ei. Mai târziu a venit şi Barbu, cu câteva telegrame, iar la cinci şi jumătate am plecat în sfârşit cu Ballif să-i caut pe cei din Regimentul 4 Roşiori, mai departe de Oneşti. După o călătorie cu maşina destul de aventuroasă, am sosit cam târziu şi i-am găsit acolo pe George Moruzi şi pe câţiva dintre ofiţeri; mare parte din regiment e în tranşee. Am ajuns acolo pe nişte drumuri imposibile şi deloc de încredere. La întoarcere am găsit unul mai bun, dar am sosit înapoi de-abia la nouă şi ne-am dus imediat să luăm cina la popota „Regina Maria“. Din fericire, şi Nando a întârziat. Supa a fost puţin cam rece şi lipicioasă, dar toţi s-au bucurat mult să ne vadă pe Nando şi pe mine cu ei la masă. După aceea mi-am făcut *turneul* printre răniţi până au început să mă doară picioarele. Azi-dimineaţă am avut o mare supărare: am sosit cu puţin prea târziu ca să-l decorez

pe un om căruia-i promisesem decoraţia, a murit cu un sfert de oră înainte de venirea mea!

Coţofeneşti

joi, 31 august/13 septembrie 1917

Astăzi, ordinea de zi a suferit o schimbare. Barbu a sosit devreme, când eu nici nu mă trezisem, ca să ne aducă ultimele ştiri, iar la opt şi jumătate luam deja micul dejun în tren, cu Nando, ca să plec după aceea cu el, cu treburi militare. La ora aceea, aerul era încântător, încă proaspăt, promitea o zi frumoasă. Am pornit la nouă, prin Oneşti, către Târgu-Ocna. Soarele era în spatele nostru, mergeam repede, era plăcut, nu am întâlnit prea multe vehicule, dar ultima parte din drum e foarte rea, aşa că a durat mult mai mult decât ar fi trebuit. Înainte de Târgu-Ocna, după Târgu-Trotuş, am apucat la dreapta printr-o vale laterală, pe un drum la fel de plin de gropi, până am ajuns într-un loc unde se adunase tot batalionul de vânători, aşteptând venirea lui Nando cu decoraţiile. Arătau splendid, dragii de ei, plini de viaţă, arşi de soare, cu multă stăpânire de sine. Întreaga ceremonie a durat mult, iar soarele ardea din ce în ce mai tare, până a ajuns pârjolitor. A fost un eveniment frumos, emoţionant, pe fundalul splendid al dealurilor, cu o lumină glorioasă, cum doar lumina românească poate fi. Erau acolo şi Averescu, Văitoianu, bătrânul Ruginski şi alte câteva cunoştinţe. Nando a fost ceva cam încet, cum îi e obiceiul, dar s-a descurcat bine; au primit decoraţii pentru acte de mare vitejie soldaţi şi ofiţeri, iar alţii au fost decoraţi în grupuri, pentru curajul deosebit arătat de compania lor. Unul plângea când l-a decorat Nando, de durere pentru căpitanul lui, care căzuse chiar lângă el.

Averescu era foarte binedispus, el şi Nando se înţeleseseră foarte bine în ultimele zile. Am observat mereu că, dacă între doi oameni există o anume răceală, e mai bine să se întâlnească şi să petreacă ceva timp împreună, iar contactul personal îndepărtează antipatia, cu condiţia, fireşte, să nu existe nici un motiv real pentru conflicte – iar în ce-i priveşte pe Averescu şi Nando e vorba mai degrabă de un anume sentiment de neîncredere reciprocă pe care alţii sunt cum nu se poate mai dornici să-l încurajeze.

Acolo, în timp ce decoram soldaţii, am primit vestea tristă că Roger Nanu, cel mai tânăr dintre doi fraţi, a fost ucis, după ce se expusese gloanţelor inamice cu un curaj nebunesc, iraţional – curaj care, vai, în războiul acesta purtat din tranşee e o cale fără noimă de a-ţi da viaţa.

Odată terminată ceremonia am plecat şi trebuie să spun că drumul de întoarcere a fost o tortură. Soare arzător, care ne bătea drept în ochi, praf înăbuşitor, drum plin de gropi – când am ajuns la gara lui Nando, unde am prânzit cu Averescu şi aghiotanţii, eram aproape moartă de căldură. Şi la prânz a fost foarte cald, ar fi fost mai plăcut

în căsuţa mea. După-amiază, Nando a plecat la Moşinoaia să decoreze alţi soldaţi, dar nu l-am însoţit, fiindcă îl lăsasem pe Nicky singur în căsuţă cu gălbinarea lui, care nu e o tovarăşă prea veselă, pe lângă faptul că nu voiam să fiu plecată toată ziua de la spitalul meu. Nicky nu se simţea prea bine, dar a băut o ceaşcă de ceai cu mine; ni s-a alăturat şi Barbu. Apoi m-am dus la spital şi am împărţit ţigări tuturor răniţilor până s-a întunecat de-a binelea.

La cină au venit Cella, doamna Văitoianu şi Averescu. Nando a apărut şi el, la nouă, foarte încântat de felul cum îşi petrecuse după-amiaza – a fost primit cu mare entuziasm, iar locurile au fost frumoase. Le cunosc, am fost pe acolo acum câteva zile.

După ce a plecat toată lumea, i-am scris o scrisoare Lisabettei, pe care o va lua Barbu cu el mâine; se duce la Iaşi fiindcă îşi face întruna griji pentru familia lui.

Talking to Avarescu.

De vorbă cu generalul Averescu

Regele şi regina stau de vorbă cu soldaţii

Coţofeneşti – Ghidigeni

vineri, 1/14 septembrie 1917

Furtună azi-noapte, dar fără ploaie – m-am trezit cu gândul că e ultima dimineaţă pe care o petrec în căsuţa mea dragă; ziua a fost înnorată, iar atmosfera se schimbase cu totul, se făcuse dintr-odată răcoare, după căldura teribilă de ieri.

Barbu a venit devreme, nu a găsit automobil, aşa că a alergat de la gară până aici. Pleacă la Iaşi, după care se va reîntâlni cu Nando la Ghidigeni. Ne simţeam trişti – toate plecările din locurile unde ai fost fericit sunt triste, iar azi am simţit puternic tristeţea plecării.

Nando şi Râmniceanu au venit să ia micul dejun cu mine, apoi au plecat cu automobilul la Bacău.

Nicky e mai galben ca niciodată, dar s-a ridicat şi s-a îmbrăcat; totuşi, după aceea s-a întins din nou în pat.

M-am dus devreme la spital şi am rămas mult printre răniţii mei,

întârziind cu duioşie la favoriţii mei speciali, întristată de gândul că vor trebui să se însănătoşească sau să moară fără mine. Am fost şi mai supărată când micul meu favorit, nr. 20 din baraca nr. 1, mi-a spus că îşi va pierde piciorul! M-am simţit ca o trădătoare fiindcă îl părăseam tocmai atunci, fiindcă încă dinainte îmi spusese mereu că îndură durerea mai uşor când vin eu să-l văd – mi-a părut cumplit de rău să-l las în voia sorţii! Se agăţase de mine din prima zi ca un copil încrezător. M-am întors de la ei chiar la timp pentru prânz, la care îi invitasem pe Le Lorier, pe şeful român al spitalului, pe arhitectul care-mi construise casa şi pe doamnele Racoviţă, Filipescu şi Văitoianu.

După prânz m-am dus cu doamna V. să vedem cimitirul, care e superb aşezat mai sus de Trotuş, dar acum e un petic de pământ foarte trist, cu atâtea morminte proaspete şi cruci simple, de lemn.

La ceai i-am invitat pe câţiva dintre cei de care eram cel mai apropiată, în special echipa Cellei, dar şi doamna Antonescu şi Gabriela Duca. Gabrielei Duca i l-am recomandat în mod special pe micul meu nr. 20 – e cea mai iubitoare dintre toate surorile medicale, ştiu că dacă îi cer să aibă grijă de cineva nu voi vorbi degeaba. E născută să fie soră de caritate, e o vocaţie, am admirat-o mai mult decât pe toţi ceilalţi; îşi cunoştea răniţii, îi iubea şi se îngrijea de ei de parcă ar fi fost cu toţii fraţii ei şi nimeni nu şi-a câştigat mai pe deplin medalia „Regina Maria“.

Tuturor le părea la fel de rău că plec pe cât îmi părea şi mie de rău că mă duc. M-a copleşit melancolia când mi-am văzut cămăruţa dragă golită de tot – doar florile mai rămăseseră, proaspete, în vaze.

În cele din urmă, am plecat la ora cinci şi jumătate, cu Nicky al meu de culoarea unui canar, care se dusese la spital să-şi ia rămas-bun de la prietenul lui, Rigaud. Ballif a stat pe locul din faţă – am făcut două ore pe drum şi am ajuns la Ghidigeni la şapte şi jumătate.

Am găsit-o pe Mignon tot invalidă, aşezată într-un fotoliu mare; arăta nespus de drăguţ şi s-a bucurat mult să ne vadă. Are o dietă severă, pe care o urmează cu răbdare, fiindcă a ajuns să se priceapă la medicină după atâta muncă în spital. Am fost încântată să-i sărut din nou obrazul drag şi rotund după o despărţire de aproape o lună. E o scumpă şi se pare că se şi comportă excelent ca pacientă.

Am luat cina cu scumpa mea Sybille şi cu Jean, Nicky, Ballif şi doctorul rus – îmi era foarte foame, fiindcă aerul a fost tare.

M-am dus să-i spun noapte bună lui Mignon, am mai stat câteva minute în faţa casei, apoi m-am întors la tren, unde m-am spălat pe cap şi m-am culcat.

Ghidigeni

sâmbătă, 2/15 septembrie 1917

Am luat micul dejun în tren, cu Nicky, care s-a ridicat din pat, deşi

arăta tare galben, slăbit şi nesigur pe picioare; m-a însoţit chiar prin tot spitalul, împărţind dulciuri în timp ce eu împărţeam tutun şi cruciuliţe. Spitalul e plin, dar n-au mai rămas decât câţiva dintre cei care erau aici ultima dată când am venit. Îmi era tare dor de pacienţii pe care-i lăsasem în urmă, la Coţofeneşti; ajunsesem să-i cunosc pe toţi, fiecare avea personalitatea lui şi suferinţele lui. Unul sau doi, pe care-i mai văzusem, s-au bucurat mult să mă revadă. Bietul rus cu figura interesantă e tot acolo, dar a slăbit mult, iar cu piciorul e tot rău.

Mignon se simţea mai bine şi arăta tare drăguţ în pat, în ciuda pielii îngălbenite. Lui Nicky i-a fost foarte rău după vizita la spital şi a cedat în sfârşit – ne-a lăsat să-l punem în pat, în camera de lângă cea lui Mignon. Am stat ba cu unul, ba cu celălalt, până pe la miezul zilei. Fiindcă voiam să-i citesc lui Mignon şi n-am găsit altă carte lângă patul ei, am luat Biblia şi i-am citit primele capitole; am rămas fermecată de povestirea simplă a creaţiei şi de povestea lui Adam şi a Evei, pe care nu o citisem de mulţi ani – sunt atâtea simboluri ascunse în ea, pe care un copil nu le poate înţelege.

Vanatorii de Munte
marching back to their
trenches

Vânătorii de Munte

Decorarea unui cercetaş

După prânz a venit să mă salute generalul Grigorescu, foarte pompos şi demn, ca întotdeauna, dar şi foarte amabil. Avea o părere hotărât pesimistă despre situaţia din Rusia, ceea ce a întristat-o pe Sybille – e adevărat că ruşii trec dintr-o criză groaznică în alta şi fiecare ne pune biata ţară într-o situaţie şi mai rea şi sporeşte primejdia căreia trebuie să-i facem faţă – nu poţi să nu te simţi puţin abătut.

Se pare că, totuşi, Kornilov nu a reuşit, iar Kerenski e acum generalissim! La ce vor duce toate acestea, oare? După audienţa cu Grigorescu am plecat cu Sybille la Bârlad, făcând o oprire la Tutova ca s-o vizităm pe Constanţa Cantacuzino şi să-i vedem spitalul; ea însă nu era acolo, se întoarce de-abia mâine, aşa că n-am mai coborât din maşină, am promis doar că mă voi întoarce când va fi şi ea acolo.

Am mers până la Bârlad pe drumuri îngrozitoare şi mai întâi ne-am dus să-l salutăm pe Grigorescu, lucru pe care pare să-l aprecieze foarte mult. Ne-a oferit un ceai şi nişte struguri excelenţi, apoi ne-am dus împreună să-i vizităm pe copiii orfani. Bieţii de ei, întotdeauna mă întristează, deşi trebuie să recunosc că aici par a fi bine îngrijiţi şi

îmbrăcaţi.

După aceea m-am întors acasă împreună cu Sybille – vremea era foarte rece, iar pe Sybille o întristaseră veştile lui Grigorescu despre armata a şasea rusă. Generalul Surikov, care o conduce, a fost poreclit Zurückov[182], ceea ce vorbeşte de la sine.

Ca de obicei, Jean Chrisso. a fost plecat toată ziua în inspecţiile lui – chiar e sufletul societăţii „Regina Maria“, se ocupă de toate inspecţiile, verifică toate detaliile cu ochii lui. I-am găsit pe Mignon şi pe Nicky într-o stare mai bună, dar Nicky se bucură că stă la pat. Îi îngrijeşte Păunule.

Barbu a venit târziu de la Iaşi, cu veşti mai mult sau mai puţin bune despre Lisabetta şi Carol: la ei gălbinarea e *en plein*.

Ghidigeni

duminică, 3/16 septembrie 1917

La trezire m-a întâmpinat o vreme frumoasă, dar foarte răcoroasă. Barbu a venit la micul dejun. Am discutat mai multe lucruri şi, lucru rar, n-am căzut de acord, ceea ce ne-a făcut să ne simţim cam supăraţi unul pe celălalt. Mie mi s-a părut că a fost nedrept, poate n-a fost, dar chiar şi prietenii foarte buni pot fi uneori aspri – chiar şi cei care te cunosc cel mai bine şi te văd cum munceşti şi te străduieşti te pot trata cu asprime câteodată şi se aşteaptă să fii un animal de povară, căruia nu i se îngăduie nici să respire decât într-o anume direcţie. Oamenii sunt foarte aspri cu regii şi reginele, iar fiindcă noblesse oblige nici nu-şi dau seama câtă răbdare avem toată viaţa, înăbuşindu-ne dorinţele şi sentimentele – trudind pentru binele obştesc, dar mereu criticaţi şi greşit înţeleşi. Da, cel mai bun prieten al meu m-a făcut să mă simt necăjită şi nefericită.

Ceva mai târziu m-am dus acasă la Sybille, pe care am găsit-o în prag, foarte nerăbdătoare să mă ia cu ea la biserică, unde se adunaseră la slujbă răniţii ei care pot fi transportaţi. S-a ţinut o slujbă pentru morţi foarte mişcătoare. Era o biserică mică, de sat, ţipătoare şi lipsită de gust, dar s-au rostit rugăciuni frumoase, iar enoriaşii au fost atenţi şi pioşi.

După slujbă am dat fuga puţin să-mi văd copiii, i-am găsit mai bine, apoi am plecat din nou la Frunzeasca, împreună cu Sybille şi Ballif, la un spital de campanie mare în care lucrează doamna Cămărăşescu. A fost şi ea foarte grav bolnavă, arată ca o stafie. Şi acolo oamenii s-au bucurat mult să mă vadă; e cea mai mare jale când trec pe lângă un spital fără să-l vizitez, dar uneori pur şi simplu nu am timp – parcă mereu mă lupt cu timpul, dar el mă învinge şi, pe lângă toate celelalte, drumurile de la noi sunt atât de proaste, încât nu te poţi decât târî pe ele, ceea ce iroseşte foarte mult timp.

La prânz i-am avut invitaţi pe Grigorescu şi generalul Elceaninov,

rusul care m-a vizitat la Coţofeneşti, un domn în vârstă, prietenos, care, ca toţi ruşii bătrâni care se respectă, nu poate să nu-ţi facă puţină curte. Grigorescu a fost pompos şi amabil, i-a făcut plăcere să se audă vorbind şi a vorbit şi bine – e foarte mândru că e la conducere şi că îi are pe ruşi în subordine. E una dintre creaturile acelea fericite care şi-au atins obiectul ambiţiilor. Dar nu se poate tăgădui că e un soldat bun şi curajos, iar oamenii lui îl adoră.

Aveam de gând să mergem cu Sybille la Pufeşti, unde avem un avanpost „Regina Maria“, dar cu prânzul etc. s-a făcut prea târziu şi am renunţat; eu am mai stat puţin cu Mignon, iar Păunule ne-a citit *Notre Dame de Paris* – din timp în timp chiar am aţipit. După aceea am fost invitată la ceai de administraţia din partea rusă a spitalului. Acolo l-am reîntâlnit pe bătrânul meu general, mai atent ca niciodată; ajutase la împodobitul mesei cu garoafe de un roşu închis. Apoi a sosit Nando şi toată lumea s-a înghesuit să-i ureze bun-venit.

M-am întors la tren înainte de cină, ca să stau de vorbă cu Barbu, şi ne-am împăcat.

După cină Enescu a cântat divin, cât de divin se poate imagina; a fost o adevărată *delectare*. Înainte să mă culc m-a mai vizitat o dată Barbu – suntem din nou împăcaţi, dar mi se pare că nici lui Ballif nu-i convine şederea aici.

Ghidigeni

luni, 4/17 septembrie 1917

Vreme foarte rece, am îngheţat în vagon la trezire. La micul dejun a venit Barbu, apoi m-am dus să-l vizitez pe Nando şi pe copiii mei cei invalizi, care se simţeau mai bine; după aceea am plecat cu Ballif la Tutova ca s-o vedem pe Constanţa şi spitalul ei. Am discutat mult cu ea, îi face plăcere să stea de vorbă. Imediat mi-a oferit fursecuri şi un pahar de vin bun, pe care, din păcate, nu îl pot aprecia cum trebuie, dar de care s-au bucurat Ballif şi Costescu. I-am vizitat răniţii – nu erau mulţi, au fost evacuaţi în mare parte. Totul era foarte frumos aranjat şi încă mai au provizii multe, după cum a descoperit imediat ochiul atoatevăzător al lui Ballif.

M-am întors destul de devreme şi am stat puţin cu copiii, care joacă cărţi şi sunt foarte mulţumiţi. Apoi am luat prânzul. Mâncarea de aici e excelentă – simplă, dar de o calitate ireproşabilă şi totul e proaspăt. Imediat după prânz am plecat cu Sybille şi Ballif la Pufeşti. Sybille face drumul acela de vreo trei ori pe săptămână, fiindcă pe la jumătatea lui are o cantină pentru care îi trimit ceai şi biscuiţi, aşa că îi cunoaşte fiecare scurtătură şi întorsătură – dar Ballif nu suportă să i se dea instrucţiuni şi a fost tare comică teroarea bietei Sybille ori de câte ori voia să spună că trebuie s-o apucăm la stânga sau la dreapta, iar de câteva ori, din pură frică, a trebuit să-l lase să ia drumul greşit.

Cât de amuzant e că un bărbat mare, puternic, capabil poate avea asemenea slăbiciuni: REFUZĂ să-i dicteze cineva ceva, fiindcă vrea să ştie el singur, nu să fie îndrumat, iar îndrumările nu devin acceptabile nici măcar când îi spune o femeie drăguţă şi amabilă „la stânga“ sau „la dreapta“. De ce trebuie să fie atât de greu de suportat oamenii buni şi cinstiţi?

La Pufeşti am văzut o mulţime de răniţi şi am umblat la nesfârşit printre ei. În cea mai mare parte spitalul e organizat de armată, iar restul e organizat de „Regina Maria“, în corturi, şi funcţionează splendid, dar s-a deschis abia de curând. Bătrânul general rus Elceaninov şi-a făcut apariţia şi s-a ţinut după mine tot timpul. E clar că i-am răpit inima, fiindcă în orice clipă era lângă cotul meu, şoptindu-mi complimente emoţionante în ureche – din păcate, fiindcă vorbeşte mormăit, multe s-au pierdut! În cele din urmă m-a întrebat dacă i-aş îngădui să-mi spună în secret, în adâncul inimii, *petite imperatrice*, iar după aceea ne-am despărţit cu nenumărate *sărutări de mână*.

Am vizitat depoul ambulanţelor Regina Maria, administrat de Plagino, apoi am mers mai departe cu automobilul până la Domneşti şi am luat ceaiul la sediul aviaţiei. De acolo ne-am întors, după ce i-am văzut pe Gafencu şi un francez plecând împreună să regleze focul asupra liniilor inamice.

Praf mult pe drumul de întoarcere, apus fermecător. La cantina noastră de peste Siret am văzut sosind câţiva răniţi şi le-am dat ceai – a fost un drum lung, dar îmi face mare plăcere tovărăşia lui Sybille. Am ajuns acasă târziu, am făcut o baie, am luat o cină excelentă, i-am vizitat pe copii, apoi m-am întors la tren. Barbu a mai venit o dată să vorbim, dar eram somnoroasă după călătoria lungă în aer tare.

Ghidigeni

marţi, 5/18 septembrie 1917

Micul dejun cu Barbu în trenul meu, apoi vizită la copii, acasă la ei, după care plecare cu Nando la inspecţii militare. Copiii se simţeau mult mai bine, dar Nando era tare bolnav, îl durea stomacul. Grigorescu ne aştepta deja să plecăm împreună, aşa că, deşi nu se simţea bine, Nando a venit cu mine, aşezat alături de Grigorescu, şi a condus chiar el până la câteva sate mai departe de Tecuci, unde am inspectat numeroase trupe. Drumurile erau cumplite, căldura mare, praful sufocant, iar Nando, din cauza stării rele, era foarte mohorât, deşi din când în când a încercat să se stăpânească; totuşi, toată călătoria a devenit tristă, nu caldă şi veselă ca de obicei. Am simţit cum se abate asupra mea o greutate şi am suferit, dându-mi seama că nici cu toate zâmbetele mele nu pot însenina atmosfera aceea de tristeţe pe care o adusese cu el bietul Nando; n-a reuşit nici măcar să-

şi salute trupele cu aerul lui blând dintotdeauna, iar asta pricinuia o anume răceală. Ne-am dus în trei sate şi la fiecare ne aşteptau câteva regimente, aliniate pe marginea drumului; am trecut prin faţa lor, în timp ce soldaţii ovaţionau, apoi au trecut ei prin faţa noastră, ridicând un praf teribil, care ne-a înecat şi ne-a intrat în ochi. În tot acest timp, Nando a fost chinuit de dureri, l-am văzut că nici măcar nu se putea ţine drept. În ultimul sat au fost cei mai mulţi, acolo a fost cea mai frumoasă ceremonie, fiindcă satul era la drumul mare; acolo e la comandă Greceanu. L-am văzut şi pe Nicolaï, francezul amabil de la puşcaşii marini, care lăsau o impresie splendidă. În acel ultim sat era umbră, motiv de mare uşurare, fiindcă se făcuse o căldură apăsătoare. Împreună cu praful şi îngrijorarea, devenea foarte greu de suportat.

Nando şi-a făcut datoria cât de bine a putut, ceea ce în cazul acesta n-a fost prea mult, din păcate – sper doar că n-a simţit toată lumea apăsarea pe care am simţit-o eu. Apoi am fost duşi înapoi în primul sat, unde ne invitaseră la prânz ofiţerii, cu generalul Sinescu[183] în frunte. Sybille îi pregătise lui Nando ceva foarte uşor, dar eu am mâncat mâncarea militărească, nu prea gustoasă. Am luat masa într-o grădină din care jumătate era ocupată de viţa de vie. Simţindu-se ceva mai bine, Nando s-a înveselit puţin, aşa că prânzul a fost suportabil. Veştile din Rusia sunt cum nu se poate mai rele, ceea ce nu ne ajută să ne păstrăm buna dispoziţie. Rusia ne poate aduce la dezastrul total – şi va trebui să-l îndurăm împreună cu atâtea alte nenorociri. Se poate spune că paharul ne-a fost plin – dar mă tem că i se vor mai adăuga multe picături de amărăciune!

Drumul înapoi spre casă a fost un chin. Căldura ne bătea în capete, norii de praf ne sufocau, iar drumul era atât de prost, încât n-am putut merge cât de cât mai repede pe nici o porţiune. Cum stăteam în faţă, lângă Nando, pe lângă căldura soarelui am mai avut parte şi de căldura motorului care îmi încingea picioarele, până am ajuns să simt că şireturile ghetelor stau gata-gata să plesnească! În acelaşi timp, îmi dădeam seama că Nando are dureri.

În cele din urmă, am ajuns la Ghidigeni şi l-am pus pe Nando să se întindă – când am văzut că nu dă semne că s-ar simţi mai bine, am rugat-o pe Sybille să trimită după dr. Linescu la Nichişeni – el o îngrijeşte pe Mignon de când s-a îmbolnăvit de gălbinare şi e specialist în boli de stomac. I-a spus să rămână la pat şi i-a prescris câteva lucruri – dar durerile au rămas mari chiar şi după cină, era tare nefericit. Îmi părea nespus de rău de el, e un om atât de neajutorat şi niciodată nu se pricepe să se facă confortabil cât de cât, aproape că trebuie să-l obligi să facă cel mai mărunt lucru pentru sine.

Cum Enescu încă nu plecase, am stat după aceea în salonul lui Sybille şi am ascultat puţină muzică divină, care mi-a liniştit nervii prea încordaţi. Mărturisesc că a fost o zi neplăcută. Când m-am întors

la tren a venit Barbu, iar vizita lui mi-a făcut bine.

Dar a fost o zi lipsită de succes şi trebuie să spun că mi-am făcut griji mari pentru Nando. Copiii se simt mai bine. Mignon nu mai stă în pat toată ziua.

Ghidigeni

miercuri, 6/19 septembrie 1917

În sfârşit, o zi de odihnă – nu am făcut decât o vizită la Spitalul „Mircea“ dimineaţă, ca să împart răniţilor dulciuri şi ţigări. Mignon s-a simţit destul de bine încât să vină cu mine. Arată tare drăguţ şi e foarte iubită aici.

Nando s-a simţit ceva mai bine, dar a rămas la pat. La prânz a venit generalul Grigorescu şi l-am tratat cu toată amabilitatea de care am fost în stare, ca să-i îndulcesc dezamăgirea că nu l-a văzut pe Nando decât puţin, iar atât cât l-a văzut a fost un Nando prost dispus şi posomorât.

După-amiaza mi-am petrecut-o lenevind, pe jumătate în tren, cu Barbu, pe jumătate în casă, citind cu Mignon. Cum a fost foarte cald, programul mai liniştit a fost chiar binevenit.

Nando a venit să ia cina cu noi, dar nu se simţea bine. L-am avut invitat pe Nicolaï, de la *puşcaşii marini*. La scurtă vreme după masă am urcat în tren cu Nando şi Nicky, lăsând-o pe Mignon la Ghidigeni.

Iaşi

joi, 7/20 septembrie 1917

Am sosit la opt şi jumătate. Nando se simte ceva mai bine, după o noapte liniştită, aşa că m-a însoţit la mine acasă, să-i vadă pe copii, care încă nu se sculaseră. Deocamdată, Carol e cel mai bolnav. Lisabetta începe să-şi piardă culoarea galbenă, dar arată tot fără vlagă, obosită, nu are energia irezistibilă a lui Mignon – Lisabetta e foarte frumoasă, dar Mignon are o prospeţime, o inocenţă irezistibilă, un aer de tinereţe pură pe care Lisabetta, în ciuda trăsăturilor mai plăcute, nu le-a avut niciodată. Nicky se simte mult mai bine, dar arată de speriat, deşirat, slab şi teribil de tras la faţă!

Am avut de făcut o mie şi una de treburi şi de vorbit cu o mulţime de oameni, dar încă nu am audienţe, acelea vor începe de-abia mâine. S-au adunat, fireşte, multe probleme, fiindcă am fost plecată 16 zile. Trebuie să mă ocup în special de Crucea Roşie şi mă tem că va fi o sarcină destul de grea.

Vremea e plăcută, nici prea caldă, nici rece, dar oraşul nu mă atrage deloc după vizita la ţară, e prea urât şi zgomotos! Tânjesc după căsuţa mea de lemn, cu priveliştea ei frumoasă şi bubuitul îndepărtat al tunurilor.

Veştile din Rusia sunt în continuare cum nu se poate mai rele, atât

de rele, încât pur şi simplu nu ne mai gândim la ele, fiindcă altfel am muri de zece ori la rând de disperare înainte să vină adevărata lovitură; nu avem altceva de făcut decât să muncim în continuare, de la o zi la alta.

Băiatul lui Henri Catargi, Togo, cum i se spune, s-a îmbolnăvit grav, dar îşi revine încet-încet.

După prânz am recitit şi corectat în sfârşit al doilea volum din *Ţara mea*, care urmează să fie publicat în America – acum e terminat, cu excepţia ilustraţiilor Lisabettei, care nu reuşeşte să lucreze în fiecare zi.

Barbu a venit şi a petrecut cu mine o după-amiază lungă şi tihnită; am avut multe de citit şi discutat.

Nando n-a venit nici la prânz, nici la cină, dar se simte mai bine.

Iaşi

vineri, 8/21 septembrie 1917

Dimineaţă aglomerată. Întrevedere lungă cu Mamulea, fiindcă în lipsa mea toate treburile organizaţiei noastre au stat pe loc, deşi Mamulea a muncit tot timpul. Am avut însă de semnat acte, de analizat petiţii, de hotărât unele lucruri etc. etc. Nando s-a simţit mai bine, a venit la micul dejun, dar dintre copiii mei doar Nicky ia masa cu noi şi se îndoapă cu mămăligă – felul lui special de a-şi trata gălbinarea. A ajuns lung şi subţire ca o girafă.

La 11 am primit întreaga misiune americană, patruzeci de oameni şi domnul Vopicka[184]. Ambele părţi au ţinut discursuri foarte amabile; americanii arătau prezentabil, dar deocamdată nu pot stabili nimic, pentru asta trebuie să mă întâlnesc doar cu şefii. Cred că ne vor ajuta cu multe lucruri, ceea ce va fi o adevărată binecuvântare, iar când îşi propune un american să te ajute, o face cu răspundere. Nenorocirea noastră e marea greutate cu transportul şi cu depărtarea care ne desparte de cei care vor şi pot să ne ajute.

După recepţia oficială, Vopicka a venit la mine în cameră şi am stat mult de vorbă. Mi-a povestit despre experienţele lui în Bucureşti, imediat după căderea oraşului, interesante, dar cumplit de dureroase; din când în când, amândoi am avut lacrimi în ochi.

La patru şi jumătate am asistat la un spectacol de teatru lung, susţinut de ruşi pentru Crucea Roşie – a fost nesfârşit şi plictisitor, cum sunt de obicei astfel de *fêtes*, dar intenţiile din spatele lui au fost bune şi nu am putut decât să le încurajez ardoarea caritabilă făcând act de prezenţă.

M-am dus doar cu doamna Mavrodi. Azi arăta tare drăguţ, cu un văl negru făcut mai interesant de o broşă mare cu diamante dăruită de mine şi un colier de mărgele negre şi albe din cele pe care le fac mutilaţii noştri şi pe care toată lumea le poartă cu enormă plăcere.

După cină a venit în vizită Barbu – am petrecut împreună o oră liniştită. Într-un ziar englez am dat peste o fotografie a ţarului prizonier care m-a întristat nespus – în viaţa mea nu am văzut o fotografie mai emoţionantă şi de o melancolie mai sfâşietoare.

Iaşi

sâmbătă, 9/22 septembrie 1917

Deocamdată, în loc să scriu literatură, scriu scrisori, ceea ce întotdeauna e greu în ultima vreme, fiindcă sunt prea multe de spus şi niciodată nu ştii dacă vor ajunge la destinaţie, iar dacă ajung, nu ştii dacă nu cumva au fost deschise. I-am compus o scrisoare lungă Marthei Bibescu, căreia nu i-am mai scris niciodată.

După micul dejun m-am dus cu Symki la Spitalul Francez şi le-am adus bunătăţi răniţilor; nu erau mulţi, fiindcă majoritatea au fost evacuaţi, dar cei rămaşi erau cazuri grave. L-am vizitat pe Radu Rosetti, care are în continuare piciorul suspendat de un mecanism, dar care e vesel, optimist şi mulţumit de parcă ar sta în pat doar fiindcă aşa îi face lui plăcere. E un exemplu cu adevărat încurajator.

M-am întors acasă şi l-am primit pe locotenentul Scholl: îmi adusese un mesaj de la Locker-Lampson, care propune să se ocupe de călătoria lui Nicky dacă îl trimitem în Anglia. Apoi l-am primit pe Balş ca să vorbim despre Crucea Roşie. L-am rugat să-mi explice situaţia şi să mă sfătuiască în ce fel le-aş putea da o mână de ajutor. Am stat mult de vorbă şi ne vom întâlni aici, la mine, cu americanii ca să le cerem lucrurile de care avem nevoie. Sper că ne vor ajuta în multe privinţe, în felul lor inteligent şi practic.

Din nefericire, veştile din Rusia sunt în continuare foarte neplăcute. Am stabilit cu Balş să lucrăm împreună cel puţin o dată pe săptămână şi să rămânem în legătură strânsă – organizaţia mea şi a lor – astfel că voi fi de găsit acasă în orice zi până la ora zece.

Lisabetta a venit să ia prânzul cu noi, dar arată foarte chinuită. Gălbeneala i-a dispărut aproape de tot, acum e palidă şi are un aer slăbit, pe lângă faptul că nu are pic de vlagă şi nu poate face nimic, dar nici nu acceptă ideea unei schimbări de aer sau a odihnei în altă parte, declarând că „NU ar suporta!“ E o fată ciudată şi mult mai greu de mulţumit decât oricare dintre copiii mei, din cauză că nu-ţi poţi da seama ce-i face cu adevărat plăcere. Nu par să-i placă nici unul din lucrurile care îi încântă pe alţi tineri. Nu are substanţă, acesta e adevărul, iar dacă nu o ai nu o vei găsi nici în lucrurile din jur. Biata Lisabetta! Unde mai pui că în octombrie împlineşte 23 de ani! Şi sunt cei mai frumoşi ani din viaţa ei. Nicky se simte foarte bine, iar Carol începe să se mai târască afară din camera lui. De Mignon nu ştiu nimic, dar de la Ileana am primit veşti bune.

După prânz l-am primit pe domnul Morgan de la Y.M.C.A.,

înlocuitorul domnului Goodsell, care din păcate a plecat, ca să ne uităm peste ultimul capitol din *Ţara mea*, acum terminată, corectată, retipărită şi gata să fie trimisă în America, unde va apărea mai întâi în una dintre revistele mari din Philadelphia, apoi sub formă de carte, cu ilustraţiile Lisabettei. Profitul va ajunge la orfanii de război din România, iar cartea îi e dedicată lui Mircea al meu – Mircea, micuţul meu!

La ceai a venit Barbu, după aceea am plecat cu automobilul la Stânca, împreună cu doamna Mavrodi, la un fel de petrecere în aer liber în cinstea americanilor. Am petrecut acolo o oră foarte plăcută, pe terasă, vorbind cu o mulţime de oameni; erau şi câţiva miniştri, Eliza Greceanu şi alte doamne.

Am discutat mult cu şeful americanilor şi am ajuns la o înţelegere mulţumitoare, stabilind să lucrăm în strânsă colaborare. Îmi place să lucrez cu americanii, cu ei întotdeauna simţi că munca ta dă roade!

Pe drumul de întoarcere vremea s-a răcorit tare. Am cinat doar cu Maruka, în căsuţa ei, şi am avut conversaţii lungi cu ea. Îi face mare plăcere să vorbească şi să cerceteze totul îndeaproape, dar are un *point de vue* atât de bizar asupra vieţii, încât uneori e greu să o lămureşti. Dintotdeauna a trăit exact aşa cum a vrut, indiferentă la sentimentele altora, iar eu am trăit dintotdeauna aşa cum a trebuit, cruţând, dimpotrivă, sentimentele celorlalţi la toate nivelurile, de la rege la bucătăreasă! Uneori pur şi simplu nu-mi poate înţelege limba, fiindcă nu recunoaşte nici o datorie!

Iaşi

duminică, 10/23 septembrie 1917

Zi lipsită de evenimente. M-am odihnit, am rămas în pat până la 11, când m-am ridicat ca s-o primesc pe Eliza Brătianu, care era foarte abătută – am încercat s-o înveselesc. M-a întrebat dacă ar putea să vină să mă vadă mai des şi i-am spus că o primesc cu plăcere, ori de câte ori vrea, numai să lase acasă umbra soţului ei!

După prânz am terminat ultimul capitol din *Ţara mea* împreună cu domnul Morgan. Am adăugat desenele Lisabettei şi i-am încredinţat manuscrisul, pentru a-l trimite în America spre publicare. Astfel de momente întotdeauna îţi dau senzaţia că trimiţi un copil în lume „să-şi înfrunte soarta“. Acum mă simt foarte ispitită să trimit cele două poveşti pentru copii pe care le-am scris, *Minola* şi *Kildeen*, ca să apară acolo, ilustrate de un artist american, cu titlul *Pentru cei ce vor să râdă şi pentru cei ce vor să plângă*. Cred că ar fi o idee bună.

Am rămas acasă, liniştită, toată după-amiaza. La ceai a venit Barbu.

Iaşi

luni, 11/24 septembrie 1917

Încă o zi liniştită. M-am odihnit în pat până la 12. Nando a luat micul dejun cu mine, am vorbit mult despre tot felul de lucruri, cele mai multe neplăcute, din nefericire – din pricina ruşilor, situaţia noastră e aproape disperată. Kaiser Bill[185] se plimbă prin ţara noastră ca la el acasă! S-a dus la Curtea de Argeş să depună coroane de flori pe mormintele unchiului şi mătuşii şi să verse câteva lacrimi de crocodil peste mormintele celor doi pe care, cât erau în viaţă, i-a detestat din toată inima. Astfel de veşti nu sunt deloc plăcut de digerat.

După prânz l-am primit pe colonelul Nicoleanu, care a fost numit secretar general al Ministerului de Război – îl ştiam de pe vremuri. A promis să mă susţină în eforturile mele caritabile acolo unde se vor întâlni cu treburile armatei. Barbu a venit la ceai, am vorbit despre vremurile de odinioară şi ne-am amintit multe zile, apoi a venit Maruka şi a susţinut lucruri pe care nu le cunoaşte decât într-o anumită lumină. În cele din urmă a venit şi Nadeja, plină ochi de grijile spitalului la care lucrează de când a plecat Lala şi unde munca ei dă rezultate bune.

Iaşi

marţi, 12/25 septembrie 1917

Dimineaţă ocupată, dar n-am ieşit. La 11 am primit o parte din misiunea americană şi câţiva deputaţi de la fiecare dintre societăţile mele, ca să hotărâm în ce fel anume ne-ar putea ajuta americanii. Rezultatele au părut foarte satisfăcătoare.

Acasă la Nando s-a dat un prânz în onoarea americanilor, o întâlnire foarte inimoasă şi folositoare, în care toţi cei prezenţi au dat dovadă de multă bunăvoinţă.

Col. Anderson[186] din Virginia, şeful misiunii, e un om fermecător, foarte gentilom, e o plăcere să stai de vorbă cu el.

Barbu a venit la ceai, iar la şase m-am dus să ascult muzică la Maruka, tot cu ocazia vizitei americanilor, cu care am fraternizat din nou de minune. Câţiva membri ai misiunii sunt FOARTE plăcuţi şi se ocupă de toate nevoile noastre cu generozitate ŞI simţ practic. Pinx a cântat minunat, a fost o seară muzicală foarte plăcută.

Iaşi

miercuri 13/26 septembrie 1917

Dimineţile încep să fie reci. M-am dus cu Symki la spitalul francez să-i vizitez pe răniţi, apoi am avut o audienţă cu doamna rusoaică, cea care a organizat spectacolul ruşilor. Mi-a adus aproape 20.000 de franci strânşi din încasări. Îi vom împărţi soldaţilor ruşi şi români când ies din spital (de la „Notre Dame de Sion“).

Am avut de pregătit pentru trimis în Anglia o mulţime de scrisori

etc., fiindcă am ocazia de a le trimite printr-un curier francez, odinioară *coiffeur*, care era de multe ori prezent acasă la mătuşa Miechen etc. şi ne cunoaşte pe toţi. A fost o întâlnire amuzantă, neaşteptată. Am vorbit despre vremurile de demult şi *măririle căzute*, iar el i-a făcut o bucurie enormă Elizei, oferindu-se să ne cumpere orice am vrea de la Londra şi Paris. Astfel, Eliza a avut ocazia să se agite şi să se alinte două zile la rând după pofta inimii.

La prânz i-am avut invitaţi pe Poklevski, Kazakievici şi un general rus, fost aghiotant al lui Nicky, venit să-i aducă lui Nando Crucea Sfântului Gheorghe în numele lui Kerenski! Ciudată lume! Grea lume! Crudă lume! La început n-am vorbit prea mult cu trimisul lui Kerenski, neştiind care îi sunt părerile, dar din ceva ce a spus mi-am dat seama că îşi regretă ţarul – apoi am putut discuta cu el. Sunt prea *integră* ca să mă pot preface, aşa că la început mă simt invariabil ostilă faţă de ceea ce cred eu a fi infidelitate!

După prânz am stat mult de vorbă cu Panaitescu despre cărţile pentru soldaţi, apoi a venit Barbu la ceai. La şase m-am dus cu Ecaterina la triaj, unde tocmai sosiseră trei sute de răniţi cu trenul. Am umblat printre ei. În mare parte, erau *grav răniţi* evacuaţi de la Bacău. Aproape toţi m-au recunoscut, fiindcă mă văzuseră acolo. Mulţi purtau cruciuliţele de la mine. Am găsit triajul în perfectă ordine şi funcţionare.

După cină a venit să-mi vorbească col. Anderson. Am avut o discuţie lungă şi folositoare despre toate organizaţiile mele de caritate. Îmi place tot mai mult omul şi sunt sigură că ne vom înţelege bine.

Iaşi

joi, 14/27 septembrie 1917

Mi-am terminat toate scrisorile pentru Anglia. Am avut o ultimă discuţie cu micul curier-coafor, care, pe lângă asta, m-a tuns şi mi-a ondulat părul!

Barbu a venit pe la 10 să primească de la mine ultimele instrucţiuni, iar la 11 am plecat cu Nicky şi Ballif s-o vizităm pe Ileana-dragă la Deleni.

Am prânzit pe drum, la Strunga, unde un anume dr. Manolescu[187] ne-a prezentat locurile, fiindcă îi aparţin lui. Strunga era o adăpătoare pe care o avea tatăl lui, dar a renunţat la ea fiindcă pierdea bani. E un loc frumos, lângă pădure. Deocamdată funcţionează acolo un spital în fostul sanatoriu. Am vizitat răniţii. În sfârşit, după prânz ne-am plimbat cu toţii printr-o vie şi am mâncat struguri delicioşi, încălziţi de soare.

Am sosit la Deleni pe la trei şi jumătate şi am fost primiţi cu mari onoruri de familia Ghica[188], în haine de sărbătoare, şi cu o bucurie extatică de Ileana, care arată foarte bine şi e drăgălaşă. Ce ochi are,

mereu te miră când îi revezi după o vreme mai îndelungată.

Toată lumea de aici o adoră pur şi simplu şi o tratează ca pe un adult, cu toate onorurile. Ea le acceptă cu o demnitate calmă, adorabilă, şi îşi joacă rolul de prinţesă blândă şi, în acelaşi timp, de fetiţă fericită cu o graţie greu de descris. S-a bucurat să-l vadă pe Nicky, s-au jucat împreună cu cea mai mare încântare.

După ceai ne-am plimbat prin împrejurimi cu mai mulţi membri ai familiei. E un loc liniştit, peste care domneşte o pace minunată, cu grădini vechi şi frumoase împrejmuite de ziduri şi cu copaci bătrâni şi impunători. Dar mă simţeam obosită fără motiv şi m-am bucurat să mă duc la culcare la scurtă vreme după cină. Cred că de obicei în capul mesei prezidează Ileana. Se poartă fermecător de dulce cu cele două gazde în vârstă.

Bătrâna prinţesă Ghica e de origine foarte simplă – a fost camerista lui sau ceva asemănător. El e un bătrân înalt, cu aer distins. Are doi fii şi mai multe fiice. Trăiesc într-o lume a lor – fac parte din felul acela de oameni care dispare. Sunt egoişti peste poate – nu fac nimic pentru nimeni, detestă profund războiul şi îşi închipuie că, închizându-şi porţile, vor ţine evenimentele departe şi vor împiedica timpul să înainteze către vremuri care le-ar tulbura confortul perfect. Fiicele lor, toate căsătorite, nu se pot prezenta în faţa lor, nici măcar în vreme de război, dacă nu sunt îmbrăcate după ultima modă de la Paris. Trăiesc mai mult la ţară, dar tremură chiar şi în faţa unei cirezi de vaci şi nu pun piciorul afară din casă înainte de miezul zilei.

După cină, Nicky a plecat cu Denize la Maxut.

Dimineaţă extraordinar de liniştită şi de tihnită, în patul mare, de modă veche, din încăperea mare şi oarecum sumbră, tot de modă veche. Am văzut răsăritul soarelui şi cerul cum devenea portocaliu şi roz dincolo de brazii care-mi ascund fereastra.

Deleni

vineri, 15/28 septembrie 1917

M-am trezit cu o durere de cap şi, cum trebuia să scriu ceva pentru America şi îmi păstrasem dimineaţa liberă, iar familia de obicei nu se arată decât mai târziu, am rămas în pat. Ileana-dragă a venit să mă vadă, mi-a fost drag de ea cât nici nu pot spune, aproape uitasem că e atât de drăguţă şi de adorabilă; Domnul s-o binecuvânteze şi s-o apere, e un copil minunat.

La 12, bătrânul Ghica m-a dus să-mi arate biserica lui, apoi Ileana m-a luat cu automobilul ei să vizităm grădina şoferului ei. E un anume Carp, al cărui tată, în vârstă, are o vie superbă. Ileana a vizitat-o de mai multe ori şi ţinea neapărat să mă ducă s-o văd şi eu. A fost o dimineaţă plăcută, în acelaşi timp caldă şi înviorătoare. Locul era fermecător, înţeleg de cei îi place Ilenei. E mai sus de Hârlău, pe deal,

şi are o privelişte încântătoare şi o livadă splendidă, cu meri bătrâni în care Ileana se poate urca; livada se termină cu o vie mare. Am umblat pe deal şi am mâncat ciorchini mari de struguri încălziţi de soare. Fireşte, era cu noi şi Nini, atât ea, cât şi Ileana, se bucurau că mă au pentru ele măcar o oră. Bătrânii soţi Carp au fost şi ei foarte bucuroşi de vizita mea, iar băieţeii din sat au fost puşi să mă întâmpine în genunchi, gest care m-a făcut să zâmbesc, gândindu-mă la vremurile democratice în care trăim! Şi totuşi tuturor le plac lucrurile care le dau un *frisson d'en haut*![189]

Am luat prânzul cu familia Ghica, Ileana şi Nini. După prânz şi o scurtă conversaţie amabilă, mi-am luat rămas-bun de la bătrâni şi m-am dus la şcoala din sat, unde fuseseră adunaţi copiii sărmani. Le-am dat dulciuri, rochiţe şi cruciuliţe, apoi m-am dus mai departe la Maxut, să-l vizitez pe Nicky, care părea încântat de compania celor doi băieţi ai familiei Polizu[190] şi se bucura de parcul frumos şi mare, de aerul plăcut, de Bambino şi de libertatea încântătoare de la ţară. Mi-au dat nişte struguri excelenţi, o bucată de cozonac perfect şi, într-un târziu, a trebuit să mă smulg de acolo, deşi Ileana mea a vărsat lacrimi amare – era tare necăjită că plec atât de curând. Mi-a fost greu s-o las acolo, *elle est si extraordinairement attachante*[191], bătrânii se înfioară la gândul că va pleca de lângă ei. Nici nu pot descrie tactul minunat de care dă dovadă fiindţa aceasta mică. Parcă îşi dă seama că bătrâna e o fire mai simplă şi nu e tocmai *la înălţimea situaţiei* şi o tratează cu un respect şi o amabilitate speciale, ca un om în toată firea care ar vrea să facă pe cineva să se simtă în largul său – fermecătoare! mi se topeşte inima când mă gândesc! Dar tot a trebuit să plec – viaţa mea e prea plină ca să mă odihnesc şi să mă simt mulţumită acum.

Am vizitat două spitale la Hârlău, apoi am plecat la Iaşi cu Ballif, oprindu-ne pe drum la Podu Iloaiei ca să vorbim cu doctorul Poenaru Căplescu[192]. Am sosit acasă tocmai la timp pentru cină – după masă a venit Barbu să discutăm evenimentele zilei.

Iaşi

sâmbătă, 16/29 septembrie 1917

Azi nu am făcut mare lucru – nu m-am simţit prea bine, de trei zile am o durere rea de cap. N-am ieşit, am rămas în casă să lucrez la articolul pentru America. I-am primit pe Mamulea şi pe Balş, veniţi împreună să discute cu mine despre Crucea Roşie.

După prânz am avut o discuţie foarte satisfăcătoare cu Anderson. A început imediat lucrul de ajutorare a orfanilor *în masă* şi de terminare a lucrărilor la triajul de la gară, luând toate măsurile practice posibile. Mai întâi de aceste două lucruri se va ocupa. Cred că va avea rezultate excelente şi vrea să păstreze o legătură strânsă cu mine tot timpul, fiindcă vor să arate poporului meu că doresc să-şi facă operele de

caritate cu mine şi PRIN mine. Mi se pare o răsplată directă pentru toată munca pe care am încercat s-o fac în împrejurări potrivnice.

Am primit de la Ducky o scrisoare lungă, tristă, dar admirabilă. Barbu a petrecut o parte din după-amiază cu mine. Lisabetta a plecat la Stânca, unde va sta o săptămână.

Iaşi

duminică, 17/30 septembrie 1917

Mi-am petrecut jumătate din dimineaţă cu Ecaterina la Liceul Catolic, unde a fost dus Gulamila cu toţi amputaţii încă bolnavi. Din păcate, erau foarte, foarte mulţi. Din nou, am întâlnit câţiva dintre pacienţii pe care-i mai văzusem la triaj şi în tren acum câteva zile, sau la Bacău mai înainte; unii erau tare nenorociţi. Mi-am împărţit darurile obişnuite şi am promis provizii pentru suralimentation. Am vizitat şi barăcile din spatele spitalului, unde sunt o puzderie de răniţi.

La întoarcerea acasă am avut întâlnire cu comitetul pentru societatea mea de îngrijire a orfanilor. În fruntea ei sunt Olga Sturdza şi mitropolitul. Muncesc cât de bine pot, dar întotdeauna am senzaţia bizară că ce fac ei nu e dus până la CAPĂT; e foarte greu de controlat! Col. Anderson e dispus să se ocupe de un orfelinat mare, pe care să-l administreze în acelaşi fel în care i-au ajutat pe francezi. E un om plin de tact, nu vrea să iasă în evidenţă în nici un fel, înţelege felul de a fi al doamnelor şi societăţilor şi le cunoaşte sensibilităţile – de aceea preferă să lucreze PRIN mine, ceea ce se potriveşte de minune şi cu ideile mele.

Elena Moruzi a venit la prânz şi a făcut să râdă pe toată lumea, chiar şi pe colonelul meu cel sever şi pe Taţulina, cu trăncăneala ei de neoprit, fără cap şi fără coadă. E în stare să vorbească despre orice. E. Perticari a reapărut după o cădere nervoasă de câteva săptămâni.

Veşti rele despre scumpa mea Sybille, se poate să aibă tifos!

După prânz am primit-o pe Eliza Brătianu, cu aceleaşi probleme, iar ea mi-a dat gândul foarte bun de a lua cu totul sub aripa mea orfelinatul american, fără să-l amestec cu societatea pe care deja o avem – idee excelentă! Eu am fost prea modestă ca să-mi dea prin minte, dar nu încape îndoială că e cea mai bună combinaţie şi le lasă americanilor mai multă libertate şi uşurinţă de mişcare. În acest caz, am s-o numesc pe Eliza Brătianu controlorul şi deputatul meu neoficial în treburile pe care nu le pot face personal. Barbu a venit la ceai – am stat de vorbă cu col. Nicoleanu de la Ministerul de Război despre Crucea „Regina Maria“, a cărei panglică, după dorinţa generală, va fi de acum portocalie, nu albă. La şase am plecat cu Taţulina la Stânca, cu automobilul, s-o vizităm pe Lisabetta, care s-a instalat confortabil şi arăta destul de mulţumită. Am făcut o plimbare în parc, care capătă tonuri autumnale superbe.

Iaşi

luni, 18 septembrie/1 octombrie 1917

M-am dus cu Symki în vizită la Jalea[193], care şi-a pierdut braţul. Sărmanul Jalea, şi ce talent formidabil avea! Ultima lui lucrare a fost un bust superb al Lisabettei. Din fericire, e braţul stâng – l-am găsit foarte palid şi emaciat, fiindcă a suferit, atât fizic, cât şi sufleteşte, aproape dincolo de limita suportabilului. Acum se simţea ceva mai bine, a depăşit primul val de amărăciune. Am mers şi la două spitale ca să duc lucruri pentru cazurile cele mai grave.

După prânz am făcut o plimbare lungă cu automobilul împreună cu colonelul Anderson, ca să-i arăt mizeria satelor noastre. Am vizitat nişte copii pe care-i cunoşteam şi care au rămas cu un singur părinte – tatăl era întins afară, lângă coliba sărăcăcioasă (mama a murit), iar cei cinci copii stăteau în jurul lui. Nu aveau altceva de mâncare decât ce le aduc vecinii miloşi, care sunt şi ei aproape morţi de foame. Era limpede că bărbatul era foarte bolnav. I-am promis că voi aranja să fie dus la un spital şi că voi avea grijă de copiii lui cât e plecat. Omul a început să plângă, iar vecinii curioşi s-au strâns ciopor în jurul meu, să-mi povestească toate nenorocirile familiei. A fost foarte tulburător, iar Anderson era dispus să le dea bani din belşug, dar i-am explicat că, din nefericire, banii nu le sunt de nici un folos sătenilor, fiindcă nu au ce cumpăra. Dar i-am acceptat darul, promiţându-i că voi obţine cu ei bunuri care să le asigure existenţa sărmanilor nefericiţi multă vreme de-acum încolo.

Apoi am vizitat alte sate şi ne-am oprit în câteva locuri cu oameni mai necăjiţi – şi, vai, au parte de necazuri fără sfârşit. Într-o casă am găsit trei copilaşi foarte bolnavi care nu aveau pe nimeni să-i îngrijească; stăteau acolo singuri, iar cea mai mare, care trebuie să fi avut vreo şase ani, avea grijă de ceilalţi doi. Am întrebat-o ce au de mâncare şi mi-a răspuns că nu au nimic – i-am lăsat câteva pachete de pesmeţi şi nişte bani pentru mama lor, când se va întoarce de la muncă. Peste tot unde m-am dus mă aşteptau poveşti triste şi o suferinţă fără nume, tăcută, răbdătoare.

Mi-a făcut mare plăcere compania lui Anderson, am vorbit despre multe lucruri bune pe care sperăm să le ducem la îndeplinire.

Barbu a venit spre seară, iar mai târziu m-am dus să cinez la ei.

Se pare că Kaiser Bill[194] se plimbă prin ţara noastră, că a venit până la Focşani şi că ţine discursuri vulgare soldaţilor lui. Dacă nu se poate abţine să facă pe actorul, măcar să joace mai puţin vulgar! Nu pot să nu-mi displacă apucăturile lui de parvenit! Kaiser Bill a declarat că regele Ferdinand va fi ultimul Hohenzollern pe tronul României. Am răspuns că jocul încă nu s-a terminat şi că cine râde la urmă râde mai bine!

Iaşi

marţi, 19 septembrie/2 octombrie 1917

Vreme mohorâtă, care ameninţă cu frigul. Dimineaţă am stat acasă să termin articolul pentru ziarul american – sper că e bine scris şi că va face bine ţării mele. Americanii recunosc că ceea ce i-a adus aici a fost chemarea mea şi nu ascund faptul că vor să lucreze anume cu mine şi prin mine.

Am scris câteva scrisori, apoi am primit-o pe doamna Macri, mătuşa Elenei Mavrodi. Am descoperit că e o bătrână egoistă, care nu vede lucrurile la scară largă şi e la fel de neinteresantă pe cât e de urâtă. După ea l-am primit pe contele Uvarov, conducătorul Crucii Roşii ruse de la noi. Ca toţi ruşii cu capul pe umeri, e foarte abătut. Veştile din Rusia sunt de neconceput.

La prânz a venit E. Perticari. S-a certat atât de rău cu Nando pentru diverse lucruri, s-au înverşunat atât de rău şi au încercat să ţipe fiecare mai tare decât celălalt, încât mi-au dat o durere de cap. După prânz am stat de vorbă cu colonelul meu despre cum am putea începe să-i ajutăm pe săracii din sate într-un fel practic şi simplu, fără să înfiinţăm o „societate“.

Am ieşit la plimbare în automobil cu Păunule, care pleacă în seara asta la Ghidigeni, unde Sybille e tot bolnavă – încă nu se ştie prea bine de ce suferă. Mă îngrozeşte gândul că e bolnavă. Am trecut prin mai multe sate, ne-am oprit peste tot să împărţim pesmeţi şi zahăr femeilor şi copiilor şi ţigări soldaţilor şi bătrânilor care muncesc pe câmp.

S-a copt porumbul, încep să-l culeagă.

Barbu a venit să ia cu mine un ceai întârziat. Ne întrebăm dacă promenadele lui Kaiser Bill prin ţara noastră vestesc noi primejdii pentru noi.

Iaşi

miercuri, 20 septembrie/3 octombrie 1917

O ieşire plăcută de o zi întreagă.

Am mers cu Barbu şi Ecaterina la ei, la Oneşti; am plecat la zece şi jumătate şi am ajuns acolo la 12 şi jumătate. Zi frumoasă, cu aerul puţin muşcător şi un soare foarte strălucitor.

La Oneşti ne-a primit Fräulein Ludwig, bătrâna lor guvernantă germană, care e, într-un fel, refugiată acolo printre alţi refugiaţi. Mi s-a oferit un prânz excelent, cu ouă, friptură de pui şi cartofi copţi.

După prânz m-am dus cu automobilul la Deleni, cu Barbu, s-o vizităm pe Ileana. Am stat acolo două ore, Ileana şi Nini s-au bucurat foarte mult să mă vadă. Ca de obicei, Ileana arăta minunat. Am băut un ceai acolo, apoi am plecat mai departe, să-l văd pe Nicky, la Maxut. L-am găsit mult mai sănătos şi vesel, încântat de gazdele lui şi

de viaţa lui alături de ei. Acolo mi s-a oferit un al doilea ceai şi nişte struguri excelenţi – a fost o excursie cu mâncare din belşug! După ceai, Nicky m-a plimbat cu Bambino prin tot parcul şi prin vie, unde s-a strecurat pe sub viţe să-mi aducă alţi struguri. Apoi, pe la şase şi jumătate, am plecat acasă cu Barbu; pe drum am avut o pană de cauciuc şi am ajuns la opt şi un sfert. Aerul începuse să se răcească, a fost mult praf, dar plimbarea a fost plăcută.

Am cinat cu Symki şi Carol. Symki pleacă de la mine mâine, se mută în casa destul de modestă pe care şi-a găsit-o în sfârşit.

M-am culcat devreme, fiindcă aerul tare îmi dăduse poftă de somn.

Iaşi

joi, 21 septembrie/4 octombrie 1917

Dimineaţă plină acasă: am scris, am primit vizitatorii obişnuiţi ca să vorbim despre lucrările mele, care cresc întotdeauna după nevoi; totul e foarte complicat fiindcă nu se găsesc materiale nicăieri, nu se poate aduce hrană în cantităţi mari, de fapt nu se găseşte NIMIC în ţară, lucrurile din Rusia devin imposibil de scumpe, iar ceea ce ni s-a promis din alte ţări nu mai ajunge din cauza haosului căilor ferate ruseşti. Trebuie să ne înarmăm cu o răbdare îngerească, una care să reziste oricărei dezamăgiri – dar, şi când ajunge sau se găseşte ceva, încântarea e mare, parcă e prea frumos să fie adevărat. O, câte lecţii învăţăm!

La 12 m-am dus cu doamna Mavrodi la triaj să vedem o mulţime de copii sosiţi din toate colţurile ţării, care vor fi duşi la mânăstirile Agapia şi Văratec. Acolo mă aştepta un zgomot infernal şi muncă din plin. Olga Sturdza era exasperată până la lacrimi de Elena Perticari, care face o dramă din orice şi ridică tot timpul vocea într-o exclamaţie marcată de cea mai profundă indignare tragică. Sărmana Elena, are inima mare şi iubitoare, dar, din cauza felului ei de a fi prea agitat şi a bucuriilor şi disperărilor exagerate pe care i le provoacă cele mai simple evenimente din viaţă, nu se poate trăi în pace cu ea, îi scoate din sărite chiar şi pe cei care ţin cel mai mult la ea, căci cine poate trăi mereu încordat, zi de zi, ceas de ceas?

Le-am dat dulciuri tuturor copiilor; tocmai ieşiseră de la baie şi umblau de colo-colo în paltoanele groase care fuseseră făcute special pentru ei, ca o turmă de oiţe aiurite. Biata Olga părea pierdută printre ei şi mai înclinată să plângă decât copiii. Doamna Popp de la triaj era calmă şi practică, aşa cum e ea întotdeauna, foarte *à la hauteur* cu munca ei, şi avea zâmbetul blând care nu i se şterge niciodată de pe faţă – e o femeie admirabilă.

După prânz l-am primit pe domnul du Chaffaut de la Vila Greierul, care pleacă în vacanţă în Franţa şi speră să ajute România de acolo. Are toate intenţiile să se întoarcă pe la Crăciun, dacă până atunci va

mai exista România!

Apoi l-am primit pe col. Anderson, care a venit să-mi raporteze tot ce hotărâse de la ultima noastră întâlnire. Şi el simte disperarea care te cuprinde când nu poţi face rost de lucrurile de care ai nevoie.

La patru am plecat cu colonelul meu la Popricani, primul sat în care ne-am angajat să-i ajutăm pe copiii sărmani. Barbu şi Georgescu se ocupă de el pentru mine, în întregime pe cont propriu. Acest prim sat a fost organizat în trei zile. Micul Georgie a muncit ca un erou şi deja totul e pregătit perfect: s-a găsit o casă, s-a angajat o femeie în vârstă care să gătească, s-au făcut provizii pentru toată iarna, s-au găsit oameni care să păzească proviziile şi să aibă grijă de copii. La sosire, i-am găsit pe toţi curaţi şi pregătiţi pentru prima masă. Li se va da de mâncare de trei ori pe zi. S-au ospătat cu bucăţi mari de mămăligă şi o ciorbă excelentă. Micul Georgie chiar a făcut minuni, iar eu i-am mulţumit spunându-i că mă aştept să facă acelaşi lucru în cât mai multe sate! A zâmbit, părea măgulit şi încântat. Am făcut un pact cu colonelul meu cel teribil ca să se ocupe de întreaga operaţiune pe cont propriu, numai cu oamenii cu care va alege el să lucreze; eu am să-i las toată libertatea, doar am să-i dau fondurile necesare. Am învăţat că, pentru a lucra cât de bine se pricepe el, trebuie lăsat să se descurce numai cu sclavii devotaţi pe care şi-i alege şi în nici un caz nu trebuie pus să muncească ÎMPREUNĂ cu altcineva. Dacă e el stăpânul absolut, totul merge perfect. Vom încerca să facem tot ce putem înainte să vină iarna. Metoda lui e de a cumpăra cât mai multe *la faţa locului*.

M-am întors la şase şi jumătate să iau ceaiul cu Barbu şi am petrecut împreună o oră plăcută.

Azi Nando a fost destul de abătut, fiindcă situaţia noastră faţă de ruşi devine tot mai grea, te umple de disperare.

M-am culcat devreme, fiindcă în ultima vreme sunt foarte obosită seara, muncesc mult cu mintea şi corpul – mai ales cu mintea.

Iaşi

vineri, 22 septembrie/5 octombrie 1917

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă cu col. Anderson, împărţind ţigări prin spitalele mai sărace.

La 11 şi jumătate am primit-o pe Lady Decies, care a lucrat împreună cu doamnele scoţiene pentru sârbi, iar acum se duce la Dorohoi. O femeie plăcută, inimoasă şi energică.

După prânz am fost martoră la o mică scenă înduioşătoare: generalul Steinbock, de la Crucea Roşie rusă, a venit cu o „sistriţă“[195] şi un cazac să-mi aducă un biet copilaş orfan de care dăduseră într-o pădure şi pe care-l îngrijiseră; am acceptat să am grijă de el.

Cazacul îl purta în braţe pe băieţelul de vreo cinci ani; era un soldat rus de modă veche, din cei cu capul pe umeri. Îşi exprimase dorinţa de

a săruta mâna reginei şi de a-i încredinţa copilul cu mâinile lui, împreună cu 1.500 de franci pe care-i strânsese pentru cel mic. A fost o adevărată alinare să mai întâlnesc un rus loial, cum erau pe vremuri. Băieţelul era disperat că se desparte de prietenul lui, cazacul, şi de sistriţă. A fost o scenă mişcătoare, i-am mulţumit de multe ori minunatului cazac.

La două şi jumătate l-am primit pe domnul Mills de la American Associated Press şi am stat mult de vorbă cu el despre ideile mele privind situaţia actuală şi trecută a României şi recunoştinţa şi speranţele pe care mi le trezeşte misiunea americană.

După aceea am luat automobilul şi am plecat cu Eliza şi Nadeja Ştirbey s-o vizităm pe Lisabetta la Stânca. Am adunat frunze frumoase de toamnă, am băut un ceai în grădină, apoi ne-am întors acasă ca să mai bem un ceai cu Barbu. A fost o zi frumoasă. Englezii au repurtat o victorie importantă în Belgia.

Am plecat la 11 la Piatra, cu doamna Mav., colonelul meu şi colonelul Anderson.

Iaşi

sâmbătă, 23 septembrie/6 octombrie 1917

Am dormit destul de bine în tren. Am luat micul dejun cu doamna Mavrodi şi col. Anderson, care mi-a oferit un pumnal căzăcesc superb pe care i-l dăduse cineva în timpul călătoriei lui prin Siberia.

La nouă am coborât la Piatra, întâmpinaţi fiind de generalul Averescu, şi am plecat cu automobilul la un spital, iar de acolo la altul, atât de mare, încât nu am putut vizita decât un sfert din el, fiindcă la zece şi jumătate eram aşteptată la sanatoriu. Acolo am fost primită cu multe onoruri şi urale, de ofiţeri şi doctori de diferite naţionalităţi, iar generalul m-a însoţit până la un covoraş în culori vii, aşezat în mijlocul unei curţi; a urmat o scurtă slujbă religioasă, urmată de un discurs foarte bine rostit de Averescu. Totul a fost excelent făcut, în perfectă ordine. Apoi am fost duşi la o baracă unde ni s-au arătat tot felul de obiecte făcute de convalescenţi şi unde mi s-au prezentat mai mulţi oameni; am tratat amabil pe toată lumea.

Înainte de prânz, Eliza Suţu ne-a dus la căsuţa ei, care e chiar fermecătoare; acum, cu copacii care capătă nuanţe de galben şi roşu pe fundal, totul era foarte drăguţ. În dormitor avea o carpetă românească încântătoare, foarte obişnuită, de un portocaliu viu, culoarea care îmi place cel mai mult; făcea un efect excelent împreună cu pereţii simpli, albi, cu totul goi, fiindcă Eliza evită intenţionat orice decoraţiune sau confort – a făcut, totuşi, o concesie pentru carpeta portocalie. Portocaliul acela viu mă atrage ciudat de mult.

După aceea ne-au dus la o grădină de lângă sanatoriu, unde se pusese masa de prânz sub trei nuci uriaşi, iar toţi ofiţerii şi soldaţii

convalescenţi erau aşezaţi într-un pătrat mare. Era foarte bine aranjat şi plăcut, deşi am fost atât de mulţi, încât prânzul s-a terminat foarte repede. L-am avut alături pe generalul Ragoza şi pe Averescu în faţă. Vremea a fost frumoasă, deşi puţin răcoroasă. Cânta ba fanfara militară, ba lăutarii; câţiva soldaţi au dansat, iar un artist a declamat câteva poezii patriotice şi a cântat nişte cântece comice (un artist în uniformă, fireşte, dintre convalescenţi.) După prânz am dat ţigări la peste două mii de convalescenţi, care au trecut pe lângă mine unul după altul – cred că am stat în picioare mai bine de o oră, împărţindule.

Apoi am plecat, petrecuţi de ovaţii, la sanatoriul pentru ofiţerii şi doctorii francezi, iar acolo l-am găsit pe prietenul nostru Ferrey-Rolles; de acolo ne-am întors la spitalul uriaş de boli contagioase, prin care am umblat la nesfârşit, vizitând cam 1.800 de pacienţi. Col. Anderson ne-a însoţit peste tot – admirabil de politicos şi de amabil şi vizibil încântat să se afle alături de mine, în ciuda oboselii pe care o implică „o zi de regină“. Acestea încheiate, ne-am dus cu automobilul la o casă românească veche, foarte frumoasă, care aparţine unei bătrâne, doamna Bogdan, una dintre notabilităţile din Piatra, care şi-a dorit dintotdeauna s-o vizitez. Am fost primită cu evidentă bucurie şi agitaţie şi mi s-a oferit un ceai excelent şi copios, mai degrabă cină decât gustare de după-amiază. Col. Anderson a stat lângă mine şi a vorbit tot timpul, cu o oarecare înclinaţie poetică inspirată de trandafirii de pe masă etc. … Rareori am văzut om atât de mulţumit de propria situaţie şi de politicos, deşi a rămas fără cuvinte când a văzut câte pot face într-o singură zi.

După multă conversaţie şi un schimb abundent de amabilităţi, am plecat din nou, încărcaţi cu tot felul de provizii, din grădina şi bucătăria bătrânei doamne, peste dealuri, printr-o pădure superbă, îmbrăcată în culorile toamnei, până la soţii Caragea, care au amenajat un mic spital şi erau foarte nerăbdători să mi-l arate. E un efort destul de mic, dar tânăra doamnă era foarte harnică şi bucuroasă de munca pe care o face acolo şi pe care a trebuit s-o aprob. Ne-a dus acasă la ei, unde au insistat să-mi ofere alte gustări, deşi eram chiar sătulă; într-un târziu, am plecat pe întuneric la Iaşi – o călătorie lungă în noapte, sub stele, o noapte frumoasă, blândă, plină de farmec.

Am mers, am mers, am tot mers – a fost un drum lung, dar, lucru ciudat, nu m-am simţit deloc obosită, deşi ziua fusese foarte încărcată. Col. Anderson a devenit tot mai poetic, citând din Byron şi Browning spre marea supărare a doamnei Mavrodi, care voia să doarmă. Am avut mai multe *pannes* şi am ajuns la Iaşi la 12.

Iaşi

duminică, 24 septembrie/7 octombrie 1917

M-am trezit devreme, ca de obicei, şi am fost foarte ocupată, chiar dacă şi ieri am avut o zi obositoare. Am avut tot felul de lucruri de stabilit cu obişnuiţii mei tovarăşi de lucru, apoi o audienţă lungă cu St. Aulaire, care mi-a adus la Médaille des Épidémies. Am vorbit mult despre situaţia politică a României etc. E un om plăcut, dar, ca mulţi francezi, aproape prea amabil, aşa că nu poţi întotdeauna să fii îndeajuns de dur cu el. După aceea am primit-o pe domnişoara Ventura, care plănuieşte să plece şi vrea să facă un tournée prin America pentru a strânge bani pentru ai noştri – ea ar vrea să meargă cu Enescu, dar cine să-l convingă pe Enescu să se ducă? Aceasta-i întrebarea. Bietul Enescu, deşi e bun patriot, ţine mai mult la o singură persoană decât la ţara lui; cum de felul meu respect marile iubiri, nu îndrăznesc să-l condamn!

La prânz i-am avut invitaţi pe generalul Scerbacev şi pe fiul lui foarte tânăr, care tocmai a devenit ofiţer, un băiat foarte plăcut şi inteligent, care arată chiar mai tânăr decât e. Generalul avea veşti destul de bune despre un succes mărunt şi de-a dreptul neaşteptat al ruşilor în Bucovina. Se pare că bătrânul Vopicka a tot făcut propagandă şi că i-a aţâţat pe ruşi – situaţie extraordinară, dacă un străin, un necunoscut le insuflă spirit oamenilor acestora care refuză să lupte! Toată situaţia Rusiei e atât de incredibilă, încât mai târziu, când ne vom aminti de ea, nici nu ne va veni să credem că s-a întâmplat. Maria Spiru a venit şi ea la prânz, iar după aceea a stat mult de vorbă cu mine. Biata de ea, e devotată, dar obositoare, atât de nepractică, exagerat de sensibilă; tot încerc şi iar încerc să o ajut, dar strică orice încerc să aranjez pentru ea tocmai din cauza propriei sensibilităţi nejustificate, născută dintr-o falsă importanţă pe care şi-o acordă sieşi; apoi trebuie să o iau de la capăt şi, cum nu are prea mult farmec, e foarte greu să-i tot găsesc un rost nou. Din păcate, în ciuda vieţii ei umile, e pretenţioasă; în ciuda traiului greu pe care l-a dus, nimic n-a învăţat-o cum e realitatea.

Apoi a venit E. Perticari, tot cu o poveste teribilă despre o ceartă dintre ea şi Eliza Greceanu, la spital, în timpul căreia şi-au spus în sfârşit una alteia nişte lucruri foarte dureroase. De ce trebuie doamnele să se certe şi să se contrazică mereu în spitale? Şi se întâmplă peste tot.

A urmat o vizită mult mai plăcută, din partea colonelului Anderson, încă plin de senzaţiile zilei petrecute cu mine ieri, de o politeţe fermecătoare şi de planuri folositoare pentru binele ţării mele. Şi-a adus cu el ordonanţa, cum stabiliserăm, ca să încerce să-mi repare stilourile Onoto, care fac nazuri şi îmi murdăresc degetele.

În ultima parte a după-amiezii chiar m-am odihnit; Barbu a venit la ceai şi mi-a citit. Am avut o durere de cap destul de rea, dar spre seară m-a mai lăsat.

Iaşi

luni, 25 septembrie/8 octombrie 1917

Ieri a plouat puţin, la fel şi azi-noapte, dar de dimineaţă era un soare strălucitor, puternic, iar aerul era minunat. Am petrecut două ore în Spitalul „Brâncoveanu“, pe care l-au preluat Nadeja şi E. Moruzi şi l-au îmbunătăţit enorm, Nadeja ca directoare, iar E. ca responsabilă cu bucătăriile – chiar au făcut minuni. Am împărţit ţigări peste tot.

M-am întors acasă şi l-am primit pe Andrews, care a fost drăguţ ca de obicei – e una dintre bucuriile noastre, un amestec fantastic de pompă şi simplitate naivă.

La prânz n-am avut nici un invitat. După masă am scris scrisori, iar la patru şi jumătate m-am dus la o proiecţie cinematografică de proporţii, aranjată de Nando pentru răniţi. A fost foarte bună. Filme de război, dar şi câteva filmări excelente de la Coţofeneşti, foarte bune şi atractive.

M-am întors acasă târziu, am vorbit puţin cu Barbu, iar după cină am citit cu Lisabetta şi Miss Milne.

Iaşi

marţi, 26 septembrie/9 octombrie 1917

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă la „Sf. Spiridon“, unde acum domneşte ca regină necontestată doamna Petrescu, care păstrează o ordine splendidă şi strictă, spre disperarea unora şi încântarea altora. Le-am adus ofiţerilor nişte struguri minunaţi. N-am putut vizita nici jumătate din spital, e mult prea mare. M-am întors acasă şi i-am primit pe doi americani, Glasgow şi Flechtner. Am avut cu ei o discuţie foarte interesantă, sunt cei care au examinat condiţiile economice din ţară; sunt, în fond, cei care vor să ne ajute să nu murim de foame.

La prânz am avut-o invitată doar pe Elena Perticari. Am inaugurat noua panglică portocalie pentru ordinul „Regina Maria“, care arată foarte frumos, mult mai elegant decât cea albă. După prânz am avut o întrevedere tristă, dureroasă chiar, cu bietul dr. Dinu Brătianu[196], care tocmai şi-a pierdut soţia după ce i-a murit şi fiul, un tânăr admirabil pe care-l iubea ca pe ochii din cap. Sărmanul om e aproape nebun de durere, a fost sfâşietor.

După aceea m-am dus să-l vizitez pe Rattingham, care are un picior bolnav de luni de zile. Acolo am auzit lucruri deloc plăcute despre Lady B. Soţii Rattingham pleacă duminica următoare, deşi el e complet imobilizat la pat.

De acolo m-am dus să-l vizitez pe marele Brătianu, care e bolnav, şi el la pat. Am discutat politică, apoi am plecat s-o văd pe doamna Prezan. N-am stat mult, dar a fost destul încât să înceapă imediat să-

mi spună ce ar trebui şi n-ar trebui să facă regele. E o persoană plăcută, dar în adâncul firii ei e o mică intrigantă.

M-am întors acasă să iau ceaiul cu Barbu, am citit şi am vorbit. După cină am citit cu Lisabetta şi Leila.

Copiii se vor întoarce de ziua Lisabettei.

Iaşi

miercuri, 27 septembrie/10 octombrie 1917

Azi comemorăm moartea unchiului – trei ani, şi ce ani! Puţini regi şi-au început domnia în împrejurări atât de grele şi s-au confruntat cu asemenea evenimente. Bietul unchi, poate ar crede că le-am încurcat pe toate – dar încă rămâne de văzut cum se vor sfârşi.

Am făcut în grabă o vizită la etajul superior al Spitalului „Sf. Spiridon“, care mi s-a părut sus, sus, sus de tot, tocmai în cer, dar promisesem să mă duc, aşa că m-am dus.

Apoi am plecat să-l iau pe Nando ca să mergem la slujba de pomenire a unchiului. Se apropie o altă zi importantă, care mă aruncă în agonie, o zi la care nici nu mă pot gândi fără să mă sfâşie o durere de nesuportat – dar vine şi ziua aceea! Iar acum, când mă trezesc, îi simt în fiecare zi apropierea, ca o umbră a lucrurilor cumplite pe care mă mir cum le-am îndurat. Uneori îmi smulg toate bandajele de pe rană şi îmi amintesc, îmi amintesc până mi se umplu sufletul şi inima de o agonie enormă. Timpul mai lasă pielea să crească peste rană, dar sub ea locul rămâne tot deschis – aşadar, ca să nu-mi pierd curajul, nu-mi îngădui să ating rana aceea prea des.

La 11 şi jumătate am primit alţi doi membri ai misiunii americane, Perkins şi Wills, care au analizat condiţiile sanitare ale populaţiei civile şi le-au găsit dezastruoase; sunt gata să ne ajute oricum pot ca să le îmbunătăţim. Sunt doi oameni eficienţi, cinstiţi, cu inimă mare, foarte interesaţi de munca lor.

N-am avut invitaţi la prânz, iar la trei şi un sfert m-am dus cu Lisabetta la al doilea sat, Osoi, unde micul Georgie continuă munca organizaţiei noastre pentru săraci. Aici vom hrăni 57 de copii sărmani. Micul Georgie fuge de colo-colo tot timpul, cumpără provizii, caută oameni dispuşi să dea o mână de ajutor, îi îndepărtează pe cei care încearcă să-i pună beţe în roate – face lucruri extraordinare într-un timp foarte scurt. Sperăm să organizăm astfel cât mai multe sate înainte de venirea iernii.

M-am întors acasă să iau ceaiul cu Barbu. Am avut o discuţie încântătoare despre vremurile de odinioară, dar care ne-a costat multe lacrimi şi multe zâmbete. Am citit câteva scrisori vechi, care ne-au amintit de zile de mult trecute, când eram mai tineri şi aveam alte necazuri şi alte bucurii.

S-a ridicat în mine gândul la Mircea, cerându-şi dreptul, şi pentru o

vreme i-am îngăduit durerii să se reverse!

Şi e acolo, singur-singurel, în mâinile duşmanului.

După cină am citit cu Lisabetta şi Leila.

Iaşi

joi, 28 septembrie/11 octombrie 1917

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă în spitalul „Cultura“, împărţind tuberculoşilor felii de caş îndesat; au fost încântaţi, adoră brânza aceasta.

Apoi m-am dus la Golia, la amputaţi, le-am dat ţigări şi m-am uitat la colierele de mărgele făcute de ei, alegând câteva dintre modelele noi. Au învăţat să facă lucruri foarte frumoase.

La 11 şi jumătate l-am primit pe Vopicka, care mi-a adus cu el încă un american, de data aceasta un doctor care umblă cu un aparat de filmat după el ca să ilustreze ce povestesc alţii – totul se face cu o scrupulozitate atât de practică, încât îmi taie răsuflarea. Le-am promis *mon concours*.

La prânz a venit Andrews, un Andrews foarte flatat şi mişcat sentimental, care se consideră unul dintre susţinătorii cauzei României.

Mignon a sosit dimineaţă devreme de la Ghidigeni, mult mai subţire şi mai înaltă, cu un fel de a fi şi nişte idei mult mai independente – în fond, mult mai matură, dar tot aceeaşi fiinţă dragă, nevinovată şi dulce. Era într-o dispoziţie atât de sclipitoare şi avea de spus atâtea povestioare amuzante despre spitalul ei iubit şi viaţa ei la Ghidigeni, încât ne-a făcut să râdem mult şi l-a înveselit pe de-a-ntregul pe tatăl ei.

Am plecat cu ea şi Nicky să încercăm un Rolls-Royce care mi-a fost oferit – o maşină care merge minunat de lin, aşa că am poreclit-o „Rândunica“, fiindcă îmi aminteşte de zborul jos al rândunicii, aproape de pământ, când se apropie ploaia.

Am trecut prin multe sate, iar la cinci m-am oprit la Popricani să văd dacă mica mea cantină „Mircea“ merge cum trebuie. Am găsit totul în bună regulă, copiii îşi aşteptau cu nerăbdare a treia masă a zilei, bătrâna se agita pe lângă mămăligă şi ciorba fierbinte de legume. Toţi copiii arătau foarte mulţumiţi, dar nu se atinge nici unul de mâncare înainte ca unul dintre cei mai mari să spună o rugăciune, după care e binecuvântat numele meu şi, cu mare poftă, încep să mănânce.

Lucrurile arătau perfect şi bine rânduite, deşi în nici un caz nu se aşteptau la vizita mea. Sper din suflet să continue tot cum au început.

Barbu a venit să ia ceaiul târziu şi am petrecut două ore plăcute citind şi vorbind despre vremurile de odinioară. În ultima vreme mă tulbur uşor, fiindcă se apropie din ce în ce zilele tragice ale anului

trecut. Trebuie să muncesc mai mult ca niciodată ca să trec peste perioada aceasta de amintire zdrobitoare.

Au venit şi Ileana şi Nicky cu ocazia aniversării Lisabettei; sunt plini de veselie şi fiecare are să ne povestească o mulţime de lucruri despre locurile în care au stat.

După cină am citit cu Lisabetta şi Miss Milne.

Iaşi

vineri, 29 septembrie/12 octombrie 1917

Cea de-a douăzeci şi treia aniversare a Lisabettei. Ce fată mare, ce fată frumoasă, ce fată complicată – ar trebui să fie deja căsătorită! Ar trebui să aibă viaţa ei, casa ei, copiii ei. Are calităţi admirabile şi e extraordinar de frumoasă! E inteligentă şi are, în fond, o inimă bună, dar îi place uneori să facă paradă de un fel de răceală sălbatică, o prefăcătorie. Dintotdeauna a fost cel mai dificil copil al meu – retrasă, taciturnă şi nemulţumită, prea îndrăgostită de propria ei frumuseţe, prea sigură de puterea pe care e convinsă că o are asupra celorlalţi şi, din cauza aceasta, prea indiferentă la felul de bărbat pe care l-ar atrage. Adoră să fie admirată şi, deocamdată, se iubeşte pe sine mult mai mult decât pe oricine altcineva, deşi e departe de a fi cu adevărat mulţumită de propria persoană. O fiinţă ciudată – dar acum învaţă să-i ajute pe cei din jur şi să-i facă plăcere să ajute, ceea ce îi va face bine; iar farmecul îi sporeşte odată cu efortul pe care îl depune ca să fie miloasă şi să lucreze în mijlocul suferinzilor. Pe lângă toate acestea, e mult mai fericită de când a început să se ocupe de spital.

A avut o zi plăcută, a fost foarte fericită şi i s-au oferit toate onorurile, au fost adunate cu greu toate florile plăpânde ale Iaşiului ca să-i fie trimise. I-am dat cadouri de război: o trâmbă mare de serj violet, o duzină de cămăşi de noapte foarte frumoase, un capot şi o bucată de săpun cu miros dulce!

I-a tratat pe soldaţii din spitalul ei cu câte ceva de ziua ei, a cântat Ciolac, iar cei care se simţeau destul de bine chiar au dansat!

Eu n-am avut timp de spitale, am fost ocupată cu Mamulea şi cu tot felul de audienţe, printre care sora Pucci şi doamna Renaudin, pe care am decorat-o cu „Regina Maria“, clasa a doua; azi, Nando le-a dat aceeaşi decoraţie Lisabettei, lui Mignon şi Leilei. Spre seară i-a dat clasa a treia bătrânei Nini.

L-am primit pe dr. Sorrel, care pleacă în Franţa în vacanţă. La 12 au venit miniştrii s-o felicite pe Lisabetta, apoi personalul nostru civil şi militar.

După prânz am primit-o mai întâi pe Paddy O'Neill, apoi pe col. Anderson, care s-a dus la Roman să îi organizeze acolo pe unii dintre americanii lui, care preiau Spitalul „Mircea“, fiindcă surorile medicale din Anglia pleacă, iar doctorii se duc la alt spital, mai aproape de

front.

Apoi am făcut o plimbare cu Mignon în Rândunica, cu Roth ca şofer – e o maşină formidabilă!

M-am întors, am luat ceaiul şi am petrecut o oră liniştită cu Barbu, dar am fost întreruptă tot timpul, fiindcă mereu mă căuta cineva cu diverse probleme.

Am luat cina cu Nando la el acasă, apoi am avut seară de *cino* cu mulţi invitaţi de tot felul. Ileana a stat lângă mine, drăgălaşă şi foarte veselă, iar în spatele ei a stat Paul Ionescu, cu un flux al conversaţiei cu mult superior vârstei lui.

M-am culcat după ora unu.

Iaşi

sâmbătă, 30 septembrie/13 octombrie 1917

Dimineaţă tare încărcată, parcă toată lumea avea nevoie de mine în acelaşi timp şi voia să mă întrebe lucruri importante, iar eu promisesem să mă duc la spitalul lui Armstrong ca să fiu filmată şi nu reuşeam să plec; a fost ca într-un vis din acela oribil în care se face că nu reuşeşti să duci un lucru la capăt.

În cele din urmă, am ajuns la spital cu vreo trei sferturi de oră întârziere, dar cu braţele pline, ceea ce i-a bucurat pe răniţi. Mignon era cu mine, dar, din nefericire, nu se simţea deloc bine, gălbinarea i-a recidivat serios şi era foarte galbenă. Englezul cel mărunţel şi gras ne-a imortalizat, deşi lumina nu era prea bună.

M-am întors acasă să adun lucruri pentru sora Pucci, fiindcă urma să iau prânzul cu fetele mele la Greierul. Mi-am găsit cameristele certându-se, lucru pe care-l detest din tot sufletul! În asemenea momente iese la iveală toată vulgaritatea şi se insultă unele pe celelalte ca nişte femei de stradă – e oribil.

With the wounded in Maruka's hospital.

La spitalul Marucăi Cantacuzino

Saturday October 13th 1917
- September 30th -

Iassy

Dreadfully busy morning, everybody seemed to need me at once to have important things to ask me and I had promissed to go to Armstrong's Hospital to be cinematographed and I could not get off, it was like in one of those deadly dreams when one never can get ready.

Finally I arrived at the Hospital about 3/4 of an hour late but with full hands which was very acceptable to the wounded. Mignon was with me, but alas not at all well having a real rechutte of jaundice and being quite yellow. The fat little Englishman photographed us although the light was not very good.

Came home & gather together things for sister Pucci as we were to lunch at the Greerul my daughter and I, Found two maids fighting which is a thing I deeply abhore as all humanity's vulgarity

Biata Mignon nu s-a simţit destul de bine încât să mă însoţească; s-a dus să se culce, foarte galbenă şi înlăcrimată, supărată că nu reuşeşte să scape de boala aceea teribilă, aşa că am plecat singură şi am luat-o pe Lisabetta de la spital, în drum.

Am prânzit la Greierul cu sora Pucci, soţii Vandescal şi preotul catolic, un prânz intim şi amuzant, pentru care sora Pucci îşi solicitase la maximum *arta culinară*. Apoi i-am vizitat pe bolnavi, dintre care cei mai mulţi sufereau de tifos. Le-am împărţit darurile mele obişnuite şi le-am dat tuturor sanitarilor ţigări.

După aceea am făcut o plimbare pe drum ca să vizităm puţin căsuţa ţărănească a soţilor Vandescal, unde trăise bietul Clunet şi unde

venisem să-l văd când era foarte bolnav.

Apoi am plecat cu automobilul acasă, pe drumuri ocolite, vizitând-o şi pe Taţulina, căreia ieri seară i se năzărise că ar fi bolnavă – azi se simţea bine, chiar zâmbea.

Am luat ceaiul cu Barbu. Am avut o mulţime de treburi şi probleme nesfârşite de discutat şi rezolvat. Americanii ne dau mult de lucru, fiindcă muncesc cât de mult pot împreună cu ei, astfel încât ţara mea să aibă cât mai mult de câştigat de pe urma vizitei lor.

La opt a venit generalul Golovin să-şi ia rămas-bun. Pleacă în Franţa cu o comisie. Are îndoieli despre călătoria aceasta. Bietul Golovin, cu franceza lui nu tocmai corectă, reuşeşte să fie aproape elocvent: spunea că i se pare că dau dovadă de simpatie faţă de nefericirea lor morală şi a mărturisit trista umilinţă pe care o simt ofiţerii ruşi acum. Recunosc că m-a emoţionat şi am încercat să fiu foarte amabilă cu el, fiindcă, fireşte, chiar dacă în mare parte e vina lor, acum merită toată mila. E un rus adevărat, mistic şi în acelaşi timp trufaş, cu unele colţuri întunecate în suflet.

După cină am stat singură în camera mea şi am citit, simţindu-mă tare abătută şi tristă, până când a venit pe neaşteptate Barbu, care mai avea ceva să-mi spună, şi mi-a făcut bine cu bunătatea lui de om înţelegător.

Iaşi

duminică, 1/14 octombrie 197

Multe audienţe, multă treabă. Sarcinile mele se înmulţesc atât de mult şi diferitele lor probleme devin atât de presante, încât de multe ori îmi doresc să fi avut două capete. Uneori mă doare capul pur şi simplu de oboseală. Dacă cei mai mulţi se pot specializa pe un singur lucru şi îşi pot concentra forţa şi inteligenţa doar asupra lui, eu sunt obligată să-mi solicit mintea într-o sută de direcţii, fără să mă pot specializa în vreuna. De multe ori, asta mă supără, dar sunt din ce în ce mai convinsă că acesta e destinul unei regine: trebuie să-şi dea inima şi sufletul celorlalţi şi să încerce să nu se lase atrasă de nici un egoism, nici o preferinţă în detrimentul altora – niciodată nu mi se pare că e peste puterile mele, dar simt, totuşi, că ziua e prea scurtă şi că aş face totul mai bine dacă n-aş fi atât de presată. Din fericire am o minte limpede şi activă, înţeleg repede şi îmi pot concentra atenţia iute de la un subiect la altul. Am mişcări rapide, fără ezitare, ceea ce câştigă timp – cineva a spus odată că, atunci când pornesc să fac un lucru, parcă a fost tras un glonţ care merge drept în mijlocul ţintei.

Doamna Rattingham a venit să-şi ia rămas-bun de la mine, pleacă împreună cu soţul ei azi. I-am dat „Regina Maria“, clasa a doua. Apoi le-am primit pe toate asistentele medicale de la Roman, englezoaicele care pleacă, şi le-am decorat cu „Regina Maria“, clasa a treia, iar pe

şefa lor cu clasa a doua. După aceea am stat mult de vorbă cu Miss MacGregor, şefa: au avut un incident neplăcut între cel mai mare dintre fraţii uriaşi, Fitz-William, şi un doctor român, ceea ce le-a supărat mult.

Apoi am stat puţin de vorbă cu locotenentul Scholl şi Lewis Evans, care mi-a adus o scrisoare de la Locker-Lampson în care propune să se ocupe în toate privinţele de călătoria lui Nicky în Anglia – o scrisoare foarte amabilă, o scrisoare de la un prieten adevărat.

În cele din urmă, a venit şi Eliza Brătianu să discutăm despre problema orfanilor, cu care e foarte doritoare să mă ajute.

La prânz am avut invitaţi doi ofiţeri englezi foarte plăcuţi, un maior Keys şi un maior Fitz-William, frate al celor doi uriaşi, foarte înalt şi el, ceva mai tânăr şi cu o faţă foarte frumoasă.

După prânz am avut de scris multe scrisori şi de pregătit câteva lucruri pentru America.

Apoi, la patru, o lungă *Sitzung* cu Societatea pentru Victimele de Război, la care mica Symki a muncit din greu, cu mult elan. A durat mai bine de o oră; apoi a venit Barbu la ceai şi am terminat cu toate problemele americanilor, fiindcă o parte din misiune pleacă azi.

După cină am avut alte scrisori de scris.

Iaşi

luni, 2/15 octombrie 1917

După multe discuţii cu Ballif şi Mamulea, m-am dus cu col. Anderson la spitalul din spatele celui militar şi am împărţit el ţigări şi eu dulciuri. Acolo sunt mai ales cazuri de tifos. I-am găsit pe bărbatul şi copilul de la Popricani, sunt amândoi în perioada cea mai grea a febrei, dar doctorii spuneau că nu sunt cazuri fără speranţă. De acolo am plecat cu bunul meu colonel A. la spitalul rus, să-l vizităm pe generalul Kazakievici, pe care l-a lovit un camion. Se simte mult mai bine, a avut mare noroc să scape doar cu atât.

M-am întors acasă să-i primesc pe Bryan şi Peabody, de la misiunea americană. Fuseseră la Odessa ca să încerce să facă rost de provizii şi reuşiseră să cumpere câte ceva, dar au pus mâna evreii pe toate şi le păstrează cu încăpăţânare până vor mai creşte preţurile.

Barbu mi-a adus câteva scrisori din străinătate, printre care, spre marea mea încântare, au fost şi una de la mama şi Baby, iar alta de la Elena şi George, fiii regelui Constantin al Greciei. Sărmanii de ei sunt exilaţi în Elveţia. Mama are mari necazuri cu banii, toate sunt tare triste. Nu mai primeşte nimic din Rusia şi e la mare strâmtoare. Din toate părţile ne vin numai veşti triste şi îngrijorătoare.

După prânz m-a apucat dintr-odată o săgetare violentă, insuportabilă în partea dreaptă, atât de bruscă, încât nici măcar nu m-am putut ridica în picioare; am îndurat zece minute de cea mai aprigă

durere, apoi, cu mare efort, l-am primit pe Panaitescu, venit să discutăm despre cărţile mele, deşi în timpul conversaţiei am avut dureri atât de mari, încât simţeam cum mă scald într-o sudoare rece; în cele din urmă, a trebuit să-i spun că nu mă simt bine şi de aceea nu pot discuta cum ar trebui lucrurile care mă interesează.

M-am târât în camera Ilenei şi am stat puţin acolo, pe canapeaua ei, iar durerile s-au mai domolit, dar a trebuit să renunţ la plimbarea cu automobilul pe care voiam s-o fac cu Nicky şi să mă întind în pat.

Mai târziu, Barbu m-a convins să-l las pe Romalo să mă consulte, iar el a confirmat că, într-adevăr, durerea era în apendice; totuşi, cum mă simţeam mult mai bine şi nu aveam decât o durere uşoară când mă atingea acolo, spera că va fi ceva trecător, fără importanţă. M-a sfătuit însă să mă odihnesc. Sper doar să mă lase să mă ridic din pat mâine, fiindcă am aranjat câteva recepţii pentru cea de-a douăzeci şi patra aniversare a lui Carol.

Restul zilei şi serii l-am petrecut în pat.

Iaşi

marţi, 3/16 octombrie 1917

Ziua de naştere a lui Carol! Dar nu mă lasă să mă ridic din pat. Locul din partea dreaptă a abdomenului îl simt încă sensibil, nu tocmai dureros, şi mi s-a spus că trebuie să fiu foarte atentă la început, ca iritaţia pe care o am acolo să nu devină inflamaţie. Nu aveam altceva de făcut decât să mă supun, dar fără nici o plăcere, mai ales azi, când voiam în mod special să primesc pe toată lumea. I-am invitat la prânz pe generalul Prezan, Averescu, Georgescu, Berthelot şi Scerbacev, fiindcă armata îl decorează pe Carol cu „Mihai Viteazu“ şi evenimentul trebuie însoţit de o oarecare ceremonie. Apoi va urma o masă mare, iar seara o proiecţie cinematografică cu mulţi invitaţi.

Ei bine, eu n-am avut parte de nimic din toate acestea, am stat în pat toată ziua, dar i-am primit pe generali şi pe mulţi alţii, deşi imobilizată. Am o uşoară durere, doar când fac anumite mişcări. Nando l-a numit pe Carol la conducerea Vânătorilor de Munte. Ileana a plâns de necaz că eu nu pot participa la ceremonii.

După-amiaza şi seara a venit Barbu să-mi citească.

Iaşi

miercuri, 4/17 octombrie 1917

Zi plicticoasă, complet imobilizată la pat, cu o dietă de înfometare care-mi îngăduie doar câteva guri de apă, din când în când.

I-am primit pe colonelul Anderson şi pe Ion Duca de dimineaţă.

După prânz am dormit puţin.

Barbu a venit după-amiază să-mi citească. Spre seară am avut o durere rea de cap şi m-am simţit tare neplăcut. Durerea din dreapta

persistă, e o senzaţie surdă. Trebuie să ţin acolo un pachet cu gheaţă.

Carol a plecat la o casă de la ţară, undeva aproape de Roman, Nicky s-a dus la Maxut, Ileana, înlăcrimată, a plecat la Deleni şi toţi vor rămâne acolo până la ziua mea.

În seara aceasta trebuia să fi plecat la Coţofeneşti. Oare am să mai ajung acolo anul acesta?

Iaşi

joi, 5/18 octombrie 1917

Încă o zi lungă, în pat, de-a dreptul exasperantă, unde mai pui că, fiindcă nu mănânc nimic şi nu am voie decât să beau puţină apă din când în când, mă simt slăbită, ameţită şi am dureri de cap; pe lângă toate acestea, mi-e rău de silă la gândul că stau ţintuită la pat în astfel de momente, când vreau să fiu peste tot în acelaşi timp.

Zilele se târăsc când nu le împart în bucăţi nici măcar câteva mese bune.

L-am primit puţin pe Vopicka de dimineaţă; mi-a adus 20.000 de franci, un dar venit de la Glasgow. Am fost foarte mişcată, am să-i adaug fondului pentru sate.

Barbu mi-a citit după-amiază, iar Leila seara.

Bietul Vârtejanu, deşi i s-au dat toate îngrijirile, a murit acum două zile şi a fost îngropat azi. Sărmana lui soţie e copleşită de durere.

Iaşi

vineri, 6/19 octombrie 1917

Încă o zi lungă şi obositoare în pat, fără altă hrană decât câteva guri mici de ceai, de fiecare dată doar câteva picături. E un tratament care-ţi doboară moralul; pe la miezul zilei mă simţeam foarte abătută şi ameţită.

Un pui de somn, între ora două şi trei, m-a mai înviorat şi am putut să-i primesc mai întâi pe scumpul de Anderson, plin de planuri mari şi utile, apoi pe locotenentul Evans de la misiunea militară engleză, venit să vorbească cu mine despre schimbările din armata rusă de la noi, pe care le consideră un adevărat pericol pentru situaţia de aici. Şi-a însuşit cauza noastră şi nu suportă să vadă că suntem trataţi nedrept.

Mai târziu a venit Barbu să-mi citească. Întotdeauna e tare blând şi răbdător, nu există companie mai odihnitoare şi mai alinătoare când eşti bolnav şi slăbit.

Am stat mult de vorbă cu Mamulea şi Ballif despre diferitele mele organizaţii. Ballif munceşte de zor în sate, cu rezultate bune.

Mignon se simte ceva mai bine. În sfârşit a plouat puţin.

Iaşi

sâmbătă, 7/20 octombrie 1917

Altă zi nesfârşită în pat. Dar în general m-am simţit ceva mai bine, nu chiar atât de nefericită şi de necăjită. Sistemul de înfometare continuă – guri de ceai şi, ca mare concesie, o cană de lapte îngroşat cu puţină făină şi zahăr, fiindcă detest laptele simplu.

Dimineaţă am discutat mult cu Ballif despre satele noastre şi alte probleme militare. Se ocupă din toată inima de organizaţia noastră. Aş vrea să am mai mulţi Ballifi şi să fac acelaşi lucru în toată ţara! Acum o mare problemă e obţinerea de materiale ca să-i îmbrăcăm pe cei mai goi; doamnele mele lucrează din greu.

La 11 i-am primit pe Mamulea şi Balş ca să vorbim despre problemele Crucii Roşii.

Am reînceput să scriu puţin, semn că mă simt ceva mai bine.

După-amiază a venit să-mi citească Barbu. Am vorbit puţin cu Nadeja. După cină m-am uitat pe nişte ziare ilustrate trimise de generalul Barter, împreună cu copiii.

Iaşi

duminică, 8/21 octombrie 1917

Sunt tot la pat, dar îmi e ceva mai bine. Temperatura aproape că mi-a revenit la normal şi mi s-a dat voie să beau o jumătate ce ceaşcă de „supă de lapte“, iar la ceai nişte Mehlbrei[197] apos. M-am obişnuit cu nemâncarea, o suport mai bine decât la început, dar când mă ridic din pat dimineaţa şi seara să mă spăl sunt ilar de slăbită, mi se învârte capul, iar picioarele refuză să mă susţină.

Am scris puţin, am citit mult, am avut întrevederile obişnuite de dimineaţă cu Mamulea şi Ballif; altfel, nu am avut audienţe azi.

Am petrecut o după-amiază foarte liniştită şi singuratică, încercând să-mi înăbuş durerea de cap; mai târziu a venit Barbu să-mi citească. Nando a venit la cină şi am încercat să stabilesc cu el să-i decorăm pe cei de la spital de ziua mea. Cred că vom reuşi, dar au fost multe de stabilit şi mi-a pricinuit dureri mari de cap.

După aceea am stat cât mai nemişcată, iar Leila ne-a citit mie şi Lisabettei din *The Wheels of Chance*[198].

Iaşi

luni, 9/22 octombrie 1917

În pat, cu multă muncă cerebrală şi o durere rea de cap, dar cu ceva mai multă hrană – cred că mi-a dispărut durerea; totuşi, trebuie să mai rămân la pat câteva zile, e mai prudent.

De dimineaţă am avut o întâlnire lungă cu Panaitescu, Stoica, Găvănescu, Kirileanu[199] şi Ballif ca să discutăm despre calendarul de Crăciun pe care vreau să-l fac pentru soldaţi. Sper că vom reuşi ceva frumos.

Toată ziua durerea de cap n-a făcut decât să mi se înteţească; mă

chinuie şi nu-mi pot lăsa capul să se odihnească, trebuie să-l pun la muncă. Am discutat mult, am făcut multe liste pentru decoraţiile care se vor acorda de ziua mea, dar nu mă deranjează durerea de cap atâta timp cât reuşesc să le fac pe toate.

După-amiază a venit Barbu să-mi citească şi să stăm de vorbă. Nando a dat o cină pentru notabilităţi, în onoarea profesorului Masaryck[200], *le chef du mouvement séparatiste tchèque*. A venit să se consulte cu guvernul nostru şi Partidul Naţional Român din Austro-Ungaria pentru organizarea unui congres al tuturor naţiunilor de sub monarhia Habsburgilor care se luptă să-şi obţină independenţa.

Iaşi

marţi, 10/23 octombrie 1917

Acelaşi program: pat! Dar ceva mai multă hrană şi s-a întors dr. Romalo, care are metode mai puţin dure decât neobositul Mamulea. Am reuşit chiar să scriu azi, fără prea multe întreruperi. Am terminat şi un mic „vis“ pe care l-am scris pentru calendarul meu de Crăciun. Dimineaţă n-am avut audienţe, aşa că am avut timp, schimbare care mi-a adus ceva linişte.

La patru m-a vizitat vechiul meu prieten Anderson, să discutăm despre organizaţia pentru civili – orfani şi femei sărace. Încet-încet, capătă formă, iar Perkins, mâna lui dreaptă, lucrează la planul general.

La cinci şi jumătate a venit Barbu, am avut de citit nişte documente politice interesante, iar timpul mi s-a părut scurt. În unele zile parcă trebuie discutate şi analizate o mie de evenimente importante.

Ballif s-a dus la Buhuşi să vadă dacă îmi poate face rost de ceva materiale pentru haine. Nando e la Ghidigeni. Mignon tot nu s-a însănătoşit. După cină, Leila ne-a citit mie şi Lisabettei.

Iaşi

miercuri, 11/24 octombrie 1917

Încă o zi în pat, dar îmi e mai bine, mult mai bine, iar mâine vor trebui să mă lase să mă ridic puţin – acum că mă hrănesc un pic, voi fi în stare. Dar amândoi doctorii mei au fost îngrozitor de severi, deşi probabil au avut dreptate, ca să nu mă mai pască nici o primejdie.

L-am primit pe Vârtejanu al lui Carol, venit la Iaşi să asiste la înmormântarea fratelui lui. Era foarte trist. I-am pus multe întrebări despre sentimentele pe care i le-a trezit lupta. A devenit mult mai serios după ce a privit moartea în faţă, dar, deşi tovarăşii lui au căzut în număr mare alături de el, el n-a căpătat nici măcar o zgârietură. După aceea l-am primit pe ministrul nostru de Război[201], care s-a întors nu demult din Rusia şi avea multe lucruri interesante de povestit. Deşi acolo situaţia e disperată în cele mai multe privinţe, s-a

întors cu impresia că, în adâncul inimii, ruşii sunt oameni de ispravă. Părerea lui despre Kerenski e că e un farsor care se agaţă de putere pur şi simplu fiindcă, deocamdată, nu e nimeni îndeajuns de puternic încât să-i ia locul. Generalul Barter ne e un prieten excelent şi face tot ce poate pentru susţinerea cauzei României, în timp ce Sir George Buchanan[202] rămâne incredibil de ostil şi nedrept faţă de ţărişoara noastră curajoasă şi greu încercată. Nu are în inimă pic de bunăvoinţă faţă de noi, n-a avut niciodată. Nu cred că are un caracter prea plăcut. Deşi îi era prieten intim lui Ducky, a fost primul care s-a dezis de ea când a suferit necazuri, în timp ce Ducky i-a rămas etern recunoscătoare lui Diamandi[203], care a fost pentru ea, în zilele acelea, un sprijin sigur ca stânca. I-a povestit despre el şi mamei, când i-a scris.

L-am primit şi pe Nicoleanu ca să vorbim despre o nouă medalie sanitară pe care vrem s-o instituim. Apoi a apărut Barbu, pe la unu, cu veşti despre o victorie a francezilor. Am avut plăcerea de a primi, după vreo zece luni, o mulţime de lăzi trimise de americanii de la Paris pentru operele mele de caritate şi ajunse la noi într-un moment cum nu se poate mai potrivit.

La patru a venit Elena Perticari, mai târziu a venit Barbu să-mi citească.

După cină am citit cu Leila şi Lisabetta.

Iaşi

joi, 12/25 octombrie 1917

Mă simt mult mai bine, iar după-amiază m-am ridicat din pat câteva ore şi n-am mai fost atât de nesigură pe picioare.

Dimineaţă am primit-o pe Constanţa Cantacuzino, apoi pe Olga Sturdza, ca să vorbim despre orfani. E o fiinţă scumpă şi cinstită, puţin încăpăţânată în ceea ce-i priveşte munca, ceva cam înclinată, MI SE PARE, spre a se lăsa condusă de câţiva dintre cei care lucrează cu ea, puţin prea dispusă să ajute doar Iaşiul, or situaţia orfanilor e o problemă naţională.

Toate veştile despre situaţia din Rusia sunt extrem de proaste. Totuşi, spre seară Barbu mi-a adus o veste primită de la Prezan, cum că germanii au retras câteva divizii din jurul Rigăi şi că ruşii chiar înaintează din nou într-acolo! Incredibil poporul acesta.

Mi-am petrecut după-amiaza pe canapea, în camera cealaltă. A venit pe la mine Eliza Brătianu. Mignon s-a ridicat din nou din pat, dar e galbenă ca şofranul.

După cină am terminat *The Wheels of Chance* cu Leila şi Lisabetta.

Iaşi

vineri, 13/26 octombrie 1917

Deşi mă simt mult mai bine, azi mi s-a spus să rămân în pat toată ziua. M-am obişnuit cu situaţia şi sunt mai resemnată decât în primele zile, mai ales că vremea a fost foarte urâtă tot timpul şi n-a îmbiat deloc la ieşiri. Ballif şi micul Georgie lucrează în continuare din răsputeri în satele mele; încă vreo câteva sunt gata pentru inspecţie de cum mi se va permite să mă mişc din nou, numai să nu se strice prea rău drumurile.

La 11 a venit Perkins, doctorul american care a alcătuit întregul plan pentru ajutorarea populaţiei civile, şi am avut o discuţie lungă. Mi-a plăcut foarte mult omul, mi s-a părut inteligent, capabil şi plin de tact. Sper din tot sufletul ca ai mei să lucreze bine alături de el: astfel vor fi salvate multe vieţi.

În fiecare dimineaţă stau mult de vorbă cu Mamulea, proviziile ne sporesc, diferitele noastre organizaţii merg bine şi cu folos.

Barbu a venit la ceai şi mi-a citit o carte amuzantă şi, în acelaşi timp, interesantă despre China. Italienii au primit o bătaie serioasă de la germani.

Iaşi

sâmbătă, 14/27 octombrie 1917

Ultima mea zi la pat, sper. Ballif a venit de la Buhuşi cu materiale splendide pentru săracii mei – vom putea face din ele o mulţime de sumane[204], astfel încât bieţii copii săraci de la cantine să nu fie doar hrăniţi, ci şi îmbrăcaţi. A apărut şi Mamulea, încărcat de comori, fiindcă ne tot sosesc mult aşteptatele lăzi de la Paris, trimise de americani. La 11 l-am primit pe un doctor danez fermecător, pe nume Hanson, care lucrează de ceva vreme pentru ruşi, iar acum i-a părăsit, exasperat, şi speră să lucreze pentru noi, dacă avem nevoie de el. E atât de înţelegător, încât sper să fie la fel de bun ca doctor pe cât e ca om – dacă e aşa, ar fi un înlocuitor excelent pentru Armstrong la spitalul Marukăi.

La patru l-am primit pe Brătianu şi am avut cu el o discuţie lungă şi serioasă. Situaţia în general continuă să fie groaznică, dar trăim de la o zi la alta. Ileana s-a întors de la Deleni, Nicky a venit şi el, destul de târziu, vioi şi plin de viaţă, dar răcit. Barbu a venit la ceai şi mi-a citit, în timp ce Ileana a stat cu noi şi a decupat păpuşi de hârtie. După cină am citit cu fetele mele şi cu Leila.

Iaşi

duminică, 15/28 octombrie [1917]

Azi m-am ridicat din pat pe la 11. M-am simţit destul de rău. Am luat prânzul cu familia, respectându-mi regimul strict, care mă obligă să mănânc foarte puţin.

După prânz am primit-o pe sora Pucci, apoi m-am odihnit.

Barbu a venit să ia ceaiul cu mine şi să-mi citească, dar eram foarte tristă, împovărată de amintirile zilelor acelora de anul trecut. Îmi revin toate în minte cu o claritate oribilă. Ce vremuri cumplite, cumplite!

Situaţia noastră de azi e şi mai rea decât pe atunci, dar dezastrul ne-a călit, iar pentru mine nimic nu poate fi la fel de cumplit (*unberufen*) ca zilele acelea tragice când Mircea trăgea să moară!

M-am întins în pat înainte de ora cinei, apoi ne-a citit Leila.

Înfrângerea italienilor e aproape un dezastru. Le-au fost luaţi prizonieri 60.000 de oameni, iar germanii sunt deja în teritoriul lor!

Iaşi

luni, 16/29 octombrie 1917

Azi împlinesc 42 de ani. A doua mea aniversare în vreme de război. Sunt acum exilată din casa mea, dar, slavă Domnului, nu şi din ţara mea – se poate să vină şi aceasta, dar trebuie să avem „câte o faţă pentru fiecare soartă“; deocamdată, a noastră e grea şi primejdioasă, dar nimic nu se apropie de oroarea acelor zile îngrozitoare de anul trecut. Mircea era pe moarte! Chiar acum un an aproape a murit, îmi amintesc un drum de coşmar cu automobilul, până la spitalul meu din oraş, unde mi-au dat flori, flori, crizanteme splendide, nenumărate, iar în tot acest timp eu mă temeam că Mircea al meu avea să moară înainte să mă întorc acasă – mă temeam atât de tare! Acum sunt departe de Bucureşti, de Cotroceni, de Sinaia, departe de tot ce era al nostru, dar mai presus de toate departe de micul mormânt al lui Mircea – Mircea, micuţul meu!

Ce agonie lungă a avut micuţul meu Mircea. Cât mi-am dorit să mă mai privească o dată, dar nu s-a mai uitat la mine niciodată! Vreme de zece zile n-a mai cunoscut pe nimeni, apoi a murit. Moartea i-a fost liniştită, împăcată, în comparaţie cu lupta dinainte!

Azi m-am ridicat din pat şi am stat la masă la micul dejun, m-am îmbrăcat în alb şi m-am lăsat felicitată din toate părţile, dar nu am vorbit cu nimeni în afară de Nini şi Barbu despre ce port de fapt în inimă; azi, dacă le-aş fi lăsat pe toate să se reverse, ar fi fost dezastruos – ştiu că aş fi plâns întruna, aşa că a fost mai bine să mă prefac că nu-mi aduc aminte… că nu-mi aduc aminte!

Am primit daruri ciudate. Ileana mi-a adus patru raţe, copiii mei mai mari mi-au dat un porc! Toate pentru cantinele din sate. Nando mi-a dat bani ca să-i folosesc pentru săraci după cum găsesc de cuviinţă – şi alţii mi-au dat bani, Rosetti, Woodfield, Leila, domnişoara Ventura mi-a dat 7.000 din câştigurile ei de la teatru etc. Mi-au fost aduse toate bietele flori ale Iaşiului, floricele tare firave şi triste, de sfârşit de an.

La 12 i-am primit pe miniştri, care au venit cu toţii, mai puţin

Pherekyde şi Costinescu, care în ultima vreme rar mai iese din casă. La unu am ţinut un prânz mare acasă la Nando, pentru personalul nostru militar şi civil – o masă de proporţii, la care toată lumea a venit în cele mai bune haine; chiar şi eu făcusem eforturi şi purtam o rochie de catifea cenuşiu-închis tivită cu blană de şinşilă, făcută de Eliza, pe care panglica mea „Regina Maria“ portocalie arăta foarte bine. S-a servit mâncare bună, din care eu am gustat foarte puţin. Barbu a ţinut un mic discurs în care a menţionat întâmplări din trecut, vorbe frumoase care mi-au adus în ochi lacrimile ce stătuseră tot timpul gata să cadă.

La trei am avut o ceremonie lungă, în cadrul căreia au primit decoraţia „Regina Maria“ toate doamnele, surorile şi sanitarii care au lucrat cu credinţă în spitale. Le-a făcut mare plăcere şi mi s-a luat o enormă greutate de pe inimă văzând că măcar a fost răsplătită atâta muncă harnică. După aceea s-au servit vinul şi fursecurile şi am trecut printre oameni, vorbind cu ei – în total cred că au fost cam 150.

Mai târziu, Barbu a venit la ceai şi mi-a citit. Eram foarte obosită, simţindu-mă încă slăbită după două săptămâni petrecute în pat.

Iaşi

miercuri, 18/31 octombrie 1917

Dimineaţă încărcată, cu întreruperi tot timpul. I-am primit pe Ballif, Mamulea şi doamnele mele de companie, pe rând, toţi cu o mie de întrebări, timp în care tot încercam să scriu scrisori de mulţumire. E extraordinar cum se poate irosi o dimineaţă astfel, te scoate din sărite şi îţi vine tare greu să le mai zâmbeşti. Dar vreau să fiu mereu ocupată zilele acestea, ca să nu mă gândesc prea mult la anul trecut şi chinurile lui. La 11 şi jumătate am primit-o pe o doamnă Constantinescu, o franţuzoaică foarte amabilă, căsătorită cu un ofiţer român, care se ocupă de unul dintre trenurile mele. Nu o mai văzusem. Mi-a lăsat o impresie foarte bună. După aceea l-am primit pe Jean Chrisso. ca să vorbim despre „Regina Maria“.

A fost o zi neinteresantă, am ieşit din casă de-abia după prânz, ca s-o vizitez pe Symki la ea acasă. Barbu a venit la ceai şi am citit ca de obicei. Toată lumea pare încântată de articolul pe care l-am scris pentru francezi şi care a apărut în *Le Figaro*.

Iaşi

joi, 19 octombrie/1 noiembrie 1917

Dimineaţă mohorâtă, foarte întunecoasă. Am lucrat cu Mamulea şi George Balş pentru Crucea Roşie. La 11 şi jumătate m-am dus la Nando să discutăm despre marea lucrare de dezinfectare a satelor şi despre problema ajutorării satelor în general, pe care Perkins o studiază de ceva vreme şi pentru care a formulat un plan. Erau acolo

Ioan Cantacuzino, Vicol, Zion şi Perkins. Toată lumea părea să fie de acord şi să înţeleagă importanţa situaţiei şi faptul că e esenţial să nu pierdem nici o clipă. Sper că vor fi însufleţiţi mereu de acelaşi spirit şi că se va face o lucrare cu adevărat mare – le-o datorăm suferinzilor. Simt asta cu toată tăria, de aceea m-am dus să iau parte la o întrunire la care nu fusesem invitată.

E FAISABLE cu o supraveghere strictă, parte cu care sper să ne ajute americanii.

Anul acesta, soldaţii vor fi adăpostiţi, indiscutabil, în condiţii mai bune. S-au făcut multe, s-au învăţat multe lecţii amare cu multă suferinţă, aşa că o anume experienţă câştigată cu greu se poate dovedi folositoare; însă, vai, avem o administraţie slabă, e multă lipsă de coordonare în tot ce se face în ţara noastră şi, dacă nu lucrează o părticică foarte mică dintr-o organizaţie mare, atunci întregul e un eşec.

Imediat după prânz am plecat cu Carol, în Rolls-Royce-ul lui, să vizităm cantina mea „Mircea“ de la Horleşti. Drumul a fost lung şi prost, a trebuit să mergem încet fiindcă mi s-a spus să evit hurducăturile puternice, sfat greu de urmat pe drumurile româneşti. Am găsit aranjamentele de acolo foarte mulţumitoare, bine organizate, căsuţa e frumoasă, provizii sunt din belşug, dar e multă nefericire. Nu era ora mesei, aşa că n-am avut plăcerea să-i văd mâncând, dar le-am dat dulciuri şi pesmeţi, opinci şi obiele[205]. După-amiaza se făcuse frumoasă, însorită şi caldă, culorile erau fermecătoare – o zi din acelea de toamnă românească superbă. Dar mă simţeam tristă, cu inima grea, mă apăsau *la douleur du monde* şi jalea mea.

La întoarcere am găsit un drum mai bun. Totul era minunat colorat, soarele apunea în spatele nostru şi totul era scăldat într-o lumină roz-portocalie-mov.

Dar în continuare obosesc foarte uşor. Carnea mea nu şi-a recăpătat tăria obişnuită.

Am ajuns înapoi la şase şi jumătate; apoi a venit Barbu şi am băut un ceai. Mi-a înţeles starea şi am rămas mult în tăcere, iar când am vrut să plâng, pur şi simplu am plâns!

La ora cinei m-am întins în pat – încă mănânc foarte puţin şi cu foarte mare grijă.

Iaşi

vineri, [20 octombrie/]2 noiembrie (Allerseelen) [1917]

Azi se împlineşte un an! Un an! Mi se învolburează în inimă toată agonia zilei acesteia – toată durerea îndurată în tăcere pe care o port cu mine pretutindeni şi despre care rareori vorbesc – despre care nu pot vorbi, nu trebuie să vorbesc dacă vreau să rămân calmă. Mereu am fost de părere că nu trebuie să ne aruncăm suferinţele asupra

celorlalţi, şi apoi mă tem mult prea tare să provoc o manifestare superficială de simpatie.

Şi stă acolo, singur-singurel – şi fără îndoială nu i se va îngădui nimănui să-i pună flori la mormânt. Sărman mormânt mic, încă nu a fost înscris pe el nici măcar un nume – şi e singur de tot, ştiu că nu are nici o importanţă pentru cel ce se află în el, dar pentru mine are o importanţă dureroasă – dureroasă!

Mircea, micuţul meu, dragul meu, trecerea ta prin lume a fost scurtă, n-a ştiut nimeni ce ai fi devenit, către ce te-ar fi îndrumat dragostea noastră – Mircea, micuţul meu, ai murit ca un mugur. Binele şi răul din tine au murit odată cu tine, iar eu rămân cu misterul a ceea ce ai fi putut fi. Revărsasem asupra ta atâta speranţă, Mircea, Mircea, micuţul meu.

La 11 s-a ţinut pentru el un „parastas“[206] – s-a cântat superb, am plâns şi m-am gândit la micul mormânt singuratic pe care nu cred că i se va permite să-l viziteze nici unuia dintre cei credincioşi.

Zi de jale şi tot timpul m-am temut să vorbesc sau să mi se vorbească despre el – dar ştiu că toată lumea simpatizează cu mine; totuşi, uneori e mai bine să rămâi în tăcere.

La trei am avut o întâlnire a comitetului „Regina Maria“, la patru a venit dr. Masaryk, la patru şi jumătate vechiul meu prieten Anderson, împreună cu doi ofiţeri ruşi care s-au oferit să vină să ajute Crucea Roşie americană din România cu toate automobilele lor recent sosite, care pot ajunge aici în scurt timp. Un rus e pe jumătate american şi vorbeşte o engleză perfectă; îl îngrozeşte starea lucrurilor din Rusia şi vrea să-şi continue munca pentru Crucea Roşie, îşi doreşte mult să vină aici, să facă pe cât de mult bine poate şi să profite de o parte din proviziile abundente ale Crucii Roşii, care în Rusia încep să se irosească.

Sună promiţător, iar bunul meu Anderson pare mulţumit de aranjament. Arăta încă destul de palid şi slăbit.

Barbu a venit mai târziu, am stat împreună, tăcuţi şi trişti, de-abia îndrăznind să vorbim despre lucrurile care ne frământau cel mai tare inimile.

La şapte şi jumătate a venit dr. Cantacuzino să-mi vorbească despre tot felul de probleme medical-sanitare ale Crucii Roşii şi despre ambulanţele „Regina Maria“ pe care vrea să le concentreze. L-am luat cu mine s-o consulte pe Mignon, care nu se mai face bine, dar el e de părere că e pe cale de vindecare.

Am luat cina în pat, fiindcă sunt în continuare tare obosită. Mâine noapte plec cu Lisabetta la Coţofeneşti.

Note

177. Antoine Bibescu (1878–1951), diplomat şi om de litere; văr primar cu George Valentin Bibescu, soţul Marthei Bibescu. Mai târziu, ministru plenipotenţiar la Washington

(1920–1926) şi la Madrid (1927–1929 şi 1930–1933) (n. ed.).

178. Livius Teiuşanu (1888–1963), căpitan, primul ataşat al României în Statele Unite (n. ed.).

179. Lecţiune nesigură în manuscris (n. trad.).

180. D. Stoica (1886–1956), pictor; în timpul războiului, ataşat pe lângă Marele Cartier General al Armatei (n. ed.).

181. Om care nu poate sta locului (germ.) (n. tr.).

182. „Înapoiov“, de la germanul „zurück“ (n. tr.).

183. Nicolae Sinescu (1865–?), general, comandant al Diviziei 2 Cavalerie (noiembrie 1916–ianuarie 1917) şi comandant al Corpului de Cavalerie (iulie–decembrie 1917) (n. ed.).

184. Charles Y. Vopicka (1857–1935), ministrul plenipotenţiar al Statelor Unite ale Americii în România, în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

185. Porecla anglofonă a împăratului Wilhelm II (n. tr.).

186. Henry W. Anderson (1870–1954), lider al Partidului Republican din Virginia. Şef al Misiunii Crucii Roşii Americane în România (1917–1918) (n. ed.).

187. Ion Manolescu-Strunga (1889–1951), om politic liberal. Ministru al industriei şi comerţului în 1934–1935 (n. ed.).

188. Grigore Ghika-Deleni (1847–1938), moşier; soţia lui, Maria, născută Pandele (n. ed.).

189. Un fior de [la cei de] rang înalt (fr.) (n. tr.).

190. Alexandrina-Adina (1881–1978), fiica lui Constantin T. Ghika-Deleni şi a Smarandei Niculescu Dorobanţu, căsătorită (în 1901) cu Nicolae Polizu-Micşuneşti (1874–1953), a avut doi fii: pe Nicolae, viitor locotenent-aviator care avea să moară în luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, şi pe George, care avea să moară în închisoarea de la Jilava (n. ed.).

191. E extraordinar de uşor să te ataşezi de ea (fr.) (n. tr.).

192. Constantin Poenaru-Căplescu (1874–1948), medic chirurg (n. ed.).

193. Ion Jalea (1887–1980), sculptor (n. ed.).

194. În luna septembrie 1917, Wilhelm II a vizitat teritoriul ocupat al României. A fost mai întâi la Curtea de Argeș, unde a depus coroane la mormintele regelui Carol I și al reginei Elisabeta; în continuare a călătorit pe Dunăre de la Giurgiu la Cernavodă, apoi a inspectat frontul de pe Siret și și-a încheiat călătoria la Sinaia. (S-a oprit să vadă și exploatările de sare de la Slănic și câmpurile de petrol de la Câmpina.) Singurul român cu care s-a întreținut a fost Alexandru Tzigara-Samurcaș, în calitatea acestuia de reprezentant al Casei Regale (n. ed.).

195. Din rusescul *сестрица* – soră (de caritate) (n. tr.).

196. Constantin Brătianu, soţul Anei Brătianu (n. ed.).

197. Terci subţire de făină (germ.) (n. tr.).

198. *Roţile hazardului*, roman comic al lui H.G. Wells despre o excursie cu bicicleta pe coasta de sud a Angliei (n. tr.).

199. G.T. Kirileanu (1872–1960), istoric literar şi folclorist. Bibliotecar al Palatului Regal între 1909 şi 1930. Din 1927 până în 1935, secretar general al Fundaţiei Culturale Regele Ferdinand I (n. ed.).

200. Tomáš G. Masaryk (1850–1937), conducătorul mişcării naţionale cehe în anii Primului Război Mondial. Fondatorul Republicii Cehoslovace (1918), al cărei preşedinte a fost până în 1935. În octombrie 1917, s-a aflat în vizită la Iaşi (n. ed.).

201. Generalul Iancovescu.

202. George Buchanan (1854–1924), ambasadorul Marii Britanii în Rusia, care încercase să-l avertizeze pe ţar de ameninţarea revoluţiei din februarie (n. tr.).

203. Constantin Diamandi (1868–1931), diplomat. Ministru plenipotenţiar la Roma (1909–1913) şi la Petersburg (1913–1918) (n. ed.).

204. În limba română în original (n. tr.).

205. În limba română în original (n. tr.).

206. În limba română în original (n. tr.).

X
România trădată
(noiembrie 1917–februarie 1918)

Sate şi spitale — La doi paşi de tranşeele inamice — Viaţa la Coţofeneşti — Sora Pucci, o bună prietenă — Lovitura bolşevică — Cella, fericită şi sănătoasă — Inspecţie pe front — Un nou prieten: generalul Moşoiu cel gras — Nando e abătut, regina refuză înfrângerea — Adevăruri neplăcute despre modul în care ne-a tratat Anglia — În Rusia, totul pare să se năruie — Proiecte de retragere — Un păianjen mic: doamna Prezan — Portretele lui Bulgăraş — Discuţie cu Porcu, „bătrânul grăsan inteligent şi dezgustător“ — Zvonuri că soldaţii ruşi îşi vor aresta sau ucide ofiţerii — România trădată — Armistiţiul — Scene de disperare — Cum traduce Iorga — Dezarmarea bolşevicilor — Incendiu la Coţofeneşti — Eremia Grigorescu, un personaj teatral — În teritoriul ocupat germanii taie pădurile — „Mi se ascunde ceva“ — Seri muzicale la Maruka — „Suntem una cu ţara şi ţara e una cu noi“ — Bijuteriile reginei — Nunta de argint — Ideile politice ale reginei — Spre o Ucrainăindependentă — Boala sorei Pucci — O horă enormă, de un kilometru, încinsă de soldaţi în jurul reginei

Jassy

Saturday 3rd = November 1917
= 21st October.

Busy morning, Ballif and the village organisations, Mamulea + my other undertakings, Symki and the decoration question, finally Panaitescu for my Xmas book. He brought me several contributions. Delavrancea has written something very good but we had no time to read it yesterday, then several pieces of poetry, very pretty things. Panaitesco is slow, timid, and desperately conscientious, good qualities, but one needs time, when his hour is over I always have the feeling that I have hurried him much too much and that we could have done much more if only time could allow it.

Hurried off in "rândunica" with Carol to Popricani to see if my carline was working properly — Found things in good order the

Iaşi

sâmbătă, 21 octombrie/3 noiembrie 1917

Dimineaţă încărcată, cu Ballif şi organizaţiile pentru sate, Mamulea şi celelalte însărcinări ale mele, Symki şi problema decoraţiilor şi, în cele din urmă, Panaitescu pentru cartea mea de Crăciun. Mi-a adus câteva contribuţii. Delavrancea a scris ceva foarte bun, dar n-am avut timp să-l citim ieri, apoi au mai fost câteva poezii foarte drăguţe. Panaitescu e încet, timid şi conştiincios până la disperare, calităţi valoroase, dar ai nevoie de timp, iar când se termină ora lui de audienţă întotdeauna am senzaţia că l-am grăbit mult prea mult şi că am fi putut face mult mai multe dacă ne-ar fi îngăduit timpul.

Am dat fuga cu Rândunica, cu Carol, la Popricani să vedem dacă merge bine cantina mea. Am găsit lucrurile în ordine, toţi copiii se adunau să-şi primească mâncarea, bătrâna se agita cu oalele ei, o ciorbă excelentă era deja gata şi scotea aburi, aşteptând să fie mâncată, dar mămăliga încă nu se întărise. Copiii păreau deja ceva mai rotunjori, de când iau mese regulate. Le-am împărţit obiele şi opinci, hainele vor veni treptat. Marea greutate a obţinerii de materiale ne încetineşte munca, e incredibil de greu să faci rost de câteva sute de coţi de pânză, chiar şi din cea mai simplă. Ballif a obţinut măcar o stofă groasă foarte bună şi am pus să li se facă nişte sumane groase, frumoase. Miss Fifield lucrează splendid în fruntea doamnelor mele însărcinate cu cusutul, care se adună în fiecare după-amiază, de la cinci.

După prânz am stat mult de vorbă cu biata mea Mignon, care încă e departe de a fi sănătoasă; am avut discuţii destul de furtunoase cu Nando pe diferite subiecte importante şi mai puţin importante, dar, din nefericire, cu el toate discuţiile sunt într-un fel furtunoase, fiindcă nu-şi păstrează calmul când vorbeşte, aşa că pierdem mult timp şi adeseori nu ajungem decât la concluzii vagi; începe să vorbească singur şi de multe ori apucă o direcţie foarte falsă şi nu reuşeşti să strecori nici un cuvânt ca să-l îndrumi spre adevăr!

La trei am mai primit o vizită de la Anderson şi cei doi ruşi, ca să discutăm despre ambulanţele ruseşti care vor fi aduse personalului Crucii Roşii americane din România. Acum toţi ruşii cu intenţii bune sunt adevăraţi martiri.

Barbu a venit la ceai şi i-am lăsat o mulţime de lucruri de făcut cât voi fi eu plecată.

După cină l-am primit pe alt american încântător, un anume dr. Ellis, care se ocupă de publicarea cărţii mele *Ţara mea* în America. E un omuleţ vivace, interesant, entuziast, care călătoreşte prin Europa şi absoarbe informaţii despre diverşii lui aliaţi, iar acum doreşte să plece din România la Salonic cu avionul, pentru a duce cât mai repede „un mesaj din partea României către ţara lui“; sunt chiar minunaţi americanii aceştia şi au un fel de a fi tare fermecător şi special. Te emoţionează, te simţi atras cu inima şi sufletul spre formidabilul lor spirit întreprinzător. Uneori te uimesc puţin, dar eu, una, mă înţeleg de minune cu ei.

Irina Procopiu s-a întors din Rusia. Am văzut-o puţin, pe fugă, mi-a adus o scrisoare şi veşti despre Ducky şi o cruciuliţă de bronz, foarte frumoasă, tot de la ea. A fost o întrevedere foarte grăbită, fiindcă trebuia să plec.

Barbu mi-a mai făcut o vizită scurtă, ca să-şi primească ultimele ordine, apoi am dat fuga la gară cu Lisabetta.

Le iau cu mine pe sora Pucci şi pe doamna Vandescal.

Coţofeneşti

duminică, 22 octombrie/4 noiembrie 1917

Am sosit devreme; zi răcoroasă, dar frumoasă. Coloritul copacilor superb. Am luat micul dejun în tren, cu sora Pucci şi mica Vandescal, amândouă entuziasmate şi încântate că au fost luate în călătoria regală. Am mers cu automobilul până la căsuţa mea cea frumoasă, pe care m-am bucurat mult s-o revăd, fiindcă ţin mult la ea. Au făcut nişte sobe fermecătoare, utile, drăguţe şi plasate inteligent, astfel încât să se poată încălzi două camere în acelaşi timp şi să se poată face câte un mic foc deschis de fiecare parte. Nu au stricat aspectul casei, ci, dimpotrivă, n-au făcut decât să-l îmbunătăţească. Lisabetta a fost încântată de tot şi, ca nişte femei ce suntem, am început imediat să umplem vazele pe care le lăsaserăm acolo cu frunze roşii şi fructe de pădure. Toţi soldaţii s-au apucat şi ei să ni le adune, până când s-au strâns mult mai multe decât ne-ar fi fost de folos. După aceea am urcat în automobil şi am mers la spital, cât au despachetat servitorii bagajele. Mare bucurie că m-am întors. Cei mai mulţi dintre foştii mei pacienţi au plecat, dar unii sunt încă aici şi m-au salutat cu un entuziasm înduioşător. Unii se recuperaseră chiar mai bine decât s-ar fi putut spera, alţii rezistaseră, dar erau încă foarte palizi şi nefericiţi. Sunt mulţi pacienţi noi, cu toţii grav răniţi. În toate barăcile s-au instalat sobe mari şi frumoase, aşa că totul e pregătit pentru venirea frigului. Aveau pături bune, groase, şi se pare că proviziile de hrană sunt suficiente.

În pridvorul căsuţei de la Coţofeneşti

had been unpacked and very soon we had it all as pretty as before, with the addition that Lisabetta who had Nicky's room has made it quite an artistic little corner. She has talent for arranging things, especially flowers, she does beautifully altogether she has much taste.

The "Leads" came to lunch and Cella. There was much talking, much relating of all events, funny little stories, especially from Cella. Mme. Soiteaux nodded her head to everything and was just her kindly inefficient unaware self. with her screwed up short sighted eyes.

After lunch I sat in my big chair for a rest and read. Later I read to Lisabetta and Cella then others came to tea and we sat round the big table and everybody chatted. Lisabetta had her precious Charpinière and I must say proud of the occasion to enjoy him for herself. I expected this, but I hope she will behave without my having to say anything, that would be

Cella nu mai putea de bucurie, arată foarte bine şi face pe toată lumea să râdă. Bătrânul Le Lorier a fost încântat să mă revadă şi toată lumea se bucură că am adus-o pe Lisabetta, care se simte ca în vacanţă. Am trecut pe la fiecare invalid, cu dulciuri şi tutun; a durat mult, iar eu în continuare obosesc destul de repede, aşa că m-au necăjit picioarele şi spatele, fiindcă sunt destul de mulţi când îi vizitezi pe toţi odată.

Ne-am întors la căsuţa noastră; lucrurile ne fuseseră despachetate şi n-a durat mult până am aranjat totul la fel de frumos cum fusese înainte, iar Lisabetta, care a primit camera lui Nicky, a transformat-o într-un colţişor artistic. Are talent la aranjarea lucrurilor, în special a

florilor, face lucruri superbe, are un bun-gust desăvârşit.

La prânz au venit „capii“ şi Cella. S-a discutat mult, s-au povestit evenimentele din acest răstimp, povestioare amuzante, în special din partea Cellei. Doamna Văitoianu dădea din cap la toate, fiind, ca întotdeauna, blândă, ineficientă şi aiurită, cu ochii miopi mijiţi a concentrare.

După prânz m-am odihnit în fotoliul meu mare şi am citit; mai târziu le-am citit Lisabettei şi Cellei, apoi au venit alţi invitaţi la ceai şi toată lumea a stat la masa mare şi a vorbit. Lisabetta l-a avut alături pe preţiosul ei Championnière şi trebuie să mărturisesc că a profitat de ocazie ca să se bucure că e numai al ei. Mă aşteptam, dar sper că se va comporta cum se cuvine fără să fie nevoie să-i spun eu ceva, ar fi tare neplăcut. Dar vreau să se simtă bine. Mi se pare că e enorm de fericită aici – dar TOT vreau să se comporte cum se cuvine.

Am cinat doar cu sora Pucci şi cu doamna Vandescal. Bucuria lor la gândul că se află aici alături de mine nu cunoaşte limite.

M-am culcat devreme, cu un foc mic lângă pat, şi am citit puţin, gândindu-mă la toate amintirile pe care le am din căsuţa aceasta scumpă şi pe care le simt foarte aproape de inima mea.

Ballif s-a dus la generalul Petala să discute despre o cantină „Mircea“ pe care vreau s-o deschid pentru cei foarte nenorociţi de pe lângă Adjud şi Păuneşti.

Coţofeneşti

luni, 23 octombrie/5 noiembrie 1917

Zi foarte militară. Am plecat la zece, cu Lisabetta şi Ballif, la Oneşti, unde am fost primiţi de generalul Văitoianu. Apoi i-am decorat, pe un câmp, pe soldaţii şi ofiţerii din Regimentul 24, care se odihnesc de două săptămâni, iar acum se vor întoarce în tranşee. A fost o dimineaţă foarte rece, ne-au îngheţat picioarele, mâinile şi nasurile, dar primirea pe care ne-au făcut-o soldaţii a fost îndeajuns de călduroasă ca să izgonească frigul de noiembrie. Domnea un entuziasm deosebit; din nou, mi-am dat seama cât bine fac vizitele acestea pe front. Apoi ni s-a oferit un prânz enorm, într-o baracă de lemn, o masă excelentă, dar eu am în continuare mare grijă să mănânc puţin. S-au ţinut câteva discursuri; mai ales Bădescu, colonelul regimentului, a vorbit cu o elocvenţă extraordinar de poetică. E un om foarte entuziast şi loial, care dădea pe dinafară de bucurie că am venit în vizită. După prânz am vizitat spitalul „Regina Maria“ de la Oneşti, pe care l-am găsit admirabil de curat şi de ordonat. Nu erau mulţi răniţi acolo, doar vreo 70, dar aveau răni teribile, pentru că acolo nu sunt aduse decât cazurile grave, fiind spitalul cel mai apropiat de front. Nu mai fusesem acolo de când îl inaugurasem, în primăvară, zi pe care mi-o amintesc întotdeauna ca pe o ocazie de entuziasm

special. Apoi am vizitat cimitirul, de care s-a îngrijit în mod deosebit generalul Văitoianu – dar, vai, sunt sute şi sute de morminte; măcar sunt ordonate şi frumos aşezate sub pomi fructiferi, într-o livadă mare din spatele bisericii.

One of our patients who suffered most.

Citind unui rănit

Elisabetta and I.

Împreună cu principesa Elisabeta

De acolo am dat fuga înapoi la Coţofeneşti, am lăsat-o pe Lisabetta, mi-am pus cât de repede am putut costumul de călărie şi am plecat din nou, cu Ballif, într-o excursie pe care mi-am dorit dintotdeauna s-o fac şi pe care generalul s-a învoit să mi-o aranjeze azi, fiindcă e o zi

mohorâtă şi noroasă: o excursie în tranşeele din linia întâi.

Am trecut prin Oneşti, prin Târgu-Ocna, care e distrus aproape cu desăvârşire, şi am ajuns la un sat în care ni se pregătiseră cai, dar col. Ruginski, care ne-a întâmpinat acolo, ne-a convins că vom putea ajunge aproape până pe vârful muntelui cu automobilul. Mai întâi ne-am împotmolit în nămol şi a trebuit să fim traşi afară, după aceea am fost gata să ne răsturnăm pe o coastă alunecoasă, dar după aceea, cu oarecare emoţii la virajele scurte pe pante prăpăstioase, automobilul nostru ne-a dus aproape până pe culme. Acolo ne-am pomenit învăluiţi în ceaţă şi am mers destul de mult la deal, prin păduri tomnatice care musteau de apă, pe un drum rupt de obuze mari.

După o vreme am lăsat drumul şi am intrat în tranşee, un întreg labirint de tranşee, alunecoase, prin care ne era greu să înaintăm, cu multe suişuri şi coborâşuri. Cum nu sunt prea voinică după cele două săptămâni la pat, pentru mine a fost un efort foarte mare, pe care genunchii şi plămânii l-au resimţit din plin.

Soldaţii au fost uimiţi şi încântaţi să mă vadă. M-am strecurat în fiecare mic *adăpost* şi le-am împărţit ţigări şi multe vorbe bune. M-au primit cu cea mai adâncă şi mai sinceră bucurie. Am fost TARE fericită că m-au lăsat să vin. Toate conversaţiile se purtau în şoaptă, fiindcă eram foarte aproape de duşman.

Ca să-mi arate cât de apropiate sunt tranşeele duşmane, un ofiţer a început o conversaţie în germană, din tranşeea noastră către tranşeele *boches*, iar neamţul a răspuns! Dar, dacă unul sau altul şi-ar fi ridicat capul, s-ar fi tras în el imediat.

A venit seara şi ne-am croit drum înapoi, prin bezna tot mai deasă, către drum. Peste tot, soldaţii aprinseseră focuri în şanţurile lor şi îşi pregăteau cina. Am vorbit cu ei, le-am gustat ciorba, le-am dat ţigări, m-am aşezat în gropile lor să mă odihnesc.

Întreaga excursie ne-a făcut, şi mie, şi lor, o mare plăcere, amestecată cu o agitaţie lăuntrică la gândul că am ajuns atât de aproape de inima războiului modern. Peste tot în tranşee, în mici nişe săpate în pământ, erau grenade de mână gata să fie folosite şi cartuşe de mai multe feluri; am intrat chiar şi în postul cel mai înaintat, în care stau santinelele, cu armele aţintite în afară, şi nu se întorc nici măcar când li se vorbeşte.

Şi totuşi, seara aceasta a părut atât de liniştită şi de paşnică, nu am auzit decât o împuşcătură.

Până să ieşim din tranşee, venise noaptea de-a binelea, aşa că am înaintat cu grijă pe drumul bombardat până la locul unde ne lăsaserăm automobilele, după care am început o coborâre prudentă şi oarecum încordată pe drumul abrupt, alunecos şi şerpuitor.

L-am lăsat pe generalul V. la Oneşti şi am sosit acasă la nouă şi jumătate – m-am schimbat repede în hainele de spital, apoi am dat

fuga să iau cina la popota „Regina Maria“. De câte ori am de gând să cinez acolo ajung acasă foarte târziu!

Bătrânul Le Lorier pleacă şi m-am angajat să-i dau eu „Regina Maria“, clasa întâi, fiindcă a muncit cu cea mai mare credinţă şi cine ştie dacă se va mai întoarce.

A fost o cină foarte veselă, ca întotdeauna Cella *i-a înveselit pe toţi*. La sfârşit, dragul de Le Lorier chiar s-a lăsat convins să cânte câteva versuri comice pe care le compusese pentru Coţofeneşti, pe melodia Marseillezei; la refren toată lumea a cântat în cor.

Eram foarte obosită, dar m-am străduit să particip la veselia lor.

Cât am fost eu plecată, Lisabetta a păţit încă o cădere neplăcută, s-a împiedicat şi şi-a sucit genunchiul.

Coţofeneşti

marţi, 24 octombrie/6 noiembrie 1917

Zi liniştită. Am dormit foarte bine. Mi-am petrecut dimineaţa printre răniţi, împărţindu-le caş şi, ici-colo, câte o carte sau o „cruţuliţa“. Cum sunt 400 de pacienţi, a durat mult.

La prânz le-am avut invitate pe doamna Costinescu Delrieux şi pe Jeanette Romalo.

După-amiază am stat liniştită, scriind şi citindu-le Lisabettei şi Cellei. La ceai am avut câţiva invitaţi şi i-am tratat cu bunătăţi. După aceea am stat de vorbă în camera Lisabettei, privindu-i desenele; Cella, ca de obicei, ne-a făcut să râdem. Sora Pucci stă cu noi şi croşetează căciuli din lâna adusă de mine, calmă şi cum nu se poate mai fericită.

Bietul Ballif e bolnav azi. Nu l-am văzut. N-am avut invitaţi la cină, m-am culcat devreme.

Iaşi

miercuri, 25 octombrie/7 noiembrie 1917

Zi plină de energie şi de folos. După o discuţie lungă la micul dejun cu buna soră Pucci, m-am dus la spital şi am petrecut două ore printre răniţi, oferindu-le prezenţa mea cât de mult am putut şi răsfăţându-i cu tot felul de mărunţişuri.

Lisabetta tot nu se poate mişca pe propriile picioare, dar se ridică şi ia prânzul şi cina cu noi. Cât eram eu la spital, a venit Porcu, atât de gras şi rotund, în paltonul lui gros, încât i-a făcut pe răniţi să zâmbească.

După aceea a venit dr. Ellis, scriitorul, criticul şi publicistul american – i-am arătat spitalul, e un om foarte plăcut, atent, interesant, deosebit de interesat de problemele sociale şi religioase, care călătoreşte de ceva vreme prin părţile mai sălbatice ale Europei, în special prin Rusia, ca să adune informaţii şi impresii. Din păcate,

Rusia i-a lăsat o impresie teribilă!

A fost o zi minunată, scăldată într-un soare magnific, cu lumină aurie şi un cer de un albastru închis. Am savurat cu mare plăcere frumuseţea aceasta, mi-a dat ocazia să fac fotografii excelente.

La prânz i-am avut invitaţi pe Porcu şi pe american, pe Silvia Văitoianu şi pe un ofiţer. Discuţii multe, pe teme interesante. Din nefericire, veştile din Italia şi Rusia sunt proaste. Am primit o scrisoare lungă de la Barbu, care nu conţinea nimic prea îmbucurător în ce priveşte ştirile.

După prânz am plecat cu dr. Ellis şi Ballif spre Păuneşti, un sat îndepărtat, centrul diviziei lui Petala, unde mă ajută să deschid o cantină „Mircea“ pentru orfani şi copiii săraci. Cât a fost drumul de lung, m-a urmărit un avion inamic, apoi unii dintre ai noştri au decolat şi au făcut roată deasupra noastră tot timpul, ca să ne apere.

La Păuneşti am avut parte de o primire minunată şi cu totul neaşteptată; erau aliniate pentru inspecţie trupele ruse, române şi ardelene. Am coborât din automobil şi am trecut prin faţa soldaţilor care stăteau mândri şi mă aclamau; ruşii erau la fel de entuziaşti şi de încântaţi ca românii.

După aceea am stat pe un covor foarte viu colorat, în mijlocul celui mai impunător loc din Păuneşti, iar trupele au trecut în marş prin faţa mea.

Apoi am împărţit dulciuri şi îmbrăcăminte copiilor săraci şi m-am dus să văd cantina, unde li se dădea ceai fierbinte. De acolo am trecut în procesiune solemnă prin sat, urmată de toată lumea, oameni de tot soiul, după tradiţia românească, până la spital, unde am împărţit tutun şi dulciuri răniţilor şi bolnavilor. În tot acest timp, soarele a strălucit minunat şi, deşi *aerul* era înţepător, a fost destul de cald şi m-am putut plimba fără palton.

Ne-am întors prin sat, tot în procesiune solemnă, la o casă mare unde mi s-a oferit un ceai alături de ofiţerii români, ruşi şi francezi. Le-am dat tuturor fotografii semnate. Apoi, stând pe treptele casei, am primit mai mulţi trimişi ai soldaţilor ruşi şi ardeleni, care-mi strânseseră bani pentru copiii sărmani. S-au ţinut discursuri foarte loiale, iar un ofiţer a recitat nişte versuri frumoase, compuse de Petala în onoarea mea. Câţiva bieţi copilaşi au recitat şi ei versuri şi mi-au oferit flori, în timp ce toţi cei adunaţi, împreună cu soldaţii ruşi, români şi ardeleni, ne priveau, însufleţiţi de o atmosferă tremurătoare de bunăvoinţă, entuziasm şi fericire.

Mai aveam de vizitat un spital şi băile militare; toţi ţăranii îşi manifestau afecţiunea loială când treceam pe lângă ei. M-am oprit de multe ori să vorbesc cu ei şi să le dau ţigări bătrânilor locului. Unul dintre ei, cu o barbă albă, lungă, şi plete albe pe spate, a ţinut un înduioşător discurs spontan.

Apoi ne-am întors din nou la cantină, unde copiii mâncau caş gras, adus de mine, bucurându-se mult de el. Le-am împărţit cruciuliţe şi, în cele din urmă, am plecat în uralele frenetice ale soldaţilor, chiar şi ale celor ruşi, şi ale populaţiei. Începea deja să se întunece şi pe drumul până acasă mi-a fost foarte frig, dar am şi vorbit foarte mult, fiindcă aveam multe lucruri de stabilit cu dr. Ellis, care-mi place din ce în ce mai mult. Mi-a propus planul formidabil de a-l trimite pe Nicolae în America, nu în Anglia! Şi-a susţinut argumentul în faţa mea, ca să-mi arate avantajele. Ţinea enorm la ideea lui. Am vorbit şi despre situaţia cu cartea mea, care e foarte satisfăcătoare.

Am ajuns acasă la şapte şi jumătate. M-am schimbat şi m-am încălzit puţin, apoi am luat cina cu ai mei şi cu dr. Ellis şi cei doi ofiţeri ai lui, Lascăr, care vorbeşte o engleză perfectă, şi Zara. După cină am mai avut o întrevedere lungă cu Ellis cel practic şi entuziast şi am făcut tot felul de planuri ca să ajutăm ţara cât mai mult.

M-am culcat frântă de oboseală şi cu dureri.

Coţofeneşti

joi, 26 octombrie/8 noiembrie 1917

De dimineaţă m-a întâmpinat un soare minunat. Ca să-mi odihnesc puţin picioarele şi să-mi las corpul să-şi revină, am stat în pat până la 11 şi tot în pat mi-am luat şi micul dejun, cu uşa larg deschisă spre salon, care era scăldat în raze, ca să pot vorbi cu cei care mâncau acolo. Dr. Ellis venise devreme să ia nişte acte pe care i le promisesem. Sora Pucci şi-a băut în tihnă cafeaua care-i face atâta plăcere, iar soarele se revărsa strălucitor pe a sa cornette[207] albă ca zăpada, pe panglica portocalie „Regina Maria“ pe care o purta în jurul gâtului, pe vasul cu crizanteme din mijlocul mesei, pe faţa de masă albă şi pe lemnul pereţilor – toată încăperea era inundată de soare, un adevărat soare românesc.

Le-am vorbit invitaţilor din pat, iar dr. Ellis, odată ce şi-a încheiat treburile cu mine, a plecat grăbit la nişte inspecţii militare. Am rămas cu sora Pucci şi Ana Maria Vandescal, am vorbit cu ele şi le-am citit. Dintr-odată, am reuşit să vorbesc despre Mircea, rareori mă simt în stare să vorbesc despre Mircea.

Înainte de 12 m-am dus la spital, unde mi s-au făcut câteva fotografii şi le-am dat ţigări răniţilor.

La prânz l-am avut invitat pe generalul Averescu. Veştile din Rusia sunt foarte proaste. Barbu trimisese o telegramă cifrată la Iaşi, dar Ballif îşi uitase dicţionarul, aşa că a trebuit să trimită după el şi de-abia pe la miezul zilei am primit ştirile, ştirile care anunţau şi insuflau disperare şi care ar putea însemna orice: revoluţia înclină balanţa în favoarea maximaliştilor.[208] Ministrul de război şi-a depus demisia, sub motiv că înaltul comandament naval doreşte pacea. Aşadar, ministrul

de Război s-a aşezat în fruntea maximaliştilor şi a arestat guvernul. Se crede că Kerenski şi Tereşcenko au fugit. Deocamdată nu se ştie ce efect vor avea toate acestea asupra României, dar Scerbacev e îngrijorat şi le-a cerut trupelor române să se păzească pentru orice eventualitate! Iar alţi comandanţi ruşi şi-au exprimat şi ei aceeaşi dorinţă!

Extraordinară situaţie! Concluzia, fireşte, e că ar trebui să mă întorc la Iaşi!

A fost un şoc, fireşte, fiindcă e foarte neplăcut să-ţi strângi toată casa pe neaşteptate şi să pleci în fugă! Desigur, cu multă grabă şi agitaţie am fi putut aduna toate bagajele până seara, ca să plecăm după cină – dar, pe lângă aerul frizând ridicolul al unei plecări, promisesem să mă duc mâine în vizită la generalul Moşoiu[209] şi la divizia lui, o divizie deosebit de vitează, care a făcut pregătiri de proporţii cu ocazia venirii mele – toţi soldaţii ştiu că vin, aşa că dezamăgirea ar fi enormă. În plus, aşa mai câştig o zi de libertate pentru Lisabetta, care îşi iubeşte din tot sufletul viaţa de aici. După prânz l-am rugat pe Ballif să-i telefoneze din nou lui Barbu, dar Barbu era la Oneşti, aşa că nu avea să fie de găsit la telefon până târziu, lucru pe care l-am luat drept un semn de la Dumnezeu că nu e cazul să plec din seara asta.

Am stat mult de vorbă cu Averescu. După aceea a venit dr. Rovershon să vorbim despre societatea „Regina Maria“. E un bărbat inteligent şi practic şi se pricepe de minune să vorbească.

Apoi a venit Cella şi le-am citit ei şi Lisabettei, iar mai apoi ne-am dus să luăm un ceai târziu cu Cella şi prietenele ei, într-o cămăruţă din casa în care trăiesc toate împreună. Fireşte, am adus câteva bunătăţi cu mine, ceea ce pe aici e foarte important!

Sister Pucci and I
two good friends since cholera 1913.

Împreună cu sora Pucci

Alinând un rănit

Am stat mult de vorbă, am făcut planuri pentru „Regina Maria“, am spus poveşti, apoi am citit pe rând poezii de Anna de Noailles, le-am criticat şi le-am admirat. Cella a fost, fireşte, sufletul adunării, amuzantă, isteaţă, zvăpăiată, impulsivă, mica noastră Cella care trăieşte într-un paradis al nebunilor – nu ştiu cât îşi va mai putea păstra iluziile, dar acum arată foarte fericită şi sănătoasă. Prietenul ei, Raindre, va pleca probabil în Franţa în curând, ca să aducă materiale pentru „Regina Maria“ şi să facă propagandă pentru lucrările noastre.

Am luat cina cu personalul român din spital, iar Ballif a reuşit să vorbească la telefon cu Barbu; veştile sunt rele, aşa că am hotărât să plec mâine seară, ca să fiu la Iaşi sâmbătă de dimineaţă. Deşi îmi pare rău că părăsesc căsuţa mea dragă, şi eu mă voi simţi mai liniştită acolo. Dar, fireşte, am avut parte deja de atâtea soiuri de orori şi temeri, încât ne-am călit în faţa veştilor rele şi nu ne mai aşteptăm la cele bune, iar când totuşi vin, putem fi siguri că vor fi nimicite de o alta, dezastruoasă, care le va urma imediat.

Dar ţin mult la căsuţa aceasta atât de îndepărtată de orice zgomot, atât de simplă, unde viaţa nu e complicată de agitaţia curţii.

Stând în pat şi privind afară prin uşa mea de sticlă, mă gândesc cum venea Barbu aici, la începutul verii, să-mi aducă veşti, fiindcă trăia cu

Nando în tren; şi atunci ne-au speriat rău ruşii.

Mi-am încheiat ziua cu o vizită de seară la toţi răniţii mei – le fac mare plăcere vizitele mele târzii, după lăsarea întunericului. Noaptea toate suferinţele se înteţesc.

Ce ne aşteaptă, care va fi soarta noastră? Ce nouă durere, ce nouă primejdie vom avea de înfruntat?

Coţofeneşti

vineri, 27 octombrie/9 noiembrie 1917

Zi foarte militară şi încununată de succes, pe dealuri, printre trupe. Am plecat devreme, cu Ballif, fiindcă Lisabetta încă nu poate suporta o zi mai activă, şi ne-am dus mai întâi la cimitirul din Coţofeneşti, ca să vedem ce frumos a fost aranjat. În mijloc a fost ridicată o cruce mare, după o idee a mea. E tare frumos aşezat micul cimitir, deasupra Trotuşului, iar acum culorile erau fermecătoare pe fundalul de un cenuşiu ceţos al dealurilor, cu râul curgând dedesubt. Încet-încet, vreau să fac în colţişorul acesta o grădină cu flori pentru răposaţi.

Apoi am plecat mai departe cu Ballif spre Pralea. Pe drum ne-am întâlnit cu generalul Moşoiu cel gras, pe care nu-l cunoşteam; ne-am împrietenit imediat, cu o repeziciune motivată de extraordinara *joie de vivre* a omului acestuia şi de energia lui veselă, intensă şi copleşitoare. Trebuie să mărturisesc că e un grăsan simpatic, care îţi dă senzaţia că pe lumea aceasta totul e posibil şi plăcut.

De la Pralea am apucat pe un drum nou şi frumos, care urcă dealurile prin pădure, construit de Moşoiu şi trupele lui. Grăsunul a stat lângă mine în Rândunica şi ne-am împotmolit de mai multe ori în noroi, ocazie cu care sărea ca ars din automobil, oferind un puhoi de scuze pentru nămolul care se formase peste noapte din cauza ceţii dese, şi împingea cu mâinile lui automobilul din spate. Mărimea şi greutatea nu-i stânjenesc câtuşi de puţin activităţile.

E un adevărat geniu când vine vorba de organizare şi planificare din timp, e mare gurmand şi se îngrijeşte admirabil de hrana trupelor. Nici o divizie nu e atât de bine îngrijită, are de toate din abundenţă şi a făcut provizii pentru toţi oamenii şi toate animalele pentru cel puţin şase luni. Studiind (după cucerirea unor tranşee) metodele germanilor de a-şi asigura confortul, şi-a propus să-i depăşească şi a ridicat sătucuri întregi cu case ordonate şi confortabile, pe jumătate îngropate.

Când am ajuns la postul lui de comandă, am fost dusă la o căsuţă adorabilă, unde mi se pregătise o încăpere frumoasă, cu un pat splendid, făcut de soldaţi special pentru mine, ceea ce m-a determinat să promit că mă voi întoarce să dorm acolo odată, dacă voi putea scăpa din nou de la Iaşi.

După ce am inspectat şi admirat cum se cuvenea tot ce era de văzut

în mica tabără încântătoare şi după ce mi s-au prezentat toţi ofiţerii, am plecat cu automobilul să vedem o baterie de artilerie aflată ceva mai departe. Vremea s-a limpezit bine şi priveliştea era superbă. Acolo am văzut cât de inteligent erau ascunse tunurile, şi au tras cu toate patru în onoarea mea şi, în acelaşi timp, ca să le dea bineţe inamicilor *boches*, fiindcă o aveau în mijloc pe regina lor – dar nu un salut regal inofensiv, ci un adevărat salut de război, cu un mesaj ucigător.

După aceea, un locotenent de artilerie entuziast m-a plimbat peste tot ca să-mi arate cum trăiesc ei acolo şi cum s-a făcut tot posibilul să li se asigure confortul şi sănătatea. Am tot urcat şi am coborât, am examinat casele, băile, am vorbit personal la telefon cu cei din primele tranşee, am primit ca răspuns un „să trăiţi, Maiestate“[210]. Totul era în perfectă ordine, îndeplinit cu noua pricepere de război născută din împrejurări extraordinare.

General Moşoiu

Generalul Traian Moşoiu

I also found Rosetti Bălănescu who, this Spring wrote me such a pretty letter after having read my article about Bucarest.

The lunch was full of good cheer and as the sun had come out we were able to take a few photos. Then off we started in the motor on a lovely road down the mountain through the Valea Babei to the valley of the Jiuziţa. A beautiful road upon very difficult steep ground through a glorious forest a road entirely constructed by Moşoiu's troops and of which he is gloriously proud. Altogether he is gloriously proud of all he has done, but with right, because certainly he has managed to work with extraordinary efficiency. We drove down into the Jiuziţa valley which in the last advance was torn from the Germans, in one place he told the chauffeur to dash, as the road was exposed to the German artillery.

In the village of Câmpărele we stopped a

De acolo ne-am întors la sătucul ascuns al lui Moşoiu, unde ni s-a oferit un prânz formidabil de bun şi de copios, ne-au cântat nişte lăutari excelenţi şi au cântat sau recitat diferiţi artişti din rândul ofiţerilor şi al soldaţilor. Moşoiu a stat în faţa mea, ca un căpcăun amabil, savurându-şi mâncarea, munca, speranţele şi gândindu-se cu plăcere la câte avea să mai facă încă, revărsând o atmosferă de mulţumire şi încredere în aspectele mai plăcute ale vieţii. M-am întâlnit acolo şi cu Rosetti Bălăşescu, care mi-a scris în primăvară o scrisoare tare frumoasă după ce mi-a citit articolul despre Bucureşti.

Prânzul a fost plin de veselie şi, fiindcă ieşise soarele, am reuşit să facem câteva fotografii, după care am urcat în automobil şi am plecat

pe un drum superb, pe munte în jos, prin Valea Babei, până la Valea Şuşiţei. A fost o călătorie minunată, pe pante foarte abrupte, printr-o pădure încântătoare, pe drumul construit în întregime de soldaţii lui Moşoiu, de care e foarte mândru. În general, e foarte mândru de tot ce a făcut, dar pe bună dreptate, întrucât e adevărat că a reuşit să lucreze cu o eficienţă extraordinară. Am coborât în Valea Şuşiţei, care le-a fost smulsă germanilor la ultima noastră înaintare, iar într-un loc generalul i-a spus şoferului să meargă cât mai repede, fiindcă era o porţiune expusă artileriei germane.

În satul Câmpuri ne-am oprit şi mi-au făcut o demonstraţie de luptă, dar cu arme adevărate, tunuri, puşti, mitraliere, grenade. Săpaseră chiar şi tranşee peste noapte, ca totul să arate cât se poate de real; aveau mitraliori ascunşi în toţi copacii şi pe acoperişurile caselor. Zgomotul era de-a dreptul infernal, iar Dana aproape că a înnebunit de frică. După aceea, în ovaţiile tunătoare ale trupelor, am făcut cale întoarsă până la alt sat, unde ne aştepta un ceai copios şi excelent, aranjat de grăsanul meu cel neobosit, care l-a prezidat cu aerul deja menţionat de căpcăun amabil, în stare să digere orice mâncare şi, pe lângă ea, şi câţiva *boches*.

După aceea, smulgându-mă cu greu din compania aceea minunată, am plecat şi, după vreo zece kilometri, am fost predată în mâinile generalului Mărgineanu, fiindcă intraserăm în teritoriul lui. Şi aici a trebuit să inspectez băi, spitale, izvoare captate, locuinţe etc. şi mi s-a oferit o „icoana“[211] de argint luată din biserica distrusă de la Mărăşti.

De data aceasta a urcat în automobil alături de mine generalul Mărgineanu şi am plecat din nou, către postul lui de comandă de la Moşinoaia, pe unde mai fusesem în vară. Noul meu tovarăş era o fire cu totul diferită. Cred că e un soldat curajos, a fost decorat cu „Mihai Viteazu“, dar e mai taciturn şi mai puţin entuziast, ca să nu mai spun că e cât jumătate din Moşoiu.

La postul lui de comandă ne-am oprit şi am vizitat din nou case, băi etc. Şi aici era un întreg sat îngropat, şi el foarte practic şi plăcut, dar fără vitalitatea imensă a aranjamentelor lui Moşoiu. Am împărţit, ca de obicei, mult tutun printre soldaţi, apoi l-am lăsat acolo pe cel de-al doilea general, Ballif şi-a reluat locul alături de mine şi am trecut prin Moşinoaia, pe drumul lung şi frumos prin pădure. Culorile erau magnifice, soarele apunea şi întreaga pădure era toată o flacără de lumină aspră, ruginie, sumbră, în timp ce copacii şi pământul aveau o culoare închisă, de aramă învechită – de-a dreptul impresionant.

A căzut întunericul, iar noi am mers şi am tot mers pe drumul şerpuitor, întortocheat, nesfârşit, aruncând reflexii ciudate pe copaci cu farurile. Era un drum destul de bun, iar noaptea era caldă; din loc în loc a căzut o ploaie măruntă, dar nu destul cât să mă ude serios: în automobil, când mergi repede, nu te uzi prea tare. Pe alocuri, norii şi

ceaţa ne învăluiau cu totul.

Am ajuns acasă la şapte. M-am spălat şi pieptănat cât mai repede, ca să-l primesc pe Raindre, care voia să-mi vorbească despre propaganda pentru „Regina Maria“ pe care are de gând s-o facă la Paris.

La opt am luat cina, la care-i invitasem pe generalul Văitoianu şi pe neobositul Moşoiu, care mă urmase până la Coţofeneşti. După cină, deşi mă grăbeam să plec, l-am mai primit şi pe un francez înflăcărat, venit să-mi vorbească despre organizarea generală a ambulanţelor pentru armată, care voia să afle în ce fel putea lua legătură cu societatea mea „Regina Maria“. Îşi dorea cu disperare să lucrăm împreună şi deci să-şi pună întreaga organizaţie sub aripa mea, explicând în mod foarte amabil DE CE dorea asta. Am fost şi eu foarte amabilă în schimb, dar oarecum evazivă în răspunsuri, neştiind cu ce autoritate vorbea şi nefiind sigură cum ar afecta această nouă organizare, pe care în principiu o aprob întru totul, propria mea societate. I-am spus că aş fi încântată să ajut şi să mă pun în fruntea organizaţiei, dacă cei care au autoritatea s-o facă îşi vor da acordul.

Apoi am dat fuga la gară, unde mi-am luat un rămas-bun emoţionant de la generali etc. Ploua şi nu după mult timp m-am culcat, adormită de o oboseală plăcută.

Iaşi

sâmbătă, 28 octombrie/10 noiembrie 1917

M-am întors – m-am întors la tot felul de veşti rele, m-am întors la o atmosferă de descurajare şi deznădejde, m-am întors de pe dealuri şi de la căpcăuni prietenoşi la chipuri îngrijorate şi veşti cutremurătoare şi triste. Dar, într-un fel, e bine să fiu aici. Nando e foarte abătut, iar dispoziţia mea mai optimistă, încrezătoare, poate, până la stupiditate, e totuşi un scut împotriva gândurilor negre. În orice caz, refuz să mă las înfrântă sau să mă simt înfrântă până nu mi s-a smuls şi ultima fărâmă de speranţă. E adevărat că ne aflăm într-o situaţie imposibil de grea, disperată, dar nu mă pot abţine să nu simt că EXISTĂ o cale de scăpare. Trebuie doar să avem curajul potrivit şi abnegaţie la fiecare pas, simt asta din tot sufletul şi sunt pregătită şi mi-aş dori tare mult să-i învăţ şi pe alţii să-şi simplifice aşa-zisul amour propre ca să facă faţă unei situaţii groaznice deschis, cinstit, fără pavăza unor iluzii. Aş vrea să pot vorbi ca îngerii, ca să-i fac pe toţi să înţeleagă ce vreau să spun şi ce fel de curaj cred eu că trebuie să avem. Oamenii noştri politici ÎNCĂ NU sunt pregătiţi să se sacrifice pentru cauza comună, nu pot să explic ce vreau să spun, dar o simt cu tărie.

Am avut o dimineaţă încărcată, am stat de vorbă cu Nando, cu Carol, cu Irina Procopiu, care avea o mie de lucruri să-mi spună.

După aceea a venit Barbu cu toate ştirile şi am făcut cu plăcere schimb de gânduri, veşti şi idei, temeri şi speranţe. Nici măcar n-am

avut timp să-mi scot pălăria!

La prânz am avut invitaţi doi aviatori francezi, unul recent sosit[212], iar celălalt, Amédé Flers, care pleacă; pe lângă ei, a mai fost Oprescu, pe care Nando l-a decorat cu „Mihai Viteazu“.

Mignon se simte mai bine, dar încă nu s-a însănătoşit, iar Nicky nu e tocmai în apele lui, sper că n-are să se îmbolnăvească de altceva sau să recidiveze.

La trei am făcut o plimbare scurtă cu Rândunica, cu Lisabetta, fiindcă a fost o zi de toamnă splendidă. La patru am trimis după prietenul meu, col. Anderson, şi am avut cu el o discuţie lungă şi serioasă despre situaţia noastră, pe care el o consideră disperată dacă nu se iau imediat măsuri drastice pentru organizarea adecvată.

L-am chemat şi pe Barbu şi am discutat cum am putea ajunge cel mai bine la ceea ce TREBUIE făcut, cum i-am putea obliga pe toţi să-şi facă datoria, evitând în acelaşi timp, pe cât posibil, jignirea sensibilităţilor naţionale şi mai ales din guvern.

Pe Barbu îl durea rău capul, aşa că a plecat devreme. Apoi a venit Ileana şi mi-a citit, ca să-mi arate ce progrese a făcut.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

duminică, 29 octombrie/11 noiembrie 1917

Zi ca toate zilele. Toate asociaţiile şi societăţile mele muncesc de zor din nou. Vreme frumoasă. Societăţile mele merg bine, dar cererile din toate părţile ne împovărează. Avem foarte multe de făcut, Mamulea trudeşte de dimineaţa până seara. Ajutăm într-o sută de feluri, pe loc, nu-i refuzăm nimănui îngrijirea – numai să continue să ne sosească proviziile, fiindcă am început să dăm enorm de multe.

M-am dus cu Ecaterina la Liceul Catolic ca să împărţim bunătăţi şi ţigări amputaţilor. Sunt mulţi, găzduiţi şi ei în două barăci. Tutunul se găseşte tot mai rar, aşa că atunci când ni se aduce e un adevărat răsfăţ.

La prânz n-am avut invitaţi. Nicky ne-a speriat, a avut temperatură 40 cu 1 – ce poate fi?

Am făcut o plimbare călare cu Ileana, fetele Ştirbey şi micul Georgie. Ileana a mers foarte frumos în spatele nostru, vremea a fost nespus de plăcută, Grui Sânger într-o dispoziţie excelentă şi foarte vesel, dar, din păcate, tot mai simt câte ceva în partea dreaptă, ceea ce m-a îngrijorat. Speram să mă simt întru totul normal, dar n-a fost aşa.

Barbu a venit la ceai şi am petrecut o seară fericită, mai ales că veştile din Rusia sunt ceva mai bune, deşi domneşte în continuare haosul; totuşi, Kerenski avansează cu trupele lui către Petrograd, i-a împins înapoi pe leninişti.

Mignon arată mai bine.

M-am culcat devreme, nesimţindu-mă tocmai bine pe dinăuntru.

Temperatura lui Nicky ba creşte, ba scade, e foarte ciudat. M-am dus puţin pe la el înainte de culcare şi l-am găsit iar arzând; i-am luat temperatura şi din nou avea 39 cu 4, după ce la ora cinci fusese aproape normală.

Iaşi

luni, 30 octombrie/12 noiembrie 1917

Zi superbă, cu un soare minunat, dar nu mă simt prea bine. Sunt teribil de necăjită că ieşirea călare nu mi-a priit.

Temperatura lui Nicky ne îngrijorează în continuare, ba creşte, ba scade, în mod cum nu se poate mai alarmant, aşa că ba se simte bine, ba rău.

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă cu Symki, la „Cultura“, iar apoi în inspecţie la cele trei *dépôts* ale mele, unde domneşte o ordine desăvârşită. Am provizii mari, ceea ce e o imensă binecuvântare la începutul unei ierni care ne va aduce una dintre cele mai grele încercări. Cei de la „Cultura“ arătau mai trist ca niciodată. Vremea a fost atât de caldă şi frumoasă, încât am umblat cu automobilul în rochia mea de in fără să am nevoie de pelerină.

M-am întors acasă la audienţe, dar nu mă simţeam prea bine. Mai întâi am primit-o pe doamna Tavernier, care se ocupă de spitalul de la Frunzeasca împreună cu Yvonne Cămărăşescu, care, după ce a fost destul de grav bolnavă, s-a molipsit acum de tifos. Se pare că a ajuns chiar ca un schelet. I-am promis provizii, halate, şosete de lână şi papuci, fiindcă acolo îngrijesc mai mult ofiţeri, ceea ce e mult mai greu.

Apoi au venit Kropotkin şi Coryllos, care vor să obţină Miroslava ca să-şi stabilească acolo spitalul, fiindcă pleacă din Vila Lahovary de la Adjud. Le-am promis ajutorul meu.

După aceea m-a vizitat Barbu şi am discutat planul mare pentru hrănirea întregii noastre populaţii civile, iar eu m-am necăjit şi am spus câteva lucruri amare, la care el mi-a răspuns cu câteva adevăruri dureroase – ţin atât de mult să se facă totul cinstit şi mă tem atât de tare că se vor face în continuare *abuzuri*, în ciuda nevoilor şi nenorocirii cumplite, încât simplul gând mă sperie până la disperare. Dacă până şi în clipe de catastrofă absolută lucrurile nu se organizează cu cea mai mare onestitate şi corectitudine, ce nădejde să mai avem? Ştiu că sunt zile când *mârşăvia* omenească în general, şi a guvernelor şi administraţiilor în particular, mă izbeşte cu o putere copleşitoare şi îmi dă impresia că toate eforturile noastre sunt în van.

Am început să mă cert cu Barbu pe detalii, lucru pe care întotdeauna încerc să-l evit când îmi păstrez calmul, dar în clipe de încordare nervoasă şi slăbiciune fizică nu reuşesc să rămân întru totul

corectă şi îmi vine să-mi strig toată disperarea, dezamăgirea şi dezgustul adunate! De obicei, astfel de situaţii se încheie cu tipicele lacrimi femeieşti din partea mea.

Nando şi Carol au lipsit de la prânz, dar l-am avut invitat pe amabilul dr. Ellis, a cărui energie şi înclinaţie veselă spre activitate şi ajutorarea celorlalţi mi-au făcut bine din nou şi mi-au inspirat iarăşi dorinţa de a merge mai departe în ciuda greutăţilor, a dezamăgirilor şi a aspectelor întunecate, ascunse şi inevitabile, ale organizaţiilor statului, oricât de nobil a fost gândul cu care au pornit.

După prânz l-am vizitat pe Nicky, care era într-o perioadă cu temperatură normală, după care dr. Ellis mi-a citit un articol foarte bine scris pe care-l începuse, despre ziua petrecută cu mine. Am mai vorbit o vreme, apoi ne-am despărţit cu promisiunea de a ne revedea mâine.

A venit Irina Procopiu şi am pregătit fotografii şi scrisori de mulţumire pentru doamnele din Anglia care au lucrat pentru mine.

Barbu a venit la ceai şi ne-am amuzat făcând câteva ceşti de ciocolată caldă, pe care a venit şi Ileana-dragă să o bea cu noi. Am discutat aceleaşi subiecte ca de dimineaţă, dar cu calm.

Starea lui Nicky ne îngrijorează în continuare. A venit dr. Cincă să-i ia sânge pentru analize. Am luat cina în pat, fiindcă durerea din partea dreaptă nu mi se potoleşte.

Iaşi

marţi, 31 octombrie/13 noiembrie 1917

Am rămas în pat până la 11 şi nu m-am ridicat decât ca să mă duc la Nicky, pentru care încă îmi fac griji. Văd că şi Romalo începe să se teamă că îl paşte o boală serioasă – o încercare de care am fi putut fi cruţaţi, pe lângă toate celelalte.

Am avut de scris multe scrisori pentru Anglia şi atâtea lucruri de făcut, în general, încât am rămas în urmă cu ce trebuia să scriu pentru calendarul de Crăciun.

Discuţie cu Ballif, discuţie cu Mamulea. Veştile din Rusia sunt în continunare rele, dar nu e nimic clar. La 11 şi jumătate am primit-o pe Zoe Ghica, care ajută ca soră medicală în spitalul francezilor; e o fiinţă insuportabilă, dar mi-a oferit din senin 3.000 de franci pentru *mutilaţi*.

Am prânzit acasă la Nando, cu copiii care se simţeau îndeajuns de bine şi cu generalul Berthelot, cu Pétin şi Marchal.

După prânz am avut încă o întrevedere lungă cu noul meu prieten, Ellis, care pleacă azi. Mi-a citit până la sfârşit descrierea zilei pe care am petrecut-o împreună. Mai aveam câteva lucruri importante de stabilit, aşa că ne-am despărţit cu regrete.

După aceea l-am primit pe Sir George Barclay, după care trimisesem ca să-i spun câteva adevăruri deloc plăcute despre cum ne-a tratat

Anglia, lucruri mărunte care nu-ţi dau pace, mici neglijări, mici umilinţe care se puteau evita. Am fost foarte directă, folosindu-mă de avantajul meu ca englezoaică pentru a-i vorbi deschis. Bătrânul a fost tare nefericit şi stânjenit. Mi-a părut rău pentru el, dar unele lucruri trebuiau spuse.

Sir George mi-a adus o scrisoare de la Dmitri Pavlovici[213], din Teheran, unde locuieşte acum, la Legaţia engleză.

Apoi m-am întins din nou în pat, fiindcă nu mi-e bine deloc.

Barbu a venit la ceai şi am discutat despre necazurile şi bucuriile, nădejdile şi temerile zilei.

Starea lui Nicky ne nelinişteşte.

Iaşi

miercuri, 1/14 noiembrie 1917

Am stat cât mai liniştită, m-am odihnit în pat până la 11 în loc să scriu, dar am avut de vorbit cu prea mulţi oameni şi de făcut prea multe lucruri. Dimineţile mele se topesc ca zăpada sub soare.

La 11 şi jumătate l-am primit pe Multedo, împreună cu un spaniol mărunţel şi amuzant care-l văzuse pe Ali[214] la Zürich şi mi-a adus mesaje de la el.

Nicky se simte mai bine, slavă Domnului, aşa că sperăm că totuşi nu va păţi ceva mai grav.

Mignon, cu toate că îşi revine în sfârşit după gălbinare, mai are ceva care îi face mari neplăceri, aşa că, deşi i s-a dat voie să iasă pentru prima oară, nu a putut profita de ocazie şi a trebuit să rămână în pat.

După prânz am primit-o pe Maria Moruzi, căreia i-am dat „Regina Maria“, clasa întâi, în numele lui Nando. La ceai a venit Barbu. După cină am lucrat până târziu, strângând rugăciuni şi pasaje din Biblie pentru o carte de rugăciuni pentru soldaţii mei, pe care a promis să mi-o tipărească în America dr. Ellis.

Iaşi

joi, 2/15 noiembrie 1917

Am rămas în pat toată dimineaţa, fiindcă, din nefericire, durerea nu m-a lăsat cu totul. Am scris şi am citit. Am terminat o povestioară pentru calendarul meu. Înainte de prânz a venit Barbu cu ştiri foarte rele din Rusia, unde totul pare să se năruie. Voiau să îmi dau seama de gravitatea şi disperarea situaţiei, dar cred că am ajuns prea călită de veşti proaste, încă nu pot dispera, trebuie să sper cât de cât la vreun noroc imposibil de mare care să îndepărteze de noi dezastrul final şi total. Până atunci, am să mă ocup de toate treburile mele, de la o zi la alta, de parcă orizontul nu ar fi atât de negru şi ameninţător!

La prânz a venit Ecaterina Catargi, căreia i-am dat „Regina Maria“, clasa a doua. Nando era şi el într-o stare de disperare la auzul veştilor

din Rusia. A întârziat cu trei sferturi de oră la prânz, fiindcă trebuise să se întâlnească cu tot felul de miniştri şi generali.

După prânz am stat mult de vorbă cu vechiul meu prieten, Anderson, care refuză şi el să renunţe la curaj şi merge înainte neabătut, făcând planuri pentru binele României şi pentru toate sarcinile pe care şi le-a asumat. Fireşte, întâmpină dificultăţi – dificultăţi care trebuie că-l exasperează, dar nu o arată; l-am rugat din suflet să nu renunţe, oricât de greu i-ar fi – mi-a răspuns că, dacă ar renunţa, ar trebui să se considere PE EL ÎNSUŞI un eşuat!

Barbu a venit la ceai, ceva mai puţin abătut; am reuşit să-l conving să vadă lucrurile şi din punctul meu de vedere, puţin.

În continuare nu mi-e prea bine cu durerile din partea dreaptă, iar Nicky, din nefericire, a făcut febră din nou în seara asta, aşa că nici acum nu suntem cruţaţi de griji.

În ziua de azi circulă tot felul de boli ciudate.

Iaşi

vineri, 3/16 noiembrie 1917

Azi-dimineaţă n-am mai luat micul dejun în pat, dar tot nu mă simt prea bine. Am avut multe de făcut, dar fără audienţe. Am discutat mult cu Ballif despre probleme naţionale. În general am fost de aceeaşi părere, dar ne-am şi contrazis destul.

Nando a fost tare abătut şi deznădăjduit, îmi e foarte teamă că e gata să se prăbuşească; ultimele veşti de la ruşi au fost atât de disperate şi de rău-prevestitoare în ceea ce ne priveşte, încât spune că vede sfârşitul cum se apropie cu paşi uriaşi. Am încercat să-l îmbărbătez, să-i dovedesc că încă mai sunt speranţe, dar nu puteam opune ştirilor lui grave şi certe decât instinctul credinţei în viitor şi al speranţei, aşa că, fireşte, argumentele mele n-au fost prea convingătoare. Cred că situaţia noastră e de-a dreptul cumplită. Ruşii sunt pe cale să se hotărască să încheie pace, ceea ce ne-ar obliga şi pe noi la acelaşi lucru, iar dacă refuzăm, familia regală şi guvernul vor fi luaţi prizonieri. Recunosc că e o perspectivă înfiorătoare, şi totuşi, agăţându-mă de propria convingere, cred că nu se va ajunge acolo! Recunosc că nu am nici un motiv să trag nădejde în continuare, dar sper şi am să sper până la sfârşit. Înţeleg însă disperarea fără fund în care a fost aruncat Nando; încordarea a fost enormă şi n-a avut parte de nici o veste bună, toate speranţele i-au fost zdrobite iar şi iar, situaţia a devenit tot mai grea, tot mai disperată.

Am primit-o pe biata văduvă Vârtejanu, o femeie micuţă – biata de ea, arată aproape ca un copil, suferă o disperare şi o durere sfâşietoare, dar îşi tratează propria stare foarte firesc şi e FOARTE mândră de purtarea lui eroică. *Mort pour la Patrie*.

După prânz au venit să mă vadă sora Pucci şi Ana Maria Vandescal

– am vorbit despre Coţofeneştiul cel fericit şi scăldat în soare, a cărui pace ni se părea deja îndepărtată. Azi mă apasă greu prea multe lucruri: necazurile lui Nando, starea încă îngrijorătoare a lui Nicky, propria mea sănătate şubredă.

În ciuda neliniştilor, a trebuit să mă duc la teatru să văd o piesă pusă în scenă pentru prizonieri. Ventura a cântat *La marche nuptiale*, iar între două acte a recitat un poem în proză pe care-l scrisesem eu pentru prizonieri. L-a recitat superb, a stârnit emoţia publicului şi imediat după aceea a făcut o *chetă* care trebuie să fi strâns destul de mulţi bani – toată lumea a scos ceva din buzunar.

Piesa e foarte emoţionantă, iar Ventura a cântat admirabil de bine, aşa că m-am dus acasă destul de tulburată, iar acolo l-am găsit pe dr. Romalo, îngrijorat în privinţa lui Nicky şi tot mai bănuitor că va fi, totuşi, tifos.

A fost aproape prea mult – e o repetare prea crudă a durerilor de anul trecut. Încerc să fiu puternică, dar ajungă-i, într-adevăr, zilei răul ei.

Am vorbit puţin cu Barbu, care a fost foarte amabil; m-am luptat cu lacrimile şi nu le-am lăsat să se reverse. Dar, cum nu mă simţeam prea bine, după ce m-am dus să-l văd pe Nicky m-am culcat… da, m-am culcat cu inima grea.

Iaşi

sâmbătă, 4/17 noiembrie 1917

M-am trezit simţindu-mă mai bine fizic, durerea se mai domolise, dar febra lui Nicky mi-a arătat imediat că nu se mai putea spera că nu e grav bolnav.

De ce vin să se mai adauge şi tristeţea şi grija aceasta? De ce? Nu era îndeajuns? Dar se pare că nu – nenorocul nostru continuă, însă într-o zi tot trebuie să se schimbe!

M-am odihnit şi am scris în pat până la 11, apoi l-am primit pe generalul Constantinescu, fratele ministrului, întors din Rusia. Era de părere că situaţia nu e disperată. Are unele treburi cu Banca Naţională (a noastră), care de ceva vreme s-a mutat la Moscova.

După aceea a venit Barbu să stea de vorbă cu mine serios despre situaţia noastră personală în cazul în care Rusia ar face pace cu germanii peste capul nostru, în care situaţie intenţia lor ar fi să ne ia prizonieri împreună cu guvernul. E o poziţie destul de spinoasă – de fapt, atât de spinoasă, încât e aproape fantastică. Barbu a vrut să hotărâm clar ce am face în eventualitatea aceasta – ce păreri şi ce intenţii avem eu, regele şi Carol asupra problemei.

Am dat glas opiniei pe care consider că o au atât regele, cât şi prinţul moştenitor: orice, numai să nu încheiem noi înşine pace cu germanii, ni se poate cere orice, numai asta nu.

O parte din armata noastră ar trebui, probabil, să se predea dacă am fi prinşi în capcană de aşa-zişii prieteni care au dat mâna cu duşmanul peste capetele noastre, dar tot am încerca să ne croim drum, cu o forţă armată mică, prin Rusia, până într-un loc sigur. Fireşte, sună de-a dreptul fantastic, ca poveştile de aventuri din alte vremuri. Totuşi, votez pentru soluţia aceasta. Fireşte, ar trebui să traversăm o ţară frământată de revoluţie şi care nu ne priveşte cu ochi buni, pe lângă toate riscurile războiului – şi toate acestea cu o familie de salvat! Dar ruşii s-au arătat atât de puţin doritori să lupte, încât cred că nici n-ar trimite trupe care să încerce să ne oprească dacă ne-am arăta foarte hotărâţi să trecem. Mai târziu, spre seară, Nando şi Carol s-au dovedit a fi de acord cu mine şi, privind lucrurile drept în faţă cu curaj, am căzut de acord că aşa vom încerca să facem. Dar, fireşte, pentru asta mai aveam nevoie de un lucru: asigurarea absolută şi irevocabilă a marilor noştri Aliaţi că ne vor susţine ca suverani ai ţării acesteia oriunde ne-am găsi şi oricât de puţini români ar reuşi să fugă alături de noi.

Descrisă astfel, pare o aventură aproape imposibilă, dar situaţia s-a agravat atât de tare, încât trebuie gândită orice posibilitate.

Azi lui Nicky îi e mult mai rău. Dormitează mai tot timpul, dar când vin să-l văd tot mai găseşte puterea să-mi spună câteva vorbe vesele şi mai ales mă sărută din răsputeri. Dragul de Nicky, mereu binedispus şi plin de viaţă! Sper că Domnul va avea milă de noi.

E. Perticari a luat prânzul cu noi, foarte tragică şi foarte insistentă în unele privinţe.

Barbu a venit să ia un ceai întârziat aici. Am citit o scrisoare lungă pe care i-a scris-o Martha lui Yvonne Cerkez, în Danemarca – o scrisoare curioasă, interesantă, care explică unele lucruri, în timp ce pe altele le lasă întru totul în umbră, o scrisoare în care pozează ca martiră, ca prizonieră, deşi, în acelaşi timp, se bucură de drepturi pe care în nici un caz nu le-ar fi avut fără protecţie. E o scrisoare bine scrisă, pe alocuri prea literară pentru a fi convingătoare, un amestec de părţi care îţi stârneau lacrimile şi părţi care-ţi lăsau impresia că e o actriţă mică şi lipsită de inimă, care se pricepe întotdeauna să-şi îngrijească propriile interese, indiferent prin cine.

Nando şi Carol au fost la vânătoare. După cină am stat mult şi serios de vorbă cu amândoi despre situaţia noastră. Am fost de acord toţi trei că negocierile de pace cu germanii ar fi ultimul lucru pe care l-am face şi că ţara noastră le poate cere, dacă vrea, dar NOI nu.

Nicky e foarte bolnav, dar deocamdată boala se prezintă normal, fără semne de dureri sau complicaţii.

Iaşi

duminică, 5/18 noiembrie 1917

Zilele îmi sunt încărcate de nelinişte. Situaţia e aproape disperată, din cauza Rusiei, iar Nicky al meu e foarte bolnav. Toate analizele de sânge au dat rezultate negative, aşa că oamenii cei învăţaţi încep să se îndoiască de ce văd în faţa ochilor – fiindcă, după toate semnele, chiar ARE tifos! În îngrijorarea lui, dr. Romalo a venit la mine şi a început să speculeze despre ce ar putea fi dacă nu tifos şi, pentru că eu sunt o persoană în stare să îndure orice, mi-a spus că ar putea fi ceva infinit mai rău, ceva atât de rău, încât era să leşin pe loc când am auzit, un fel de tuberculoză galopantă – dar, firește, raţiunea mea a refuzat să creadă aşa ceva, s-o admită chiar şi o clipă; nu e cu putinţă! Nu e cu putinţă, dar în ziua de azi toate sunt atât de necrezut de negre, încât tot rămâne o posibilitate măruntă să se întâmple ce e mai rău! În orice caz, toată ziua am purtat în inimă o teamă monstruoasă care îmi dădea o stare de rău fizic ori de câte ori mă gândeam la ea.

Altfel, mă simt mai bine – nu mai am dureri atât de mari. Nando a fost ceva mai puţin abătut, ieşirea de o zi întreagă de ieri i-a readus sentimentele mai aproape de normal, aşa cum eram sigură că se va şi întâmpla; nu poţi ajunge la prăbuşire fără să încerci să ai o reacţie, oricare ar fi ea.

La 11 am primit un francez mic şi isteţ[215], simplu soldat în aviaţie, dar care a primit Le Prix de Rome[216] pentru o medalie pe care a creat-o. Vrea să i se dea ocazia de a lucra pentru noi aici, iar eu sunt cum nu se poate mai bucuroasă să-l încurajez cât mai mult. Mi-a arătat lucrări de-ale lui, în gravură şi desen, din care mi-am dat seama că e un talent cu adevărat mare.

Apoi l-am primit pe Panaitescu şi am vorbit despre calendarul nostru, dificultăţile şi posibilităţile lui etc. I-am citit câteva pasaje din Psalmi şi capitole din Biblie pe care le alesesem pentru cartea cu texte sfinte pe care am de gând s-o tipăresc în America pentru soldaţii mei.

Din fericire, am reuşit să găsim o guvernantă englezoaică bună, Miss Moore, care să-l îngrijească pe Nicky.

După-amiază liniştită, în care mi-am clocit temerile şi *angoisse*, nereuşind, din păcate, să lucrez. Cred că sunt clipe în care biata fiinţă umană trebuie să-şi ducă bătăliile şi să se simtă, în sfârşit, prea încordată nervos. Simţeam un dor ciudat de acţiune – sau de poezie măreaţă, sau de a primi limba îngerilor, cu care să-mi declam teama şi necazul, şi totuşi îmi păstrez speranţa neînfrântă, credinţa de nezguduit că există bine dincolo de rău, lumină dincolo de întuneric! Vibram de o încordare care nu-şi găsea uşurarea, o stare ciudată de nervi, jumătate exaltare, jumătate disperare. În astfel de stări de spirit îmi place să gonesc călare prin locuri singuratice, mi-ar fi făcut bine – o plimbare călare frumoasă şi violentă, cu vântul şi norii şi frunzele ofilite – singurătate! Şi totuşi, singurătatea m-ar fi adus în pragul nebuniei, da, ciudată stare, stare în care îmi simt limpede toate

puterile, toate slăbiciunile, toate posibilităţile şi toate limitele!

După aceea a venit Barbu – cu el întotdeauna pot să vorbesc, îmi face bine, nici nu ştie cât de bine, fiindcă în mine e un fel de oprelişte anglo-saxonă care mă împiedică să spun toate lucrurile afectuoase pe care le simt.

În general, Nicky nu a avut o zi prea proastă. După-amiază mi-a spus cu gura lui „Mă simt aproape confortabil“, dar după cină, când m-am dus să-i spun noapte bună, mi-a spus „Acum mă dor oasele“. Se înţelege foarte bine cu Miss Moore (guvernanta lui). Ea are să-i povestească o mulţime de amintiri de război din cele mai interesante, care îl fascinează. Nicky are o minte atât de ascuţită, e un băiat atât de deştept, atât de plin de viaţă şi de interes pentru toate cele. L-am tuns foarte scurt – are o faţă mică de tot, cu cearcăne foarte întunecate sub ochi, totuşi frumoasă, cu tăieturi ferme, scumpul de el.

După cină Leila ne-a citit mie şi Lisabettei.

Iaşi

luni, 6/19 noiembrie 1917

Dimineaţă foarte întunecoasă, care mai târziu s-a transformat într-o după-amiază glorios de însorită.

Mi-am reluat viaţa obişnuită – nu mai am dureri. Boala lui Nicky se desfăşoară în continuare foarte normal, deocamdată. După multe deliberări, doctorii susţin că totuşi ar fi tifos. În general, a avut o zi destul de bună, febra n-a fost prea puternică. E foarte cuminte, mereu zâmbeşte, e dornic de glume, de conversaţie, nu se plânge niciodată – doar că îl dor oasele, aşa că i-au pus sub el o pernă mare şi moale. El întotdeauna a fost slab, aşa că, firește, acum nu are prea multă carne pe el. A venit şi dr. Ioan Cantacuzino să-l vadă, el a fost cel care a votat că e, fără urmă de îndoială, tifos sau paratifos – dar, deocamdată, unul complet lipsit de complicaţii.

A venit pictorul Bulgăraş să-mi aducă o schiţă foarte sangvină, cu mine în costum de soră de caritate. Face portrete foarte frumoase. A venit şi pictorul Creţoiu, să-mi ofere câteva schiţe mici şi fermecătoare, cu căsuţa mea de la Coţofeneşti.

După prânz m-am dus singură cu automobilul la doamna Prezan şi am stat de vorbă cu ea. În continuare nu arată prea bine. Azi nu a atacat pe nimeni şi nu s-a plâns de nimeni anume, deşi nu se poate abţine să nu discute despre diverşi oameni. E o femeiuşcă ciudată, inteligentă şi mereu pusă pe intrigi. Are o casă drăguţă şi atât de convenabil aşezată la capătul Copoului, încât sunt foarte plăcute vizitele pe la ea, fie în automobil, fie pe jos. Noi îi spunem Circe din Copou. Toată lumea se duce s-o vadă, iar ea îi primeşte pe toţi simplu şi plăcut, fără ceremonie inutilă sau pretenţii de eleganţă; are un fel de a fi atât de liniştit şi de cuminte, încât nici nu ţi-ar trece prin gând

ce creatură primejdioasă e. Un adevărat păianjen mic, în pânza lui. Cu toate acestea, îmi place.

Barbu a venit la ceai. Într-una din ultimele lui vizite la o cantină a mea de la sat, micul Georgie a avut un accident de automobil şi s-a tăiat rău la mâna stângă.

Iaşi

marţi, 7/20 noiembrie 1917

Nici un eveniment deosebit. Nicky se simte pe cât de bine ne puteam aştepta, azi febra a fost mult mai slabă, e vesel şi extraordinar de dulce, un pacient excelent.

Bietul meu Ballif e bolnav. Lucru mare, acceptă să-l îngrijească Mamulea. La 11 a venit din nou Bulgăraş, să continue lucrul la portretul meu. Ileana a stat cu noi cât a lucrat el şi l-a fermecat pe artist cu frumuseţea şi şarmul ei – a stat de vorbă cu el de parcă i-ar fi fost prieten vechi. Rezultatul a fost, fireşte, că mâine va începe şi un portret al ei. Cred că al meu va fi bun.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Prezan, fiindcă azi îşi sărbătoresc nunta de argint. Ea nu văzuse casa de când am aranjat-o puţin.

După prânz le-am luat într-o excursie cu automobilul pe Lisabetta şi Mignon şi am plimbat câinii la Stânca. Barbu a venit la ceai, ne-am simţit foarte *gemütlich* preparând ciocolată caldă şi citind. După cină am citit cu Leila şi Lisabetta.

Iaşi

miercuri, 8/21 noiembrie

Nicky se simte tot mai bine şi se vede – nu mai are temperatură mare, nu mai are dureri, e binedispus, un pacient foarte drăgălaş şi cuminte. E clar că va fi, cu voia Domnului, un caz uşor.

De dimineaţă am avut multe de făcut, aşa că de-abia dacă am apucat să scriu în pace; în plus, Nando vine la micul dejun foarte târziu şi mă face să pierd timp.

Bulgăraş a început şi o schiţă a Ilenei, care promite să fie excelentă; i-am pozat şi eu o vreme, timp în care au venit să mă deranjeze din minut în minut un şir nesfârşit de oameni.

George Moruzi, acum colonel în regimentul meu, a venit plin de optimism, cu adevăratul spirit soldăţesc. M-a vizitat în special ca să discutăm despre decorarea soldaţilor şi a ofiţerilor. A rămas la prânz, cu soţia. După prânz m-am plimbat pe la „Vasile Lupu“ şi Copou cu fetele mele – a fost o după-amiază încântătoare. Barbu a venit la ceai; am vorbit despre bătrânul rege Carol, despre curtea şi obiceiurile lui şi despre greutăţile tinereţii noastre trecute. După cină am citit cu Lisabetta şi Leila.

Iaşi

joi, 9/22 noiembrie 1917

Am făcut o excursie de o zi excelentă cu Carol şi Ballif, în automobilul lui Carol; am plecat la 11 şi jumătate şi ne-am întors acasă de-abia la 12 şi jumătate noaptea, mergând aproape încontinuu, cu pauze scurte.

Cum starea lui Nicky nu mă îngrijora prea tare, am hotărât să mă duc să-mi văd cantinele „Mircea“ cele îndepărtate, nici nu eram sigură unde sunt. Prima parte a drumului a fost foarte alunecoasă: plouase noaptea şi fusese un frig aprig, monstruos, fiindcă ne-a bătut un vânt şfichiuitor din nord. Prima noastră destinaţie era Vânători, un sat mic şi teribil de sărac, între Ştefăneşti şi Botoşani. Înainte să ajungem acolo, ne-am oprit la un mic canton şi am luat o masă frugală din ceea ce aduseserăm cu noi, foarte bucuroşi să ne adăpostim o vreme, fiindcă ne înşelaserăm cu privire la temperatură, iar vântul tot încercase să ni se strecoare între piele şi oase. Era o căsuţă plăcută, bine încălzită, lucru pe care l-am apreciat mult. S-a ocupat de noi cu multă amabilitate ţăranca de la canton, care locuieşte acolo şi ne-a tratat invazia oarecum neaşteptată cu obişnuita placiditate a ţăranului român, fără să arate nici plăcere, nici uimire, nici agitaţie. A conversat foarte puţin şi şi-a fiert resemnată mămăliga, în timp ce noi mâncam lucruri mai gustoase. I-am lăsat jumătate din „lucrurile noastre mai gustoase“ şi am plecat, după o jumătate de oră, încercând să ne învelim mai bine. Dar era TARE frig – vântul era ÎNVERŞUNAT.

În cele din urmă, am sosit la Vânători şi am inspectat mica şi ordonata cantină „Mircea“, proviziile, bătrâna care găteşte acolo şi jandarmul însărcinat cu paza. La sosire, am găsit câţiva ruşi instalaţi în ea, bând foarte liniştiţi ceaiul pe care-l aduseseră cu ei într-un coş. Erau foarte paşnici, ofiţerul chiar ne-a salutat cât de cât, dar n-aveau de gând să plece până nu-şi terminau ceaiul. Ruşii aceştia aflaţi în trecere sunt o adevărată groază pentru cei care se ocupă de cantină şi o primejdie sigură pentru proviziile mele – care, deocamdată, nu au fost nici descoperite, nici furate.

N-am putut vedea toţi copiii, fiindcă nu era ora mesei şi erau risipiţi peste tot. Ar trebui să mănânce aici patruzeci; bătrâna ne-a asigurat că vin regulat şi că le găteşte mâncare bună, dar, cum nu era ora potrivită, din păcate n-am putut vedea cu ochii noştri. Casa era frumoasă şi îngrijită, iar proviziile erau în bună ordine. Fireşte, colonelul meu cel teribil şi-a băgat nasul pretutindeni, cu totul altfel decât o făcusem eu.

Se făcuse deja târziu şi în nici un caz nu m-aş fi putut întoarce acasă în timpul după-amiezii, aşa că am hotărât împreună să mergem mai departe, până în satul următor, Dumeni, despre care ştiam vag că ar fi pe lângă Dorohoi. De vreme ce deja eram la jumătatea drumului, ne-

am gândit că ar fi mai bine să mergem până acolo, fiindcă în ziua de azi nu ştim niciodată dacă vom mai avea ocazia să facem un lucru sau nu. Dumeniul s-a întâmplat să fie destul de departe după Dorohoi! Mai întâi a trebuit să trecem prin Botoşani. Înainte de Botoşani, ne-am oprit la o bază a aviaţiei să mai luăm benzină, fiindcă Rolls-Royce-ul nu poate merge la nesfârşit nehrănit. Câţiva soldaţi francezi amabili au venit şi au stat de vorbă cu noi, la început neştiind deloc cine suntem şi dând dovadă de o familiaritate glumeaţă – ne-au admirat mult automobilul. Când ne-au descoperit statutul regal, după respectul plin de admiraţie pe care ni-l acordau câţiva soldaţi români, s-au intimidat oarecum şi n-au mai fost atât de amuzanţi.

De acolo am plecat mai departe, am mers, am mers şi am tot mers la nesfârşit; de câteva ori, vântul ne-a tratat foarte aspru. Din fericire, drumurile erau aproape toate bune, chiar excelente pe alocuri, dar, în ciuda vitezei, n-am ajuns la Dumeni înainte de lăsarea întunericului.

E un sat mare, unde avem un „notar“[217] care ne-a ajutat foarte mult şi şi-a pus inima, energia şi cunoştinţele în slujba cauzei noastre. Casa e mare, curată şi, deşi am ajuns cu totul pe neaşteptate, am găsit curtea, bucătăria şi mica sală de mese curate ca lacrima şi ordonate – toate cănile şi farfuriile erau întinse pe masă, spălate bine, deşi masa tocmai se încheiase. Nici acolo n-am putut vedea toţi copiii, fiindcă era prea târziu, dar astfel de vizite-surpriză au avantajul că îţi dau ocazia să vezi lucrurile aşa cum sunt, fiindcă oamenii nu apucă să facă pregătiri neobişnuite. Aici, în loc să ne stinghereasc㠄, ruşii ne-au acordat tot „concursul“. Am vizitat şi depozitul unde ţinem proviziile şi unde totul era în perfectă ordine – fără îndoială, e cea mai bine administrată dintre toate cantinele noastre. Aici mănâncă vreo 50 de copii două mese mari pe zi, iar dimineaţa primesc ceai fierbinte.

Înainte de plecare, am mâncat ce ne mai rămăsese de la prânz în casa notarului, care ne-a oferit chiar câteva ouă fierte tare bune şi nişte fursecuri delicioase, făcute de soţia lui. Drumul până acasă parcă nu se mai termina, dar Ballif a improvizat ceva cu unul dintre sumanele pe care le adusesem pentru copiii săraci, un fel de paravan care să mă mai ferească de vânt – şi apoi, la întoarcere, vântul ne bătea din spate, nu din faţă. Ridicaserăm capota, dar pe lateral este deschisă şi nu ne-a ferit prea tare până n-a inventat Ballif paravanul.

Carol a condus de mai mare dragul – l-am admirat, fiindcă cele treisprezece ore cât am fost plecaţi a condus aproape tot timpul.

M-am întors nu neapărat obosită, dar cu gâtul înţepenit şi ochii umflaţi din cauza vântului. Am fost întâmpinată cu o mulţime de exclamaţii de servitori, care au considerat că lungimea excursiei fusese riscantă pentru mine din mai multe puncte de vedere.

Aşteptam cu nerăbdare o ceaşcă de ceai fierbinte şi culcarea!

Englezii au avut o victorie răsunătoare în Franţa, un atac-surpriză

cu tancurile care a reuşit în întregime. Au avansat considerabil, au cucerit mai multe sate şi au luat mulţi prizonieri.

Iaşi

vineri, 10/23 noiembrie 1917

Când m-am trezit, încă mai simţeam pe faţă şi în ochi urmele drumului lung de ieri. Toată ziua mi-am simţit faţa arzând.

Am avut mult de lucru de dimineaţă, aşa că n-am găsit timp de scris, deşi aş vrea să scriu multe lucruri.

Am pozat pentru portret o vreme, apoi l-am primit pe dr. Deforest. Nu ştiu de ce, dar mi se pare că e puţin cam şarlatan.

La prânz m-a durut rău capul.

După prânz l-am primit pe colonelul Anderson. Nu-şi arată făţiş descurajarea, dar se loveşte de piedici de neînchipuit, inexplicabile; totuşi, mi-a promis să NU renunţe. Cât de greu e să faci un bine în ţara aceasta, de cum te vezi obligat să urmezi căile oficiale. Americanii au primit un tren plin cu bunuri, cu care vor putea începe o mulţime de lucrări. Toate activităţile care nu depind de guvernare merg înainte fără greutate.

Barbu a venit la ceai. Nicky a avut toată ziua o temperatură normală, după cum arată, e destul de sigur că îşi va reveni în curând. La cină am avut-o invitată pe doamna Dissescu – mi-a adus saci cu nuci şi nişte bani.

Marioara Ventura mi-a adus 28.000 de franci strânşi la spectacolul pentru prizonieri de aici şi la altul, ţinut la Botoşani, unde a recitat poezia scrisă de mine pentru prizonieri.

Iaşi

sâmbătă, 11/24 noiembrie 1917

Azi nimic special, dar mult de lucru. Treburile de care mă ocup cu Mamulea se tot înmulţesc, avem multe lucrări de caritate, dar totul merge bine, deşi, fireşte, în orice privinţă întâmpinăm o mulţime de piedici, fiindcă e greu de lucrat cu românii, iar vremurile sunt aspre. Am pozat pentru portret, l-am primit pe domnul Morgan, apoi pe domnul Bird, un englez timid şi foarte tânăr, detaşat de la Teheran ca să-l ajute pe Sir George la noi. La prânz l-am avut invitat pe bătrânul Baker, iar după masă am avut o discuţie lungă cu el despre lucrările noastre. După aceea a venit Porcu şi am încercat să-l însufleţesc să-şi ducă la bun sfârşit treburile cu americanii, de mettre les points sur les „i“, ca să putem începe munca de care e atâta nevoie. Am vorbit cu tot elanul meu, foarte logic, arătându-i că nu sunt deloc nelămurită asupra chestiunii, ci că îi înţeleg toate detaliile. I-am spus că americanii sunt oameni hotărâţi şi practici, care nu s-ar angaja la o lucrare de proporţii înainte să-i stabilească toate aspectele, şi

începutul, şi sfârşitul; că, odată ce au pus pe hârtie o propunere, şi el, Porcu, trebuie să-şi aştearnă propria propunere în scris la fel de clar, arătând foarte limpede ce puncte acceptă fără modificare şi ce crede că ar fi mai bine de schimbat; şi că, odată ce propunerea LUI va fi la fel de clară şi de sigură precum cea a americanilor, se vor putea hotărî toate şi se va putea începe munca imediat! Mi-a promis că, până luni, propunerea lui va fi pusă pe hârtie.

Mi-am încercat toate priceperile asupra bătrânului grăsan inteligent şi dezgustător, şi sper că l-am convins că n-am de gând să las lucrurile aşa cum sunt, ci că voi face tot ce îmi stă în puteri ca să-l oblig să ia măsuri ferme. Odată încheiată întrevederea aceasta, m-am dus cu Cinculaki să vizităm *l'asile de nuit* şi sala de întâlniri pe care le construiesc împreună cu Y.M.C.A.; am vizitat şi un orfelinat evreiesc din apropiere, unde ne-a distrat enorm o lecţie despre Biblie predată într-o română cu un accent evreiesc imposibil – tocmai se spunea povestea lui Iacob şi a lui Esau; le-am arătat că mă pricep şi eu la Vechiul Testament, punându-le întrebări, iar apoi am plecat, după ce le-am promis ciorapi şi tălpi pentru ghete!

M-am întors acasă şi am luat ceaiul cu Barbu. Am început o carte antrenantă, în stilul Sherlock Holmes, ca să ne mai relaxăm minţile greu încercate.

Lui Nicky îi merge splendid. Temperatură normală – dea Domnul să se termine coşmarul.

Mi-au venit de la Odessa cele trei vagoane de orez, unt şi zahăr – cred că şi americanii primesc destul de multe provizii.

După cină am citit cu Leila şi Lisabetta. Biata Leila ne va părăsi în curând definitiv, se întoarce în Anglia să-şi îngrijească sora mai mare. Îmi pare rău, iar pentru ea va fi o durere crudă, e sfârşitul unei lungi cariere!

Portret de Bulgăraş

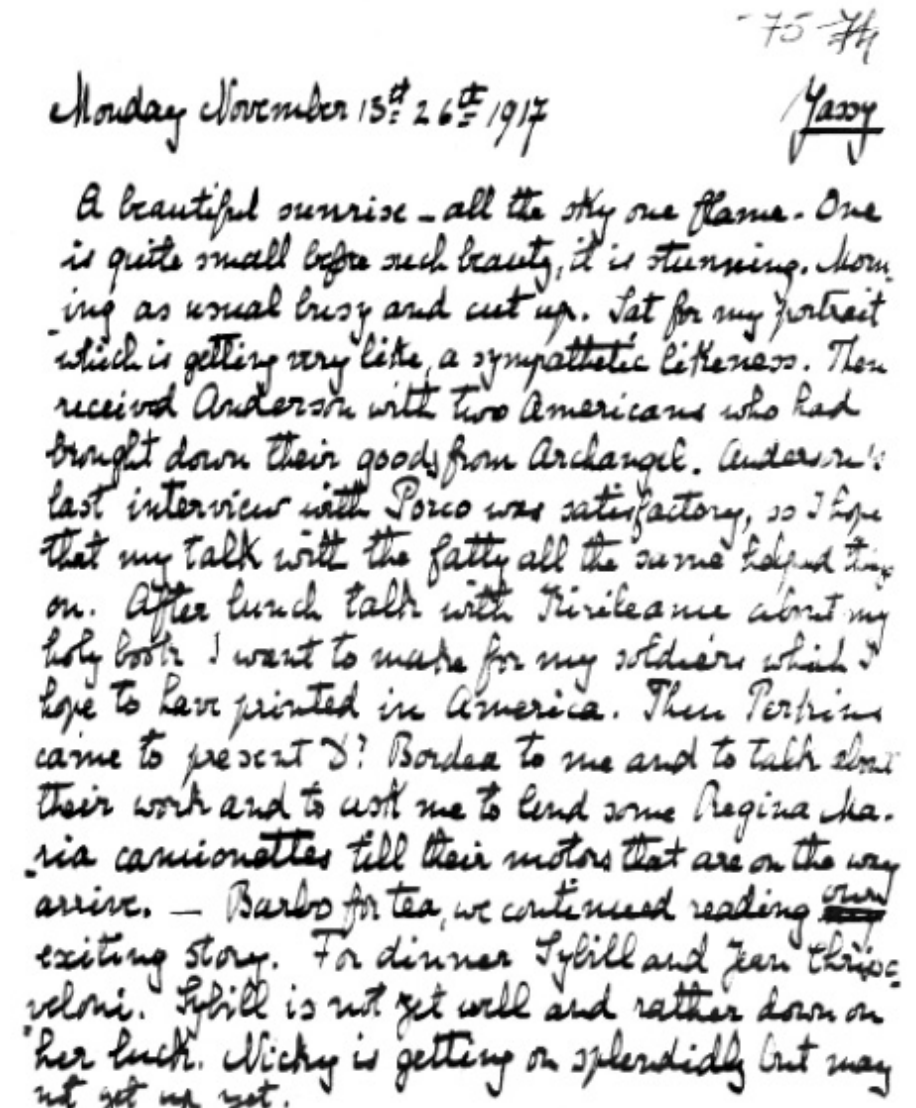
75 74

Monday November 13th 26th 1917 Yassy

A beautiful sunrise – all the sky one flame. One is quite small before such beauty, it is stunning. Morning as usual busy and cut up. Sat for my portrait which is getting very like, a sympathetic likeness. Then received Anderson with two Americans who had brought down their goods from Archangel. Anderson's last interview with Porco was satisfactory, so I hope that my talk with the fatty all the same helped things on. After lunch talk with Nirilesne about my holy book I want to make for my soldiers which I hope to have printed in America. Then Perticari came to present D? Bordea to me and to talk about their work and to ask me to lend some Regina Maria camionettes till their motors that are on the way arrive. – Barbo for tea, we continued reading our exciting story. For dinner Sybill and Jean Thiveloni. Sybill is not yet well and rather down on her luck. Nicky is getting on splendidly but may not get up yet.

Iaşi

duminică, 12/25 noiembrie 1917

Ziua de naştere a lui Ducky! I-am trimis o telegramă acum câteva zile, mă întreb dacă o va primi – mă tem că nu, nu se ştie deloc ce se petrece în Finlanda, orice e posibil. E şi ziua lui Boris, e prima oară în mulţi ani când nu îi telegrafiez; nu ştiu unde e.

Doamna Dissescu mi l-a adus pe inginerul Mareş al ei, care mi-a trimis prin ea bani, un bărbat plăcut, aproape atrăgător, iar apoi am dat fuga cu Ileana, în Cadillacul meu cel recent vopsit, la Legaţia engleză, pentru o scurtă slujbă religioasă. Venise de la Petrograd un preot foarte amabil. Ileana arăta tare drăgălaş, într-un palton de

mătase groasă şi aspră, ruginie, pe care i l-am comandat de curând, tivit cu şinşilă – o bucată de mătase care-mi mai rămăsese, o urmă a unor vremuri mai bune!

Preotul a fost încântător – am schimbat câteva cuvinte după aceea, o cunoştea destul de bine pe Ducky, lucrase cu ea la începutul războiului.

La prânz l-am avut invitat pe Nicolaï cel simpatic, de la misiunea franceză. După prânz am făcut o plimbare plăcută cu Lisabetta, după-amiaza a fost de-a dreptul divină, cu o lumină fermecătoare, iar apusul a fost ca un râu de aur.

Barbu a venit la ceai, am vorbit mult şi am citit puţin. Toată ziua am fost ciudat de emotivă. Am început-o scriind scrisori pentru străinătate – le-am scris reginelor Angliei şi Belgiei. Când îţi pui trăirile în cuvinte, îţi dai seama de situaţie în mod concret, te vezi obligat să exprimi convingător ce ţi-au adus zilele, iar realitatea devine oribilă. Mărturisesc că azi toate m-au tulburat şi am fost tot timpul în pragul lacrimilor.

Lui Nicky îi merge foarte bine, dar veştile din Rusia sunt în continuare imposibile.

M-am culcat devreme, mă simţeam tristă şi obosită.

Iaşi

luni, 13/26 noiembrie 1917

Răsărit superb – tot cerul era o flacără. În faţa unei asemenea frumuseţi te simţi foarte mic, e uluitoare. Dimineaţa, ca de obicei, a fost aglomerată şi plină de întreruperi. Am pozat pentru portret, care începe să-mi semene foarte mult, o asemănare plăcută. Apoi l-am primit pe Anderson cu doi americani, care-şi aduseseră lucrurile de la Arhanghelsk. Ultima întrevedere a lui Anderson cu Porcu a fost mulţumitoare, aşa că sper că discuţia mea cu grăsanul a ajutat cât de cât lucrurile să avanseze. După prânz am stat de vorbă cu Kirileanu despre cartea mea cu texte sfinte pe care vreau s-o tipăresc pentru soldaţi, în America, sper. După aceea a venit Perkins să mi-l prezinte pe dr. Bordea şi să vorbim despre munca lor, dar şi ca să mă roage să le împrumut câteva camionete „Regina Maria“ până sosesc ale lor, care sunt pe drum. La ceai Barbu; am continuat să ne citim povestea cea antrenantă. La cină Sybille şi Jean Chrissoveloni. Sybille încă nu s-a însănătoşit complet şi e destul de abătută. Lui Nicky îi merge tot mai bine, dar încă nu are voie să se ridice din pat.

Iaşi

marţi, 14/27 noiembrie 1917

Zi cu spitale. Mi-am petrecut o parte din dimineaţă cu tuberculoşii de la „Cultura“, împărţindu-le caşul şi prunele uscate primite de la

Moşoiu, a fost un adevărat festin pentru ei, dar o, Doamne, ce lucruri triste am văzut! Îţi poţi da seama cu uşurinţă că mulţi nu mai au mult de trăit! La întoarcere am avut câteva audienţe. Mai întâi doamna Mumuianu, ridicolă, sulemenită, familiară ca întotdeauna, dar amuzantă în felul ei qui ne doute de rien[218]. A compus une marche des Alliés care va fi dedicat regelui şi reginei. Şi-a pus serviciile la dispoziţia mea – serviciile, inima, inteligenţa, farmecul sau, dacă eu nu am ce face cu ele, la dispoziţia Lisabettei sau a lui Mignon sau a lui Nicky sau a Ilenei, indiferent a cui, atâta timp cât e un membru al familiei regale. La cuvintele acestea şi-a îngustat ochii, plină de siguranţa dreptului ei indiscutabil de a fi una dintre aleşi! După ce m-a fermecat cu vorbirea şi manierele ei, l-am primit pe preotul cel amabil de la Petrograd. Mi-a făcut mare plăcere să vorbesc cu el, fiindcă mi-a cunoscut toate rudele de acolo şi i-a fost prieten apropiat Olgăi, sora lui Nicky. O cunoştea bine şi pe Ducky şi a lucrat cu ea. I-a fost bun prieten şi lui Dmitri şi tânărului Iusupov, şi cunoaşte în amănunt toată povestea uciderii lui Rasputin. Pe lângă acestea, e un om cum nu se poate mai agreabil.

După aceea a venit o doamnă foarte urâtă de la Galaţi, care voia să-mi vorbească în numele episcopului despre situaţia orfanilor din oraşul ei, iar după prânz două femei din Vaslui, una cu o poveste tristă despre o fiică pe care nu-şi permite să o educe, iar cealaltă despre o fiică pe care nu reuşeşte s-o mărite. După ce am reuşit să arăt simpatie tuturor părţilor, am plecat cu automobilul la Galata, împreună cu Lisabetta, să inspectăm spitalul de acolo, care se află acum în grija lui Ferrey-Rolles. Am împărţit ce-mi mai rămăsese din brânză şi prune. Am luat ceaiul cu Barbu, iar după cină am lucrat cu Nando şi Barbu la ziarele americane. Nicky se simte destul de bine, dar trebuie să mai stea în pat.

Iaşi

miercuri, 15/28 noiembrie 1917

Azi nimic deosebit. Dimineaţă am lucrat cu colaboratorii mei obişnuiţi, i-am pozat pictorului şi am primit-o pe Alina Miclescu.

La prânz au venit doctorul şi doamna Costinescu. Am fost încântată să primesc veşti de la Coţofeneşti, veşti plăcute, cu multe detalii despre oamenii care iubesc locul acela şi munca de acolo.

După prânz am făcut o plimbare cu automobilul şi pe jos împreună cu Mignon la Moara de Vânt, care azi şi-a meritat din plin numele, fiindcă bătea un vânt nebun, gata-gata să ne zboare fustele peste cap, nu puteam nici să mergem drept, iar la unele colţuri ne izbea atât de tare, încât ne lua pe sus, aşa că trebuia să alergăm. Dar n-a fost frig, aerul a fost minunat de limpede şi a fost soare.

Barbu a sosit la ceai. Ileana a venit ca să-i citim *Alice în Ţara*

Minunilor, după aceea mi-a citit Barbu mie. După cină am mai stat până târziu să scriu note despre viaţa mea pentru Pierre Raindre, prietenul Cellei. Starea lui Nicky e în continuare pe cât de bună se putea spera.

Iaşi

joi, 16/29 noiembrie 1917

Am plecat devreme la Roman, cu Lisabetta. Zi extraordinar de frumoasă, precum cele mai plăcute zile de primăvară, cu un soare negrăit de frumos.

Dar, ca să ajungem acolo prezentabile, de data aceasta am mers cu maşina închisă, iar călătoria a fost foarte confortabilă, graţie superbului Cadillac pe care îl am de puţină vreme, mulţumită intervenţiilor pricepute ale lui Barbu.

Drumul spre Roman e de-a dreptul splendid şi am mers ca vântul, entuziasmaţi. Ballif a stat în faţă, binedispus şi foarte mândru de viteza de care e capabil automobilul nostru.

Am făcut o mică oprire la casa doamnei Nevruz, apoi am plecat mai departe la Spitalul „Mircea“, condus acum de americani. Au un personal numeros şi totul arăta foarte bine, cu toate îmbunătăţirile necesare pe care mijloacele lor considerabile le-au permis. Am vizitat totul – pacienţii, care arătau veseli şi bine îngrijiţi, bucătăria, dependinţele, chiar şi porcii şi viţeii care se numără printre bogăţiile lor, chiar şi magaziile de lemne. A urmat un prânz minunat, întru totul american, cu feluri americane, printre care şi o plăcintă cu dovleac! Sărbătoreau Ziua Recunoştinţei şi a fost o mare bucurie pentru ei că i-am vizitat tocmai atunci. De o parte a mea a stat colonelul Anderson, iar de cealaltă, Baker, tovarăşi cum nu se poate mai plăcuţi. De cealaltă parte a mesei îi insufla bună dispoziţie Lisabettei Perkins, care e formidabil de vesel, inteligent şi interesant. A fost o masă plină de veselie, la care a domnit o atmosferă de bunăvoinţă pentru toţi semenii noştri.

După prânz am vizitat, însoţite de prefect, locurile unde li se împarte mâncare săracilor. Am fost aclamate cu mare entuziasm şi, în ciuda zvonurilor că Romanul ar fi un loc primejdios din cauza ruşilor, ne-am plimbat destul de mult prin mulţimea care ne-a ovaţionat din toată inima, salutate chiar şi de „tovareşi“.

Ne-am mai dus la încă două spitale. Erau mici, unul în şcoala evreiască, celălalt într-o căsuţă şi nişte barăci, administrat de francezi.

În primul am avut plăcerea de a-l întâlni pe unul dintre prietenii mei favoriţi de la Coţofeneşti. Şi la Spitalul „Mircea“ am găsit doi evacuaţi de acolo.

Vizita noastră la Roman s-a încheiat cu obişnuitul ceai acasă la doamna Nevruz – un ceai excelent, la care au fost invitate toate

notabilităţile oraşului, iar totul a fost făcut cu o ordine şi ceremonie admirabile, cum ştie entuziasta şi vechea mea prietenă. Se îmbrăcase într-un alb imaculat şi era mai frumoasă ca oricând.

Bătrâna Maria Spiru arăta slabă şi tristă; ca de obicei, reuşeşte să se certe cu lumea oriunde ajunge. Acum îşi închipuie că e sub demnitatea ei să lucreze la Spitalul „Mircea“ fiindcă printre americani sunt şi evrei.

Întoarcerea acasă a fost plăcută, pe drum a răsărit o lună superbă. Am vorbit cu Barbu câteva momente, înainte de cină. Nicky se simte bine, Nando e răcit. Am lucrat până târziu.

Iaşi

vineri, 17/30 noiembrie 1917

Zi plină de evenimente şi de veşti proaste. Parcă toate se sparg şi se năruie în jurul nostru, dar încercăm să rămânem drepţi, de garder tout son sang froid, toată răbdarea, tot curajul; totuşi, situaţia se înrăutăţeşte atât de repede, încât nici nu mai ştim de ce ramură de nădejde să ne agăţăm. E foarte greu. Pe lângă acestea, am prea multe de făcut, chiar mai multe decât poate îndura bietul meu cap, fiindcă sunt prea multe treburi DIFERITE. Ieri a fost o zi de odihnă, fiindcă am petrecut-o în afara locurilor mele obişnuite, dar azi eram în pragul unei prăbuşiri – uneori, supărările mărunte şi evitabile sunt cele care fac paharul să se reverse şi nici acestea nu mi-au lipsit azi.

Dimineaţa audienţe, am încercat să-i pozez pictorului, dar am fost întreruptă tot timpul. I-am primit pe doamna Glogoveanu, colonelul Wall şi soţia lui foarte tânără, fiica generalului Scerbacev (sunt o pereche foarte drăguţă) şi pe doamna Andonovici, văduva fostului ataşat militar sârb, care a murit aici, la Iaşi, acum câteva luni. E tare singură şi nemângâiată.

Nando e *sorgenvoll*[219] şi pe bună dreptate. Începem să ne uităm de jur împrejur ca fiarele încolţite şi nu vedem nici o cale de ieşire.

Am reuşit, cu mari greutăţi, să scap ca să fac o plimbare cu automobilul şi pe jos cu Lisabetta departe, pe câmpuri, ca să respirăm puţin, să ne mai liniştim; a fost o după-amiază minunată. Avem parte zilele acestea de o vreme excelentă şi de o lună superbă.

Barbu a venit la ceai. Amândoi eram teribil de *énervés*, şi el are prea multe de făcut – încordarea îşi spune cuvântul în unele zile, când se adună tot ce e neplăcut şi disperat. A plecat mult mai devreme de ora lui obişnuită, fiindcă avea treburi importante. Ileana a venit să-i citim *Alice în Ţara Minunilor* şi am terminat cartea. Am stat puţin cu Nicky, i-am primit pe soţii Coandă, a căror fiică mezină e logodită cu un francez, iar după cină Leila ne-a citit mie şi Lisabettei.

Iaşi

sâmbătă, 18 noiembrie/1 decembrie 1917

Dimineaţa m-am dus cu Mignon şi Irina la les Halles să vizităm depozitul americanilor. Prietenul meu, col. Anderson, ne-a condus peste tot, oarecum emoţionat şi îngrijorat de mulţimea de bunuri de care se vedea dintr-odată răspunzător. Am reuşit să iau de-acolo câteva lucruri care-mi vor fi de mare folos, mai ales pentru hainele pentru săraci şi stofele de croit. M-am întors şi l-am primit în audienţă pe colonelul Carataş. A fost multă vreme în Anglia şi se întoarce în curând acolo. Mi-a spus lucruri interesante, dar acum suntem cu toţii atât de angoissés de întreaga situaţie, încât vorbim de parcă tot ce ar fi putut fi bun şi folositor ar fi un vis trecut.

La cină, vreau să spun la prânz, am avut invitaţi doar generali: pe Averescu şi Grigorescu, veniţi să discute situaţia noastră militară cu Nando. Nando a venit cu o întârziere de o oră şi un sfert, aşa că am avut mult de aşteptat. A fost invitat la prânz şi generalul Elceaninov. A fost un general bun şi foarte credincios cauzei româneşti, motiv pentru care „tovarăşii“ s-au săturat de el şi l-au înlăturat de la comandă. E foarte trist, îl podideau lacrimile încontinuu, lucru foarte *dezolant*, iar în cele din urmă ne-am luat un rămas-bun încărcat de melancolie.

Grigorescu a fost Grigorescu, în felul lui minunat, un *phraseur*[220] de o pricepere pompoasă, sigur de valoarea lui *inappréciable*. E tare amuzant, iar felul lui de a fi e suportabil, fiindcă e un soldat brav şi iubit de trupele lui.

După prânz am pierdut o mulţime de timp şi într-un târziu, pe la patru, am ieşit la o plimbare cu automobilul şi pe jos cu Mignon şi Păunule. M-am întors să iau ceaiul cu Barbu şi Ileana, care a venit încă o dată cu preţioasa ei *Alice în Ţara Minunilor*. Am vorbit mult cu Barbu, despre lucruri triste. La nouă fără un sfert m-am dus să cinez la Maruka şi ne-am bucurat una de compania celeilalte ca în vremurile vechi şi mai fericite. După aceea am avut câţiva invitaţi, iar Pinx a cântat superb. A fost o seară plăcută, chiar veselă.

Iaşi

duminică, 19 noiembrie/2 decembrie 1917

M-am dus la spitalul Lisabettei cu Mignon. Am împărţit bunătăţi printre răniţi. Audienţe n-am avut, dar am avut multe lucruri de făcut. Veştile sunt mai rele ca niciodată, domneşte o atmosferă de panică. Încerc să n-o las să pună stăpânire pe mine şi pe cei din jur, dar de multe ori am lacrimi în ochi. Fiecare zi ar putea fi ultima mea zi de muncă pentru poporul meu. Am primit o telegramă foarte călduroasă de la George[221], în care spune că sunt bine-venită cu copiii în Anglia oricând. La început, telegrama m-a făcut foarte fericită, dar, gândindu-mă mai bine, mi-am dat seama că e un semn rău, semn că toată lumea

îşi dă seama că suntem în primejdie, că poziţia noastră devine insoutenable. La prânz, la care Nando a venit foarte târziu, i-am avut invitaţi pe Scerbacev, pe fiica lui cu soţul ei, von Wall, pe soţii Rachici (ataşatul militar sârb şi soţia sa) şi pe Nindi, pe care americanii speră să-l convingă să lucreze cu ei.

În aer stăruie o agitaţie extraordinară. Zvonurile spun că azi sau mâine soldaţii ruşi îşi vor aresta sau ucide ofiţerii. Scerbacev era foarte îngrijorat. Aş vrea ca ofiţerii ruşi să dea dovadă de mai multă tărie: sunt sigură că, dacă ar avea o atitudine mai fermă, s-ar putea evita multe rele.

După prânz am stat de vorbă cu Găvănescu, care pleacă în Franţa în fruntea unei misiuni compuse din ofiţeri români care vor face *école de guerre* activă pe frontul de Vest.

Văzând că vremea ameninţă să se schimbe, m-am dus cu automobilul la Vila Greierul, fiindcă drumurile sunt încă uscate şi a trecut ceva vreme de la ultima mea vizită la scumpa soră Pucci. Am luat-o cu mine pe Lisabetta, iar în spatele nostru, în alt automobil, au venit Mignon şi Leila. Am fost primite cu mare bucurie. I-am vizitat pe bolnavi, am băut un ceai, am stat de vorbă, apoi ne-am pornit din nou.

În absenţa mea, Porcu încercase să-l convingă pe Nando că trebuie să plecăm cu toţi copiii la Ghidigeni sau Coţofeneşti chiar în seara aceasta, fiindcă există toate motivele să credem că mâine va fi o zi periculoasă. La ora ceaiului, Nando a venit la mine şi, din fericire, s-a arătat cu totul de acord cu mine: pentru nimic în lume nu ne vom mişca din loc şi nu vom lăsa să se vadă vreo urmă de îngrijorare. Barbu şi-a exprimat acordul cu hotărârea noastră. Orice ne aşteaptă, trebuie să-i ţinem piept şi, în primul rând, să le arătăm animalelor de ruşi că micii români atât de dispreţuiţi nu se tem. Atâta timp cât rămânem statornici şi disciplinaţi, sunt convinsă că putem rezista chiar şi în faţa forţelor armate.

Dar simt cum cresc în jurul meu, din toate părţile, valuri de nelinişte. Trebuie să ne păstrăm calmul şi să mergem înainte, să trăim şi să muncim de parcă nu s-ar întâmpla nimic deosebit.

Lui Nicky i s-a dat voie să se ridice din pat pentru prima oară şi s-a aşezat pe un scaun. S-a simţit foarte ameţit, i se învârtea capul şi era nesigur pe picioare, dar altfel i-a fost bine.

După cină, la care au fost invitaţi Symki şi Mamulea, m-am sfătuit cu ei despre celelalte decoraţii pentru oamenii care lucrează în spitale.

M-am întins în pat devreme, am citit puţin şi, în ciuda evenimentelor, m-am simţit foarte calmă.

Iaşi

luni, 20 noiembrie/3 decembrie 1917

S-a schimbat vremea, plouă.

Situaţia se agravează în continuare. A trebuit să le spun doamnelor mele că ar putea veni ziua când va trebui să plec totuşi cu copiii şi fără ele. Mi s-a părut că e mai bine să spun lucrurile deschis şi să vorbesc cu cei pe care în mod sigur nu-i voi lua cu mine, pe cei *qui ont des attaches*[222] la care pot apela. Doamna Mavrodi are casa ei, destul de aproape, iar Taţulina îl are pe soţul ei pe la Bârlad. Pe vremuri făcea mare caz de soţul ei, de când cu războiul pare să se fi întâmplat ceva, dar nu ştiu ce şi nici nu mă priveşte. Când o femeie are un soţ gras şi prosper, vine o vreme când el e apărătorul ei firesc, iar de acest lucru trebuie să-şi amintească şi ea, mai ales că se retrage cu bună ştiinţă din viaţa pe care o duce şi munca pe care o face, astfel încât nu e decât un balast pe care te mai şi miri de ce îl tragi după tine. Şi apoi, aerele pe care şi le ia în relaţiile cu ceilalţi sunt suportabile în vremuri de abundenţă, dar de-a dreptul nesuferite la vreme de necaz. Însă să-i spun scumpei mele Mavrodi, bătrânica mea, care mi-e ca o mamă şi mă iubeşte ca o mamă, că n-am s-o iau cu mine a fost un adevărat *déchirement*[223] şi am reuşit să îndurăm discuţia fără să plângem doar pentru că am fost foarte curajoase şi ne-am purtat foarte firesc.

Dar oroarea situaţiei este că nu ştim nici dacă vom reuşi să scăpăm, dacă se întâmplă ce e mai rău! Iar ruşii ne-au devenit duşmani şi nu ne-ar lăsa nici măcar să trecem pe teritoriul lor! E o situaţie cumplită şi nu putem face altceva decât s-o tratăm cu mult calm, ca să nu se răspândească panica.

Am pozat puţin pentru portret. La 12 i-am primit pe col. Anderson şi Perkins, care venise de fapt să-şi ia rămas-bun, dar va mai rămâne puţin, dată fiind situaţia critică.

La prânz au fost invitaţi Vopicka şi căpitanul Walton; am discutat, firește, situaţia şi şansele de a mai îndrepta ceva, şansele de fugă, de apărare, cele o mie şi una de întrebări care ne chinuiesc minţile. Cel mai rău e că suntem întru totul în beznă, nu putem face nici un plan, nu putem lua nici o decizie, nu ne putem asuma nimic sigur, nu putem decât să stăm locului, să aşteptăm, şi se poate ca orice zi să fie ultima. E groaznic!

După prânz l-am primit pe Panaitescu, am stat mult de vorbă şi ne-am uitat prin ce s-a făcut din calendarul meu; lucrăm la toate de parcă am avea în faţă întreg viitorul. Apoi a venit în vizită Maruka şi, firește, subiectul principal a fost tot situaţia noastră. După ea a venit Barbu, întotdeauna cel mai bine informat. Miniştrii Antantei au avut discuţii lungi cu Scerbacev şi l-au presat să ia o atitudine fermă, promiţându-i că îl vor susţine cu toţii. A sosit ştirea că, la Roman, generalul Ragoza şi restul cartierului lui general au fost arestaţi de soldaţii ruşi, aşa cum se plănuise. Incredibil e că nici unul dintre generali nu a încercat să reziste, aceasta e partea pe care nu reuşeşte s-o priceapă nimeni, mai

ales că cei care comandă acum în Rusia nu sunt susţinuţi de nici o autoritate şi nu sunt recunoscuţi de nimeni în afară de germani!

Atât de fantastică e întreaga situaţie, încât nici nu o pot descrie cum se cuvine în scris.

A venit şi Cella, iar întâlnirea cu ea a fost o mare bucurie. A venit la cină cu dr. Devaux. După cină am stat de vorbă cu dr. Ioan Cantacuzino, Vicol şi Mamulea pentru decoraţiile din provincie.

Mi-am încheiat ziua cu o discuţie lungă cu Cella, până după ora 12, apoi m-am culcat.

Iaşi

marţi, 21 noiembrie/4 decembrie 1917

Vremea s-a răcit, dar azi e frumos.

Situaţia rămâne tragică. Pur şi simplu am început să speculăm cum vom muri. În orice parte ne întoarcem, ne vedem vânduţi, trădaţi… Din toate amărăciunile pe care ne-a fost dat să le gustăm, faptul că am fost trădaţi încă de la început e cel mai greu de îndurat. Nu pare să fie nici o cale de ieşire. Rusia e în putrezire, se destramă, nu ia atitudine nimeni ca să preia controlul. În fiecare zi, comanda trece în mâinile unui individ şi mai josnic. Leniniştii au toată puterea şi sunt cu totul în mâinile germanilor, susţinuţi de bani din Germania, în mare parte bani falşi, aşa că Germania nici măcar nu pierde ceva. Acum întreaga armată e în mâinile unui sublocotenent, Krîlenko, al cărui prim ordin a fost să nu mai existe grade în armata rusă! L-au ucis pe generalul Duhonin, acuzat că l-ar fi lăsat pe Kornilov să evadeze, l-au omorât la Stavka, unde s-a aflat la conducere o vreme. Ataşaţii militari străini sunt la Kiev, Stavka e în mâinile bolşevicilor, de fapt ale gloatei. Totul se prăbuşeşte în jurul nostru şi trăim în semiîntuneric, fiindcă ne e imposibil să ne dăm seama limpede ce se petrece sau să aflăm în ce direcţie se vor îndrepta lucrurile. Deocamdată, Rusia a declarat armistiţiu pe întregul front rusesc, inclusiv în România. Rusia e, în fapt, reprezentată de bolşevici, alte părţi ale ţării protestează, iar ambasadorii ruşi din străinătate nu-i recunosc pe cei aflaţi acum la conducere în propria lor ţară – *le gâchis est complet*[224], iar biata noastră ţărişoară e prinsă în cea mai crudă capcană şi trebuie să stea nemişcată şi să ghicească în ce mod va trebui să moară.

Generalul Scerbacev, susţinut de generalii noştri şi de miniştrii Antantei de la noi, a preferat să ofere singur armistiţiul, înainte să primească ordinul de a o face. În seara aceasta, încă nu ştim ce direcţie a luat situaţia.

După prânz am avut o discuţie *dezolantă* cu doamnele mele şi Elena Perticari, în care a trebuit să le spun că s-ar putea să se apropie ziua când nu voi mai putea face nimic pentru ele şi că eu însămi, jefuită de tot ce era al meu, nu le voi mai putea oferi nici o protecţie, fiindcă nu

ştiu nici măcar dacă sau cum voi mai putea să scap, dacă se ajunge la cazul cel mai rău! Elena Perticari îl are pe soţul ei în Italia, iar copilul pe care bătrânul îl adoră e cu ea, cum ar putea să nu încerce să ajungă la el, cum ar putea risca să fie prinsă aici şi să nu mai poată pleca? Dar se mai poate, oare, ieşi prin Rusia? Acum nu suntem siguri deloc! Cât despre Taţulina, a fost de un egoism rece, ca întotdeauna. I-am spus că, de vreme ce are un soţ şi mijloace independente, cel mai bine ar fi să meargă la el şi să rămână acolo orice s-ar întâmpla, dar refuză, preferă să plece singură în Franţa. Mă tem că Taţulina o ia pe o cale greşită, viaţa de curte şi războiul au stricat-o – dar nu o priveşte decât pe ea; e atât de proastă şi de egoistă, încât nu poţi vorbi cu ea cum ai vorbi cu alţii. E o creatură ciudată, pe care nu sunt în stare s-o înţeleg. Dar mă tem că nu încape îndoială că şi-a investit afecţiunea acolo unde era cel mai nepotrivit, iar acum îşi arde corăbiile în urmă, dar nu trezeşte nimănui simpatie, fiindcă *elle est tellement pimbêche*[225] şi, în acelaşi timp, colosal de egoistă şi de înfumurată. Mă enervează nespus de tare, şi totuşi îmi pare rău de ea.

După prânz i-am primit pe un tânăr doctor francez şi logodnica lui româncă – m-au rugat să vin să-i cunun la Piatra! A fost un episod paşnic, care mi-a făcut bine după atâtea frământări; le-am promis că voi veni, dacă îmi permit *les circonstances*! Apoi l-am primit pe dr. Vicol, generalul, care alcătuieşte un album foarte frumos cu toate organizaţiile Crucii Roşii române. Am primit-o şi pe Lady Decies, care s-a săturat să lucreze pentru ruşi; i-am spus că, vai, probabil în curând nu va mai fi nevoie să lucreze deloc la noi!

În cele din urmă a venit prietenul meu, colonelul Anderson, care, în sfârşit, a vorbit *d'après mon cœur*, susţinând singurul plan pe care l-aş putea accepta: ideea de a încerca să ne croim drum prin sudul Rusiei, cu o parte din armată, către ţinuturile cazacilor încă loiali. E singura cale de scăpare pe care o întrevăd pentru noi şi nu e decât o nădejde firavă, dar măcar nu e înjositoare! Să stai locului şi să-ţi dai sufletul, înăbuşit între trădătorii ruşi şi duşmanii germani, ar fi o moarte prea mişelească! Îi prefer *la Grande Aventure*, fantastică, poate, care nici nu pare să ţină de zilele noastre, dar onorabilă, curajoasă şi liberă!

O, Doamne, de-aş fi bărbat, cu drepturile unui bărbat şi cu spiritul de bărbat pe care îl am în trupul meu de femeie! I-aş înflăcăra, i-aş îndemna la o rezistenţă disperată, glorioasă, orice-ar fi!

Barbu a venit târziu şi am discutat despre toate posibilităţile; uneori m-am înfuriat, alteori am fost elocventă şi plină de speranţă, alteori m-a adus la disperare sentimentul că pereţii se tot strâng în jurul meu până vor ajunge să mă sufoce!

La cină am avut-o invitată pe Cella, iar după masă am stat în camera mea cu ea şi cu Nando, iar eu le-am pus în faţă întreaga situaţie şi toate posibilele căi de scăpare, insistând cu drag pe singura

cale pe care o consider eu suportabilă, *la Grande Aventure*!, şi cred că le-am semănat în inimi aceeaşi dorinţă.

Iaşi

miercuri, 22 noiembrie/5 decembrie 1917

Mă întreb câte zile voi mai putea scrie „Iaşi“ la început de pagină. Coşmarul cumplit continuă, bezna, imposibilitatea de a vedea limpede şi, fireşte, le monde s'affole[226], în astfel de clipe ies la iveală şi binele, şi răul. Cei care iubesc panica, cei care iubesc neorânduiala, cei invidioşi, cei ranchiunoşi, cei fricoşi îşi ridică toţi capul şi acţionează sau vorbesc, fiecare după micimea propriei inimi.

Eu, una, am avut o zi foarte proastă. Încă nu m-am resemnat cu această situaţie ultimă, vreau să lupt împotriva ei şi se pare că nu e nici o cale de a lupta. Nu vede nimeni nici o posibilitate de a ne salva luptând, cu toţii consideră că încercarea ar sfârşi într-un masacru sângeros şi fără rost, CU TOŢII îşi declară aceeaşi părere, chiar şi Berthelot, nu votează nimeni pentru continuarea rezistenţei armate, asta mă ucide, umilinţa oribilă, nimicitoare a gândului că poate va trebui să depunem armele fiindcă aliatul nostru enorm de puternic a eşuat, a eşuat cu totul, în mod abominabil, şi ne-a târât şi pe noi, creaturi mărunte care au arătat cel mai înalt eroism, ne-a târât în jos cu el, în dezastru. În faţa nedreptăţii dezgustătoare a unei asemenea sorţi, mă simt pentru prima dată învinsă, mă simt umilită, simt că mi-am pierdut locul sub soare, simt că e mult prea mult.

Ca şi anul trecut, când a murit Mircea, mă întreb de ce trăiesc – de ce? Ca să văd toate astea? De ce? De ce? De ce?

Mi-am continuat viaţa ca de obicei. Dimineaţă m-am dus la un spital, am avut nenumărate audienţe, printre care şi dr. Hansen cel agreabil, danezul pe care unii îl cred spion. În orice caz, e un spion plăcut! La prânz i-am rugat pe generalii Averescu şi Grigorescu să vină la o discuţie militară şi să se alăture consiliului de miniştri, în care s-a decis că şi partea noastră va accepta armistiţiul, pentru a câştiga timp, spun ei. În ciuda curajului şi energiei mele, a venit clipa în care nu mai pot face altceva decât să las potopul să se reverse asupra-mi. Care va fi soarta noastră anume în toate acestea nu ştiu – atât sunt de UNA cu ţara mea, încât nu-mi pot închipui o soartă personală, separată de a ţării. Pentru prima oară, azi nu am putut da ochii cu oamenii fără să plâng – inima îmi e zdrobită de o agonie extraordinară.

Parcă aş muri încetul cu încetul, în ciuda vigorii sănătăţii mele excelente şi a spiritului meu până acum neînfrânt; cred că sunt învinsă, învinsă.

După prânz m-am dus cu automobilul la Popricani, cu Lisabetta, Leila şi Ballif, ca să le împart haine copiilor sărmani de acolo şi să văd dacă ospătăria[227] mea merge bine. Am ajuns prea devreme ca să-i

vedem pe copii cum mănâncă, dar am văzut-o pe bătrână cum gătea şi am inspectat locul, ca să vedem dacă totul e în bună rânduială. Căsuţa fusese văruită şi aranjată de curând.

Am petrecut o seară nefericită, cu Barbu, care a venit la ceai, privind în faţă toată tristeţea fără ieşire a situaţiei noastre nenorocite, lipsită chiar şi de consolarea de ieri de a-mi închipui că, prin curaj şi tenacitate, ne-am putea salva o parte din trupe.

Mai mult, săptămâna trecută se hotărâse ca în fiecare miercuri să avem o mică serată muzicală pentru doamnele care lucrează cu noi, dar am uitat de ea cu desăvârşire, muzicienii au venit şi, din politeţe, am fost obligaţi să-i lăsăm să cânte, iar astfel situaţia pare şi mai neagră!

În sfârşit, înainte de cină a venit şi Iorga, disperat, întrebând ce trebuia să înţeleagă până la urmă din veştile despre armistiţiu. Era ca un copil scos din minţi de o agonie oarbă a fricii şi a durerii. Am încercat să-l liniştesc, împreună cu Carol, dar şi eu aveam inima prea plină de revoltă ca să găsesc argumente convingătoare – sunt în beznă, în beznă.

După cină m-am dus puţin la Irina Procopiu, unde cinase Lisabetta, împreună cu Cella şi doi doctori francezi; voiam s-o mai văd pe Cella. Cella, care acum reprezintă Coţofeneştiul şi munca pe care am iubit-o – toate lucrurile care aparţin de-acum, poate, trecutului…

Iaşi

joi, 23 noiembrie/6 decembrie 1917

Situaţia cumplită continuă. Îmi e foarte greu s-o rabd. Cel mai mult mă îndurerează faptul că toţi străinii de la noi par să-şi dea seama că e sfârşitul!

Unii ar vrea să plecăm imediat, să fugim, dar în acelaşi timp ne spun că probabil n-au să ne lase să trecem prin Rusia! Deocamdată, un grup de ofiţeri ruşi şi români au fost trimişi să negocieze un armistiţiu cu duşmanul. Întâlnirea va avea loc mâine, la Focşani, cred.

Mi-am continuat viaţa obişnuită, deşi dimineaţă am fost tot timpul gata să plâng, dar cu trecerea orelor m-am îmbărbătat. I-am primit pe Mamulea şi pe Balş să vorbim despre Crucea Roşie, mai ales despre decoraţii. Înainte să plece, i-am spus lui Balş că, în cel mai rău caz, am de gând să las pe mâna lui şi a soţiei lui toate proviziile mele preţioase şi atent păzite, cu rugămintea fierbinte să-mi continue ei munca, în spiritul în care am început-o, şi, dacă va fi cu putinţă, să împartă în continuare daruri în numele meu, chiar dacă eu voi fi departe!

Mai târziu a venit să-mi vorbească un domn care scrisese, ce idee, o piesă de teatru! despre moartea lui Mircea – cum tragedia ei l-a zguduit, a pus-o în versuri, nişte versuri excesiv de patriotice –, dar, firește, a trebuit să-i explicăm că e imposibil să urc eu pe scenă, deşi,

fără îndoială, ar fi foarte emoţionant şi dramatic. A fost foarte îndurerat şi, ca să-l consolez, l-am lăsat să vină să-mi citească o parte – mărturisesc că unele versuri au fost extraordinar de mişcătoare. Dar, fireşte, nu m-au îndepărtat de buza prăpastiei pe care rătăcesc în ultima vreme.

La prânz a venit Lady Muriel Paget, conducătoarea Crucii Roşii române în Anglia. A lucrat în Rusia şi a fost foarte bolnavă. Ştirile pe care ni le-a adus de-acolo nu au făcut decât să ne adâncească temerile şi îngrijorarea. Şi Iorga a venit la prânz şi a rămas amuzant şi de o ironie muşcătoare, în ciuda situaţiei crunte.

După prânz l-am primit pe căpitanul Laycock de la Serviciul de Informaţii englez. A venit să-mi spună că, dacă doresc să-mi trimit în străinătate membrii mai tineri ai familiei, el se pune la dispoziţia mea în toate privinţele şi are un ofiţer englez care vorbeşte multe limbi şi care ar putea să-i însoţească. E un omuleţ amuzant, simplu, cu sânge rece, fără emoţii puternice, care a încheiat spunându-mi că, pentru mine şi fiicele mele mai mari, cel mai bine ar fi să zburăm peste Salonic cu avionul. O călătorie care nu mă tentează câtuşi de puţin pe frigul acesta! Şi fără un bagaj cât de mic, pe deasupra. Ar fi o ieşire aventuroasă şi dramatică, dar una spre care nu mă simt DELOC atrasă. Lucru curios, nu am făcut niciodată parte dintre cei care-şi doresc cu ardoare să zboare, în nici un sens al cuvântului.

Laycock mi-a mai dat o ştire ciudată: într-un ziar popular din Rusia apar scrisori trimise Marthei de Thomson, scrisori compromiţătoare! Cum or fi făcut rost ruşii de scrisorile acelea – se spune că au venit din Austria, se şopteşte şi numele lui Czernin.

La sfârşit, Laycock a declarat pe un ton foarte practic că el e roialist şi că îmi stă la dispoziţie din toată inima. A înaintat în rang, e inteligent, dar are un fel de asprime uneori deconcertantă.

Am făcut o scurtă plimbare cu automobilul şi pe jos împreună cu Mignon şi Păunule. Mignon a fost la Ghidigeni o zi – un rămas-bun dureros de trist, peste tot domneşte o *angoisse* cumplită. Sybille e foarte îndurerată. A lucrat atât de bine, a fost atât de curajoasă, a tras nădejde cu atâta disperare. Biata Sybille! Şi credea cu atâta convingere în triumful României şi în special în dreptul meu de a câştiga, de a fi glorioasă, de a reuşi, de a fi fericită!

Barbu a venit la ceai, n-a stat mult, dar a tot făcut un du-te-vino între casa mea şi a lui Nando. În ciuda monstruozităţii nedomolite a situaţiei, am fost mai puţin trişti.

Nu am nici o veste de la Ducky, dar în fiecare zi mă întreb cu groază dacă îi e bine! Nu pot afla.

Nicky a intrat categoric în convalescenţă.

Iaşi

Vreme foarte rece, dar foarte frumoasă. Am profitat de drumurile îngheţate, tari, ca să mă duc cu automobilul la ospătăria „Mircea“ cea îndepărtată, de la Călăraşi, un sat izolat, undeva între Iaşi şi Botoşani. I-am luat cu mine pe Carol şi Ballif şi ne-am oprit mai întâi la Popricani, să mai împărţim nişte haine şi să-i vedem pe copii mâncând. Cei mai mulţi dintre ei purtau hainele pe care li le-am dat ultima oară. Au primit o mămăligă excelentă şi o ciorbă foarte bună, unii copii arată deja mult mai bine mulţumită meselor regulate.

Am călătorit cu automobilul închis şi pe aproape toată durata drumului, mai puţin în locurile cu cele mai mari hurducături, i-am citit lui Carol părţi dintr-o carte foarte interesantă, *Les dessous de la politique en Orient par un Allemand*. Am ajuns la Călăraşi pe la două şi jumătate. Casa e mare, mănâncă acolo peste 50 de copii FOARTE săraci.

Le-am împărţit haine, ceea ce întotdeauna merge încet fiindcă nu e mereu uşor să găseşti mărimea potrivită, dar bucuria e mare, mai ales „sumanele“ mari şi groase sunt o adevărată binecuvântare.

Am luat şi noi un prânz frugal, apoi ne-am întors acasă, unde am ajuns pe la cinci şi jumătate.

Mi-a făcut bine călătoria, deşi fizic m-a obosit mult; activitatea e în continuare cea mai uşoară cale de a petrece ceasurile acestea de mare încordare.

Din toate părţile am primit dovezi înduioşătoare de simpatie de la tot felul de oameni, care ne înţeleg disperarea enormă şi strâmtoarea atât de nedreaptă şi de monstruoasă în care am fost împinşi.

Barbu a venit la ceai şi, ca să nu vorbim prea mult de subiecte grave, am mai citit din povestea noastră palpitantă, ca să ne îndepărtăm pentru o vreme de gândurile tragice.

Înainte de cină a venit col. Anderson, plin ca întotdeauna de dorinţa de a fi activ. L-am chemat pe Carol, am făcut planuri împreună şi l-am convins pe Carol să se întâlnească din nou cu Anderson mâine, împreună cu Găvănescu şi Ballif, ca să discute serios propunerea lui.

La cină au venit Maruka şi Alice. După cină am mai stat o vreme şi le-am citit părţi din cartea care ne-a trezit interesul în plimbarea noastră de după-amiază.

Apoi am mai rămas o vreme în camera mea cu Maruka, Alice şi Mignon şi am stat de vorbă, pătrunse de sentimentul iubirii care ne uneşte.

Cu toţii ne simţim ca nişte condamnaţi care aşteaptă o execuţie misterioasă, ce ne va lovi ca un topor, pe întuneric, nu ştim când!

Se pare că Clemenceau[228] a avut o reacţie violentă la armistiţiul nostru – sper că Antanta nu va lua vreo hotărâre nebunească, aşa cum a făcut până acum, şi că nu ne va sacrifica până la unul fără rost, din cauză că nu ne-au înţeles deloc situaţia.

Prin oraş şi prin ţară circulă, fireşte, tot felul de curente. Cea mai dureroasă situaţie o au de înfruntat cei din armată, îndeosebi ofiţerii.

Iaşi

sâmbătă, 25 noiembrie/8 decembrie 1917

Am avut o dimineaţă grea – ştiam că tot va trebui să ajung la un punct culminant, când încordarea în care trăiesc va duce la o răbufnire sau la o prăbuşire. Ceea ce s-a şi întâmplat în discuţia cu generalul Ballard, un omuleţ pesimist, cu un calm britanic şi nu foarte prietenos. Am trimis după el ca să discutăm situaţia. Felul lui rece de a recunoaşte starea fără speranţă în care ne aflăm şi de a spune că „el de la început a zis că“ etc. m-a umplut de toată indignarea adunată cu încetul în ultima vreme în inima mea, până acum loială şi de încredere; vorbind, simţeam cum se înteţeşte în mine o furtună teribilă, care trebuia să se reverse în cuvinte, în cuvinte simple, în cuvinte acuzatoare şi aspre, cuvinte pe care le spui o dată în viaţă, când nu mai pare posibil nimic altceva decât adevărul, adevărul cel mai gol şi mai amar, tăios ca o sabie. Omuleţul, cu ochii lui lipsiţi de expresie, ca de peşte, nu era un adversar pe măsura mea, dar era englez şi, fiind născut în aceeaşi ţară ca mine, am fost de părere că am un anume drept să-i spun lucruri pe care nu i le-aş fi spus unui om de alt neam. Dar acum, cu sânge rece, mă mir că am fost în stare să rostesc asemenea cuvinte, însă nu le regret. Dacă va fi să murim, măcar să ştie că nu murim ca nişte neghiobi orbi, ci ca nişte eroi conştienţi, ştiind că am fost vânduţi şi trădaţi şi ştiind că, într-o vreme când devenim nefolositori ca front, din pricina eşecurilor altora, marii noştri apărători încep să se târguiască cu noi dacă ne vor mai da sau nu măcar unul dintre lucrurile promise când eram încă prosperi, înainte să ne fi pus singuri gâtul în laţ pentru ei! Nu cred că şi-a mai ridicat vreodată o regină glasul ca să spună adevăruri atât de cumplite şi de făţişe, care nu se pot rosti decât atunci când priveşti moartea în faţă şi ai de gând să-i ţii piept eroic, fără să clipeşti şi fără să te sinchiseşti de tortura înceată a agoniei.

L-am primit şi pe bătrânul Baker, care mi-a propus să mă ajute să-mi iau familia cu mine, ceea ce, din nou, m-a tulburat. Nici eu, nici Nando nu putem îndura să ne despărţim măcar de unul dintre copii acum. Câtă vreme încă mai sunt sub aripa noastră, ştim ce putem face pentru ei, dar, odată despărţiţi în vremurile acestea crunte, nu se ştie când sau dacă ne vom mai întâlni. Dacă soarta noastră e să fim împresuraţi până la urmă, să fim luaţi prizonieri, atunci măcar să fim prizonieri cu toţii, împreună – sau, dacă se ajunge la cazul cel mai rău, pot fugi bărbaţii, sau putem fugi cu toţii, Dumnezeu ştie la ce se va ajunge, dar nu ne putem despărţi, asta simţim cu o siguranţă neclintită!

După aceea l-am mai primit pe „Baby Goe“ Odobescu[229], unul din foştii mei ofiţeri, un prieten credincios dintotdeauna, dar pe care nu-l mai văzusem de multă vreme. A încercat să fie calm, ca şi mine, dar toată jalea pentru ţara noastră, toată nefericirea ucigătoare a lucrurilor pe care le îndură, nedreptatea oribilă, adăugate amintirilor din vremurile trecute şi fericite, toate s-au revărsat din noi şi am stat faţă în faţă aşa cum rareori au stat o regină şi un supus. Amândoi ne străduiam să ne reţinem lacrimile, ne luptam să ne păstrăm stăpânirea de sine, fiindcă se înălţau între noi tot curajul pe care aveam de gând să-l arătăm unul faţă de celălalt şi toată agonia ţării noastre, iar în clipa aceea, mai mult decât oricând, am înţeles cât le aparţin şi că a mă smulge de pe pământul lor ar însemna să mă smulg din rădăcini! După aceea am avut o prăbuşire, a trebuit în sfârşit să plâng, să plâng ca un copil, cu capul pe masă! Baby Goe venise să-mi mulţumească pentru tot ce am făcut pentru ţară, pentru mama, regina, sora de caritate care i-am fost, pentru cât am iubit-o şi ajutat-o şi pentru cât am suferit cu ea şi am înţeles-o; a venit să spună toate acestea fiindcă ştia că am ajuns, poate, la capătul muncii mele şi că nici ei, cu toată iubirea şi tot sacrificiul lor curajos, nu mă pot salva ca să mă redea ţării şi nu pot salva nici ţara ca să mi-o redea. Ştia şi voia să privească încă o dată, înainte să fie, poate, prea târziu, în ochii reginei lui şi să-i spună: şi tu ai fost un soldat, te cinstim printre ai noştri!

Da, după aceea am plâns şi am tot plâns şi am spus lucruri grele, lucruri crude, lucruri grave. Am fost o femeie, o regină, o mamă, un soldat înfrânt, care şi-a plâns o singură dată toată agonia, înainte să-şi ia din nou povara pe umeri şi să lupte mai departe.

Astfel de clipe sunt cumplite, îţi lasă cicatrici în inimă, dar nu trebuie să ne ruşinăm de ele, trebuie să existe şi ele – după aceea rămâi îndurerat, dar intri într-un fel de convalescenţă care aduce o sănătate înnoită.

După-amiază am stat liniştită. I-am citit lui Barbu şi mi-a citit şi el mie, în vreme ce Ileana, neştiutoare de furtunile care ne zguduie, a pictat imagini minunate pe jos, la picioarele mele.

Jeannot Lahovari mi-a trimis prima parte din traducerea lui după *Ţara mea*, care a apărut în *La Revue Hebdomadaire*, iar mai târziu va apărea ca *brochure*. E superb tradusă, îmi place să-mi aud scrierile în altă limbă.

Am luat o cină militară, cu Nando, la el acasă, în onoarea unor ofiţeri şi a trei „brigadieri“ pe care tocmai îi decorase pentru curaj deosebit. Nu am fost decât noi, familia, şi soldaţii. A fost o masă foarte plăcută, la care a domnit o atmosferă de loialitate, dar parcă vedeam totul printr-o perdea de lacrimi.

Ziua aceasta încărcată de emoţii şi de greutăţi am încheiat-o în salonul Marukăi, înconjurată de tovarăşi credincioşi de mai multe

naţii, ascultând muzica lui Pinx, care în seara aceasta s-a înălţat pe o culme de o frumuseţe extraordinară, cum nu se poate mai potrivită cu încordarea tremurătoare pe care o simţim cu toţii. Mai ales sonata aceea excelentă, *Les Gueux*, mă înalţă dincolo de mine, într-o lume a emoţiei de neînchipuit. A încheiat la pian, cântând „Erlösung“ din *Parsifal*.

Au fost de-ajuns atâtea emoţii pentru o singură zi!

Veştile se contrazic, se spune că armistiţiul a fost încălcat – dar nu ştim nimic sigur.

Iaşi

duminică, 26 noiembrie/9 decembrie 1917

Mi-am început ziua mergând la Spitalul „Brâncoveanu“ cu ţigări, dulciuri şi bunătăţi mărunte; am fost primită foarte călduros. Ultimele veşti proaste au umplut toate inimile de o iubire şi mai caldă pentru noi decât înainte; mai ales gândul că s-ar putea ca regele şi regina să fie smulşi din rândul lor îi îngrozeşte. În fiecare salon în care intram eram primită cu declaraţii de loialitate, din partea soldaţilor sau a ofiţerilor, copleşitor de emoţionante, fiindcă până şi cel mai simplu român găseşte cuvinte minunate pentru a-şi exprima sentimentele. Cu toţii am fost mişcaţi până la lacrimi, Nadeja a plâns fără ruşine, îi curgeau lacrimi mari pe obraji. De fiecare dată, acelaşi refren – nu poate exista România fără regele şi regina ei. Unul mi-a dat o poezie pe care o compusese cu ocazia aceasta. Am pus-o în carte, aici, întru amintirea eternă a clipelor când inimile noastre, indiferent de rang, au bătut împreună la ceas de grea încercare şi primejdie. M-am întors acasă şi m-am întâlnit cu micul meu comitet ca să luăm hotărâri pentru împărţirea de zahăr şi alte alimente în rândul populaţiei sărace. Am vorbit şi despre problema orfanilor. Societatea aşa cum e ea acum face greşeli, iar mie îmi cade în sarcină partea neplăcută de a-i face să înţeleagă că trebuie să-şi schimbe metodele. Din păcate, totul a fost început de „Les Dames Orthodoxes“, care dintotdeauna acţionează într-un mod exasperant şi care dau dovadă de o gândire îngustă.

La prânz l-am avut invitat pe Baby Goe, iar după prânz m-am dus cu Symki la spitalul de *amputaţi*, unde mereu sunt greutăţi, fiindcă le vin întruna răniţi înainte să fie pregătiţi să-i primească. O mare problemă e şi cea a îmbrăcămintei, aşa că, firește, sunt foarte nemulţumiţi. Problema amputaţilor e dificilă în toate ţările şi de două ori mai dificilă la noi, fiindcă ducem lipsă de multe. Împărţirea generoasă de ţigări şi dulciuri le-a adus câteva clipe fericite.

Barbu a venit la ceai şi am făcut ciocolată caldă, în timp ce Ileana ne-a urmărit cu mare interes manevrele, nerăbdătoare să-şi primească ceaşca din băutura aceasta neobişnuită, fiindcă în ultima vreme

ciocolata se găseşte cu mare greutate.

Am citit, am discutat şi am întors pe toate părţile situaţia îngrozitoare, dar parcă am fost ceva mai puţin abătuţi, plutea în aer o speranţă plăpândă, eterică, poate fără alt motiv decât acela că dezastrul final încă nu ne-a lovit.

Veştile din Rusia, ca întotdeauna, se bat cap în cap. Se spune că au de gând să încalce armistiţiul – în orice caz, au pus condiţia ca germanii să nu-şi mute trupele de pe frontul de Răsărit, ceea ce a surprins pe toată lumea, fiindcă tot suna de parcă încă mai au o idee vagă despre ce înseamnă onoarea lor de aliat!

Totul e foarte sumbru – dar, chiar şi aşa, fiecare nouă zi de viaţă e tot viaţă!

Am convins-o pe biata Leila să plece şi să nu rişte nenorociri şi mai mari, să se întoarcă la sora ei cât mai poate.

Iaşi

luni, 27 noiembrie/10 decembrie 1917

Nici o ştire deosebită. Trăim într-un fel de suspans, în care ne temem ori de câte ori se deschide o uşă, de teamă să nu fie mesagerul care ne aduce ultima veste fatală, vestea care ne-ar putea pecetlui soarta. Totuşi, te obişnuieşti şi cu sabia care îţi atârnă deasupra capului şi atunci îţi ţii capul mai drept, vorbeşti cu glas mai tare, mai puţin şovăitor – încă nu a căzut, poate nici nu va cădea, iar când cade poate că totuşi n-are să ne nimerească! Gândind astfel, continuăm să trăim şi să muncim şi, inevitabil, speranţa ne licăreşte din nou în inimi, din simplul motiv că suntem în viaţă.

M-am dus cu Carol să inspectez barăcile pe care le organizez împreună cu Y.M.C.A. Am stat de vorbă cu *le commandeur de la place* ca să organizăm nişte chioşcuri cu ceai pentru soldaţi în mai multe locuri din oraş, în special pentru patrulele care circulă acum fără încetare pe toate străzile.

Am pozat pentru portret, am primit-o pe doamna Gogu, o femeie micuţă şi foarte plăcută, care lucrează cu Nadeja la spitalul ei şi care a ajutat la organizarea unui mic orfelinat al nostru la Poieni. Mi-a povestit lucruri înduioşătoare despre soldaţii noştri, despre iubirea şi încrederea pe care le au faţă de regele şi regina lor. După prânz am primit-o pe sora Pucci, iar apoi pe unul dintre fiii lui Crătunescu, cu care voiam să vorbesc despre ceva personal, în legătură cu fratele lui care a murit.

Barbu a venit devreme să bea un ceai, apoi a trebuit să merg la teatru, la un concert, după aceea m-am întors şi, cu mare veselie, am despachetat împreună cu doamnele care lucrează cu mine splendidele pachete cu haine pe care mi le-au trimis americanii. Barbu s-a întors, am citit şi am compus o telegramă pentru George al Angliei. La cină

au venit Maruka şi Alice, care s-au bucurat de mâncarea noastră, încă foarte bună. După cină i-am citit Marukăi.

Marţi, 28 noiembrie/11 decembrie 1917

Mi-am petrecut dimineaţa prin spitale. Am terminat tot „Brâncoveanu“ şi „Oltea Doamna“, unde sunt îngrijiţi orbii. M-am întors acasă la audienţe, printre care un secretar spaniol, mărunţel şi comic, care vrea să scrie un article despre mine, spunând că sunt cea mai interesantă personalitate din România, compliment pentru care mi-am exprimat emoţionată aprecierea zâmbind larg.

La prânz i-am avut invitaţi pe George Mavrodi şi Radu Irimescu, amândoi foarte tineri şi recent avansaţi la gradul de maior.

După prânz, vizitele s-au ţinut lanţ. Doamna Nicolescu, ca să vorbim despre Y.M.C.A., un ofiţer mic trimis de Locker-Lampson şi, în cele din urmă, colonelul Anderson, cu multe probleme importante.

La ceai a venit Barbu. Trebuia să mergem la Galaţi, dar miniştrii au protestat, fiindcă acolo ruşii se comportă de-a dreptul imposibil.

Iaşi

miercuri, 29 noiembrie/12 decembrie 1917

Am încercat să scriu un mesaj pentru popor pe care voiam să-l public în ziarul România, dar am avut parte de prea puţină linişte şi pace. I-am pozat pictorului – în general, dimineaţa nu a fost chiar atât de tulburată.

După prânz am plecat cu Mignon şi cu doamna Gogu să vizităm micul orfelinat deschis la Poeni. Am găsit totul foarte frumos, curat şi bine făcut. Le-am împărţit copiilor haine – populaţie foarte săracă, în mare parte ţigani.

M-am oprit puţin la Vila Greierul pe drumul de întoarcere, ca să vorbesc cu sora Pucci. Peste tot, pădurea era albă de chiciură, superbă.

Barbu a venit la ceai. Nu avem ştiri importante sau, dacă sunt, sunt atât de contradictorii, încât nu înţelegem nimic limpede. Aşteptăm… ce aşteptăm, mă întreb?

Iaşi

joi, 30 noiembrie/13 decembrie 1917

Vreme mohorâtă şi rece. M-am dus cu Ballif la spitalul Marukăi, dar era prea devreme ca s-o găsim acolo. Tot la spitalul acela lucrează şi Mignon, cu Armstrong, Leila şi Miss Moore, care pleacă sâmbătă cu toţii. Îmi pare tare rău că ne părăseşte Armstrong, e un om foarte plăcut şi un doctor foarte priceput. Cât despre biata Leila, e foarte necăjită şi mă întristează mult plecarea ei, a fost un om devotat şi credincios şi ne va lipsi, deşi fetele mai mari, mai ales Lisabetta, s-au

cam săturat de conducerea ei, iar scumpa de ea devine tot mai geloasă cu trecerea timpului, aşa că nu e tocmai uşor. Aceasta e întotdeauna latura întunecată a firilor de mare devotament.

M-am întors la audienţe, după ce le-am împărţit tot felul de bunătăţi răniţilor şi bolnavilor.

Mai întâi Panaitescu, căruia i-am dat un articolaş pe care tocmai îl scrisesem pentru ziarul *România*, cu rugămintea de a-l traduce repede, ca să apară duminică. După aceea Olga Sturdza, ca să vorbim despre orfani, apoi doamna Coandă, cu fiica ei cea mai mică şi tânărul ofiţer francez cu care se va căsători, iar la sfârşit familia Cesianu, cu fiica lor, Muzza.

După prânz am lenevit şi eu puţin, odihnindu-mă pe canapea şi citind o carte interesantă, *Les dessous de la politique en Orient*, pe care mi-a împrumutat-o Laycock. Atât de rar îmi pot îngădui astfel de ceasuri de odihnă, încât mă simt aproape ca un hoţ care fură ceva ce nu i se cuvine.

Mai târziu a venit Barbu la ceai, iar Ileana-dragă s-a prezentat să-i citim.

După cină m-am dus la Irina să mă întâlnesc cu colonelul Pétin şi cu dr. Devaux, cu care am avut discuţii interesante şi foarte animate. Îmi place în mod deosebit dr. Devaux. E formidabil de interesant şi de firesc, foarte puternic, are o personalitate adevărată, ochi de un albastru strălucitor, care-ţi inspiră încredere, şi o expresie blândă. El, Nicolaï şi Raindre mi-au plăcut cel mai mult dintre francezi, ca să nu mai vorbesc de Flers şi de Luynes, fireşte.

Iaşi

vineri, 1/14 decembrie 1917

Am avut o dimineaţă încărcată, n-am apucat să mă duc la nici un spital. I-am primit pe Mamulea şi pe Balş, am discutat problemele Crucii Roşii, am scris scrisori pentru Anglia şi una pentru mama, pe care o voi trimite prin Daisy a Suediei[230], dacă se va putea. Întotdeauna e foarte greu să scriu liniştită, fiindcă sunt întreruptă tot timpul. În privinţa aceasta, viaţa mi-a devenit o adevărată povară, nu mă pot ascunde nicăieri ca să am parte de pace. Le-am primit în audienţă pe doamna Lucia Greceanu şi doamna Rosetos, care a fost foarte bolnavă de tifos exantematic după ce a muncit cu mare devotament la gară anul trecut.

După prânz am adunat mulţi oameni care lucrează în spitale ca să-i decorăm, oameni de toate rangurile; au fost foarte bucuroşi, după aceea li s-au oferit îngheţată, fursecuri şi vin, apoi ţigări. Sunt întâlniri foarte populare şi democratice, în care facem tot ce putem ca să răsplătim meritul, nu poziţia.

La ceai a venit Barbu. După cină am avut scrisori de scris şi am stat

mult de vorbă cu biata Leila.

Iaşi

sâmbătă, 2/15 decembrie

Din nou, prea ocupată ca să ajung la spitale. Am şi uitat că promisesem să mă întâlnesc cu Mamulea la „Cultura“ ca să împărţim ciocolată tuberculoşilor.

L-am primit pe Panaitescu, venit să-mi citească traducerea micii mele scrieri pentru România; e bine făcută, cred că e absolut publicabilă, dar întotdeauna e nevoie de un anume curaj când vorbeşti în public astfel! Eu am însă curajul acesta. Toate clipele grele au două feţe, cea glorioasă şi măreaţă şi cea oribilă. Trebuie să facem tot ce putem ca s-o înălţăm pe una şi s-o îndepărtăm cât mai mult pe cealaltă. *Il faut à un grand moment d'émotion exploiter les beaux sentiments au détriment des mauvais*[231], iată ce încerc eu să fac. Dar, cum am spus, ca să ridice vocea în public, în scris, unei regine îi trebuie curaj, trebuie să fie foarte convinsă şi să înfrunte chiar şi ridicolul, în numele a ceea ce consideră corect sau folositor. Armistiţiul acesta mi s-a părut una dintre cele mai grele încercări care ne-au fost date, e un ceas în care nu trebuie să mă tem să le vorbesc soldaţilor şi poporului meu. Ştiu că poate fi criticat, dar uneori, când cântărim *argumentele pro şi contra* într-o chestiune, trebuie să avem curajul să judecăm singuri. Eu am judecat că e CORECT să le vorbesc chiar acum, aşa că am făcut-o!

Apoi am avut o discuţie mişcătoare cu doi dintre ofiţerii de blindate, Evans Griffith[232] şi micul belgian, cărora le-am vorbit foarte deschis despre cum cred eu că ar fi trebuit să se poarte Anglia faţă de noi; a fost destul de dureros, ca toate discuţiile care tratează adevăruri profunde şi teribile, dar ceva mă face să fiu *très vibrante* în ultima vreme şi de o francheţe aproape jignitoare, fiindcă, atunci când te afli aproape în pragul morţii, nu te mai temi de cuvinte. După aceea am primit-o pe Eliza Brătianu, ca să discutăm problema orfanilor, iar mai târziu pe Alina Miclescu, care a venit la Iaşi câteva zile.

La prânz l-am avut invitat pe bietul general Ragoza, care pleacă, umilit şi înfrânt, pe vremuri soldat înflăcărat şi curajos, acum cu inima zdrobită de decăderea Rusiei; nu poate îndura gândul acesta, aşa că pleacă! A fost emoţionant şi teribil de trist. Când Nando i-a dat *la grande Croix de l'Étoile*[233], a izbucnit în lacrimi şi l-a îmbrăţişat pe Nando, cu mâinile în jurul gâtului lui! A fost o scenă cum nu se poate mai tristă, iar toate sentimentele şi le-a exprimat într-o franceză stricată, imposibilă, care nu a făcut decât să sporească patetismul situaţiei. Era acolo şi soţia lui, care vorbeşte o franceză mult mai bună, e amabilă şi, cred eu, inteligentă. Ultimele ordine din Rusia spun că nu mai există proprietate privată, casa fiecăruia aparţine

tuturor, aşa că nimeni nu mai are nici un drept peste nimic din tot ce avea; aşadar, nu ştiu dacă vor mai găsi ceva din avutul lor. Ce situaţie monstruoasă!

După prânz, audienţele şi emoţiile au continuat, iar biata mea inimă era gata să se frângă. A trebuit să-mi iau rămas-bun de la dr. Armstrong, de la Miss MacGregor şi dr. Fitz-William, unul dintre fraţii uriaşi, şi, în cele din urmă, de la biata mea bătrânică, Leila, care era foarte tristă – atâtea lucruri se sfârşesc. Odată terminate întrevederile de rămas-bun, a trebuit să-l primesc pe Găvănescu, care pleacă pe front cu Carol. E foarte supărat şi jignit de anumite avansări în care el nu a fost inclus. Ca şi Ballif, e cinstit, dar dificil. Aşa se întâmplă cu oamenii cinstiţi, fiindcă nu se mulţumesc să fie cinstiţi şi drepţi, ci trebuie să se şi opună direct şi mândru tuturor celor care nu se comportă astfel, lucru care nu-i face tocmai buni ca pâinea caldă.

La ceai a venit Barbu, iar Ileana a venit şi ea să-i citim; *Kildeen* ne amuză în continuare foarte mult. Iorga a acceptat s-o traducă pentru Crăciun, ca s-o dăm copiilor – mă bucur, fiindcă ducem mare lipsă de poveşti pentru copii.

Nando n-a venit la cină, l-a durut rău capul.

După masă am citit singură la mine în cameră, apoi m-am spălat pe cap.

Iaşi

duminică, 3/16 decembrie 1917

Am început ziua cu o vizită la Spitalul „Sf. Sava“, împreună cu Catherinchen[234]. Nu mai fusesem acolo de mult, iar venirea mea a produs o bucurie evidentă. După aceea m-am dus la aşezământul meu Y.M.C.A. E atâta aglomeraţie acolo, încât va trebui să stabilim unele reguli – e PREA popular, aşa că se umple până la refuz; am decis deci să-l păstrăm doar pentru soldaţii care ne vin cu trenul. Cât despre refugiul meu de noapte de alături, sunt absolut sigură că nu vom avea destule locuri! Fireşte, marea greutate e păstrarea curăţeniei, fiindcă vin tare mulţi, cu încălţările tare murdare. Dar tocmai din mulţimea de vizitatori se vede ce dar providenţial e pentru ei!

De acolo m-am dus la doamna Prezan, care mă rugase să vin pe la ea fiindcă voia s-o ajut într-o chestiune militară. Am stat foarte puţin, doar cât să ascult ce avea de spus, apoi m-am întors acasă, să încerc să obţin ce m-a rugat – SPER că am reuşit.

Nando a fost la vânătoare, i-am avut invitaţi la prânz pe Vârtejanu şi Ionică Rosetti, prietenul lui Carol. Au fost încântaţi să aibă parte de o masă gustoasă.

După prânz am urcat în Rândunica şi am plecat cu Mignon şi Ballif să-i îmbrăcăm pe copiii săraci de la adăpostul meu de la Horleşti. Vremea a fost minunată, drumurile – bune. Ne-a făcut mare plăcere să

împărţim numeroasele haine croite atât de frumos chiar în salonul meu, a fost o adevărată bucurie să le vedem trupşoarele tremurânde cum dispăreau în sumanele noastre frumoase, cenuşii.

Ne-am întors când apunea soarele, Rândunica a zburat ca o pasăre, lumina era splendidă. Iaşiul ne-a apărut în depărtare dintr-o ceaţă albăstrie, cu bisericile şi marele palat „administrativ“ îmbăiate într-o lumină trandafirie – de departe, părea un oraş al zânelor.

Barbu a venit să bem un ceai întârziat, iar Ileana a venit să-i citim. Veştile din Rusia continuă să ne facă viaţa amară. La cină i-am invitat pe bătrânii soţi Cesianu, ca să mănânce bine, fiindcă bieţii de ei, cu raţiile lui de război, au ajuns slabi şi destul de plăpânzi. M-am culcat devreme.

Iaşi

luni, 4/17 decembrie 1917

De dimineaţă am fost ocupată acasă. Conversaţii militare cu Ballif. Domneşte, ca de obicei, o mare nemulţumire cu privire la avansări – deşi bietul Nando a încercat să facă tot posibilul şi s-a creat o comisie specială pentru cercetarea situaţiei, numirile au stârnit o furtună de critici. Apoi am discutat despre Caritatea, cu Symki şi Mamulea, avem enorm de multe lucruri de făcut, atât de multe, încât mă întreb cum reuşesc să mă ocup de toate deodată. Dar e interesant. I-am pozat lui Bulgăraş pentru o a doua schiţă. La 12 i-am primit pe cei trei ofiţeri care au reuşit să evadeze de la Bucureşti. A fost emoţionant şi tulburător să ascult tot ce aveau de povestit. Ileana a insistat să ia parte la conversaţii, a fost foarte curioasă şi a avut şi ea câte ceva de spus. Se pare că Didina[235] se comportă admirabil şi e o adevărată luptătoare, nu se lasă zdrobită de conducerea germană. Doamnele din Bucureşti dau dovadă de mare curaj şi patriotism. Unii dintre bărbaţi, din păcate, fac politică proprie, sau mai exact pe cea a boches-ilor. Unul dintre ofiţerii evadaţi e fratele lui Gorski. Se pare că e adevărat, Ecaterina Ghica a fost închisă la Cozia pentru că a pus să se citească un parastas pentru Mircea. Din nefericire, populaţia săracă suferă foarte mult.

Am prânzit la familia Ştirbey. Mi-au oferit o masă excelentă, în afară de ei nu mai era acolo decât E. Creţianu-Moruzi. După prânz am stat puţin de vorbă, apoi am dus-o pe Ecaterina mai întâi la o plimbare cu automobilul, apoi din nou în vizită la Y.M.C.A., unde am găsit o ceată de soldaţi încântaţi şi mulţumiţi, care beau ceai, dar, din păcate, pesmeţi nu aveau, trebuie să fac tot posibilul să găsesc pe undeva!

Cella şi Raindre au venit de la Coţofeneşti, a fost o mare plăcere să-i văd şi i-am invitat mâine la cină. Barbu a venit să ia un ceai târziu, am fost întrerupţi de mai multe ori. Mi-a citit articolaşul meu care a

apărut azi în ziarul *România*. Mereu îmi dau seama că faptul că public articole în ziare are o notă de ridicol, dar am cântărit şi binele, şi răul şi am ajuns la concluzia fermă că binele e mult mai mare, aşa că am curajul să vorbesc. Uneori, cuvintele trebuie şi spuse, nu doar GÂNDITE.

Am cinat *en tête à tête* cu Maruka; după cină, muzică şi invitaţi. Muzică minunată, oameni plăcuţi, prietenoşi. Fireşte, a trebuit să cerem ca în încheiere să ni se cânte iubitul nostru *Le Gueux* şi, ca de obicei, a fost nespus de frumos, interpretat extraordinar de incomparabilul nostru Pinx.

Noaptea trecută, ruşii loiali au făcut *un coup de main* împotriva partidului revoluţionar şi i-au închis! A fost o veste neaşteptată, se spune că vor să-l aducă înapoi pe Golovin!

Se petrec lucruri extraordinare, acum trebuie să vedem ce rezultat vor avea, fiindcă presupun că ceilalţi vor încerca să se răzbune. Dumnezeu ştie ce ne va mai fi dat să vedem!

M-am culcat foarte târziu, era aproape ora două.

Iaşi

marţi, 5/18 decembrie 1917

Dimineaţă foarte asemănătoare cu cea de ieri. Mulţi vizitatori, conversaţii în mare parte nefolositoare despre subiecte mai mult sau mai puţin dureroase – în ziua de azi, aproape totul e dureros. Discuţie lungă cu generalul Văitoianu, care, ca toţi militarii, e foarte întristat de evenimentele recente. M-am săturat de toate, atât de deznădăjduită pare situaţia noastră. Mai mult, avansările din armată provoacă un tumult de proteste din toate părţile, extrem de neplăcute într-o vreme când armata e, pe bună dreptate, abătută şi îngrijorată de armistiţiu.

Am pozat puţin pentru portret.

La 12 l-am primit pe Anderson să luăm câteva hotărâri. Munceşte din greu la îndatoririle lui, face tot ce poate ca să pornească lucrurile fără ceilalţi, sperând că în cele din urmă au să-i urmeze şi ei exemplul. L-am încurajat din toată inima să urmeze calea aceasta, pe care dintotdeauna am considerat-o cea mai bună şi pe care o folosesc şi eu, de obicei cu rezultate bune.

La prânz i-am avut invitaţi pe Poklevski şi pe soţii Voiteanu. Poziţia bietului Poklevski e de-a dreptul imposibilă. A reprezenta Rusia e, în ziua de azi, o umilinţă teribilă.

După-amiază am plecat cu Nicky, în Bambino, să inspectăm baraca mea de ceai. Am găsit-o, ca de obicei, plină-ochi de soldaţi care-şi beau ceaiul cu cea mai mare mulţumire. Le adusesem nişte prăjituri şi ţigări, pe care li le-am împărţit, dar veneau tot mai mulţi. Refugiul de noapte e gata, se va deschide în seara aceasta. Doamna Nicolescu e foarte activă şi mulţumită de munca pe care o face.

De acolo m-am dus cu Nicky la Golia, primind ovaţii din plin, când

ne-am suit în Bambino al nostru cel ridicol, de la cei care se adunaseră să ne vadă plecând. Acolo am văzut toată munca mutilaţilor, le-am dat ţigări, apoi am plecat.

Barbu a venit la ceai, dar târziu şi a trebuit să plece repede. Greutăţile tot sporesc, acum a început cearta în guvern, iar toate acestea se sparg în capul bietului Nando. Vremuri grele, tare grele. Uneori îmi vine să mă îmbolnăvesc când mă gândesc – nu spun că mă lasă inima, dar sunt obosită, foarte obosită.

La cină au venit Cella şi Raindre. După cină am avut o discuţie lungă, foarte lungă cu Raindre, pe multe teme, cele mai multe dureroase.

M-am culcat foarte târziu.

Iaşi

miercuri, 6/19 decembrie 1917

Onomastica lui Nicky. Ne-am dus la slujba de la Sf. Nicolae. În biserică era un curent cumplit şi, fiindcă am o răceală urâtă, l-am resimţit din plin.

Pe vremuri, azi era o zi mare în Rusia, ziua numelui ţarului. Am fost foarte tristă că nu i-am putut telegrafia. Anul trecut s-a ţinut o slujbă ruso-română la Mitropolie, cu un preot rus cu o voce admirabilă. Acum s-au dus toate!

La întoarcerea acasă l-am primit pe St. Aulaire, ca să vorbim despre organizaţia pe care sperăm s-o punem pe picioare pentru ajutorarea populaţiei sărace din spatele liniei frontului.

La prânz am avut-o invitată pe Lady Muriel Paget, care pleacă. Nu se întoarce însă direct în Anglia, se va opri la Odessa să vadă dacă nu cumva evenimentele iau o întorsătură ceva mai bună. E o femeie foarte agreabilă, se vede că o doare inima pentru noi şi situaţia noastră deplorabilă.

După prânz a venit Cella. Am stat mult de vorbă, apoi am dus-o la Y.M.C.A., unde, ca de obicei, am împărţit ţigări şi pesmeţi soldaţilor mei, care s-au adunat ciopor, atât de bucuroşi, încât era o plăcere să-i vezi. Îmi place în mod deosebit să umblu printre ei, fiindcă sunt veniţi din toate părţile, unii direct de pe front, ceea ce-mi dă ocazia să văd oameni din toate colţurile ţării. Cella a fost încântată de felul în care sunt rânduite toate acolo.

La întoarcere, răceala mi se înrăutăţise, aşa că am stat întinsă pe canapea cu ochii închişi trei sferturi de oră.

Mai târziu a venit Barbu. Circulă tot felul de ştiri contradictorii *şi multe necazuri* şi foarte puţine lucruri plăcute. Dar eu şi Nando le înfruntăm pe toate cu un calm aproape stoic, sunt atât de colosale, încât nu le putem controla, nu putem decât să încercăm să nu ne jucăm cărţile prea prost.

Am cinat *en famille*, cu Nando, iar după masă am avut mulţi invitaţi la o proiecţie cinematografică; a fost o întâlnire mare, cu tot felul de oameni, mulţi ofiţeri şi doctori, câţiva copii, o adunare diversă. Cella a stat în spatele meu şi a trăncănit tot timpul. Răceala m-a necăjit teribil, şi totuşi seara a fost foarte veselă.

Iaşi

joi, 7/20 decembrie 1917

În ultima vreme, în fiecare dimineaţă, când mă trezesc, parcă mi se aşază imediat pe inimă o greutate mare, care spulberă scurta pace pe care mi-o aduc noaptea şi somnul – fiindcă, orice necazuri aş avea, aproape întotdeauna dorm bine. Zilele acestea sunt aproape peste puterile oricui de a îndura; vedem dezastrul cum se apropie tot mai tare, din cauza ruşilor, ne încordăm fiecare nerv, fiecare fărâmă de convingere, nădejde şi curaj, şi vedem că sunt toate în van, că orice lumină, cât de mică, străluceşte tremurător doar câteva clipe, apoi se stinge! Să fii pregătit pentru orice act de eroism, să fii sigur de poporul şi armata ta, de vitejia şi loialitatea lor, şi să ştii că, din cauza unor aliaţi trădători care se află chiar înăuntrul graniţelor tale, nu numai că nu mai poţi susţine cauza pentru care lupţi, ci trebuie şi să vezi ce a mai rămas din ţară nimicit puţin câte puţin de hoarde sălbatice de ruşi care, după ce au mâncat tot ce-am avut, acum distrug până şi casele, fiindcă ţara a fost secătuită! Cum să înduri aşa ceva, cum să-ţi mai ţii capul sus şi să te rogi unui Dumnezeu care a îngăduit să se comită o asemenea nelegiuire sub soarele lui? Parcă aş încerca să mă împotrivesc unei forţe întunecate şi copleşitoare care ne năpădeşte din toate părţile, mă poticnesc la fiecare pas şi, deşi apăsată de o oboseală de moarte, mă ridic din nou şi încerc să caut lumina care slăbeşte tot mai mult, până vom rămâne în cel mai negru întuneric!

Am avut o audienţă cu Porcu devreme, iar la 11 am avut o întâlnire mare cu Aliaţii şi câţiva români, prezidată de mine, pentru organizarea unui efort masiv de ajutorare a populaţiei din spatele frontului.

M-am surprins pe mine prin felul în care am vorbit, prin cât de emfatică am putut fi şi cât de limpede am încercat să le explic tuturor ce încerc să fac şi la ce mă aştept din partea fiecăruia. E adevărat, îmbătrânesc, *j'ai tous les courages* şi îmi permit să îmi asum o poziţie autoritară la care nu demult n-aş fi îndrăznit nici să mă gândesc. Se vede că războiul m-a obligat să-mi folosesc şi ultima picătură de voinţă!

Au fost prezenţi toţi miniştrii străini şi reprezentanţii străini ai Crucii Roşii. Am reuşit să stabilesc punctele esenţiale ale planului meu şi am hotărât primul pas: adunarea câte unui reprezentant din fiecare ţară, pentru a împărţi exact sarcinile fiecăruia şi a decide cum vor

conlucra.

Îi chemasem şi pe generalii Văitoianu, Averescu şi Grigorescu, pe care i-am rugat să rămână şi la prânz. După masă am stat mult de vorbă cu Averescu, apoi l-am dus la adăpostul meu şi al celor de la Y.M.C.A., unde am împărţit pesmeţi şi ţigări soldaţilor care veneau să-şi bea ceaiul. Averescu mi-a apreciat mult lucrarea, mai ales ideea refugiului de noapte. După ce l-am plimbat peste tot, l-am lăsat pe Averescu acasă la Brătianu – la Brătianu, duşmanul lui cel mai aprig! Încerc să-l ajut pe Averescu, dar e un om greu de ajutat.

La ceai a venit Barbu. Am analizat oroarea situaţiei în care ne găsim şi, puţin câte puţin, a încercat să mă îndemne să mă gândesc la ce ar mai putea aştepta ţara de la mine. Deocamdată, tot ce am în mine se împotriveşte atât de tare gândului, încât nu-l pot aborda cu calm, când îmi vine în minte simt cum îmi cedează mintea. Am mai avut, totuşi, o fărâmă de speranţă.

Dar după cină a venit Nando şi a stins şi bruma de nădejde care mă însoţise în timpul după-amiezii. Aveam de gând să-l susţinem pe Scerbacev, chiar şi împotriva trupelor lui, aşa se decisese de dimineaţă, dar, tocmai când tot ce ne privea pe noi fusese asumat cu curaj şi hotărât, Scerbacev, care căzuse de acord cu noi, vine şi îi declară lui Prezan că a cedat în faţa bolşevicilor!

Mă tem că de data aceasta chiar e sfârşitul, că ne-am jucat şi ultima carte şi am pierdut! Nando a încercat şi el să mă îndrume cu blândeţe spre gândul pe care nu-l pot concepe şi pe care, deocamdată, nu am curajul să-l scriu; pentru a treia oară în aceeaşi zi, întâi cu Averescu, apoi cu Barbu şi apoi cu Nando, am avut senzaţia că sunt dusă în sala de operaţii, unde voi fi tăiată fără cloroform.

După aceea am mers în cameră la Lisabetta, unde Denize ne-a citit traducerea lui Iorga după *Kildeen*, şi am stat acolo, cu Păunule, corectându-i stilul greoi.

Kildeen a fost un final bizar pentru o zi atât de tragică.

Iaşi

vineri, 8/21 decembrie 1917

La trezire, aceeaşi senzaţie de groază apăsătoare. Inima îmi e atât de grea, încât de-abia mai reuşesc s-o port cu mine. Dimineaţa, când mă îmbrac, vin întotdeauna la mine Vasile şi Nicolăiţă, care se joacă pe lângă mine, şi le vorbesc în româneşte, cum vorbeam cu Mircea al meu; sunt cam de aceeaşi vârstă şi se încred în mine, iar ora aceea petrecută în camera mea e un ceas minunat al zilei.

După micul dejun am avut o discuţie cu Nando, o discuţie teribilă, voia să afle în ce măsură am cântărit în minte situaţia. În acelaşi timp, a fost o întrevedere foarte dureroasă şi pentru că, în felul său, nu a spus prea multe cu gura lui, ci a încercat să mă facă pe mine să spun

ce gândea el, or eu ştiam că vrea să menţionez singurul subiect pe care, dintre toate, îmi e cel mai greu să-l îndur; în cele din urmă, EU am adus vorba despre el, dar parcă mi s-au sfâşiat inima şi sufletul. În asemenea clipe, simţi aproape fizic cum îţi albeşte părul.

După aceea m-am dus cu Ecaterina la „Cultura“, dar la început, în automobil, m-am simţit atât de rău, încât n-am putut nici măcar să vorbesc cu ea. Mila adâncă pe care o simt pentru tuberculoşi m-a redat mie însămi. Sunt ATÂT de nefericiţi!

Mai târziu i-am pozat pictorului, dar am fost atât de tristă, încât a trebuit să mă lupt din răsputeri să nu izbucnesc în lacrimi.

După prânz i-am primit pe domnul Morgan de la Y.M.C.A. şi pe dr. Mamulea, ca să-mi povestească despre rezultatul întâlnirii *interalliée*, care a fost mai mult sau mai puţin satisfăcător.

După aceea m-am dus cu Lisabetta şi cu doamna Mavrodi la gară, să-i căutăm pe *internaţii* veniţi de dincolo de graniţă. Nu ne-a fost prea uşor să-i găsim, a trebuit să mergem câţiva kilometri. În cele din urmă i-am găsit, cei mai mulţi erau femei şi copii, într-o stare de-a dreptul nenorocită, dar foarte resemnaţi. Erau câteva femei şi câţiva bărbaţi foarte bătrâni. Din nou, m-a izbit răbdarea fără crâcnire de care e în stare poporul nostru. Le-am dat ceai fierbinte cu rom şi zahăr şi am împărţit pesmeţi cu pumnul.

M-am întors acasă să iau ceaiul cu Barbu. Se simte foarte deznădăjduit, i se pare că nu ne mai poate salva nimic. Nu ştiu – deocamdată evenimentele sunt atât de departe de ceea ce pot eu controla, încât sunt confuză *şi de-a dreptul zdrobită*.

Averescu mi-a trimis un mesaj ciudat. Nu prea înţeleg ce vrea să spună.

Am discutat totul cu Barbu până ne-a cuprins un rău aproape fizic.

După cină, Nando mi-a citit câteva dintre telegramele pe care le-a primit din străinătate, iar apoi l-am primit pe dr. Devaux, doctorul meu francez preferat, şi am stat mult de vorbă. Francezii sunt încă optimişti, mă întreb dacă nu cumva se amăgesc cu dorinţele proprii. Dar dr. Devaux e un om extraordinar de precis.

Iaşi

sâmbătă, 9/22 decembrie 1917

Am avut prea mult de lucru acasă pentru a mai ajunge la vreun spital. Discuţie lungă cu Ballif. Tocmai mă pregăteam să pozez pentru portret, când a venit Barbu să-mi spună că azi-noapte au avut loc tulburări. Nişte bolşevici veniseră să-l aresteze pe Scerbacev, ameninţându-l cu pistolul şi spunând că trupele lor sunt în marş spre Iaşi. Nando a fost chemat în toiul nopţii, de aceea n-a venit la micul dejun. Barbu mi-a spus că trupele noastre au primit ordin să le iasă în întâmpinare ruşilor şi să lupte împotriva lor. Pe Barbu ordinul părea să-l îngrijoreze, dar eu m-am bucurat mult şi i-am spus că nici n-ar fi putut să-mi aducă o veste mai bine-venită şi că sunt sigură că, dacă se va ajunge la luptă, laşii vor fugi cu coada între picioare înainte de primul foc de armă. Exact aşa s-a şi întâmplat ceva mai târziu – la

primul semn de rezistenţă din partea trupelor noastre, revoluţionarii au depus armele la prima somaţie şi nu s-a tras nici un foc! Se pare că pe Scerbacev l-a salvat un cazac loial care era cu el şi care i-a ameninţat şi el cu pistolul – se pare că bravii bolşevici nu pot face faţă unui pistol! Eu, una, am fost sigură dintotdeauna că e de departe cel mai bine să le arătăm colţii. Cei mai mulţi nu ar fi de acord, fiindcă se tem să nu deschidă drumul către ciocniri sângeroase şi masacre pretutindeni – eu n-am crezut însă niciodată că ar fi în stare de luptă.

Am avut câteva audienţe. Ştefania Constantinescu, în continuare absorbită de povestea ei tristă cu Maruka, apoi generalul Lupescu, care fusese trimis la Focşani să negocieze armistiţiul, iar la sfârşit generalul Alevia, care tocmai a fost avansat.

La prânz i-am avut invitaţi pe Eliza Suţu şi pe soţii Poulet, care tocmai s-au întors din Rusia, unde au stat aproape de la începerea războiului – Poulet s-a ocupat de transportul ambulanţelor „Regina Maria“ prin Rusia.

După prânz l-am primit pe generalul Steinberg de la Crucea Roşie rusă, foarte trist şi abătut, foarte umilit, ca orice rus cu capul pe umeri. După aceea am stat mult de vorbă cu Eliza Suţu.

La ceai a venit Barbu – după-amiază plină de frământări. Am făcut nişte ciocolată caldă, o distracţie nevinovată.

Înainte de cină, discuţie lungă cu Ioan Cantacuzino. După cină am continuat corectura la *Kildeen* a lui Iorga. Am stat cu toţii în camera Lisabettei, iar cel care a citit traducerea a fost Denize cel bătrân şi gras, în timp ce eu am stat cu textul englez în faţă. Criticii de limbă română au fost Lisabetta, Mignon şi Păunule.

Iorga traduce admirabil de repede, dar traducerile lui au mare nevoie să fie revizuite, fiindcă nu se sinchiseşte de stil. O propoziţie care să sune armonios nu e mare lucru pentru el, dar pentru mine înseamnă foarte mult.

Iaşi

duminică, 10/23 decembrie 1917

Mi-am petrecut dimineaţa, cu Ecaterina, la spitalul militar – adusesem ţigări, vin şi câteva alte bunătăţi. Venirea mea a provocat o bucurie deosebită. Se vede bine că spitalul era într-o stare mult mai bună decât înainte, când îl conducea bietul Bogdan[236], bătrânul – dar saloanele mari erau reci, fiindcă nu au destule lemne. I-am vizitat şi pe prizonieri, biete chipuri palide, de multe naţii, şi le-am dat cât mai multe bunătăţi şi puţin vin. L-am găsit acolo pe băiatul de la Sigmaringen pe care-l întâlnisem la Roman, i-am promis să-i trimit pe cineva dintre ai noştri ca să stea de vorbă.

M-am întors acasă şi am avut o discuţie lungă cu Mamulea. Spre marea mea bucurie, formarea comitetului meu merge mult mai bine

decât mă aşteptam. Sper că în curând va funcţiona cum trebuie.

Barbu a venit înainte de prânz cu tot felul de veşti interesante, mai ales dintre cele rele, fireşte – totuşi, atmosfera a fost mai puţin apăsătoare azi. În vremurile acestea cumplite, chiar şi cea mai măruntă uşurare a dezastrului e în sine o veste bună, atât de modeşti am devenit!

La prânz i-am avut invitaţi pe Sir George, Ballard şi Anderson. Comandasem o masă deosebit de bună, pentru gurmandul bătrân care e Sir George şi care s-a bucurat de ea chiar ca un copil. A înveselit pe toată lumea, iar Nando a fost extraordinar de animat. După aceea s-au discutat multe lucruri, chestiuni arzătoare. Acum, marele subiect e mişcarea pe care am pornit-o pentru dezarmarea bolşevicilor – deocamdată se desfăşoară în linişte, dar, fireşte, trebuie să fim pregătiţi oricând pentru o reacţie primejdioasă din partea lor. Trăim zile importante şi pline de îngrijorare.

După prânz l-am primit pe un domn rus de la Crucea Roşie al cărui nume mereu îl uit. E cumplit de trist să stai de vorbă cu ruşi cu capul pe umeri în ultima vreme. Cât era aici, a venit şi Nando, care a fost foarte amabil cu el. Se mai întâlnise cu el la Ghidigeni.

După aceea am plecat, cu Mignon, mai întâi la Y.M.C.A., unde merg mereu cu plăcere să împart ţigări şi pesmeţi bunilor mei soldaţi care vin mereu în număr mare. Refugiul meu de noapte merge de minune, iar buna doamnă Nicolescu găteşte cu drag ciorbe bune pentru cei care vin târziu, înfometaţi şi înfriguraţi.

Apoi am plecat cu automobilul s-o vizitez pe doamna Vintilă Brătianu, care s-a întors azi de la Bucureşti! S-a făcut un schimb pentru ea cu alţi *deţinuţi*. Au luat-o încă de la început şi au închis-o ca ostatică. A fost o întâlnire foarte tulburătoare, amândouă am fost adânc mişcate. Mi-a povestit multe, foarte multe lucruri, prea multe ca să le scriu. Unul mi-a făcut însă mare plăcere – toate femeile din Bucureşti mi-au transmis că pot fi sigură de loialitatea lor absolută şi că sunt gata să sufere în continuare pentru cauza cea dreaptă. Vai, tot ce se spune despre bătrânul Carp[237] e adevărat: ne-a trădat cu totul, lucrează mână în mână cu germanii ca eu şi Nando să nu ne mai putem întoarce niciodată în capitala noastră! Gânduri crude, oribil de înfruntat, dar am înfruntat deja atâtea.

Mi-a spus şi un lucru bun: turcii, bulgarii, germanii şi austriecii se detestă între ei din toată inima. Nu-mi mai venea să mă despart de ea, voiam să aud totul şi, în acelaşi timp, mă temeam să aud.

Se pare că, în ziua morţii lui Mircea, s-au ţinut ostentativ slujbe în toate bisericile, în ciuda relei-voinţe arătate de duşman.

M-am întors acasă şi am luat ceaiul târziu. Barbu a venit ca de obicei, dar am fost întrerupţi tot timpul. La 8 a venit Anderson să-mi vorbească despre o telegramă importantă pe care o va trimite

superiorilor lui, în care ne descrie situaţia.

După cină m-am dus la Irina, unde m-am întâlnit cu Pétin şi dr. Devaux şi am discutat mult.

Am primit vestea tristă că mica mea casă de la Coţofeneşti a ars din temelii! O parte dintre casele de lemn în care stăteau doctorii şi surorile medicale au ars acum trei zile şi le împrumutasem căsuţa mea – acum a dispărut şi ea. Căsuţa mea dragă! Tare mult o iubeam. Oare am s-o reclădesc? Dumnezeu ştie!

Iaşi

luni, 11/24 decembrie 1917

M-am dus să văd un atelier organizat de societatea pentru orfani, în care se ajustează haine vechi, mai ales uniforme, pentru copiii săraci din oraşe şi sate. Acolo m-am întâlnit cu Olga, doamna Mârzescu şi mitropolitul.

Am avut multe audienţe, tot felul de doamne, fiecare cu o doleanţă sau alta, mai greu sau mai uşor de îndeplinit.

La prânz a venit Lucas-Championnière, care mi-a dat toate detaliile triste despre incendiul de la Coţofeneşti; el plecase însă înainte să ardă căsuţa mea dragă. Când s-au întors Pierre Raindre şi Cella, şi-au găsit casele prefăcute în scrum, împreună cu tot ce aveau în ele! Teribil de trist, lumea deplângea, mai mult decât orice, pierderea tuturor amintirilor din locurile acelea – numele Coţofeneşti era ceva special.

După prânz am avut o discuţie lungă şi serioasă cu Ballif, care, vai, s-a schimbat în multe privinţe; judecă oamenii cu o amărăciune adâncă, are, într-un fel, ceea ce se numeşte *Verfolgungswahnsinn*[238]. A rămas un om foarte bun şi cinstit, dar, din pricina spiritului acestuia acuzator la adresa celor din jur, e greu să-l pui la treabă şi chiar şi eu, în ultima vreme, ezit să-i dau o însărcinare dacă nu se va putea ocupa de ea singur. E tare păcat, ar fi putut fi un om mare.

La trei şi jumătate, Nicky m-a luat la plimbare în Bambino. Ne-am dus la adăpostul meu de care se ocupă Y.M.C.A. şi am împărţit ţigări şi pesmeţi râului de soldaţi care se revărsa înăuntru fără oprire. La plecare m-au ovaţionat din răsputeri.

Apoi ne-am dus, cum am putut, cu Bambino, să-l vizităm pe Rosetti, bietul de el, care şi-a rupt piciorul a doua oară. A fost foarte mirat să-l vadă pe Nicky intrând în cameră pe neaşteptate, fiindcă n-am găsit pe nimeni la intrare şi a trebuit să dăm buzna, neinvitaţi, în căsuţa lui cea comică. Ca de obicei, a fost foarte vorbăreţ, foarte interesat de toate, dar cred că accidentul acesta, petrecut tocmai când se credea mai mult sau mai puţin însănătoşit, i-a răpit aproape cu totul obişnuitul lui optimism admirabil.

La ceai a venit Barbu. Citim o carte despre revoluţia din Rusia, pe care mi-a trimis-o Claude Anet[239], autorul, care a văzut-o pe viu.

După cină am continuat corectura la *Kildeen*. Se pare că bunului nostru Iorga nu-i plac deloc modificările noastre şi polemizează cu Denize pentru fiecare dintre ele, dar rezultatul evident a fost că partea a doua a fost MULT mai atent tradusă.

Azi n-am primit prea multe ştiri, dar în toate oraşele româneşti bolşevicii au fost dezarmaţi fără cea mai mică rezistenţă. Acum trebuie să aşteptăm urmările, care pot fi grave – trebuie să fim pregătiţi de orice, situaţia noastră este şi-aşa de-a dreptul dezastruoasă.

Iaşi

marţi, 12/25 decembrie 1917

În alte ţări e Crăciunul. Aici, am avut o zi încărcată, plină de întreruperi şi de tot felul de întâmplări. După ce am stat de vorbă cu Nando, Ballif şi Symki, am plecat în grabă – mereu mă grăbesc! – la o slujbă anglicană de la legaţia Angliei, unde i-am luat cu mine şi pe Ileana şi Nicky. Acolo, bătrânul Sir George mi-a arătat o telegramă care-mi fusese trimisă, sau, mai exact, care conţinea un mesaj pentru mine de la guvernul britanic, rezultat al întrevederii mele cu generalul Ballard de acum câteva zile. În mesaj, Anglia declară că înţelege oroarea situaţiei României şi că, orice s-ar întâmpla, îi va susţine interesele şi revendicările, indiferent la câte trebuie ţara să renunţe acum.

Le-am trimis pe doamna Kopkov şi pe Eliza să le ducă prăjituri prizonierilor germani şi austrieci de la spitalul militar, ca să aibă şi ei o plăcere cât de mică; le-am dat şi o punguţă specială pentru băiatul de la Sigmaringen, am găsit chiar şi o vedere cu Sigmaringen care s-o însoţească. Printre ei era un croitor din Viena şi se pare că cea mai mare ambiţie a lui e să facă *ein Kostüm für die schöne Königin*[240] – dovadă că, dacă eşti croitor, tot croitor rămâi şi în faţa duşmanului!

Am prânzit acasă la Nando, cu câţiva ofiţeri pe care i-a decorat şi cu generalul Grigorescu, cu care am avut câteva conversaţii, dar vreau oricum să trimit după el pentru o discuţie militară serioasă.

După prânz am stat o vreme în camera Lisabettei şi am corectat traducerea domnului Iorga după *Kildeen* – îi iese tot mai bine.

Barbu a venit să bea un ceai înainte de ora obişnuită, apoi ne-am luat rămas-bun, fiindcă eu eram invitată la o petrecere cu brad de Crăciun şi muzică în apartamentul fiicei mele, care a pus la cale un mic eveniment pentru prietenii ei de la spitalul francezilor.

S-au oferit cadouri foarte mici, ceaiul a fost consumat repede şi conştiincios, apoi Pinx a cântat divin piesele noastre preferate. Toată lumea a părut foarte încântată.

Barbu s-a întors mai târziu; a venit şi Maruka, pe care n-o mai văzusem de ceva vreme.

După cină am mai corectat la *Kildeen*, apoi ne-am adunat pentru un pic de amuzament cu englezii. Le-am dat bunătăţi, printre altele şi budincă de prune, întâlnirea a fost plină de bunăvoinţă, iar Ileana-dragă a avut un succes enorm. Cei de la misiunea engleză o ADORĂ.

Iaşi

miercuri, 13/26 decembrie 1917

Am fost prea ocupată ca să mai ajung la spitale, din păcate, şi prea ocupată ca să scriu! Și aş vrea să scriu atâtea! Nici măcar n-am terminat capitolele pe care mi le-a cerut dr. Ellis. Niciodată n-am lucrat atât de încet.

I-am pozat puţin pictorului. Al doilea portret e aproape gata, e mai bun decât primul, are un concept original şi îmi seamănă mult. Bulgăraş e foarte încântat să se scalde în prezenţa mea regală. I-am trezit interesul pentru povestea mea cu Kildeen, în speranţa că mi-o va ilustra. În orice caz, îmi va face coperta pentru ediţia de Crăciun.

Am primit-o pe doamna Vidraşcu într-o audienţă înlăcrimată, fiindcă întotdeauna e dramatică; totuşi, nu voia să-mi ceară nimic.

La prânz, Tache Ionescu. În ultima vreme s-a purtat ca un laş. Nando s-a văzut nevoit să-l dojenească, iar prânzul acesta a fost un fel de împăcare.

După prânz i-am primit pe Nicu Lahovari şi pe Plagino, să vorbim despre ambulanţele mele „Regina Maria“. Avem de rezolvat probleme complicate şi mi se cer ambulanţele societăţii în condiţii foarte grele, în care materialele noastre sunt în mare primejdie de a se pierde, aşa că încercăm să facem un compromis cu cei care vor să ne secătuiască de resurse.

Apoi mi-am continuat corecturile la *Kildeen* ca de obicei, în camera Lisabettei, cu ajutorul lui Denize, al lui Păunule şi al fetelor mele.

La cinci, mai întâi concertul lui Enescu, de mare succes şi deloc lung. Vizită scurtă din partea lui Prezan, după ce m-am întors acasă, ca să discutăm ceva ce mă interesează. După aceea a venit Barbu şi am stat mai mult de vorbă, fiindcă nu am avut timp să citim.

După cină, *cino* acasă la Nando, cu mulţi invitaţi.

Iaşi

joi, 14/27 decembrie 1917

Dimineaţă plină de discuţii militare. L-am primit pe Ressel, venit cu o scrisoare de la Averescu. Am avut o conversaţie lungă cu el despre Averescu, generalul e bolnav şi descurajat. Tare păcat. Amândouă taberele au partea lor de vină, dar starea aceasta de amărăciune ar fi putut fi evitată.

După aceea a venit Grigorescu. Cu totul altceva. Se consideră izbăvitorul românilor, omul care încă e în stare să salveze România.

Vorbeşte mai mult de el însuşi, de calităţile şi posibilităţile lui, de loialitatea, spiritul de prevedere şi autoritatea lui, dar îţi lasă impresia că într-adevăr crede fiecare cuvânt, că are o încredere extraordinară în propria personalitate şi în capacitatea lui, astfel încât bătălia e pe jumătate câştigată; pe lângă aceasta, e foarte curajos şi îşi iubeşte soldaţii. În unele momente, încrederea pe care o are în sine frizează ridicolul, dar, chiar şi-aşa, întâlnirile cu omul acesta îmi fac bine.

Nando a întârziat trei sferturi de oră la prânz. După masă am primit-o pe sora-şefă de la spitalul ruşilor, care pleacă, cu inima frântă de decăderea Rusiei şi în doliu pentru tatăl ei, care a murit nu demult. Mă doare sufletul pentru toţi ruşii cu capul pe umeri în ziua de azi: trăiesc un adevărat martiriu.

Apoi au venit Mamulea şi Chrissoveloni, ca să vorbească fiecare despre treburile lui, iar mai târziu am plecat cu Nicky la Y.M.C.A., unde, ca de obicei, am împărţit pesmeţi şi ţigări într-o atmosferă de caldă bunăvoinţă.

Barbu a venit la ceai, tocmai se întâlnise cu Grigorescu şi am discutat pe larg despre calităţile şi defectele generalilor noştri. Îmi era un somn teribil şi, cât mi-a citit Barbu, chiar am aţipit cu Ileana cuibărită lângă mine.

La cină au venit Maruka şi Alice, iar după masă am terminat de corectat *Kildeen*. Nando şi invitatele noastre au participat şi ei. S-a râs mult, iar povestea a fost declarată de comun acord excelentă!

Iaşi

vineri, 15/28 decembrie 1917

Azi-dimineaţă, Nando a vorbit în deschiderea şedinţei Parlamentului. Am asistat, din boxa mea, cu copiii. A fost primit cu multă căldură, la fel şi eu, dar, când Nando a adus vorba de Guvern, Guvernul a fost huiduit cu înverşunare. Nando a rămas perfect nemişcat, fără să clipească, iar de cum a prins un moment şi-a citit discursul până la sfârşit. Iorga a făcut o ultimă adresă care a provocat râsete, ceea ce a mai destins atmosfera.

Înainte de şedinţă am primit-o pe doamna Vintilă Brătianu şi am mai vorbit încă o dată, mult şi *emoţionant*, despre Bucureşti şi despre părţile invadate din biata noastră ţară. Pentru mine, cel mai dureros e că taie pădurile pe unde nimeresc, gândul acesta îmi săgetează cel mai dureros inima.

Uneori am dorinţa laşă să mă întind pe jos şi să mor, să nu mai aud, să nu mai simt, să nu mai gândesc.

După prânz am făcut o plimbare în automobil şi pe jos cu Lisabetta, le-am împărţit ţigări soldaţilor şi pesmeţi copiilor săraci.

Barbu a venit târziu, fiindcă Nadeja a suferit o mică operaţie. Era foarte îngrijorat, el întotdeauna se îngrijorează mai mult decât oricine

şi tinde să fie pesimist. Nu ştiu de ce, dar azi a domnit o atmosferă grea. Şi Nando a fost teribil de abătut spre seară, aşa că m-a făcut şi pe mine să mă simt tare nefericită.

Mai târziu am fost invitată la Irina, aşa că m-am dus, deşi eram în pragul lacrimilor. Erau acolo Marchal, de Rochefort şi Lili Catargi. Am vorbit întruna, dar n-am stat mult.

M-am culcat cu inima grea.

Iaşi

sâmbătă, 16/29 decembrie 1917

M-am dus la două spitale cu Ecaterina. Mai întâi la „Elena Doamna“, unde lucrează acum Ştefania Constantinescu cu dr. Veuillet, apoi la spitalul lui Devaux, unde pregăteşte remedii pentru nervi.

M-am întors acasă să stau de vorbă cu Mamulea, apoi am avut o audienţă destul de neinteresantă cu o individă ştearsă care ţine conferinţe prin oraşe. Înainte de prânz am avut discuţii foarte serioase şi grave cu Nando şi Barbu. În ziua de azi, toate subiectele sunt tare dureroase, nu-ţi poţi lăsa mintea să se odihnească pe nici un gând mulţumitor.

Unde te întorci, nu găseşti decât o durere de nedescris, cât despre viitor, de-abia dacă îndrăznim să ne gândim la el. M-am săturat să vorbesc despre el. În unele zile nu pot.

Am reuşit să fac o plimbare plăcută, cu automobilul şi pe jos, cu Lisabetta. M-am dus la Y.M.C.A. La ceai Barbu, cina cu Maruka, singure, apoi muzică şi mulţi invitaţi. Atmosferă tulbure şi grea.

Iaşi

duminică, 17/30 decembrie 1917

Dimineaţă ocupată. Printre altele, i-am pozat lui Bulgăraş, care a terminat a doua schiţă – îmi seamănă foarte mult. E un om bun, m-am ataşat mult de el. E plin de idealuri pe care încearcă să le atingă. Ca mulţi alţii, vede în mine poarta prin care poate ajunge la ele. Dar s-ar putea să nu-mi mai rămână multe zile în care să ajut oamenii – Dumnezeu ştie care va fi soarta mea, viitorul e foarte întunecat, foarte întunecat…

După-amiaza mi-a fost ocupată de vizite la grădiniţe, unde am împărţit daruri de Crăciun copiilor, după ce le-am ascultat cântecelele chiţăite şi le-am privit scenetele naive. Unii erau tare drăgălaşi.

Barbu a venit să bea un ceai târziu. La cină, Julie Ghica şi Laurette, ca să-l amuzăm pe Nando. După cină m-au vizitat Cella şi Raindre şi am stat de vorbă până târziu, mai mult despre lucruri triste şi tragice.

Iaşi

luni, 18/31 decembrie 1917

M-am dus devreme cu Ecaterina la spitale, unde eu şi darurile mele am fost primite mai călduros ca niciodată. La întoarcere, m-au căutat o mulţime de oameni. O tânără poetă pe care mi-a adus-o Bulgăraş a venit să-mi citească începutul unei traduceri după Minola la care lucrează pentru mine; e făcută cu farmec şi gust, exact cum i se potriveşte Minolei.

Înainte de prânz l-am primit pe Petru Grădişteanu, bizar şi foarte firav, care a venit să-mi spună că ştie cu cea mai mare siguranţă că – mi-a citat chiar şi numele celor care i-au spus-o – Carp i-a trimis lui Brătianu o scrisoare cu propuneri de pace din partea germanilor; ştia, fireşte, şi care erau propunerile şi că Brătianu, după obiceiul tatălui lui[241], îi ascunde scrisoarea regelui. Aşadar, încercase să obţină o audienţă la Nando, ca să-l înştiinţeze, dar, cum nu reuşise să ajungă la el, a încercat să ajungă la mine! Aceasta a fost povestea pe care mi-a spus-o şi de care era convins! Condiţiile de pace erau, fireşte, avantajoase pentru noi etc. etc., iar Brătianu ni le ascundea, ca să ne scufundăm în aceeaşi corabie etc.

I le-am repetat pe toate, cuvânt cu cuvânt, lui Nando, să facă ce va vrea cu ele.

Se petrec multe lucruri, o simt cu o strângere de inimă, şi pentru prima oară cred că nici măcar Barbu nu-mi spune totul. Am o senzaţie instinctivă că mi se ascunde ceva – ceva cu care n-aş fi de acord. Cred că anumite lucruri nu le pot face decât pe la spatele meu, fiindcă nu ar fi în stare să le facă privindu-mă în ochi – chiar dacă le fac pentru a-mi salva viaţa şi viitorul.

Poate mă înşel, dar impresia aceasta creşte în mine, ca într-un pacient care simte că doctorii nu-i spun întregul adevăr despre boala şi operaţia pe care va trebui s-o îndure.

După prânz, Panaitescu mi-a adus primele exemplare din preţiosul calendar, care e în sfârşit gata, după multă muncă şi multe greutăţi. E drept, rezultatul nu e tocmai extraordinar – însă reprezintă un efort nobil, în vremuri de mari dificultăţi şi nenorociri. Dar tot ce e în el e bine ales şi merită citit. Fireşte, e tipărit pe obişnuita hârtie de război, aşa că ilustraţiile şi fotografiile îşi pierd mult din farmec – dar sper să aducă plăcere multora.

Mai târziu m-am dus cu automobilul, însoţită de Irina, la o expoziţie cu portrete ale mele făcute de artişti foarte tineri; am cumpărat trei schiţe, apoi m-am dus mai departe la Y.M.C.A., unde, ca de obicei, am împărţit ţigări şi pesmeţi puhoiului de soldaţi. Unul m-a salutat cu faţa radiind de bucurie, ca o cunoştinţă veche, fiindcă mă văzuse când am vizitat divizia lui Moşoiu şi la un spital din Bacău, unde îi dăruisem o carte.

Barbu a venit la ceai. Am citit câteva ziare şi nu ne-am îngăduit să ne întristăm prea tare. După cină, m-am dus la mine în cameră cu

Păunule şi am rugat-o să-mi dea o dictare în franceză, fiindcă am uitat multe lucruri despre ortografia limbii.

Între 10 şi 11 au venit toţi doctorii şi ofiţerii francezi şi englezi pe care-i cunoaştem, fiindcă-i invitasem să întâmpine Anul Nou alături de noi.

Berthelot cel gras, zâmbitor şi optimist, a venit şi el. Am încercat să fim veseli şi să ne prefacem că mai avem speranţă, dar mă întreb câţi o mai simt cu adevărat – poate eu şi Berthelot?

Era pregătit un bufet foarte bun, din care s-a ospătat copios toată lumea, iar la 12 s-a băut un punci, în clinchetul zgomotos al paharelor.

1918 – ce ne va aduce?

Iaşi

marţi, 19 decembrie 1917/1 ianuarie 1918

Anul Nou! Sfârşitul lui 1917. Ce an cumplit a fost, iar 1918, vai, se anunţă şi mai rău. Nu încape îndoială că acum ne aflăm într-un necaz disperat, s-ar putea să nu ne despartă decât câteva zile de clipa când va trebui să luăm hotărâri sfâşietoare.

Ruşii par tot mai hotărâţi să facă pace şi să ne trateze urât. De partea cealaltă, Germania ne va oferi, probabil, anumite condiţii pentru pace – ce condiţii, nu ştim – dar PUTEM oare să luptăm în continuare şi să ne apărăm în asemenea împrejurări? Aceasta e întrebarea. Iar dacă ne retragem armata fiindcă nu ne mai putem apăra graniţele, unde s-o retragem? Dacă Rusia e ostilă, dacă îi lasă pe germani să intre dinspre nord, în ce poziţie ne vom afla? Niciodată nu s-a aflat o biată ţară într-o situaţie atât de crudă – şi sărmana Românie a încercat din răsputeri să joace corect şi generos! Toată după-amiaza am vorbit despre asta cu Barbu, întorcând-o pe toate feţele, până ne-am săturat. Am cercetat toate posibilităţile, toate soluţiile posibile şi imposibile şi n-am ajuns la nici o concluzie mulţumitoare.

Am avut o dimineaţă plină de audienţe, începând cu o întâlnire pentru discutarea distribuirii ambulanţelor „Regina Maria“ pentru ajutorarea populaţiei civile. I-am primit pe doamna Fasciotti, Zoe Ghica şi, în cele din urmă, pe dr. Costinescu, ca să discutăm lucrările de binefacere pentru săracii din Coţofeneşti, Sascut, Oneşti, Adjud etc.

După prânz, considerând că am tot dreptul la odihnă, m-am întins în pat şi nu m-am mai ridicat să cobor la cină.

Iaşi

miercuri, 20 decembrie [1917]/2 ianuarie 1918

Am rămas în pat toată dimineaţa, de-abia la prânz m-am ridicat, dar, ca de obicei, odihna de care am avut parte a fost frământată – poate oasele mi se odihnesc, dar restul în nici un caz, nici mintea, nici

nervii. Toată lumea are nevoie de ceva, toată lumea vine să-mi vorbească, toate întrebările mie mi se pun, uşa se deschide şi se închide întruna, aşa că n-am parte de pace – şi apoi, când vine clipa să mă ridic, trebuie să închid uşa cu forţa ca să mă îmbrac în zece minute. Dacă aş vrea să mă odihnesc cu adevărat, ar trebui să mă duc acasă la altcineva.

Veştile sunt în continuare dezastruoase din toate părţile – nici o rază de speranţă, nici un ceas de uşurare, norii se întunecă din ce în ce, situaţia noastră arată tot mai grav şi nu vede nimeni o cale de ieşire – şi totuşi lucrez în continuare, de parcă totul ar fi liniştit. Am şi o reproducere după un desen al Lisabettei pentru *Kildeen*, povestea mea, darul meu pentru copiii săraci. E o ilustraţie de război, produsă cu efort şi energie, ca toate lucrurile din ziua de azi, aşa că suntem mândri de rezultat şi o păstrez ca amintire pentru zilele ce vor veni, zile, cu voia Domnului, mai bune!

Barbu a venit cu ştirea tristă că singurul lui frate[242] a murit la Bucureşti, subit, de tifos. Rămăsese acolo şi juca un rol nu tocmai onorabil, ceea ce face vestea cu atât mai tristă.

Nando a venit la cină cu vestea că Brătianu i-a trimis un mesaj în care îl imploră să nu iasă din casă trei zile, nici măcar ca să vină aici, fiindcă circulă zvonuri că zece marinari ruşi au sosit în România ca să-l asasineze pe Scerbacev şi cei care-l susţin. Conducerea bolşevică se consolidează pe zi ce trece, frumoase vremuri!

Iaşi

joi, 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918

Aniversarea lui Mircea al meu – Mircea, micuţul meu, Mircea al meu cel mic şi liniştit care stă culcat cuminte în mormântul lui mic şi rece, în mâinile duşmanului, şi habar nu are de necazurile noastre, habar nu are dacă e vară sau iarnă, toamnă sau primăvară, habar nu are dacă e război sau pace. Mircea, micuţul meu, hast du den besseren Teil erwählt?[243] – tu nu vezi nimic din toate nedreptăţile care se petrec sub soare; Mircea, micuţul meu, unde mă va împinge oare soarta, mai aproape, sau mai departe de mormântul tău?

Ar fi împlinit cinci ani.

Vasile şi Nicolăiţă vorbesc întotdeauna de el, în fiecare zi se duc la portretul lui şi spun, cu voci grave, „băietul mama Regineĭ, săracu, a murit“[244] şi iar şi iar, în fiecare dimineaţă, cu o stăruinţă copilărească, rostesc cuvintele care-mi spintecă inima! Şi nu ştiu de cât curaj am nevoie ca să-i am mereu pe ei în jurul meu, nu pe el.

Am stat în pat până la 11, apoi m-am ridicat să-l primesc pe Raindre, cu care am avut o discuţie serioasă. Apoi a venit Barbu şi conversaţia noastră a fost, şi ea, încărcată de un aer tragic, greu. Ne-am dus să luăm prânzul acasă la Nando, cu generalii care veniseră la o

consfătuire cu el; ne-am aşezat la masă de-abia la trei fără un sfert şi, cum la trei promisesem să mă duc la orfelinatul nostru, mi-a încurcat toată ziua şi nimic nu e mai obositor decât să simţi că nu poţi recupera timpul pierdut.

N-am apucat să discut cu generalii, dar nu îmi place atmosfera care-l înconjoară pe Nando acum. Nu ştiu în ce fel e influenţat. Fireşte, am plecat mult prea târziu la orfelinat şi mai trebuia să merg şi la teatru. Mi-am făcut datoria, mai întâi, printre copiii sărmani, care arătau foarte bine îngrijiţi. Erau îmbrăcaţi bine, aveau obrajii rotunjori şi, printr-un efort miraculos, doamnele din comitet reuşiseră să le facă rost de jucării! Lucru aproape nemaiauzit în ziua de azi.

M-am întors acasă să beau un ceai cu Barbu – un ceai grăbit, fiindcă trebuia să plec la teatru, unde eram aşteptată pentru un spectacol în scopuri caritabile. La venirea de acolo, am auzit că ceruse să mă vadă Laycock. Mi-a adus veşti proaste, printre altele mi-a spus că vin ruşi să încerce să-l omoare pe rege şi pe cei doi fii ai lui, şi mi-a dat să citesc scrisorile pe care le primise de la agenţii lui din Rusia. Urâte ştiri. Totuşi, primele scrisori erau, în general, mai liniştitoare cu privire la starea lucrurilor în sudul Rusiei, unde Antanta încă ar mai avea o şansă, dacă acţionează inteligent!

După aceea a venit Barbu şi am vorbit toţi trei o vreme – o discuţie curioasă, îngrijorată, tragică. Toată ziua am fost foarte încordată, în unele zile efortul e aproape peste puterile mele, dar n-am să mă las să cad – am să lupt în continuare, pentru orice eventualitate. Dar azi, cu amintirea arzătoare a lui Mircea care-şi făcea loc printre toate celelalte şi, pe deasupra, şi obosită fizic, eram aproape la capătul puterilor. Mi-ar fi făcut bine să mă întind în pat, dar am fost de părere că trebuie să-l conving pe Nando să ia hotărâri în privinţa unor decoraţii pentru doctori înainte de Crăciun, aşa că m-am dus să cinez cu el şi am lucrat cu el, Carol, Stârcea şi Mamulea până târziu; măcar am reuşit să obţin semnarea decretelor pe care le voiam semnate – am muncit cu folos, dar eram stoarsă de puteri, iar când am ajuns în pat eram o regină foarte amărâtă şi epuizată!

Iaşi

vineri, 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918

M-am trezit devreme şi am plecat înainte să se lumineze, cu colonelul meu, să văd cum se împarte pâine săracilor din oraş. Mi se spusese că e o priveliştе tristă şi că nu se procedează cum trebuie – că femeile vin devreme şi dorm uneori o parte din noapte afară, cu copiii mici, ca să ajungă la timp, înaintea celorlalţi, şi că, chiar şi aşa, din când în când se întâmplă să nu apuce pâine.

Mărturisesc că am găsit lucrurile într-o stare mai puţin proastă decât mă aşteptam. E adevărat că în unele părţi erau adunaţi mulţi, dar nu

se formează gloată şi nu păreau să se plângă. Pâine era din plin şi se împărţea fără prea multă ceartă sau pierdere de timp. În câteva locuri am coborât din automobil şi am umblat printre oameni, am vorbit cu ei, i-am întrebat de cât de departe vin, de când aşteaptă etc. etc. Am intrat în fiecare brutărie, am văzut unde şi cum fac pâinea, am vorbit cu oamenii, m-am purtat, în fond, ca o Mama Regina.

Treptat, s-a luminat şi am ajuns la manutanţa militară, unde e un anume col. Bârcă, un om care a muncit admirabil. Acolo am găsit totul surprinzător de ordonat, se lucra foarte mult şi sistematic. Locul e chiar în afara oraşului, iar când am ajuns a răsărit soarele, scăldând întregul Iaşi într-o lumină auriu-trandafirie minunată. Era şi ceaţă, aşa că toate casele şi bisericile păreau să se înalţe din nori, era o imagine de-a dreptul splendidă, o răsplată excelentă pentru efortul de a mă trezi devreme.

M-am întors acasă să beau un ceai şi să scriu puţin la mine în cameră, apoi, la 11, m-am dus la triaj să inaugurez o cantină organizată acolo. Triajul e una dintre mândriile mele, fiindcă s-a muncit cu folos acolo, într-o oarecare măsură fiindcă nu m-am lăsat până nu s-a făcut totul. Acum e perfect. Erau acolo şi dr. Cantacuzino, Berthelot, Anderson, Baker şi alţii, fiindcă puterile străine au contribuit şi ele la deschiderea cantinei, care a fost denumită după doctorul Santoni, un doctor francez mort de tifos anul trecut după ce a muncit eroic în condiţii deplorabile. Am vizitat totul, apoi m-am întors acasă să-l primesc pe Kropotkin, care, fireşte, are necazuri nenumărate, cum au toţi ruşii cumsecade în ziua de azi. După aceea m-am întâlnit cu Panaitescu, care mi-a adus calendarul pe care-l făcusem pentru Nando, iar după el – cu Barbu.

Am prânzit acasă la Nando, cu Silvia Văitoianu, care se va căsători cu doctorul francez Imberg.

La trei l-am primit pe generalul Averescu şi am avut cu el o discuţie lungă şi serioasă. Din punctul meu de vedere a fost foarte nesatisfăcătoare; consideră cauza noastră o cauză disperată şi a doborât toate nădejdile de care ne mai agăţam – a fost o întrevedere foarte tristă, dar, atât cât se poate cu el, foarte deschisă şi onestă.

După Averescu l-am primit pe generalul Văitoianu şi am reluat aceleaşi subiecte, dar dintr-un punct de vedere mult mai îndurător faţă de mine. Mi-a lăsat impresia unui om foarte cinstit, loial şi capabil; un om scump la vorbă, dar gata să-şi facă datoria până în pânzele albe, oricât de grea şi de primejdioasă ar fi. Tonul întregii discuţii cu el a fost o adevărată alinare pentru mine. Mi-a făcut bine să aud un om bun şi cinstit vorbind atât de calm, atât de loial, atât de simplu, făcând faţă adevărurilor celor mai dureroase fără resentiment, ci cu singura dorinţă ca toate forţele să se unească pentru a înainta în direcţia aleasă, oricare ar fi aceea. M-a mişcat profund loialitatea

simplă şi directă a spuselor lui.

Barbu a venit destul de târziu, am stat şi am vorbit ca de obicei, deschis, fără să ne îngăduim să ne întristăm prea tare, în ciuda veştilor rele şi a greutăţilor adunate.

Mi-am încheiat ziua cu o cină acasă la Muka – o cină adevărată, cu Symki, Irina, Puica[245], Cella, Raindre, Devaux, domnişoara Musicescu, înghesuiţi toţi la aceeaşi masă. Maruka a încropit chiar şi o cină cum se cuvine, iar eu adusesem un pateu de iepure, aşa că a fost un adevărat ospăţ.

După aceea a venit Averescu. Mi-a relatat o conversaţie avută cu St. Aulaire, în care pare să fi dărâmat, una câte una, toate speranţele cu care încearcă să ne ţină în viaţă Antanta. Apoi, conversaţia a alunecat spre teme mai generale, ni s-au alăturat şi alţii şi am fost cu toţii foarte amabili şi veseli. Am ajuns acasă la 12 – zi foarte plină.

Ileana

Principesa Ileana

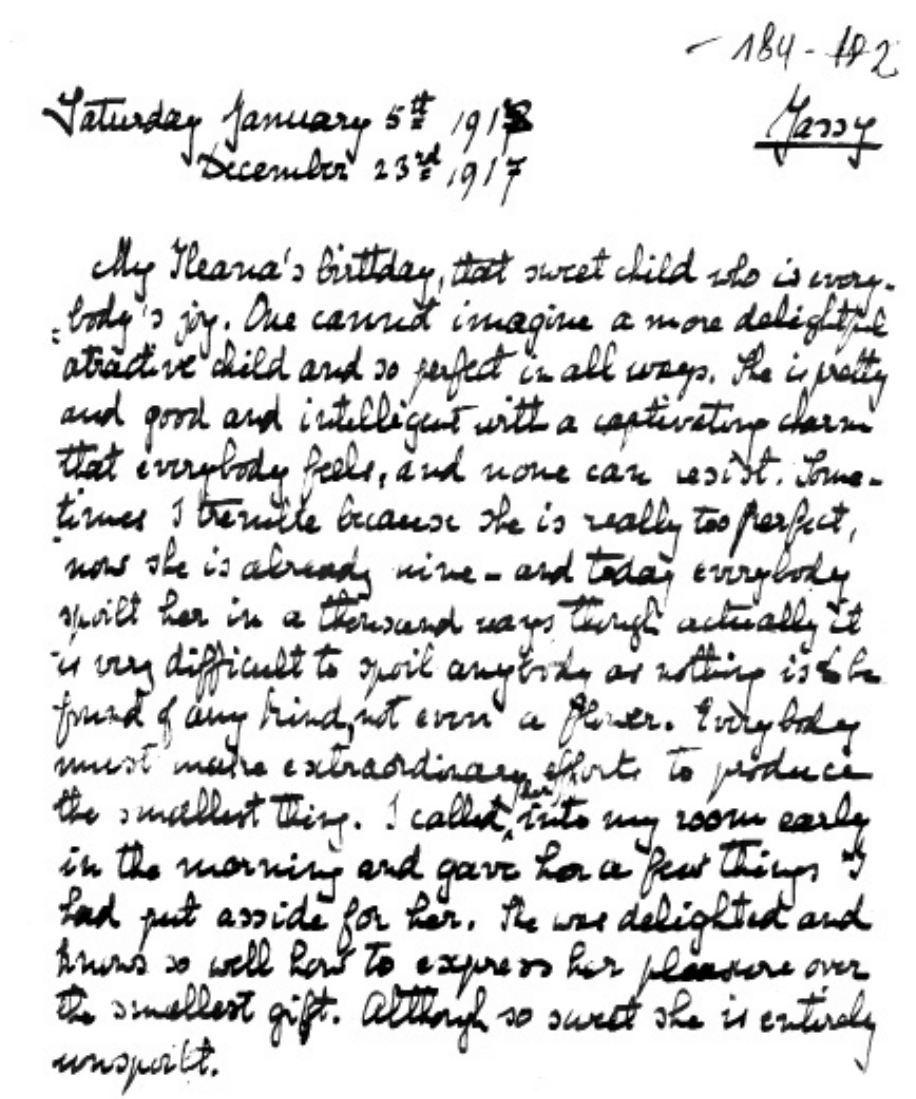
184-192
Saturday January 5th 1918
December 23rd 1917
Jassy
My Ileana's Birthday, that sweet child who is everybody's joy. One cannot imagine a more delightful attractive child and so perfect in all ways. She is pretty and good and intelligent with a captivating charm that everybody feels, and none can resist. Sometimes I tremble because she is really too perfect, now she is already nine - and today everybody spoilt her in a thousand ways though actually it is very difficult to spoil anybody as nothing is to be found of any kind, not even a flower. Everybody must make extraordinary efforts to produce the smallest thing. I called her into my room early in the morning and gave her a few things I had put aside for her. She was delighted and knows so well how to express her pleasure over the smallest gift. Although so sweet she is entirely unspoilt.

Iaşi

sâmbătă, 23 decembrie 1917/5 ianuarie 1918

Aniversarea scumpei mele Ileana, copila drăgălaşă care aduce bucurie tuturor. Nu-mi pot închipui că există copil la fel de încântător, de frumos şi de fără cusur ca ea. E drăguţă, bună, inteligentă, are un farmec captivant pe care-l simte toată lumea şi căruia nimeni nu-i poate rezista. Uneori tremuri de teamă fiindcă e pur şi simplu prea perfectă, a împlinit de-acum nouă ani – iar azi toată lumea a răsfăţat-o într-o mie de feluri, deşi adevărul e că e foarte greu să răsfeţi pe cineva şi nu se găsesc de nici unele, nici măcar o floare. Toată lumea trebuie să facă eforturi extraordinare ca să facă rost de orice mărunţiş. Am chemat-o în camera mea dimineaţă devreme şi i-am dat câteva

lucruri pe care le pusesem deoparte pentru ea. A fost încântată, se pricepe tare bine să-şi exprime bucuria pentru cel mai mic dar. Deşi e atât de dulce, nu e răsfăţată deloc.

La 11 ne-am dus împreună s-o vizităm puţin pe biata Nadeja, care e încă la pat şi se simţea slăbită şi gata să plângă. I-am adus câte ceva pentru bradul de Crăciun pe care-l va împodobi pentru soldaţi şi o bucată din tortul Ilenei.

La întoarcere, am avut o întrevedere destul de furtunoasă cu Olga despre „statutul“ Société des Orphelins, pe care venise să-l citească. A trebuit să aduc câteva obiecţii, întărite de Mamulea, iar Olga s-a înfoiat ca o găinuşă furioasă şi s-a indignat din ce în ce mai tare, în mod teribil de comic, în timpul discuţiei, declarând că nimic nu o va convinge să stea la masă cu un evreu, catolic sau protestant. Eu, râzând, i-am spus să fie atentă cu asemenea jurăminte, de vreme ce regele ei e catolic, iar regina protestantă, iar ea a adăugat în acelaşi timp, de-a dreptul deconcertant, că, în ce priveşte religia, ea e cu totul indiferentă şi că nici una dintre „Dames Orthodoxes“ ale ei nu crede în nimic şi nici nu se duce la biserică, nu, nici măcar în zile de sărbătoare. Am râs în hohote, dar până la urmă a plecat în mare agitaţie, atât de indignată, încât nici n-a vrut să asculte ultimele noastre argumente.

După aceea l-am primit pe generalul Mărgineanu, care venise să-mi aducă nişte fotografii de grup făcute când i-am vizitat divizia – nu foarte frumoase, dar sunt amintiri preţioase.

Am vorbit despre situaţia militară, care, din punctul lui de vedere, e mulţumitoare.

La prânz ne-am dus la Nando, unde Ileana îi invitase şi pe soţii Prezan, fiindcă sunt prietenii ei dragi.

După prânz am avut o mulţime de lucruri de făcut, mi-am adunat toate darurile de Crăciun, lucru teribil de greu în ziua de azi.

La ceai a venit Barbu, iar la ora şase a venit un cor de băieţi din Dealul Spirii, acum de la „Vasile Lupu“, să cânte multe cântece – au cântat frumos, dar a durat mult. La sfârşit, le-am servit gustări din belşug, pe care le-au mâncat cu mare bucurie. Cina la Nando, iar după masă cinematograf cu mulţi invitaţi.

Iaşi

duminică, 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918

Ajunul Crăciunului – am muncit din greu ca să le rânduiesc pe toate, am încercat să găsesc câte ceva pentru toată lumea, m-am ocupat de aranjamente şi am avut şi audienţe. L-am primit pe Mişu Cantacuzino, cu care am avut o discuţie politico-militară lungă. Are aceleaşi păreri ca mine, aşa că nu ne-a fost greu să ne înţelegem.

Am primit-o şi pe Lia Brătianu[246]. La 12 şi jumătate a venit

mitropolitul cu *icoanele* şi a ţinut o mică slujbă, după care l-am rugat să rămână la prânz. Am conversat agreabil în română în timpul mesei şi mi-a adresat multe laude măgulitoare cu privire la lucrările mele de binefacere.

Înainte de ceai m-am dus la Y.M.C.A. cu Mignon şi am împărţit obişnuitele ţigări şi pesmeţi. Am luat ceaiul cu Barbu, dar n-am avut prea mult timp de vorbă, fiindcă încă mai aveam multe de făcut şi a venit şi Nando să stabilim ultimele lucruri.

La şapte am aprins lumânările în brad şi i-am primit pe toţi ai casei, ca pe vremuri. Toate doamnele şi toţi domnii, militari şi civili, iar apoi toţi servitorii, până la cel mai mărunt ajutor de bucătar, toţi au primit câte ceva. Vasile şi Nicolăiţă au participat şi ei la veselia generală.

Am primit daruri care mi-au făcut mare plăcere. Fiecare dintre copii mi-a dat câte un portret, făcut de Bulgăraş, şi mi-au plăcut toate, lucru rar când e vorba de copiii tăi. Apoi, Nando mi-a dat un dar cu adevărat regal, un dar care a fost o surpriză completă, încântătoare, un portofoliu mare, plin de schiţele tuturor pictorilor noştri – unele sunt chiar FOARTE frumoase.

Odată încheiată partea cu împărţirea darurilor de sub bradul de Crăciun, am dat o masă copioasă pentru toţi ai casei, prilej de mare bucurie. Am avut un bufet mare, un „bufet cu vârf“, cum îi spunea tata, şi toată lumea a avut voie să se ducă şi să-şi aleagă ce-i place mai mult.

S-a mâncat mult. Bucătarul se străduise cât putuse, în vremuri când toate sunt greu de găsit. E un bucătar cu adevărat excelent.

După cină au urmat multe conversaţii cu toată lumea, apoi am mers la culcare, destul de obosită, dar foarte înveselită de bunăvoinţa care a dominat seara, în ciuda vremurilor grele şi a împrejurărilor tare, tare triste.

Principele Carol, portret de Bulgăraş

Principele Nicolae, portret de Bulgăraş

Iaşi

luni, 25 decembrie 1917/7 ianuarie 1918

Zi de spitale! Mi-am petrecut toată dimineaţa cu Ecaterina la „Cultura“ şi în spitalul francez, dându-le tuturor, mai ales tuberculoşilor, toate bunătăţile de care am putut face rost în cantitate

mare. Am rămas mult printre ei, am parcurs tot spitalul de două ori.

La spitalul francez am întâlnit doi ofiţeri francezi. Unul suferise o operaţie foarte gravă, dar era pe cale de însănătoşire.

L-am avut invitat la prânz pe bătrânul Sir George, ca să-i dăm ocazia să se delecteze cu masa noastră gustoasă, mai ales că aveam budincă de prune şi plăcintă dulce cu carne tocată. După prânz m-am odihnit puţin, lucru neobişnuit, şi am citit piesa lui Bernstein *L'Élévation*, în care va juca la noi Ventura. Apoi m-am dus la „Brâncoveanu" să văd bradul lor de Crăciun şi am petrecut mult timp trecând dintr-un salon în altul, fiindcă spitalul e uriaş.

Col. Anderson mi-a adus un dar minunat, 250.000 de franci, de la Crucea Roşie americană.

Mai târziu a venit Barbu să mă vadă câteva momente; m-am culcat devreme.

Iaşi

marţi, 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918

M-am dus cu Mignon la spitalul Sion, în partea românilor – nu mai au prea mulţi invalizi, dar am fost întâmpinate cu manifestări de mare bucurie. De acolo m-am dus la adăpostul meu îngrijit de Y.M.C.A., apoi m-am întors pentru audienţe cu Coryllos şi cele două fiice ale lui Kropotkin, care îşi doresc mult să lucreze la „Sf. Spiridon", fiindcă nu mai au ce face pentru ruşi – situaţie teribilă, dar o îndură cu curaj, numai că nu vor să se întoarcă în Rusia, ci să rămână în România. Biata şi mica noastră Românie, atât de greu încercată, a devenit un refugiu pentru mulţi ruşi, deşi Dumnezeu ştie că nici ea nu e într-o situaţie prea plăcută. La prânz i-am avut invitaţi pe George Moruzi şi soţia lui. Nando era binedispus şi a făcut o propagandă însufleţită anti-pace. M-am mirat să-l văd atât de entuziasmat, dar m-a bucurat.

După prânz am plecat cu Mignon şi Miss Fifield, urmate de Ileana şi Nini într-un automobil şi de Ballif şi Costescu în altul, să vizităm cantina mea „Mircea" de la Osoi. Acolo am îmbrăcat o parte din copii, care erau extraordinar de zdrenţăroşi, şi le-am dat tuturor săculeţi portocalii pe care-i umplusem cu nuci, turtă dulce şi alte surprize mărunte. Totul părea a fi în excelentă ordine – copiii vin destul de regulat şi se vedea că sunt bine hrăniţi, dar au multe boli de piele.

M-am întors să iau ceaiul cu Barbu. Am avut parte de două ore plăcute şi netulburate, dar mă încearcă o răceală, îmi simţeam capul greu, gâtul iritat, pleoapele irezistibil de grele. Cred că sunt şi obosită, foarte obosită, am nevoie de odihnă, dar nu mă pot odihni.

După cină, muzică la Maruka, muzică superbă, oameni mulţi – m-am întors acasă târziu. M-am dus la culcare foarte obosită şi aproape fără glas.

Iaşi

miercuri, 27 decembrie/9 ianuarie 1917

A 18-a aniversare a lui Mignon. Draga şi grăsuna de ea, e o scumpă şi faţa îi e la fel de dulce ca firea. Pare mult mai tânără, şi-a păstrat o nevinovăţie ca de floare, foarte rară în zilele noastre. E un amestec extraordinar de copilărie şi chibzuinţă serioasă. Nu e deloc egoistă, se numără printre fiinţele acelea rare care pot trece prin orice atmosferă rămânând nepătate. A venit devreme, cât eram încă în pat, să-şi primească darurile. I-am dat o schiţă pe care mi-a făcut-o Bulgăraş şi o manta groasă, frumoasă, din materiale de-ale mele.

Bulgaraş' portrait of Mignon

Principesa Marioara, portret de Bulgăraş

Principesa Marioara citind

Am rămas în pat până la 12, fiindcă mă simţeam ridicol de obosită – am încercat să mă apăr, să nu mă las copleşită de vizite, dar fără succes.

Înainte de prânz l-am primit pe un preot venit de peste graniţă, care a fost închis mai întâi în România, apoi în Bulgaria; avea multe de povestit, lucruri foarte interesante, dar foarte dureroase.

N-am avut invitaţi la prânz.

La trei am plecat la o plimbare cu automobilul şi pe jos în afara oraşului, cu Mignon. Dimineaţa fusese superbă, dar a început să bată vântul şi vremea a devenit mohorâtă – e limpede că se pregăteşte să se schimbe.

La întoarcere, l-am găsit aşteptându-mă pe micul meu coafor francez, care, din păcate, venise cu mâna goală. Legaţia noastră stupidă de la Paris nu i-a îngăduit să ia pachetele pentru mine, spunând că veştile sunt atât de rele, încât ar fi cu neputinţă ca lucrurile să ajungă la noi, la Iaşi. Am fost indignată! Idioţii! Acum toate lucrurile mele preţioase şi aşteptate cu atâta nerăbdare au rămas acolo! ce prostie! Doamne, s-ar putea să fie ultima noastră şansă.[247]

Am stat în camera mea şi am citit. Barbu a venit târziu, era bolnav. După cină, petrecere mare pentru Mignon, cu toţi prietenii apropiaţi. S-au jucat jocuri nevinovate care ne-au înveselit mult.

Iaşi

Nunta noastră de argint! 25 de ani de căsnicie. Dar pot spune din toată inima că mă simt foarte tânără, mult mai tânără decât îmi închipuiam eu că sunt oamenii când ajung la nunta de argint. Nu arătăm bătrâni, nici eu, nici Nando – dar drumul a fost lung şi am lăsat multe în urmă, atât bucurii, cât şi dureri. Cei care-şi amintesc sosirea mea n-au uitat bucuria intensă pe care i-a adus-o ţării; „c'était un beau marriage“, „une Princesse de grande Maison“, ţărişoara cea nouă se bucura să aibă o prinţesă înrudită cu toate casele regale şi imperiale ale Europei, nepoată a reginei Victoria, nepoată a ţarului Rusiei, verişoară primară a împăratului german şi aşa mai departe… Şi apoi, eram tânără şi sănătoasă, se putea spera la copii. În privinţa aceasta nu mi-am dezamăgit poporul – le-am dat, cu cea mai mare repeziciune cu putinţă, moştenitorul pe care şi-l doreau; pe atunci eram prea tânără să-mi dau seama cât de mare era bucuria, învăţam cu prea mari greutăţi să fiu femeie, iar toate ideile politice sau naţionale îmi erau de-a dreptul de neînţeles, cum de neînţeles îmi erau şi toate sacrificiile care mi s-au cerut întruna, din ziua sosirii. Mărturisesc că la început am fost foarte nefericită, cumplit de singură şi amar dezamăgită. Foarte încet am învăţat, treptat, să accept atmosfera în care fusesem aruncată, deşi încă de la început am iubit ţara în sine şi poporul ei simplu – dar multe alte lucruri nu le-am agreat şi nu le-am înţeles. Cred că oamenii mei au fost înclinaţi să mă placă de la început – faţa mea, părul bălai, tinereţea şi candoarea mea evidentă îi încântau, dar membrii în vârstă ai curţii doreau să-mi câştig reputaţia, iar lecţiile pe care le-am avut de învăţat, împreună cu prinţul moştenitor, au fost foarte grele şi ne-au costat multe lacrimi.

Ei bine, toate acestea au trecut – azi eu şi Nando, mână în mână, ne-am jurat că la ceasul acesta, în ciuda nenorocirilor, sau poate ar trebui să spun tocmai mulţumită nenorocirilor, am devenit cei mai buni prieteni, care îşi iubesc ţara într-un fel care, fără îndoială, nu le e dat prea des suveranilor. Suntem UNA cu ţara şi, în ciuda împărţirii ei de acum, şi ţara e una cu noi, căci puţinii necredincioşi de partea cealaltă nu contează! Ei sunt una dintre revelaţiile dureroase care mă urmăresc în viaţă.

O adunare de doamne mi-a adus o coroană împletită din „beteală“, un fel de fir argintiu, pe care am purtat-o mai târziu la marea cină şi care mi-a stat foarte bine, înlocuind în mod potrivit diademele, fiindcă acum nu am nici una cu mine[248]. Toată lumea a fost foarte mişcată, iar copiii au fost foarte drăguţi şi iubitori.

"Regina Maria" with her face of 40 years.

Regina

Regele

Înainte de prânz m-am dus cu toţi copiii acasă la Nando, unde am primit mai întâi o delegaţie de ofiţeri francezi, apoi una de ofiţeri ruşi. Bieţii ruşi, nu se putea să nu-ţi pară rău pentru ei, se află într-o situaţie odioasă şi umilitoare – şi pe vremuri erau atât de aroganţi şi de dispreţuitori faţă de noi! Ei bine, vremurile se schimbă – iar acum noi, în ciuda nenorocirilor, suntem centrul invidiat în care domnesc ordinea şi loialitatea.

După aceea i-am primit pe toţi ai casei, care ne-au oferit felicitările lor, la un prânz mare. Barbu a ţinut un discurs emoţionant şi *bine*

construit, în care a amintit vorbele rostite de regele Carol la nunta noastră, când a spus că tânăra mireasă venise să fie un nou stâlp al ţării – Barbu a dezvoltat tema, arătând că vorbele lui s-au adeverit. Una peste alta, a fost o întâlnire înduioşătoare, fiindcă, în clipe când ţara şi viitorul nostru se află într-o primejdie atât de ameninţătoare, e firesc să te simţi *mişcat* şi fiecare manifestare de iubire, încredere sau fidelitate are o însemnătate deosebită.

Chiar şi imposibilitatea totală de a ni se oferi darurile obişnuite cu astfel de ocazii face ziua cu atât mai emoţionantă, fiindcă nu au altă cale de a-şi dovedi loialitatea decât prin simpatie şi afecţiune.

După prânz m-am odihnit puţin, prea puţin, apoi a venit Nando la mine acasă şi am primit mai multe delegaţii de doamne cu noi discursuri loiale şi mişcătoare. Printre ele, soţiile ofiţerilor s-au adunat şi mi-au oferit 40.000 de franci pentru lucrările mele de binefacere, pe care-i adunaseră la iniţiativa doamnei Coandă.

Ziua s-a încheiat cu o mare cină la care au participat notabilităţi politice şi militare. Înainte să ne aşezăm la masă, Nando i-a decorat pe Prezan, Văitoianu şi Grigorescu, iar Prezan mi-a oferit „Virtutea Militară“ clasa întâi (medalie de război pe care nu o primesc decât cei mai bravi soldaţi) în numele armatei, pentru că am venit mereu în mijlocul lor fără teamă. Mi-a făcut o imensă plăcere.

La cină, Brătianu a ţinut un discurs foarte frumos, la care Nando i-a răspuns (a trebuit să răspundă la cinci discursuri azi şi s-a descurcat de minune), apoi ni s-au oferit verighete de argint îmbrăcate în oţel de război şi 500.000 de franci pentru mine anume, ca să-i folosesc pentru binefaceri. Acum pot merge din nou înainte cu spor! Am o mulţime de bani!

A domnit o atmosferă veselă şi încărcată de emoţie; toţi mesenii ne-au privit cu afecţiune înlăcrimată, fiindcă festivitatea aceasta, în mijlocul atâtor încercări, a fost cu adevărat mişcătoare. Şi-a făcut apariţia până şi Maruka şi şi-a ocupat locul ca soţie de ministru.

Am avut chiar şi o rochie superbă, alb-argintie, pe care întâmplător o păstrasem în rezervă şi nu o mai purtasem – s-a potrivit de minune pentru ziua de azi. Am purtat cu ea coroniţa împletită, din fir argintiu, care mi s-a potrivit şi mi-a dat un aer demn.

Iaşi

vineri, 29 decembrie 1917/11 ianuarie 1918

Mi-am început dimineaţa cu o vizită la spitalul mutilaţilor împreună cu Ecaterina. Am împărţit ţigările, cărţile şi dulciurile pe care şi le doresc atât de mult. Pământul era acoperit de zăpadă, dar soarele era minunat. M-am întors la audienţe – Nicu Lahovary, Mamulea, Găvănescu.

N-am avut invitaţi la prânz. După masă l-am primit pe ofiţerul

francez care călătoreşte în calitate de curier, ajutat de micul nostru coafor, apoi pe generalul Berthelot, optimist şi zâmbitor. După aceea m-am apucat să scriu scrisori de trimis în străinătate, pe care le va lua cu el micul coafor.

Barbu a venit să bem un ceai târziu.

După cină m-am dus la Irina, unde am jucat *bileţelele* cu câţiva francezi invitaţi de ea.

M-am culcat târziu, ca de obicei.

Iaşi

sâmbătă, 30 decembrie 1917/12 ianuarie 1918

Zi de odihnă deplină. Ca să reuşesc aşa ceva, am plecat de acasă după micul dejun şi m-am dus la familia Ştirbey, unde m-am făcut stăpână peste camera lui Barbu, fiindcă el e plecat aproape în fiecare zi. M-am aşezat pe canapeaua lui mare cu cărţile şi scrierile mele şi am lenevit de dimineaţă până seara, nederanjată de nimeni.

Un semn că eram foarte obosită a fost că am dormit adânc şi dimineaţă, şi după-amiază, am citit puţin, dar nu am scris deloc.

A fost o odihnă totală şi savuroasă. Am luat prânzul cu gazdele mele, după care Barbu ne-a citit telegramele politice, acela a fost singurul meu efort mental.

Am luat şi cina la ei, îl invitaseră pe George Creţianu şi pe un căpitan Cabarus, ofiţer francez, foarte plăcut.

M-am dus acasă la zece şi jumătate.

Iaşi

duminică, 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918

Ca să compensez odihna de ieri, dimineaţa de azi a fost o perindare nesfârşită de oameni, fiecare cu altă întrebare, până mi-am simţit capul gata să explodeze. Chiar am prea multe pe umeri, mai multe decât poate face un singur om – mă tem că până la urmă mă vor epuiza, viaţa mea e prea plină de oameni. Îmi solicită inima şi mintea – înţeleg de ce, într-o zi de oboseală, am scris Sunchild![249]

La 11 şi jumătate l-am primit pe generalul Ballard – l-am primit cu intenţia sinceră de a fi amabilă şi de a-l găsi înţelegător, dar din nou i-am găsit defecte iremediabile în toate privinţele, renunţă la noi ca la un lucru prost făcut. De data aceasta a încercat să se prefacă, dar adevărul tot a răzbătut. Nu, nu mi-a inspirat nici o nădejde. După aceea am primit un mic comitet, compus din Baker, Anderson, Belloy, Balş şi Mamulea, cu care am discutat marile noastre probleme cu hrănirea şi îmbrăcarea populaţiei – nici întâlnirea aceasta nu a fost atât de mulţumitoare pe cât speram să fie. În ciuda nenorocirilor enorme, oamenii mei tot nu şi-au învăţat lecţia. Unii sunt în continuare prea comozi şi prea îndrăgostiţi de metodele lor vechi şi

prăfuite ca să-şi deschidă cu adevărat inima şi mintea faţă de suferinţa cumplită a poporului. Cei care conduc nu au VĂZUT oamenii cum mor şi nici mizeria în care trăiesc, în bordeie, femeile şi copii. Dacă ar fi VĂZUT-o cum am văzut-o eu, ar fi mai doritori să ajute cinstit şi cu adevărat, nu doar pe hârtie. Atunci şi-ar da seama că nu trebuie să ajutăm mânaţi doar de iubire şi de milă, ci că trebuie să ajutăm şi din inteligenţă şi calcul – căci un popor înfometat e mult mai uşor de aţâţat la acte revoluţionare. Nu încape îndoială că sistemul nostru parlamentar e putred – de aceea, putrede sunt şi administraţia noastră, şi nedreptăţile monstruoase care se petrec.

De aceea aş vrea să fiu foarte, foarte bogată, numai aşa i-aş putea învinge, fiindcă banii oferă o putere enormă, iar când o regină e bogată nu îi poate sta nimeni împotrivă dacă vrea să facă bine. Nici măcar cei mai neruşinaţi nu ar putea-o face!

Uneori chiar îmi trebuie mult curaj ca să nu mă descurajez şi să nu devin şi eu revoluţionară! Mi se întâmplă să detest clasa conducătoare şi să înţeleg de ce se iscă revoluţii – numai că, vai, revoluţiile doboară totul la pământ în mod stupid. Visul adevărat ar fi un autocrat democrat – un monarh absolut care să fie atât de puternic şi de bun, încât să înfăptuiască inovaţiile necesare fără să se poată amesteca nimeni – ar fi singura cale de a mai spăla din murdăria morală a metodelor noastre guvernamentale şi politice!

La prânz, E. Perticari, Alice Cantacuzino, doamna Dissescu, doamna Triandafil – copiii mâncau la spitalul Lisabettei. Biata E. Perticari a intrat într-o încurcătură teribilă la spital şi a trebuit să plece. Sărăcuţa, exagerările ei melodramatice, deşi răsărite din intenţii loiale, o duc prea departe şi îşi frige degetele.

Mi-am petrecut o parte din după-amiază cu Alice; i-am citit, apoi am dus-o la mine, la Y.M.C.A., după care am luat împreună o gustare copioasă şi am mai citit puţin.

Barbu a venit ceva mai târziu, apoi m-a vizitat o delegaţie de la cantina „Mircea“ de la Păuneşti, în frunte cu generalul Petala, cinci băieţei care mi-au recitat un „vicleim“ nesfârşit şi doi ţărani bătrâni din sat. I-am hrănit şi i-am trimis acasă încărcaţi cu daruri. Înainte de cină a venit un cor de la aviaţie să ne cânte de Anul Nou, iar imediat după masă a venit corul de la teatru, însoţit de Iorga şi multe „Dames Orthodoxes“ din Iaşi. După cântece, toată lumea a primit mâncare din belşug, s-a vorbit mult, s-a zâmbit mult, s-au rostit mulţi „mulţĭ anĭ“[250] şi, în cele din urmă, ne-am dus să încheiem anul vechi şi să-l începem pe cel nou acasă la Maruka, în sunetul celei mai măreţe muzici a lui Pinx. Nando a făcut o excepţie şi a venit şi el.

În cele din urmă, ne-am culcat pe la două!

Iaşi

luni, 1/14 ianuarie 1918

Am terminat cu 1917 – ce ne va aduce 1918? Să sperăm că mai puţine dezamăgiri decât 1917. Doar nu cer prea mult!

A fost o zi petrecută în spitale. Nando comandase cârnaţi pentru toţi răniţii din toate spitalele Iaşiului, aşa că am alcătuit *echipe* de doamne care să se ducă pe la toate spitalele şi să li-i dea tuturor pacienţilor în mână, ca să se împartă corect.

Eu şi Catherinchen ne-am ocupat de spitalul militar şi ne-a trebuit o oră şi jumătate. Aveam cu mine şi o mulţime de alte lucruri: ţigări şi cărţi şi dulciuri, câte o bucată bună de prăjitură sau miere pe pâine pentru cei mai slăbiţi. S-au bucurat mult cu toţii, le-am adus câte ceva şi prizonierilor, cărora le-am dat ce le dădusem şi celorlalţi.

La întoarcere i-am primit împreună cu Nando pe miniştrii veniţi să ne felicite, iar după aceea pe oamenii noştri, militari şi civili.

După prânz am ţinut o petrecere cu brad de Crăciun în baraca în care sunt adăpostiţi *mutilaţii* care urmează să fie trimişi altundeva. Li s-au dat multe lucruri frumoase. Ileana a venit cu mine şi a primit o frumuseţe de căsuţă ţărănească în miniatură, făcută de invalizi.

Era o privelişte înduioşătoare, dar arătau cu toţii foarte bucuroşi.

La cinci le-am oferit un ceai celor de la Coţofeneşti, în camerele fetelor.

Am stat puţin cu ei, apoi m-am întors la Barbu, care nu se simte prea bine. Am citit şi am vorbit.

Nadeja a venit şi ea un moment să ne felicite de Anul Nou.

M-am culcat devreme, nu cu mult după cină.

Iaşi

marţi, 2/15 ianuarie 1918

M-am dus cu Caterinchen la „Cultura“. Primisem în dar 120 de pâinici albe din care făcusem sendvişuri îmbietoare cu „madjun“, pe care le-am împărţit sufletelor nenorocite, alături de dulciuri, cărţi şi câte un pachet de ţigări celor care au voie să fumeze. Fiinţele pe care le-am găsit acolo erau mai nefericite ca niciodată – dintre toate spitalele, acesta e cel mai teribil. Azi parcă mă fixau cu privirile nişte stafii, nişte stafii înfometate.

Am dus-o pe Ecaterina cu automobilul înapoi acasă şi i-am făcut o vizită lui Barbu, care e ţintuit la pat de o răceală rea; am vorbit o vreme, apoi am dat fuga acasă pentru o audienţă cu dr. Saurel, care se întorsese din Franţa. Am avut multe lucruri interesante să ne povestim. Ceea ce continuă să mă supere foarte tare e că nu am nici o veste de la Ducky. Nu ştiu cum mai trăieşte sau ce i s-a întâmplat, dacă ea şi copiii sunt bine, dacă e tratată urât sau lăsată în pace, nu ştiu dacă are bani sau dacă a rămas fără nici un fel de mijloace; la fel

şi cu mama, nu ştiu nimic, nimic, e situaţia cea mai crudă.

După-amiaza mea i-am dat-o lui Alice. Mai întâi ne-am plimbat împreună pe la Moara de Vânt, apoi ne-am dus la adăpostul meu şi al celor de la Y.M.C.A., unde era mare înghesuială, iar apoi ne-am întors acasă, unde am luat ceaiul şi i-am citit până la şapte. După aceea a venit Cella şi i-am citit şi ei.

În loc de cină, m-am întins în pat, ca să am parte de puţină linişte şi să pot scrie o povestioară amuzantă pe care i-o promisesem Ilenei. În plus, aşa mi-am odihnit şi mintea prea împovărată – când îmi îngădui fantezii plăcute şi comice, mă simt ca după o baie înviorătoare.

Iaşi

miercuri, 3/16 ianuarie 1918

M-am trezit cu un ochi umflat – arătam tare urât şi eram destul de necăjită. E ori de la răceală, ori de la curent, sau poate m-a înţepat vreo lighioană – eu cred că a fost o înţepătură, fiindcă până seara a dispărut aproape de tot. Dar nu mi-a plăcut deloc să fac faţă lumii cu un asemenea dezavantaj. M-am dus cu Catherinchen la spitalul evreiesc, pe unde nu mai fusesem de mult. E un spital foarte infecţios, pentru cele mai grave cazuri, aşa că, fireşte, e un loc al tristeţii. S-au bucurat enorm să mă vadă şi le-am împărţit daruri din belşug, cât mai multe.

Am dus-o pe Ecaterina acasă şi am mers să-l vizitez pe Barbu, care e în continuare la pat. Ca întotdeauna, am discutat evenimentele. După-amiază nu am ieşit, din cauza ochiului, am stat acasă, am scris şi am luat ceaiul cu Ileana, care a pictat de zor în camera mea cât timp eu am scris. Înainte de cină i-am mai făcut o vizită scurtă lui Barbu şi ne-am analizat cu îngrijorare situaţia, care e în continuare critică.

Iaşi

joi, 4/17 ianuarie 1918

Am petrecut o dimineaţă lungă cu Catherinchen în spitalul mare de la Liceul Internat, care e foarte bine îngrijit de când se ocupă de el Gerota. E uriaş, aşa că am avut nevoie de provizii multe. Acolo lucrează cu toată inima şi energia o doamnă Popp, o femeie încântătoare. (E de la Craiova.)

De acolo m-am dus la Barbu, care se poate ridica din nou din pat. La prânz i-am avut invitaţi pe generalul Greceanu şi pe generalul Răşcanu, recent avansat. Biata Eliza Greceanu începe să se însănătoşească după ce a avut, culmea, vărsat! Teribilă boală. La trei l-am primit pe generalul Grigorescu. Din nefericire, nu l-au avansat, cum spera, şi e teribil de jignit, dar altfel mulţumit de hotărârile luate la ultimul mare consiliu. S-a hotărât ca trupele române să ia în stăpânire anumite părţi din Basarabia. Ca întotdeauna, era optimist, în

ciuda suferinţei personale, lucru care mi s-a părut admirabil din partea lui, având în vedere cât e de vanitos. Nu pot să nu simt simpatie faţă de el, tare aş fi vrut ca Nando să reuşească să-i dea în sfârşit titlul pe care şi-l doreşte şi pe care îl merită, dar se pare că astfel ar fi fost pus înaintea unora care aveau dreptul celui mai vârstnic, deşi nu avuseseră atâta şansă pe câmpul de luptă. Nu pot judeca probleme pur militare, dar, cum se fac atâtea nedreptăţi în ciuda faptului că ei vorbesc tot timpul despre reguli, mi se pare că şi fapta aceasta, comisă faţă de un om al cărui nume e legat de cel mai mare succes militar al nostru, ar putea fi scuzabilă.

După plecarea lui Grigorescu, m-am dus cu Mignon la Y.M.C.A. ca să-mi împart, ca de obicei, pesmeţii şi ţigările. Azi soldaţii au fost chiar mai entuziaşti şi mai primitori decât de obicei. După aceea ne-am dus cu automobilul până pe Copou ca să ne bucurăm de apusul splendid.

M-am întors la ora ceaiului. Barbu a venit pe la şase. I-am făcut o ceaşcă de ciocolată fierbinte, pe care a apreciat-o, dar n-a stat mult. După aceea i-am citit Ilenei şi, în loc să merg la masă, m-am pus în pat. Îi scriu Ilenei o poveste amuzantă şi e foarte nerăbdătoare.

Iaşi

vineri, 5/18 ianuarie 1918

Am rămas acasă, să-mi primesc audienţele şi să mă ocup de multe treburi puţin neglijate din cauza numeroaselor vizite la spitale şi a zilelor de sărbătoare. L-am primit pe Chrissoveloni, cu care am vorbit despre toate ramurile societăţii noastre, „Regina Maria“, care sunt complicate fiindcă serviciile ei sunt cerute peste tot şi trebuie să ajutăm, mai mult sau mai puţin, acolo unde suntem chemaţi, în ciuda pierderilor noastre de materiale aproape imposibil de înlocuit în momentele acestea critice. Generalul Vinogradski a venit să-mi mulţumească pentru o fotografie. La 12 şi jumătate a venit mitropolitul cu icoanele de Bobotează, care e mâine. A rămas la prânz.

După-amiază, plimbare lungă cu Lisabetta. Avem parte de o vreme minunată, foarte caldă şi însorită. De unde ne-am plimbat am mers la adăpostul Y.M.C.A., mai plin ca niciodată. La ceai, Barbu şi Ileana, venită să-i citim şi foarte nerăbdătoare să vadă povestea cea nouă pe care i-o scriu. După cină, cu Lisabetta la Irina *pentru mici jocuri* cu alţi câţiva. A fost foarte amuzant.

Iaşi

sâmbătă, 6/19 ianuarie [1918]

Vreme aproape primăvăratică. Azi-dimineaţă am vizitat tot „Sf. Spiridon“, muncă întotdeauna lungă şi obositoare, dar cu braţele foarte pline. Au venit cu mine şi Ecaterina şi Irina. După aceea,

audienţă cu Mamulea, ca să hotărâm multe lucruri.

La prânz am avut invitaţi patru ucraineni. Acum, ucrainenii sunt elementul ordinii în Rusia. Se împotrivesc autorităţii bolşevice, s-au declarat republică independentă, care vrea să trăiască în bună înţelegere cu vecinii săi şi în special cu România, fiindcă recunoaşte cât de bine s-a comportat ţara noastră, în ciuda situaţiei sale dezastruoase.

Erau tineri plini de idealuri înflăcărate şi speranţe glorioase. Conducătorul delegaţiei se numea Gallip. Avea o înfăţişare întru totul românească şi vorbea toate limbile. Mărturisesc că mi-a plăcut foarte mult şi am simpatizat profund cu nădejdile înalte pe care le văd în faţa lor după secole de oprimare – şi apoi, trebuie să fie un sentiment măreţ să ţii piept furtunii şi să te declari reprezentantul ordinii în mijlocul unui asemenea haos.

Deşi tinerii aceştia reprezentau spiritul modern al democraţiei, eu, regina, m-am simţit adânc mişcată de dorinţa lor de a ajunge la o stare ideală de fericire după atâta suferinţă. Recunosc şi ei însă că trebuie făcute toate dintr-odată şi că nu au nici o clipă de pierdut. Ca şi în cazul nostru, marea lor primejdie şi nenorocire sunt trupele care se întorc în hoarde, distrugând totul în cale.

Necazul pentru noi e că ei consideră absolut imposibil să poarte un război şi în acelaşi timp să-şi pună ţara în ordine – aşa că programul lor e PACEA. Ucraina e o ţară cam cât Franţa, cu 40.000.000 de locuitori. Consideră Odessa a lor. Susţin drepturile naţionalităţilor şi îşi respectă dreptul reciproc de a-şi clădi propria viaţă, vor să fie un ajutor, nu o piedică pentru vecini.

Idealul lor e amplu şi frumos – sper să le dea Domnul puterea de a-l îndeplini.

Al doilea bărbat venit cu Gallip avea un nume rusesc şi era şi el un om interesant, dar nu vorbea decât puţină germană, şi aceea proastă. Al treilea era foarte tânăr, îl chema Popovici şi era sârb prin naştere.

Mi-au plăcut fără rezerve, discuţiile noastre au fost *pline de emoţie*.

La trei m-am dus cu Irina la Lycée Catholique pentru o festivitate de Crăciun întârziată în cealaltă secţiune cu amputaţi. Şi aici am împărţit daruri la nesfârşit.

Apoi, după o scurtă plimbare cu automobilul, vremea fiind atât de frumoasă, m-am dus la Y.M.C.A. al meu pentru ceremonia obişnuită. Am dat de Carol acolo. La întoarcerea acasă, mi-am simţit picioarele foarte obosite şi m-am culcat. Barbu a venit la ceai.

Iaşi

duminică, 7/20 ianuarie 1918

Vremea de primăvară continuă, e un soare splendid – nu poate să nu-ţi uşureze inima.

Am rămas în pat până la 12, am reuşit să scriu puţin la povestea amuzantă pentru Ileana, care îi umple zilele de farmec şi mă amuză şi pe mine, fiindcă rechem toate amintirile lucrurilor care-mi erau dragi în copilărie pentru a-mi face povestea atrăgătoare pentru vârsta aceea. Nu pun în ea nici un fel de pretenţii literare, povestesc cu cel mai simplu limbaj de care sunt capabilă, evitând cuvintele grele.

La 12 au venit să mă vadă soţia lui Bébé Goe Odobescu şi mama ei, iar după ele – preotul catolic, care mi-a adus 3.000 de franci strânşi dintr-o loterie cu care am ajutat şi eu. L-am rugat să ia banii înapoi şi să-i folosească pentru săracii lui.

La prânz i-am avut invitaţi pe Baker şi Anderson, amândoi într-o dispoziţie excelentă şi mulţumiţi de progresul muncii lor. Baker poate fi foarte comic, în ciuda surzeniei, şi are multe povestioare hazlii de spus.

După prânz am primit comitetul pentru orfani, care mi-a adus solemn statutul pentru care s-au certat atâta. Mârzescu[251] a ţinut un discurs lung şi mi-a povestit de ce a fost conceput în forma aceasta. Nu am comentat deloc, doar le-am mulţumit pentru munca depusă, în speranţa că regele va fi de acord întru totul cu propunerile lor.

După aceea, am plecat cu Mignon într-un automobil de rezervă la Vila Greierul, să-i facem o vizită sorei Pucci. Nu mai fusesem acolo de ceva vreme şi s-au bucurat enorm să ne vadă. I-am adus în dar sorei Pucci o bucată de blană pe care s-o pună la gulerul paltonului. Am vizitat bolnavii, iar apoi ne-a oferit o ceaşcă delicioasă de ciocolată şi am plecat acasă. A fost o vreme divină. Barbu a venit pe la şase, aveam de discutat lucruri deosebit de serioase. Am luat cina devreme, ca să mă duc la un spectacol de teatru în scop caritabil, pentru ambulanţele mele „Regina Maria“. Ventura a jucat în ultima piesă a lui Bernstein, *L'Élévation*.

Iaşi

luni, 8/21 ianuarie 1918

Zi liniştită. Am rămas în pat până la 12. L-am primit pe domnul Băicoianu, unul dintre „ostaticii“ veniţi de la Bucureşti. Conversaţie interesantă cu el despre oamenii noştri politici rămaşi acolo. Vai, revelaţii triste. Carp şi Neniţescu sunt, se pare, cei mai înverşunaţi împotriva noastră. Se aude că Neniţescu merge până într-acolo încât ne insultă personal în cel mai urât mod. Dar Băicoianu e de părere că poporul ne e credincios.

La prânz, Paul Angelescu, iar după prânz am făcut o plimbare lungă cu Rândunica, însoţită de Mignon, fiindcă vremea a fost extraordinar de frumoasă. La întoarcere m-am întins din nou în pat, fiindcă mai aveam nevoie de puţină odihnă. A venit Barbu, iar mai târziu Laycock, cu tot felul de ştiri.

Cella ne-a vizitat la cină, iar după masă a venit la mine în cameră să copieze nişte pagini din cărţile mele.

Situaţia noastră în raport cu Rusia e cum nu se poate mai delicată acum. Am primit vestea uimitoare că *Breslau* a fost scufundată de vase britanice, iar *Goeben* a fost grav avariată.[252]

Iaşi

marţi, 9/22 ianuarie 1918

Am avut o dimineaţă liniştită şi puţin timp pentru scris. Îmi odihnesc mintea compunând o poveste plină de aventuri pentru copii, în special pentru Ileana, iar dacă are succes mai târziu o voi publica pentru copiii români, fiindcă în ţara noastră e mare lipsă de poveşti pentru copii. Cum specialitatea mea e o imaginaţie extraordinar de roditoare şi memoria bună care-mi îngăduie să simt şi azi, cu limpezime, ce îmi plăcea şi displăcea în copilărie, sunt pur şi simplu făcută să scriu astfel de poveşti.

Mai târziu i-am pozat lui Bulgăraş, pentru câteva mici corecturi la portretul meu.

Din toate părţile primesc mici sume de bani, înduioşătoare, trimise de soldaţi etc. pentru lucrările mele de binefacere. Aproape toate regimentele îmi trimit bani.

La prânz l-am avut invitat pe St. Aulaire. Am fost aleasă membră a Académie des Beaux-Arts de la Paris şi vreau să-i mulţumesc pentru numire şi să-mi exprim plăcerea, dar, lucru de necrezut, am uitat cu desăvârşire să-i vorbesc despre asta. Mă interesau atât de tare toate chestiunile arzătoare, ca Basarabia, Ucraina, pacea separată, frontul rusesc etc., încât marea cinste pe care mi-au făcut-o mi-a ieşit cu totul din minte. Sunt convinsă că ESTE o mare cinste şi sunt singura persoană străină aleasă, sau singura femeie sau ceva asemănător, în orice caz e foarte măgulitor. Dar tot ce e plăcut sau paşnic sau civilizat e atât de departe de noi acum, încât ne apare ca învăluit în umbră.

Spre ora patru m-am dus cu doamna Mavrodi la Y.M.C.A. – baraca aceea pentru ceai a devenit una dintre lucrările mele preferate.

M-am culcat imediat după cină, fiindcă am de recuperat multe ore de somn.

Înaintarea noastră în Basarabia nu merge prea bine.

Nu primim nici măcar o veste cu adevărat bună. Dar cât bine ne-ar face!

Iaşi

miercuri, 10/23 ianuarie 1917

Încă o dimineaţă liniştită. Săptămâna trecută m-am ocupat atât de bine de spitale, încât săptămâna aceasta le mai las deoparte puţin. Dar în curând trebuie să reîncep.

Am avut timp să scriu. Mai târziu am primit-o pe soţia unui ofiţer, mărunţică, energică, rozalie, grasă şi cu un aer sănătos, care se ocupă de ceva vreme de orfanii dintr-un sat şi care de-abia aştepta să-mi povestească despre munca ei. Pare să fi lucrat cu mare devotament şi am încurajat-o foarte mult.

La prânz i-am avut invitaţi pe Sybille şi Jean Chrisso. Sybille era încă foarte întristată de moartea prietenei ei, atât de tristă, încât părea să se prăbuşească în orice clipă. După masă am luat-o la o plimbare cu automobilul şi am ajuns la Popricani, unde i-am arătat ospătăria „Mircea“ a mea. La ceai, Barbu. Ne-am făcut două ceşti delicioase de ciocolată şi am vorbit despre lucruri triste şi îngrijorătoare.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

joi, 11/24 ianuarie 1918

Fără spitale. Am reuşit să scriu puţin, dar am avut o durere de cap cumplită. O singură audienţă, directorul Moniteur Officiel, care s-a arătat în continuare foarte dispus să-mi tipărească scrierile, dacă doresc. A spus cu amabilitate că are atât hârtie, cât şi timp pentru orice aş vrea, „casa mea îţi aparţine“, a spus ea, dar fără sinceritate – însă când voi avea nevoie de ceva, şi nu va trece mult până atunci, îi voi aminti de promisiunea făcută. Discuţie militară sinceră cu Ballif. Averescu se comportă oarecum suspect. Ballif sugerează să fie avansaţi Văitoianu şi Grigorescu ca să-l contrabalanseze. Am încercat să-l conving pe Nando, împreună cu Carol şi Barbu. Sper că am reuşit. Nu am avut invitaţi la prânz. M-a durut capul foarte rău. I-am propus lui Nando să facem împreună o plimbare cu automobilul şi pe jos, fiindcă simţeam că aerul mi-ar face bine. A acceptat şi m-a dus cu viteză ameţitoare în Mercedesul lui deschis. Vremea era frumoasă, iar drumurile, pe alocuri, deloc rele, ba chiar excelente, aşa că Nando a putut goni după pofta inimii. Am făcut şi o plimbare la pas foarte plăcută, undeva departe. Când m-am întors acasă, capul nu mă mai durea atât de tare, dar nici bine nu îmi era.

Barbu a venit la ceai. Am citit telegramele, ca de obicei, apoi am răsfoit împreună jurnalele mele vechi, citind câte o pagină de ici-colo; totul e foarte interesant, dar ce poveste lungă de jale! Şi nici o veste bună care să ne ajute să mergem mai departe – doar un dezastru şi o dezamăgire cruntă după alta.

La cină au venit Maruka şi Alice. După cină am stat cu Maruka, am citit şi am vorbit.

A plecat după ce s-a stins lumina – îi citisem în continuare, cu o lumânare alături. Capul nu mă mai durea prea tare.

Nu m-am simţit prea bine – m-a tot supărat o durere în partea dreaptă. Dimineaţa am scris puţin, l-am primit pe Mamulea împreună

cu George Balş, apoi pe Anderson.

Iaşi

vineri, 12/25 ianuarie 1918

La prânz i-am avut invitaţi pe Scerbacev şi Prezan. Bietul Scerbacev e un fel de umbră a propriei fiinţe, un general-fantomă care nu mai are ce comanda şi se teme întruna pentru viaţa lui, văzând în oricine se apropie de el pe omul care-l va ucide; trebuie să fie oribil.

Durerea din dreapta s-a înrăutăţit, aşa că m-am întins în pat şi l-am chemat pe dr. Romalo să mă palpeze ca să vadă dacă e ceva serios, dar el m-a asigurat că nu, lucru foarte liniştitor; totuşi, am rămas în pat, scriind şi citind, iar mai târziu a venit Barbu să luăm ceaiul împreună, să citim telegramele şi să discutăm ştirile zilei.

După cină am scris puţin după dictare, în franceză, cu Păunule.

Povestea mea amuzantă pentru Ileana se dezvoltă de minune.

Iaşi

sâmbătă, 13/26 ianuarie 1918

M-am trezit simţindu-mă ca de obicei, fără durerea din partea dreaptă, dar nu mă simt prea bine în general. Ceva s-a înmuiat puţin în mine, cred că sunt obosită, deşi nici nu-mi dau seama, în afară de tendinţa instinctivă de a mă feri de spitale toată săptămâna. Săptămâna aceasta nu am făcut nimic, şi totuşi sunt obosită, vădit obosită. Ceilalţi spun că scrisul mă oboseşte, dar e singura mea plăcere acum, iar în timp ce scriu mă pot feri de gânduri mai neplăcute, o adevărată binecuvântare. La 12 a venit Eliza Greceanu, care de-abia şi-a revenit după variolă şi arăta cu totul recuperată, fără pete pe faţă, dar, lucru neobişnuit pentru ea, era abătută, foarte pesimistă şi foarte „paix séparée“, ca toţi laşii. Dintotdeauna i-a lipsit curajul fizic. La prânz, un ofiţer, chef d'état majeur al lui Văitoianu. După prânz, plimbare pe jos şi cu automobilul cu fetele mele. Seara trebuia să mă duc la Irina, dar mai târziu m-a durut foarte rău capul, aşa că Barbu şi Symki m-au convins să mă culc în loc să ies.

Iaşi

duminică, 14/27 ianuarie 1918

Vremea e în continuare caldă şi frumoasă, deşi în ultima vreme a fost cam ceaţă. Am avut timp să scriu de dimineaţă, apoi m-am dus la Y.M.C.A. La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Van Sperseel, ministrul belgian şi soţia lui. Un cuplu cam acrit, cu o lipsă absolută de compasiune, dar şi foarte nefericiţi; sunt, însă, din cei ale căror nefericiri nu îţi îndurerează inima, fiindcă în fond nu-i sunt dragi sau agreabili nimănui.

Veştile din Basarabia sunt mulţumitoare. Trupele noastre au intrat în Chişinău cu muzica în frunte, bine primite de populaţie. Sperăm că în curând vom controla şi căile ferate, ca transporturile să nu ne mai fie stânjenite de bolşevici. Hertling[253] şi Kühlmann[254] au ţinut discursuri lungi despre pace şi condiţiile păcii. George al Angliei i-a trimis lui Nando o telegramă plină de simpatie, iar Lloyd George i-a trimis una lui Brătianu. Wilson a ţinut şi el un discurs, în care apără cauza Italiei, Serbiei şi României. Dar dacă Ucraina va face pace, care va mai fi poziţia noastră?

Toate chestiunile acestea sunt extrem de interesante, dar şi foarte complicate, iar capul meu e prea suferind în ultima vreme ca să scriu despre ele mai în amănunt. Am avut un şir de dureri de cap teribile, care mi se trag, fără îndoială, de la epuizarea acumulată treptat în lunile lungi de suferinţă morală. Trebuie doar să o iau ceva mai încet, ca să nu mă prăbuşesc – NU mă voi prăbuşi, nu-mi stă în fire. Dar nu trebuie să ne solicităm prea tare maşinăria, nici măcar inima mea cea atât de curajoasă. *Ich habe zu viele Menschen in meinem Leben*[255] şi mă sleiesc de puteri încetul cu încetul, îmi secătuiesc vitalitatea. După prânz m-am odihnit puţin, apoi am dat un ceai mare pentru toţi artiştii care au lucrat la portofoliul pe care mi l-a oferit Nando de Crăciun şi toţi scriitorii şi pictorii care m-au ajutat cu calendarul.

După aceea m-am dus în pat, am vorbit puţin cu Barbu. Cella a venit la cină, iar după masă a stat cu mine şi a copiat fragmente din scrierile mele.

Iaşi

luni, 15/28 ianuarie 1918

Zi de odihnă totală. După o discuţie cu Ballif, m-am dus la Ştirbey şi am petrecut toată ziua acolo, ca să mă odihnesc. Vremea a fost atât de frumoasă, că mi s-a părut păcat să stau în casă, dar simţeam că am nevoie de o zi liberă, departe de mulţimea de oameni care mă înconjoară. Am scris şi am citit, dar de data asta n-am mai dormit, m-a absorbit prea tare povestea pe care o scriu pentru Ileana, Peeping Pansy.

I-am citit părţi din ea Ecaterinei, care s-a arătat încântată, iar Maria Ştirbey va încerca s-o traducă în română.

La prânz a fost invitat generalul Arghirescu, iar la cină domnul Mills, corespondentul american pentru Associated Press. Lucrează din greu pentru sărmanii din Iaşi şi vreau să-l ajut în câteva privinţe.

Am venit acasă şi m-am culcat devreme.

Iaşi

marţi, 16/29 ianuarie 1918

Azi am fost din nou ceva mai în puteri. M-am dus la „Cultura“, apoi

la cantina Lisabettei pentru copii, apoi la Y.M.C.A.

La prânz i-am avut invitaţi pe dr. şi doamna Costinescu şi pe generalul Voiteanu, care îi ţine locul lui Averescu, fiindcă Averescu, simţindu-se jignit, a cerut un *concediu*. Toată lumea e destul de nemulţumită de purtarea lui.

După prânz am plecat cu doamna Ciohodariu, urmate de Ballif şi Costescu, să mai împărţim haine copiilor de la Horleşti. Mi-am găsit mica mea cantină în cea mai desăvârşită ordine, cu provizii din plin. La sfârşit, am împărţit dulciuri tuturor copiilor şi femeilor şi chiar şi bătrânilor, fie că ţineau de cantina mea sau nu.

Barbu a venit să luăm un ceai întârziat, aducând cu el ştirile zilei, care păreau importante dar au fost, totuşi, destul de potolite.

După cină m-am dus la Irina *pour des petits jeux* în companie plăcută şi am rămas acolo până la 12, când s-a stins lumina. Noapte cu lună superbă.

Iaşi

miercuri, 17/30 ianuarie 1918

Am plecat la zece, cu Elena Moruzi şi Ballif, la regimentul meu, care se află undeva aproape de Huşi, în marş spre o altă destinaţie.

A fost o dimineaţă foarte ceţoasă, iar pe drum n-am văzut deloc peisajul – mare păcat. O singură dată, pentru o clipă, ne-am ridicat deasupra ceţii şi am văzut-o întinzându-se sub noi ca o mare albă şi înspumată, dar am coborât din nou şi tot restul drumului nu am văzut altceva decât un petic din drumul care ni se întindea înainte.

Am sosit la Huşi tot pe ceaţă. Acolo, Ballif ne-a dus la o casă care adăposteşte un birou militar, unde am mâncat prânzul rece pe care-l adusesem cu noi şi ne-am şters umezeala care ni se adunase pe văluri şi pe blănuri.

Imediat după prânz am plecat să ne întâlnim cu regimentul, pe drumul pe care călătoresc ei. Era în continuare ceaţă şi am ajuns la ei aproape pe neaşteptate. Salutările au fost cum nu se poate mai călduroase. I-am trecut în revistă pe jos, apoi au trecut în marş prin faţa mea, care stăteam în picioare în automobil. Ceaţa a început să se răărească şi, în sfârşit, soarele pe care-l tot simţisem în spatele ei de dimineaţă s-a arătat pe la ora patru. După aceea, ne-am dus în satul în care era încartiruit peste noapte regimentul, unde ofiţerii mi-au oferit ceai, iar eu le-am împărţit ţigări, ciorapi şi mănuşi de lână. Am avut norocul de a reuşi să aduc destule pentru toţi cei 700 de soldaţi.

Apoi am împărţit dulciuri tuturor copiilor din sat (erau foarte mulţi) şi am vizitat o cantină pentru orfani, cea despre care îmi vorbise nu demult soţia unui ofiţer (femeia aceea mărunţică, grasă, blondă şi vioaie) şi la care nici nu mă gândeam că voi ajunge azi. În cantină, copiii mi-au cântat din toată inima toate cântecele patriotice

imaginabile; cum începerea era mică, iar copiii numeroşi, simţeam că mi se sparg timpanele, deşi am apreciat loialitatea patriotică a cântecelor. După aceea m-am aşezat pe laviţa de pământ bătut care înconjura toată casa pe dinafară şi am împărţit restul dulciurilor celorlalţi copii, care rămăseseră afară. Am avut destule pentru toţi. În cele din urmă, ofiţerii mei au venit cu chipiele întinse, cerând şi ei bomboane – *candies*, cum le spun americanii. Le-am dat şi afişele franţuzeşti care mi-au venit de la Abel Favre şi Scott, făcute la Paris pentru propaganda pentru Crucea Roşie de la noi (apar pe ele soldaţi români şi francezi care-şi dau mâna).

Odată încheiate toate ceremoniile acestea, am plecat. În sfârşit, vedeam în jur totul, Rândunica zbura de mai mare dragul şi am avut parte de un drum minunat, fiindcă locurile sunt atrăgătoare, cu panorame largi şi frumoase pe Valea Prutului, până în Basarabia. Nu a fost frig deloc. M-am oprit la Osoi să-i văd pe copiii de la cantina mea cum iau cina. Am gustat din ciorbă, era excelentă, copiii se îmbuibau bucuroşi. Am ajuns înapoi acasă pe la şapte şi jumătate. La scurtă vreme după aceea a apărut şi Barbu, cu veşti proaste ca de obicei. Se pare că bolşevicii ne-au declarat război, s-au făcut stăpâni pe tezaurul nostru de la Moscova şi, cu el, pe toate bijuteriile mele, trimise acolo în timpul retragerii din Bucureşti. Diamandi a fost izgonit de la Petrograd, încă nu se ştie unde.

Iaşi

joi, 18/31 ianuarie 1918

Dimineaţă liniştită, am avut puţin timp să scriu. Spitalele nu sunt prea pline în ultima vreme, aşa că nu au nevoie de atâtea lucruri, dar toate celelalte lucrări ale mele merg mai departe cu spor, se munceşte bine.

L-am primit pe micul pictor şi sculptor francez care ţine din tot sufletul să facă o medalie cu chipul meu. I-am spus că-i voi poza mâine. După aceea am primit-o pe doamna Popp de la gară – se pregătesc să deschidă acolo o „cantină“ sau mai degrabă un refugiu, după exemplul meu, dar în care să poată fi găzduiţi peste noapte peste o sută de oameni – e o idee excelentă şi mă bucur că s-au ocupat de ea, de la început m-am gândit că ar fi bine să avem aşa ceva la gară. Mamulea a venit cu diverse probleme.

La prânz l-am avut invitat pe irezistibilul general Moşoiu, mai gras şi mai mulţumit ca niciodată; răspândea în jur o atmosferă de bunăvoie şi satisfacţie sănătoasă, foarte liniştitoare în clipele acestea în care nimic nu mai pare statornic.

După prânz am plecat cu Carol şi Miss Fifield la Osoi, să-i îmbrăcăm pe ceilalţi copii, urmaţi de Ballif şi Georgescu. Am avut destule haine pentru toţi şi a fost foarte plăcut să le văd trupşoarele mici, slabe şi

înfrigurate cum dispar unul după altul în hainele şi rufăria frumoase şi călduroase.

Barbu a venit la un ceai târziu. Era foarte preocupat de o telegramă pe care urma să i-o trimită Nando regelui George, o telegramă tristă, care, atunci când mi-a citit-o, m-a făcut să izbucnesc în lacrimi, atât de crud ne rezuma situaţia disperată, fără speranţă, părăsirea fatală în care ne găsim, izolaţi, trădaţi, fără ajutor, fiindcă nici nu e posibil vreun ajutor; azi am fost, într-adevăr, foarte tristă şi, lucru teribil pentru mine, am recunoscut în adâncul inimii, pentru prima dată, faptul că rezistenţa nu are nici un rost, nu ne putem lupta pe trei fronturi, e de-a dreptul imposibil. Se pare că germanii ne-au anunţat că au de gând să pună capăt armistiţiului. Ei bine, mă gândesc că ne-a fost dat să fim nimiciţi, aşa a decretat soarta – cel puţin acesta va fi unul din actele tragediei, restul rămâne de văzut!

Sunt calmă, am în mine liniştea crudă a omului care nu mai vede nici o cale de scăpare şi nu poate decât să stea locului şi să facă faţă sfârşitului. Cel puţin îi pot ţine piept fără să mă plâng. Dacă-ţi cade cerul peste tine nu e vina ta.

Maruka şi Cella au venit la cină. După aceea au mai stat în camera mea şi le-am citit. Au ascultat ca nişte copilaşi, cu o plăcere hipnotizată, povestea lui *Peeping Pansy*, iar apoi le-am citit capitolele despre Constanţa, Dobrogea şi Dunăre din *Ţara mea*. Am rămas împreună până s-au stins luminile.

Sunt îngrijorată, nu ştiu ce va aduce ziua de mâine.

Şi am atât de mult de lucru!

Iaşi

vineri, 19 ianuarie/1 februarie 1918

Dimineaţă petrecută acasă. Am încercat să pictez puţin şi să scriu, mai târziu i-am pozat micului sculptor francez, care e teribil de timid, atât de timid, încât cred că pentru el e o agonie glorioasă încercarea de a mă picta sau desena. După aceea a venit doamna Coandă, cu 30.000 de franci pe care îi mai strânsese de la soţiile ofiţerilor.

După prânz am făcut o plimbare cu maşina şi pe jos, împreună cu Nando. A fost o după-amiază plăcută, dar am avut nefericirea de a rămâne împotmoliţi într-un pârâiaş ca un şanţ, peste care şoferii şi-au închipuit, imprudent, că-l pot trece. N-a fost chip să scoatem Mercedesul, iar când am încercat să scoatem celălalt automobil, care mergea în spatele nostru şi care se străduise să-l tragă pe al nostru din şanţ, nu l-am putut convinge în nici un fel să urce dealul abrupt şi noroios. Nu era nici un sat prin apropiere, nu se vedea nici ţipenie de om. Trei ceasuri am rămas acolo, încercând să ne convingem maşinile să se mişte. În cele din urmă, un ofiţer de poliţie a găsit pe Dumnezeu ştie unde trei femei şi un băieţel. Am tăiat crengi ca să le aşternem sub

roţi, am împins, trudit şi asudat cu toţii şi, în cele din urmă, am ieşit de acolo cu al doilea automobil, lăsând Mercedesul împotmolit nedemn în nămol. De-abia la şapte am ajuns acasă! Din fericire, n-a fost frig deloc.

Am băut o ceaşcă de ceai întârziată cu Barbu, care şi-a făcut mari griji.

Am discutat ştirile zilei, la fel de rele şi de neliniştitoare ca întotdeauna.

După cină a venit Pierre Raindre, care trebuia să plece cu următorul curier, dar curierul nu poate ajunge la noi, suntem cu totul izolaţi.

Alţii nu au fost foarte amabili cu Raindre, dar mie îmi place şi n-am de gând să-l îndepărtez de mine de dragul geloziilor altora.

Iaşi

sâmbătă, 20 ianuarie/2 februarie 1918

M-am întâlnit cu biata şi bătrâna soră Pucci, care mă tem că e foarte bolnavă. Are o durere puternică între stomac şi intestine, suferă mult – vai, doctorii au temeri întemeiate că e cancer. Are aproape 70 de ani, toată viaţa s-a bucurat de o sănătate excelentă şi a trudit ca o roabă, ca un înger. Mi se pare o enormă cruzime să fie nevoită să treacă prin aşa ceva.

Am discutat destul de calm starea ei, dar a fost cumplit de trist, iar situaţia noastră precară face totul să pară şi mai tragic. O iubesc, draga de ea, şi pentru mine moartea ei ar fi o suferinţă şi o pierdere imensă. Scumpa mea soră Pucci, scumpa mea – e prea cumplit gândul că i-ar putea fi dat să moară încet, în dureri groaznice. Deja o doare foarte rău.

După aceea au venit Mamulea şi George Balş să discutăm despre Crucea Roşie. Apoi i-am pozat micului sculptor francez, care a început să se obişnuiască cu mine şi parcă e în stare să respire ceva mai liber în compania mea. Cred că are o concepţie artistică, poziţia capului meu şi înclinaţia umerilor au o linie excelentă – parcă totul e în unghiuri drepte, dacă pot spune aşa. Doar că mi-a făcut nasul prea lung – i-am spus şi mi-a explicat că sculptorii au o înclinaţie instinctivă spre greşeala aceasta. Un nas pronunţat arată bine pe o medalie, chiar dacă e urât!

Mai târziu l-am primit pe dr. Delrieux şi am discutat despre munca lui de la Târgu Frumos. Fireşte, are şi el mare nevoie de un automobil, fiindcă nu-şi poate vizita satele în care îngrijeşte de femei şi de copii.

La prânz a venit colonelul Anderson. Îi invitasem pe el şi pe domnul Mills să plece cu mine mâine seară într-o inspecţie de două zile printre săracii din jurul satelor Sascut, Coţofeneşti şi Păuneşti. O iau cu mine şi pe Marieta Balş, fiindcă refugiaţii sunt specialitatea ei.

După-amiaza m-am dus în vizită la Elena Manu, care ieri a născut a

treia fiică. Am găsit-o zâmbitoare şi împăcată ca întotdeauna. Îi e bine, a face copii pare destinul ei natural, pe care-l primeşte cu un optimism placid, împreună cu durerile şi grijile care vin odată cu el. Are o fire blândă.

De acolo m-am dus la adăpostul meu îngrijit de Y.M.C.A.

Barbu a venit la ceai şi am petrecut împreună două ore liniştite, dar tare ne doream măcar o veste bună, cât de mică, de care să ne bucurăm. Azi măcar am avut una: Benderul e în mâinile noastre, trupele noastre au pus mâna pe 400 de tunuri.

Cum se vor încheia toate? E o aventură formidabilă, incredibilă.

După cină am pus-o pe Păunule să-mi dea o dictare şi, ca de obicei, m-am culcat destul de târziu.

Iaşi

duminică, 21 ianuarie/3 februarie 1918

Mi-am început ziua cu o vizită la sora Pucci, la spitalul francezilor. I-am adus pâine albă, unt şi cafea. Mă tem că nu încape îndoială în privinţa bolii pe care o are de îndurat, draga şi bătrânica de ea.

I-am pozat pictorului francez, care a fost mai puţin agitat. Sper că va face ceva frumos.

Doamna Greceanu a venit la prânz, am încercat s-o conving să preia conducerea spitalului de la Maternité, pe care încercăm să-l reorganizăm. A fost destul de şovăitoare, a spus că nu are talent pentru astfel de sarcini.

După prânz l-am primit pe Raindre, care va pleca miercuri împreună cu alţi câţiva ofiţeri francezi. Am stat mult de vorbă. Dar situaţia noastră e atât de schimbată şi de groaznică, încât îmi e greu să cred că va reuşi să facă propagandă pentru lucrările societăţii noastre „Regina Maria“, cum spera.

Umblă zvonul că Randa, pe vremuri ataşat militar austriac la Bucureşti, a venit aici, cine ştie de ce, *pour parler*. Nu ştiu cu cine are de gând să *parler*.

Barbu a venit la ceai, suntem foarte îngrijoraţi, situaţia noastră devine tot mai gravă şi suntem de acord amândoi că în primul şi în primul rând trebuie să evităm să acţionăm într-un mod câtuşi de puţin dezonorant. Dar nu toată lumea e de aceeaşi părere. Suferinţa, lipsurile şi dezamăgirile repetate îi predispun pe oameni la laşitate şi la dorinţa de a renunţa.

După cină l-am primit pe un domn elveţian venit să inspecteze taberele de prizonieri. Mi-a adus o scrisoare de la Baby, sora mea, şi o notă foarte scurtă de la Sophie (regina Greciei). Baby mi-a scris foarte puţine, dar mi-a trimis mesaje prin viu grai. Scrisoarea ei era foarte *angoissée*, ca a unui om care are multe de spus, dar nu îndrăzneşte să le aştearnă pe hârtie. Se vede limpede că elveţianul are simpatii

germane, nu vorbeşte decent decât germana şi nu încape îndoială că are misiunea de a încerca să ne conducă spre a recunoaşte superioritatea germană în toate privinţele. Mi-a adus veşti şi de la Bucureşti, împreună cu salutări de la Lisette Greceanu, de la Didina, de la bătrâna Burin, care încă trăieşte.

Elveţianul ne asigură că toţi prizonierii noştri din Bucureşti şi din toate taberele o duc foarte bine, sunt trataţi şi îngrijiţi omenos.

A fost o întrevedere dureroasă din multe puncte de vedere, omul era teribil de timid, mie îmi era neplăcut să vorbesc în germană, dar am rămas atât de calmă şi de naturală, încât, într-o oarecare măsură, l-am făcut să se simtă mai în largul lui.

Barbu a mai venit puţin să-mi spună despre Randa, care se pare că a încercat să se întâlnească cu Nando.[256] N., fireşte, a refuzat – în afară de asta, nu am reuşit să ne dăm seama ce vrea.

Domnul elveţian a insistat foarte mult să-mi spună că partea cealaltă a ţării e plină, PLINĂ de trupe germane.

La zece şi jumătate am plecat cu trenul la Sascut, împreună cu Marieta Balş, Ballif, colonelul Anderson şi domnul Mills.

Sascut

luni, 22 ianuarie/4 februarie 1918

Am luat devreme micul dejun, cu tovarăşii mei de drum şi cu un anume domn Topping, care lucrează cu săracii pe la Sascut.

Am început cu o vizită la depozitul şi biroul lor, ca să ne facem o idee despre munca pe care o fac acolo şi despre metodele pe care le folosesc. Totul era practic şi la obiect. Depozitul şi biroul sunt instalate într-o fabrică mare de zahăr, care acum nu mai lucrează. Soţia directorului, o doamnă Dan, ajută cu mare devotament la lucrările de binefacere. Ne-am dus împreună cu ea prin mai multe sate şi am vizitat cele mai sărace cocioabe, împărţind mâncare şi haine şi vorbind cu localnicii. E incredibil cum e cu putinţă să trăiască atâţia oameni în case atât de dărăpănate şi mici. Dar cea mai gravă e problema hranei. Prefectul a umblat peste tot cu noi, lucrează destul de bine, dar, ca toţi prefecţii, nu i-a plăcut deloc să mă vadă intrând în cele mai sărace case şi a tot încercat, ca un câine de vânătoare, să mă tragă în altă direcţie. Dar am refuzat să mă las îndrumată, m-am oprit unde am vrut şi am intrat în colibele cele mai mizere.

Am vizitat şi un orfelinat pe care-l pun pe picioare americanii.

După aceea m-am odihnit puţin în tren, iar la 12 şi jumătate am luat prânzul cu prefectul şi cu soţii Dan, într-o căsuţă frumoasă care ţine de fabrica de zahăr. Mâncarea a fost excelentă şi s-a văzut că oamenii au fost încântaţi să-mi fie gazde, au fost FOARTE amabili. Mi-au fost prezentaţi toţi copiii casei şi mi-au oferit un pui de căprioară pentru Ileana.

Apoi am mers mai departe, la alt sat, unde am împărţit din belşug haine, zahăr, ceai şi dulciuri unui şir nesfârşit de oameni dintre cei mai sărmani. A fost o mare bucurie fiindcă, mulţumită americanilor, am avut braţele pline de daruri. Dar dulciurile erau de la mine – niciodată nu plec de acasă fără cutii de tablă pline cu ele, mi le asigură întruna Ballif ca să le am oricând în cantitate mare. Acum, în vreme de război, e una din cheltuielile mele cele mai mari.

Ne-am întors în tren să bem un ceai pe fugă, după care am plecat în automobilul meu închis, cu col. Anderson, urmaţi de Ballif şi ceilalţi doi americani, ca să vizităm postul de comandă al dragului meu general Moşoiu, aflat pe dealuri.

Îi promisesem de mult că voi veni să dorm o noapte în patul încântător pe care-i pusese pe soldaţi să mi-l facă. Marieta B. a rămas în tren, să se odihnească.

Drumul m-a dus pe lângă locul unde se afla odinioară căsuţa mea cea dragă şi, tocmai când am ajuns în dreptul lui, am avut o pană de cauciuc – aşa că a trebuit să ies şi să vizitez ruinele, deşi ştiam că vederea lor mă va întrista. Am urcat dealul pe care nu se mai înălţa nici o căsuţă frumoasă, dar i-am găsit acolo pe arhitect împreună cu constructorii – se clădea o temelie nouă şi m-au asigurat că toată casa se va înălţa repede. Am admirat priveliştea scumpă pe care o iubeam atât de mult şi mi s-au revărsat în minte tot felul de amintiri; m-am gândit la Cella, la prietenul ei şi la cum s-au înrăutăţit toate întruna, în ciuda nădejdilor şi jertfelor noastre. Acum era iarnă, copacii erau goi şi poate nu voi mai veni niciodată la căsuţa pe care mi-o reconstruiesc – „casa reginei“, pe care o consideră cu toţii un fel de binecuvântare peste toată valea!

Într-un sat am făcut altă pană. Am profitat de oprire ca să le dau dulciuri tuturor copiilor. În curând a venit noaptea şi am parcurs ultima parte din drumul abrupt şi şerpuitor pe întuneric. Am discutat îndelung cu Anderson.

Am sosit pe vârful muntelui doar ca să aflăm că grăsunul meu drag nu era acolo să mă primească, dar că se grăbea să se întoarcă de la Târgu Frumos, unde plecase într-o permisie de câteva zile ca să vadă de fermele şi viile pe care le administrează pentru soldaţii lui. M-am odihnit în cămăruţa plăcută pe care mi-o pregătiseră de mult în casa de bârne şi am admirat patul superb, cu coroană deasupra! M-am simţit foarte confortabil în cele două încăperi minuscule, în care aveam tot ce-mi trebuia.

Cam o oră mai târziu a sosit şi gazda mea cea încântătoare şi grasă, strălucind de bucurie şi sănătos tun. Ne-am aşezat la o masă copioasă pe la nouă şi jumătate, cu muzică şi cântece pe o scenă. Încăperea aceasta fusese terminată după ultima mea vizită şi pe friză fuseseră pictate scene de război, printre care şi una cu mine, în uniforma de

soră de caritate, citindu-le răniţilor.

Am oferit la masă cărţi şi afişe semnate tuturor ofiţerilor, s-au ţinut discursuri pline de loialitate şi a domnit buna dispoziţie; apoi i-am lăsat pe domnii cei veseli şi m-am dus la o binemeritată odihnă. Patul a fost confortabil şi promitea o noapte plăcută!

Pe front

marţi, 23 ianuarie/5 februarie 1918

M-a trezit un soare divin – am văzut un răsărit superb de pe vârful muntelui. Prin ferestrele mele se revărsau raze de aur atât de intense, încât semănau cu nişte lumini de scenă.

După un mic dejun copios, am urcat pe vârful dealului să admir priveliştea şi să văd poziţiile. Toată lumea era foarte binedispusă, starea li se potrivea cu soarele.

Apoi, însoţită de generalul meu cel gras, am plecat în automobilul meu deschis, în aerul răcoros al dimineţii, spre satele pe care voiam să le vizitez. Acolo m-am întâlnit cu dr. Costinescu şi soţia lui, cu generalul Văleanu şi Marieta Balş, care venise după noi. Vremea a fost nespus de frumoasă. Am umblat mult prin două sate, vizitând casele cele mai sărmane şi împărţind haine şi mâncare.

Totul era cum nu se poate mai pitoresc. Cei mai mulţi locuitori erau refugiaţi de la Câmpuri şi din alte sate care au trebuit evacuate din pricina bombardamentelor. Oamenii erau tare trişti, le era dor de casele lor şi erau foarte strâmtoraţi, fiindcă nu putuseră lua nimic cu ei.

Apoi am vizitat un spital – compus din câteva barăci de lemn, cu câteva cazuri de tifos, dar nu multe.

De acolo am ajuns destul de repede înapoi la tren, iar apoi am plecat la Coţofeneşti, în sat, unde ne-am oprit mai întâi puţin la casa ţărănească a lui Costinescu, decorată fermecător, să mâncăm o „sacuska“ excelentă, iar apoi ne-am dus să luăm prânzul la popota generalului Văleanu.

A încercat să-l întreacă pe Moşoiu cu mâncarea delicioasă. Fireşte, pe tot timpul mesei ne-a cântat muzica.

Înainte de prânz, Ballif primise un mesaj de la generalul Văitoianu, care-l implora să mă roage să mai stau şi mâine, fiindcă se sărbătoreşte Unirea şi vor fi festivităţi în toată armata, cu pompă deosebită – mă ruga din suflet deci să rămân.

Ballif a pierdut mult timp telegrafiindu-i lui Barbu la Iaşi ca să afle dacă există obiecţii faţă de planul de a mai rămâne aici o zi şi rugându-l să se ocupe de amânarea audienţelor mele.

În cele din urmă, s-a hotărât că mai pot sta, aşa că am plecat cu o oră întârziere la Păuneşti, cu automobilul, ca să vedem ce a făcut Petala.

Am ajuns acolo pe la cinci şi am fost primită cu onoruri militare, apoi au trecut prin faţa mea toate trupele.

Am rămas uimită de munca enormă pe care a făcut-o aici Petala, orfelinatul pentru vreo 200 de copii fusese deja construit şi toţi copiii erau îmbrăcaţi. Construise şi o sală mare pentru recreere, cu o scenă la un capăt, şi ateliere în care copiii să înveţe tot felul de meşteşuguri. S-a cumpărat un teren în jurul clădirilor, iar eu am promis să mai cumpăr o bucată, ca orfanii să aibă puţin pământ pe care să înveţe să cultive legume şi să crească viţă de vie, fiindcă aici e ţara viilor.

Am inspectat toate clădirile, apoi am asistat la un mic spectacol de teatru. I-am vizitat pe copii la ora la care îşi luau ceaiul şi le-am dat dulciuri. După aceea am luat şi eu ceaiul cu ofiţerii, într-una din barăci, în timp ce lăutarii au cântat şi au dansat. Am fost foarte încântată, chiar impresionată de tot ce a reuşit să îndeplinească Petala şi l-am felicitat din toată inima. Orfelinatul va purta numele lui Mircea, fiindcă planul pentru el s-a dezvoltat din cantina „Mircea“ pe care am deschis-o în toamnă.

Până să ne terminăm ceaiul, s-a întunecat; într-un târziu, am plecat în ovaţiile zgomotoase ale soldaţilor. Se făcuse foarte frig, iar Roth a pus-o pe Rândunica să zboare atât de iute, încât de-abia mai puteam răsufla, iar orice conversaţie era imposibilă.

Am sosit la gara din Pufeşti pe la şapte şi jumătate şi m-am aşezat la cină la opt şi jumătate cu Colette Plagino şi Ioanelli, prietena ei, care, pe lângă faptul că iarna trecută a suferit de tifos, şi-a rupt şi piciorul în vară. Acum lucrează împreună cu Colette în satele dintre Pufeşti şi Coţofeneşti.

După cină am avut o discuţie scurtă şi înduioşătoare cu Colette, care deja are fire cărunte în pletele ei dese şi negre.

După aceea m-am culcat devreme.

Iaşi

miercuri, 24 ianuarie/6 februarie 1918

La trezire m-a întâmpinat o vreme mai puţin plăcută, dar deloc rece – eram în gara din Oneşti. Cum primul eveniment la care urma să particip era de-abia la 11, am hotărât să întârzii micul dejun până la zece, ca să am puţin timp să scriu şi să citesc în linişte, neîntreruptă, cum rar mi se întâmplă. M-am bucurat din tot sufletul de acele trei ore de pace şi singurătate desăvârşită. Viaţa mea de regină îmi lasă prea puţin dreptul de a-mi aparţine mie însămi.

La 11 m-am dus să-mi vizitez Spitalul „Regina Maria“ de la Oneşti, unde încă lucrează doamna Nicolescu. Ca de obicei, l-am găsit încântător de curat şi în perfectă ordine. Mai erau destul de mulţi răniţi, cei mai mulţi în urma unor accidente, iar unii dintre ei erau cei cu răni grave de vara trecută. Spitalul din Oneşti are o aşezare tare

frumoasă şi mereu îmi aminteşte de ziua superbă în care l-am inaugurat, în primăvară.

De la spital ne-am dus la biserică, unde s-a ţinut un recviem pentru cei căzuţi în luptă. Doar o parte din slujbă a avut loc în biserică, restul s-a cântat afară, în cimitirul uriaş despre care am mai povestit, aranjat admirabil de Văitoianu în livada mare din jurul bisericii.

Sute şi sute de cruci din lemn de mesteacăn, toate de aceeaşi mărime, stau ca o armată de stafii printre pomi. În faţa efigiilor acestora tăcute, ridicate în amintirea unui eroism desăvârşit, s-a cântat Vecinică pomenirea. Era o imagine foarte pitorească, toţi preoţii, în veşmintele lor în culori vesele – roşu, albastru, verde, violet, auriu – erau îngenuncheaţi, cu lumânări în mâini, înconjuraţi de soldaţi, iar printre morminte erau risipiţi copii şi ţărănci în genunchi. A urmat un moment stânjenitor pentru mine, în care a trebuit să fac un pas înainte şi să ţin şi eu tava cu coliva, care face parte din ritualurile de îngropăciune. În timp ce se cântă Vecinică pomenire, preoţii ridică împreună tava şi o leagănă încet, iar îndoliatul principal o ţine împreună cu ei. Obicei ciudat, fără îndoială relicvă a unor ritualuri păgâne – dar îmi plac tradiţiile pitoreşti şi sunt gata să le susţin. Nu trebuie să smulgem toate reperele vechi – dacă o facem, nimicim împreună cu ele o mulţime de alte lucruri.

Odată încheiată slujba, urmată de preoţi şi generali, soldaţi şi ţărani, m-am plimbat o vreme printre morminte, visând să revin într-o bună zi, când toţi pomii vor fi înfloriţi, şi întrebându-mă în acelaşi timp, cu amărăciune, dacă voi mai fi aici când vine primăvara! Sau unde mă va fi purtat soarta!

De la cimitir m-am dus să vizitez o cantină unde Văitoianu şi ofiţerii lui hrănesc toţi copiii sărmani din sat. Mâncau o ciorbă excelentă şi arătau fericiţi şi sănătoşi. S-au cântat obişnuitele cântece patriotice şi s-au ţinut obişnuitele discursuri patriotice, în care mi se enumeră toate virtuţile, totul încheiat cu obişnuita şi extrem de bine-venita mea împărţire de dulciuri.

A venit ora prânzului, într-un fel de cazinou sătesc, cu o mare adunare compusă din toţi ofiţerii, preoţii şi oficialităţile, care umpleau încăperea până la refuz, dar cu o atmosferă excelentă, în care domneau mulţumirea şi satisfacţia.

Odată încheiat şi evenimentul acesta, cu multă muzică şi multe discursuri, am dat fuga puţin până la tren, să mă spăl şi să mă aranjez, apoi am plecat imediat să fac vizita promisă diviziei a 3-a – divizia lui Mărgineanu.

Am trecut cu automobilul peste dealuri şi prin păduri, pe un drum lung, dar frumos. Eu şi Marieta B. eram în Cadillacul meu închis, dar geamurile sunt atât de mari, încât nu ascund deloc priveliştea şi trebuie să spun că a fost una din cele mai frumoase plimbări cu

automobilul din câte am făcut.

Pe pantele mai joase era un fel de ceaţă şi, treptat, am ajuns în locuri unde copacii superbi erau îmbrăcaţi în chiciură. La un moment dat am urcat deasupra ceţii şi, dintr-odată, soarele a răzbătut până la noi, iar cerul de deasupra era de un albastru de safir, minunat. Pădurea semăna cu un codru fantastic cu copaci înfloriţi, iar pe fundalul cerului albastru, glorios, ramurile îmbrăcate în promoroacă păreau acoperite de nenumărate flori albe ca zăpada. Mi se părea că treceam printr-o lume fermecată, nu puteam decât să oftez de bucurie şi admiraţie – a fost un drum minunat, minunat!

După gloria strălucirii aceleia alb-albastre, am coborât pe pante golaşe în atmosfera sumbră a ceţii care a pus din nou stăpânire pe noi.

A fost o călătorie de vreo două ore şi jumătate, pe drumuri foarte abrupte.

Am trecut prin Câmpuri şi alte câteva sate părăsite, în care toate casele pustii aveau uşile larg deschise, ca nişte guri care ar striga cu disperare, iar ferestrele fără geamuri semănau cu nişte ochi care au plâns prea mult şi nu mai au lacrimi.

În cele din urmă, am ajuns pe un câmp mare şi pustiu, peste care ceaţa plutea ca nişte văluri sfâşiate, unde se adunaseră o parte din trupele diviziilor a 3-a şi a 12-a, venite din tranşeele de pe dealurile aflate ceva mai departe. Au executat un marş în onoarea mea, cu multe ovaţii şi multă muzică. Prietenul meu special, grăsanul de Moşoiu, arăta formidabil în vestonul lui scurt, tivit cu blană, şi cu cascheta pe cap – părea uriaş, iar când a trecut pe lângă mine mi-a lăsat o impresie greu de uitat.

După încheierea actului acestuia solemn, am fost dusă pe un deal chiar sub tranşee şi am asistat, într-un teatru în aer liber, la un spectacol lung. A fost destul de frig, dar atmosfera nu era în nici un caz rece. Generalul Mărgineanu a insistat din răsputeri să mai rămân la postul LUI de comandă şi la cină, fiindcă nu mai mâncasem niciodată cu divizia a 3-a. Cei de la Oneşti încercaseră să mă convingă să mă întorc ca să asist la festivitatea lor de seară, dar, cum aveam de ales, am ales cina la divizia a 3-a, ca să-mi dăruiesc o parte din timp fiecărei divizii, cât mai corect.

Aşadar, la căderea nopţii ne-am despărţit de soldaţi, după o horă enormă, de un kilometru, încinsă de soldaţi în jurul meu la căderea amurgului, în timp ce lumina pălea. Se făcuse foarte frig şi toţi începusem să ne ascundem nasurile în blănuri. Drumul până la postul de comandă al lui Mărgineanu a fost lung încă şi ne-am rătăcit de mai multe ori în ceaţă, mergând în cerc pe drumuri abrupte şi proaste, prin pădure, fără să găsim locul unde eram aşteptaţi, deşi de fapt eram foarte aproape.

În cele din urmă, după multe căutări, am ajuns exact unde generalul

Mărgineanu ne aştepta cu nerăbdare agonizantă, întrebându-se cum avea să ne mai găsească pe întuneric, în pădure şi ceaţă.

Ne-a condus la căsuţa lui de lemn, foarte mică, doar un fel de cabină simplă, dar foarte bine încălzită, unde eu şi Marieta B. am încercat să ne aranjăm în faţa unei oglinzi cât palma, cu un lighean de apă rece şi un prosop aspru. Totul era foarte primitiv şi soldăţesc. Apoi, prin ceaţă şi întuneric, am fost conduse la baraca ce servea de sală de adunări culturale, în care ni s-a servit o cină excelentă, cu acompaniamentul obişnuit de muzică, „cuplete“ şi discursuri loial-patriotice. Totul s-a petrecut în altă notă decât la Moşoiu, mult mai sobru şi mai spartan, dar foarte practic. Generalii Voiteanu, Văleanu şi Moşoiu mă urmaseră peste tot şi au venit şi la cină, încercând cu toţii să se întreacă în primirea şi onorurile pe care mi le ofereau.

Mi-a făcut mare plăcere să trec astfel de la o divizie la alta, fiindcă niciodată nu sunt sigură câtă vreme voi mai putea să-i vizitez. Ar putea fi ultima oară – se poate să fim constrânşi să luăm hotărâri dureroase. Mă rog doar să nu fie dezonorante, nedemne de eroismul şi sacrificiul dragii noastre armate mici şi trecute prin atâtea suferinţe. În ciuda veseliei care mă înconjura, mă bântuia teama aceasta şi, alături de ea, o mie de gânduri, vai, toate tare amare.

Vizita mea la divizia a 3-a s-a încheiat cu împărţirea de ţigări soldaţilor, noaptea, pe ceaţă, la lumina torţelor pâlpâitoare, în timp ce fanfara cânta valsuri, iar sufletul îmi era sfâşiat de iubire, nădejde, teamă şi îngrijorare pentru toate câte vor mai veni.

Călătoria de întoarcere la trenul meu a durat două ore.

Acolo le-am chemat încă o dată pe doamna Costinescu şi pe doamna Gaillard, ca să le dau provizii îndestulătoare de haine pentru săracii din satele de care se ocupă, iar apoi m-am retras în sfârşit la culcare, simţind că am trăit mai multe zile într-una singură!

Note

207. Acoperământ pentru cap, amplu, scrobit, purtat încă de mai multe ordine religioase feminine (n. tr.).

208. Bolşevicii, numiţi „maximalişti“ în presa anglofonă a vremii, în opoziţie cu menşevicii „minimalişti“ (n. tr.).

209. Traian Moşoiu (1868–1932), general, a comandat un corp de armată pe frontul din Moldova, în 1917, apoi a participat, în 1919, la campania din Transilvania şi din Ungaria. Ministru de război în 1919; ministru al comunicaţiilor, apoi al industriei şi comerţului între 1922 şi 1926 (n. ed.).

210. În limba română în original (n. tr.).

211. În limba română în original (n. tr.).

212. Spaţiu gol în manuscris (n. tr.).

213. Marele duce Dmitri Pavlovici, exilat ca urmare a implicării sale în asasinarea lui Rasputin (n. tr.).

214. Alfonso, infante de Spania, soţul lui Beatrice, „Baby Bee“ (1883–1966), sora reginei Maria (n. ed.).

215. Lavrillier.

216. Premiu pentru realizări artistice, acordat anual, sub formă de bursă, din anul 1663 (n. tr.).

217. În limba română în original (n. tr.).
218. Care nu se îndoieşte de nimic (fr.) (n. tr.).
219. Îngrijorat (germ.) (n. tr.).
220. Vorbitor grandilocvent (fr.) (n. tr.).
221. Cel mai probabil, regele George V al Regatului Unit (n. tr.).
222. Care au oameni apropiaţi (fr.) (n. tr.).
223. Chin sfâşietor (fr.) (n. tr.).
224. Dezastrul e complet (fr.) (n. tr.).
225. E atât de pretenţioasă (fr.) (n. tr.).
226. Înnebuneşte lumea (fr.) (n. tr.).
227. În limba română în original (n. tr.).
228. Georges Clemenceau (1841–1929), om politic francez, prim-ministru între 1917 şi 1920, supranumit „părintele victoriei“ (n. ed.).
229. Goe Odobescu, general, fratele scriitorului Alexandru Odobescu; căsătorit cu Marie, născută Cantacuzino (n. ed.).
230. Prinţesa Margareta de Connaught, soţia prinţului moştenitor al Suediei, verişoară a reginei Maria (n. tr.).
231. Într-un moment de mare emoţie, trebuie să exploatăm sentimentele frumoase în detrimentul celor rele (fr.) (n. tr.).
232. Sir John Norton-Griffith (1871–1930), inginer, locotenent-colonel britanic, membru al parlamentului. În 1916 fusese trimis în România cu misiunea de a distruge sondele de petrol de la Ploieşti înainte de a încăpea pe mâinile germanilor (n. ed.).
233. Marea Cruce, grad al Ordinului naţional „Steaua României“, cea mai înaltă distincţie oferită de statul român (n. tr.).
234. Numele de alint al Ecaterinei (1902–1946), una dintre fiicele soţilor Barbu şi Nadeja Ştirbey (n. ed.).
235. Alexandrina (Didina) Cantacuzino (1876–1944), militantă feministă, una dintre fondatoarele Societăţii Naţionale Ortodoxe a Femeilor Române (1910), pe care o va conduce între 1918 şi 1938 (n. ed.).
236. George Bogdan (1859–1930), medic, profesor la Universitatea din Iaşi (n. ed.).
237. Petre P. Carp (1837–1919), om politic conservator, liderul grupării „junimiste“, prim-ministru în 1900–1901 şi 1910–1912. În Primul Război Mondial a susţinut intrarea României în conflict alături de Puterile Centrale. Rămas în teritoriul ocupat, s-a manifestat ca patron politic al germanofililor intransigenţi, cerând inclusiv înlăturarea dinastiei şi aducerea unui nou suveran (n. ed.).
238. În termeni medicali moderni, paranoia (germ.) (n. tr.).
239. Claude Anet (Jean Schopfer, zis) (1868–1931), scriitor francez de origine elveţiană. Corespondent de presă în Rusia, este autorul mai multor scrieri cu subiect rusesc, printre care o amplă lucrare despre revoluţia din 1917 şi romanul *Quand la Terre trembla*, inspirat din acelaşi eveniment (n. ed.).
240. Un costum pentru frumoasa regină (germ.) (n. tr.).
241. Ion C. Brătianu (1821–1891), om politic, unul dintre arhitecţii României moderne, prim-ministru între 1866 şi 1888 (n. ed.).
242. George Ştirbei/Ştirbey (1883–1917), om politic conservator, deputat (fratele, mult mai tânăr, al lui Barbu). Una dintre „speranţele“ Partidului Conservator, a murit la Bucureşti, în urma ocupaţiei, de febră tifoidă (n. ed.).
243. Ai ales soarta (partea) mai bună? (germ.) (n. tr.).
244. În limba română în original (n. ed.).
245. Lecţiune nesigură în manuscris (n. tr.).
246. Lia Brătianu (–1952), născută Stolojan, căsătorită cu Vintilă Brătianu (n. ed.).
247. Notă scrisă în 1925: Lucrurile acelea, rămase Dumnezeu ştie pe unde, le primesc acum, în iarna lui 1925, în perfectă stare!
248. Bijuteriile reginei fuseseră evacuate la Moscova împreună cu tezaurul României (n. ed.).
249. *Copila soarelui*, poveste scrisă de regina Maria, în care o fetiţă binecuvântată de soare alină şi adună durerile oamenilor până când i se frânge inima şi moare (n. tr.).
250. În limba română în manuscris (n. tr.).
251. George Mârzescu (1877–1926), om politic liberal, primar al Iaşiului; între 1916 şi 1918, ministru al agriculturii şi domeniilor (n. ed.).

252. Cele două crucişătoare germane, cedate Imperiului Otoman în 1914 pentru a încuraja intrarea sa în război de partea Puterilor Centrale, se retrăgeau, de fapt, victorioase, când au suferit o ciocnire fatală cu un câmp de mine (n. tr.).

253. Georg von Hertling (1843–1919), cancelar al Imperiului German din noiembrie 1917 până în octombrie 1918; aflat sub influenţa zdrobitoare a general-feldmareşalului von Hindenburg (n. ed.).

254. Richard Kühlmann (1873–1948), diplomat german. Ministru de externe al Imperiului German în 1917–1918, a negociat păcile de la Brest-Litovsk şi de la Bucureşti (n. ed.).

255. Am prea multă lume în viaţa mea (germ.) (n. tr.).

256. Von Randa s-a întâlnit, se pare, şi cu Ionel Brătianu, generalul Prezan, Traian Stârcea (aghiotant al regelui) şi chiar cu Barbu Ştirbey (n. tr.).

XI
Singură împotriva tuturor: refuzul unei păci înjositoare (februarie–aprilie 1918)

Tratative de pace — Orice, dar nu o pace dezonorantă — O cină cu generalul Grigorescu, în sunetul muzicii lăutăreşti — Triste întrevederi cu Averescu — Discuţie tragică cu generalul Berthelot — Umilitoarea întâlnire a regelui cu contele Czernin — Regina îndeamnă la rezistenţă — „Un englez foarte interesant, un anume colonel Boyle“ — „Să murim cu capul sus“: scenă teribilă cu Nando — Discuţie furtunoasă cu Averescu — „Nando nu poate semna pacea aceea“ — Prezan şi Berthelot, imploraţi să-l convingă pe rege — Pinx cântă ca un zeu — Două ore cu colonelul Boyle — Plecarea trenurilor cu misiunile aliate — Demisia lui Averescu — Cabinetul Marghiloman — Abdicare? — Moartea sorei Pucci — Boyle revine din Rusia — Cu Ferdinand, pe front: tristeţea speranţelor zdrobite

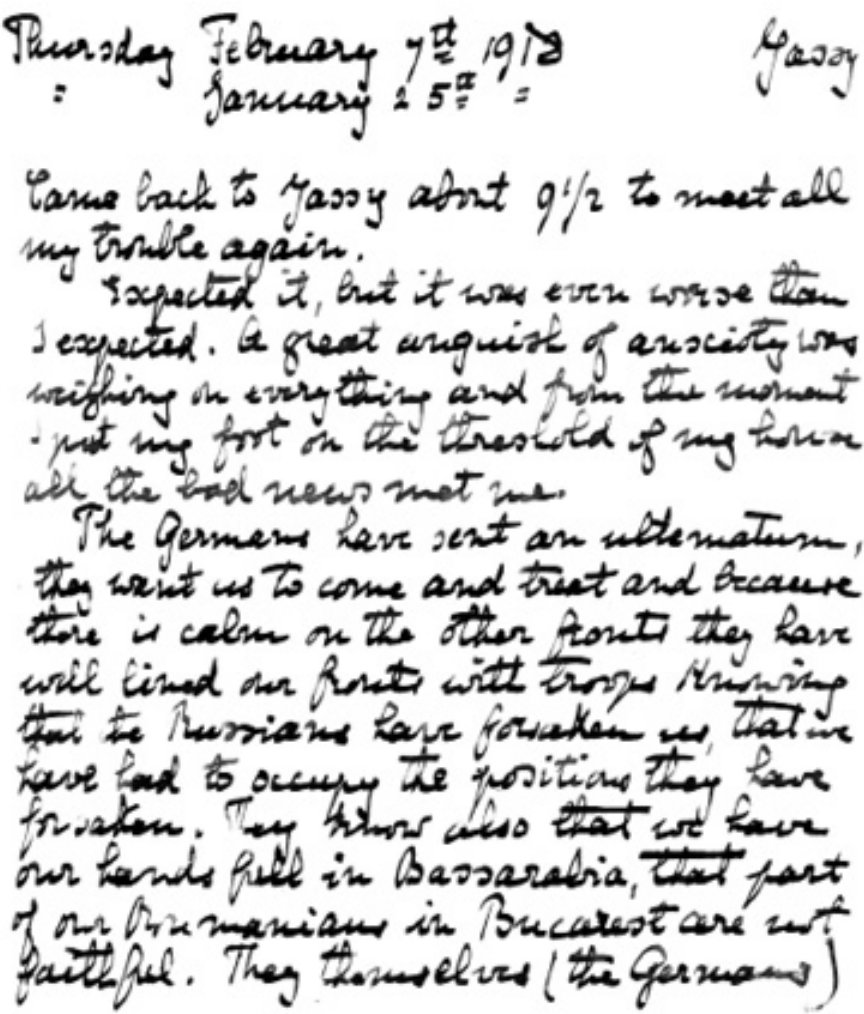
Thursday February 7th 1918 Jassy
= January 25th =

Came back to Jassy about 9½ to meet all my trouble again.

Expected it, but it was even worse than I expected. A great anguish of anxiety was weighing on everything and from the moment I put my foot on the threshold of my house all the bad news met me.

The Germans have sent an ultimatum, they want us to come and treat and because there is calm on the other fronts they have will lined our fronts with troops knowing that the Russians have forsaken us, that we have had to occupy the positions they have forsaken. They know also that we have our hands full in Bassarabia, that part of our Roumanians in Bucarest are not faithful. They themselves (the Germans)

Iaşi

joi, 25 ianuarie/7 februarie 1918

M-am întors la Iaşi pe la nouă şi jumătate ca să-mi iau din nou pe umeri toate necazurile.

Mă aşteptam, dar a fost chiar mai rău decât credeam. Domnea pretutindeni o îngrijorare rea şi apăsătoare, iar din clipa în care am pus piciorul pe pragul casei m-au întâmpinat toate veştile rele.

Germanii au trimis un ultimatum, vor să venim la tratative; fiindcă pe celelalte fronturi e linişte, au adus o mulţime de trupe pe al nostru, ştiind că ruşii ne-au părăsit, că a trebuit să ocupăm poziţiile lăsate pustii de ei. Ştiu şi că Basarabia ne reclamă toate resursele şi că o parte din românii noştri din Bucureşti nu ne sunt loiali. Ei înşişi (germanii) trăiesc vremuri grele, poporul lor a început să se sature, le-au promis pace nemulţumiţilor care ridică glasul, dar n-au obţinut ce

voiau în Rusia, aşa că şi-au întors atenţia asupra noastră, să ne supună cu forţa.

Ne-au dat patru zile să ne decidem. S-a întâmplat ceea ce prevedeam de mult: guvernul nu se poate hotărî ce răspuns să dea, aşa că a demisionat.

Brătianu a căzut în sfârşit! Toţi duşmanii lui se pot bucura, toate speranţele pot ieşi la suprafaţă, într-un fel sau altul, din umbrele în care căzuseră de atâta vreme. Măcar dacă ar fi fost doar speranţe şi idealuri curate, dar pe lângă aceste seminţe de bine zdrobite se află şi buruienile rele ale invidiei, răzbunării şi setei de putere.

Privesc înainte şi mă întristez – sunt atât de puţini cei cărora le pasă cu adevărat de CAUZĂ, iar în toate domneşte în asemenea măsură interesul personal, încât te cutremuri şi te apucă slăbiciunea. Încrederea mea în omenire e greu, greu încercată.

Conservatorii au fost în favoarea unui refuz absolut şi imediat al oricăror tratative. Brătianu a susţinut calea negocierilor, ca să câştigăm timp, cu intenţia ca până la urmă să nu facem pace – dar conservatorii nu au destulă încredere în el încât să se angajeze în această direcţie nouă alături de el, aşa că tot cabinetul va sfârşi în divizare şi dizolvare. Mişu Cantacuzino a venit să mă vadă de dimineaţă, am stat de vorbă şi am fost de acord în cele mai multe privinţe – ne-am aprobat reciproc din toată inima în ce priveşte onoarea ţării, dar, cunoscându-ne poziţia militară, eu sunt de părere că ar fi bine să câştigăm timp acceptând tratativele, oricât de odioasă ar părea alegerea noastră în ochii Aliaţilor.

Am jertfit pentru ei atâtea, iar şi iar, şi ei ne-au susţinut atât de puţin – vorbe, numai şi numai vorbe, ba uneori chiar şi acelea au fost firave. Fiindcă eram mici, ne cereau să ne dovedim cinstea la fiecare pas – eram atât de departe, încât nu ne puteau înţelege suferinţele – iar tot ce ne oferă ca să ne susţină iubirea pentru ei e dureros de insuficient. Eu, una, văd onoarea ţării în loialitatea păstrată până la sfârşit; moral, ţara s-ar putea ridica la înălţimi extraordinare, dar acum nu toată lumea se încrede implicit în victoria finală a Aliaţilor, iar ei NU ne-au ajutat cât ar fi putut, nu fiindcă n-au vrut, atâta încredere le acord, ci pentru că n-au înţeles şi nici nu pot înţelege.

Conservatorii nu sunt îndeajuns de puternici încât să formeze un cabinet singuri şi, cum singurul om destul de puternic ca să preia situaţia e Averescu, regele îl însărcinează pe el cu formarea unui guvern – un guvern cu totul nou, cu oameni încă neîncercaţi. Partea neliniştitoare însă e că în ultima vreme Averescu şi-a manifestat simpatia pentru încheierea unei păci, ceea ce îi încurajează pe partizanii păcii şi îi aruncă pe cei care se tem de ea într-o stare de încordare agonizantă. Eu mă aflu la mijloc. Nu pot crede că Averescu îşi doreşte CU ADEVĂRAT pacea, cred că mai mult şi-a dorit să joace şi el

un rol, în ciuda lui Brătianu – dar mărturisesc că nu sunt sigură, iar inima îmi e sfâşiată de teamă şi nelinişte. Orice, numai nu o pace dezonorantă – împotriva ei protestează tot sufletul meu, fiecare picătură de sânge din mine!

Nando nu poate face pace, nu poate fi primul care să facă pace, tocmai el, care a trebuit să se întoarcă împotriva ţării sale mamă, nu poate, nu poate lupta mai întâi alături de o tabără, pentru ca apoi să renunţe la ea şi să facă pace cu cealaltă – cel puţin eu aşa simt, orice, numai asta nu – orice. Trec prin ceasuri de chin de nedescris.

L-am primit din nou pe domnul elveţian care mi-a arătat statisticile privitoare la taberele noastre de prizonieri şi toate descrierile lor etc., iar după el pe contele de Thual, care a muncit cu credinţă pentru societatea mea, „Regina Maria“. E un *grand blessé*, venit aici de bunăvoie să ajute cu lucrările mele de binefacere.

Toată ziua am fost tare supărată, cu anumite gânduri nu mă pot împăca, dar nu cred că se va ajunge la ce e mai rău, e doar încă un moment cumplit, ca cele prin care am trecut de atâtea ori; e adevărat însă că norocul refuză să se întoarcă cu faţa la noi; totul e mereu împotriva noastră, fiecare întâmplare, fiecare întoarcere a roţii.

În Rusia, lucrurile se înrăutăţesc din ce în ce, domneşte teroarea aproape pretutindeni; acum, aşa-zisa Gardă Roşie a început să jefuiască până şi bisericile – se repetă vechea poveste a Revoluţiei Franceze, odioasă şi înspăimântătoare.

În Finlanda se petrec lucruri groaznice – iar eu n-am mai primit nici o vorbă de la Ducky de aproape trei luni, toate telegramele, scrisorile, orice îi trimit rămâne fără răspuns, nu mai ştiu nimic de ea.

La patru m-am dus puţin până la Y.M.C.A. la mine, cu Symki – doamna Nicolescu nu se simte bine şi îşi închipuie că are cine ştie ce boală gravă.

Barbu a venit la ceai. Am analizat situaţia şi am simţit cum mi se încordează nervii mai-mai să se rupă.

Unele crize sunt mai presus de puterea mea de a îndura, iar aceasta e una dintre ele.

După cină am stat în camera Lisabettei şi Păunule ne-a citit poveşti comice soldăţeşti, dar n-am putut asculta prea mult, eram prea îngrijorată.

M-am culcat cu inima tare grea, cum, vai, mi se întâmplă de atâtea ori.

Iaşi

vineri, 26 ianuarie/8 februarie 1918

M-am trezit cu senzaţia aceea oribilă de apăsare pe inimă şi cu lacrimile în gât – de ce nu avem şi noi parte măcar o dată de veşti bune? Te ucid încetul cu încetul.

Dimineaţă ocupată şi plină de întreruperi; tot şi toate sunt apăsate de nelinişte, iar uneori inima parcă mi se opreşte de tot.

Mult de muncă – dar altfel nu îmi amintesc dimineaţa decât vag, de parcă aş fi lucrat într-o ceaţă grea, înăbuşitoare.

La prânz l-am avut invitat pe Prodan. De dimineaţă, Nando avusese un *conseil des ministres* în care fiecare şi-a mai expus o dată opinia, apoi şi-au înmânat demisiile, pe care Nando le-a acceptat.

Agitaţie mare în oraş, lumea dă frâu liber tuturor patimilor contradictorii.

După-amiază, Nando l-a primit pe Averescu, dorind să-i ceară să formeze un nou guvern. A acceptat. A venit ceasul lui – fie ca Domnul să-l inspire să se ridice la înălţimea calităţilor pe care le are şi nu să se coboare la josnicia părţii celei mai întunecate din el – mă tem. Nu ştiu pe ce cale apucăm, dar îmi dau seama bine că epoca lui Brătianu s-a dus şi că Averescu e singurul om care i-ar putea urma – avem atât de puţini.

M-am dus cu fetele mele la Vila Greierul, pe drumuri foarte noroioase şi stricate, ca s-o vizităm pe biata mea soră Pucci. Am găsit-o umblând de colo-colo, dar faţa îi e deja suptă de suferinţa de acum şi cea viitoare, iar ochii i-au căpătat, fără să-şi dea seama, expresia bântuită a celor care ştiu că în curând vor trebui să facă faţă morţii şi unor dureri crunte.

M-am întors să iau ceaiul cu Barbu; în ciuda atâtor lucruri de care avem a ne teme, nu ne simţeam cu totul lipsiţi de nădejde.

Maruka a venit la cină, cu Alice, iar după masă m-a vizitat Cella. Am avut o discuţie foarte emoţionantă. Le cuprinsese cea mai adâncă disperare. Am încercat să le liniştesc, să le dau încredere în rege, şi le-am explicat că tratativele de pace nu însemnau că vom şi face pace.

Mica Alice a cerut să stea de vorbă câteva clipe cu mine între patru ochi, iar apoi a căzut în genunchi şi m-a implorat să nu las ţara să facă un gest dezonorant.

Am trăit clipe îngrozitoare, în care am simţit că toată greutatea ţării apăsa pe încrederea mea atât de greu încercată în viitor.

Cella era *angoissée* şi arăta ca un căţeluş ud leoarcă, nu mai avea pic de vlagă.

A fost o seară grea, dar înduioşătoare, fiindcă am simţit cu toatele că ne iubim foarte mult.

Iaşi

sâmbătă, 27 ianuarie/9 februarie 1918

Vreme splendidă, un soare glorios, ca primăvara, dar în sufletul meu e mare jale.

Nando l-a chemat pe Averescu să discute despre cabinetul nou. În general, Averescu face alegeri bune, dar din nefericire l-a numit

ministru pe Argetoianu[257], un om fără caracter, care se întoarce după cum bate vântul. Un om cu un chip teribil, în faţa căruia mă cutremur instinctiv.

Am avut o dimineaţă încărcată şi mai multe audienţe. Doamna general Vasilescu mi-a cerut ajutor pentru eforturile ei de ajutorare a săracilor de la Tecuci – chiar mâine mă duc acolo.

Apoi a venit doamna Economos, cu aceleaşi dorinţe. Din fericire, pot ajuta pe toată lumea destul de mult.

În cele din urmă, am primit-o şi pe Olga, care a fost o scumpă, iar mai târziu mi-a scris o scrisoare foarte înduioşătoare, fiindcă mă simţise tristă.

După prânz am primit-o pe Sava Goia şi mi-a citit o parte din traducerea ei după Minola, care e de-a dreptul fermecătoare.

Apoi am vorbit puţin cu Alice, care era în continuare disperată, după care cu St. Aulaire, căruia i-am explicat, cu toată sinceritatea, unde greşeşte Antanta iar şi iar. I-am spus că nu l-au susţinut niciodată cu adevărat pe rege, sau, în nici un caz, niciodată suficient cât să dea o impresie reală de încredere şi ajutor. Am avut curajul de a da glas tuturor lucrurilor care trebuiau spuse, într-un ultim efort disperat de a colabora, deşi totul se împotriveşte cauzei noastre, speranţei noastre, tuturor planurilor noastre de salvare.

St. Aulaire m-a ascultat cu calm şi nu cred că l-am jignit, mi se pare că am făcut mai mult bine decât rău; în plus, i-am arătat că nu e totul pierdut, atâta timp cât ne ajută să nu ne jucăm ultima carte prea prost.

După ce am terminat cu St. Aulaire, m-am dus cu cei trei copii mai mari să luăm ceaiul cu colonelul Anderson, la biroul lui. Soarele se revărsa peste lume de parcă dedesubt totul ar fi fost plin de fericire. Nu am văzut zi mai frumoasă.

Nadeja fusese invitată şi ea la ceai, iar col. Anderson ne-a dat tot felul de bunătăţi. După ceai am stat de vorbă cu el, iar discuţia a decurs, în mare parte, la fel ca cea cu St. Aulaire; şi la el am găsit o înţelegere desăvârşită.

Barbu a venit târziu şi am avut mai multe ca niciodată de discutat, fiindcă, mai tare ca oricând, trebuie să-i asigurăm regelui toată grija şi să-l ajutăm din toate puterile în etapa aceasta nouă şi îngrozitor de grea.

La şapte şi jumătate l-am primit pe domnul ministru Vopicka şi i-am spus, în mare parte, aceleaşi lucruri pe care li le spusesem şi celorlalţi. Şi el a fost cum nu se poate mai amabil. Eram foarte emoţionată, aşa că nu cred că i-am lăsat reci pe nici unul dintre ei. SUNT în stare să vorbesc bine când am sentimente profunde.

La zece şi jumătate am plecat la Tecuci, cu aceiaşi tovarăşi ca data trecută, mai puţin Mills, pe care l-a înlocuit un anume Batchman.

Iaşi

duminică, 28 ianuarie/10 februarie 1918

Am început devreme o zi cu adevărat regală de muncă grea. La nouă m-a primit Grigorescu cu onoruri militare. Am urcat în automobilul cel deschis şi am plecat imediat către un sat destul de îndepărtat, ca să împart haine unor refugiaţi dureros de sărmani. Mai întâi însă, a trebuit să vizitez spitalul regimentului, unde am împărţit obişnuitele dulciuri. Apoi ne-am ocupat de împărţire în „primărie“[258], cu ajutorul americanilor, care aduseseră o mulţime de haine. Au acolo drept ajutor un domn încântător, pe nume Tooes, artist după fire şi după fosta carieră, un om tare agreabil, incredibil de înalt, cu o faţă veselă şi zâmbitoare, mai lungă, şi ea, decât feţele obişnuite, şi care, în ciuda binelui pe care-l face în rândul populaţiei pe jumătate dezbrăcate, oftează cu regret când îi vede aspectul pitoresc distrus de săpun şi îmbrăcăminte. A durat tare mult, fiindcă am împărţit haine, zahăr, ceai şi dulciuri la câteva sute de oameni. După aceea, înainte de a pleca, le-am dat ţigări soldaţilor care îmi asiguraseră garda de onoare, sub prezidiul lui Grigorescu, cu pompa lui obişnuită.

De acolo, marele om m-a rugat din suflet să-i fac favoarea de a mai veni o dată acolo unde stătusem alături de el în timpul luptei de la Mărăşeşti şi să facem fotografia care nu ne reuşise în ziua aceea.

Aşa că am mers cu automobilul pe înălţimea de lângă Siret, pe malul înalt pe care stătusem în ziua aceea, când ne zburau obuzele peste cap.

Soarele ieşise în toată gloria lui, iar priveliştea era splendidă – de partea cealaltă a râului, în pădure, sunt tranşeele germane…

Odată făcută fotografia, ne-am dus la un spital mare de *contagioşi* amenajat în barăci, unde am vizitat bolnavii de tifos şi de alte boli molipsitoare, chiar şi variolă, pe care o vedeam pentru prima oară. Am o sfântă frică de variolă şi mărturisesc că am văzut lucruri tare urâte. Pielea ajunge să arate ca a celei mai respingătoare broaşte.

După vizita aceasta, am luat prânzul cu marele Grigorescu, în sunetul unei muzici lăutăreşti excelente.

O telegramă promisă (mă asigurase Barbu că mi-o va trimite regele), care anunţa avansarea lui Grigorescu, pe care urma să am EU plăcerea de a i-o anunţa, a sosit, aşa cum ne înţelesesem, la ora potrivită, astfel încât am putut să-i dau vestea pe care şi-o dorea de atâta timp. A primit-o cu o bucurie solemnă şi sfântă şi toţi ofiţerii lui s-au dus să-l sărute! Lucru care trebuie să-i fi uimit foarte tare pe însoţitorii mei americani.

La prânz, Anderson a devenit foarte sentimental, în acompaniamentul muzicii încântătoare, iar pe Grigorescu l-am observat, de partea cealaltă a mesei, cum se gândea la noul lui rang.

Imediat după masă am plecat spre un loc unde se adunaseră sute de

refugiaţi în nişte bordeie extraordinare, săpate în pământ – o aşezare pitorească, sărăcăcioasă, nefericită, în care oamenii trăiau cum puteau, cu o mulţime nesfârşită de copii. Azi, soarele era atât de frumos încât priveliştea era mai mult pitorească decât sfâşietoare, dar e un coşmar să-ţi închipui acelaşi loc sub ploaie şi zăpadă.

Aici, veselul Tooes aranjase o a doua împărţire de lucruri, iar după ce m-am plimbat printre bordeie, intrând în multe din ele şi vorbind cu oamenii, le-am dat haine, zahăr şi dulciuri copiilor – alte câteva sute.

După aceea, m-am întors la Tecuci, unde am vizitat un orfelinat pe care tocmai îl construise armata, dar care e încă gol – se va începe munca în curând însă. Am vizitat şi un spital mic şi tare frumos, organizat de aviatori pentru invalizii din rândul lor.

Apoi am plecat la Frunzeasca, să vizităm cantina de care se ocupă Yvonne Cămărăşescu cu ajutorul meu. Am văzut cel puţin o sută de copii, cărora li s-a dat o masă excelentă, cu hrană pe care le-am asigurat-o eu; de acolo, am fost dusă la alt orfelinat, recent deschis de autorităţile militare şi sanitare într-o casă mare din Ţigăneşti, nu departe. Va fi un aşezământ foarte frumos, dar copiii au nevoie de haine.

De acolo m-am dus la gară, unde doamna Radu Mihai se îngrijeşte de un orfelinat la triaj – şi aici trimit de multă vreme lucruri.

Începusem să obosesc, dar am lăsat-o pe doamna Radu Mihai să mă ducă şi la trenul ei sanitar, pe care l-am văzut în întregime – ostenită cum eram, mi s-a părut că era lung de câţiva kilometri!

Mi-a oferit un ceai, apoi m-am întors în sfârşit la trenul meu, unde le-am împărţit cantitatea enormă de provizii pe care le adusesem cu mine Yvonnei, doamnei R.M. şi doctorilor, ca să se ajute reciproc în regiune. Am urcat în tren, m-am odihnit puţin, m-am schimbat pentru cină şi mi-am încheiat ziua cu o masă foarte plăcută şi delicioasă la Ghidigeni, unde mă aştepta toată dragostea credincioasă a lui Sybille.

Iaşi

luni, 29 ianuarie/11 februarie 1918

M-am trezit în patul încăpător al lui Sybille, moale, luxos şi brodat – dormisem excelent şi mă retrăsesem la culcare repede după ziua atât de obositoare de ieri. Grigorescu luase şi el cina acolo, răspândind în jur strălucirea noului său rang. E aici şi Jalea, l-au rugat să facă un monument pentru mormântul bietei Lidia Irimescu.

Lidia Irimescu era cea mai bună prietenă a lui Sybille, care a ajutat-o cu munca de soră medicală la spitalul ei şi era mâna ei dreaptă. Nu demult, în timp ce patina pe micul iaz din faţa casei, a căzut şi şi-a spart capul. La început nu s-a plâns deloc, a mers mai departe, în ciuda durerilor de cap cumplite. Dar la scurtă vreme după aceea a

murit în chinuri crâncene – chiar înainte de operaţia prin care aveau de gând să încerce s-o salveze. Pentru Sybille a fost o durere care aproape a înnebunit-o.

Ce destin crud!

Cum ştiam că nu mă aşteaptă o dimineaţă prea ocupată, am profitat de calmul minunat al peisajului de ţară ca să savurez o odihnă de-a dreptul luxoasă, cu stiloul şi cărţile, fără nici o grabă, fiindcă stabilisem cu Sybille că voi lua un mic dejun târziu, singură, în camera mea, şi voi coborî de-abia la zece ca să-i vizităm spitalul împreună.

A fost o zi de primăvară. Am tras draperiile cât încă era întuneric şi am văzut venirea înceată a zorilor. M-am gândit la multe lucruri, am scris puţin, dar în primul rând m-am odihnit pe deplin în nemişcarea desăvârşită de la ţară, de care rareori am parte şi în care mă simt cu adevărat în elementul meu.

Dar dacă frontul nostru se va retrage? Atunci, scumpa mea Sybille va trebui să-şi părăsească Ghidigeniul – e un gând oribil! Şi-a pus în el inima şi sufletul, a muncit atât de mult aici. Dar ţine piept gândului făţiş, se pregăteşte pentru ce e mai rău, învaţă să accepte faptul cu resemnare, cel puţin pe dinafară.

La 10 am coborât în salon, unde m-am întâlnit cu Sybille şi ai mei, care veneau de la tren, iar apoi am vizitat spitalul lui Sybille, în care n-au mai rămas mulţi pacienţi. După aceea ne-am dus puţin să ne uităm la o casă ţărănească în care Sybille va deschide o ospătărie „Mircea“, pentru care urmează să-i trimit provizii.

Apoi am plecat într-un automobil, cu Marieta B., urmate de americani, la Tutova, ca s-o vizităm pe draga de Constanţa Cantacuzino la spitalul ei de campanie.

Le-a dat domnilor să guste din excelentul ei vin de Madeira, care le-a topit inimile în asemenea măsură, încât au devenit cu toţii sentimentali – colonelul Anderson, în special, ajunsese de-a dreptul extatic.

Am lăsat-o pe Marieta B. cu Constanţa, după ce am vizitat cei câţiva răniţi şi bolnavi rămaşi în spital, cu promisiunea că o voi lua înapoi când trec pe acolo în drum spre Bârlad.

Am mai vizitat un spital, de partea cealaltă a drumului, unde am găsit-o pe doamna Ştefănescu, de la unul din trenurile mele. De acolo m-am întors la Ghidigeni să iau prânzul.

După masă am făcut o fotografie de grup, cu spitalul, fiindcă biata Sybille trăieşte cu gândul că în curând s-ar putea să se sfârşească toate şi vrea să păstreze o dovadă a ceea ce a fost odată. O înţeleg cum nu se poate mai bine.

La trei am plecat înapoi spre tren, am luat-o pe Marieta B. de la Tutova, iar la Bârlad ne-a primit marele Grigorescu, care ne pregătise o recepţie formidabilă, cu onoruri militare şi toate celelalte. Se

adunase tot Bârladul, şi copiii din şcoli, şi cetăţenii. Mai întâi am fost dusă la casa marelui personaj, în ovaţii zgomotoase, unde mi s-a dat un ceai deloc necesar, fiindcă de-abia ce mi se aşezase prânzul în stomac.

Apoi am fost rugată să merg o bucată de drum pe jos, pe străzi, ceea ce am şi făcut, pe lângă un lung şir de copii de şcoală care aclamau frenetic. A fost cald ca în aprilie, eram în hainele de spital şi am umblat peste tot fără manta şi chiar şi fără mănuşi.

M-au dus la orfelinat, unde am vizitat totul şi am împărţit dulciuri după ce am ascultat obişnuitele versuri patriotice, loiale sau sentimentale, recitate de copii timizi sau îndrăzneţi de toate vârstele.

De acolo, acompaniată în continuare de urale inimoase, m-am dus la spitalul mare, Beldiman[259], uriaş şi obositor, dar bine întreţinut, încăpător – mi-a lăsat o impresie plăcută. A durat mult şi deja începeam să-mi simt picioarele obosite, dar credinciosul şi teribilul meu Ballif mi-a şoptit în ureche că sunt aşteptată şi vizavi, unde mai e un spital mare.

Fireşte, accept să-mi fac datoria până la capăt, oricât de îndepărtat ar fi el, şi trec strada, spre bucuria publicului care mă aştepta, iar acolo sunt primită de un doctor bătrân fermecător, un adevărat personaj ca de pe scenă, cu un burdihan care i se revărsa din plin peste curea, cu obrajii umflaţi şi favoriţi albi scurţi, care a început să-mi vorbească într-o engleză stricată, dar fluentă.

Spitalul acesta a fost fără sfârşit, se lăsa noaptea, picioarele îmi obosiseră, mi se terminau proviziile, dar am mers mai departe ca într-un vis, la alte şi alte paturi, în alte şi alte saloane, pe lângă alte şi alte chipuri suferinde şi bucuroase să mă vadă, primind alte şi alte sărutări pe mână, cu Dana urmându-mă cuminte peste tot, urmată, de fapt, de tot ce avea picioare, în stilul tipic şi clasic românesc care întotdeauna pricinuieşte înghesuială şi întârziere la orice uşă, fiindcă alaiul nu se poate întoarce întotdeauna exact în aceeaşi clipă ca mine.

Aici operează Juvara[260], bunul nostru chirurg. Se întunecase aproape complet până să ies eu din clădire; în sfârşit, m-am întors cu automobilul la tren să mă odihnesc puţin, pe străzile pline în continuare de entuziaştii adunaţi.

Am avut la dispoziţie aproape o oră de odihnă, pe care am folosit-o ca să-mi corectez o parte din scrieri, apoi m-am îmbrăcat şi m-am întors acasă la Grigorescu să iau cina.

Fuseseră invitaţi şi Sybille şi soţul ei. Totul fusese organizat cu inimitabila ordine şi etichetă, ca să nu spun pompă, cu care face Grigorescu totul. E un *metteur en scène* admirabil.

Mai întâi mi s-a oferit o fotografie a bietului ţar Nicolae, pe care generalul o dăduse la înrămat special pentru mine, un portret al lui prizonier în grădinile propriului palat, o imagine care m-a mişcat mai

mult decât orice. Grigorescu pusese să fie înrămată splendid şi pusă pe un şevalet. Nu pot să nu spun că era făcută cu un gust desăvârşit. Dar *le comble* era că pusese să se facă şi o cutie superbă, din lemn de stejar, pentru ea. Totul mi-a fost prezentat cu toată ceremonia imaginabilă şi s-au ţinut discursurile de cuviinţă, la care am răspuns pe cât de bine mi-a îngăduit priceperea mea pentru improvizaţie.

Apoi a urmat cina, o cină excelentă, însoţită, fireşte, de discursuri, discursuri loiale, discursuri pompoase, discursuri patriotice. A fost şi multă muzică, au cântat lăutarii.

Colonelul Anderson a ţinut un discurs fermecător, pe care l-am tradus chiar eu în franceză, destul de prost, dar spre marea satisfacţie a simpaticului bătrân, care a fost cum nu se poate mai încântat şi flatat că i-am servit drept interpret.

După cină, cât ne-am băut cafeaua, un ofiţer cu o voce de bas foarte bună a cântat câteva *Lieder* cu un gust remarcabil. Mai ales doina din Ardeal cu care a încheiat a fost tare frumoasă şi mişcătoare.

Plagino făcea pe *maître des cérémonies*, cu o expresie de *circonstance* de nedescris, pe care o făcea şi mai comică uitătura lui crucişă şi dintele lipsă.

După aceea am plecat la gară, dar, cum Grigorescu trebuie să rămână pompos până la sfârşit, a refuzat să ne părăsească înainte să plece trenul – ceea ce nu se putea face imediat, fiindcă trebuiau încărcate în vagoane automobilele; aşadar, fireşte, nici eu nu m-am putut culca, fiindcă trebuia să mă uit pe geam când se punea trenul în mişcare, ceea ce am făcut îmbrăcată într-un halat *vieux rouge* drăguţ, cu toate perlele şi zâmbind din răsputeri – astfel s-a încheiat vizita mea la marele Grigorescu, chiar la a sa *résidence*.

Îmi câştigasem pe deplin odihna în pat.

Iaşi

marţi, 30 ianuarie/12 februarie 1918

Am dormit foarte bine în tren, cu toate geamurile larg deschise, fiindcă întotdeauna încălzesc prea mult vagoanele.

Am sosit la Iaşi la nouă fără un sfert, cu o nelinişte în inimă, iar veştile care m-au întâmpinat erau chiar mai rele decât mă aşteptam: Ucraina a semnat pacea şi a promis să-şi exporte toate cerealele în Germania. Troţki, deşi n-a semnat propriu-zis tratatul de pace, a declarat sfârşitul stării de război în Rusia şi demobilizarea armatei. Cercul de fier care ne va sufoca se strânge din ce în ce mai tare. Toată lumea vorbeşte cu noi şi despre noi ca şi cum am fi pe moarte, ca şi cum n-am mai avea decât câteva ceasuri de trăit, mă cuprinde o revoltă frenetică – NU POT să mă resemnez, nu pot, îmi frânge inima, îmi ucide sufletul, e prea nedrept, prea nedrept.

În fiecare zi, doi copilaşi de la orfelinatul nostru din Iaşi vin în

continuare să ia micul dejun la noi, un mic dejun copios, cu toate bunătăţile cu care-i pot îndopa, iar Vasile şi Nicolăiţă se ţin după fustele mele ca nişte căţeluşi lacomi care vor neapărat să primească cele mai bune bucăţele.

Azi, amestecul acela de glasuri de copii şi anticipaţie fericită a fost în contrast tragic cu disperarea pe care o purtam cu mine.

Am fost tare tulburată, am plâns din orice. O parte din veştile proaste mi le-a dat Nando, iar Barbu a venit să le completeze. Apoi a trebuit să dăm fuga la biserica Trei Ierarhi, unde se ţinea o slujbă, fiindcă e hramul bisericuţei aceleia adorabile. Cu atâtea sentimente învolburate în mine, a fost în acelaşi timp cumplit de greu şi foarte liniştitor să stau locului şi să ascult toate cântările. Corul a cântat superb, iar acustica e splendidă.

Toţi oamenii care mi-au vorbit azi m-au doborât. Am avut o stare de-a dreptul imposibilă, mi-a fost nespus de greu să mă duc la prânz şi să dau ochii cu toţi oamenii casei. Elena Perticari era şi ea acolo, la fel şi generalul Văitoianu, care e foarte amabil – e, fără îndoială, unul dintre oamenii în care am cea mai mare încredere.

După prânz mă aştepta o grea încercare. Trebuia să-i primesc pe noii miniştri – nu am nici o obiecţie faţă de ei, dar ceea ce reprezintă în fapt îmi provoacă o durere adâncă, fiindcă înseamnă moartea tuturor nădejdilor noastre, pune pecetea pe povestea teribilă a suferinţelor, jertfelor, dezamăgirilor din ultimul an şi jumătate, o poveste plină de trădare şi nebunie iresponsabilă din partea marelui nostru aliat şi de neputinţa de a ne salva din partea celorlalţi aliaţi… mai mult, pune pecetea pe toate acestea fără ca noi să fi putut ajunge la un sfârşit suportabil al poveştii. Suntem sufocaţi, înecaţi, înăbuşiţi, vânduţi, trădaţi, prinşi într-o capcană fără aer!!!...

Am încercat să fiu calmă faţă de noii mei miniştri, am discutat de lucruri indiferente, am susţinut conversaţii complet banale, dar, de cum spuneam o vorbă despre ce simţeam de fapt, răbufnea din mine toată disperarea şi cred că nici unuia dintre ei nu i-a mai rămas vreo îndoială despre starea în care mă aflam.

Averescu se aştepta atât de puţin să mă găsească într-o asemenea stare de deznădejde, încât, după ce mi-am luat rămas-bun de la ceilalţi, a cerut să mai vorbească puţin cu mine.

Am impresia fermă că bărbatul acesta de oţel, căruia i-a venit în sfârşit vremea şi care o sărbătoreşte în triumf, a fost ciudat de mişcat să mă vadă atât de disperată. În nici un caz nu se aştepta să am o asemenea reacţie, l-a tulburat în ciuda propriilor păreri. Dacă mai are vreo urmă de devotament adevărat, cred că mi-a fost adresat, într-un fel, mie, care l-am apărat mereu cu îndârjire. A încercat să mă convingă că poziţia noastră nici nu e atât de tragică, fără speranţă sau umilitoare pe cât păream eu s-o consider. Mărturisesc că a fost amabil

– a făcut tot posibilul să-mi prezinte lucrurile într-o lumină acceptabilă şi nu juca un rol, era sincer întristat să mă vadă suferind fără urmă de resemnare. În ciuda tragicului conversaţiei, impresia pe care mi-a lăsat-o a fost una plăcută – dar nu m-am putut abţine să-i spun cât de îndurerată sunt că îl văd pe el, cel mai bun general al nostru, chemat să conducă tratative de pace, în loc să pună la cale o rezistenţă glorioasă, demnă de eroismul tuturor soldaţilor noştri dragi, minunaţi, tari ca fierul.

După plecarea lui Averescu, l-am primit pe Sir George Barclay, cu care am avut altă conversaţie tragică, în timpul căreia am plâns cum nu poate plânge decât o femeie şi o regină când îşi vede speranţele zdrobite una după alta de o soartă nemiloasă care loveşte şi loveşte şi loveşte întruna, până nu mai rămâne nimic, nici nădejde, nici viitor, nici putinţă de împotrivire, nici izbândă, nici măcar recunoaşterea eroismului nostru atât de stoic – părăsiţi şi trădaţi, trebuie să cădem din cercul celor vii, care încă se luptă, ca o greutate moartă, ca un animal muribund părăsit de toată lumea.

Regele, bietul de el, nici măcar nu a încercat să găsească consolare, doar a scos o mulţime de exclamaţii suferinde – îi venea şi lui să plângă.

În ciuda stării în care mă aflam, la patru am plecat cu automobilul, însoţită de Marieta Balş, la biroul prietenului meu Anderson, unde promisese să ne dea haine şi alte lucruri pentru săracii noştri. A fost foarte amabil, foarte înţelegător, chiar afectuos – atâta cât a îndrăznit –, iar eu sunt întotdeauna enorm de recunoscătoare tuturor celor care acceptă să ne vadă situaţia aşa cum e, deşi în continuare parcă tot nu admit că e totul pierdut.

Ne-a oferit un ceai pe care l-am băut cu greutate, fiindcă trebuia să-mi înăbuş suspinele în gât tot timpul. Eram nefericită, nefericită, nefericită!

După aceea a venit Barbu şi m-am agăţat de prietenia lui ca un înecat care s-ar agăţa de o stâncă ce i s-a părut dintotdeauna sigură – dar mă tem că acum nu mă mai poate ajuta nici o stâncă, trebuie pur şi simplu să mă înec sau să învăţ să trăiesc cu alt chip.

Nu am avut curajul să iau cina cu ceilalţi, dar după cină copiii au venit în camera mea cu Păunule, care ne-a citit.

Iaşi

miercuri, 31 ianuarie/13 februarie 1918

Dimineaţă foarte plină. Am stat de vorbă cu Panaitescu. Am discutat despre un articol pe care-l scrisesem pentru ziarul România – am hotărât să încerc să găsesc altceva, dar i-am explicat că acum sunt atât de îndurerată, încât îmi e tare greu să scriu, fiindcă toate cuvintele îmi ies prea puternice, e o revărsare prea mare de suferinţă şi jale, un

torent în care se adună toate lucrurile pe care de-abia reuşesc să le ţin în mine.

Mignon mi-a spus după aceea că-l tulburasem foarte tare pe bietul om şi că în timpul lecţiei nu a putut vorbi despre altceva decât despre mine şi despre ce s-ar putea face ca să mă ajute.

Cu puţină vreme înainte de ora 11 m-am dus cu Ecaterina la „Cultura“ şi am dat cât mai multe lucruri bune protejaţilor mei sărmani. Cel pe care l-am îngrijit îndeosebi a murit acum două zile. Se pare că a întrebat de multe ori de mine.

M-am întors ca să-l primesc în audienţă pe Porcu, care a fost extrem de amabil, inimos, loial şi rezonabil. Mi-a jurat prietenie şi devotament etern. După aceea l-am primit pe Delavrancea, care venise pur şi simplu fiindcă avea „un mare dor“[261] să mă vadă la ceasul acesta de tristeţe, după cum mi-a spus, şi nu avea nici un alt motiv, nici să protesteze, nici să se plângă, nici să sfătuiască, nici să jelească, ci doar să simtă puţină căldură în prezenţa mea. Mă îndoiesc că pot oferi prea multă acum.

La prânz n-am avut invitaţi, dar după masă l-am primit pe Fasciotti. Am avut o discuţie lungă cu el, în care ne-am întors situaţia pe toate părţile – a vorbit mai mult el, fiindcă îi place să vorbească; nu reuşesc să-l simpatizez ca pe ceilalţi, dar ne-am simţit, totuşi, aliaţi. După aceea m-am întins în pat, aveam nevoie de odihnă.

Barbu a venit la ceai, iar Maruka la cină, cu Alice, dar nu m-am ridicat din pat. După cină le-am citit în camera mea. Ne-am simţit legate strâns de o iubire caldă şi adevărată.

Iaşi

joi, 1/14 februarie 1918

Dimineaţa devreme, la ora când gândurile îmi sunt cel mai limpezi, am scris un mic Pensée pe care ziarul România îl va publica în seara aceasta, cu ocazia împlinirii unui an de existenţă. A apărut anul trecut, în clipe de cea mai adâncă restrişte, ca să fie trimis soldaţilor. S-a ocupat de el Marele Cartier General şi a devenit cel mai popular ziar. Am scris pentru el de mai multe ori.

Am rămas în pat toată dimineaţa, fiindcă aveam nevoie de odihnă; nu am primit audienţe, am vrut să nu vorbesc cu nimeni, dar pe la 11 Grigorescu a cerut foarte stăruitor să mă vadă, aşa că, fireşte, l-am primit. A fost foarte neplăcut impresionat de o întrevedere cu Argetoianu, în care i-a ieşit la lumină cinismul obişnuit. Am vorbit despre multe lucruri. Mai târziu a venit şi să ia prânzul cu noi. După masă am mai avut o discuţie cu el, apoi l-am trimis la Barbu.

După-amiază m-am întins din nou în pat, chiar am dormit, iar pe la ora cinci m-a rugat să-l primesc Averescu. L-am primit, deşi tare mi-ar fi plăcut să nu mă necăjesc deloc azi, dar de-acum sunt atât de

obişnuită să-mi fac datoria până la capăt, încât am acceptat.

Venise cu speranţa să mă găsească mai resemnată cu ideea pe care o reprezintă – dar m-a găsit nutrind faţă de ea aceeaşi nemulţumire disperată ca data trecută. Mi-a prezentat toate argumentele, încet, metodic, şi recunosc cel puţin că argumentele lui erau mult mai tari decât ale mele – avea de partea lui raţiunea cu „R“ mare, avea de partea lui totul, mai puţin ceva ce am numi „ideal“, pe care mi l-a lăsat mie; după ce a încercat în toate felurile să mă convingă, dar a văzut că jalea şi deznădejdea mea nu se domolesc deloc, mi-a mărturisit că nu reuşeşte să-mi înţeleagă punctul de vedere. Atunci i-am spus simplu: dacă nu mă poţi înţelege ca român, atunci nu-ţi bate capul, am să-ţi dau o explicaţie care este, poate, cea corectă şi la care a ajuns în mod foarte simplu acum câteva zile bătrâna mea guvernantă englezoaică, atunci când m-a găsit într-un paroxism de durere disperată, nestăpânită: „Majestatea Voastră nu e în stare să renunţe“, primeşte dumneata explicaţia aceasta, domnule general, i-am spus, dacă alta nu poţi înţelege; sunt englezoaică, o naţie care nu suportă să se dea bătută.

M-a părăsit trist, cu regret, dar, sper eu, nu ca duşman – de obicei, bărbaţii nu-mi sunt duşmani, dar în ziua de azi toate sunt atât de ciudate şi de întunecate, încât orice e posibil. Poate ar fi fost mai inteligent să fiu mai calmă, să mă arăt mai indiferentă, să dau dovadă de mai multă simpatie pentru scopurile lui – dar dragostea irezistibilă pe care i-o port adevărului mă face un diplomat nepriceput, deşi uneori reuşesc să-i mişc pe oameni tocmai prin elocvenţa adevărului, atât de rar întâlnită şi, mai ales, atât de rar arătată lumii.

A fost o întrevedere tristă, care mi-a lăsat o greutate mare pe inimă – singura noastră speranţă, singura noastră salvare el o vede în ceva ce eu consider o umilinţă amară, o nenorocire; el nu o priveşte astfel şi se prea poate ca eu să mă înşel şi el să aibă dreptate, dar, aşa cum i-am spus, prea am devenit una cu idealul cu care am pornit la drum ca să pot să văd fericirea ţării mele sub altă formă.

Barbu a venit să luăm un ceai întârziat, iar Cella a venit la cină; după masă i-am citit, am vorbit cu ea şi am avut o discuţie lungă şi cu Nando, ca să-l previn de anumite primejdii.

Iaşi

vineri, 2/15 februarie 1918

Am rămas în pat toată dimineaţa. M-am ridicat de-abia la prânz. Nando a întârziat aproape o oră. Se întâlnise cu Averescu, care-i transmisese primele rezultate ale primei vizite a lui Papiniu[262] şi Mitilineu[263] la Bucureşti. Se pare că s-a acordat cu uşurinţă o prelungire de zece zile – dacă rămânem fermi, cred că ar fi cu putinţă ca situaţia noastră să nu fie chiar atât de groaznică pe cât ne-am

imaginat-o, dar o veste sigură şi oribilă pe care au adus-o delegaţii noştri din capitală a fost că cei pe care-i credeam trădători SUNT trădători până în măduva oaselor. Beldiman, Virgil Arion[264], Stere[265], Neniţescu şi Lupu Costache[266] au venit să se întâlnească cu Papiniu, i s-au impus cu un act semnat, în frunte cu Carp, ca să spună că nu mai vor să audă de regele lor şi că doresc o dinastie germană nouă, care să facă România cu totul dependentă de Germania! Se poate măcar închipui aşa ceva? Ar trebui să mă indigneze îngrozitor şi să mă rănească teribil, dar adevărul e că am suferit atât de mult pentru alte lucruri, încât trădarea aceasta supremă mă lasă indiferentă. Dacă ne-ar fi legat vreo prietenie, o prietenie adevărată, ar fi fost altceva – dar, privind în urmă la cariera mea de 25 de ani în care m-am supus toanelor oamenilor noştri politici, care au jucat un rol atât de hotărâtor în tinereţea mea şi adesea mi-au făcut-o foarte amară, îmi dau seama că nu e altceva decât continuarea logică a purtărilor prin care îmi făceau insuportabilă fiecare zi în tinereţe.

Îmi pare mult mai rău pentru ei decât pentru mine însămi – trebuie să fie cumplit să porţi pecetea trădării în faţa unei lumi întregi, dar probabil se leagă singuri la ochi cu idei exaltate despre propriul patriotism. Lui Papiniu i-au lăsat impresia de nebuni.

Marghiloman e indiferent, el şi Costică Arion[267] nu se alătură celorlalţi – asta mă bucură, întotdeauna mi-au plăcut amândoi. Singura durere adevărată e Carp – ceilalţi îmi sunt indiferenţi, poate cu excepţia lui Beldiman, puţin, de el eram pe vremuri destul de apropiaţi.

La prânz l-am avut invitat pe generalul Mărgineanu, care pregăteşte o *fête* teatrală pentru planul lui de reconstruire a Mărăştiului. Evenimentul urmează să fie sub patronajul meu şi al unui mic ofiţer din marina rusă, unul din vechea gardă, credincios, trist, care aşteaptă *le revirement* care, după părerea lui, nu poate să nu sosească. Declară că bolşevismul e ca o boală – se molipseşte de el toată Rusia, dar se vindecă de el după multe suferinţe, dându-şi seama de-abia după aceea de cât de rea i-a fost otrava.

După prânz l-am primit pe colonelul Nicoleanu, acum prefect de poliţie, care mi-a dat mari dovezi de devotament care mi s-au părut sincere. Apoi l-am primit pe St. Aulaire şi am stat mult de vorbă cu el – e un prieten credincios şi ne va rămâne prieten orice s-ar întâmpla.

Barbu a venit târziu la ceai, ne-am făcut câte o ceaşcă de ciocolată ca firavă consolare pentru atâta jale şi atâtea necazuri. Ileana a venit să bea şi ea.

N-am luat cina, am băut doar un ceai în camera mea. După masă, poeta Andreea Val (domnişoara Sava Goia) a venit să ne citească părţi din traducerea foarte frumoasă pe care a făcut-o după Minola.

Lisabetta face nişte ilustraţii adorabile pentru povestea mea cu

Pansy.

Iaşi

sâmbătă, 3/16 februarie 1918

Dimineaţă liniştită; m-am ocupat de lucrările mele de binefacere, am avut puţin timp să scriu, apoi l-am primit pe un anume căpitan Popovici, unul dintre grands blessés ai noştri primiţi la schimb pentru prizonieri. A fost grav rănit în luptele din jurul Craiovei şi a fost îngrijit vreme de zece luni sau chiar mai mult la spitalul nostru de Cruce Roşie de acolo. Mi-a spus multe lucruri, lucruri triste, lucruri care-ţi îndurerează inima.

Se pare că doamna Gigârtu a fost foarte *à la hauteur de sa tâche*[268] şi, deşi germanii i-au pus cât de multe piedici au putut, nu au reuşit s-o izgonească, a rămas cu încăpăţânare la postul ei – nu-mi pot ascunde zâmbetul când mă gândesc la bătrâna cea aprigă ca un dragon.

După aceea a venit doamna Coandă să-mi mai aducă 25.000 de franci, ca o continuare a darului cu ocazia nunţii de argint, iar la sfârşitul audienţelor o femeie foarte simplă, care m-a emoţionat, soţia unui fotograf, care mi-a adus o sumă modestă pe care o strânsese pentru mine printre cunoştinţele ei.

Era atât de tulburată, încât m-a rugat să-i îngădui să citească un mic discurs, în loc să-mi vorbească direct, fiind prea mişcată ca să poată vorbi în prezenţa reginei ei – m-a înduioşat.

Am prânzit foarte târziu, ca întotdeauna. După prânz am plecat cu automobilul, împreună cu Mignon, mai întâi la doamna Prezan, apoi la Y.M.C.A. să-mi împart lucrurile ca de obicei.

Fireşte, acasă la doamna Prezan nu am auzit lucruri prea agreabile despre noul nostru prim-ministru, dar am fost de aceeaşi părere în multe privinţe. Se împotriveşte ideii unei păci premature la fel de vehement ca mine.

Barbu a venit la ora lui obişnuită, iar la cină au venit Muka şi fiica ei; după masă am citit şi am vorbit.

Iaşi

duminică, 4/17 februarie 1918

Vreme mult mai rece, dar foarte luminoasă şi frumoasă. La 11 m-am dus la cantina Lisabettei să le dau haine celor mai săraci copii de acolo. Bucurie mare în rândul micilor poznaşi. Acolo lucrează Magda, care arată foarte serioasă.

M-am întors să-l primesc pe Mârzescu în audienţă.

Azi n-am primit nici o veste deosebită.

La trei a venit Cella să stea de vorbă cu mine şi să găsească aici încurajare şi consolare.

La patru, Nicky m-a scos la plimbare în noul lui automobil. A fost o

după-amiază splendidă, însorită, cu promoroacă. Ne-am dus cu provizii la Galata, unde lucrează Ferrey-Rolles, cu elan şi dragoste. Soarele se revărsa peste toate, lumina era minunată, micul spital alb arăta vesel – dar oamenii de acolo sunt foarte bolnavi. Ne gândim să redeschidem barăcile mele.

I-am propus lui Nicky să mă ducă acasă pe un drum mai lung, iar el a acceptat bucuros şi a mers foarte repede, fără să se sinchisească de hurducături. Nu mă îndoiesc că e vreo lege care i-ar interzice băiatului să aibă şi să conducă un automobil adevărat. Dar n-am curajul să i-o interzic, atât de rar are omul o plăcere tocmai la vârsta aceasta, când bucuria e nemăsurată. De obicei, bucuria vine prea târziu, când ai obosit de atâta aşteptat.

M-am întors să iau un ceai târziu cu Barbu, care acum nu-mi mai poate aduce atât de multe ştiri, fiindcă nu mai are o legătură atât de strânsă cu guvernul.

După cină, la care eu şi Mignon nu ne-am dus, am băut doar ceai în camera mea, ne-am dus să ascultăm muzică la Irina. Barroţi a cântat foarte frumos.

N-am avut invitaţi decât câteva persoane agreabile. Am avut o discuţie plăcută cu Marchal, care înţelege perfect situaţia noastră crudă şi în special sentimentele mele. A fost FOARTE amabil, mi-a făcut bine să-l ascult vorbind.

I-am spus că, în ciuda a tot ce se petrece, eu n-am renunţat întru totul la speranţă.

Ne-am întors acasă pe la unu.

Iaşi

luni, 5/18 februarie 1918

Nu am ieşit dimineaţa; acum, cu schimbarea de guvern, mi se cer o mulţime de audienţe.

L-am primit pe Vintilă Brătianu, am avut o discuţie foarte interesantă. Reprezintă însăşi esenţa spiritului Brătianu, toate lucrurile pe care lumea le găseşte dezagreabile la ei, dar nu se poate tăgădui că e un om muncitor, un gânditor şi un *bon Roumain*. După Vintilă l-am primit pe un domn foarte plăcut, un anume Romulus Voinescu, care a fost în poliţie mulţi ani, dar acum a fost avansat în postul de *sécrétaire général de l'Intérieur*. Pare un om cinstit şi mi-a declarat toată loialitatea lui, cum fac toţi oamenii cu capul pe umeri în momentele acestea de criză. Apoi l-am primit pe generalul Sternberg, împreună cu o sistriţă din Rusia care a lucrat mult la o cantină din gara Vaslui, iar după ei o delegaţie de polonezi de la Crucea Roşie rusă care sunt disperaţi, ar vrea să se întoarcă în Rusia, dar se tem că vor fi împuşcaţi, aşa că veniseră la mine cu o petiţie, să mă roage să-i ajut să se întoarcă prin Germania şi Austria. Voi încerca, prin intermediul

Crucii Roşii, dar nu ştiu dacă voi reuşi.

Mai târziu am făcut o plimbare cu automobilul şi pe jos împreună cu Mignon, a fost o după-amiază frumoasă, cu chiciură. Ne-am întâlnit cu bietul Rosetti, care merge mult mai bine.

La ceai, ca de obicei, Barbu. Germanii şi ruşii sunt din nou pe *Kriegsfuss*[269]. Anarhia din Rusia e mai rea ca niciodată, nimeni nu mai poate fi sigur de propria viaţă. În Finlanda se comit orori şi nu ştiu absolut nimic despre Ducky, ceea ce mă îngrijorează tot mai mult. Ce viaţă va fi ducând acolo?

Acum suntem pe deplin izolaţi de toate, chiar şi de Odessa.

Am băut un ceai în camera mea, cu Mignon, şi nu ne-am mai dus la cină. Lisabetta şi-a petrecut ziua în pat, are un fel de lumbago.

M-am spălat pe cap.

Iaşi

marţi, 6/19 februarie 1918

În ultimele zile nu am mai avut timp să mă duc prin spitale. Va trebui să încep un nou tournée, dar în ultima vreme am avut audienţe multe.

De dimineaţă am primit-o pe Alina Miclescu, la care ţin mult, dar care azi mi-a venit cu nişte idei atât de extraordinare despre evenimente şi oameni, încât m-am îngrozit văzând că o femeie rezonabilă şi inteligentă e în stare să *divagheze* atât de rău. Mereu mă uimeşte pe ce culmi de violenţă pot ajunge românii mei de cum vine vorba de partide politice. Orbesc de tot, sunt în stare să inventeze poveşti despre trădare oricât de fantastice.

După Alina, a venit Berindei, colonelul. A fost achitat pe deplin de toate acuzaţiile privitoare la comportamentul lui militar – dar e disperat fiindcă nu i se dă nici o comandă şi nici nu a fost avansat la gradul de general. E un om excelent, cinstit, dar, din păcate, e considerat peste poate de prost, explicaţie pe care, fireşte, nu poţi să i-o dai. Are toate calităţile, dar creier nu! Acum îşi macină inima la gândul că a rămas fără ocupaţie şi nu poate obţine ceea ce el consideră dreptate. Îmi pare tare rău de el.

Apoi am primit un preot din Basarabia, iar după el alt preot – Galaction[270], cel care a venit din teritoriul nostru ocupat. Vrea să publice ce a scris şi să-mi ofere cartea.

La prânz i-am avut invitaţi pe Poklevski şi Scerbacev. Încercăm să fim cât mai amabili cu ei, fiindcă acum se află într-o poziţie tare umilitoare. După prânz m-au ajutat, împreună cu alţi câţiva, să umplu săculeţii pentru copiii de ţărani cu nuci, floricele de porumb şi pesmeţi. Dragul nostru general a ajutat cu mare entuziasm.

După prânz am primit o delegaţie de la „Les Dames Orthodoxes“, care primiseră de la Bucureşti un raport de la Didina privind tot ce s-a

reuşit să se facă acolo. A venit cu ele şi unul dintre *grands blessés* ai noştri, eliberat nu demult la noi în urma unui schimb, şi mi-a adus o cruce de mărgele şi un lănţişor, lucrate pentru mine de soldaţii mei din partea cealaltă.

Mi-a povestit cum au fost trataţi cu toţii ca prizonieri, atât în Germania, cât şi în partea ocupată a ţării noastre, şi se pare că a fost cumplit! Mai rău decât toate e că au fost înfometaţi, înfometaţi!

L-am primit puţin pe Nicoleanu, apoi am plecat cu Mignon să facem o plimbare cu automobilul şi pe jos, iar pe drum am dat haine unei familii sărace.

M-am întors să iau ceaiul cu Barbu.

De teama unor noi ostilităţi din partea Germaniei, Rusia a semnat tratatul de pace, acceptând condiţiile Germaniei; de fapt, ar trebui să spun că Lenin şi Troţki au semnat pacea, dacă îi putem numi pe ei Rusia.

Nu m-am dus la cină, am băut doar un ceai în camera mea, iar după aceea am fost la o serată muzicală la Maruka, unde am discutat mult cu Marchal, Anderson şi Psychas.

Pinx a cântat minunat. M-am întors după ora unu.

Iaşi

miercuri, 7/20 februarie 1918

Am plecat devreme, cu Mignon şi Miss Fifield, în automobilul închis, urmate de Ballif, la Vânători, un sat îndepărtat unde se află una dintre ospătăriile mele „Mircea“. În Iaşi şi în jurul oraşului ningea, dar spre Bivolari zăpada a contenit cu totul, iar drumurile erau foarte bune; dar tot ne-au trebuit două ore şi jumătate ca să ajungem. Am sosit chiar la timp ca să-i vedem pe copii cum îşi primeau masa gustoasă, supă cu orez şi peşte şi bucăţi mari de mămăligă excelentă.

Apoi, cât am aşteptat să ajungă celălalt automobil cu hainele, ne-am dus şi am luat şi noi un prânz tare bun într-o căsuţă foarte mică, a jandarmului local. După aceea ne-am întors la copii şi ne-am apucat să-i îmbrăcăm din cap până în picioare în rufăria şi hainele frumoase şi călduroase pe care le adusesem, lucrate cu atâta grijă în atelierul meu personal de la palat, sub conducerea anume a lui Miss Fifield. Lucrurile erau foarte frumoase, iar unii dintre copii arătau, cum ar spune americanii, *just too cunning*[271] în ele.

De la Vânători, ne-am întors prin Călăraşi, unde am îmbrăcat din nou mulţi copii şi am băut un ceai cald. La Călăraşi e un jandarm foarte amabil, care are grijă de copii – e un om tare bun, cu aer inteligent.

După aceea ne-am întors acasă, unde am ajuns pe la şapte. Fusese o ieşire întru totul mulţumitoare.

Barbu a venit să mă vadă şi m-au tulburat mult lucrurile pe care mi le-a povestit. Se pare că Averescu s-a întâlnit cu Mackensen, ba mai mult, tocmai la Buftea! Se vor întâlni din nou şi se mai duc şi alţii, lucru care nu-mi face deloc plăcere şi care mă îngrijorează mult – sunt atât de neliniştită şi de tristă încât nu pot sta locului. Plâng cumplit, ca după moartea lui Mircea, tot timpul mă simt de parcă aş asista la agonia ţării mele, am senzaţia oribilă că doctorii renunţă la pacient sau că operaţia pe care se hotărăsc s-o facă e o mutilare mai rea decât moartea – iar eu nu pot face altceva decât să stau şi să văd cum se desfăşoară oroarea. *Je lutte encore, mais dans le vide, contre un danger qui n'a pas de forme précise*[272] – o primejdie care seamănă mai mult cu un potop ce nu poate fi oprit nici de uşi, nici de tunuri.

Mai am şi clipe în care simt că nu mai pot trăi aici, în propria casă, că trebuie să plec undeva. Mă atrage foarte mult ideea de a mă întoarce pe front, unde am zilnic de lucru printre nefericiţi şi unde aş fi înconjurată de soldaţii mei, pe care-i simt alături de mine.

Nu mă pot supune în linişte acestei *Untergang*[273] care ne aşteaptă, urâţenia ei mă ucide, îmi taie răsuflarea – vreau să plec – să plec, *j'ai honte, j'ai honte*![274] Deşi ştiu că suntem *acculés*[275] ca *une bête traquée*[276] care nu poate decât să moară.

De parcă nu eram destul de nenorocită, Mişu îmi telegrafiază că a încercat în zadar să obţină ştiri despre Ducky, că *depuis son arrestation on ne sait plus rien*[277] – care arestare? Unde e? Ce îi fac, ce le fac soţului şi copiilor ei? Şi nu pot afla nimic, sunt izolată din toate părţile, ca pe o insulă înconjurată de flăcări – Rusia, plină de teroare, ce e de făcut, ce e de făcut? O, ce oroare!

Alice şi Cella au venit la cină, dar n-am stat la masă cu ele; am avut, însă, o discuţie lungă şi foarte dureroasă cu Nando. Vai, nu mai simţim la fel. *Nos points de vue s'écartent*[278] – e o senzaţie teribilă, dar, fiind o luptătoare, chiar şi acum simt că nu pot sta locului aşteptând să mor, tot trebuie să mă lupt *contre l'impossible*.

Le-am citit puţin celor două vizitatoare ale mele, apoi a venit Maruka fără alt motiv decât ca să-mi spună cât mă iubeşte.

J'étouffe, j'étouffe de chagrin![279]

Iaşi

joi, 8/21 februarie 1918

M-am trezit copleşită de tristeţe şi temeri. Zilele mi-au ajuns un chin, gândurile – un cuptor încins din care nu pot ieşi. Am scris puţin în camera mea, apoi l-am primit pe generalul Berthelot. Nu-i mai pot primi pe „aliaţii" noştri cu calm; disperarea, regretul, jalea fierb în mine, îmi gâtuie glasul şi îmi aduc lacrimi în ochi. Am avut o discuţie tragică, de parcă am fi fost un pacient şi doctorul care a renunţat la caz şi se poartă foarte blând şi amabil, dar nici măcar nu mai încearcă

să insufle speranţă.

Înainte să plece, m-a rugat să-i îngădui să mi-l decoreze pe Ballif, în prezenţa mea, cu „la Légion d'Honneur", o adevărată surpriză pentru Ballif. Mica ceremonie a decurs încântător şi ne-a făcut plăcere şi lui Ballif, şi mie.

Apoi l-am primit pe bătrânul Pherekyde, fostul ministru, foarte trist, deja prea vârstnic ca să mai spere la vremuri mai bune, dar acelaşi om inteligent şi agreabil. După Pherekyde a venit o doamnă în vârstă şi înlăcrimată, să se plângă de tratamentul pe care l-au primit ea şi invalizii la Neamţ. Presupun că a pricinuit necazuri acolo, dar tot trebuie să discut cu Symki despre asta.

N-am avut invitaţi la prânz. A fost o zi superbă, cu soare puternic, dar inima mă durea prea tare – n-am avut curajul să ies sub razele lui.

Am trimis după col. Anderson, să stăm de vorbă. Voiam să-l rog să mă ajute, prin oamenii lui de la Crucea Roşie, să aflu ceva despre Ducky, dacă se va putea. Mă îngrijorez atât de tare gândindu-mă ce i s-ar fi putut întâmpla, încât nu pot să nu încerc să aflu veşti pe orice cale – e prea groaznic, încerc să-mi pun frâu imaginaţiei înainte să se arunce în prăpastia ororilor care ar putea fi! În mâinile brutelor acelora ieşite din minţi – anarhiştii fără lege care nu recunosc nici o rânduială, nici un drept internaţional.

Am stat mult de vorbă şi am fost adânc emoţionaţi amândoi, ne simţeam durerea ca un munte. Mi-a fost foarte greu să-mi păstrez calmul, fiindcă, dacă se semnează pacea aceasta, pentru mine se sfârşeşte totul – viaţa şi datoria mea ca factor liber în ţara aceasta se sfârşesc. Nu voi mai putea niciodată să-mi ţin capul drept ca pe vremuri, prietenii mei se vor îndepărta, voi rămâne cu totul părăsită – pentru mine, enormitatea dezastrului e peste măsură de mare. Bunul meu prieten ştie toate acestea, aşa că a fost o întrevedere marcată de o emoţie atât de puternică, încât amândurora ne-a fost foarte greu să ne stăpânim.

Am vorbit despre ce s-ar întâmpla… dacă… atunci mi-ar lăsa tot ce mai are – totul – mie… Cred că nici unul din noi nu va uita discuţia aceasta.

De la început am fost prieteni şi am muncit cot la cot, recunoscându-ne reciproc spiritul şi dorinţa de a ajuta ţara aceasta – aveam atâtea speranţe, ţelurile ne erau atât de pure şi de cinstite, iar azi, pentru prima oară, am văzut nădejdea ca pe o lumină care se stinge. Uneori aproape că mi se face rău de jale. Iar Ducky, biata mea Ducky, prin ce va fi trecând?

Cum am mai spus, soarele de afară era prea glorios ca să ies, aşa că am stat singură în camera mea până la ora cinci, când Lisabetta a dat un ceai muzical pentru câţiva prieteni, la care am participat şi eu o vreme. Muzica a fost excelentă, atmosfera prietenoasă – mi-a făcut

bine, dar în ultima vreme totul devine o suferinţă cruntă. Îmi e pur şi simplu rău de durere – şi acesta e doar începutul, nici nu îndrăznesc să mă gândesc ce mi se aşterne în faţă, câte mi se va cere să fac, ce voi putea face, cu care lucruri nu mă voi putea resemna.

Barbu a venit să stea o vreme cu mine, iar la opt m-am dus la un spectacol de teatru foarte bun, *La Dame aux Camélias*, cu Ventura, în beneficiul societăţii militare care vrea să reconstruiască Mărăştiul. A fost organizat de generalul Mărgineanu, sub protecţia mea.

Într-unul din antracte, au venit câţiva copii de ţărani însoţiţi de primarul Mărăştiului să-mi ofere singura icoană care a mai rămas din biserica distrusă. M-a înduioşat gestul lor. În ultima vreme totul mă înduioşează, ca pe o fiinţă care simte că va fi mutilată într-un fel sau altul şi pentru care fiecare mişcare are o însemnătate pe care nu o va mai putea avea niciodată.

L-am văzut şi pe generalul Văitoianu, care mi-a vorbit despre munca de binefacere din sate cu *les équipes* Regina Maria; e un om foarte credincios, cinstit şi bun.

M-am culcat târziu, ca de obicei.

Iaşi

vineri, 9/22 februarie 1918

Sunt zile grele, îmi port inima de colo-colo ca pe o povară de neîndurat, iar gândurile îmi sunt ca un cuptor încins înăuntrul bietului meu cap. Nu m-am resemnat – nu m-am resemnat – mie totul mi se pare un dezastru enorm – o mare înfrângere către care e împinsă în grabă ţara noastră – şi e de neîndurat, imposibil de îndurat.

L-am primit pe Argetoianu la 11 – e un om faţă de care întotdeauna am avut cea mai adâncă neîncredere şi o antipatie oarecum instinctivă, aproape fizică. Acum e unul din cei mai importanţi miniştri în cabinetul nou.[280] Dar oricât de *prévenue* aş fi împotriva lui, sunt dispusă să sper că, atunci când i se va da ocazia de a se comporta onorabil şi de a-şi face datoria, o va face.

E remarcabil de inteligent, agreabil şi foarte *homme de monde*, aşa că, firește, ne-a fost uşor să conversăm. I-am spus cu toată sinceritatea punctul meu de vedere; se prea poate să fie un om primejdios, dar nu am nimic de ascuns, sunt gata să stau în stradă şi să-mi mărturisesc crezul. Firește, mi-a făcut toate declaraţiile posibile de devotament şi loialitate – dar ştiu despre el anumite lucruri care au mai scăzut din valoarea vorbelor lui. Însă, cum am mai spus, sunt dispusă să-i dau oricui şansa de a se comporta cum se cuvine, patriotic. Pe mine mă interesează cauza, nu omul care o reprezintă. Fie ca Domnul să-i îndrume pe calea cea mai bună pentru ţara mea. Dacă nu voi putea îndura soluţia la care ajung, în fond, voi reuşi să dispar într-un fel sau altul. A DECLARAT CĂ NU-L VA CONVINGE NIMIC SĂ ACCEPTE O PACE DEZONORANTĂ.

Que Dieu le veuille.[281][282]

Apoi am primit-o pe doamna Necrass, soţia unui general rus, de fapt văduva unui general rus care a fost ucis brutal, oribil, în Basarabia acum puţină vreme, de mâna bolşevicilor. S-au repezit asupra lui ca nişte trădători şi l-au tăiat bucăţi ca barbarii de pe vremuri – se petrec lucruri monstruoase în Rusia zilelor noastre, e oribil, îngrozitor, nu se poate închipui aşa ceva –, iar Ducky, biata Ducky, ce i s-a întâmplat? Când voi afla ceva despre ea, cum voi afla ceva despre ea? Prin ce trece? Unde e? Mai există? Cum să trăieşti cu o asemenea grijă în inimă?

După aceea l-am primit pe generalul Christescu, şi el plin de declaraţii loiale, şi el un om inteligent, dar nici despre el nu am o părere prea bună în ce-i priveşte caracterul – deşi e un ofiţer educat, cu multe calităţi.

Prânz fără invitaţi.

După prânz l-am primit pe Baker, care a venit să-mi spună câteva lucruri. Îmi place bătrânul Baker.

La 4 am plecat cu automobilul, mai întâi la spitalul francez, unde i-am adus nişte prăjituri lui D'Allière, care e bolnav de mult, şi am vorbit puţin cu el, apoi la spitalul Marukăi, unde am discutat despre pregătirile pe care vrem să le facem pentru Maternitate. Le-am dat ţigări tuturor soldaţilor, apoi am plecat cu Maruka la biroul lui Anderson, să luăm ceaiul. A fost plăcut, m-am simţit înconjurată de prieteni. M-am întors acasă şi am mai băut un ceai cu Barbu. Multe discuţii triste, ca de obicei, şi multe speculaţii fără rost despre viitor. Deocamdată, suntem simpli privitori.

Elena Perticari a venit puţin înainte de cină, fiindcă pleacă la Văratec şi Agapia să inspecteze situaţia orfanilor de acolo. Vede lucrurile întocmai ca mine, dar e mult mai dramatică.

La cină au venit Ecaterina şi Maria Ştirbey, iar după masă Maria mi-a citit traducerea ei după primele capitole din *Pansy* – e fermecătoare, făcută într-un stil foarte uşor şi cu gust. Cred că zilele acestea îi face plăcere să lucreze la ea.

Iaşi

sâmbătă, 10/23 februarie 1918

Dimineaţă încărcată cu tot felul de treburi, n-am avut timp să mă duc la spital. I-am pozat artistului francez care a început să facă modelul de ceară pentru medalie; a făcut-o imediat să-mi semene foarte mult, are un aspect foarte artistic.

Apoi m-am schimbat ca să mă duc la nunta celei de-a doua fiice a lui Coandă, care se căsătoreşte cu un tânăr francez foarte agreabil şi foarte bogat, venit aici să lucreze ca radiolog cu ambulanţele mele „Regina Maria". M-au însoţit Mignon, Symki şi Ballif.

Mi-a plăcut ceremonia, a fost demnă, simplă şi extraordinar de odihnitoare, în biserica liniştită a surorilor „Notre Dame de Sion“ – Pinx a cântat divin liturghia, iar cineva (un ofiţer francez) i s-a alăturat cu o voce foarte bună. Jumătatea aceea de oră pe care am petrecut-o în biserică mi-a făcut foarte bine. Emoţia a fost sporită şi de sentimentele contradictorii de care sunt pline toate sufletele noastre. Mai mult, bietul Coandă[283] tocmai primise veşti foarte tulburătoare despre generalul Coandă, luat ostatic de bolşevici, a cărui viaţă e în cel mai mare pericol.

La prânz i-am avut invitaţi pe ministrul elveţian, pe un doctor elveţian şi pe domnul elveţian care-mi adusese scrisoarea surorii mele, Bee, acum ceva vreme. Au fost în inspecţie prin taberele de prizonieri şi, în general, au fost mulţumiţi de ce au văzut. Condiţiile nu sunt prea rele, hrana e suficientă pentru vremurile în care trăim, oamenii sunt bine trataţi.

După prânz i-am primit pe unul dintre epitropii de la „Sf. Spiridon“, un anume Gheorghiu, venit să se plângă că le luăm Maternitatea, iar apoi pe tinerii însurăţei de azi-dimineaţă, veniţi să primească binecuvântarea mea.

S-a făcut târziu până să apuc să ies la o plimbare pe jos cu Mignon. A fost frumos, a bătut vântul, ne-a făcut bine.

Barbu a venit la ceai, iar Ileana a venit şi ea să-i citim. Toate ştirile pe care le primim sunt teribile. Rusia e un focar de agitaţie. După cină, muzică la Maruka. A fost o seară plăcută, Maruka era în mare formă, invitaţii au fost puţini; după aceea, discuţii amuzante cu Anderson şi Baker.

M-am întors târziu, lună splendidă.

Iaşi

duminică, 11/24 februarie 1918

De data aceasta mi-am păstrat dimineaţa liberă, ca să am timp să mă duc la un spital. Am vizitat Elena Doamna, cu Ecaterina şi Nicky. E rezervat pentru bolile contagioase şi foarte bine administrat de dr. Veuillet şi încă un doctor francez, cu ajutorul Ştefaniei Constantinescu. De acolo ne-am dus la adăpostul meu îngrijit de cei de la Y.M.C.A., pe care în ultima vreme nu prea am mai avut timp să-l vizitez. M-am dus acasă să-mi vadă dinţii Crainic, care îi îngrijeşte foarte bine, nu am nici o durere.

La prânz am avut invitaţi doi doctori danezi, care se ocupă şi ei de chestiunea prizonierilor, dar ei au venit să vadă care prizonieri s-ar putea da la schimb. Şi ei au fost foarte mulţumiţi de starea în care au găsit lucrurile. Nu am putut conversa în altă limbă decât germana. I-am mai avut invitaţi pe generalul Grigorescu şi pe tânărul Rosetti Săulescu, întors de la Kiev, unde a fost cu generalul Coandă, care se

află într-o situaţie atât de precară. Nu am avut timp să discut cu el, fiindcă după prânz a cerut să-mi vorbească generalul Grigorescu. Se consideră „cavalerul“ meu special, păzitorul onoarei şi al siguranţei mele. E bănuitor la adresa marelui om al momentului şi vine să-mi povestească ce i se pare că a descoperit *et surtout pour faire valoir*[284] cât de bine se înţelege el cu miniştrii etc. şi ce slujitor credincios am în persoana lui şi ce regină mare sunt eu, nemaipomenit de mare şi demnă de a fi pomenită în istorie pentru că am ştiut cum să-l apreciez pe Grigorescu, omul care a izbăvit România şi al cărui nume va apărea mai mereu alături de al meu – care, de fapt, îl va pune în umbră pe al meu, în legendele pe care le vor povesti generaţii întregi de-acum încolo. Toate acestea mi-au fost exprimate în cuvinte sau lăsate să se înţeleagă prin parabole cum nu se poate mai transparente. Dar e un om cu inimă bună, curajos şi folositor, în ciuda vanităţii lui absurde.

Pe la patru m-am dus cu Nicky la sora Pucci, la Greierul. Nicky m-a dus cu automobilul lui, plin şi de tot felul de provizii.

Biata soră Pucci – pe faţa ei e înscrisă limpede moartea, deja s-a schimbat mult, se stinge pe picioare – e dureros cât s-a schimbat în nici o săptămână, de când am văzut-o ultima oară.

I-am vizitat pe bolnavi, am băut o ceaşcă de ciocolată, am vorbit cu buna şi bătrâna mea prietenă, pe care mă tem că nu o voi mai avea prea mult lângă mine, şi cu soţii Vandescal, care îmi plac foarte mult. Întâlnirea a fost foarte tristă; am plecat din nou spre casă, pe un drum prost şi alunecos, pe care Nicky a condus cu extraordinară agilitate.

A venit Barbu, am fost trişti împreună, fără urmă de speranţă, fiindcă situaţia devine îngrozitor de complicată pe măsură ce germanii avansează în Rusia din toate părţile; în curând vor fi la Kiev, apoi, probabil, la Odessa şi apoi ce va mai urma? Şi ce se va întâmpla cu noi în mijlocul atâtor evenimente – mintea nu face faţă, a gândi devine o tortură fără sens. Şi Ducky? Ce s-a întâmplat cu Ducky?

La cină nici un invitat – m-am culcat la o oră mai rezonabilă. Ileana a mea are o răceală teribilă şi se simte tare rău.

Iaşi

luni, 12/25 februarie 1918

Răceala Ilenei e foarte gravă, e tare bolnavă, cu temperatură mare, şi se simte nenorocită. Sper din tot sufletul că nu va ajunge la ceva mai serios.

La 11 a venit căpitanul Walton, să-şi exprime toată simpatia ca englez pentru necazurile în care mă aflu şi să mă asigure că, la întoarcerea acasă, nu va fi englez care să nu povestească despre suferinţele şi curajul bietei Românii şi despre cât de greu a fost încercată şi cu cât curaj s-a luptat cu o soartă cumplit de potrivnică. A fost foarte amabil. Am analizat împreună oroarea situaţiei în care ne

aflăm şi am căzut de acord că e copleşitoare.

La 12 m-am dus cu Nando şi cu Carol să inaugurăm cantina pentru săraci organizată de americani, în care speră să hrănească vreo mie de oameni pe zi. Alături au un dispensar şi câteva ateliere în care fac haine pentru copiii sărmani. Au lucrat excelent, s-au ocupat în special domnul Mills, domnul MacCarthy şi Miss Pierce. Se pregătea o mâncare foarte bună, iar cei înfometaţi se aşezau, mereu câte o sută, să primească o masă foarte copioasă. Erau mai mult femei şi copii, dar şi câţiva bătrâni.

A fost prima zi cu ploaie.

La prânz l-am avut invitat pe Eduard Ghica, recent întors din Rusia, unde a trecut prin aventuri incredibile, ca cele pe care le citeşti în romanele englezeşti palpitante. Situaţia de acolo e atât de haotică şi de necrezut, încât cu greu ne-o putem imagina.

După prânz am stat de vorbă cu Atanasescu, pe care l-am trimis la un regiment de pe front de unde ne-au venit plângeri despre pâine. A inspectat problema şi se pare că, într-adevăr, unele lucruri trebuiau îmbunătăţite – soldaţii şi ofiţerii s-au bucurat mult când au auzit că mă ocup personal, iar în viitor se va face totul cu mai multă grijă.

Apoi a venit Maruka, plină până la refuz de planuri, idei şi gânduri, pe care abia aştepta cu înfrigurare să mi le împărtăşească. Principala ei idee e ca, după război, să nu se întoarcă la viaţa de pe vremuri, ci s-o ia de la capăt pe baze mai simple. E un amestec de chibzuinţă de om sănătos la cap şi de absurditate de un fantastic încântător, la fel de deconcertant pe cât e de plăcut. După aceea, am discutat amândouă cu dr. Bonaki despre Materna.

La cinci am plecat cu automobilul, împreună cu cele două fete ale mele, să luăm ceaiul cu soţii Henri Catargi. Cei mai mulţi invitaţi erau francezi şi am conversat plăcut cu ei, deşi toate subiectele sunt arzătoare.

Barbu a venit să mă vadă după ce m-am întors, pe la şapte. Averescu s-a întors de la o întrevedere cu Czernin şi Kühlmann care, se pare, nu a fost întru totul nesatisfăcătoare. Czernin a fost de-a dreptul insuportabil, a dat glas unor insulte abuzive, pline de un resentiment personal nestăpânit. Averescu s-a întors foarte descurajat, iar Nando era tare tulburat. Eu sunt mai puţin tulburată – de la început m-am aşteptat să se comporte josnic şi nu-mi dau seama de ce îşi făceau unii iluzii.

Iaşi

marţi, 13/26 februarie 1918

Ilenei în continuare nu-i e bine. Nu pot îndura s-o văd bolnavă, e ca o floare care parcă îndulceşte încăperea doar trecând prin ea. Plouă, ceea ce e foarte bine pentru câmpuri, dar face o mizerie de nedescris

pe străzi.

I-am pozat sculptorului, am primit un general rus care a vorbit foarte puţin, ca să nu mai spunem că toate lucrurile despre care se poate vorbi sunt atât de dureroase, că e mai bine să nu spunem nimic.

Nando e în continuare foarte abătut, e de părere că totul e pierdut. Recunosc că situaţia arată destul de rău, dar prefer să-şi arate feţele adevărate înainte să ne pună să facem ce nu ar trebui să facem, decât să le scoată la iveală de-abia mai târziu, când vom fi în ghearele lor.

Mitilineu a luat prânzul cu noi. Am stat mult de vorbă cu el după aceea. A fost trimis de mai multe ori ca delegat să vorbească cu germanii la Focşani, unde s-au făcut schimburi de prizonieri, dar şi când cu armistiţiul etc. A fost şi la Bucureşti când s-a dus acolo Papiniu şi s-a întâlnit cu Marghiloman. Avea să-mi povestească lucruri extrem de interesante.

Mai târziu m-am dus mai întâi să-i las provizii sorei Pucci la spitalul francezilor, după aceea să las unele delicatese pe care le promisesem la Elena Doamna, iar apoi la Eliza Brătianu, să văd cum munceşte şi cum mai merg eforturile. Lucrează pentru mine, îmi face toate hainele. Face parte din organizaţia mea privată pentru îmbrăcarea săracilor, vizitarea lor etc.

M-am întors să iau ceaiul cu Barbu. Mâine pleacă cu Nando la Bacău, cu o misiune foarte dureroasă. Czernin a cerut să se întâlnească cu Nando în numele împăratului lui. Guvernul lui Nando consideră că ar fi mai bine să accepte întâlnirea. Barbu a stabilit punct cu punct ce îi va spune lui Czernin. Le-am parcurs pe toate cu mare nelinişte şi cea mai mare grijă. E în joc viitorul ţării noastre! Mă doare gândul că Nando va trebui să dea ochii cu Czernin. Întâlnirea va avea loc acasă la generalul Averescu, la Bacău.

Mai târziu l-am primit pe Laycock, dar nu avea nimic deosebit de spus, dimpotrivă, voia să-i dau eu informaţii.

După cină (eu şi Mignon nu mai luăm deloc cina, bem doar o ceaşcă de ceai în camera mea) m-am dus cu fetele la Irina Procopiu, unde am jucat *petits jeux* cu câţiva oameni agreabili şi am stat de vorbă cu unii din ei.

La întoarcere am văzut o lună superbă, era un ceas la care Iaşiul arată misterios şi frumos.

Iaşi

miercuri, 14/27 februarie 1918

Ziua mea a început mai punctual, fiindcă Nando n-a mai venit la micul dejun. Barbu a venit să mă vadă câteva clipe înainte să plece, mă bucur că Nando îl va avea alături azi – va simţi că are lângă el un prieten adevărat şi un sfătuitor, în clipe care vor fi, fără îndoială, printre cele mai dureroase din viaţa lui.

M-am dus cu Ecaterina la „Cultura“, la sărmanii mei *tuberculoşi*, cărora le-am adus, ca de obicei, cât de multe bunătăţi am putut. M-am întors ca să-l primesc pe unul dintre prizonierii eliberaţi la schimb, un ofiţer de artilerie grav rănit. Tare înduioşători sunt aceşti *grands blessés* care au trecut prin toate suferinţele şi au îndurat, pe lângă ele, toate chinurile şi umilinţele captivităţii. Suferinţa din partea cealaltă a ţării trebuie să fie cu atât mai grea cu cât, pe lângă toate necazurile prin care am trecut noi, rabdă şi reprimarea şi umilinţele continue de care nu-i poate apăra nimic.

N-am avut invitaţi la prânz, aşa că la trei am plecat cu Mignon la o plimbare călare – n-am mai călărit de trei luni! A fost o după-amiază splendidă, Grui Sânger a fost într-o stare fizică şi o dispoziţie excelente, nu m-a durut în partea dreaptă, pământul a fost bun, aşa că ieşirea mi-a făcut mare plăcere şi am galopat ca de obicei.

M-am întors şi am luat ceaiul în camera Lisabettei cu mai mulţi oaspeţi – trebuia să fie un ceai muzical, dar nu s-a putut face rost de muzicieni, aşa că ne-am mulţumit cu discuţii felurite şi mâncatul de multe prăjituri bune. Dar m-a tulburat mult o sperietură pe care ne-a dat-o Ileana: toată ziua se simţise mult mai bine, primise la ceai un ofiţer englez, prieten de-al ei, când dintr-odată a început să se plângă că o doare urechea, ceea ce a speriat-o şi a îngrijorat-o foarte rău, fiindcă a mai suferit de urechi o dată şi ştie cât de dureros e. A fost foarte greu s-o liniştim, sărăcuţa. A venit dr. Romalo şi am bandajat-o repede, făcând tot ce se face în astfel de cazuri, în speranţa că va trece fără să se agraveze. Când s-a mai liniştit puţin i-am citit, dar arăta tare jalnic; cum spunea Ducky, când e bolnavă are „o expresie tare jignită“.

Am primit, în sfârşit, veşti despre Ducky prin Anglia; până acum n-a supărat-o nimeni, iar prinţul moştenitor al Suediei încearcă să o ajute să fugă cu familia, dar deocamdată fără succes.

La opt şi jumătate a fost un concert pentru Crucea Roşie franceză. Pinx a cântat cu orchestra. A fost unul din cele mai frumoase concerte din câte am auzit. A cântat piese de Ambrosio, Lalo şi St. Saëns. A fost o muzică glorioasă, pe care am absorbit-o cu tot sufletul, cu toată fiinţa, cu mare plăcere.

Dar *le chef d’orchestre*, un bărbat gras şi foarte tânăr, aproape că l-a supărat pe *notre sérieux*, fiind teribil de comic şi afectat în mişcări, într-atâta încât nici parodia exagerată a unui şef de fanfară nu i-ar fi ajuns la jumătate, fiindcă el, fireşte, nu glumea! Tare mă întreb cum şi-a petrecut ziua Nando.

Iaşi

joi, 15/28 [februarie] 1918

Nando s-a întors azi-noapte la unu, dar l-am văzut de-abia de dimineaţă. L-am privit neliniştită cum urca scările şi, după mers şi

expresie, mi-am dat seama că fusese groaznic. Cum deja mă aşezasem la micul dejun, la început nu am vorbit decât despre lucruri indiferente, dar când am rămas singuri mi-a povestit. A fost cumplit, a fost cumplit în toate privinţele. Czernin de-abia a mai păstrat o urmă de politeţe – niciodată n-a avut maniere prea alese, deşi în viaţa de zi cu zi era o companie plăcută. Nu i-a lăsat lui Nando nici o speranţă, condiţiile de pace sunt absolut inacceptabile, dar dacă nu le primim, spun ei, vom fi şterşi de pe faţa pământului – ţara va dispărea, va fi împărţită între Austria, Bulgaria, Turcia şi Germania. Dacă Nando nu vrea să accepte pacea acum, cu condiţiile dictate de ei, cei doi împăraţi i-au trimis vorbă că îl vor urmări cu o ranchiună neobosită şi nu vor mai ridica o mână să-l apere, pe el sau pe familia lui!

Toate acestea au fost spuse, se pare, cu o paradă de resentiment personal, cu expresia răzbunătoare a unui om care are o ciudă personală împotriva României, a regelui şi a guvernului ei.

Eu, una, nici n-am înţeles cum a putut accepta Nando să se întâlnească cu omul acela – de la început am considerat că e o măsură umilitoare. Dar Nando e de părere că trebuie să facă totul pentru ţara lui, chiar şi lucrurile care-l umilesc ca om. Poate are dreptate, nu pot judeca – dar cred că în ultima vreme cei din jur i-au slăbit curajul şi încrederea în tăria şi loialitatea propriei ţări.

Eu prefer de departe un duşman care-şi arată josnicia pe faţă decât un duşman care zâmbeşte, dar tot ascunde o mână de fier care ne-ar fi strâns de gât după ce am fi acceptat să încercăm să facem pace cu el. Recunosc că poziţia noastră e atât de tragică, încât pare aproape fantastică – şi totuşi prefer la *guerre à outrance*, încheiat cu o înfrângere desăvârşită, decât tratativele cu nişte creaturi al căror singur vis e să ne arunce în sclavie pentru cel puţin 50 de ani. Se poate să mă înşel întru totul, dar aşa văd eu lucrurile – nu pot alege ce sânge îmi curge în vine. Azi sunt mai puţin deznădăjduită decât acum câteva zile.

Barbu a venit la scurtă vreme după Nando. Fusese cu el, dar nu se întâlnise cu Czernin, pe care Nando l-a primit în tren. Şi el a rămas dezgustat, mai ales de suferinţa şi chinul lui Nando, şi niciodată nu se înflăcărează atât de tare, încât să fie un adevărat sprijin, şi totuşi asta este, fiindcă sfaturile lui sunt loiale, deloc egoiste şi gândite în amănunt. Nu, nu e un conducător şi nici omul acţiunilor eroice, îşi dă şi el seama de asta, dar pentru rolul acesta am putea găsi noi oameni, dacă s-ar ocupa el de gândire şi şi-ar pune la lucru întreaga inteligenţă ca să-l ferească pe Nando de umilinţe deloc necesare şi de trădări prea dureroase.

Nu pot exprima aici tot ce simt, e prea mult şi toate sunt prea ample ca să le pot pune în cuvinte în timp ce le trăiesc.

La opt şi jumătate m-am dus să inspectez un spital admirabil

construit, în barăci ridicate de Dumay, arhitectul militar francez – o clădire superbă.

Acolo m-au primit generalul Berthelot şi St. Aulaire, alături de mulţi alţii; am umblat peste tot, locul e gândit şi organizat absolut perfect – unde mai pui că e făcut să fie plăcut privirii, lucru pe care-l apreciez în mod deosebit. Are linii excelente şi detalii care te duc cu gândul la un bungalow anglo-american fermecător.

L-am felicitat pe Dumay din toată inima şi am hotărât să botezăm spitalul după generalul Berthelot.

De acolo m-am dus s-o vizitez puţin pe biata soră Pucci, care petrece două zile în spitalul francezilor, pentru radiografii. Arată foarte fragilă, draga de ea! Mă tem că nu-mi va mai fi alături multă vreme!

Dr. Costinescu a venit să ia prânzul cu noi şi să discutăm munca lui din satele de pe frontul armatei a doua: a ajuns un efort amplu şi bine organizat. După aceea l-am primit pe dr. Delrieux, care lucrează în părţile lui, pe la Târgu Frumos. I-am dat provizii mari de îmbrăcăminte. Baker l-a ajutat de minune.

Apoi am plecat cu Nicky, în automobilul lui mic, l-am luat pe Anderson de la capătul Copoului şi am făcut o plimbare plăcută călare, toţi trei. Vremea era excelentă pentru călărit, ne-a făcut mare plăcere. Apendicele pare să-mi tolereze galopurile violente – sper că nu-mi va rezerva surprize neplăcute.

Barbu a venit târziu, de-abia pe la şapte, fiindcă avusese o întrevedere cu Argetoianu – nu se înţeleg prea bine, iar Symki încearcă să-i împace pentru binele cauzei pe care o susţinem cu toţii.

După cină am vorbit din nou cu Nando. Averescu va cere o întâlnire personală cu împăratul Austriei.

M-am spălat pe cap.

Iaşi

vineri, 16 februarie/1 martie 1918

Dimineaţă nimic deosebit. I-am pozat sculptorului francez, l-am primit pe dragul de Rosetti, încă foarte şchiop, dar tare loial şi patriot.

La prânz l-am avut invitat pe profesorul Murgoş, care ne susţine cauza în Basarabia. Avea multe lucruri interesante de povestit, dar nimic prea satisfăcător.

Am făcut o plimbare călare de două ore, cu Alice. Am călărit pe Ardeal – a fost o după-amiază minunată. Ardeal era foarte odihnit şi la început m-a supărat puţin, dar am tras un galop pe cinste, care ne-a liniştit în sfârşit caii, aşa că ne-am întors destul de repede, după ce am descoperit nişte locuri noi şi foarte bune pentru călărie. A fost un exerciţiu fizic considerabil – Ardeal e mai obsitor decât Grui Sânger, e mai puternic şi are pasul mai puţin lin. N-am mai călărit de trei luni,

aşa că mi s-au înmuiat puţin muşchii. Trebuie să-i readuc în condiţie bună. *Il faut mater son corps*[285] – e destulă revoluţie pe lume, muşchii revoluţionari trebuie supuşi. Iarna aceasta mi-am îngăduit să mă înmoi. Trebuie să-mi reintru în formă. Întotdeauna mi s-a părut o ruşine să-ţi laşi corpul să se înmoaie – dar e adevărat că am 42 de ani şi am mai pus puţină carne pe mine, cred că se vede diferenţa.

În orice caz, a fost o plimbare splendidă şi ne-a făcut bine. La întoarcerea acasă am făcut o baie fierbinte. După aceea l-am primit pe generalul Prezan, vreau să-l înveselească pe Nando. Dar poziţia noastră militară mi se pare de-a dreptul imposibilă, austriecii intră în nordul Basarabiei, suntem cu totul încercuiţi, mă tem că, oricât curaj disperat şi cutezanţă nebunească am avea, nu e absolut nimic de făcut. Şi atunci? Să sperăm măcar că, dacă va fi să murim, vom muri *en beauté*.

Barbu a venit la un ceai întârziat, nu se simţea deloc bine. Am vorbit puţin cu Maruka. Seara nimic, m-am culcat devreme măcar azi.

VISUL FRÂNT

Visam să merg ’nainte,
Sunt singură, sunt tristă
Că m-ar urma visam,
În vânt ce crud vuieşte
Că le voi fi alături,
Şi numai neagra noapte
Dar ce puţin ştiam!
Mă vede-n deznădejde.
Eu îi credeam ca mine
Nu le-aş putea c-un cântec
În inimă şi-n faptă,
Ajunge la urechi,
Credeam de neînvins
Ecou de vitejie,
Cauza noastră dreaptă.
De-nflăcărări străvechi?
Ştiam cântul ostaşului
Venit-a oare ceasul
Când lângă foc s-a tras,
Să nu mai am nici glas,
Din leagăn ascultat-am
Să văd tot ce e sfânt
Al tobei aspru glas.
În sânge frânt sub pas?
Şi-acum îmi spun: „Zadarnic,
Mai bine să-ngrop faţa
Războiul s-a sfârşit,

Ce-odat' a fost a mea
În van vorbim de cinste,
Departe de blând soare
De ţelul cel iubit.“
În negura cea grea,
Vorbesc de raţiune
În hău, unde şi Timpul
Şi râd de ce ştiu eu
Curând o va uita!

The Broken Dream

I dreamed that I could lead them
There where all would go
I dreamed that I'd be with them
And yet I did not know.
I dreamed their hearts were faithful
Their souls as strong as mine,
I thought that naught could beat them,
For was not our cause devine.
I knew of songs of battle
Sung by the fire-side,
I heard the war-drums rattle
When but an infant child.
And now they say it's over
That there is no more for us to do,
That it's vain to speak of honour
And of all things great and true,
They talk to me of reason

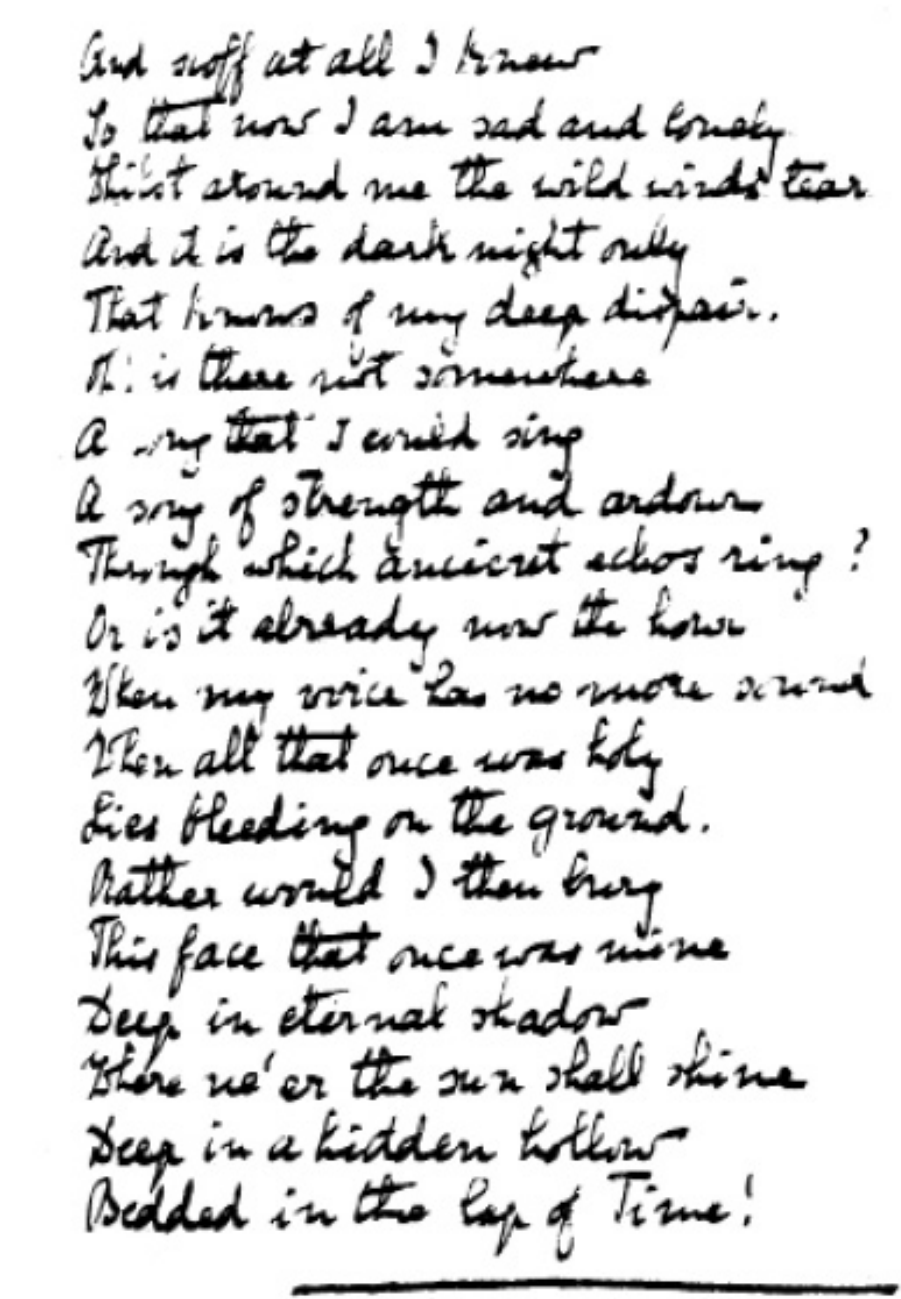
And scoff at all I know
So that now I am sad and lonely
Whist around me the wild winds tear
And it is the dark night only
That knows of my deep despair.
Ah! is there not somewhere
A song that I could sing
A song of strength and ardour
Through which ancient echos ring?
Or is it already now the hour
When my voice has no more sound
When all that once was holy
Lies bleeding on the ground.
Rather would I then bury
This face that once was mine
Deep in eternal shadow
Where ne'er the sun shall shine
Deep in a hidden hollow
Bedded in the lap of Time!

Iaşi

sâmbătă, 17 februarie/2 martie 1918

Zi de îngrijorare crudă. Nando a venit devreme, cu faţa răvăşită de nelinişte, şi mi-a spus că de la Viena i s-a răspuns că refuză să trateze cu noi dacă nu acceptăm baza pe care au propus-o ei; mai mult, au cerut să li se răspundă până la 12. Era de-a dreptul înnebunit, a

început să plângă când am încercat să-l conving că asemenea condiţii sunt de neacceptat, că dacă le primeşte riscă să ne nenorocească ţara ani şi ani de-acum încolo; mi-a dat de înţeles destul de limpede că, dacă nu acceptă, ar însemna să ucidă ţara cu totul. Îmi venea să înnebunesc – am folosit toată priceperea în vorbe pe care mi-a dat-o Dumnezeu ca să-l conving că orice e mai bine decât ca EL ÎNSUŞI să primească o astfel de pace – mai bine suferinţa completă, capitularea, închisoarea, captivitatea, orice, numai să nu-şi vadă numele sub un asemenea tratat. L-am mişcat, îmi dau seama, dar în acelaşi timp mi s-a părut că, dacă după influenţa mea vor veni altele, destul de puternice, se va lăsa împins către ceva îngrozitor. Singura lui idee e să salveze armata – capitularea aceea ar însemna dezarmarea. Fireşte, eu am fost singura care s-a împotrivit şi mi-a spus că încă de la ora zece trebuie să se ducă acasă la el pentru un conseil de Couronne la care convocase toate partidele. Am rămas cu impresia că se arunca în întâlnirea aceasta nepregătit. Mi se părea că nu îşi pregătise atitudinea – ştiam că va fi ca ceara în mâinile lui Averescu, că nici măcar nu va şti cum să-şi apere numele, poziţia. Se grăbea, nu am avut altceva de făcut decât să mă duc la micul dejun la mort dans l'âme, dar mintea mea cea nefericită tot lucra, tot lucra. Timpul era prea scurt, nu puteam trimite după Barbu – ce puteam face? Ce puteam face? Şi îmi dădeam seama că porneşte înainte în grabă, hipnotizat, prizonier al voinţei mai puternice a lui Averescu şi deja slăbit de propaganda pentru pace care i-a slăbit voinţa, curajul şi convingerile. M-am ridicat de la masă cu pretextul că-mi uitasem ceasul şi am trimis după Ballif. I-am spus să se ducă drept la Brătianu şi să-i spună în numele meu că eu, regina lui, îl implor să nu-i îngăduie regelui său să-şi pună numele pe un act care l-ar dezonora pe el sau ţara lui, că îl implor să lupte din toate puterile împotriva unei asemenea încheieri. Timpul era prea scurt ca să mai fac altceva.

După aceea l-am luat din nou pe Nando în camera mea şi am încercat să-i inspir curaj – dar am avut sentimentul oribil că vorbesc cu un om care şi-a pierdut încrederea şi nădejdea – or ce se poate face fără încredere şi nădejde? L-au subminat, i-au răpit curajul şi simt că mi se frânge inima, cine mă poate ajuta? Cine?

Clipe tragice, în care mi-am dorit cu ardoare să fiu bărbat! Nu m-aş fi dus nepregătită, neapărată, neîntărită la întâlnirea cumplită la care urma să meargă el azi.

În ciuda acestei *angoisse* înfiorătoare, am avut o zi ocupată. Trebuia să-l primesc pe un englez foarte interesant, un anume colonel Boyle, care lucrează pentru noi în Rusia şi încearcă să ne îmbunătăţească situaţia. E un om foarte curios, fascinant, nu se teme de nimic şi, cu voinţa şi curajul lui extraordinare, răzbate pretutindeni. Englezul tipic despre care se scriu cărţi de aventuri.

Din păcate, n-am putut vorbi cu el nici pe departe cât mi-aş fi dorit, fiindcă trebuia să mă grăbesc să ajung la o împărţire de bunuri pentru săraci, la refugiaţii Marietei Balş. Le-am dat haine şi „turtă dulce“[286], dar n-am putut ajunge decât la un sfert din ei, fiindcă nu aveam la dispoziţie decât o oră, la 12 trebuia să-l primesc pe Porcu. M-am întors la timp, dar Porcu nu şi-a făcut apariţia, era şi el la consiliul de coroană. Barbu a venit la unu fără cinci şi am aşteptat împreună timp de o oră şi jumătate, un răstimp ucigător, încărcat de o îngrijorare cumplită, în care Barbu a repetat întruna: „*les accouchements qui durent trop longtemps sont mauvaises pour l'enfant*.“[287] Aveam nervii încordaţi până la rupere, amândoi ne dădeam seama că Nando intrase în luptă nepregătit.

În cele din urmă, s-a întors de-abia pe la două şi jumătate, iar ce avea să ne spună n-a fost deloc mulţumitor – deşi stătuseră atât de mult de vorbă, nu ajunseseră la nici un rezultat sau înţelegere clară. Întotdeauna e foarte greu să obţii de la Nando o descriere clară, oricare ar fi obiectul, dar aceasta ni s-a părut de-a dreptul nesatisfăcătoare, ne-a lăsat impresia că ultimul cuvânt se va pronunţa între el şi Averescu, după masă.

Simţeam cum mi se strecoară în suflet disperarea, mi se părea că tot ce mă înconjoară e înspăimântător şi că mă lupt cu forţe copleşitoare, pe un teren unde totul se face în grabă, prost, greşit. Barbu a încercat să-l ajute pe Nando, să-l înarmeze, să-l apere, dar parcă am fi încercat să susţinem un copac tăiat din rădăcină. Am trăit minute de cea mai cruntă tortură.

În ciuda îngrijorării mele mistuitoare, după-amiaza am ieşit la o plimbare călare, în timpul căreia m-am întâlnit cu Anderson şi Marchal. I l-am împrumutat pe Coconaş lui Anderson. Era o vreme de primăvară, i-am dus undeva unde pământul era excelent şi am călărit după pofta inimii; ieşirea i-a făcut bine trupului meu, în ciuda stării în care mă aflam, dar tot timpul mi se părea că sunt prea slabă, prea neajutorată ca să-l ajut la rândul meu pe Nando să se poarte ca un bărbat adevărat, ca un conducător adevărat – simţeam cum se rupe inima în mine!

Barbu a venit foarte târziu – nu avea să-mi aducă nici o veste bună. Mă tem că s-a întâmplat tocmai lucrul de care ne-am temut cel mai tare: convins de Averescu, Nando a acceptat să ducă tratativele în condiţiile dictate de inamic – condiţii infame, mutilatoare, dezonorante, înăbuşitoare – şi ce pot face, ce pot face – ceva tot trebuie să fac – simt că trebuie – dar ce? Cine mă poate ajuta?

La şapte şi jumătate l-am primit pe Porcu. Carol tocmai se întorsese de la Vânătorii lui de Munte. Împreună cu Porcu, l-am pus *la curent* cu cele petrecute. Când l-a anunţat pe Porcu, Ballif mi-a şoptit că generalii sunt în favoarea rezistenţei şi că toţi s-au întors la posturile

lor ca să se pregătească. Ce se va întâmpla? Cum să nu-ţi pierzi minţile?

Nici nu îndrăznesc să pun în cuvinte ceea ce simt – în clipe de suferinţă cruntă, trebuie să avem grijă să nu-i judecăm prea aspru pe oameni, e mai bine să aştepţi, să priveşti şi să fii mereu gata să te arunci înainte cu toată puterea convingerilor şi încrederii tale.

Înainte de cină l-am mai primit pe un ofiţer american care mi-a adus scrisori foarte vechi de la micul Ioanide, care lucrează pentru mine în America, împreună cu Loïe Fuller. Acum toate par atât de îndepărtate, se petreceau într-o vreme când eram o ţară foarte nefericită, dar încă liberă în parte!

Au cinat cu noi Maruka, Cella, Alice şi colonelul Boyle. Barbu a venit după aceea, cu un act pe care urmează să-l citească Nando la consiliul de coroană de mâine – un act prin care se protejează pe sine însuşi şi îşi face guvernul răspunzător, cum se cuvine oricărui monarh constituţional. Încercăm să-l apărăm, dar singur nu se apără şi, vai, nu ajungem întotdeauna să-l ajutăm la timp.

După ce a plecat Nando, am trimis după Mişu Cantacuzino şi am încercat să-i insuflu spiritul de rezistenţă de care avem nevoie. Nici el nu m-a mulţumit, fiindcă nu-şi poate înghiţi resentimentul faţă de Brătianu. Oamenii politici rămân, din nefericire, oameni politici şi refuză să se înalţe la o atitudine cu adevărat abstractă şi impersonală. Nu sunt oameni mari – iar eu, vai, sunt doar o femeie… doar o femeie!

Azi copiii mei mi-au adus primele flori ale primăverii!

Iaşi

duminică, 18 februarie/3 martie 1918

Cum aş putea descrie oroarea zilei pe care am trăit-o? Cuvintele nu pot zugrăvi furtunile acestea ale sufletului.

Nando a întârziat la micul dejun, eu terminasem deja de mâncat şi îl luasem pe Carol în camera mea să-i explic detaliile situaţiei, fiindcă urma să ia parte şi el la consiliul de coroană de dimineaţă. Nando a intrat în timp ce vorbeam cu el. N-am încercat să mă prefac că aş vorbi despre lucruri fără importanţă. A urmat o scenă teribilă. Am început să-i spun lui Nando ce simt toţi oamenii drepţi, i-am spus că îşi vinde prosteşte sufletul, cinstea şi, odată cu ele, şi cinstea familiei şi ţării lui, în mâinile unui om în care nu se încrede cu adevărat, că întotdeauna a fost robul omului celui mare care a ţinut puterea în mâini, nu fiindcă ar fi un neghiob, ci fiindcă un om cu caracterul lui *est toujours l'instrument et la dupe des plus forts que lui*[288] – vorbe foarte grele, ştiu, iar pe el l-au supărat atât de tare, încât dacă ar fi fost *homme du peuple* fără îndoială m-ar fi bătut. A urlat la mine, s-a înfuriat peste poate, până s-a albit la faţă ca un mort şi am început să

mă tem că va avea o criză. I-am ţinut piept ca o leoaică – am măturat la o parte toate convenţiile şi am declarat că e dreptul meu sfânt să vorbesc, că prin mine vorbesc mii de oameni – că sunt glasul fiecărui om care are în el simţul drept al onoarei, glasul armatei lui, pe care nu a consultat-o, glasul fiecărui mort care zace rece în mormânt, după ce şi-a dat viaţa pentru un ideal pe care ei îl târăsc prin noroi şi îl îngroapă! Că glasul meu e glasul tuturor mamelor care şi-au dat fiii în zadar, al tuturor văduvelor rămase în urmă, cu vieţile sfărâmate. Cu cât mai tare se înfuria el, cu atât mai calmă deveneam eu, dar cuvintele îmi erau tot mai tăioase. „Măcar o dată ai să asculţi“, i-am spus, „fiindcă cei care te înconjoară acum te-au prins în mrejele necinstei după ce ţi-au secătuit sistematic încrederea şi vlaga, până ai ajuns o simplă unealtă fără viaţă în mâinile lor murdare“. Am spus lucruri teribile, lucruri nedrepte, lucruri monstruoase, dar şi adevăruri ucigătoare şi respingătoare, cum nu se spun decât o dată în viaţă, când se înlătură toate pavezele obişnuite de circumstanţe. Încet-încet, furia lui Nando s-a potolit, m-a acuzat de o nedreptate cruntă, a spus că înnebuneşte sub presiunile care-l apasă din toate părţile, că e ca un trup mort pe care-l sfâşie toţi vulturii. Mi-a părut tare rău pentru el, dar în astfel de clipe nu pot sta cu mâinile încrucişate; dacă aş fi stat, aş fi fost o criminală! Dacă e să murim, să pierim ca sclavi, măcar să cunoască strigătul adevărat al pământului acestuia românesc, nu al celor care gândesc şi calculează, ci al celor care simt. „Dacă tot ne e dat să murim, să murim cu capul sus, fără să ne pângărim sufletele acceptând, fără să ne punem cu propria mână pecetea pe condamnarea la moarte. Să murim protestând, strigându-ne către lume protestul împotriva infamiei hidoase a unui om mare care înăbuşă cu chinuri nedemne un om mic şi fără apărare.“

Carol s-a comportat foarte bine, nu s-a alăturat deloc violenţei mele, dar m-a susţinut în adevărurile pe care tatăl lui trebuia să le audă şi pe care nu i le spune nimeni niciodată, fiindcă întotdeauna e înconjurat de oameni cu limba legată de o consideraţie sau alta şi de cele mai multe ori, din păcate, de motive personale care nu se pot aduce la lumină. Nici unul nu se ridică deasupra propriei fiinţe ca să vorbească limba adevărată a adevărului gol.

Era un bine în profetul de pe vremuri, căruia i se îngăduia să răcnească poporului, în mijlocul străzii, să nu-şi vândă sufletul diavolului!

În cele din urmă, am reuşit să-l liniştesc pe Nando şi să-l trimit, smiorcăind din nas şi cu ochi furioşi, care ajunseseră la fel de albi ca faţa, să bea o ceaşcă de cafea. Nando întotdeauna devine tare palid când se înfurie, lucru care îl face de-a dreptul intimidant.

Apoi a venit Barbu, i-am explicat situaţia, iar când Nando s-a întors în camera mea, mi-am repetat principalele acuzaţii în faţa lui,

spunându-i să mă susţină acolo unde crede că am dreptate şi să-i ia partea regelui acolo unde mă înşel. Barbu rămâne întotdeauna de un calm absolut. I-a spus lui Nando că în anumite privinţe am judecat cum nu se poate mai drept, deşi mi-am exprimat sentimentele cu toată violenţa şi exagerările de care e în stare o femeie. I-a spus că mă înşel când spun că regele nu poate face faţă situaţiei singur, că trebuie susţinut de oamenii lui responsabili – că sunt foarte nedreaptă faţă de el. Eu am declarat că adevărul adevărat e că nu avem nici un bărbat întreg în ţară, cel puţin nici unul care să se afle la conducere, iar în indignarea mea aprinsă faţă de lucrurile la care eram nevoită să asist am afirmat, în cele din urmă, că mi-e ruşine că sunt regina unui neam de laşi! Oribile cuvinte!

Nando trebuia să plece, iar eu aveam de primit tot felul de oameni: pe Olga, venită să mă implore să nu îngădui nimănui să ne constrângă să abdicăm, apoi pe un preot militar bătrân care a fost luat prizonier de mai multe ori, a evadat şi a reuşit în sfârşit să răzbată prin liniile inamice ca să ajungă de partea noastră. După aceea am primit-o pe Eliza Suţu – întâlnire dureroasă, fiindcă ştiu că se află cu desăvârşire sub influenţa lui Averescu, aşa că nu am putut să spun tot ce aveam pe inimă.

Nando s-a întors târziu să mă anunţe că în mijlocul consiliului de coroană primiseră o telegramă insultătoare de la germani, care vine să se adauge infamiei condiţiilor lor: demobilizarea celei mai mari părţi din armată, trecerea neîngrădită pentru grupele germane prin partea aceasta a ţării noastre către Odessa şi toate drepturile asupra căilor noastre ferate.

Pe lângă scena cumplită pe care am avut-o cu el de dimineaţă, acest ultim eveniment l-a făcut pe Nando să declare că situaţia devine atât de imposibilă şi de umilitoare, încât el o consideră inacceptabilă şi că îi roagă din suflet pe participanţii la consiliu să cântărească termenii şi să vină mâine cu răspunsul lor. Vestea mi-a insuflat o speranţă nebună – am considerat faptul că mesajul a fost adus tocmai atunci un semn venit drept din ceruri. Cei mai încrezători au încercat să exploateze indignarea de moment a lui Nando – era ca un om care aruncase de pe umeri o povară oribilă şi era în stare să privească din nou la soare şi în ochii tuturor. Am trimis imediat după Ballif, ca să le telefoneze lui Văitoianu şi Grigorescu, ne cuprinsese o exaltare ca înaintea unui sacrificiu final şi glorios, eram aproape veseli!

După prânz ne-am pregătit propaganda; când a venit colonelul Anderson la mine, i-am strâns mâna şi i-am spus că mi se pare că am câştigat, apoi am mai primit câţiva oameni şi fiecăruia i-am spus că eu cred că ne aşteaptă onoarea, nu ruşinea; împotrivirea, nu acceptarea. După aceea am plecat cu Nicky, în automobilul lui, s-o vizităm pe sora Pucci la Vila Greierul. Acolo m-am întâlnit cu locotenentul Paris, care

avea să-mi povestească aventuri incredibile din călătoriile lui prin Rusia, şi ne-am bucurat amândoi, fiindcă i-am spus că se pare că vom lupta alături.

M-am întors acasă ca să-l primesc pe Averescu la şase, dar era la rege şi a rugat să fie scuzat dacă va veni mai târziu. Cum generalul Văitoianu cerea să mă vadă, l-am primit imediat, i-am explicat situaţia şi am discutat în amănunt posibilitatea rezistenţei. Vai, şansele ne sunt foarte slabe, în cel mai bun caz mai avem muniţie şi hrană pentru o lună, dar el era întru totul hotărât să reziste, fiindcă şi el consideră condiţiile absolut inacceptabile. Ne-am despărţit cu o strângere de mână, ca doi soldaţi care simt unul faţă de celălalt încredere şi respect, iar apoi… iar apoi a venit Averescu, iar cu Averescu a venit sfârşitul visului, sfârşitul oricărei speranţe… sfârşitul vieţii noastre ca ţară liberă.

Nu pot aşterne în cuvinte toată întrevederea noastră, ţine de cele mai groaznice ceasuri din viaţa mea.

A venit cu un zâmbet vag, spunându-mi că nici nu îndrăzneşte să se prezinte în faţa mea – eu i-am spus: o, dar de ce nu, generale, azi sunt gata să dau mâna cu dumneata, fiindcă ştiu că în sfârşit ne mână acelaşi gând, gândul că nu putem accepta infamia propunerilor care ni se fac… iar el mi-a spus că venise să mă anunţe că vor accepta toate condiţiile care ni s-au impus, oricât de umilitoare, de grele, de monstruoase.

Atunci am lăsat să se reverse tot ce simţeam – am spus tot ce poate spune o gură de femeie când vede cum i se smulge tot ce are, chiar şi ultimul fir de onoare în care mai spera să se înfăşoare.

Totul, totul am spus, mi-am plâns durerea, indignarea, oroarea copleşitoare. I-am spus că mi-e ruşine să mă aflu în aceeaşi încăpere cu un bărbat, cu atât mai mult cu un general care e în stare să accepte calm asemenea condiţii din partea duşmanului fără să protesteze, fără să ridice un deget, fără să tragă un singur foc. El a spus că împotrivirea e cu totul şi cu totul imposibilă, că nu ar fi altceva decât un masacru, fără sorţi de izbândă, că dacă alegem calea această ne vom pierde şi ultima fărâmă de armată şi că trebuie să salvăm armata *à tout prix*. Atunci am devenit tare muşcătoare şi l-am întrebat dacă are de gând să salveze armata ca s-o trimită în robia germanilor. Mi-a spus, pe tonul lui fals, că fusese dispus să formeze un guvern împreună cu toate partidele politice, cu condiţia să-şi asume împreună toată răspunderea pentru rezistenţă – l-am întrebat dacă nu-i e ruşine să pronunţe asemenea cuvinte de faţă cu regina lui, el, un general care are faţă de civili toată răspunderea militară. El a declarat că slujeşte dinastia încercând s-o salveze, acceptând toate condiţiile, oricât de aspre – eu i-am spus că ceea ce face el se cheamă săparea mormântului monarhiei: „frumoase lucruri vei fi făcut“, am adăugat,

„dacă mai întâi îngropi cinstea ţării dumitale, apoi îi înrobeşti regele, iar apoi laşi să i se secătuiască viaţa din trupul mutilat şi zvârcolind“. Nu pot pune pe hârtie toată conversaţia noastră, a fost prea cumplită şi violentă. EU, cel puţin, am fost violentă, Averescu a rămas foarte calm – mi-a amintit de Mefisto, în ochii mei se prefăcuse în însăşi încarnarea răului; dar, fireşte, văd lucrurile prin furtuna indignării mele, a mândriei indignate pe care o simt faţă de ţara mea, faţă de cauza mea. Nici măcar nu pretind că aş fi fost corectă. Am fost doar o mamă înfuriată *dont on voulait égorger l'enfant*[289]. În cele din urmă, ne-am despărţit cu răceală – ne-am despărţit duşmani, mă tem, fiindcă nu cred că mă va ierta vreodată pentru tot ce am spus. M-am lăsat să cad pe canapea – femeie şi regină zdrobită, înfrântă, ostaş învins, dar neresemnat, care încercase să lupte până în ultima clipă, încercase cu fiecare nerv, cu fiecare fibră din corp şi pierduse. Pierdusem, simţeam că pierdusem, că împotriva mea lucrează o soartă neobosită care-mi zădărniceşte toată puterea şi toată încrederea.

Generalul Văitoianu m-a vizitat din nou, după ce am vorbit puţin cu Barbu, care se dusese acasă la Nando ca să afle ce însemnau toate acestea. Nando vorbise cu Văitoianu şi cu Grigorescu în acelaşi timp, dar fusese destul de vag în discuţia cu ei, iar motivul l-am înţeles când ne-am comparat impresiile. Căzusem într-o disperare incredibilă, vecină cu nebunia, iar în starea aceasta a trebuit să-l primesc pe bătrânul frate din marină al generalului Coandă. Am plâns împreună.

După cină am stat o vreme cu Nando, Carol şi Barbu şi am discutat lucrurile până am început să ne pierdem cu toţii minţile.

M-am culcat într-o dispoziţie îngrozitoare – îmi simţeam capul gata să cedeze sub apăsarea durerii.

Iaşi

luni, 19 februarie/4 martie 1918

În timpul unei nopţi de chin, a prins rădăcini în mintea mea un gând: Carol trebuie să ducă protestul meu şi la consiliul de coroană de azi.

L-am chemat devreme şi i-am spus că îl implor, în numele meu şi în numele tuturor femeilor din România, să se împotrivească ororii care se petrece.

Nando a declarat că, de vreme ce nu îl susţine nimeni, e gata să accepte condiţiile dureroase, neputând uni un guvern în favoarea apărării. Sunt convinsă că azi consiliul a fost sfâşietor – dar Carol mi-a transmis mesajul, iar când s-a întors acasă m-a îmbrăţişat şi mi-a mulţumit că îi îngăduisem, prin vorbele mele, să exprime ceea ce simţea.

Dar totul s-a terminat, nu se adună nimeni sub stindardul rezistenţei, e considerată o nebunie de toţi cei care ar trebui să-şi

asume răspunderea pentru ea (mai puţin generalii, cărora nici nu li s-a cerut sfatul), iar alţii nu-şi pot asuma aceeaşi răspundere fiindcă nu au ocazia.

M-am luptat în continuare din răsputeri cu oroarea care mă năpădea, dar degeaba – oamenii veneau unul după altul să mă roage să le fiu steag până la capăt, am încercat cât am putut, dar în zadar.

I-am primit pe generali, l-am primit pe Iorga, am discutat cu Barbu, cu Ballif, cu Delavrancea, Cella, E. Perticari şi alţii pe care biata mea minte nu şi-i mai aminteşte, fiindcă tot timpul acesta l-am trăit ca pe un coşmar nesfârşit.

După ora unu a venit Nando: era un om cu totul zdrobit. Nu am încercat să mai aduc argumente. Ştiam că s-a terminat, că am devenit sclavi, că prietenii ne vor dispărea şi vom rămâne singuri să aşteptăm ce? …Ce?

Jur în adâncul inimii că îmi mai rămâne o luptă de dus: Nando NU POATE semna pacea aceea! NU POATE, mai bine să abdice – iar dacă într-o bună zi Aliaţii vor câştiga, să revină ca întruchiparea vie a cauzei în care am crezut, a idealului pentru care am plecat la luptă – probabil că şi această ultimă bătălie am s-o pierd, dar voi lupta. Nu încape îndoială că m-am născut să fiu o luptătoare şi asta trebuie să fac – să lupt până la sfârşit, până la sfârşit… Când voi fi înfrântă în toate privinţele, iar ei îl vor târî pe Nando înapoi, zdrobit, umilit, rob al voinţei lor brutale, cu ţara fărâmiţată de dragul lăcomiei şi al setei lor de răzbunare, înconjuraţi de cei din propria noastră ţară care au fost trădători, care au încercat să-l izgonească, care au scris făţiş că refuză să-l accepte ca rege – atunci vom vedea ce voi mai face. Poate atunci voi fi ajuns la o cotitură în viaţă în toate privinţele – poate voi lăsa totul şi voi cere *ma démission* ca regină şi soţie şi îl voi lăsa pradă unei servituţi pe care eu NU POT ŞI NU VREAU s-o împărtăşesc.[290] Iar la ziua aceea refuz să mă gândesc dinainte, REFUZ. Simt că în mine se află ceva, sângele nu ştiu căror strămoşi îndepărtaţi, care mă face incapabilă să-mi încovoiez spatele şi să fac asemenea lucruri.

Nando e mai umil – mai răbdător, mai puţin excesiv în toate –, el va îndura chiar şi sclavia, poate nici n-o va simţi de fapt, se va obişnui, va avea grădina lui, câinele lui. Cred că acum sunt nedreaptă, nu ştiu ce vine şi nici sub ce formă – nu ştiu, nu ştiu! Ştiu doar că sunt pe jumătate nebună de durere – dar cred că va rămâne aici, toţi au să-i spună să rămână, mai puţin cei câţiva care-l cunosc îndeajuns.[291] Dacă nu semnează pacea aceea infamă, va rămâne o figură măreaţă, simbolul loialităţii faţă de cauza pe care a adoptat-o, Ferdinand le Loyal, învingându-se pe sine însuşi şi făcând cea mai mare jertfă pentru ţara lui.

E ultima luptă pe care o am de dus în numele onoarei noastre – poate, sau chiar probabil o voi pierde ca şi pe celelalte, iar atunci

rămâne de văzut ce voi mai face.

Măcar un ceas aş vrea să stau dreaptă, să dau ochii cu Kaiser Bill şi să-i spun faţă în faţă tot ce gândesc despre el şi Kultur a lui – ar fi o oră glorioasă pentru mine, fiindcă, în ciuda vremurilor pe care le trăim, eu nu fac parte din umilii lumii, mă număr printre cei care învinge sau mor – dacă nu pot muri fizic, măcar voi dispărea din viaţa publică. Aceasta nu înseamnă că nu voi continua să muncesc pentru poporul meu – sunt dispusă să muncesc mai mult ca niciodată, dar voi dispărea de la orice manifestare publică – încă nu ştiu cum voi reuşi, dar aşa voi face, aşa să mă ajute Dumnezeu.

Ce mai rămâne de spus despre restul zilei – e înecată cu totul într-o durere atât de cruntă, încât de-abia dacă mi-o mai amintesc. După prânz l-am primit puţin pe Anderson, dar vedeam lumea printr-o ceaţă de lacrimi, aşa că nu mi-a mai rămas nimic limpede în minte, nimic. Apoi am plecat cu automobilul cu Carol şi Nando, am găsit câteva flori, primele flori ale primăverii, după care mi-am vizitat ospătăria de la Popricani şi am împărţit cămăşi copiilor. Am găsit totul în perfectă ordine, deşi nu mai fusesem pe acolo de mult.

La întoarcerea acasă am avut alte audienţe – dar nici nu mi le mai amintesc, ţin minte doar durerea şi conştiinţa faptului că e de-abia începutul unor dureri mai mari, mult mai mari – al unor dureri care vor continua…

A venit Barbu – dar acum nu mă poate alina nimeni, aşa sunt eu făcută, chiar şi marea iubire sau chiar admiraţie pe care mi-o arată atâţia oameni nu e decât o muzică duioasă în jurul inimii mele care a luptat prea din greu şi e prea rănită.

A venit şi Maruka să mă asigure de dragostea ei – în clipele grele, pe ea şi pe Barbu îmi e cel mai uşor să-i îndur pe lângă mine.

Iaşi

marţi, 20 februarie/5 martie 1918

Zilele îmi sunt în continuare grele şi cumplite – totul e o agonie, o moarte lungă, cu toţii ne simţim ca lângă patul de moarte al cuiva, simţim că, în ciuda tuturor eforturilor, totul e în zadar, nimic nu poate salva muribundul iubit, trebuie să moară, deşi doctorii nu au făcut tot ce puteau face ca să-l salveze!

Discuţie dureroasă cu Nando după micul dejun, i s-a spus că aţâţ oamenii să i se împotrivească – am nervii încordaţi până la limită, aşa că rostesc vorbe foarte aspre, din nou am spus lucruri aspre – dar nu ne-am certat, i-am zis că, în locul lui, în ruptul capului nu mi-aş semna numele sub actul care ar aduce o asemenea pace – de o mie de ori aş prefera să plec în ultima clipă decât să-mi pun gâtul în laţ şi să fiu dusă, pas cu pas, către o ruşine desăvârşită, abjectă, către sclavie. I-am spus că nu îl consider îndeajuns de puternic ca să ţină piept lucrurilor

care vor urma atunci, că nu e omul pentru o poziţie atât de groaznică şi că va avea de înfruntat greutăţi prea mari, probabil în cele din urmă se va ajunge la abdicare, dar o abdicare ruşinoasă, crudă, prin care întreaga lume va vedea că nu a fost destul de tare încât să facă faţă unei astfel de situaţii – o abdicare fără putinţă de întoarcere, urmată de adevărata *faillite*. Pe de altă parte, dacă refuză acum să-şi pună numele pe o asemenea pace, ar pleca tot ca „Ferdinand le Loyal“, bărbatul care, până la sfârşit, a susţinut idealul pentru care a intrat în luptă şi care a preferat să renunţe la tron decât să se agaţe de el în împrejurări atât de umilitoare. Nu a fost de acord cu mine, are în minte un ideal, un ideal frumos de reconstruire – dar ce nu-şi dă el seama e că nu e el omul potrivit – e prea slab, nu e în stare nici să trudească, nici să lupte, e doar un om cinstit pe care ceilalţi îl sfâşie în bucăţi între ei. Iar eu nu îl voi mai putea ajuta, influenţa îmi va fi subminată şi, cum nu am în vene sânge de robi, nimic nu mă va convinge să plec capul în faţa călăilor noştri.[292]

Dimineaţa a fost un şir de întrevederi dureroase. I-am pozat puţin sculptorului. Ileana arăta mai fermecător ca niciodată. Apoi l-am primit pe Sir George. A fost încântător, înţelegător – dar inima mea sângera de moarte, în continuare.

La prânz n-am avut-o invitată decât pe Elena Perticari. După prânz am încercat să-l convingem cu toţii pe Nando că e păcat şi nedrept să nu aducem la cunoştinţa publicului condiţiile păcii, că nu avem dreptul să conducem poporul către o asemenea oroare legat la ochi. În principiu, a fost de acord, dar refuză să ridice măcar un deget ca să determine guvernul să facă anunţul, parcă vorbim în zadar.

După prânz, discuţie lungă cu Anderson. E unul dintre puţinii care, ca şi mine, sunt de părere că ar fi fost posibilă o împotrivire. A fost o conversaţie tragică, prin care ne-am dat seama amândoi CE prieteni buni am devenit. Devotamentul unui om cinstit şi bun nu e puţin lucru.

Apoi a venit Jean Chrissoveloni şi din nou am întors situaţia pe toate părţile, chinuindu-ne singuri, întrebându-ne cum o vom putea îndura.

După aceea am plecat cu Lisabetta la spitalul lui Ferrey-Rolles – bietul Ferrey-Rolles, care a muncit cu atâta devotament, a plâns de-a dreptul, a lăsat lacrimile mari să i se scurgă pe obraji. Le-am dat lucruri bune pacienţilor pe care i-a îngrijit atât de bine. Eram cu toţii de-a dreptul bolnavi, bolnavi în adâncul inimii.

Înainte să mă întorc acasă m-am oprit la Y.M.C.A., adăpostul meu, şi am promis că mă voi întoarce mâine la ora ceaiului.

Când am ajuns acasă, am avut curajul de a mă duce să vorbesc cu doamnele care lucrează pentru mine, dar fiecare nouă întâlnire e un chin – un chin nesfârşit.

Barbu a venit la ceai, încearcă să mă liniştească, să mă facă să privesc lucrurile într-o lumină care le face acceptabile – dar acum nu pot, pentru mine e de neacceptat, nu sunt câtuşi de puţin resemnată, nu voi fi până în pânzele albe.

După cină ne-am dus la Maruka să ne întâlnim cu prietenii noştri cei mai credincioşi, care în curând vor pleca. A fost o seară tragică, dar plină de afecţiune şi emoţii calde, numai că a semănat mai mult a înmormântare.

Am simţit însă că fiecare dintre ei mi-a devenit prieten, prieten adevărat şi absolut, că nu vor uita biata noastră ţară schilodită şi sângerândă.

Pinx a cântat doar adagioul *Le Gueux*, dar a fost o interpretare fără seamăn, care aproape că-ţi smulgea sufletul şi inima din trup.

Era acolo şi generalul Berthelot. Şi-a decorat regimentul şi formaţiunea mea „Regina Maria“ cu la Croix de Guerre, ca omagiu direct adus mie şi ca recunoaştere a muncii şi loialităţii mele neclintite ca aliat.

Iaşi

miercuri, 21 februarie/6 martie 1918

Încerc să fiu mai liniştită, să accept realitatea hidoasă, dar înăuntrul meu e o furtună continuă, care ameninţă să răbufnească în orice clipă şi să-mi răpească raţiunea. Nu m-am resemnat, nu m-am resemnat! Şi nici toate argumentele lor laolaltă nu mă conving că ceea ce facem e bine şi cu atât mai puţin că o facem aşa cum e corect.

Dimineaţa a fost un şir de întâlniri chinuitoare, până la 12 şi un sfert, când i-am primit pe cei din misiunea militară engleză, veniţi să-şi ia rămas-bun. Generalul Ballard a fost unul dintre oamenii care a văzut de mult cum ni se apropie sfârşitul şi care a încercat să convingă Anglia să-şi dea seama de primejdie şi s-o accepte. Fireşte, întrunirea aceasta de englezi agreabili, curaţi, puternici, care în curând ne vor părăsi, fiindcă… ne aşteaptă sclavia… a fost îngrozitor de tulburătoare. Dar, una peste alta, am reuşit să îndur chinul oribil fără să-mi pierd cumpătul. L-am decorat pe domnul Baker în numele regelui. Ballard a ţinut un scurt discurs admirabil, apoi au înălţat trei urale reginei României – hip, hip, ura!

I-am primit pe soţii Vandescal, care voiau să-şi ia rămas-bun de la mine, mica doamnă Coandă şi soţul ei francez – aceste ultime întâlniri sunt de fiecare dată chinuitoare.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Chrissoveloni şi am încercat să evităm toate subiectele dureroase. Sybille a fost drăgălaşă şi afectuoasă cu mine, ca întotdeauna.

La două şi jumătate a venit să mă vadă Alice – întâlnire sfâşietoare, în care a încercat cu toată ardoarea celor 19 ani ai ei să mă convingă

să mă pun în fruntea unei mişcări împotriva situaţiei acesteia ucigătoare, oribile. A vorbit cu patimă, mânată de o convingere măreaţă, de siguranţa pe care doar tinereţea ţi-o poate da şi de marea ei încredere în ceea ce e drept. Cu câtă bucurie m-aş fi aşezat în fruntea unei asemenea mişcări, care răspunde întru totul propriilor mele simţăminte – dar am încercat să-i explic că nu pot lua conducerea unei mişcări care ar părea să se opună regelui. Ca soţie şi regină, am mâinile legate şi nu pot comite nici un act făţiş care să lase impresia de neloialitate faţă de el. I-am mai spus că am încercat, cât încă se mai discuta decizia, să mă împotrivesc cu toată pasiunea mea, însă nici unul dintre oamenii răspunzători nu s-a putut ralia punctului meu de vedere; dar că toţi cei care simt destul de puternic, destul de arzător convingerea aceasta ar trebui să găsească o cale de a-i arăta regelui că supuşii lui nu sunt laşi şi nu acceptă termenii aceştia de pace fără proteste îngrozite şi fără a se oferi să reziste până la ultimul om. „Du-te, copilă“, i-am spus, „lasă-ţi patriotismul pătimaş să te poarte către orice nebunie – va fi onoarea ta şi, mai târziu, mulţi te vor binecuvânta pentru nebunia aceea măreaţă şi dragostea ta de ţară atât de imprudentă. Ne prăbuşim fiindcă prea multă vreme am încercat să fim prudenţi în loc să privim cu tărie către adevăruri mai înalte şi mai abstracte. Fă tot ce poţi, copilă, ai alături de tine toată inima şi toată simpatia mea – dar, ca regină, trebuie să încerc să îndur ce îndură şi regele, fiindcă îi sunt soţie.“

După întrevederea aceasta tulburătoare, l-am primit pe generalul Berthelot, care nu mi-a inspirat nici el o stare mai calmă. Am vorbit ca doi buni soldaţi care se înţeleg şi care au plâns pentru fiecare greşeală ireparabilă şi au deplorat soarta inexorabilă care i-a izbit din toate părţile, nimicind orice urmă de speranţă.

Apoi, după numeroase alte întreruperi, am reuşit să plec cu Carol ca să beau un ceai cu oamenii mei de la Y.M.C.A. Am rămas o vreme printre soldaţi, împărţind ţigări şi pesmeţi, apoi m-am întors să mai beau o ceaşcă de ceai cu Barbu, mereu chemat altundeva ba de unul, ba de altul. Eram amândoi într-o stare de prostraţie cumplită, aşa că de-abia ne puteam asculta unul altuia cuvintele, toate erau amarnice. Ileana a fost elementul liniştitor, a venit cu zâmbetul ei dulce să-i citim. Are ochi minunaţi, ca două lacuri de pace şi nevinovăţie în mijlocul frământărilor şi furtunilor din sufletele noastre.

După cină (în ultima vreme nu mai cinez deloc) ne-am dus la Irina să ne întâlnim cu toţi prietenii noştri francezi şi am rămas acolo până la unu şi jumătate.

Iaşi

joi, 22 februarie/7 martie 1918

Încerc să fiu calmă cu Nando, să nu-l atac în nici o privinţă, fiindcă

altfel începe să se teamă de mine, dar am senzaţia amară că se îndreaptă spre distrugere sigură. Pe lângă adevărata oroare a lucrurilor care se petrec, undeva se joacă necinstit, o simt în aer, mă aduce în pragul nebuniei.

Toată dimineaţa am primit tot felul de oameni, printre alţii pe Coryllos şi pe dr. Costinescu – acesta din urmă e de aceeaşi părere cu mine: vrea să lucreze undeva, în linişte, pentru săraci, şi să nu se întoarcă la Bucureşti dacă va fi să se întâmple o asemenea nenorocire! Numai asta nu, numai asta nu!

La 12 m-am dus să vizitez cantina americană, care merge de minune; le dau oamenilor hrană excelentă şi totul e admirabil de curat, ordonat şi bine administrat, e o plăcere să vezi aşa ceva.

Anderson a primit şi el ordinul să plece! Mi se pare suspect modul în care guvernul nostru grăbeşte plecarea tuturor aliaţilor noştri. Cedăm la toate, nu ne împotrivim în nici o privinţă, ne vindem sufletul şi trupul şi cinstea, numele, viitorul, iar mulţimea – armata, poporul – nici nu ştie ce se petrece, e îngrozitor!

La unu s-a ţinut un prânz militar de proporţii la palat, cu toţi ofiţerii francezi mai importanţi. Berthelot a ţinut un discurs emoţionant, care ne-a făcut pe toţi să suspinăm, iar el de-abia putea vorbi de lacrimile care i se scurgeau pe obraji.

A fost oribil – însă în mijlocul tuturor se simţea o prietenie caldă, simţeai că pleacă cu inima frântă, fiindcă nu reuşiseră să scape biata noastră Românie de soarta ei cumplită.

La patru a venit să mă vadă Raindre, la patru şi jumătate am plecat la un ceai la misiunea militară engleză. Ca toţi ceilalţi, Raindre e doborât de durere; după ce am vorbit atât de mult despre speranţele noastre şi toate lucrurile pe care voiam să le facem, a fost mai mult decât *navrant* să facem faţă realităţilor de acum.

Ceaiul de la misiunea engleză a fost înveselit, în ciuda deznădejdii noastre, de ospitalitatea englezească simplă, care are mereu în ea un aer de „acasă“ – e mereu confortabilă şi orice englez păstrează în el o fire ştrengărească. De pildă, am fost duşi imediat să le vedem viţeii, caii şi gâştele, toată mica lor fermă. Ceaiul a fost excelent şi copios, iar după aceea, spre încântarea lui Nicky şi a Ilenei, au adus şi un magician excelent. Dar n-am putut sta mult, pe amândoi ne aşteptau alţi oameni.

Pace, pace! Îndrăzniţi să-i spuneţi pace!
Eu îi spun crimă, eu îi spun ură,
Îi spun ruşine, îi spun arsură
Ce nimiceşte iubirea din lume,
Ce pângăreşte curatele nume
De pe cruci de eroi adormiţi!

Pace, pace! Îndrăzniţi să-i spuneţi pace!
Eu îi spun jale, nenorocire,
Eu îi spun viaţă sub asuprire
Înecată de sfânta cenuşă de morţi
Care, de-ar şti, s-ar ridica cu toţi
Să blesteme ziua jertfei lor!

Pace, pace! Îndrăzniţi să-i spuneţi pace!
Dar fiii pe care ca mame-i jelim
Cât e ţara de largă, în trist ţintirim,
Îngropaţi fără nume, sub cruci ponosite,
Ce cu inimi viteze, în foc neclintite,
În lupta noastr-au pierit?

Pace, pace! Îndrăzniţi să-i spuneţi pace!
Dar vă spun, nu e pace! E foc!
E ură, cânt aspru ce-aprinde pe loc
Răzbunarea în gând şi dorul de sânge
Cu care-ntr-o zi din nou vom ajunge
Să luăm înapoi ce din cer ni s-a dat!

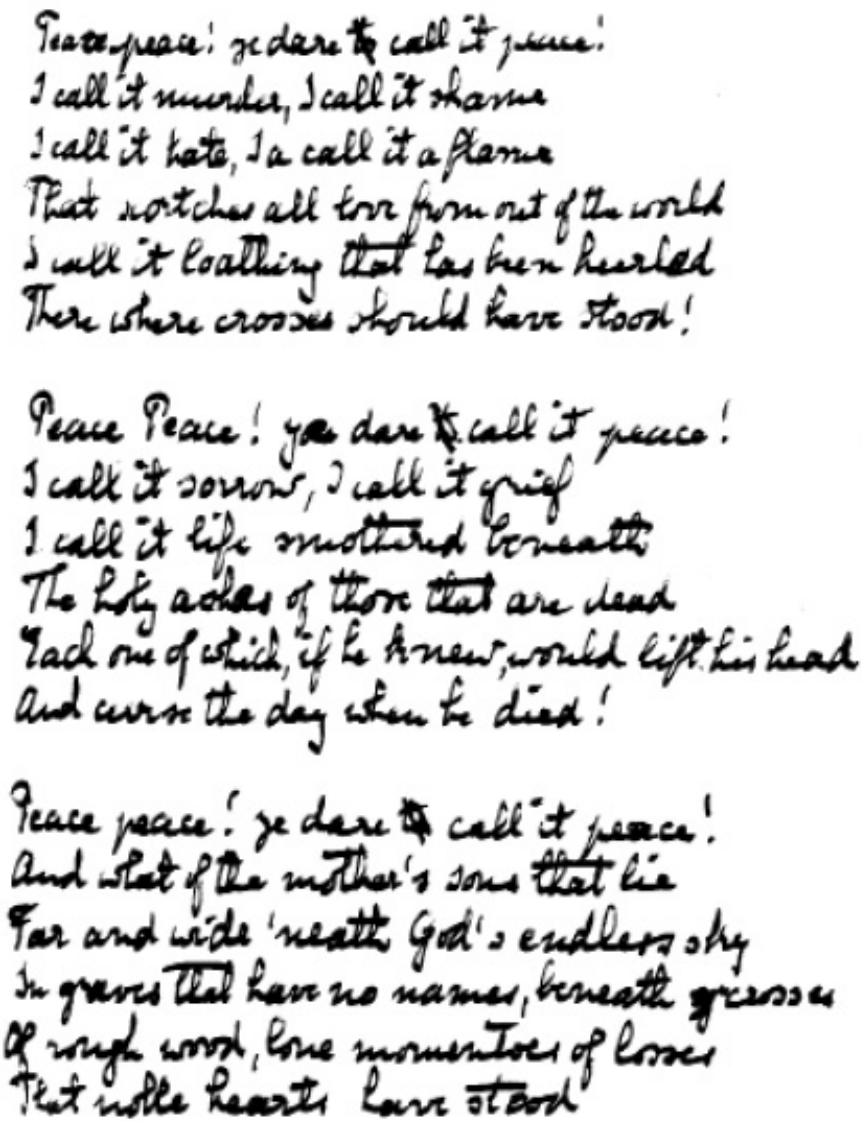
Peace peace! ye dare to call it peace!
I call it murder, I call it shame
I call it hate, I a call it a flame
That scorches all love from out the world
I call it loathing that has been hurled
There where crosses should have stood!

Peace Peace! you dare to call it peace!
I call it sorrow, I call it grief
I call it life smothered beneath
The holy ashes of them that are dead
Each one of which, if he knew, would lift his head
And curse the day when he died!

Peace peace! ye dare to call it peace!
And what of the mother's sons that lie
Far and wide 'neath God's endless sky
In graves that have no names, beneath grasses
Of rough wood, lone mementoes of losses
That noble hearts have stood

A venit Barbu, care a pus în cuvinte cele mai crunte temeri ale mele – toate ameninţările vagi, toată teroarea şi bănuielile pe care le simt de la o vreme sunt justificate, ba chiar mai rău. Condiţiile care ni s-au impus şi pe care NOI LE ACCEPTĂM fără altă garanţie decât judecata lui Argetoianu sunt infinit mai rele decât mi-a spus Nando – iar Nando, aflat în faţa lor, se lasă târât tot mai departe în ruşinea şi oroarea lor, fără să protesteze, şi le ascunde poporului, îngăduind să se răspândească zvonuri false despre condiţii şi să se ascundă în continuare realitatea. Acceptă ca prietenii noştri să fie îndepărtaţi în grabă din ţară, iar nouă să ni se lege mâinile, ca să fim duşi ca o turmă de laşi fără apărare către o distrugere lipsită de onoare şi fără

speranţă de supravieţuire sau reîntoarcere.

Azi, după prânz, am citit cu Symki condiţiile păcii anunţate de Naun prin telegrame, cu tonul general insolent cu care ni se anunţă că deja au fost acceptate toate. Amândurora ne venea să murim de ruşine şi de groază, simţeam că orice, orice ar fi mai bine decât asta, orice, şi totuşi se pare că de fapt condiţiile lor sunt şi mai rele, mult mai rele! Iar Nando nu cheamă pe nimeni ca să se sfătuiască, lasă totul în mâinile lui Argetoianu şi Averescu, doi oameni faţă de care are cea mai adâncă neîncredere. Nu îşi asigură nici o garanţie, nici un suflet pe care să poată conta măcar să-i spună lucrurile aşa cum sunt – parcă şi-a vândut sufletul diavolului şi trebuie să meargă cu ochii deschişi spre nimicire. Lui Nando îi e ruşine de mine, îi e ruşine faţă de noi toţi, aşa că ne ascunde adevărul, cum îl ascunde şi publicului, şi nu vede către ce prăpastie se îndreaptă – se aruncă *dans le gouffre*[293], nu va putea ţine piept furtunii care se va isca atunci când poporul va afla adevărul şi ne lasă prietenii să plece în grabă din ţară…

Eram atât de disperată încât, dintr-odată, m-am simţit din nou cuprinsă de calm. Barbu era atât de deznădăjduit, că se simţea în stare de orice – ne-am sfătuit şi, în cele din urmă, am hotărât că tot mai trebuie să încercăm ceva. Marchal era în casă, lua ceaiul cu fetele mele; am trimis după el, i-am mărturisit cele mai dureroase temeri ale mele şi l-am trimis împreună cu Barbu să stea de vorbă cu Berthelot. Acţiunea mă linişteşte – trebuie să mai încerc o dată să provoc vreo reacţie, nu putem muri aşa, ca nişte neruşinaţi, mai ales că, dacă se adeveresc previziunile mele, se va ajunge la revoluţie într-un fel sau altul. Nando nu va putea înfrunta furtuna care vine şi, în loc să fie eroul care ar putea fi, va cădea acoperit de ruşine – în nici un caz nu ne putem învoi cu condiţiile care ni se vor impune, aşa că, dacă tot ne aşteaptă moartea, de ce să nu murim măreţ, răcnindu-ne protestul cinstit în auzul întregii lumi!

E monstruos ce se face! Şi, fiindcă îşi dau şi ei seama că e monstruos, o fac pe întuneric; fiindcă e monstruos, Nando nu mă mai poate privi în ochi şi nu-mi mai spune ce se face –[294]

Cu sentimentele acestea fierbând înăuntrul meu, am ţinut după cină o petrecere mare, o reuniune considerabilă, cu aproape toţi francezii, englezii şi câţiva americani. Am umblat printre ei ca o fiinţă cu un singur trup şi două personalităţi. Una era zâmbitoare, oficială, resemnată cu soarta ei, spunea rămas-bun, iar cealaltă exclama, dădea pe dinafară de revoltă, era gata de acţiuni oricât de disperate ca să împiedice dezastrul care se apropie.

Am pus la cale un mic complot pe care nu-l notez aici, fiindcă se poate să nu reuşească.

Petrecerea noastră s-a întins până la unu şi jumătate – în mintea mea a rămas marcată de dramatism, fiindcă sub calmul aparent se

juca o dramă teribilă.

A fost puţină muzică, multe discuţii, Ventura a recitat versuri patriotice, s-a servit un bufet excelent – din toate acestea, mie mi-a rămas o senzaţie de profundă agonie, dar am fost cu totul calmă şi zâmbitoare pe dinafară.

După ce a plecat toată lumea, am mai stat mult cu Carol şi ne-am măcinat amândoi inimile cu disperare neputincioasă şi monstruoasă, jurând însă că tot vom face ceva!

Iaşi

vineri, 23 februarie/8 martie 1918

Cum aş putea găsi cuvinte să descriu ceas cu ceas tragedia hidoasă pe care o trăim? Mi se pare că suntem ca un om a cărui haină s-a prins într-o maşină şi care e tras tot mai aproape de o moarte sigură.

Am senzaţia înfiorătoare că Nando e trădat, zi de zi tot mai mult, că îşi cedează treptat mai întâi libertatea, apoi ţara, dreptul lui de om cu gândire liberă, şi că se simte de la o zi la alta tot mai hotărât să semneze actul prin care ar renunţa la numele lui, la cinste, la dreptul lui *au soleil*. Când l-am văzut înaintând pe drumul care duce, cred eu, la dezonoare, mi-am înălţat din nou glasul ca să-l fac să-şi dea seama de *l'engrenage* care îl înghite puţin câte puţin, zi de zi. Am încercat să-l conving că încă mai e timp, numai să opună o ultimă rezistenţă disperată în numele onoarei şi al tradiţiei. Am încercat să-i explic că dă dovadă de o slăbiciune aproape criminală lăsându-l pe Argetoianu să se ocupe singur de negocieri, fără urmă de control; în fiecare zi îşi aruncă încă o părticică din onoare în cele patru vânturi, în fiecare zi, în fiecare ceas – şi zi de zi văd cum Nando e tot mai încovoiat, tot mai zdrobit, tot mai umilit, cum de-abia mai e în stare să privească în faţă un soldat şi un om liber; dacă s-ar mai încumeta la o singură *repriză* violentă de curaj, doar la una singură, ar fi ca un om eliberat de o vrajă hidoasă aruncată asupra lui, ar putea din nou să meargă cu capul sus, ca bărbat care şi-a câştigat locul printre vii.

Acum e un fel de proscris, care se strecoară pe lângă pereţi şi se lasă să cadă greu în primul scaun pe care-l întâlneşte, cu gesturile unuia care a ajuns la capătul puterilor, pe care nu-l va mai putea ridica nimic la poziţia lui dinainte!

E dureros să-l văd, simt că ar fi de ajuns să *avoir le geste* ca să-şi recapete curajul şi speranţa, dar nu vrea şi nu poate! Voinţa celuilalt e prea puternică!

Era prezent şi Carol, şi împreună am încercat din răsputeri să-l convingem că încă se poate elibera de oroarea care se apropie clipă de clipă, numai să vrea, că armata e cu el, că cer zgomotos să le adreseze cuvântul, cuvântul eliberator!

Una peste alta, de data aceasta mi-a primit intervenţia cu calm şi

parcă-parcă mi s-a părut că progresăm – dar foarte puţin!

Mi-am petrecut dimineaţa vizitând o mulţime de oameni şi luându-mi rămas-bun, fiindcă toţi străinii sunt gata să plece, de fapt sunt izgoniţi din ţară ca să lase loc duşmanului căruia ne vindem sufletele zi după zi – îmi dau seama de toate acestea şi mă umplu de o ruşine de nedescris. Când încerc să-mi exprim starea de spirit în privinţa aceasta, îmi simt mintea împinsă până în pragul nebuniei.

Simt, simt că prietenii noştri sunt îndemnaţi să plece repede ca să fim izolaţi cu desăvârşire… simt, simt. Anderson mi-a adus toată unitatea lui şi i-am decorat pe toţi – matroana şi toţi doctorii au primit „Regina Maria“ clasa a II-a, iar toate celelalte surori medicale au primit clasa a III-a.

Anderson a ţinut un scurt discurs înduioşător, la care eu am răspuns cu câteva cuvinte simple, în care mi-am pus tot sufletul. Eram tare tulburată, la fel şi ei, am plâns cu toţii şi parcă se înălţau în jurul nostru ca să ne înghită valuri de durere.

Anderson a mai stat ca să discutăm despre treburile noastre, dar nu reuşeam să ne ocupăm de ele, disperarea covârşitoare a situaţiei ne făcea să ne tot discutăm poziţia, iar şi iar. I-am spus că, în ciuda a tot ce se întâmplă, eu lupt în continuare pentru cauza cea dreaptă, lupt, lupt până la capăt.

După aceea a venit Prezan – am trimis după el, i-am spus tot ce simt şi l-am întrebat dacă, cu mâna în mâna mea şi cu ochii în ochii mei, mi-ar îngădui să transmit regelui un mesaj din partea lui: că e gata să-şi sprijine regele, să meargă cu el până la moarte, împreună cu toată armata, dacă regele dă semnul! Pe credinţa şi onoarea lui de soldat m-a asigurat că o pot face, fiindcă şi el simte că suntem trădaţi încetul cu-ncetul şi daţi în mâinile duşmanului. Apoi m-am dus acasă la Nando, destul de târziu, fiindcă se pregătise un prânz mare pentru englezi şi italieni. Englezii au în ei o anume simplitate care dă lucrurilor un aer firesc, deloc dramatic. Ne consideră dezastruoasa situaţie un episod teribil din războiul acesta formidabil, un episod pe care îl vor şterge ei, cu victoria pe care sunt ferm hotărâţi să o repurteze pe frontul de Vest. Mi-au promis că, în ziua aceea, biata mea ţărişoară sfâşiată, sângerândă, ciuntită, nu va fi uitată. Domnul să le sprijine cuvintele! Sunt puternici, loiali şi sinceri şi au de gând să reziste până la sfârşit. Să-i ajute Dumnezeu, niciodată nu m-am simţit de partea Aliaţilor cu atâta patimă ca în ceasul acesta, când mi se smulge din mâini totul.

După prânz m-am dus la Nando împreună cu Carol şi i-am dat mesajul lui Prezan – i l-am dat direct şi simplu, ca de la soldat la soldat. L-am văzut clătinându-se sub puterea ispitei de a lua calea măreaţă şi onorabilă. În camera lui are un tablou fermecător cu soldaţii tuturor armatelor aliate, înaintând împreună, cu culorile

steagurilor lor amestecându-se în vânt. „Priveşte-l“, am exclamat eu, „n-ai muri oare de durere şi ruşine dacă steagul tău ar fi scos dintre ele?“ S-a ridicat ca un om schingiuit, sfâşiat între bine şi rău, care luptă să se izbăvească de o oroare copleşitoare, pe care nu o poate îndura, dar nu are nici puterea de a o îndepărta. M-a cuprins o milă sfâşietoare pentru el, dar niciodată, niciodată nu m-aş putea ierta dacă n-aş încerca să-l conving să reziste atâta timp cât mai există fie şi cea mai firavă şansă.

Din nefericire, a trebuit să plec repede, fiindcă-l aştepta pe *l'Homme du Malheur* şi nu mă simţeam în stare să dau ochii cu el – nu aş fi putut!

După aceea, în mintea mea e un gol care se întinde până la ora ceaiului. Ileana invitase câţiva prieteni englezi de-ai ei la o petrecere de rămas-bun şi urma să vină şi magicianul care a amuzat-o atât de frumos ieri. Au fost invitaţi şi Anderson şi doamna Prezan. Ea a venit cu înfrigurare tremurândă, să afle ce răspuns îmi dăduse regele. I-am spus cum a decurs întâlnirea noastră, că am văzut tentaţia ameţitoare care-l cuprinsese la gândul de a se elibera de vraja aceasta hidoasă sub puterea căreia s-a aflat şi să devină din nou bărbat şi soldat – dar am fost nevoită să adaug că *l'Homme du Malheur* se întâlnise cu el după plecarea mea şi că sunt de părere că înrâurirea pe care o are asupra regelui desface tot ce a clădit a mea.

Am trimis după Berthelot, i-am spus tot ce am făcut şi l-am implorat, ca regină şi femeie, ca Aliat, să meargă la el şi să-i vorbească ultima oară, în numele onoarei. L-am implorat să nu plece în grabă cu misiunea lui militară. Am folosit toate cuvintele pe care le poate chema în ajutor o femeie când se află în faţa unui prăpăd pe care nădăjduieşte să-l împiedice. Bătrânul simte întocmai ca mine, iar vederile lui în ce priveşte onoarea sunt şi ale mele; împărtăşeşte cu mine ideea că rezistenţa noastră armată nu ar fi chiar atât de nebunească pe cât se crede în general. „Folosiţi-vă de toată puterea de convingere pe care o aveţi dumneavoastră“, l-am implorat, „vorbiţi-i regelui mai întâi ca general, iar dacă nu cedează, vorbiţi-i ca de la soldat la soldat, iar în cele din urmă, dacă nici aceasta nu reuşeşte, vorbiţi-i ca de la bărbat la bărbat – ţineţi minte că astfel puteţi salva onoarea unei ţări şi viitorul unui om şi al familiei lui, care a făcut şi ea mari sacrificii pentru cauză!“ „*Eh bien! madame, je m'en vais essayer*!“[295], a spus el, cu mâna în mâna mea!

Apoi m-am întors la Ileana şi magicianul ei şi m-am veselit ca un om aflat în pragul nebuniei, de contrastul dintre plăcerea copilului nevinovat la vederea scamatoriilor misterioase ale arabului şi jalea fierbinte, pătimaşă din inima mea.

Anderson m-a încurajat să rezist până la sfârşit. De la bun început a fost unul dintre cei mai hotărâţi susţinători ai punctului meu de

vedere.

Iar mâine, dacă nu pot învinge – ei bine, atunci vor pleca cu toţii, toţi prietenii, iar noi vom rămâne singuri, singuri în faţa ruşinii şi a sclaviei şi a tuturor chinurilor imposibile ale umilinţei şi disperării care ne aşteaptă. Unde să găsesc putere pentru aşa ceva? Unde?

Mai târziu a venit Barbu, l-am inspirat cu ultima mea speranţă pe cale să se stingă, iar el m-a privit pe jumătate cu milă, pe jumătate cu admiraţie pentru flacăra din mine, care nu moare niciodată şi care mă oţeleşte iar şi iar ca să ţin piept noilor încercări. „Vezi tu“, i-am spus, „lipsa de încredere vă pierde pe toţi, vă sleieşte tăria şi vă face să plecaţi capetele în faţa dezastrului. Sângele meu englez refuză să accepte dezastrul atâta timp cât mai rămâne fie şi cea mai mică, mai palidă, mai firavă şansă de luptă. Eu lupt în continuare – duc o bătălie sortită să fie pierdută, fără îndoială, dar m-aş considera nedemnă de propriile idealuri dacă aş renunţa înainte de sfârşit.“ O, dacă ar fi fost cu toţii ca mine, dacă ar fi avut încrederea mea, dacă aş fi putut să-i conduc, nu ne-am afla în starea înfiorătoare de acum. E o forţă redutabilă în încredere, se găseşte o putere enormă pe drumul drept pe care îţi propui să-l urmezi *coûte que coûte*![296] Ei apucă pe ocolişuri şi se îndreaptă spre nenorocire.

La cină a venit colonelul Boyle, care s-a întors cu avionul de la Odessa, unde se îngrijeşte de siguranţa bieţilor noştri prizonieri; după masă urmau să vină prietenii noştri apropiaţi o ultimă dată, să ascultăm puţină muzică. Chiar când începeau să sosească, am fost rugată să-l primesc pentru câteva clipe pe căpitanul Barret, ofiţer englez. Am pus să-mi fie adus imediat şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să-i încredinţez câteva cuvinte pentru regele George, care i-ar da un motiv să se prezinte personal în faţa suveranului, fiindcă astfel i-ar putea povesti cum au stat lucrurile şi cât am suferit, cât ne-am zbătut, prin câte am trecut! Am acceptat pe loc şi i-am spus să vină să ia scrisoarea mâine. Pregătim totul pentru plecarea lor, dar mă lupt din toate puterile să-i mai ţin aici.

Când am ieşit din camera mea să-mi primesc oaspeţii, i-am găsit în mare parte adunaţi şi am observat pe toate feţele un fel de şoc, parcă atârna peste toate un aer greu, de dezastru. Ce nouă oroare se mai petrecuse? Am trecut de la om la om – ce se întâmplase, ce?

Am aflat destul de repede! Se petrecea un lucru hidos. Una dintre clauzele impuse de inamic fusese să-i lăsăm trupele să treacă prin teritoriul nostru către Odessa – cea pe care o considerasem cea mai inacceptabilă dintre toate umilinţele noastre, fiindcă ne obliga dintr-odată să-i lăsăm să profite de slăbiciunea noastră pentru a le face rău Aliaţilor. Ei bine, guvernul nostru, în slăbiciunea lui mişelească, începe să lase duşmanul să treacă înainte chiar ca prietenii noştri să ne părăsească! Ceea ce înseamnă că prietenii noştri vor fi prinşi ca

într-o capcană. Am simţit cum îmi cedează mintea! Oroarea era prea mare – oare să fi fost vorba doar de slăbiciune din partea guvernului nostru, sau să fi fost…?

Am văzut consternarea înscrisă pe toate chipurile. L-am chemat pe Carol şi l-am întrebat ce măsuri se iau. Mi-a spus că Berthelot ceruse să fie primit de Nando şi că venise deja. Chiar atunci a apărut şi Barbu, palid şi îngrozit, şi am hotărât pe loc să trimitem după Prezan.

Toate acestea se petreceau în timp ce jumătate dintre oaspeţi nu ştiau nimic, iar Pinx cânta o muzică minunată. Umblam din loc în loc ca într-un vis înfiorător, dar îmi întăream toţi nervii pentru luptă.

Ce anume s-a întâmplat între Berthelot şi Nando nu am mai aflat, dar am impresia că Berthelot a plecat de la el profund deziluzionat, cred că Nando îşi pierduse ultima şansă de a se purta ca un bărbat şi ca un soldat, nu doar ca un rege constituţional care nu-şi asumă nici o răspundere şi îngăduie ca ideile lui despre onoare să fie înceţoşate de o haită de politicieni şubreziţi, înfrânţi şi secătuiţi de puteri şi de un aventurier cu voinţă de oţel şi ambiţii formidabile.

Nu pot descrie toate etapele luptei pe care am dus-o în noaptea aceea, cu Carol alături. Ne-am încordat toţi nervii, toate simţurile într-un ultim şi disperat efort de a-l face pe Nando să scoată sabia din teacă şi să apere onoarea ţării lui în numele unei ospitalităţi jignite. Dar a venit *l'Homme du Malheur* şi s-a optat pentru jumătăţi de măsură – s-a ales calea laşilor, calea sclaviei şi a umilinţei.

Îmi jucasem ultima carte şi pierdusem!

Atunci m-am aruncat pe un colţ al canapelei Lisabettei şi l-am rugat pe Pinx să ne cânte simfonia *Le Gueux* – şi acolo, înconjurată de prietenii pe care noi înşine îi izgoneam din ţară, predându-ne în ghearele duşmanului, l-am lăsat pe Pinx să plângă în note sublime, supraomeneşti, toată agonia unei ţări muribunde şi toată vigoarea de nesupus şi totuşi înfrântă a unei regine care făcuse tot ce-i stătuse în puteri, dar în zadar, ca să-şi conducă poporul pe ceea ce a considerat ea a fi singura cale onorabilă.

A fost unul dintre cele mai dramatice ceasuri din viaţa mea cel în care am stat acolo, împreună cu cei pe care-mi bizuisem toată nădejdea şi mândria, tot dreptul meu de regină liberă care lupta pentru o cauză în care credea şi în care crede încă, în ciuda dezastrului zdrobitor şi de atâtea ori repetat.

Pinx a rămas calm în mijlocul furtunii şi a cântat ca un zeu una dintre cele mai splendide piese muzicale compuse vreodată; mi se părea că mi-a cules din suflet toată agonia căreia nu-i eram în stare să-i dau glas şi o suspina în puterea nopţii – o suspina şi povestea toată tragedia unei ţări pe moarte, de două ori pierdută din pricina unor împrejurări zdrobitoare şi pierdută cu atât mai tragic fiindcă, la ceasul suprem, îşi pierduse încrederea – cu toţii îşi pierduseră încrederea, numai eu nu – numai eu nu – dar singură nu puteam ţine piept furtunii.

Am văzut atâţia ochi credincioşi cum mă consumau cu toate vorbele care nu se puteau rosti, ochi de oameni puternici, care ne lăsau pe mine şi ţara mea pradă unui dezastru copleşitor, fiindcă nici unul nu putea rămâne! Şi ştiam că în clipa aceea eram pentru ei simbolul ţării în prăbuşire.

La un moment dat, când ni s-a părut că am reuşi să învingem totuşi, fiul meu cel mare a venit şi mi-a spus: „Dacă câştigăm lupta din seara asta, Mama, ai vrea să-mi dai crucea «Regina Maria» clasa a treia, ca s-o port pe piept, şi să mă trimiţi în linia întâi, în rând cu primii soldaţi care vor pleca în bătălie?“, iar eu i-am răspuns: „Da, aşa să-mi ajute Dumnezeu!“

Dar am pierdut – iar Nando arăta ca un om cu raţiunea destrămată, în noaptea aceea ne-am temut pentru sănătatea minţii lui, ne-am temut că poate, în disperarea lui sfâşiată şi chinuitoare, va face un gest disperat ca să nu fie nevoit să decidă.

Ce soartă crudă trebuie să fie când eziţi întruna şi nu vezi limpede ce vrei! De tortura aceasta am fost scutită, eu ştiu întotdeauna ce vreau şi în privinţa aceasta nu am de înfruntat nici o ispită către înfrângere, nici o îndoială asupra dreptului meu sfânt de a urma ceea ce mie mi se pare singura cale…

Dar, cu toate acestea, am fost înfrântă: *le mal triompha du bien*!

Iaşi

sâmbătă, 24 februarie/9 martie 1918

Toată noaptea am avut pe buze rugăciunea: „Doamne sfinte, fă să nu fie izgoniţi prietenii mei – nu-mi cere jertfa aceasta amară, atât de amară, toţi odată, toţi cei care întruchipau dreptul nostru faţă de cei din afară de a fi popor liber, de a alege liber, de a alege liber cui ne alăturăm!“ Iar şi iar m-am trezit cu aceeaşi rugăciune pe buze: Doamne sfinte, fă să nu plece.

Dimineaţa devreme urma să aibă loc un consiliu de coroană, în lumina incidentului din noaptea trecută. *L'Homme du Malheur* a încercat să protesteze, dar măcar de data asta Nando şi-a susţinut ferm hotărârea.

În ciuda rugăciunilor mele arzătoare, primul lucru pe care l-am auzit de dimineaţă a fost că îi urcă pe toţi chiar azi în cinci trenuri, dintre care primul deja urma să plece la zece.

Ca o luptătoare ce sunt, în ultimul ceas, când totul părea pierdut, tot m-am zbătut să opresc dezastrul, să nu-i las să plece; singura mea nădejde era să-l dobor pe *l'Homme du Malheur*, căderea lui ar fi însemnat rămânerea lor, ar fi însemnat *une éclatante satisfaction* pentru ei în ultima clipă. Mi-am făcut planurile, am luptat, am aţâţat spiritele în jurul meu, mi-am încordat fiecare nerv, fiecare părticică din creier – dar şi aici îmi era sortit să pierd, trenurile au plecat unul după altul şi orele treceau şi speranţa se împuţina tot mai mult şi agonia din inima mea sporea şi se prefăcea într-un chin de neîndurat, arzător, făcut cu atât mai insuportabil de felul în care ne izgoneam proprii prieteni, *honteusement*, *indignement*, *lâchement*; firea mea care mă îndeamnă la ospitalitate, la recunoştinţă, la solidaritate era revoltată, ceea ce mi-a adâncit durerea până la disperare. Mi se tulburaseră toate gândurile, unele lucruri mintea mea refuză să le accepte, unele *abateri* de la drumul drept al cinstei pur şi simplu nu le pot înţelege, nu există cuvinte înţelepte, explicaţii sau diplomaţie care să mă convingă să împac anumite subtilităţi, anumite *jongleries avec l'idée d'honneur et de vérité*.

Da, au venit unul după altul să-şi ia rămas-bun – *tous les petits soldats de France*, au venit chiar şi cei pe care nu-i cunoşteam, cerându-mi din suflet fotografii pe care să le ia cu ei, „*un souvenir de cette Reine qui est devenue un peu notre Reine, à travers qui nous verrons toujours ce pays de Roumanie*“[297]. Atâţia oameni mi-au spus acelaşi lucru cu cuvinte diferite: „*Nous aimons votre pauvre, pauvre Roumanie – et nous vous aimons à vous, vous restez notre drapeau planté sur le sol roumain, c'est pour vous, à travers votre image que nous lutterons pour votre pays là-bas*“[298] – şi multe alte vorbe pe care inima mea îndurerată le-a sorbit ca pe un balsam pentru jalea care mă făcea una cu pământul. Unul după altul au venit oameni de rang mare sau mic,

ofiţeri şi doctori, şi cu toţii au plâns şi cu toţii s-au agăţat de mâinile mele şi şi-au jelit durerea că mă părăsesc, că mă lasă singură la ceas de grea încercare.

Doar i-am întâlnit prin toate colţurile oraşului şi ale pământului meu sângerând în ultimele optsprezece luni, pe soare şi ploaie, iarna şi vara, bolnavi, îndureraţi, în retragere şi în reclădire, sprijinindu-ne unii pe alţii în convingere şi nădejde şi efort reciproc, un efort în care ne-am încordat toate puterile ca să învingem o soartă care a refuzat să fie îndurătoare, ci s-a apropiat tot mai mult, pas cu pas, până a stins orice lumină şi a slăbit nenumărate inimi şi a şubrezit, în cele din urmă, curajul celor care ar fi trebuit să îi ţină piept cu atât mai puternic cu cât se întunecau mai tare zilele. *Les petits soldats de France* erau gata să reziste alături de noi, *de mourir sur le champs de bataille* umăr la umăr cu noi, într-o ultimă luptă glorioasă – dar anumite inimi au cedat, aşa că au trebuit să plece şi să ne lase pradă sorţii. Însă inimile lor îşi strigau protestul şi toate sentimentele *chevaleresques* ale neamului lor se răzvrăteau la gândul de a lăsa o femeie singură să lupte împotriva unui puhoi întunecat care înaintează tot mai mult şi căruia trebuie să-i ţină piept singură, fără apărarea prietenilor care veniseră să lupte pentru ea. Ceasuri grele pentru fiecare dintre ei, chiar şi pentru cei mai indiferenţi, chiar şi pentru cei cu inimile cele mai slabe.

Printre cei mulţi veniţi să-şi ia rămas-bun de la mine azi a fost şi prietenul meu Anderson – monstruozitatea neobosită care ne cuprinde acum în ghearele ei murdare avea să-mi răpească şi prietenul acesta, susţinătorul acesta hotărât al eforturilor mele – un om care, încă de la sosirea lui aici, devenise cel mai credincios dintre supuşii mei, muncise pentru mine şi prin mine, el însuşi luptător, care privise onoarea cum o priveam şi eu, urmând neabătut şi fără şovăială un singur drum, unul singur, fiindcă a-l părăsi ar fi atras după sine dezastrul şi umilinţa.

Şi el a venit să-şi ia rămas-bun – a venit de două ori, fiindcă nu se putea rupe de regina şi femeia pe care jurase s-o ajute; e un bărbat galant, cu un fel de curtoazie ca pe vremuri, rar întâlnită în zilele noastre, un adevărat bărbat din Virginia, cu toate nobilele tradiţii şi vederi aristocratice ale Virginiei, care face din locuitorii ei o clasă aparte. Da, şi el a venit să-şi ia rămas-bun şi am văzut cum i se frângea inima şi i se revolta sufletul împotriva plecării acesteia vecine cu abandonul. I-am simţit firea de om puternic chinuită sfâşietor de necesitatea de neocolit de a mă lăsa pradă sorţii şi de faptul că nici măcar tot devotamentul şi toată afecţiunea lui nu mă puteau apăra de viitorul negru care mi se întinde înainte şi căruia trebuie să învăţ să-i fac faţă zi după zi, inexorabil, fără cale de scăpare. Acesta a fost, poate, cel mai greu rămas-bun dintre toate, fiindcă rasa anglo-saxonă

nu se poate uşura prin cuvinte, suferă mut, oribil, şi rămâne tăcută. Am vorbit despre lucruri fără importanţă, despre proviziile pe care mi le lăsa – mi-a lăsat totul – şi despre munca pe care urma să încerc s-o continui singură; apoi, o clipă, am stat mână în mână ca doi luptători care trebuie să se despartă şi, dintr-odată, a căzut în genunchi în faţa mea, la pământ, mi-a sărutat tivul rochiei şi a plecat, cu toată cinstea lui loială şi cu toate visele pe care le clădisem împreună pentru binele poporului meu – a plecat.

După-amiaza au venit Raindre şi Rochefort, cu inima frântă, adânc mişcaţi, copleşiţi de durere, apoi Devaux, Marchal şi, într-un sfârşit, însuşi bătrânul şi grasul Berthelot.

Ne înţeleseserăm, eu şi el, *l'intransigence* oarecum bărbătească a firii mele venise în întâmpinarea sufletului lui de soldat; nici el nu are două definiţii diferite pentru cuvântul „onoare". Întrevederea a fost scurtă, tot ce mai aveam să ne spunem fusese spus în ultimele noastre întâlniri, aceasta nu era decât o ultimă strângere de mână, un ultim rămas-bun. Atunci eu, regina, i-am spus: „*Mon général, je ne suis pas un officier en uniforme, vous ne me décorerez pas avec la Légion d'Honneur, mais comme moi aussi, à ma façon, j'ai été un soldat qui a fait son devoir, vous pourriez bien me donner l'accolade*!"[299] şi m-am pomenit dintr-odată la pieptul lui amplu, primind pe fiecare obraz câte o sărutare din inimă – niciodată n-am fost strânsă la un piept atât de larg!

Cred că el a fost ultimul – apoi m-am dus în camera Lisabettei şi am plâns şi am tot plâns, de parcă toată viaţa nu aveam să mai fac altceva decât să jelesc lucrul pe care nu-l pot ierta – izgonirea prietenilor veniţi să lupte pentru noi, izgonirea a ceea ce a reprezentat cauza noastră, dreptul nostru de a urma drumul către victorie.

Şi toată agonia aceasta lungă, moartea aceasta treptată a tuturor speranţelor noastre, a fost o repetare îngrozitoare, la altă scară, a morţii copilului meu, acum şaisprezece luni.

Nando a venit la cină şi am văzut pe faţa lui că nu câştigasem – *l'Homme du Malheur* era în continuare stăpân, ultimul tren avea să plece şi el, de-acum nu-i mai putea opri nimic şi totuşi ultima fărâmă de speranţă nu a murit decât cu mare greutate în sufletul meu deloc resemnat, care încă protesta. Speranţa rareori moare în mine, iar resemnarea *n'est pas mon fort*[300] – a trebuit să cedez, dar răzvrătirea mea era totală şi pătimaşă; eram nevoită să accept forma, dar nu şi realitatea, fiecare fibră din corp, fiecare picătură de sânge protestează, în adâncul sufletului nu o accept – nu, nimic nu mă va convinge s-o accept în sinea mea, nimic.

Un singur lucru am obţinut de la Nando: să meargă cu noi la gară să-i petreacă, să-şi ia rămas-bun. Urmau să plece foarte târziu, la 12 şi jumătate. Colonelul Boyle a venit să mă vadă şi am petrecut împreună două ore, în care am încercat să absorb forţă din energia neobosită a

omului aceluia. Am încercat să înţeleg o parte din puterea tăcută care-l animă – mi-a fost ultimul tovarăş în ceasurile acelea de revoltă. Nu mai ştiu tot ce i-am spus în orele pe care le-a petrecut cu mine, cred că i-am spus totul – când ne-am despărţit, i-am spus că toţi mă părăsesc; el a răspuns foarte încet „dar eu nu o voi face“, iar strânsoarea mâinii lui era tare ca fierul.

La 11 şi jumătate am plecat la gară, o gară îndepărtată, în afara oraşului; acel ultim rămas-bun e marcat în mintea mea de o amorţeală confuză, nu mai ştiu decât că au fost emoţionaţi să ne vadă, foarte emoţionaţi, fiindcă nu se aşteptaseră deloc, iar venirea lui Nando în ultima clipă a ostoit mare parte din amărăciunea pricinuită de motivele plecării lor.

Mi se pare că n-am menţionat faptul că, în consiliul de coroană de dimineaţă, toţi se uniseră ca să protesteze împotriva hotărârii lui Averescu de a îngădui trupelor germane să treacă prin ţara noastră înainte ca prietenii noştri să fi plecat în siguranţă.

Averescu, după cum am auzit mai târziu, nu şi-a îndeplinit cu integritate promisiunea. Anumite lucruri nu se iartă niciodată. Astăzi am înţeles şi lucrul acesta…

Întoarcerea acasă a fost întoarcerea unor inimi care nu mai aveau unde să se ducă… şi acum ce urmează?

Iaşi

duminică, 25 februarie/10 martie 1918

Zi goală, zi a lacrimilor – zi de răzvrătire pătimaşă. Toată ziua am stat în pat şi nu mi-am acceptat soarta – je le subis mais je ne l’accepte pas, oh! non, oh! non, je ne l’accepte pas.[301]

Au venit mulţi să mă vadă, au venit ca într-un vis, un chip după altul, iar lacrimile şi durerea mea se înălţau între mine şi ei, aşa că nu mai am decât o amintire vagă despre o suferinţă mentală enormă şi un corp obosit de moarte şi îndurerat, la fel de neresemnat ca şi mintea.

A venit Ballif, i-am dat „Regina Maria“ şi i-am spus că e o decoraţie pe care nu-i va fi ruşine să o poarte.

Apoi am trimis după Georgescu şi Costescu, care ne-au urmat şi ei cu credinţă – am aşteptat cu un văl peste faţă, fiindcă nu voiam să-mi arăt trăsăturile degradate şi umflate, mutilate de lacrimi, dar am găsit cuvinte de spus pe care să nu le uite. Am o dorinţă ciudată, instinctivă, de a-i aduna în jurul meu pe toţi cei care mi-au fost credincioşi, pe toţi cei care n-au căzut.

Doamna Nevruz a venit şi ea câteva momente, cu un ultim mesaj de la Anderson, care plecase cu un tren mai devreme – un mesaj de fidelitate şi încredere.

Le-am primit pe Maruka şi pe Alice – Alice, care a pierdut şi ea, biata şi mica Alice. Apoi le-am primit pe Sybille şi Cella, sărmana

Cella, şi, fireşte, pe credinciosul meu Barbu şi parcă toţi îmi făceau vizite de condoleanţe după moartea a ceva care mi-a fost foarte drag; de data aceasta, am îngropat speranţele noastre.

Zi de întuneric – zi de durere – zi lungă, fără nădejde.

Iaşi

luni, 26 februarie/11 martie 1918

În continuare nu sunt în stare să mă ridic din pat, să fac faţă luminii zilei – dar sunt mai liniştită, am putut să mă ocup de treburile mele.

Ballif a venit să vorbim despre cantinele mele. Balş şi Mamulea au venit să vorbim despre ce ne-a lăsat Anderson, totul mi-a fost încredinţat mie – totul, eu singură am dreptul să împart tot ce a lăsat. Chrissoveloni a venit să-mi spună că face o chetă pentru o sabie de onoare care să-i fie dată lui Berthelot – am contribuit cu toţii generos.

După prânz chiar am dormit două ore întregi, după care a venit Barbu – tot ce îmi ajunge la urechi e plin de durere şi oroare, uneori trebuie să-mi opresc gândurile în loc *ou je m'enfonce dans le désespoir le plus noir*[302].

Mai târziu a venit Maruka. Pentru o clipă, ni s-a adus o rază de speranţă falsă, ni s-a spus că Breda a venit cu un avion de la Odessa – inimile au început să ni se zbată, ne-am apucat să pregătim scrisori ca să le trimitem înapoi prin el, dar era o veste falsă – toate veştile bune sunt false!

Iaşi

marţi, 27 februarie/12 martie 1918

Am avut curajul de a mă ridica din pat. Dar mă simt ca o stafie, despărţită de toate, o creatură înfrântă şi umilită pe dinăuntru şi pe dinafară, nu mai văd nimic înaintea mea. Parcă aş fi o străină care nu mai are nici un rol în nimic, nici un drept de a judeca sau de a conduce. Poziţia în care ne-au adus treptat e inacceptabilă, nu încape îndoială că nu mai rămâne decât o soluţie – îmi dau seama de asta mai mult ca oricând – abdicarea – Nando nu poate semna pacea aceea – trebuie să plece împotrivindu-se, ca să lase chestiunea deschisă – să declare că renunţă la tron ca simbol viu al idealului României, al cauzei pentru care a intrat în război şi pentru care luptă Antanta, că pacea aceasta nu e pace şi că îi lasă tronul fiului lui, până în ziua când Antanta va învinge şi el se va putea întoarce să facă o realitate din drepturile României, credincios până la sfârşit, în ciuda unei înfrângeri de moment – altă cale nu văd, e singurul lucru demn pe care-l poate face. Carol va trebui să aibă curajul cumplit de a deveni „vicerege" în acest răstimp şi să facă fapta crudă pe care i-o cere ţara. Fireşte, ştiu că există primejdia să nu ne mai întoarcem. Dar dacă Germania câştigă în cele din urmă, ceea ce nu cred, atunci nu va mai

fi cale de întoarcere, Domnul să-l binecuvânteze şi să facă din el un rege bun şi cinstit, mai norocos decât a fost tatăl lui.

Deocamdată, puţini sunt de aceeaşi părere cu mine, cu excepţia copiilor, care sunt întru totul de acord; şi ei consideră că aceasta e singura cale de a ne scoate bietul rege din situaţia aceasta în mod onorabil, cu numele nepătat, ca martir al cauzei pe care a susţinut-o. Ar fi un sfârşit măreţ şi demn. Dacă rămâne ca să se lupte cu o situaţie căreia nu e în stare să-i facă faţă, se va prăbuşi lamentabil, odios, fără demnitate, fără să protesteze.

Ileana m-a ispitit să ies în soarele splendid, a fost o zi aproape ca vara – lumina arzătoare parcă-mi insulta jalea, dar trebuie să-i fac faţă din nou, puţin câte puţin.

Ne-am dus în vizită la doamna Prezan, ne-am plimbat cu ea pe câmpuri şi prin pădurea din jurul casei ei.

Şi ea e disperată – *l'Homme du Malheur* ne conduce către o distrugere totală, către robie.

Cred că Nando a trimis după Marghiloman, lucru care în sine pare incredibil, extraordinar; mintea mea nu mai e în stare să urmărească evenimentele, aş fi cu totul disperată dacă nu aş urma acea singură idee fixă: vom pleca fără să acceptăm, ca un protest viu pentru cauza dreaptă.

M-am întors acasă şi l-am primit pe colonelul Verbonski, încântătorul ofiţer cazac în vârstă pe care l-a lăsat Anderson aici ca să lucreze cu mine. Am vărsat amândoi lacrimi amare citind testamentul bietului nostru Anderson – mi-au rămas mie toate, să dispun de ele cum voi şti mai bine.

A venit Barbu şi am stat mult alături, împreună cu Carol, aşteptându-l pe Nando, care discuta cu Marghiloman. Cum se vor sfârşi toate – nu văd nimic înainte, am încetat să mai încerc măsuri directe de când ne-am pus onoarea în mâinile germanilor, nu mai am nici un rol – *je n'ai qu'à subir*.[303]

După prânz l-am primit pe generalul Lafont, el şi un camarad al lui sunt singurii rămaşi din misiunea militară franceză; aproape că ne-am prăbuşit unul în braţele celuilalt de emoţie, atât de mare a fost bucuria de a vedea că mai e un suflet lângă noi care reprezintă tabăra din care facem parte.

După aceea m-am dus s-o vizitez pe sora Pucci, care acum e la spitalul francezilor – s-a renunţat la Vila Greierul, o parte din surori au plecat cu misiunea.

Unul dintre doctorii francezi, dr. Bonnet, a rămas să conducă spitalul francezilor.

Sora Pucci e foarte bolnavă şi suferă cumplit, dar e pe picioare şi nu stă locului, în ciuda durerilor.

Puţinii francezi rămaşi s-au strâns în jurul meu ca nişte oi rătăcite şi

mi-am simţit inima foarte apropiată de ei, deşi aceştia anume îmi sunt aproape necunoscuţi.

După aceea m-am dus puţin la Y.M.C.A., dar şi acolo mă aşteptau tristeţea şi dezolarea, dezolarea desăvârşită, deşi soldaţii vin în continuare.

Apoi m-am dus acasă, frântă de oboseală, şi m-am întins în pat. Mâine voi face o excursie până la Huşi ca să-i văd pe recruţi, aşa că trebuie să încerc să-mi adun puterile, dar trupul îmi e la fel de epuizat ca mintea.

Barbu a venit târziu. Iar când a venit la cină Nando, tot târziu, ne-a anunţat că Averescu şi-a dat demisia, iar regele a acceptat-o, în lumina situaţiei misiunilor străine – şi că l-a însărcinat pe Marghiloman cu formarea unui cabinet.

Pare incredibil, şirul gândurilor mi se opreşte în faţa ideii acesteia, nu mi-a mai rămas nici urmă de judecată, văd în acest nou eveniment teroare, dar, într-o oarecare măsură, şi uşurare.

Nu m-am întâlnit cu Marghiloman şi mi-e groază să-l întâlnesc.

Maruka a venit la cină, iar după masă am avut o discuţie furtunoasă cu ea – dar în cele din urmă am liniştit-o spunându-i care e soluţia mea la întreaga stare de fapt. A recunoscut că o uluieşte, dar că e adevărat că e o cale de ieşire extraordinar de demnă dintr-o situaţie inacceptabilă.

Iaşi

miercuri, 28 februarie/13 martie 1918

Am plecat devreme la Huşi, Carol a condus-o pe Rândunica, în care am mers eu şi Mignon, iar Lisabetta ne-a urmat cu tatăl ei, ca să fim la Huşi la 11 şi jumătate, la depunerea jurământului de către recruţi.

A fost un drum lung, dar îmi place peisajul din părţile acelea, vederea largă, aproape nesfârşită, peste valea Prutului cu multe „lunca“[304] largi şi cu aerul nepământesc de imensitate înceţoşată care duce către tărâmuri necunoscute.

Însă lumina de azi nu a scos peisajul în evidenţă. Carol a mers foarte repede şi, dacă n-am fi fost în Rândunica, nu ne-ar mai fi rămas nici un os întreg.

Ne-am oprit pe un deal înainte de Huşi, unde era staţionat generalul Cristescu – dar nu se aştepta să venim şi noi, ci doar Prezan. Noi am ajuns primii, apoi Ballif, apoi Prezan, apoi Stârcea şi poliţiştii, care credeau că sunt chiar în spatele regelui, care însă a apărut de-abia mai târziu, după ce ei se tot chinuiseră să-şi dea seama cum de-l pierduseră.

Erau 30.000 de recruţi, ceremonia a fost solemnă şi demnă, dar mă durea inima atât de tare, că de-abia puteam să rabd; ce rost are armata aceasta tot mai mare dacă suntem sclavi – sclavi cărora li s-a

luat dreptul de a-şi apăra pământul?

Pentru mine, întreaga ceremonie, uralele lor, chipurile lor bucuroase, imnul naţional, chiar şi razele soarelui erau o tortură, iar când Nando li s-a adresat şi nu a rostit un cuvânt din ceea ce ar fi spus acum câteva săptămâni a fost aproape mai mult decât puteam suporta; m-am simţit ca o fiinţă ieşită din cercul celor vii.

În continuare umblu, vorbesc, mănânc, dorm – uneori chiar râd –, dar aceea nu sunt eu, eu cea adevărată a fost executată în ziua aceea în care prietenii noştri au fost izgoniţi din ţară ca să facă loc pentru înaintarea inamicului.

S-a încheiat cu o paradă – un marş lung prin faţa noastră, fiindcă erau mulţi… şi anul acesta cu toţii arătau bine, puternici, nu ca în primăvara trecută, şi totuşi în vara aceea, cu armata care cu doar două luni înainte fusese o armată de fantome, l-am ţinut la respect pe Mackensen cu trupele lui – „pe aici nu se trece“… iar acum? … acuma să trece orî unde[305]…

Am mers în oraş cu maşina, printre rânduri lungi de soldaţi care ovaţionau...

Apoi ni s-a oferit un prânz militar la o masă mare, un prânz bun, dar nesfârşit, pentru mine totul a fost un chin lung; lăutarii cântau şi parcă trăgeau cu arcuşurile pe coardele inimii mele, până când mi-a venit să urlu!

Masa a fost întinsă într-o şcoală mare, din care o parte a fost transformată în spital. După prânz i-am vizitat pe bolnavi şi răniţi şi le-am dat darurile mele obişnuite, pe care, mulţumită lui Ballif şi Costescu, le am întotdeauna din belşug.

După aceea am plecat. La miezul zilei fusese foarte cald, dar acum vremea s-a schimbat, s-a înnorat, a început să bată vântul tare, în cele din urmă a şi plouat. Carol a condus tare repede, fără să se sinchisească de hurducături – a fost un drum deloc confortabil. Dar eram ca într-un vis, indiferentă.

La Osoi m-am oprit la ospătăria mea, chiar la ora potrivită ca să-mi văd copiii cum primesc o ciorbă excelentă şi mămăligă. Toţi mi-au dat bucheţele de viorele[306], florile dragi de un albastru viu, primele flori de primăvară ale României.

M-am întors acasă cu oasele frânte, cu spiritul frânt – acum sunt o biată fiinţă chinuită.

Fireşte, am primit un mesaj de la Maruka, care protesta în numele tuturor prietenilor mei pentru că am acţionat fără ştirea lor; i-am răspuns că, de vreme ce *l'Homme du Malheur*, prin acceptarea condiţiilor de pace, m-a aruncat din cercul celor vii, nu mai sunt răspunzătoare de nimic, că i-am spus tot ce consider că îmi mai rămâne mie – nouă – de făcut, iar restul e în mâinile celor care au crezut că se pricep mai bine. Eu am reprezentat o singură idee, doar

una, iar acum nu sunt decât o simplă privitoare, nu mă mai pot amesteca în evenimente.

Barbu a venit puţin, am vorbit cu tristeţe despre poziţia noastră fără ieşire. S-a întâlnit cu toţi miniştrii străini şi cu toţii îl preferă pe Marghiloman lui Averescu; mai bine un *bochofile* pe faţă decât un *bochofile* care se pretinde antantist – primul se luptă cu tine deschis, al doilea te înjunghie pe la spate.

Cella a venit să bea un ceai cu mine cât şi-au luat ceilalţi cina. După masă i-am citit ei şi lui Nicky toată tragedia ultimelor zile, scrise în caietul acesta. Am citit până a trecut de miezul nopţii şi am plâns cu toţii de parcă ni s-ar fi frânt inimile.

Iaşi

joi, 1/14 martie 1918

M-am trezit mai deznădăjduită ca niciodată, cu senzaţia că în jurul meu se prăbuşeşte totul şi că şi eu am fost grav mutilată, atât de grav, că nu mă mai pot ţine pe picioare.

Am mai stat în pat, din pură slăbiciune. Şi Nando se simte zdrobit, de parcă nu-şi va mai putea ţine niciodată spatele drept.

Toată ziua mi s-au turnat în urechi versiuni diferite ale soluţiei Marghiloman. În general, erau marcate de o consternare îngrozită. Cum şi pe mine vestea m-a îmbolnăvit până în inimă, e de la sine înţeles că m-au tulburat destul de mult. Dar, înfrântă şi doborâtă cum sunt, nu pot fi în nici un fel răspunzătoare pentru ce se petrece. În noaptea aceea, înainte să ne fie trimişi acasă prietenii, am încercat din răsputeri să obţin căderea acelui *Homme du Malheur*, fiindcă vedeam în ea o ultimă speranţă de salvare a situaţiei – dar am eşuat, făcuse tot răul de care era capabil, nu mai era nimic de salvat, iar pentru mine Marghiloman *n'est pas une solution*!

A venit St. Aulaire, am stat mult de vorbă cu el; mi-a spus că, fără îndoială, între Averescu şi Marghiloman ar prefera sincer duşmanul făţiş, dar că faţă de celelalte ţări soluţia Marghiloman ar fi foarte greu de apărat. Înţeleg şi mă înfior, nu ştiu încotro ne îndreptăm – încotro?

I-am primit pe bătrânul general Verblomski şi pe tânărul Nanu, veniţi tot în numele lui Anderson să-mi aducă lucruri. Mă întreb unde se află dragul meu prieten acum.

Lisabetta a primit un mesaj scurt de la Rochefort, trimis de la Chişinău – singurul semn care ne-a parvenit de la prietenii noştri plecaţi.

Colette Plagino a venit la prânz să vorbim despre continuarea lucrărilor noastre, iar după masă m-am dus cu cei doi fii ai mei la Voineşti, să inaugurăm un monument modest pe care l-au înălţat acolo în cinstea doctorilor şi sanitarilor căzuţi în timpul epidemiei groaznice de anul trecut. A fost o zi ploioasă şi mohorâtă, drumurile erau foarte

noroioase. Slujba a fost simplă, monumentul nu era deloc pretenţios, iar la baza lui gravaseră cuvintele scrise de mine.

„Nu vărsaţi lacrimi pentru mormintele eroilor voştri, ci cântaţi despre ei în cântece, ca numele lor să răsune prin legenda epocilor."

Monumentul fusese împodobit cu coroane din crengi de brad şi ghiocei.

M-am întors acasă foarte obosită, sperând să mă târăsc în pat şi să mă întorc cu faţa la perete ca un animal bolnav, dar a cerut să mă vadă Mişu Cantacuzino şi am vorbit aproape o oră: mi-a chinuit sufletul, fiindcă în adâncul inimii sunt de acord cu el, dar ce pot face – situaţia care a fost acceptată e atât de copleşitoare, ce mai pot face? El, firește, se opunea cu disperare soluţiei Marghiloman.

Barbu a venit târziu – şi cu el am discutat lucrurile până ne-a înnebunit pe amândoi îndoiala în toate privinţele.

Apoi am primit-o pe Eliza Suţu. N-am putut evita subiectele arzătoare şi, firește, a fost dureros, fiindcă nu putem avea aceleaşi păreri despre *l'Homme du Malheur*.

Iaşi

vineri, 2/15 martie 1918

M-am ridicat cu curaj să fac faţă lumii, soarelui, durerii zilei, dar sunt copleşitoare, de neîndurat, zi de zi tot mai grele – zi de zi tot mai ireparabile.

La zece şi jumătate au venit Verblomski, Mamulea şi Colette Plagino ca să aranjăm trimiterea a mai multe provizii pentru Colette, ca să-şi poată continua munca în satele din zona Sascut–Adjud.

Am avut o discuţie lungă cu Ballif, a încercat să mă convingă că insuportabilul e suportabil, iar eu nu reuşesc să văd lucrurile aşa; şi apoi, nici unul din ei nu cunoaşte cu adevărat condiţiile groaznice care ni s-au impus, tot mai rele în fiecare zi; în fiecare zi se strânge laţul din jurul gâturilor noastre. Se pare că urmează să le fie predate şi poşta, şi telegraful, iar azi au trimis o listă cu oameni care vor să fie izgoniţi din ţară – pe ea se află şi numele lui Mişu Cantacuzino şi al lui Barbu. E cumplit să văd că Nando nu pare să considere nimic inacceptabil – mereu îmi doresc din tot sufletul să văd cum răbufneşte din el lumina indignării, dar niciodată nu se întâmplă; stă acolo ca un om zdrobit şi găseşte scuze duşmanului, încearcă să îndulcească însemnătatea oribilă a condiţiilor; de multe ori, am descoperit mai târziu că nu-mi spusese adevărul decât pe jumătate şi că realitatea era mult, mult mai rea.

Mai târziu l-am primit pe Vopicka, dar veselia lui mi se părea de neîndurat, voia să mă încurajeze, dar mi-au venit pe buze cuvintele: „*On a toujours assez de courage pour supporter le malheur des autres*."[307] Ştiu că e un om bun şi cinstit, dar azi nu mi-a făcut bine deloc. Mi-e

tare dor de prietenul meu Anderson – discuţiile noastre erau cu totul diferite. Azi toată buna dispoziţie optimistă a lui Vopicka a fost irosită pe mine – pur şi simplu am plâns ca o fântână cu izvoare de nesecat.

Apoi am primit un soldat şi un „sergent“[308] care evadaseră din partea cealaltă ca să ne aducă veşti – şi ei mi-au adus o bucată de pânză cu versuri scrise pe ea, trimise pentru mine de oamenii noştri loiali din Bucureşti, versuri mişcătoare, care vorbesc de durere, umilinţă şi fidelitate sub jugul oprimării.

La prânz n-am avut invitaţi, iar după prânz au venit Arabella Davila şi Marion Racoviţă ca să-şi exprime simpatia şi înţelegerea pentru suferinţele prin care trec. Sunt gata să-şi continue munca.

Mai târziu am luat-o la o plimbare cu automobilul pe mica doamnă Şeglov şi am ajuns s-o vedem pe sora Pucci, a cărei stare se înrăutăţeşte din zi în zi. Nu mai poate să mănânce şi să digere aproape nimic, se stinge pe picioare – cred că nu va mai dura mult. E o durere în plus – parcă mă părăsesc toate!

Barbu a venit la ceai, iar Nadeja a venit şi ea puţin, foarte slabă şi tulburată, foarte disperată, dar care face mai degrabă parte dintre cei care declară „eu de la început am zis“.

Am scris împreună cu Barbu trei telegrame, una pentru George al Angliei, una pentru preşedintele Crucii Roşii americane şi una pentru dr. Ellis, americanul amabil care ne-a vizitat toamna trecută; în fiecare telegramă i-am implorat pe toţi să nu uite România, chiar dacă în curând o tăcere cumplită şi mortală ne-ar despărţi de cei vii. Una din cele mai rele condiţii e, fireşte, cedarea poştei, a serviciului de telegraf şi a trenurilor – asta nu e pace, e ocupaţie străină, e o moarte vie, e strangulare.

M-am întins în pat cât au cinat ceilalţi. Mi-am băut ceaiul. Discuţie dureroasă cu Nando. Starea lui de spirit mi se pare înspăimântătoare.[309]

Avem întâlniri sfâşietoare şi nu pot da dovadă de toată simpatia pe care o simt, atât de mult mă indignează atitudinea lui.

Cella a venit la cină, iar după masă am citit şi am vorbit.

Încă nu avem veşti sigure despre sosirea lui Mişu.[310] Şi în chestiunea aceasta e ceva inexplicabil. Una din condiţiile germanilor a fost că, orice cabinet de miniştri s-ar forma, trebuie neapărat să-l includă pe Averescu – oare nu luminează lucrul acesta multe lucruri întunecate pe care nu ni le puteam explica?

Iaşi

sâmbătă, 3/16 martie 1918

Mi-a rămas o senzaţie vagă despre o zi plină de suferinţă, ale cărei detalii se topesc în râuri de durere. Nu văd în faţa mea altceva decât disperare. Nu mai e nici o stea de speranţă nicăieri.[311]

În faţa ei, nu mai am nici măcar cuvinte – mă pierd, mă scufund în întunecime ca un om care a pierdut prea mult sânge. Nu mă ajută nimeni, nu mă poate ajuta nimeni, din cauza atitudinii lui Nando. Cad, cad, toată viaţa şi energia mea, toată mândria şi curajul meu nu sunt de nici un folos în faţa a ceea ce se acceptă, până şi revolta e nefolositoare, iar moartea nu vrea să vină!

Am vizitat-o pe sora Pucci. Starea i se înrăutăţeşte cu fiecare oră, nu mai e speranţă – ar putea muri în fiecare clipă. Suferă chinuri de nedescris. Dacă Dumnezeu e milos, o va lua repede – dar pentru mine va fi o pierdere ireparabilă.

Nu mai poate mânca nimic, nu mai poate digera nimic. Dr. Bonnet o îngrijeşte tot timpul, cu mare devotament.

Vine multă lume să-mi vorbească şi să-mi dea sfaturi nefolositoare sau să-mi ceară un ajutor pe care nu li-l pot acorda.

În curând, când va fi acceptată sclavia deplină, nu va mai fi loc pentru mine sub soare.

Am plecat cu automobilul, cu Mignon şi Nando, să culegem flori de primăvară, fiindcă da, vine Primăvara… Primăvara de anul trecut însemna speranţă, cea de anul acesta…

La prânz am avut invitaţi doi basarabeni. Îndemnaţi de austrieci, ucrainienii încearcă să ia o parte din Basarabia, partea de la mare.

Barbu a venit târziu – ora noastră tihnită de obicei a devenit o străduinţă lungă de a găsi o ultimă cale de a ajuta ţara care se prăbuşeşte.

Mai târziu l-am primit pe Prezan, ca să-l conving ca, dacă Nando îi cere, să accepte formarea unui cabinet de câteva zile. A fost greu să-l conving, iar glasul îmi era atât de obosit de lacrimi şi disperare, încât m-am simţit mai mult ca niciodată ca un înecat – ca un om care se îneacă în ceva mult mai groaznic decât o mare furtunoasă, care se îneacă într-un nămol lipicios de trădare şi laşitate, într-un nămol de minciuni, înşelăciuni şi ură.

Sunt în pragul nebuniei, iar uneori mi se pare că a aluneca în nebunia deplină ar fi o uşurare infinită.

Pe dinafară le par în continuare celorlalţi regina de acum câteva săptămâni, dar ei nu ştiu ce străină am devenit – am devenit o masă explozivă de răzvrătire, dar dacă explodez nu voi provoca altceva decât propria mea distrugere.

Cad – cad…

Iaşi

duminică, 4/17 martie 1918

Soarele străluceşte splendid, dar disperarea mi se apropie tot mai mult de inimă. Lumea mea se prăbuşeşte, nu mai am de ce să mă agăţ; toate lucrurile în care credeam cad la pământ, toate lucrurile în care

am sperat se sfărâmă şi ne distrug chiar şi viitorul care ar fi putut fi – ne vindem sufletele[312] duşmanului.

Dimineaţa am primit câţiva oameni şi mai multe scrisori, care-mi dădeau fiecare sfaturi contradictorii. Micul dr. Romalo e singurul, împreună cu Barbu, care priveşte lucrurile la fel ca mine şi copiii mei, care îşi dă seama că abdicarea e singura cale care ne-a mai rămas pentru a ieşi din oroarea aceasta cu onoarea nepătată.

I-am pozat micului francez care va face o medalie cu chipul meu – mi-a făcut plăcere să am o uniformă franţuzească în cameră.

Mai târziu l-am primit pe generalul Grigorescu – ţine atât de mult de vremurile mai bune, încât vederea lui aproape că m-a doborât. Nu-mi putea aduce nici o consolare, încă mai are câteva iluzii, nu ştie câte ştiu eu. A fost îngrozitor de şocat să vadă schimbarea prin care am trecut de la ultima noastră întâlnire fericită la Bârlad şi Tecuci; acum, acele două zile parcă ţin de vremuri fantastic de fericite, şi totuşi încă de-atunci inima îmi era îngreunată de teamă – dar nu de disperare, ca acum.

După prânz am avut o conversaţie teribilă cu toată familia, iar eu şi copiii am trebuit să facem faţă pentru prima oară, ca realitate, lucrurilor care îşi făcuseră culcuş în inimile noastre ca o teroare latentă, de coşmar –[313] Mi-am dat seama ce mă adusese zi după zi aproape de nebunie – era groaza ascunsă de ceea ce ni s-a dezvăluit azi… Am simţit cum se apropia instinctiv, cum simte un animal apropierea unui cutremur care va zgudui lumea – vom accepta totul fără să protestăm şi deja găsim scuze pentru călăul nostru –[314] şi eu cu copiii mei, iar simţul nostru al onoarei se înalţă între noi şi toţi cei care sunt în stare să accepte aşa ceva şi ne desparte pentru totdeauna cu un zid pe care nu-l va putea doborî nimic.[315]…

still has a few illusions, he does not know as much as I do — He was horribly shocked to find the change in me since our last happy meeting in Berlad and Tecuci — those two days seem now to belong to a fantastically happy time — and yet already then my heart was heavy with fear, but not with despair as it is now.

After lunch we had a terrible conversation, the family together and the children and I, for the first time had to face as reality — what had laid in our hearts, as a latent and night-mare like terror —

[redacted]

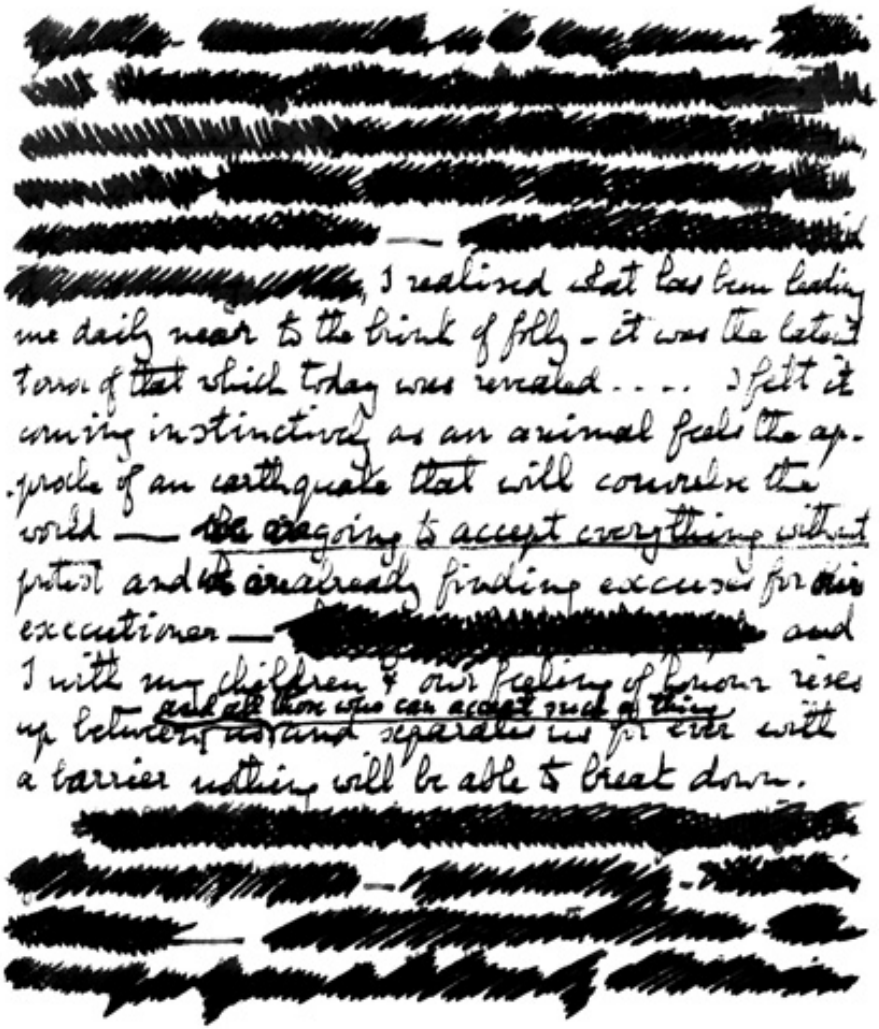
I realized that has been leading
me daily near to the brink of folly – it was the latest
form of that which today was revealed . . . . I felt it
coming instinctively as an animal feels the ap-
proach of an earthquake that will convulse the
world — the ones going to accept everything without
protest and the ones already finding excuses for their
executioner —
and
I with my children & our feeling of honour rises
up between us and separates us for ever with
a barrier nothing will be able to break down.

Dintr-odată, m-a cuprins un calm desăvârşit – era calmul înfrângerii finale şi complete, calmul unui dezastru dincolo de orice posibilitate de reîntoarcere. Eu, care am plâns atât de furtunos în ultima vreme, n-am avut de vărsat nici o singură lacrimă; acesta e sfârşitul, sfârşitul tuturor lucrurilor – sfârşitul.

După aceea m-am dus cu Mignon la sora Pucci. Am stat mult alături de ea, cu mâna în mâna ei. Sora Pucci moare – acum agonia ei avansează foarte repede, şi ea mă părăseşte, în curând nu va mai fi.

Acum e la pat, se stinge câte puţin ceas de ceas, nu mai poate primi hrană, moare de foame în chinuri cumplite; nu putem face nimic pentru ea, doar să-i arătăm cât o iubim.

M-am întors acasă; în automobil, eu şi Mignon am stat mână în

mână, nu mai avem cuvinte, lumea noastră se prăbuşeşte împrejur – undeva e o greşeală enormă şi teribilă, dar unde?

Barbu a venit la ceai – şi cu el am stat şi am contemplat un viitor pe care nu-l înţelegem; nu ştim cât vom mai fi împreună, înasinte ni se aşterne necunoscutul, dar, până să ajungem la el, Dumnezeu ştie prin ce va mai trebui să trecem.

M-am culcat devreme, ca un om al cărui suflet i-a fost smuls din trup; pe lângă toate acestea, mă supără gâtul şi am o tuse urâtă. Nu mai sunt Regina Maria[316] – sunt cineva cu totul diferit, cineva care nu mai ştie cine este, cineva care nu mai are loc în casa aceasta – în ţară…

Iaşi

luni, 5/18 [martie] 1918

Zilele se târăsc una după alta, iar eu parcă nu mai am nici un loc în orânduirea lucrurilor. Sunt ca o fiinţă al cărei trecut a fost şters şi care nu se poate bizui pe nici un viitor.

Am stat mult de vorbă cu Ballif, nu e de acord cu plecarea mea, în orice caz nu din senin, nu violent, nu ca manifestare – poate are dreptate. Voi vedea – nu ştiu ce voi face. Fireşte, o parte din poporul meu tot va avea nevoie de mine, tot mă va considera singura lui nădejde, singura legătură cu un trecut la care mulţi refuză să renunţe; vom vedea – deocamdată totul e întunecat, deocamdată *je subis les événements*[317], nu le mai pot controla. Dar când sunt mai calmă, îmi dau seama limpede că, atâta timp cât încă mai pot reprezenta ceva într-un fel sau altul pentru cauza cea dreaptă, trebuie să mă păstrez în rezervă, să nu fac nici un gest disperat care să mă separe întru totul de ţara şi de poporul meu – însă în prima mea oră de disperare furioasă ar fi fost o uşurare să-mi sparg în bucăţi viaţa şi totul în jurul meu; *on voit rouge*[318] şi nu par posibile decât actele violente şi deznădăjduite.

Am vizitat-o pe bătrâna soră Pucci, care se duce, se apropie încetul cu încetul de sfârşit, dar în continuare îi face mare plăcere când vin s-o văd. Deşi totul a devenit un efort, e o alinare să mă aibă alături.

În dimineaţa aceasta Nando îl primeşte pe Marghiloman, care formează cabinetul. Încă nu a cerut să mă vadă şi mărturisesc că mi-e groază să-l văd mai mult decât orice; e o legătură cu duşmanul şi de aceea îmi e de-a dreptul intolerabil.

Se pare că Martha s-a întors în ţară. Se crede că Marghiloman ar avea o scrisoare pe care i-a dat-o ea pentru mine, dar încă n-am primit-o.

Coandă a venit la prânz, s-a întors din rătăciri şi peregrinări pe la Kiev. Acolo a asistat la lucruri incredibile, groaznice – nu putea şti când avea să-i vină rândul să fie asasinat. Ministrul Norvegiei l-a luat sub protecţia lui. În ciuda aventurilor prin care a trecut, Coandă era

zâmbitor, elegant şi optimist, în tragică necunoştinţă de drama care s-a desfăşurat sub acoperişul nostru; el simplifică situaţia şi declară că în trei luni se va petrece o schimbare, fiindcă în trei luni Aliaţii vor începe să învingă. Toate acestea mi-au fost spuse cu o convingere absolută şi cu veselie, iar în urechile mele cuvintele lui sunau ciudat, ironic, după conversaţia pe care am auzit-o ieri după prânz.

Vremea e ca de vară – dar inima îmi e atât de grea, că nu mă simt în stare să fac nimic; totuşi, de dimineaţă, după vizita la sora Pucci, am avut curajul de a mă duce prin spital să-i văd pe răniţi şi să le dau ţigări; în ultima vreme am evitat spitalele, n-am fost în stare să fac faţă atâtor ochi în asemenea clipe.

Am făcut o scurtă plimbare în automobil cu Mignon, am cules câteva flori de primăvară – a fost cald ca vara, dar aerul e mult prea uscat. Am o tuse urâtă şi mă doare gâtul, aşa că mi-e greu să respir.

Barbu a venit la ceai. Aducea veşti de la Bucureşti – Bucureştiul mi se pare un loc în care nu mă voi mai întoarce niciodată.

După cină a venit Maria Ştirbey să ne citească continuarea traducerii ei după *Pansy*, pe care o face admirabil. Ea şi Ecaterina au cinat cu ceilalţi, dar eu nu mai iau cina deloc, stau la mine în cameră şi beau un ceai cu Mignon.

Iaşi

marţi, 6/19 martie 1918

Azi Nando a primit „jurământul“ de la noul cabinet – cabinetul Marghiloman…

A întors prima pagină nouă – aştept să văd care va fi următoarea! Inima mi se zbate într-o nelinişte ucigătoare şi mă sfâşie îndoiala despre cum ar trebui să mă port în continuare. De obicei ştiam exact ce am de gând să fac, acum umblu pe întuneric pe un teren plin de prăpăstii. Idealul meu, convingerea mea, ideea mea despre ce înseamnă onoarea sunt neschimbate şi de nestrămutat – doar că nu ştiu cum să le slujesc în continuare, cum să rămân „*le drapeau des Alliés planté sur le sol roumain*“ – cum? Cum? Trebuie să-mi dau seama. Fără îndoială, cum spun toţi, încă n-am suferit îndeajuns, trebuie să iau asupra mea şi această suferinţă, cea mai greu de îndurat dintre toate. Acum că sunt mai liniştită, că mă simt ceva mai departe de nebunie, ştiu că aş fi în stare să rabd orice atâta timp cât pot ţine viu focul cauzei noastre în inimile românilor mei. Dar să privesc tăcută cum întregul popor devine trădător, cu regele în frunte – cred că e prea mult pentru orice femeie muritoare.

Dimineaţa am primit un evreu mărunţel şi ciudat, un om fabulos de bogat, care vrea să-şi pună bogăţiile la dispoziţia mea.

De ieri s-a întâlnit cu Nando şi i-a propus ca naţiunea să-i ofere o mantie de aur cu pietre preţioase şi o sabie cu giuvaere, demne de un

rege. Nando l-a convins că nu e momentul, că ar fi mai bine să construim un sanatoriu pentru *les tuberculeux*, lucru cu care el a fost de acord pe loc. Şi faţă de mine a folosit acelaşi limbaj, dar a mers şi mai departe, voia să aleg alte lucrări de binefacere pe care să le conduc – partea financiară nu avea să fie câtuşi de puţin grija mea.

Am vorbit româneşte şi întreaga conversaţie a fost impregnată de ceva ireal, fantastic – fiindcă nu în fiecare zi vine la tine un om să te implore, ca mare favoare, să-ţi îngropi mâna în sacii lui cu bani. În cele din urmă am rămas la ideea cu sanatoriul de tuberculoşi şi la cea a unei organizaţii ca Familia Luptătorilor, pentru Basarabia, iar mai târziu încă una pentru invalizi. Pe toată durata războiului a întreţinut cu mijloace proprii cantine în care au fost hrăniţi mii de oameni zi de zi.

(Două săptămâni mai târziu am descoperit că evreul acesta, domnul Schuler, nu e deloc recomandabil şi că bogăţiile lui au fost strânse, de când a început războiul, prin mijloace deloc cinstite – a făcut afaceri chiar şi cu germanii. Se spune că finanţează oamenii lui Averescu. De fapt, Averescu ni l-a trimis.)

Mai târziu, Sir George mi-a adus o telegramă de la regele George, o telegramă foarte caldă şi afectuoasă, în care spune că ÎNŢELEGE SITUAŢIA NOASTRĂ DISPERATĂ ŞI PROMITE SĂ NE SUSŢINĂ CAUZA, INDIFERENT DE DEZASTRUL DE ACUM.

La prânz a venit Elena Perticari, mai dramatică şi mai tragică decât a fost vreodată, cu un chip ca săpat în stâncă – cel puţin are curajul nestrămutat al propriilor convingeri.

După prânz am primit o delegaţie de la Arsenal, care mi-a adus un seif minunat, construit special pentru mine, care se deschide printr-un mecanism secret – e un seif enorm, va dura ceva timp să-l umplu. Ei puseseră în el 100 de franci, fiindcă un seif sau un portmoneu nu trebuie oferit niciodată gol.

Apoi l-am primit pe generalul Văitoianu, care m-a înduioşat profund; venise până la Iaşi doar ca să mă încurajeze să nu disper şi să-mi spună, în numele armatei, că toţi soldaţii ştiu cu cât curaj am încercat să sprijin Idealul Naţional, dar că nu trebuie să mă îmbolnăvesc de durere, fiindcă cu toţii au nevoie de mine, azi ca şi ieri, ca şi mâine, când va veni ceasul răzbunării noastre. A fost emoţionant – cu adevărat emoţionant, nu pot spune cât de recunoscătoare am fost pentru cuvintele atât de blânde, acum, când parcă se prăbuşeşte totul.

I-am răspuns că aş avea curajul să îndur aproape orice dacă aş simţi că poporul meu aşteaptă, cum au aşteptat pe vremuri strămoşii lor, ceasul la care să-şi răzbune morţii.

A urmat un moment foarte dureros – a trebuit să-l primesc pe Marghiloman. Fireşte, mi-a uşurat situaţia, întotdeauna e foarte

amabil şi mai mult decât dispus la compromisuri, dar a fost teribil, sinistru să mă gândesc că, oricât de agreabil ne-am purta făţiş unul cu celălalt, în ceea ce priveşte convingerile suntem adversari implacabili. Am vorbit de multe lucruri, aproape ca şi cum am fi fost prieteni – dar dedesubt rămânea acel ceva teribil care ne desparte mai hotărât decât o mie de leghe fizice.

Apoi am plecat cu cele două fete ale mele s-o vizităm pe sora Pucci. Se stinge cu repeziciune, aproape că nu mai are glas deloc, dar toată inteligenţa i-a rămas la fel de vie, de limpede, de altruistă ca întotdeauna. Draga noastră soră Pucci.

Prea multă tristeţe, prea multă…

Barbu a venit la ceai cu vestea bună că a sosit Mişu, dar de-abia mâine va veni să mă vadă. A venit şi Carataş şi deja mi se trimit multe pachete – cărţi preţioase, săpun, parfum – şi o ladă întreagă de ciocolată din partea Henriettei Vendôme[319].

Mă bucur să aflu că a venit Mişu, de-abia aşteptam să-l văd.

Cella a venit la cină – după cină am stat mult împreună şi ne-am amestecat jalea, durerea, temerile.

Iaşi

miercuri, 7/20 martie 1918

Azi am avut marea bucurie de a mă întâlni cu Mişu, a fost ca o gură de aer dintr-o lume mai bună – lumea mea, o lume în care oamenii gândesc şi simt ca mine. Venirea lui parcă a întrerupt atmosfera oribilă în care trăim, atmosfera aceea laşă, trădătoare care acum pare să ne domine, învingând pentru o vreme toate simţămintele mai curate, mai înalte, mai eroice.

N-am avut timp să stau de vorbă cu Mişu pe cât mi-aş fi dorit. L-am pus *la curent* cu situaţia din jurul regelui şi l-am implorat să facă tot posibilul ca să dea naştere unui contracurent. I-am spus că, dacă nu suntem atenţi, riscăm să ne pierdem toată onoarea şi tot dreptul la protecţia Aliaţilor. Aveam atâtea lucruri să-i spun, încât, cum la 11 îl aştepta Nando, n-am avut timp să-i pun nenumăratele întrebări pe care le pregătisem. E neconsolat de moartea fiicei lui, care s-a stins pe neaşteptate anul trecut de pojar.

Cum Mişu trebuia să plece la audienţă, am dat fuga puţin până la sora Pucci – tot mai slabă, tot mai chinuită de dureri sfâşietoare, se duce repede. Mintea îi e la fel de limpede ca întotdeauna, dar aproape că nu mai are glas – de ce trebuie să sufere atât, pare tare nedrept!

M-am întors acasă să-i primesc pe cei doi elveţieni care se ocupă de situaţia prizonierilor şi care se pregătesc să plece. Mi-a fost greu să fac conversaţie, fiindcă sunt prea îndurerată ca să vorbesc despre evenimentele actuale; şi totuşi, acum lumea e plină de durere, acum nu ne mai lasă loc de altceva.

După prânz l-am primit pe Carataş, care s-a întors cu Mişu. Am vorbit mult despre Anglia şi spiritul care domneşte acolo, a fost o discuţie care mi-a împrospătat sufletul.

Apoi am făcut o plimbare în automobil cu Mignon; e o vreme întocmai ca vara, extraordinar de caldă tot timpul, cu soare mult. Florile primăverii răsar peste tot, dar pământul e mult prea uscat.

M-am întors acasă să iau un ceai târziu cu Barbu.

După cină a venit Sava Goia (Andreea Val), poeta, să-mi citească continuarea traducerii ei după Minola şi câteva versuri foarte drăguţe compuse de ea. Atât traducerea, cât şi versurile sunt excelente – bine gândite, cu gust şi ritm. Ca persoană însă, e, din păcate, insuportabil de afectată şi îi lipseşte simplitatea. Nici *une précieuse ridicule* n-ar reuşi să exagereze mai mult – e o figură parcă scoasă dintr-o comedie.

Tot după cină, Păunule a venit cu vestea uimitoare, de-a dreptul incredibilă, că Robert de Flers a sosit la Iaşi!

Tocmai mă pregăteam să mă întind în pat şi mă schimbasem deja când am primit mesajul că e posibil ca sora Pucci să nu mai apuce ziua de mâine. Dădusem ordine speciale ca, dacă starea i se înrăutăţeşte dintr-odată, să fiu chemată la orice oră din zi sau din noapte.

M-am îmbrăcat repede în uniforma de soră de caritate şi, cum Păunule încă nu se culcase, am plecat imediat la spital.

Am găsit-o în agonie, ceva de neîndurat, dar în continuare extraordinar de lucidă. I-am stat alături mai bine de o oră; i s-a făcut o injecţie cu cloral şi, în cele din urmă, a aţipit, iar eu am ieşit în vârful picioarelor, întrebându-mă dacă o voi mai găsi în viaţă mâine.

N-am să uit niciodată ora petrecută cu femeia aceea scumpă, pe moarte, cu suflet de mamă; dacă a existat vreodată o sfântă, ea e aceea.

Iaşi

joi, 8/21 martie 1918

Am plecat cât de devreme am putut la sora Pucci. Am găsit-o într-o stare generală ceva mai puţin gravă decât mă temeam; lucru extraordinar: în ciuda unei nopţi de chinuri infernale, s-a mai întremat puţin, chiar a cerut un fel de lichior pe care i-l oferise odată Ballif în tren, mereu caută ceva pe care l-ar putea înghiţi fără dezgust şi totuşi, când i se dă, nu poate. Biata soră Pucci, biata de ea.

I-am pozat puţin gravorului francez, care face o medalie şi pentru Ileana.

După prânz am avut tot felul de audienţe. Mai întâi Panaitescu, de la poliţia secretă, care pleacă, apoi George Moruzi, căruia i-am dat la Croix de Guerre pe care i-o lăsase Berthelot. Simţim întru totul la fel şi am deplâns împreună situaţia tragică şi greşelile din trecut.

Şi el s-a gândit întâi şi întâi să plece; în primul atac de disperare, i s-a părut că altceva nu mai are de făcut. Acum, ca şi mine, se întreabă dacă n-ar fi un gest mai curajos să rămână şi să aţâţe resentimentul tăcut, dar implacabil faţă de duşman până ne va veni ceasul.

După el l-am primit pe Nicoleanu, care a fost avansat la rangul de general şi rămâne la postul lui de prefect de poliţie, lucru pe care nu pot să nu-l consider o garanţie în favoarea noastră, fiindcă e loial şi foarte inteligent.

Într-un târziu am făcut o plimbare în automobil cu Mignon, iar Nicky şi Denize ne-au urmat în automobilul lui Nicky.

I-am dus o mulţime de lucruri excelente, haine şi mâncare, unei femei cu care ne-am întâlnit ieri, care trăieşte în izolare deplină cu cei şapte copii ai ei; erau aproape goi şi de opt luni nu mai puseseră în gură altceva decât mămăligă. Mi-a primit toate darurile cu tipicul calm românesc.

Am cules nenumărate viorele, dar vremea n-a mai fost atât de frumoasă. Se pornise un vânt puternic şi mă tem că, nefiind prea gros îmbrăcată, nu mi-am ajutat deloc să se însănătoşească gâtul care mă supără de atâtea zile.

M-am întors acasă să beau o ceaşcă de ciocolată cu Barbu, ciocolată pe care ne-o pregătim singuri. Henrietta de Vendôme mi-a trimis o cutie mare cu ciocolată prin Mişu. Am primit, în sfârşit, şi câteva scrisori de la domnul Hamilton, Van Realty, Kennedy, dr. Madge, Miss Milne, de la Lala şi de la doamna Antonescu, dar şi de la Ali şi Baby. În scrisoarea lui Baby am găsit ştirea tristă a morţii lui Fil. Passavant, care ne întristează mult. Sandra trăieşte în continuare cu mama, se pare, iar mama nu mai are aproape nici un ban! Întreaga situaţie e de-a dreptul oribilă!

După cină l-am primit pe Robert de Flers, ajuns aici după aventuri incredibile – dar aveam să ne spunem atâtea, încât n-am reuşit să aflu nici jumătate din tot ce i s-a întâmplat. A fost o adevărată bucurie să-l revăd, dar, fireşte, a fost şi îngrozitor de trist să ne reîntâlnim în asemenea împrejurări.

Din păcate, m-a supărat rău gâtul şi a trebuit să depun un adevărat efort fizic ca să vorbesc – tuşesc insuportabil şi am dureri mari de gât.

Iaşi

vineri, 9/22 martie 1918

M-am trezit aproape fără glas, în fiecare zi îmi e ceva mai rău cu gâtul, dar n-am timp să-l îngrijesc, ar trebui să nu ies din casă şi să nu vorbesc – dar am audienţe şi trebuie să mă întâlnesc cu tot felul de oameni de dimineaţa până seara, iar toate conversaţiile sunt grele şi emoţionante; pe lângă toate acestea, o am pe sora Pucci, pe care trebuie s-o vizitez zilnic, fiindcă Dumnezeu singur ştie cât o voi mai

putea vedea. Dar azi nu m-am simţit deloc bine şi e tare iritant să fii nevoită să vorbeşti cu o voce care n-ar trebui folosită deloc. M-am dus la sora Pucci de cum am putut fugi de acasă. Am găsit-o în aceeaşi stare, cu dureri cumplite, se zbate în spasme groaznice până ce bietul ei trup muribund va fi zdrobit de eforturi nefolositoare şi chinuitoare, fiindcă nu mănâncă absolut nimic, trăieşte din câteva guri de apă cu gheaţă şi, din când în când, jumătate de linguriţă din lichiorul meu, şi nu scuipă decât sânge şi materie din propriul corp! I-am promis că-i voi trimite o pernă de-a mea, fiindcă a ei nu pare prea confortabilă – vai, sunt atât de puţine de făcut pentru ea.

M-am întors să primesc o mulţime de audienţe şi mi-a fost tare greu, din cauza gâtului: domnul Bărbătescu, noul şef al poliţiei secrete, Hârjeu, noul ministru de război, Niculescu, fost ministru al comerţului, care mi-a adus o poezie ce mi-a fost trimisă de nişte tinere din Bucureşti – cred că e implicată în trimiterea poeziei şi Miss Belkin, vai, de multe ori m-am gândit la ea şi m-am întrebat ce mai face şi mi-a fost adeseori dor de ea. Într-un sfârşit, am primit-o pe doamna Fasciotti şi i-am dat „Regina Maria“, clasa întâi, ceea ce i-a făcut mare plăcere.

După prânz a venit doamna Nevruz, am decorat-o şi pe ea. După aceea am încercat să stau puţin liniştită şi să nu mai primesc pe nimeni, ca să nu-mi folosesc biata voce. Barbu a venit târziu şi am citit *mémoires* importante despre evenimentele recente. Apoi m-am culcat cu o stare destul de proastă.

Iaşi

sâmbătă, 10/23 martie 1918

Sufăr rău cu gâtul, de-abia mai pot vorbi, dar gândindu-mă la sora Pucci nu mă îndur să mă las pe mâna unui doctor, fiindcă vreau să fiu liberă s-o vizitez pe biata de ea oricând ar avea nevoie de mine. Azi, totuşi, am refuzat orice audienţă şi nu m-am dus decât la spital, deşi, în ciuda hotărârii mele, a trebuit s-o primesc pe Maria Spiru, venită la Iaşi pentru o zi. Vede lucrurile într-o lumină foarte confuză, e foarte disperată, e cufundată întru totul în atmosfera Averescu, împreună cu Eliza Suţu, la Piatra (Carpaţi). Inima ei credincioasă şi destul de naivă e sfâşiată de îndoieli şi teroare. A rămas îngrozită când m-a văzut, pe mine, mereu conducătoare, mereu de neîncovoiat, atât de schimbată şi de deznădăjduită; cei din jur nu pot înţelege. Cred că e vorba de lipsă de curaj, nici unul nu-şi dă seama că dacă mă aflu într-o asemenea stare e fiindcă vreau să-mi scap ţara de distrugerea finală şi că îmi frâng singură inima şi îmi ucid sufletul întrebându-mă mereu cum să-i păstrez onoarea vie şi neatinsă pentru generaţiile ce vor veni.

Am găsit-o pe sora Pucci aproape în aceeaşi stare, doar că e tot mai slăbită, crizele de vomă sunt teribile şi de fiecare dată o lasă ca

moartă.

Germanii adaugă întruna condiţii atroce. Cred că Nando se întoarce la noi – azi sentimentele i-au înclinat mult mai mult spre partea noastră.

M-am întins în pat după prânz, lipsită aproape cu totul de voce şi frântă de oboseală. M-am izolat cât am putut, ca să-mi pot odihni glasul şi gâtul.

Barbu a venit mai târziu şi mi-a citit din notele bătrânului rege Carol din 1914 – sunt foarte scurte, deloc descriptive şi lipsite de emoţie, dar interesante pentru noi, cei care ne amintim; altfel ar fi cu totul de neînţeles. Se vede cum, de-a lungul anului 1914, a tot crescut ura faţă de Austria.

După cină am primit vestea că s-ar putea ca sora Pucci să nu supravieţuiască nopţii. M-am ridicat imediat din pat, deşi ştiam că doctorii ar fi fost oripilaţi să mă vadă, şi am dat fuga la spital cu Cella, care lua cina cu copiii.

Într-adevăr, sora Pucci era aproape dusă, dar la fel de lucidă ca întotdeauna, rezemată pe pernele mari pe care i le trimisesem. Doar ochii îi mai erau vii, foarte vii – în rest arăta ca un cadavru foarte emaciat. Dar mai are încă viaţă în ea, iar limpezimea teribilă a minţii îi răpeşte chiar şi odihna unei clipe de inconştienţă. Am stat cu ea o vreme; erau acolo dr. Bonnet şi toate surorile ei.

N-am rămas alături de ea tot timpul, fiindcă din minut în minut avea câte o criză de vomă groaznică. În cele din urmă am lăsat-o, temându-mă cumplit să nu fie ultima oară când o mai văd.

Doctorii spuneau că s-ar putea să dureze, dar s-ar putea şi să fie sfârşitul.

Moare ca o sfântă din vremurile vechi, mulţumindu-i lui Dumnezeu că-i trimite atâta durere…

Se mai află asemenea sfinţi pe pământ. Dar sfânta aceasta ne părăseşte.

Iaşi

duminică, 11/24 martie 1918

Scumpa soră Pucci a supravieţuit nopţii. M-am dus la ea de cum am putut azi-dimineaţă, a avut plăcerea unei vizite din partea doamnei Păcleanu, cu care îşi dorea foarte mult să vorbească despre casa ei din Bucureşti înainte să moară. M-am întâlnit cu doamna Păcleanu pe drum şi am luat-o în automobilul meu; amândouă am fost foarte emoţionate să ne revedem după atâtea suferinţe şi evenimente tragice. Mi-a spus foarte multe despre lucrurile pe care le-au îndurat acolo, a fost îngrozitor. Îmi sfâşie inima, dar vreau cu înfrigurare să aflu, vreau detalii – detalii…

Sora Pucci era întru totul conştientă, dar pierită ca un cadavru, cu

excepţia ochilor.

Am primit cât mai puţine audienţe, fiindcă vocea îmi e încă slabă şi mă doare gâtul.

Din nefericire, ne vin veşti rele de pe frontul de Vest, germanii au obţinut o victorie importantă asupra englezilor pe Somme. Ţi se opreşte inima în piept de teamă – acolo se joacă tot viitorul nostru, nu numai al lor, iar bravii soldaţi englezi sunt masacraţi crunt!

Germanii sunt şi ei soldaţi curajoşi, *dass muss man ihnen lassen*[320].

Se pare că şi Brătianu, şi Tache Ionescu susţin abdicarea lui Nando. Amândoi i-au trimis *mémoires* în privinţa aceasta şi mi-au trimis şi mie copii după ele prin Barbu, dorind ca mai întâi să mă declar eu de acord să le primească Nando. Cu toţii îşi închipuie că mă agăţ de bietul meu tron mărunt *à tout prix*. Dumnezeu ştie că nu e aşa, deşi afirm că am o adevărată „vocaţie“ pentru a fi regină. Fără mândrie nemeritată, cred că pot spune că sunt o adevărată Mama Regina.

Nando nu mi-a spus nimic despre actele pe care le-a primit.

Barbu a venit târziu şi am continuat să citim notele bătrânului rege Carol.

Mi-am petrecut o parte din după-amiază în pat, dar mă simt mai bine.

Iaşi

luni, 12/25 martie 1918 (Bunavestire)

Îmi e mai bine, vocea îmi e mai clară, gâtul nu mă mai doare atât de rău, trebuie să încep să primesc din nou audienţe – cer foarte mulţi oameni să mă vadă în ultima vreme.

De cum am putut, m-am dus la sora Pucci, care în fiecare zi seamănă tot mai mult cu un cadavru; acum doar bieţii ei ochi mă mai întâmpină când intru, dar tot mai are o dorinţă: o sticlă de bere! Mi-a fost îngrozitor de greu s-o găsesc.

I-am primit pe doi dintre noii miniştri – unul dintre ei e bătrânul Dobrescu de la Bucureşti, care a fost primar de câteva ori; era foarte emoţionat de întâlnirea noastră după asemenea evenimente tragice. Tot ce mi-a povestit a fost foarte, foarte trist. Numai Marghiloman încearcă să spună că n-au fost suferinţe grele – ceilalţi au cu totul altceva de povestit. Apoi l-am primit pe Meissner[321], pe care nu-l cunoşteam; se spune că e un om cinstit, dar, cum îi arată şi numele, e destul de german, aşa că mi-am măsurat cuvintele.

La prânz – Găvănescu, care a fost făcut şi el general de curând; nu mai e în serviciul direct al lui Carol, a preluat aviaţia. I se citea pe faţă bucuria avansării şi avea tendinţa de a mă face pe mine răspunzătoare pentru ea – am avut foarte puţin de-a face cu decizia.

Apoi am primit-o pe mica domnişoară Caragea, venită de la Buc. cu părinţii ei. E o fată ciudată, sălbatică, îi spun „Haiduc“[322]. E o

patrioată înflăcărată, pătimaşă, şi a făcut tot felul de lucruri extraordinare în Bucureşti *pour déjouer la surveillance allemande*. Poveştile ei sunt fascinante, dar nu vorbeşte prea deschis, fiindcă au lucrat cu ea şi alţii, iar faptele lor se pedepsesc cu moartea în vreme de război. Are o ură furioasă şi implacabilă faţă de duşman, cum nu pot simţi decât cei care au trăit sub ocupaţie. Dar tot ce aud îmi arată că am avut dreptate şi că, aşa cum am crezut dintotdeauna, e oribil, crud, de neîndurat şi se pare că populaţia a fost jefuită de toate – bani, rufărie, hrană, nu a mai rămas nimic, nimic!

Haiduc a fost atât de copleşită când a dat cu ochii de mine, încât a căzut în genunchi şi chiar mi-a sărutat picioarele. Se pare că tineretul de acolo a rămas loial cu înflăcărare şi că am devenit pentru ei un fel de simbol pe care-l ascund cu drag în inimile lor sângerânde.

Am vorbit mult, mult cu ea – nu încape îndoială, pe tineri îi înţeleg cel mai bine, simpatizez cu ei; nu sunt practici, calculaţi, resemnaţi sau laşi, sunt aprinşi de răzvrătire împotriva stării nedemne la care suntem reduşi şi singura lor dorinţă e dorinţa de răzbunare.

Vai, veştile de pe frontul de Vest sunt, deocamdată, rele. Germanii au obţinut o victorie importantă împotriva englezilor, iar ştirea senzaţională e că au inventat un tip de tun nou, înspăimântător, cu care bombardează Parisul de la o depărtare de 120 km![323]

Câtă îngrijorare trăim! Cum se vor sfârşi oare toate – acolo se hotărăşte şi soarta noastră!

Barbu a venit la ceai – am făcut ciocolată de băut şi ne-am amintit o Bunăvestire de acum mulţi ani. Ne pregăteam să începem lectura când am fost chemată la sora Pucci – am găsit-o revenindu-şi după o *sincopă* care aproape că a ucis-o. Am stat mult cu ea, m-am întors acasă după cină. Din nou, aproape că a trecut graniţa lumii, dar s-a întors să mai sufere puţin.

E ca moartea unei sfinte sublime din vechime. În continuare e perfect conştientă, dar părea să o apese ceva groaznic şi copleşitor, căruia deocamdată, în ciuda epuizării, reuşea să i se împotrivească!

De ce trebuie îngreunată atât de mult moartea? Tot timpul, singurul meu gând, singura mea rugăciune era: fie ca Domnul să aibă milă de ea şi s-o ia.

Dar de-acum cred că durerea i se apropie de sfârşit; am stat cu ea până târziu, respira în continuare, era conştientă încă, mă căuta din ochi. Ştie cât sufăr şi mi-a spus că, atunci când va ajunge la Dumnezeu, se va ruga pentru mine şi pentru ţara mea. În cele din urmă am lăsat-o – încă în viaţă…

Iaşi

marţi, 13/26 martie 1918

Sora Pucci a murit azi-dimineaţă la patru şi jumătate. N-am fost cu

ea când s-a sfârşit – dar se pare că a fost o moarte liniştită, fără luptă. A rămas în sfârşit fără puteri, aşa că Dumnezeu i-a îngăduit să se odihnească.

Pe la 10 şi jumătate m-am dus la ea şi i-am adus singura floare pe care o aveam, şi aceea din întâmplare – un crin roşu mare. Am găsit-o foarte împăcată, îmbrăcată îngrijit în rasa ei de soră, albastră, cu *cornette* albă pe cap şi cu mâinile încrucişate peste o cruce. Era atât de împuţinată, încât veşmântul greu, albastru, părea gol, nu mai era decât o faţă foarte palidă şi foarte liniştită, cu acoperământ alb, prinsă de o haină care ar fi putut la fel de bine să acopere o frunză moartă.

O coincidenţă curioasă e că sora Pucci e din Florenţa, iar crinul roşu e blazonul oraşului ei – s-a întâmplat să fie singura floare neuscată din Iaşi.

Mi-am pus crinul mare, roşu pe inima ei, mulţumindu-i încă o dată în gând pentru tot ce a însemnat pentru mine şi sărmanii mei. Alte flori nu mai erau, doar crini ţepeni de hârtie, din cei pe care îi vezi prin mânăstiri. M-am rugat o vreme la piciorul patului ei. Dacă există un rai, nu încape îndoială că sora Pucci a ajuns acolo – draga soră Pucci, care a promis să se roage anume pentru mine şi biata mea ţară sfâşiată şi însângerată. Capul i se odihnea pe una dintre pernele mele mari.

După aceea m-am dus prin tot spitalul şi am împărţit, în chip de „pomană“[324], multe prăjituri şi pesmeţi tuturor răniţilor.

De acolo m-am dus la „Cultura“ şi am lăsat şi acolo dulciuri, iar apoi la spitalul Lisabettei, unde le-am împărţit cu mâna mea.

M-am întors pentru audienţa cu Mehedinţi, unul dintre noii miniştri. E un bărbat foarte agreabil şi cinstit, cu idealuri inteligente şi pure şi o dorinţă arzătoare de a reclădi tot ce e greşit în ţara noastră. E profesor şi membru al Academiei.

Nando a întârziat atât de mult la prânz, încât am mâncat fără el, iar după prânz am avut alte audienţe: generalul Pătraşcu, ministrul Seulescu, generalul Mărgineanu, care a fost trimis în Basarabia şi e foarte mulţumit de toate acolo. Dar bolile fac ravagii printre ţărani, aşa că mă roagă să trimit *des équipes de sœurs de charité*. Voi încerca. Pătraşcu e un individ în vârstă neinteresant, dar Seulescu e plăcut, inteligent şi gentilom.

N-am ieşit – nu m-am simţit prea bine.

Bătălia cumplită de pe Somme continuă. Nu sunt prea neliniştită, fiindcă am mare încredere în rezistenţa engleză şi franceză, dar tot mi se zbate inima şi mă întreb, cu o înfrigurare ucigătoare, ce veşti ne va aduce următoarea telegramă.

Am primit o telegramă fermecătoare de la dr. Ellis, în care-mi spune că lucrează pentru mine în America.

La ceai a venit Barbu, am vorbit şi am citit, ne-am simţit inimile

grele. Azi nu l-am văzut mai deloc pe Nando, nu mi-a dat nici o ştire. Şi totuşi au loc discuţii extrem de importante la Cotroceni. Nu a venit la cină, iar după cină m-am dus cu Lisabetta la Irina să ne întâlnim cu Flers şi cu Mişu.

Iaşi

miercuri, 14/27 martie 1918

Nu m-am simţit bine, aşa că am stat toată ziua în pat. Nu am primit aproape pe nimeni, am încercat să mă odihnesc cu adevărat.

Veştile de pe frontul de Vest sunt în continuare cum nu se poate mai grave, de-abia le putem îndura; depind prea multe de rezistenţa dragilor şi curajoşilor englezi şi francezi.

Deschiderea oricărei telegrame devine un chin tremurător – am avut parte de prea multe nenorociri, prea multe, ne pierdem încrederea în ştirile bune. Răul pare să fi înfrânt binele – *deocamdată răul a triumfat*!

Domnul să ne ajute.

Iaşi

joi, 15/28 martie 1918

Deşi nu mă simt prea bine, m-am ridicat din pat să mă duc la slujba de înmormântare a dragii mele surori Pucci, care s-a ţinut la capela de la Notre Dame de Sion. Slujbă frumoasă şi demnă, iar lacrimile pe care le-am vărsat au fost lacrimi de adevărată durere şi regret. Scumpă soră Pucci, ai fost ceva cu totul şi cu totul special în viaţa mea, iar acum te-ai dus – te-ai dus într-o vreme când inima îmi e deja atât de îndurerată. Ai promis să te rogi pentru mine şi ţara mea acolo sus, în rai, şi sunt sigură că aşa vei face. Crinul meu roşu era încă foarte proaspăt, singura floare pe care o aveai pe sicriu era crinul acela mare şi roşu, atât de rar în oraşul acesta fără flori.

Te-au dus cu un dric negru ponosit, cu patru cai murgi slabi, dar ţi-au acoperit sicriul cu steagul Franţei, iar crinul meu roşu a fost pus deasupra. Am plâns cu toţii, chiar şi Carol; şi el te-a cunoscut şi te-a iubit din tot sufletul din 1913, când am lucrat împreună. Rămas-bun, soră Pucci!

La întoarcerea acasă am primit o soră de caritate rusoaică: pleacă tare tristă şi deznădăjduită, ca toţi ruşii cu scaun la cap. Apoi a venit bătrânul meu general Verblomski, căruia i-am dat „Regina Maria“, clasa întâi. A căzut imediat în genunchi, în bunul şi vechiul stil rusesc, şi a revărsat un torent de mărturii minunate de devotament şi loialitate, într-o engleză incredibilă. Mi-a adus toate actele lui, în perfectă ordine, ca să văd cu câtă corectitudine se lucrează.

La prânz i-am avut invitaţi pe Scerbacev şi alţi doi generali ruşi. I-au adus lui Nando „Crucea Sfântului Gheorghe“, clasa a III-a, iar generalul a primit de la Nando Marea Cruce a Stelei. S-au dat multe

dovezi de bunăvoinţă şi s-au vărsat câteva lacrimi, fiindcă trăim vremuri atât de tragice!

Mi s-a propus să devin preşedinta onorifică a unei societăţi pe care o înfiinţează pentru ajutorarea bieţilor ofiţeri ruşi care rămân în România, fiindcă nu se mai pot întoarce în Rusia. Am acceptat bucuroasă.

Mai târziu m-am întins din nou în pat. La drept vorbind, sunt o creatură tare slăbită.

Barbu a venit târziu şi am citit împreună. Veştile de pe frontul de Vest sunt încă îngrijorătoare, deşi englezii şi francezii nu şi-au pierdut deloc capetele şi opun o rezistenţă admirabilă mulţimii copleşitoare a germanilor şi unor noi invenţii criminale drăceşti pe care le-a adus inamicul în lumea aceasta şi aşa îngrozitoare.

Domnul să-i ajute pe cei care luptă şi pentru libertatea noastră!

Iaşi

vineri, 16/29 martie 1918

Nu ni se spune absolut nimic despre ce se petrece la Cotroceni. Negocierile acestea de pace sunt ca un coşmar, o vreme nu se mai aude nimic şi dintr-odată ni se dezvăluie brusc o condiţie oribilă după alta, până ne dăm seama că nu ne-a mai rămas nimic! Nimic! De ce îi spun pace? Nu e pace, e o strangulare hidoasă şi răzbunătoare.

Pe frontul de Vest, bătălia e în continuare sângeroasă şi aprigă. Germanii răcnesc că au învins, dar francezii şi englezii declară că sunt pe cale să oprească năvala, deşi au trebuit să se retragă. De-abia mai putem răsufla, atât de înspăimântătoare sunt toate; dacă germanii învinge, ar fi triumful răului asupra binelui – sclavia întregii lumi, sub conducerea lor zdrobitoare. O, Doamne, o, Doamne, cum se vor sfârşi toate?

M-am dus cu Ileana să vedem cum mai merge cantina americanilor. Am găsit-o în perfectă stare, cu provizii pentru încă patru luni. Am vizitat cămările. Le-am decorat pe Miss Pierce şi pe doamna Verblomski cu „Regina Maria“, clasa a II-a, ceea ce le-a bucurat nespus. Dragul meu general cazac bătrân lucrează acolo cu un devotament extraordinar, totul e condus la fel de bine ca pe vremea când era aici bunul meu Anderson.

M-am întors acasă să primesc audienţele. Doamna Balath, doamna Van Sperseele şi o doamnă din Rusia, Kazalkov.

La prânz i-am avut invitaţi pe Mişu şi pe generalul Lafond. Amândoi au fost foarte agreabili şi ne-a mai alinat inimile compania oamenilor care simt ca şi noi. Niciodată n-am simţit cât preţuieşte un prieten aşa cum simţim în astfel de clipe.

După prânz am stat în camera mea şi am scris. Iorga a tradus foarte frumos paginile pe care le-am compus în amintirea sorei Pucci.

La ceai a venit Barbu. I-am citit din jurnalul meu.

Cella a venit la cină. Mi-a tradus textul despre sora Pucci în franceză.

Iaşi

sâmbătă, 17/30 martie 1918

Vreme de iarnă, ninge puţin, cerul e mohorât, e frig.

Multă treabă, deşi audienţe n-am avut. Balş şi Mamulea au venit să discutăm despre problemele Crucii Roşii, pe care am încercat să le rezolv cât mai bine.

La prânz l-am avut invitat pe Kropotkin, întors de la Odessa, unde a trecut prin aventuri fantastice, atât de bizare, încât cu greu ne putem imagina că ţin de zilele noastre.

Veştile de pe frontul de Vest sunt ceva mai liniştitoare. Englezii şi francezii opun o rezistenţă magnifică. Deşi în multe locuri au trebuit să cedeze teren, sunt plini de speranţă şi încredere. Inamicul numeşte cu mândrie măcelul acesta cumplit *die Kaiserschlacht*[325] – dea Domnul ca acest *Kaiserschlacht* să se întoarcă împotriva lor, dar încă nu se poate şti.

După prânz l-am primit pe Petala şi i-am dat 15.000 de franci ca să cumpere o bucată de pământ la Păuneşti, pentru orfelinatul Mircea pe care-l vom deschide acolo. Apoi m-am dus cu Mignon să împărţim ţigări la Y.M.C.A., adăpostul meu unde nu m-am mai dus de mult. De când m-au lovit zilele acelea de mare nenorocire, nu m-am mai simţit în stare să umblu peste tot ca înainte, pe lângă faptul că nu m-am simţit bine nici fizic. Nu reuşesc să scap de durerea de gât, deşi nu mai tuşesc atât de rău.

M-am întors acasă şi am scris puţin; în ultima vreme scriu destul de mult, avansez chiar şi cu *Pansy*, spre încântarea Ilenei.

Barbu a venit ca de obicei. Am avut multe de citit.

De la Bucureşti nici o veste anume, dar tot ce ar fi de auzit dintr-acolo e atât de dureros, încât nu se poate să nu ajungă la noi foarte repede.

De când nu mai pot ajuta cu nimic, parcă sunt doar pe jumătate vie.

Iaşi

duminică, 18/31 martie 1918

Pentru prima dată de câteva săptămâni, m-am dus din nou la „Cultura“. De la ultimele evenimente zdrobitoare n-am mai avut curajul să merg printre bolnavi şi răniţi, parcă nu puteam da ochii cu ei în clipe în care ţării i se impuneau condiţii atât de ruşinoase; fiecare suferind, fiecare soldat invalid mi se pare un reproş viu, insuportabil, care-mi face viaţa de-a dreptul imposibilă.

M-am întors acasă să-l primesc pe Jean Chrissoveloni şi apoi pe

Slătineanu, să discutăm cum ne putem folosi ambulanţele Regina Maria. Întâmpinăm dificultăţi, avem datorii mari.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Butculescu, care tocmai s-au întors de la Odessa, unde au trăit aventuri incredibile. Întreaga Rusie pare să se fi prefăcut într-un imens azil de nebuni.

Soţii Butculescu mi-au povestit despre colonelul Boyle. Mă întrebam de ce n-am mai auzit nimic de el – se pare că îi ajută pe toţi cei aflaţi în primejdie la Odessa şi se îngrijeşte de românii noştri prizonieri.

Marghiloman e tot la Bucureşti, deocamdată nu avem alte veşti despre negocierile de pace, dar sunt atât de groaznice, încât nici nu îndrăznim să întrebăm. Trăiesc într-un coşmar desăvârşit, nu mai sunt câtuşi de puţin cea de dinainte – nu văd nimic în faţa mea.

Pe frontul de Vest bătălia continuă, înspăimântătoare şi nimicitoare. Aliaţii rezistă, deşi deocamdată avantajele sunt de partea germanilor.

I-am telegrafiat regelui George al Angliei.

După-amiază n-am ieşit, fiindcă e frig şi încă sufăr cu gâtul, cred că sunt slăbită, ceea ce, în fond, nu e de mirare.

Barbu, târziu la ceai. Ne-am făcut câte o ceaşcă de ciocolată, am citit şi am vorbit. Am primit veşti despre palatele din Bucureşti. Brociner[326] s-a comportat admirabil, la fel şi Kopkov[327] şi grădinarul meu cel amabil de la Copăceni. Tzigara[328], Steinbach şi Krämer s-au ridicat la înălţimea situaţiei. Bătrânul Liemann şi Burin nu s-au lăsat nici ei mai prejos – Liemann a fost foarte decent. Mă bucur că oamenii în care am crezut nu m-au dezamăgit.

Dar acum nu-mi doresc câtuşi de puţin să mă întorc!

Iaşi

luni, 19 martie/1 aprilie 1918

Zi de regină, dar nu dintre cele mai grele. Am plecat la 10 cu Lisabetta şi Symki şi cu Ballif în automobilul următor, undeva la ţară, nu departe de Podu Iloaiei, unde dr. Vicol şi ceilallţi au organizat un orfelinat mare care poartă numele lui Mircea. E un loc tare frumos, care aparţine unui Cantacuzino-Paşcanu bogat, înconjurat de un parc mare şi încântător, cu alei splendide mărginite de copaci. Adăposteşte peste o sută de orfani. Promisesem de mai demult să vin şi nu reuşisem. Acum ne-au primit cu mare bucurie. Fireşte, s-a cântat mult şi s-au recitat o mulţime de poezii; mereu m-a uimit cum pot fi făcuţi copiii aceştia atât de mici şi părăsiţi să cânte atât de frumos, deloc fals, şi să ţină minute versuri nesfârşite. Fireşte, mi s-a arătat fiecare colţ şi am avut multe dulciuri de împărţit tuturor, iar copiii mi-au oferit multe buchete de floricele albastre. Oamenii de acolo păreau prietenoşi, sper că sunt buni cu cei mici. Mâncarea nu e rea, dar de-abia dacă ajunge, cu alte cuvinte nu ajunge – vremurile sunt grele, facem ce putem.

Locul e minunat, dar trebuie să adaug că nu proprietarul cel egoist ni l-a dat, deşi vreme de 20 de ani nu a locuit nimeni aici; a fost rechiziţionat de armată, iar acum bătrânul a şi început să ne dea bătăi de cap, chiar dacă se pare că nu vine niciodată, nici măcar ca să se uite la proprietatea de aici. Nu toată lumea se naşte altruistă!

De acolo am mers, pe drumuri foarte proaste, la o pădurice îndepărtată unde am luat prânzul, despărţite cu severitate de partea masculină a grupului nostru, cum se întâmplă întotdeauna când excursiile sunt plănuite de severul meu colonel. Vremea a fost foarte frumoasă, dar a bătut vântul. Pădurea era plină de floricele albastre.

Odată terminată fără grabă masa, am plecat la Târgu Frumos, unde am vizitat un spital mare de *rééducation des membres blessés*, administrat de un doctor excelent, pe nume Gruescu, un bărbat modest, destul de vârstnic, pe care îl mai văzusem lucrând la Botoşani. E remarcabil, face totul din nimic, un muncitor şi organizator înnăscut. Am vizitat cam 900 de invalizi şi i-am dat fiecăruia câte ceva, în adevăratul stil al zilelor mele regale. Mulţi dintre ei trăiesc în barăci foarte bune, construite de Van Saanen.[329]

Cu copiii orfani

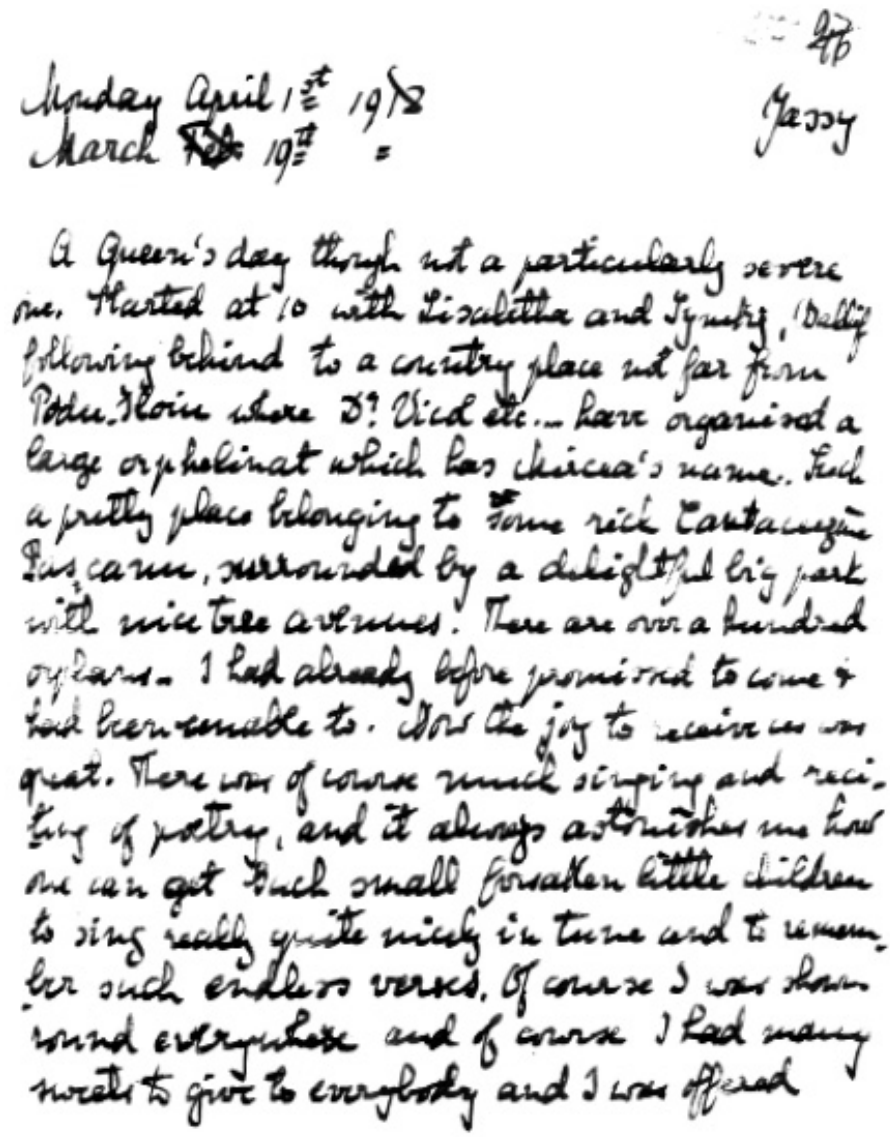
Monday April 1st 1918
March 19th =
Jassy

A Queen's day though not a particularly severe one. Started at 10 with Elisabetha and Symbry, Dally following behind to a country place not far from Podu Ploiu where D? Vicol etc... have organised a large orphelinat which has Marcea's name. Such a pretty place belonging to some rich Cantacuzène Pas, carun, surrounded by a delightful big park with nice tree avenues. There are over a hundred orphans. I had already before promised to come & had been reminded to. How the joy to receive us was great. There was of course much singing and reciting of poetry, and it always astonishes me how one can get such small forsaken little children to sing really quite nicely in tune and to remember such endless verses. Of course I was showered everywhere and of course I had many words to give to everybody and I was offered

Totul s-a încheiat cu un ceai oferit de doctori, iar la cinci eram înapoi la Iaşi.

A venit Barbu – avea multe de povestit. Lucruri triste. Am primit chiar câteva scrisori, până şi una de la mama!, prin curierul lui Flers, dar toate erau de la Anul Nou. Scrisorile de la draga şi biata de mama, atât de singură, întotdeauna mă umplu de emoţii dureroase.

Pe frontul de Vest, bătăliile îngrozitoare continuă.

Iaşi

marţi, 20 martie/2 aprilie 1918

M-am dus la spitalul Elena Doamna cu Colette Plagino, care venise

să mă vadă. Au tifos exantematic acolo, cazuri grave. Micul Constantinescu lucrează cu unul dintre puţinii doctori francezi rămaşi.

Audienţă cu doamna Săulescu – se prea poate să fie o femeie bună, dar mă scoate din minţi. *Este preţioasă, pretenţioasă* şi se consideră de departe superioară în virtute, inteligenţă, educaţie, aspiraţii, *avec cela elle graçouille*[330] şi pare să mă ierte etern, din marea ei mărinimie, pentru că n-am ales-o pe ea ca prietenă de suflet, ceea ce nu face decât să arate cât de slabă îmi e judecata. E o femeie de-a dreptul iritantă, care nici nu-ţi poate trece pragul fără să te scoată din sărite. E atât de mioapă, *încât clipeşte din ochi întruna* de parcă lumea ar fi pur şi simplu prea murdară ca s-o poată privi cu ochii larg deschişi. O, mi-a chinuit nervii prea încordaţi.

La prânz au venit generalii Văitoianu şi Grigorescu. Văitoianu m-a implorat să vin pe front, cât a mai rămas din el, ca trupele să nu se simtă părăsite de familia regală. Ca de obicei, a fost foarte amabil. Grigorescu a fost cum e el de obicei, dar când eşti foarte sensibil e mai greu de suportat – atunci îmi aminteşte de *le feu Kalindero*[331], căruia întotdeauna trebuia mai întâi să-i străpungi carapacea de vanitate ca să ajungi la omul adevărat. Când eşti foarte îndurerat, operaţia aceasta te descurajează.

Mai târziu am făcut o plimbare călare cu Mignon şi Ileana. Ileana uitase să trimită vorbă să i se pregătească calul, aşa că l-a călărit pe cel mare şi negru pe care mi l-a lăsat mie Marchal – l-a stăpânit foarte bine şi a fost tare încântată de ea însăşi.

Ceai cu Barbu. Am citit. Veştile de pe frontul de Vest sunt mai mulţumitoare din punctul nostru de vedere.

După cină, conversaţie dureroasă cu Nando. Am primit scrisori triste de la Bucureşti, care descriu cum sunt primiţi acolo de germani ofiţerii noştri demobilizaţi – îţi îngheaţă sângele în vine, adaugă şi insulta răului făcut. Oarecum l-am acuzat pe Nando că rămâne indiferent şi că alege să apere mai degrabă duşmanul decât pe proprii ofiţeri, după care a urmat o scenă destul de violentă – nu discutasem de mult, dar din timp în timp, chiar dacă se înfurie, trebuie să-i arăt puţin din punctul de vedere sentimental, care, în fond, e cum nu se poate mai real în clipele acestea groaznice.

După multe replici furtunoase, ne-am despărţit totuşi foarte buni prieteni.

Iaşi

miercuri, 21 martie/3 aprilie 1918

După ce m-au prins o mulţime de oameni cu o sută şi-una de întrebări, am reuşit să plec cu Ecaterina la spitalul evreiesc ca să împart ţigări etc.

A venit în audienţă familia Coandă – doamnele au sosit de la Sascut,

unde lucrează, iar generalul Coandă de la Bucureşti. Tot ce avea el de povestit despre Bucureşti a fost chinuitor de trist.

La prânz am avut-o invitată pe Lili Fălcoianu[332], care a reuşit să vină din partea cealaltă sub un pretext fals. Lucrează de la început la *asile des vieux* de la „Elisabeta“. A stârnit un râs nebun. Nu cred că există om mai amuzant decât ea. I-a făcut să râdă pe toţi mesenii, nu a rezistat nimeni, nici măcar severul meu colonel, nici servitorii. Chiar şi cea mai tragică poveste devine, în gura ei, comică, de-a dreptul irezistibilă – întreaga ei personalitate face ca tot ce spune să fie atât de amuzant. Descrierile ei despre stăpânirea germană au devenit o adevărată farsă, iar descrierea pe care ne-a făcut-o despre furtul Sfântului Dimitrie a fost inimitabilă.[333]

N-am ieşit după-amiază, fiindcă iar mă supără destul de rău gâtul. Am scris scrisori de trimis la Bucureşti. Mi-au scris bietele fete ale lui Bibescu, Lisette Greceanu, Didina Cantacuzino etc. Sunt primele scrisori pe care le compun pentru partea cealaltă – parcă s-ar fi deschis un golf întreg între noi şi dincolo…

Barbu a venit la ceai, am avut multe acte de citit. Îmi simt inima mai grea ca niciodată, toate îmi provoacă cea mai adâncă nelinişte; sunt prea multe chestiuni arzătoare, toate în acelaşi timp, iar oamenii noştri nu lucrează serios, pe lângă faptul că mă îngrijorează atmosfera pe care o răspândeşte în jurul său Marghiloman, deşi din punctul lui de vedere cred că încearcă să facă tot ce poate. De pe frontul de Vest nu avem ştiri deosebite.

La cină a venit Cella. După masă am stat mult de vorbă cu ea.

Iaşi

joi, 22 martie/4 aprilie 1918

M-am dus cu Ecaterina să vizitez spitalul de tuberculoşi de la Galata, unde pacienţii şi personalul îi simt mult lipsa micului nostru Ferrey-Rolles; era un om excelent, cu inimă de aur şi îşi iubea mult munca. Mă întreb unde sunt cu toţii.

Înainte să mă duc la spital l-am primit pe colonelul Verbonski, ca să aranjăm trimiterea de provizii la Sascut şi în alte locuri.

La 12, o audienţă dureroasă pentru mine: Costică Arion, din noul guvern. Fireşte, a fost fermecător, dar ultimele evenimente mi-au zguduit *încrederea*, nu mai sunt femeia care eram. S-a strecurat în inima mea atât de loială un lucru cu totul necunoscut, *neîncrederea*, aşa că acum rămân rezervată. Nu mă pot arăta prietenoasă şi nu pot avea încredere desăvârşită în nici un om despre care mă tem că *a pactisé* în vreun fel cu duşmanul. Cei înclinaţi să creadă că ne primim pedeapsa meritată fiindcă am intrat într-un război care pentru mine e în continuare sfânt – dată fiind cauza pentru care am intrat în el, daţi fiind Aliaţii cărora ne-am alăturat – nu se pot bucura de simpatia mea

şi nu-mi pot fi prieteni. Idealul fundamental de la care pornim e diferit, cum am putea deci cădea de acord? De asemenea, nu pot înţelege traiul în bună înţelegere cu un duşman care ne obligă să acceptăm o ASEMENEA pace! Nu m-am putut abţine să-i spun lui Arion „că pacea aceasta nu e nici mai mult nici mai puţin decât *un chiffon de papier*“[334], făcând în acelaşi timp cu mâinile gestul de a rupe acel *chiffon de papier* în bucăţele.

Nici n-am îndrăznit să-l întreb despre bătrâna lui soţie, o doamnă foarte amabilă, fiindcă am auzit că a spus lucruri oribile despre mine. El s-a purtat încântător faţă de mine, mi-a strâns amândouă mâinile cu o emoţie care mi s-a părut adevărată şi m-a numit *notre Reine*[335], cu un accent special pe *notre*! I-am spus cu toată sinceritatea *que je me tenais en réserve*[336], că deocamdată nu-i pot vorbi *à cœur ouvert*[337] – s-au petrecut prea multe, trebuie să aştept până să redevin Regina Maria de odinioară.

Ceea ce trebuie ei să înţeleagă, dacă va fi să lucrăm cu adevărat împreună, e că nu mă consider o regină înfrântă, care trebuie să-şi recunoască greşeala, ci conducătoarea unei armate glorioase care NU a fost înfrântă, ci a trebuit să se supună unei păci îngrozitoare şi absurde pentru că a fost trădată de aliatul său. Odată acceptată baza aceasta, vom vedea cum putem colabora.

La prânz, nimeni.

La trei m-am dus în vizită la doamna Prezan. Ne-am plimbat împreună prin pădurea ei, am cules floricele albastre, dar cel mai mult am vorbit. Fireşte, face parte dintre puţinii oameni care mi-au rămas alături în convingerea că rezistenţa ar fi fost singura cale. E curios, în clipele acestea tragice ne-a apropiat, pe mine şi pe femeia aceasta mică şi destul de rea, un ideal comun şi aceeaşi durere.

La ceai, Barbu.

După cină, Irina a venit în fugă de la ea de acasă să-mi spună că au sosit veşti de la Bucureşti, că regele i-a scris Marthei Bibescu, despre care e aproape sigur că a trecut de partea duşmanului, că Martha arată scrisoarea aceea tuturor şi că efectul este deplorabil. Regele, care nu scrie niciodată! Şi tocmai după asemenea evenimente, primele cuvinte din partea lui care ajung la Bucureşti să fie pentru EA! Vai, mă tem că e ADEVĂRAT şi că i-a scris. Eu nu i-am răspuns Marthei la scrisoare, eram prea îndurerată, sunt mult mai *entière de sentiments*. Irina nu credea că regele ar fi scris şi a fost îngrozită când a auzit că aşa a fost!

I-am citit Lisabettei şi nu m-am mai culcat atât de târziu pe cât obişnuiesc în ultima vreme.

Iaşi

vineri, 23 martie/5 aprilie 1918

Vreme ca de vară, mult prea fierbinte, fără pic de ploaie, aşa că nu e

nici iarbă, nimic nu e verde, e o adevărată disperare – e praf ca în iunie.

I-am pozat micului *medailleur*.

Audienţă înduioşătoare cu pictorul Verona[338], care a fost prizonier în Ungaria (la Sopron) un an şi jumătate. A făcut parte din divizia Cerna. E un bărbat foarte tânăr şi deja are o barbă lungă şi căruntă. Suferinţele şi disperarea morală i-au fost groaznice, de nedescris, dar ofiţerii cu bani au reuşit să răzbată, în timp ce soldaţii au murit cu miile de… foame! Cred că e imposibil de povestit, de descris prin ce au trecut. Mai mult, au fost duşi în Italia, mulţi dintre ei ca să sape tranşee, şi au fost masacraţi fără milă – o, mintea noastră cea de toate zilele nu-şi poate închipui aşa ceva.

A rămas loial până în măduva oaselor, loial nouă, loial cauzei, loial idealului care ne-a mânat înainte. I-am spus că toţi cei pe care nu i-a zguduit nimic vor găsi *un point de ralliement*[339] în mine.

Veştile de pe frontul de Vest sunt îngrijorătoare. Au reînceput bătăliile crâncene, cu o violenţă înnoită. Ce masacru trebuie să fie!

După aceea l-am primit pe generalul Sternberg de la Crucea Roşie rusă, care a primit în sfârşit permisiunea de a se întoarce în Rusia prin Austria.

La prânz am avut-o invitată pe Lili Fălcoianu, azi mai puţin amuzantă, cu mai puţine poveşti, mai serioasă; am vorbit despre lucruri grave. E bărbat, nu femeie. Fireşte, îi şochează pe mulţi, fiindcă nu e nimic convenţional în ea, e o ciudată – dar are o onestitate aspră, aproape brutală, care-mi place, pe care o pot suporta, dar care pe unii îi reduce la o stare de împotrivire dezgustată.

La patru am plecat la o plimbare călare cu Ileana şi Barbu. A fost aproape prea cald, dar am făcut câteva galopuri bune, fiindcă acum cunosc porţiunile unde se pot lăsa caii să alerge. M-am întors să iau ceaiul cu Barbu.

Mi s-a făcut un somn cum rar mi se întâmplă – m-am culcat devreme.

Iaşi

sâmbătă 24 martie/6 aprilie 1918

Vremea e mai frumoasă ca niciodată, dar azi n-am ieşit deloc. Am avut scrisori de scris, i-am pozat sculptorului. La prânz a venit col. Boyle, întors din Rusia cu prizonierii noştri deputaţi pe care i-a salvat numai şi numai cu extraordinarul lui curaj şi spirit de iniţiativă. E un om minunat, un adevărat erou, de când a început războiul n-am întâlnit o persoană pe care s-o respect atât de mult şi în ale cărei mâini m-aş încredinţa mai liniştită. A dat dovadă de un curaj formidabil, devotamentul lui faţă de cauza bieţilor noştri români maltrataţi la Odessa a fost lăudabil, nu am cuvinte să-mi exprim

admiraţia pentru el şi cu atât mai puţin recunoştinţa. E un erou în cel mai deplin sens al cuvântului, e unul dintre Nemuritori – Domnul să-l binecuvânteze.

Am avut o discuţie foarte, foarte lungă cu el după prânz; nu pot spune că m-a făcut fericită, dimpotrivă, mi-a reaprins suferinţa chinuitoare pe care o port cu mine peste tot. Nu pot îndura situaţia în care ne aflăm – sunt umilită dincolo de cuvinte, în numele meu, al ţării şi al poporului meu. Numai în numele armatei nu, armata mea a fost neînfrântă, armata mea şi-a făcut datoria până la sfârşitul tragic şi ar fi fost gata să lupte până la ultimul om.

Acum ni s-a impus pacea aceasta de-a dreptul imposibilă, viaţa aceasta care nu mai merită trăită – toată e o tortură lungă, umilitoare, incredibilă, din care nu văd nici o cale de ieşire, ci doar mai multă nenorocire, mai multă suferinţă, mai multă disperare, mai multă înjosire. Pentru prima oară în viaţă, nu am nici o dorinţă de a trăi, de-abia dacă mai am dorinţa de a munci, iar marea dragoste faţă de omenire pe care o simţeam atât de caldă în inimă e pe jumătate moartă. Încrederea mi-a fost zdruncinată, nu mai cred în oameni ca pe vremuri, aşa că eu însămi am devenit alt om. Îmi sunt străină mie.

Toate acestea le-am simţit de două ori mai adânc după discuţia cu Boyle; simţeam că vreau să păstrez personalitatea lui mare, puternică, loială în viaţa mea, dar va pleca, aşa cum vor pleca toţi oamenii valoroşi, fiindcă ne-am despărţit de cercul celor vii.

Nu pot îndura situaţia aceasta, nu o pot îndura, îmi ucide sufletul încetul cu-ncetul.

Barbu a venit la ceai – dar eram doborâtă cu totul, fără speranţă, o tovarăşă neplăcută al cărei curaj a dispărut nu ştiu unde şi a cărei credinţă în lucruri a fost zguduită din temelii.

După cină a venit generalul Scerbacev să-şi ia rămas-bun – încă o despărţire tristă, totul e trist, oribil de trist.

La zece am plecat cu Nando pe front, sau ceea ce era pe vremuri frontul – să-i spunem „fostul front“!

Pe fostul front

duminică, 25 martie/7 aprilie 1918

Zi plină, chiar obositoare. Vreme de vară, mult prea uscată – deznădăjduit de uscată, nu e pic de iarbă, nu poate creşte nimic; dacă mai continuă, va fi un nou dezastru, adăugat multor altora.

Ne-am început activităţile la Comăneşti, dar m-am trezit cu mult mai devreme, ca să mă uit la nişte *paysages* foarte frumoase pe care le mai văzusem, în mare parte, vara trecută, în timp ce prin munţi bubuiau tunurile. Acum tunurile au tăcut şi suntem mult mai nefericiţi decât eram în vară! Am trecut prin tot Târgu Ocna, acum distrus de tot – erau nişte pomi înfloriţi acolo, în alte părţi nu i-am văzut.

La nouă şi jumătate am asistat la o paradă mare la Comăneşti. Un câmp mare, plin de soldaţi care arătau cu toţii TARE bine, cu totul altfel decât arătau anul trecut pe vremea aceasta – „dar acuma e pentru nimic“[340], iar spiritul meu nu e resemnat, mă munceşte o disperare mai furtunoasă ca niciodată. Fiecare pas pe care-l fac în viaţă acum e o agonie adâncă – totul a devenit pentru mine o tortură de nesuportat, iar vederea armatei mele de care eram atât de mândră îmi sfâşie inima în bucăţi. Acum am nevoie de un adevărat efort ca să fac tot ce fac.

La Comăneşti ne-a întâmpinat generalul Văitoianu cu soţia şi mulţi ofiţeri şi generali. A venit şi Alina Costinescu cu soţul ei.

Grupul nostru era format din Carol, Mehedinţi, Catargi, Râmniceanu, Stârcea, Marieta Balş şi, fireşte, teribilul meu general.

Parada a durat mult, mai întâi am străbătut pe jos câmpul enorm, trecând în revistă regimentele, apoi au trecut în marş prin faţa noastră.

Caii au suferit mult mai mult decât oamenii.

Odată încheiată parada, Nando a decorat câţiva soldaţi şi ofiţeri. E divizia a şaptea.

Apoi, printre rândurile duble de soldaţi care ovaţionau zgomotos, am plecat cu automobilul la spital, iar de acolo la castelul lui Ghica Comăneşti, unde ne aştepta un prânz militar.

La masă am simţit cum mi se revarsă toată durerea, până mi-a venit s-o strig în faţa tuturor. Niciodată în viaţă nu m-am simţit ca acum. Uneori chiar mi se pare că până la urmă am să-mi pierd minţile.

Prânzul a fost uimitor de rapid, pentru o masă militară, iar la ora unu am plecat cu Marieta Balş să vedem casa bietului George Ştirbey de la Dărmăneşti. Locul e minunat, casa e foarte nouă, construită de ei şi, lucru rar, foarte frumos plasată. E una din cele mai bine plasate case din câte am văzut în România. E pe un fel de platou mare, înconjurat de păduri şi cu dealuri în depărtare, dar casa nu e construită pe o pantă, lucru care niciodată nu mi-a plăcut. Se poate spune că e un loc ideal. Tot auzisem despre ea şi mărturisesc că mi-a şi depăşit aşteptările, deşi a fost o împrejurare nepotrivită ca s-o văd: casa era golită, încă nu era nimic înverzit, dar locul nu era deloc neglijat. Marieta a fost mulţumită de starea în care a găsit casa. Au avut noroc; aveam de gând să vin aici în condiţii cu totul diferite!

De acolo am plecat mai departe la Cireşoaia, chiar în vârful muntelui pe care am fost toamna trecută, când am vizitat tranşeele. Nando nu mai fusese acolo. Am văzut toate poziţiile vechi. Văitoianu ne-a explicat bătăliile şi m-am întristat de moarte – m-am întristat atât de tare, că îmi obosise şi corpul, eram obosită fizic şi mental. M-a părăsit primăvara. Nu văd înaintea mea decât un drum întunecat şi imposibil pe care încă nu m-am resemnat să apuc.

Ici-colo pe câmpurile de luptă sunt risipite morminte mici şi

singuratice, care se bucură în solitudine eternă de priveliştea glorioasă de pe vârful muntelui, iar acolo unde a curs sângele din belşug erau o mulţime de violete, în petice mari, care mă făceau să-mi închipui că aleseseră într-adins să crească acolo, unde au sângerat şi au murit oameni atât de tineri. Şi iarba, şi pământul erau de un cenuşiu prăfos, întrerupt de violetele acestea de o culoare extraordinar de vie; poate culoarea era atât de puternică pentru că au băut cu rădăcinile sânge de eroi – se poate! Cel puţin acesta e gândul care mi-a venit în minte.

Ne-am dus la poziţiile pe care le vizitasem în toamnă, pe ceaţă, prin frunze moarte – pe atunci era o lume vie, care palpita de dorinţa arzătoare de acţiune, fiecare soldat era sigur de puterea lui şi de dorinţa de a învinge duşmanul; acum sunt poziţii părăsite, nu predate în luptă.

În faţa tranşeelor noastre erau ale duşmanului, foarte aproape, la doar câţiva metri. Câţiva soldaţi austrieci şi ofiţerul nostru au ieşit din ele şi ne-au salutat. Ciudată situaţie, într-adevăr!

Îmi îndurerează inima şi îmi oboseşte trupul. Stăteam să izbucnesc în lacrimi la fiecare pas. Adevărul e că am detestat gândul de a mă întoarce acolo, în afară de faptul că am putut spune câteva rugăciuni la mormintele acelea singuratice şi primitive, de soldaţi.

Obosisem foarte tare – nu sunt deloc într-o stare bună, nici moral, nici fizic. Dar mai aveam multe de făcut. Am urcat alături de Nando în automobilul lui şi am coborât pe drumurile foarte abrupte, printre ruinele rămase din Târgu Ocna şi prin Oneşti, până la satul Caşin, unde am inaugurat o casă de cultură ţărănească construită de armată pentru folosul satului. Un preot a vorbit remarcabil de bine. Şi aici am avut parte de o primire formidabilă din partea ţăranilor.

S-a făcut târziu până să plecăm înapoi spre Oneşti, la altă paradă enormă, pe un câmp aproape de gară. Încă o îndelungată trecere în revistă, pe care de data aceasta n-am făcut-o pe jos, fiindcă, lucru rar pentru mine, eram foarte obosită; nu-mi place să fiu aşa, dar eram obosită, obosită, incredibil de obosită.

Parada a fost lungă, am îndurat-o în picioare. Ultima parte a fost acoperită de primele umbre ale nopţii. Erau foarte mulţi soldaţi – aceasta era divizia întâi, iar generalii îmi erau necunoscuţi.

M-am întors la tren preţ de o jumătate de oră, ca să-mi schimb rochia prăfuită (purtam uniforma de spital), iar la cină m-am îmbrăcat la fel, dar cu haine curate ca lacrima. Ziua lungă s-a încheiat cu o masă interminabilă la casa de cultură din Oneşti pe care o inaugurasem ultima oară, în împrejurări mult mai fericite, când bunul meu prieten Anderson încă mai era alături de mine, iar la masă îmi stăteau alături mulţi ofiţeri francezi mărunţei şi cu feţe strălucitoare – *tout passe… tout casse… et c'est moi qui était lasse, lasse…*[341]

Am încercat să fiu veselă, am încercat să nu fiu *ein steinerner Gast*[342]

– dar tânjeam să mă întorc la trenul meu, ceea ce de-abia pe la miezul nopţii am reuşit să fac.

Da, eram obosită, dar mi-am dat seama că nu era din cauza zilei prea pline; din punct de vedere fizic, am avut zile mult mai grele, dar pe atunci aveam speranţa în inimă – acum nu o mai am deloc… sau dacă o mai am, e atât de abstractă şi de îndepărtată, că nici nu se mai poate pune la socoteală.

Pe fostul front

luni, 26 martie/8 aprilie 1918

Încă o zi militară lungă. Am plecat la nouă de la Bâlca; dimineaţa a fost ciudat de mohorâtă şi de rece pe lângă ziua de ieri. Mai întâi m-am dus de la gară la draga mea căsuţă de la Coţofeneşti, acum reconstruită şi puţin mărită. Vremea era, din păcate, închisă, aşa că locul meu iubit nu se prezenta chiar în cea mai bună lumină. O parte din mobilă e încă acolo, dar e nevoie de paturi, dulapuri şi câteva scaune. Căsuţă dragă – mă bucur că au reconstruit-o, mereu îmi va fi refugiu când voi avea nevoie de puţină linişte, departe de oraş şi de vorbăria lui nesfârşită.

Apoi am plecat mai departe, pe o vreme tot răcoroasă şi mohorâtă, la Cota 7, care îmi place atât de mult, postul de comandă al lui Moşoiu, unde Nando nu mai fusese. Am mers în automobilul închis, cu Marieta Balş. Toate locurile prin care treceam îmi aminteau de zile mai bune, de speranţe zdrobite, de eforturi zadarnice. În ciuda cuvintelor minunate pe care mi le-au spus, totul s-a încheiat cu un dezastru – o renunţare înainte să se încerce tot ce se putea încerca, nedemnă de armata noastră excelentă!

Opposite our trenches were the enemy's trenches quite near, hardly a few yards apart. A few Austrian soldiers and their officer came out and saluted us. Indeed a strange state of affairs!

Tasting the soldier's soup in the trenches

În tranşee

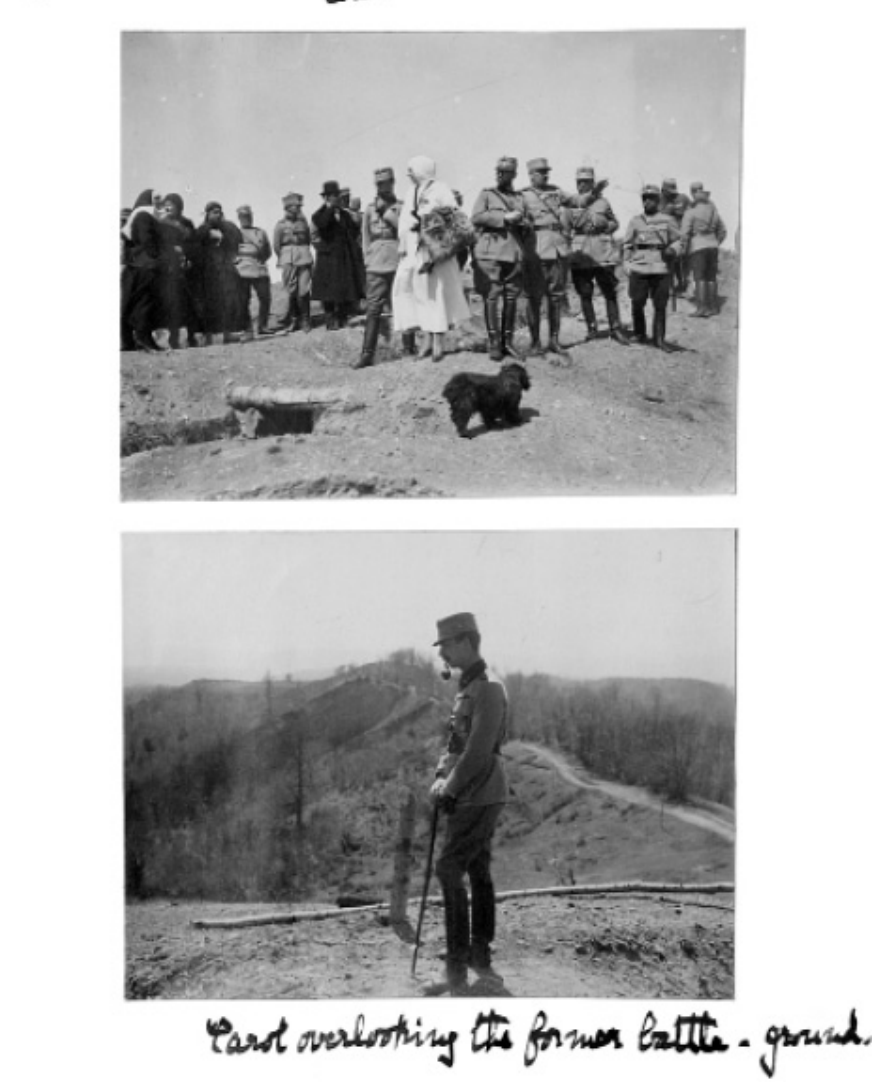

(Sus) În sectorul generalului Moşoiu. (Jos) Prinţul Carol pe linia frontului

Melancolia mea adâncă trebuia să se topească întru câtva în faţa soarelui zâmbetului ca de căpcăun al lui Moşoiu, în faţa optimismului lui nezdruncinat şi irezistibil şi în faţa soarelui din ceruri, care ne-a întâmpinat şi el acolo, sus, strălucitor. Aerul nu mai era deloc rece, iar cerul era albastru, de un albastru intens. Dar peste tot e aceeaşi uscăciune, nicăieri iarbă verde, nici măcar un semn de frunze verzi. Dacă ar ploua măcar o dată, schimbarea ar fi imediată şi miraculoasă.

Ne-am dus pe dealul pe care, data trecută, urcasem dimineaţa devreme cu prietenul Anderson alături, iar în vârf, de unde aveam o privelişte minunată asupra munţilor, Văitoianu ne-a explicat bătăliile.

Vizitarea câtorva tranşee şi cazemate etc. a durat până aproape de ora prânzului. Mi-am luat în stăpânire, cu senzaţia cuiva care s-ar întoarce acasă, cele două cămăruţe ale mele, care vor fi păstrate intacte. Prânzul a fost copios şi vesel; în faţa bunei dispoziţii şi a încrederii nemăsurate a lui Moşoiu în partea bună a vieţii, nu poţi să nu laşi deoparte o vreme gândurile mizantropice. Răspândeşte în jur o *bonhommie* şi o satisfacţie de nedescris.

Fireşte, pe toată durata mesei am avut parte de muzică şi cântece.

La două am plecat, de data aceasta în automobilul lui Nando, în faţă, lângă el, spre un loc îndepărtat unde urma să trecem în revistă soldaţii diviziei a opta, comandată de generalul Zadic[343], un bărbat scund, slab, cu un aspect destul de tineresc, pe care nu-l cunoşteam.

Mai întâi trebuia să trecem de Sascut, apoi să mergem tot înainte, înainte, pe drumul mare şi foarte lat spre Bacău-Roman, până la un sat pe nume Cleja. Ţăranii se adunaseră peste tot, a plouat peste noi cu nenumărate violete umile şi primele anemone albe, de primăvară. Nando, fireşte, a condus foarte repede, dar, cum eram în faţă, a fost de-a dreptul suportabil. L-am convins totuşi să încetinească prin sate şi chiar să oprească acolo unde femeile aveau flori în mâini.

Pe la cinci am ajuns la locul unde urma să aibă loc parada. S-a trecut prin programul obişnuit, foarte asemănător cu cel al celor două parade de ieri, doar că după aceea am rămas pe câmp şi un număr de soldaţi au susţinut momente artistice – unii au cântat în cor, alţii au dansat. Unul a venit, cu tot cu caschetă şi armă, să recite o doină de-a dreptul fermecătoare, compusă de el, o poezie chiar încântătoare, în cea mai bună formă populară românească.

Unul a adus un urs îmblânzit, pe care-l avea de când era pui, şi s-a luat la trântă cu el. Mi-a stârnit un râs bun, din inimă. Iar ursul arăta exact ca un om deghizat în urs. Mai târziu i-am dat dulciuri şi ţigări. Ni s-au prezentat şi doi veterani în vârstă din celălalt război. Unul e stegar şi a rămas la post pe toată durata războiului. Purta tot căciula lui de dorobanţ de pe vremuri. Nando i-a decorat pe amândoi, eu am stat de vorbă cu ei. În timpul acesta, toţi ceilalţi ne priveau, aliniaţi în forma unui pătrat mare, dar mulţi dintre ei, după obiceiul românesc prietenos, au început să se strângă tot mai aproape, până am ajuns încercuiţi de o mulţime de soldaţi prăfuiţi, cu entuziasmul în ochi şi armele pe umăr.

Am împărţit tutun şi cărţi, apoi am urcat în automobil şi ne-am întors o bucată de drum, până la un sat foarte mare şi care arăta destul de prosper, unde e cartierul general al lui Zadic. Începea să se întunece, dar se strânsese tot satul să ne întâmpine. E un sat unguresc, populaţia e catolică, au un preot catolic şi o biserică catolică. În viaţa mea nu am văzut atâtea femei laolaltă! Toate foarte urâte, dar îmbrăcate în costume populare, leite una cu alta, cu fuste roşii,

„cojoacă“ brodate şi broboade foarte albe pe capete. Am fost conduşi solemn la biserică şi toate femeile s-au înghesuit să ne sărute mâinile. După aceea ne-au dus la o casă unde ne-am putut scutura puţin de praf, iar apoi a urmat obişnuita şi nesfârşita masă cu toţi ofiţerii, cu discursuri, mâncare din belşug etc.

Cea mai frumoasă parte din zi a fost drumul de întoarcere, în automobil, până la gara destul de îndepărtată, pe întuneric. Aproape de la un capăt la altul al drumului, soldaţii se adunaseră în grupuri pe lângă focuri şi, când treceam pe lângă ei, dădeau fuga cu toţii, cu torţe primitive, aclamându-ne din răsputeri. Erau mii şi mii, a fost foarte pitoresc, iar manifestarea lor loială de bucurie şi devotament mi-a încălzit inima atât de îndurerată. A fost un sfârşit frumos al unei zile foarte lungi.

Note

257 Constantin Argetoianu (1871–1955), om politic. Înscris la conservatori în 1913, cofondator în 1918 al Ligii Poporului, condusă de generalul Averescu. Ministru al justiţiei în guvernul Averescu (ianuarie–februarie 1918) (n. ed.).

258. În limba română în original (n. tr.).

259. Alexandru Beldiman (1855–1924), diplomat, ministru plenipotenţiar la Berlin între 1896 şi 1916. Susţinător al unei alianţe cu Puterile Centrale în Primul Război Mondial (n. ed.).

260. Ernest Juvara (1870–1933), medic chirurg, profesor la Facultatea de Medicină din Iaşi (1900–1912), apoi la Facultatea de Medicină din Bucureşti (1912–1933) (n. ed.).

261. În limba română în original (n. tr.).

262. Ioan Papiniu (1853–1924), diplomat, ministru plenipotenţiar (n. ed.).

263. Ion Mitilineu (1868–1946), om politic conservator. Secretar general al Ministerului de Interne, apoi ministru al justiţiei în guvernul Marghiloman din 1918. Ministru al afacerilor străine, 1926–1927, în guvernul Averescu (n. ed.).

264. Virgil Arion (1861–1942), profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti, frate al omului politic C.C. Arion. Atitudine „germanofilă“ în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

265. Constantin Stere (1865–1936), om politic liberal. Basarabean, profesor la Facultatea de Drept şi rector al Universităţii din Iaşi, fondator al revistei *Viaţa românească* şi lider al grupării din jurul acesteia. În anii războiului, unul dintre „germanofilii“ marcanţi; a editat, la Bucureşti, sub ocupaţie, ziarul *Lumina* (n. ed.).

266. Lupu Kostaki (1851–1927), om politic conservator, apropiat al lui P.P. Carp. Gerant al Ministerului de Interne sub ocupaţie germană (n. ed.).

267. Constantin C. Arion (1855–1932), om politic conservator. Ministru în mai multe rânduri. „Numărul doi“ în guvernul Marghiloman din 1918, ca ministru de externe şi, un timp, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (n. ed.).

268. La înălţimea sarcinii sale (n. tr.).

269. Picior de război (germ.) (n. tr.).

270. Gala Galaction, pseudonimul lui Grigore Pişculescu (1879–1961), scriitor şi teolog; preot (din 1922). Rămas la Bucureşti sub ocupaţie, ca funcţionar la Culte, este unul dintre exponenţii grupării „germanofile“ (n. ed.).

271. Cum nu se poate mai frumuşei (n. tr.).

272. Lupt în continuare, dar în gol, împotriva unei primejdii care nu are formă precisă (fr.) (n. tr.).

273. Prăbuşire, înfrângere (germ.) (n. tr.).

274. Mi-e ruşine! (fr.) (n. tr.).

275. Încolţiţi (fr.) (n. tr.).

276. O fiară hăituită (fr.) (n. tr.).

277. De la arestarea ei nu se mai ştie nimic (fr.) (n. tr.).

278. Punctele noastre de vedere se îndepărtează (fr.) (n. tr.).

279. Mă înăbuş, mă înăbuş de jale! (fr.) (n. tr.).

280. Constantin Argetoianu era noul ministru al justiţiei; avea să rămână însă în această funcţie doar până la 4 martie (n. tr.).

281. Aşa să fie voia Domnului (fr.) (n. tr.).

282. Pentru acceptarea păcii sunt esenţiale trei condiţii principale, a spus el: să nu se atingă de dinastie, nu va consimţi la cedarea de teritorii şi nu va îngădui micşorarea armatei.

283. Ion Coandă (1860–1940), amiral (n. ed.).

284. Şi mai ales ca să scoată în evidenţă (fr.) (n. tr.).

285. Trebuie să ne ţinem corpul în frâu (fr.) (n. tr.).

286. În limba română în original (n. tr.).

287. Naşterile care durează prea mult sunt rele pentru copil (fr.) (n. tr.).

288. Este întotdeauna folosit şi tras pe sfoară de cei mai puternici decât el (fr.) (n. tr.).

289. Căreia voiau să-i ucidă copilul (fr.) (n. tr.).

290. Urmează aproape patru rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

291. Urmează trei rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

292. Urmează aproape patru rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

293. În prăpastie (fr.) (n. tr.).

294. Urmează patru rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

295. Ei bine! doamnă, mă duc să încerc (fr.) (n. tr.).

296. Cu orice preţ (fr.) (n. tr.).

297. O amintire de la această regină care a devenit puţin şi regina noastră, în care vom vedea de-a pururi ţara aceasta românească (fr.) (n. tr.).

298. Iubim România Domniei Voastre, sărmana, sărmana de ea – şi vă iubim pe Domnia Voastră, rămâneţi drapelul lor împlântat în pământul românesc, în numele Domniei Voastre şi al amintirii dumneavoastră vom lupta pentru ţara Domniei Voastre acolo (fr.) (n. tr.).

299. Generale, nu sunt un ofiţer în uniformă, nu mă veţi decora cu Legiunea de Onoare, dar, cum şi eu am fost, în felul meu, un soldat care şi-a făcut datoria, aţi putea totuşi să mă îmbrăţişaţi! (fr.) (n. tr.).

300. Nu e punctul meu forte (fr.) (n. tr.).

301. O îndur, dar nu o accept, o, nu!, o, nu!, nu o accept (fr.) (n. tr.).

302. Sau mă cufund în cea mai neagră deznădejde (fr.) (n. tr.).

303. Nu am altceva de făcut decât să îndur (fr.) (n. tr.).

304. În limba română în original (n. tr.).

305. În limba română în original (n. tr.).

306. În limba română în original (n. tr.).

307. „Întotdeauna avem destul curaj ca să îndurăm nefericirea altora.“ Citat aproximativ din La Rochefoucauld (n. tr.).

308. În limba română în original (n. tr.).

309. Urmează aproximativ cinci rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

310. Nicolae Mişu, pe atunci ambasadorul României la Londra, iar în 1919 semnatar al Tratatului de la Saint-Germain (n. tr.).

311. Urmează trei rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

312. Urmează jumătate de rând înnegrit cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

313. Urmează paisprezece rânduri înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

314. Jumătate de rând înnegrit cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

315. Urmează nouă rânduri şi jumătate înnegrite cu stiloul; indescifrabil (n. tr.).

316. În limba română în original (n. tr.).

317. Îndur evenimentele (fr.) (n. tr.).

318. Vezi roşu în faţa ochilor (fr.) (n. tr.).

319. Prinţesa Henrietta a Belgiei, contesă de Vendôme, nepoata lui Carol I şi verişoară a regelui Ferdinand (n. tr.).

320. Trebuie să recunoaştem (germ.) (n. tr.).

321. Constantin Meissner (1854–1942), dintr-o familie de origine germană, membru al „Junimii“, profesor, administrator şcolar şi om politic; ministru al industriei şi comerţului, apoi preşedinte al Adunării Deputaţilor în guvernarea Marghiloman din 1918 (n. ed.).

322. Haiduc, poreclă dată Luciei Caragea (1894–1950), o apropiată a reginei Maria şi a lui Carol II (n. ed.).

323. Rămas în istorie cu numele de „tunul Paris“, acest tip de piesă de artilerie, extrem de imprecisă şi nepractică, era folosită în scopuri psihologice; obuzele sale sunt primele obiecte

făcute de om care au ajuns în stratosferă (n. tr.).

324. În limba română în original (n. tr.).

325. „Bătălia kaiserului“, sau ofensiva Ludendorff, numele ofensivei germane din primăvara lui 1918 – ultima din război (n. tr.).

326. Moritz (Mauriciu) Brociner (1855–1946), colonel, administrator al Palatului Regal în timpul ocupaţiei germane (n. ed.).

327. Arthur Kopkow, îngrijitorul grajdurilor regale, şi el de origine germană (n. tr.).

328. Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872–1952), profesor de istoria artei. Prefect al Poliţiei Capitalei între 1916 şi 1918, sub ocupaţie germană; a fost totodată reprezentant al Casei Regale şi al Domeniilor Coroanei faţă de autorităţile de ocupaţie (n. ed.).

329. Edmond van Saanen (1871–1938), arhitect şi pictor român, printre ale cărui proiecte se numără clădirea Academiei de Studii Economice şi Palatul Telefoanelor din Bucureşti (n. tr.).

330. Pe deasupra mai şi graseiază (fr.) (n. tr.).

331. Răposatul Kalinderu (fr.) (n. tr.).

332. Alexandrina (Lili) Fălcoianu (1869–1951). Sub ocupaţie, conduce un spital la Bucureşti. Sabina Cantacuzino o acuză de atitudine progermană (n. ed.).

333. La 17 februarie, un grup de soldaţi bulgari furaseră din Catedrala Mitropoliei moaştele lui Dimitrie Basarab, sfânt de origine bulgară; după ce mitropolitul a cerut ajutorul oficialităţilor germane, moaştele au fost aduse înapoi două zile mai târziu (n. tr.).

334. Ghemotoc, petic de hârtie murdar (fr.) (n. tr.).

335. Regina noastră (fr.) (n. tr.).

336. Rămân rezervată (fr.) (n. tr.).

337. Cu inima deschisă (fr.) (n.tr).

338. Arthur Verona (1868–1946), pictor.

339. Un centru de adunare (fr.) (n. tr.).

340. În limba română în original (n. tr.).

341. Parafrazare a unui proverb francez, la origine „Totul trece, totul ne lasă, totul se sparge“; totul trece, totul se sparge şi eu sunt cea căreia îi venea să lase totul (n. tr.).

342. „Un oaspete de piatră“, neînsufleţit, absent (germ.) (n. tr.).

343. Iacob Zadic (1867–1970), general. Divizia comandată de el a intrat în Bucovina, în noiembrie 1918 (n. ed.).